LEERWERKBOEK

FLEX

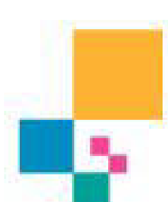
NEDERLANDS

6E EDITIE

4/5 HAVO

Nieuw Nederlands

Maak zelf
in tien minuten
uw tekst
zonder schroeven

Noordhoff

Dit boek is van jou:

NAAM

KLAS

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Omslagontwerp: Grafisch ontwerp Duko Hamminga

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13,
9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

4 / 21

ISBN 978-90-01-90051-9

Nieuw Nederlands

4-5 havo

Eindredactie:
Willem Steenbergen

Auteurs:
Hans Frank
Jan Erik Grezel
Margreet Kooiman
Willem Steenbergen
Marit Vos
Hinke Zetstra

Noordhoff Uitgevers Groningen

Zo werk je met Nieuw Nederlands

Aan de slag

Met Nieuw Nederlands Tweede Fase kun je op verschillende manieren werken. Je kunt het beste starten met de cursus Basis. Daarna kun je de verschillende vaardigheden oefenen of meteen met de Praktijkopdrachten aan de slag gaan. Nieuw Nederlands Tweede Fase bestaat in totaal uit tien cursussen met een bijbehorende online omgeving:

1 Basis
2 Lezen
3 Schrijven
4 Spreken, kijken en luisteren
5 Woordenschat
6 Argumenteren
7 Formuleren
8 Spelling
9 Praktijkopdrachten
10 Eindexamen

Basiscursus

Veel kennis die je hebt opgedaan bij het vak Nederlands gebruik je voor zowel Lezen en Schrijven als Spreken, kijken en luisteren. De cursus Basis gaat over alle teksten, of ze nu gesproken of geschreven zijn. In deze startcursus behandel je de belangrijkste bouwstenen die je nodig hebt om de hoofdvaardigheden goed te beheersen.

Praktijkopdrachten

De cursus Praktijkopdrachten bestaat uit een set betekenisvolle opdrachten waarin verschillende vaardigheden samenkomen. Per opdracht wordt duidelijk aangegeven welke vaardigheden aan bod komen. Als je niet weet hoe je de opdracht moet aanpakken, kun je de bijbehorende theorie makkelijk in het boek of online opzoeken.

Nieuw Nederlands online

Op Nieuw Nederlands online kun je alle opdrachten uit het boek maken en teksten laten voorlezen. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals video's en formulieren. Daarnaast kun je er terecht voor extra opdrachten (op verschillende niveaus), overhoren en oefentoetsen. Met de losse module Examensprint kun je online trainen voor je examen.

142 Spreken, kijken en luisteren

1 Verbale en non-verbale communicatie

Je leert:
- over verbale en non-verbale communicatie.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Spreken voor publiek

Als je spreekt voor publiek, is het niet alleen belangrijk wát je zegt (**verbale communicatie**), maar ook hóé je het zegt en wat je uitstraalt terwijl je het zegt (**non-verbale communicatie**). Je **stemgebruik**, **lichaamstaal** en **interactie** met het publiek bepalen voor meer dan de helft het succes van je presentatie.
Let daarom bij het spreken voor publiek op het volgende:
- *Stemgebruik*: spreek niet te snel en niet te hard of te zacht. Let op je **intonatie**: varieer in toonhoogte en volume om de inhoud van je presentatie te ondersteunen. Articuleer goed: spreek woorden duidelijk uit.
- *Lichaamstaal*: sta rechtop, met je voeten stevig op de grond. Maak **gebaren** die je woorden ondersteunen. Overdrijf hierin niet: blijf jezelf en herhaal niet steeds hetzelfde gebaar. Straal enthousiasme uit en laat zien dat je gelooft wat je zegt.
- *Interactie*: maak **oogcontact** met het publiek. Kijk goed rond en betrek het hele publiek bij je presentatie. Kijk dus niet steeds naar dezelfde personen of naar dezelfde plek in de ruimte. Reageer op wat er in het publiek gebeurt. Als er gelachen wordt of onrust ontstaat, wacht dan tot het weer rustig wordt.

Onthouden

Opdracht 1

Je gaat twee keer kijken naar een fragment uit het NK Pitchen voor ondernemers: de eerste keer zonder geluid, de tweede keer met geluid.
1 Noteer tijdens het kijken zonder geluid drie opvallende dingen die de spreker doet met zijn handen. Zet achter elk gebaar hoe jij dit interpreteert.
2 Noteer tijdens het kijken met geluid drie gebaren die de woorden van de spreker sterk ondersteunen. Zet achter elk gebaar waarom hij dit gebruikt.
3 Vergelijk je antwoorden bij vraag 1 en 2. Had je dezelfde gebaren genoteerd? Verklaar eventuele verschillen.
4 Had je de gebaren die je bij vraag 1 genoteerd had, juist geïnterpreteerd? Als dat niet zo is, hoe komt dat?

Opdracht 2

Je gaat nogmaals kijken naar het fragment uit het NK Pitchen. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.
1 Noteer twee verschillende manieren waarop de spreker aan het begin van zijn pitch contact maakt met zijn publiek.
2 Noteer drie dingen die je opvallen aan het stemgebruik van de spreker. Let daarbij op spreektempo, volume en intonatie.
3 Deze pitch werd gehouden in de improvisatieronde van het NK. Kun je aan de spreker merken dat hij beperkte tijd had om de pitch voor te bereiden? Leg uit.
4 Waaraan kun je zien dat de spreker klaar is met zijn praatje?
5 Vul voor deze spreker het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
6 Vind je deze spreker overtuigend overkomen? Leg uit.

In de theorie worden de begrippen uitgelegd die je nodig hebt. Als je een begrip niet kent, kun je dat opzoeken op Nieuw Nederlands online.

Dit symbool verwijst naar Nieuw Nederlands online. Het symbool staat bij opdrachten waarvoor je online moet werken of een kijk- of luisterfragment moet opzoeken.

Zet je aantekeningen gewoon in het boek.

'Je leert' geeft aan wat je gaat leren. Dat is het doel van de paragraaf.

'Je hebt afgerond' geeft aan welke onderdelen je al gedaan moet hebben om de paragraaf goed te kunnen maken.

143

Theorie

Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie vindt voor het grootste deel onbewust plaats. Hierdoor is het lastig om er invloed op uit te oefenen zonder gemaakt over te komen. Een ander lastig punt is dat het per persoon verschilt hoe gebaren of intonaties overkomen.

Enthousiast, zeker en natuurlijk overkomen bij het spreken voor een groep kun je niet leren door een stappenplan te volgen. Er zijn wel wat algemene tips te geven voor het verbeteren van je houding en je lichaamstaal, maar de beste manier om te leren presenteren, is veel te oefenen en feedback te vragen aan de kijkers en luisteraars.

Algemene tips
- Neem een goede startpositie aan: sta rechtop, zet je voeten op schouderbreedte en houd je handen naast je lichaam.
- Wees je bewust van je natuurlijke lichaamstaal en blijf daar dichtbij: maak niet voortdurend grote gebaren als je dat normaal gesproken niet doet.
- Wees je bewust van zenuwtrekjes en onbewuste gebaren die je veel maakt en oefen het voorkómen ervan of zorg ervoor dat je ze niet kunt maken: heb je bijvoorbeeld de neiging om steeds je haar naar achteren te doen, zet je haar dan vast; doe je snel je handen in je zakken, doe dan een broek aan zonder zakken of zorg dat je iets in je handen hebt.
- Studeer gebaren niet in óf oefen ze zo vaak dat ze natuurlijk overkomen.
- Oefen voor een publiek en vraag specifiek feedback op je houding en je lichaamstaal.

Bij sommige theorieblokken vind je een voorbeeld. In het voorbeeld wordt voorgedaan hoe je de theorie kunt toepassen.

Bedenk dat je naar hartelust in je eigen boek woorden kunt markeren.

Opdracht **3**

Je gaat een aantal oefeningen doen om je bewust te worden van de invloed van non-verbale communicatie. De docent legt uit wat je moet doen.

Opdracht **4**

Jullie school mag deelnemen aan een studiereis naar Estland. Tijdens de reis zullen de deelnemers kennismaken met het onderwijssysteem in Estland, dat zich binnen Europa onderscheidt van andere landen door de inzet van ICT. Kinderen leren al vroeg programmeren en binnen het onderwijs wordt veel gebruikgemaakt van games en andere digitale middelen. De school mag uit de bovenbouw van de havo drie leerlingen meenemen. Wie mee wil, moet een elevatorpitch houden: een presentatie van maximaal één minuut, waarmee hij de rector en twee docenten ervan overtuigt dat hij zeker mee moet met de reis.

1. Bereid de pitch voor: bedenk waarom juist jij mee moet naar Estland. Vraag je af wat de rector en de docenten goede redenen zullen vinden.
2. Oefen de pitch een paar keer in een kleine groep. Vraag feedback op je houding en je lichaamstaal.
3. Houd de pitch voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
4. Bespreek de pitches na aan de hand van de feedbackformulieren. De klas beslist wie mee mag naar Estland.

Ik kan/weet:
- ☑ de bedoeling van de spreker(s) verwoorden alsook de verbale en non-verbale middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken. 3F
- ☑ de intonatie variëren en de juiste nadruk in zinnen leggen om ook fijnere betekenisnuances uit te drukken. 4F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online. *Daar vind je ook het* Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie.**

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Ook staat erbij welk referentieniveau daarbij hoort.

Vink af wat je kan/weet.

Inhoud

1 Basis

2 Lezen

3 Schrijven

4 Spreken, kijken en luisteren

5 Woordenschat

6 Argumenteren

7 Formuleren

8 Spelling

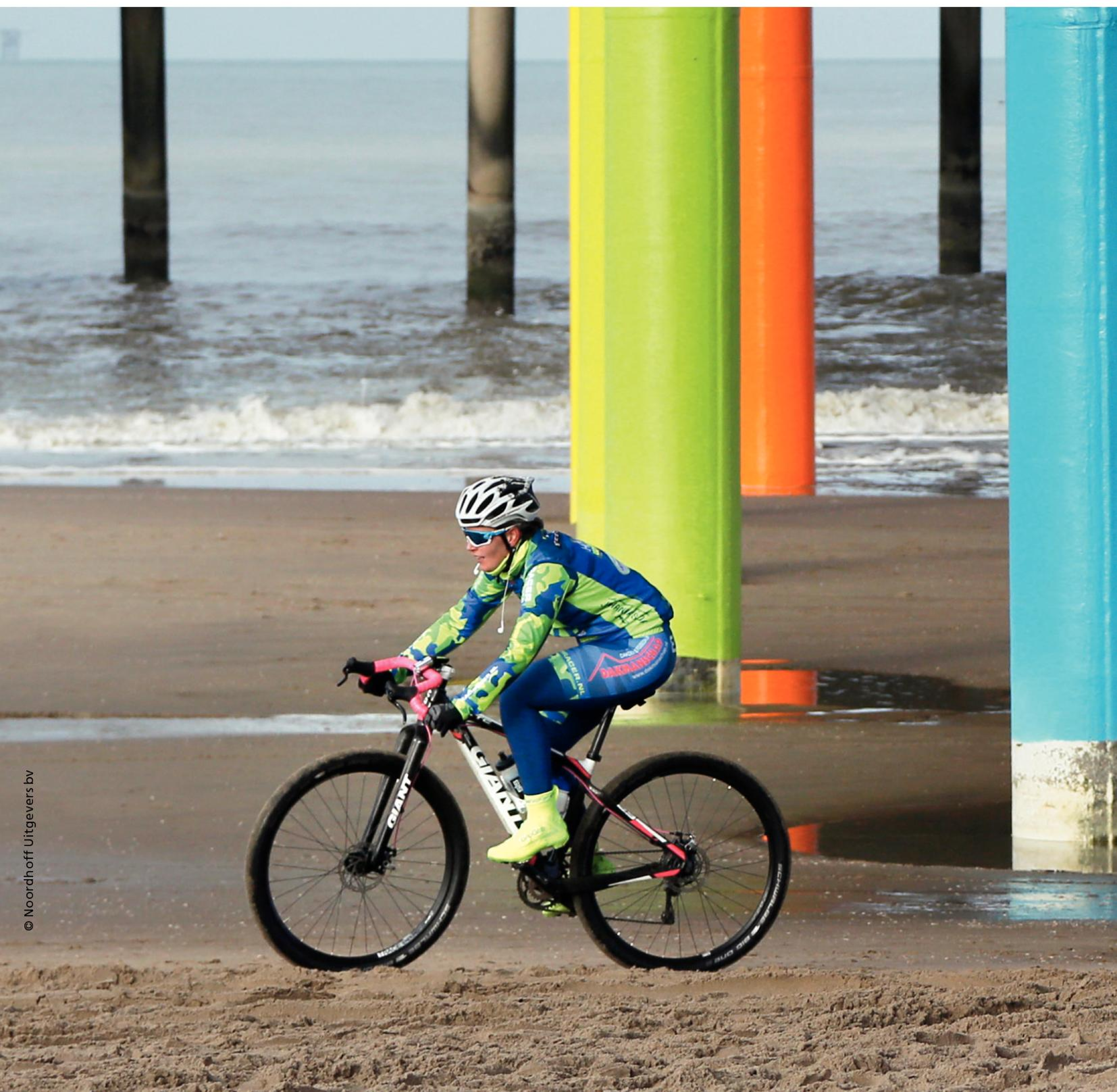
9 Praktijkopdrachten

10 Eindexamen

Naslag

Cursus 1

Basis

Buiten is de hele ochtend er al.

Griet Op de Beeck

Inhoud

In deze cursus vind je alle basiskennis die je nodig hebt om geschreven en gesproken teksten te begrijpen. Als je weet hoe teksten zijn opgebouwd, is het ook makkelijker om zelf goede teksten te produceren. Daarvoor moet je informatie kunnen verzamelen, beoordelen en verwerken.

1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel

Je leert:
- over het onderwerp, de hoofdgedachte en het doel van een tekst.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Onderwerp en hoofdgedachte

Elke tekst gaat over een onderwerp en heeft een hoofdgedachte. Het **onderwerp** van de tekst is een woord dat, of een woordgroep die aangeeft waarover de tekst gaat; het is géén zin. De **hoofdgedachte** is een mededelende zin (dus geen vraag!), die het belangrijkste weergeeft wat in de tekst over het onderwerp gezegd wordt.

Voorbeeld

– Vrouwenvoetbal (1)
– Salarissen van voetbalvrouwen (2)
– De prestaties van voetbalvrouwen zijn niet te vergelijken met die van de mannen. (3)
– De salarissen van voetbalvrouwen zouden net zo hoog moeten zijn als die van de mannen. (4)
– Verdienen voetbalvrouwen genoeg in vergelijking met de mannen? (5)

Hoofdgedachte
Van de formuleringen hierboven kunnen er maar twee de hoofdgedachte van een tekst zijn.

(1) Een woord of (2) een woordgroep kan wel het onderwerp van een tekst zijn, maar niet de hoofdgedachte.

(3) De mededelende zin zou de hoofdgedachte kunnen zijn van een tekst over het onderwerp *Vrouwenvoetbal*.

(4) De mededelende zin zou de hoofdgedachte kunnen zijn van een tekst over het onderwerp *Salarissen van voetbalvrouwen*.

(5) Een vraag kan niet de hoofdgedachte van een tekst zijn. Deze vraag zou wel de hoofdvraag kunnen zijn waarop een tekst over salarissen van voetbalvrouwen antwoord geeft.

Opdracht
1

De zinnen 1, 2 en 3 zijn de hoofdgedachtes van drie teksten. Noteer van elke tekst het onderwerp.
1 Het is verstandig om na de havo-opleiding door te stromen naar het vwo.
2 Er moet statiegeld voor petflessen worden ingevoerd.
3 In Nederland komen steeds meer soorten roofvogels voor.

De woorden en woordgroepen 4, 5 en 6 zijn het onderwerp van drie teksten. Formuleer bij elk onderwerp een hoofdgedachte.
4 goedkope vliegreizen
5 vrijheid van meningsuiting
6 videogames

Theorie

Tekstdoelen

Een schrijver of spreker wil met zijn tekst iets bereiken bij zijn publiek: hij heeft een bepaald doel. Er zijn verschillende **tekstdoelen**:
- **amuseren**: het publiek vermaken met iets wat leuk, spannend of ontroerend is;
- **informeren**: het publiek uitleggen hoe iets in elkaar zit, hoe iets is;
- **opiniëren**: het publiek zelf een mening laten vormen;
- **overtuigen**: het publiek een mening laten overnemen;
- **activeren**: het publiek aanzetten iets te gaan doen (of juist niet te doen).

Elke tekst heeft een van deze doelen als hoofddoel. Soms heeft een tekst een tweede, bijkomend doel.

Vaak geeft de hoofdgedachte aanwijzingen over het tekstdoel:
- De hoofdgedachte is een constatering: het tekstdoel is informeren of opiniëren.
- De hoofdgedachte is een mening: het tekstdoel is overtuigen en/of activeren.

Opdracht
2

Hier staan twee hoofdgedachtes bij het onderwerp *Salarissen van voetbalvrouwen*. Noteer bij elke hoofdgedachte het tekstdoel.

1 *De salarissen van voetbalvrouwen zijn veel lager dan die van de mannen.*
2 *De salarissen van voetbalvrouwen zouden net zo hoog moeten zijn als die van de mannen.*

Opdracht
3

Werk in tweetallen.

1 Kies twee van de volgende onderwerpen:
- ○ huiswerk
- ○ jeugdcriminaliteit
- ○ energiedrankjes
- ○ dyslexie

2 Formuleer bij beide onderwerpen een hoofdgedachte voor een informerende tekst.
3 Formuleer bij beide onderwerpen een hoofdgedachte voor een overtuigende tekst.

Theorie

Titels

Bij een geschreven tekst staat de titel boven de tekst. Bij een gesproken tekst wordt de titel soms genoemd in de introductie of vooraankondiging (een affiche of programmagids).
Er zijn twee soorten titels:
- Een **informerende titel** geeft aan waarover een tekst gaat, bijvoorbeeld *Denen, het gelukkigste volk van de wereld.*
- Een **motiverende titel** maakt de lezer nieuwsgierig naar de tekst, bijvoorbeeld *Lol in Legoland*.

Geschreven teksten hebben vaak de combinatie van een motiverende titel en een informerende ondertitel:

PARADIJSJES OP AARDE
6 verrassende bestemmingen
Naar: HP/De Tijd, februari 2018

Opdracht
4

Hieronder zie je links acht motiverende titels en rechts acht informerende ondertitels.
Zoek de juiste combinaties.

1	't Is niet waar!	*a*	Bijna alleen vrouwen werkzaam in het basisonderwijs
2	Een stralende toekomst	*b*	Een derde van de huwelijken loopt uit op een scheiding
3	Handen omhoog of ik schiet!	*c*	Er duikt steeds meer nepnieuws op
4	Ja, ik wil niet meer	*d*	Het grote gevaar van een tussenjaar
5	Mogen wij ook wat zeggen?	*e*	Iedereen moet zonnepanelen nemen
6	Nooit meer studeren?	*f*	Leerlingen hebben weinig mogelijkheden tot inspraak
7	Stuiterend in de klas	*g*	Steeds meer scholieren hebben ADHD
8	Verboden voor mannen?	*h*	Wapenwet in VS

Opdracht
5

1 Wat zou het onderwerp kunnen zijn van een tekst met de titel *Niet geschoten is altijd mis*?
Kies er drie:
dierentuinen – fotografie – hockey – jachtverbod – weerbericht – wielerwedstrijden

2 Bij welk onderwerp past de titel volgens jou het best? Leg uit.

Opdracht
6

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3.
Bij opdracht 3 hebben jullie twee hoofdgedachtes voor een informerende tekst geformuleerd. Noteer voor die twee hoofdgedachtes een informerende titel en een motiverende titel.

Ik kan/weet:

- ☐ het verschil tussen onderwerp en hoofdgedachte.
- ☐ welke doelen een tekst kan hebben.
- ☐ welke functies een titel kan hebben.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Inleiding en slot

Je leert:
- over de inleiding en het slot van een tekst.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel

Theorie

Inleiding: de aandacht trekken

Een goede tekst bestaat uit drie delen: inleiding, middenstuk en slot. De **inleiding** van een tekst heeft twee functies:
- de aandacht van het publiek trekken;
- het onderwerp van de tekst introduceren.

De inleiding van een tekst moet de aandacht van het publiek trekken. Schrijvers en sprekers willen immers dat het publiek verder leest of aandachtig blijft luisteren. De inleiding moet dus aantrekkelijk zijn.

Manieren om de inleiding aantrekkelijk te maken:
- *naar een actuele gebeurtenis verwijzen*
  Een tekst kan beginnen met iets wat nu (in de media, onder de mensen) in de belangstelling staat. Die actualiteit vormt dan de aanleiding voor de tekst.
- *kort de voorgeschiedenis beschrijven*
  De inleiding kan kort weergeven hoe er in het verleden over het onderwerp is gedacht of hoe ermee is omgegaan. Dat maakt het publiek nieuwsgierig naar hoe het tegenwoordig zit en dat is dan het onderwerp van de tekst.
- *een aantrekkelijk voorbeeld geven*
  Een voorbeeld is een kort verhaaltje, een specifiek geval van het onderwerp van de tekst. Een bijzondere vorm is de **anekdote**: een kort, grappig (waargebeurd) verhaaltje.
- *het belang voor het publiek aangeven*
  Wanneer de inhoud van de tekst van belang kan zijn voor het publiek, kan daar in de inleiding op gewezen worden. Zo wordt de aandacht van het publiek getrokken.

Een inleiding wordt ook aantrekkelijk door een sterke eerste zin. Klassieke manieren zijn:
- een intrigerende vraag:
  – *Dames en heren, ik wil beginnen met een vraag: Hoeveel keer per dag liegt u?*
- 'schokkende' of opvallende cijfers:
  – *Een op de zeven jongens in 4 havo blijft zitten.*
- een paradox (een schijnbare tegenstelling):
  – *Hoe gespecialiseerder iemand is, hoe minder hij kan.*
- een prikkelend citaat:
  – *'Ik denk, dus ik besta', schreef de Franse filosoof en wiskundige René Descartes.*
- een suggestieve of raadselachtige opsomming:
  – *Drieëntwintig stripboeken, een weduwe en een jonge Engelsman. Wat, geacht publiek, hebben die met elkaar te maken?*

Opdracht 1

1 Bedenk een goede eerste zin voor een tekst met als onderwerp *Eetstoornissen*. Gebruik een van de klassieke manieren.

2 Bedenk een goede eerste zin voor een tekst met als onderwerp *Digitaal pesten*. Gebruik nu een van de andere klassieke manieren.

Theorie

Inleiding: het onderwerp van de tekst introduceren

De tweede functie van de inleiding is duidelijk maken waarover de tekst gaat. Een onderwerp kan op de volgende manieren geïntroduceerd worden:
- Er worden een of meer vragen gesteld.
- Er wordt een mening (standpunt) geformuleerd.
- Er wordt een probleem geschetst.

In het middenstuk worden dan die vragen beantwoord, de argumenten bij het standpunt gegeven, of de verklaringen en/of oplossingen voor het probleem gepresenteerd.
Bij gesproken teksten kondigt de spreker in de inleiding vaak de deelonderwerpen aan die hij in het middenstuk van zijn tekst gaat bespreken.

Voorbeeld

1 De tekst heeft een motiverende titel. Als je alleen deze titel leest, weet je nog niet waar de tekst over gaat, maar je wordt er misschien wel nieuwsgierig naar.

2 De tekst heeft een informerende ondertitel.

3 De schrijfster trekt in de eerste alinea de aandacht met een aantrekkelijk voorbeeld.

4 In de tweede alinea noemt de schrijfster het onderwerp: steeds meer psychiatrische stoornissen. In het middenstuk volgen waarschijnlijk een of meer verklaringen voor dit verschijnsel.

5 De inleiding eindigt met een vraag die in het middenstuk beantwoord gaat worden.

Alweer een 'stoornis' erbij 1

Hoe de psychiatrisering van eigenaardige trekjes steeds verder gaat 2

'Woest op je smakkende vader' was de voor mij zeer herkenbare kop boven een artikel in *Trouw* begin deze zomer. Grinnikend mailde ik het door aan mijn vader, want we maken nog altijd grappen over hoezeer ik mij ergerde aan zijn gesmak toen ik nog thuis woonde. Het was een van de worstelingen tijdens m'n puberteit, en deze is nooit overgegaan. Het is een trekje waar meer familieleden van mij mee kampen. Wij noemen het al dertig jaar 'Sociale Allergie', de gekmakende ergernis over eet- of andere geluiden van mensen die je vaak om je heen hebt. Wij – en onze naasten – dealen ermee, vooral door er grappen over te maken, en denken er verder niet zo over na. Iedereen heeft immers wel wat. 3
Maar wat blijkt: mijn familieleden en ik lijden aan misofonie. Onze eigenaardigheid is opgenomen in de DSM, het wereldwijd gebruikte handboek voor psychiatrische stoornissen. En het is niet de enige wonderlijke gedraging of eigenschap die tegenwoordig als stoornis of ziekte wordt gezien. Ook snel blozen of af en toe iets meer eten dan je van plan was, is opgenomen in de DSM. 4 Hoe komt het dat betrekkelijk onschuldige trekjes als een stoornis worden gezien? 5

Naar: Laura Batstra, de Volkskrant, 1 september 2017

Opdracht
2

Lees de teksten 1, 2 en 3. Beantwoord voor elke tekst de vragen.
1 Op welke manier(en) trekt de schrijver de aandacht van het publiek?
2 Wat is het onderwerp van de tekst?
3 Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
4 Wat is waarschijnlijk het tekstdoel?

Tekst 1

Verdeel de lusten en de lasten van de groene revolutie eerlijk

(1) De laatste energietransitie die Nederland doormaakte, was in de jaren zestig die van steenkool naar aardgas. De gevolgen bleken desastreus voor veel Limburgers. Ruim 45 duizend 'kompels' en 30 duizend anderen verloren hun baan. Vaders en broers kwamen werkloos thuis te zitten of belandden met versleten rug en stoflongen in de WAO. De mijnstreek liep leeg. Het luxueuze Heerlen veranderde

in een troosteloze stad vol armoede en drugsoverlast. Tot op de dag van vandaag zijn de gevolgen van de mijnensluiting merkbaar. In 2011 nog verzakte winkelcentrum 't Loon in Heerlen door verwaarloosde mijnschachten. Ook de werkloosheid en de armoede bleven in de voormalige mijnstreek decennialang boven het landelijke gemiddelde.
(2) We staan nu aan het begin van een nieuwe energietransitie. De gasketels, kolencentrales, dieselauto's en raffinaderijen moeten plaatsmaken voor duurzame alternatieven zoals warmtepompen, windmolens, zonnepanelen en elektrische auto's. Hoog tijd om te voorkomen dat de 'groene revolutie' voor tienduizenden gezinnen dezelfde desastreuze uitwerking heeft als de sluiting van de mijnen.
(3) Zonder ingrijpen krijgen echte pechvogels te maken met een opeenstapeling van problemen: ze verliezen hun baan, kijken uit op ongewenste windmolens, ontvangen steeds hogere energierekeningen, zien hun wijken verpauperen, wonen in onverkoopbare huizen en kunnen zich steeds moeilijker verplaatsen. Een nieuw 'mandje vol sukkelaars' met een diepe afkeer van de overheid dient zich aan.

Naar: Michiel Hulshof en Koen Straver, de Volkskrant, 9 juni 2018

Tekst 2

Moeten ouders alles weten?

(1) Ook al trekt de regering zich niks aan van de uitslag van het referendum, de discussie over de sleepwet heeft veel mensen wakker geschud: wat is er digitaal bekend over mij? Blijft die informatie altijd beschikbaar? Amnesty International benadrukte nog maar eens: 'Gegevens van mensen die geen bedreiging zijn voor de nationale veiligheid moeten niet stelselmatig en op grote schaal verzameld en geanalyseerd kunnen worden.' Nee, natuurlijk niet! Of hé, gebeurt dat dan? Bij mij?
(2) Ook gegevens over niet-volwassen burgertjes mogen niet zomaar rondzwerven. Dat gebeurt wel. Het is felbegeerde waar. Niets zo interessant als bundels data over gedrag, voorkeuren, opleidingsniveau, buurt, herkomst – en alle verbanden daartussen – van jongeren, de toekomstige generatie consumenten.
(3) Vrijwel alle leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs worden gevolgd met digitale, 'gepersonaliseerde' leerlingvolgsystemen. Magister, het volgsysteem voor het voortgezet onderwijs, heeft een marktaandeel van 75 procent. Reuzehandig, dat Magister. Een schools sleepnet. Alle cijfers staan erin, het huiswerk en de toetsuitslagen. Of het kind te laat komt of spijbelt. Ouders krijgen er meteen berichten over.
(4) Heel akelig, vind ik. Zo krijgt een kind geen millimeter ruimte om weg te komen met een goeie smoes, tijdens wiskunde in het park te liggen zoenen of te verzwijgen dat hij eruit is gestuurd. Altijd dat alziende oog van ouders en leerkrachten – verschrikkelijk. Zonder kans op kleine ontsporingen leert een puber geen verantwoordelijkheid dragen.

Naar: Aleid Truijens, de Volkskrant, 24 maart 2018

Tekst 3

Leg je mobieltje weg

(1) Eigenlijk weet u het wel, maar u verdringt het net zo makkelijk: u brengt te veel tijd door op uw smartphone. Even de mail checken, hoewel er zeer waarschijnlijk niets belangrijks gemaild zal zijn. Mensen zijn bang iets, wat dan ook, te missen. Dat kost veel tijd. Uit verschillende Amerikaanse onderzoeken (voor Nederland zijn er weinig goede onderzoeken beschikbaar) blijkt dat volwassenen per dag ongeveer drie uur op hun smartphone doorbrengen. Bij tieners is dat vier uur.
(2) Onlangs verscheen *Kleine filosofie van digitale onthouding* van Hans Schnitzler. Hij doet daarin verslag van de manier waarop zijn studenten reageerden nadat ze waren ingegaan op zijn verzoek om hun mobieltjes een week terzijde te leggen. Vrijwel zonder uitzondering konden die na afloop melden dat de afkickverschijnselen heftiger waren geweest dan ze hadden voorzien, maar ook dat hun leven er ineens veel 'rijker', 'intensiever', 'mooier' en 'echter' op was geworden.
(3) Er is dus nog hoop voor de 'smombies' (smartphone + zombie) van nu, zoals hij de met het scherm verkleefde generatie pesterig betitelt. *Yes, you can kick the habit!* Binnen een week nog wel, en dan blijkt dat het gras aan de andere kant van het treinraampje veel groener is dan u ooit voor mogelijk had gehouden, en ook dat het léúk is om zomaar een gesprek aan te knopen met mensen van vlees en bloed. Echte mensen, die nog meer te bieden hebben dan die virtuele duim.

Naar: Emma Brunt, HP/De Tijd, november 2017

Opdracht
3

Bekijk fragment 1 *Waarom word jij steeds meer je Instagramprofiel?* en fragment 2 *Hoe worden we van irritante pubers leuke individuen?* en beantwoord voor elk fragment de vragen.

1 Op welke manier(en) trekt de spreker de aandacht van het publiek?
2 Wat is het onderwerp van de tekst?
3 Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
4 Wat is waarschijnlijk het tekstdoel?

Opdracht
4

Lees de teksten 4 tot en met 7. Het zijn inleidingen van teksten die over hetzelfde onderwerp gaan.

1 Noteer het onderwerp van de teksten.
2 Noteer voor elke inleiding hoe de schrijver de aandacht van de lezer trekt. Kies uit:
- ○ A De schrijver beschrijft de voorgeschiedenis.
- ○ B De schrijver geeft een aantrekkelijk voorbeeld.
- ○ C De schrijver geeft het belang voor het publiek aan.
- ○ D De schrijver verwijst naar de actualiteit.
- ○ E De schrijver gebruikt een andere manier om de aandacht te trekken, namelijk … (vul aan)
- ○ F De schrijver gebruikt geen duidelijke aandachttrekker.

3 Noteer voor elke inleiding op welke manier het onderwerp van de tekst wordt geïntroduceerd. Kies uit:
- ○ A Er worden een of meer vragen gesteld.
- ○ B Er wordt een mening (standpunt) geformuleerd.
- ○ C Er wordt een probleem geschetst.

4 Welke inleiding vind jij de beste? Licht je antwoord toe.
5 Welke inleiding vind jij de slechtste? Licht je antwoord toe.
6 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Verklaar eventuele verschillen.

Tekst 4

Zal contant geld verdwijnen?

Met de explosieve ontwikkeling van de technologie zijn er in het begin van de eenentwintigste eeuw meer en meer initiatieven ontstaan om elektronisch te betalen. Denk aan de betalingen via de smartphone. Lijkt het erop dat cashgeld zal verdwijnen en zullen we binnen enkele jaren alleen nog elektronisch betalen? Zo zeker is het voorgoed verdwijnen van contanten nog helemaal niet. Als het ooit zover komt, zal dit niet alleen voordelen maar ook verschillende nadelen met zich meebrengen.

Naar: financieel.infonu.nl, op 10 juli 2018

Tekst 5

Contant geld verdwijnt uit de samenleving

(1) Euromunten, tientjes en vijftigjes, Nederlanders gebruiken ze steeds minder. Er wordt vaker gepind en steeds minder contant betaald. Banken en winkeliers zijn er blij mee, want het is veiliger, goedkoper en overzichtelijker. Maar er zijn ook bezwaren: alle pintransacties worden door de banken geregistreerd, en het pinnen – vooral contactloos – leidt tot minder bewust koopgedrag.

(2) Voor het eerst is er dit jaar meer keren gepind dan contant betaald. Verreweg het meeste geld wordt giraal uitgegeven. De Betaalvereniging, die dit allemaal registreert, denkt dat over tien jaar contant geld praktisch is verdwenen. Directeur Gijs Boudewijn: ‘Wij verwachten dat het gebruik van contant geld dan beperkt blijft tot tien procent. Er is een kleine groep mensen die het zal blijven gebruiken. Je moet dan denken aan principiële tegenstanders van het pinnen, aan de ouderen en de mensen uit kwetsbare groepen.’

Naar: nos.nl, op 10 juli 2018

Tekst 6

Contant geld verdwijnt uit het straatbeeld, hoe erg is dat?

(1) 'Pinnen graag.' Na verschillende winkels en het openbaar vervoer doet ook een groeiend aantal gemeenten contant geld in de ban. Zien we straks helemaal geen briefjes en munten meer in het straatbeeld? Hoe vervelend is dat voor ouderen en mensen met financiële problemen?

(2) Wie in Amersfoort, Leiden of Tilburg woont en een nieuw paspoort of rijbewijs nodig heeft, kan in het gemeentehuis alleen nog maar met een pinpas betalen. Uit onderzoek van *de Volkskrant* deze week blijkt dat burgers in zeker acht gemeenten hun officiële documenten niet meer kunnen betalen met contant geld, een door de overheid wettelijk goedgekeurd betaalmiddel. De gemeenten kiezen hiervoor vanwege de veiligheid. 'De kassa's hoeven niet meer na sluitingstijd te worden opgemaakt en het geld bij de bank afgeven is ook niet meer nodig. Dat scheelt tijd en het is veiliger', zegt een woordvoerder van de gemeente Hardenberg.

(3) De gemeenten zijn niet de enige: het 'pinnen graag'-beleid rukt overal op. Bij verschillende winkels kun je alleen nog met je pinpas betalen en ook in een groot deel van het openbaar vervoer is betalen met cash niet meer mogelijk.

(4) De ANBO, de belangenorganisatie voor ouderen, heeft al een aantal telefoontjes gekregen van senioren die het vervelend vinden dat ze niet meer contant kunnen betalen. 'Ik snap dat het voor organisaties veiliger is om geen geld meer in huis te hebben, maar je neemt de keuzevrijheid van mensen weg', zegt woordvoerder Nanda Troost. 'Als je boodschappen doet bij een bakker waar je alleen kunt pinnen, heb je nog de mogelijkheid om naar een andere bakker te gaan. Bij gemeenten kan dat niet, want dat is de enige plek waar je een rijbewijs of paspoort kunt halen.'

Naar: Aline de Bruin, Reformatorisch Dagblad, 10 maart 2018

Tekst 7

Contant geld verdwijnt

Zo leren kindertjes nooit meer wat nou echt centjes zijn. En wij missen het zelf trouwens ook.

(1) Wie graag altijd wat cash op zak heeft om daarmee de kleinere boodschappen te betalen, kan maar beter aan het dagelijkse gebruiken van een pinpas wennen, want contant geld gaat binnenkort helemaal verdwijnen. Steeds minder mensen hebben het op zak en steeds minder winkels hebben daarom de optie van contant betalen. Hoe vaak komen we geen kassa's tegen waar een bordje boven hangt 'Alleen pinnen'? Cash meenemen is ouderwets. Je hebt het ook gewoon niet meer nodig. Behalve misschien op de markt – maar zelfs daar staan steeds meer pinapparaten. In elke supermarkt, kledingzaak of eettent is het volstrekt gewoon om te pinnen. Tegenwoordig kun je zelfs 'contactloos' pinnen. Je legt je pinpas op het apparaatje en bliep, je kunt twee tellen later weer verder. Je staat niet langer dubbeltjes en losse euro's bij elkaar te zoeken. Jawel, de gemakken zijn er zeker.

(2) Maar weet je nog hoe heerlijk en fijn het vroeger soms was om al je muntjes in die vrolijke spaarpot te tellen? En … om sowieso een spaarpot te hebben waar munten in zaten? Dat is iets wat de volgende generatie niet meer mee gaat krijgen. Je kon je uren vermaken met alles op volgorde leggen, alle dubbeltjes bij elkaar, hup, alles nog een keer tellen om dan te bedenken wat je ermee wilde kopen … Sparen tot je precies 8 euro en 30 cent had voor die ene cd, of dat boek, of die set met pennen. De onschuld van kleingeld. Nu hebben we lege portemonnees waar enkel pasjes in rondzwerven. Zo ongezellig, nietwaar?

Naar: franska.nl, op 10 juli 2018

Opdracht
5

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3 van paragraaf 1. → ***zie Basis p. 11***
Bij die opdracht hebben jullie bij twee onderwerpen hoofdgedachtes geformuleerd voor een informerende en een overtuigende tekst. Nu gaan jullie allebei een inleiding schrijven bij een van die hoofdgedachtes: de een schrijft een inleiding bij de informerende hoofdgedachte, de ander bij de overtuigende hoofdgedachte.

1 Kies een van de twee onderwerpen en verdeel de hoofdgedachtes.
2 Schrijf allebei een inleiding van ten minste 100 woorden. Trek in alinea 1 de aandacht van het publiek en introduceer in alinea 2 het onderwerp. Kies voor beide functies een van de besproken manieren.

3 Wissel jullie inleidingen uit. Bespreek samen het gemaakte werk:
– Welke aandachttrekkers zijn er gebruikt?
– Welke aandachttrekker is het aantrekkelijkst?
– Op welke manieren is het onderwerp geïntroduceerd?
– Is het onderwerp duidelijk geïntroduceerd?

Theorie

Slot

Een tekst wordt afgerond met een slot. Het **slot** bevat meestal de hoofdgedachte (de conclusie) van de tekst (meestal in één zin geformuleerd). Vaak begint het slot met een signaal, zoals *kortom*, *al met al*, *we hebben dus gezien dat …*, *ik rond nu af met …*

Naast de hoofdgedachte bevat het slot soms (een combinatie van):
- een samenvatting in enkele zinnen (niet bij korte teksten);
- een afweging;
- een aansporing of aanbeveling;
- een toekomstverwachting.

De manier waarop een tekst wordt afgerond, wordt onder meer bepaald door het doel van de tekst en door de inleiding. Een activerende tekst kan bijvoorbeeld eindigen met een aansporing.

Manieren om aantrekkelijk te eindigen:
- een aansluiting bij het begin (de cirkel rondmaken): in het slot wordt teruggekomen op (de aandachttrekker uit) de inleiding;
- een **uitsmijter** (pakkende slotzin), bijvoorbeeld een retorische vraag of een citaat.

Rond niet af met clichés als *De tijd zal het leren* of *De meningen hierover zijn verdeeld en dat zal nog wel lang zo blijven.*

Voorbeeld

1 De eerste zin van de slotalinea bevat een signaal voor een conclusie: *dus*.

2 De hoofdgedachte staat aan het begin van de slotalinea. Het is de conclusie die de schrijfster trekt.

3 Aan het eind van de slotalinea doet de schrijfster een aanbeveling. In 'Laten we daarom stoppen … interacties' zegt ze wat we voortaan beter kunnen doen.

Stop met veroordelen van zwaarlijvigheid

We zien dus (1) dat de schaamte, schuld en angst die worden gemobiliseerd door campagnes tegen overgewicht en obesitas er vooral voor zorgen dat mensen (en niet alleen zwaarlijvige) steeds vaker ontevreden over hun lichaam zijn. (2) Dit komt natuurlijk niet alleen door de lastercampagne tegen overgewicht en obesitas. De berichtgeving hierover draagt echter wel een flinke steen bij aan de toenemende obsessie met gezondheid, de veroordeling van zwaarlijvige mensen en de onvrede over hoe we eruitzien. Laten we daarom stoppen met het veroordelen van zwaarlijvigheid, in de media, in gezondheidscampagnes en in persoonlijke interacties. (3) Daar is iedereen bij gebaat.

Naar: Noortje van Amsterdam, de Volkskrant,14 april 2016

Opdracht
6

Lees tekst 8, het slot van tekst 1.

1 Onderstreep de hoofdgedachte van de hele tekst.

2 Welke elementen bevat dit slot nog meer? Streep ze in de tekst aan.
- ○ A een aansluiting bij het begin
- ○ B een aansporing of aanbeveling
- ○ C een afweging
- ○ D een citaat
- ○ E een retorische vraag
- ○ F een samenvatting
- ○ G een toekomstverwachting
- ○ H een uitsmijter

Tekst 8

(13) De overgang naar duurzame energie kan dus alleen succesvol verlopen als die gepaard gaat met sociale maatregelen. Anders lopen we het risico dat klimaat de nieuwe splijtzwam in de samenleving wordt. We moeten onderkennen dat de energietransitie, zoals alle omwentelingen, niet alleen winnaars, maar ook verliezers oplevert.
(14) Wij pleiten daarom voor 'energie-rechtvaardigheid': stimuleer duurzaam vervoer, maar bedenk wat je doet met eigenaren van derdehands diesels. Plaats die windmolen, maar vraag je af wat de omwonenden daaraan hebben. Haal dat aardgas uit je stad, maar creëer een oplossing voor woningeigenaren met weinig geld. Sluit die kolencentrale, maar school de werknemers om. Prijs die lokale energiecoöperatie, maar zorg dat iedereen er lid van kan worden. Kortom, bedenk niet alleen wat goed is, maar ook voor wie en voor wie niet.
(15) Om dit goed te doen, moet de overheid meer onderzoek doen naar de gevolgen van de energietransitie. Pas als we duidelijk weten hoe de lasten en lusten precies worden verdeeld, kunnen ethisch onderbouwde keuzes worden gemaakt. Zo kan een drama als in de jaren zestig worden voorkomen.
Naar: Michiel Hulshof en Koen Straver, de Volkskrant, 9 juni 2018

Opdracht
7

Bekijk fragment 3, *Waarom lezen vrouwen zulke slechte boeken?*.
1 Met welke woorden maakt de spreekster duidelijk dat ze aan het slot begint?
2 Noteer de hoofdgedachte van de tekst.
3 Welke elementen van een goed slot bevat dit fragment nog meer?

Opdracht
8

Bij opdracht 5 heb je een inleiding geschreven.
1 Schrijf bij die inleiding een passend slot van ongeveer 60 woorden. Gebruik een van de manieren uit de theorie om je slot aantrekkelijk te maken.
2 Wissel jullie teksten uit. Bespreek samen het gemaakte werk:
– Bevat het slot de hoofdgedachte?
– Welke elementen van een goed slot bevat de tekst nog meer?

Ik kan/weet:
- ☐ verschillende manieren om de inleiding aantrekkelijk te maken.
- ☐ verschillende manieren om het onderwerp van de tekst te introduceren.
- ☐ verschillende manieren om een tekst af te ronden.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Middenstuk

Je leert:
- over deelonderwerpen en tekststructuren.

Je hebt afgerond
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot

Theorie

Deelonderwerpen

Het onderwerp van de tekst wordt in het **middenstuk** uitgewerkt in **deelonderwerpen**: vragen uit de inleiding worden beantwoord, het standpunt wordt beargumenteerd, er worden oplossingen en/of verklaringen gegeven voor het probleem enz. Het middenstuk bevat een aantal deelonderwerpen. Zo'n deelonderwerp bestaat soms uit één alinea, maar meestal uit meerdere alinea's.
Een deelonderwerp kan worden aangekondigd door een **structurerende** (eerste) **zin** of door een (informatief) **tussenkopje**. Vaak wordt een deelonderwerp geformuleerd als vraag. De antwoorden op die vraag zijn uitgewerkt in de alinea's die samen het deelonderwerp vormen.

Voorbeeld

Onderwerp: *Doping*

Deelonderwerpen middenstuk:
- *Wat is doping?* 1
  - We spreken van doping als een sporter middelen gebruikt met de bedoeling een grotere prestatie te leveren dan waar hij zonder deze middelen toe in staat zou zijn. 2
- *Wat zijn redenen om doping te gebruiken?* 1
  - Sporters willen beter presteren om beroemd te worden.
  - Atleten willen door hun betere prestaties (meer) geld verdienen.
  - Sommige landen willen zich onderscheiden door goede prestaties van hun sporters. 3
- *Wat zijn gevaren van dopinggebruik?* 1
  - Veel middelen veroorzaken een grote kans op gezondheidsproblemen op latere leeftijd.
  - Sporters kunnen lichamelijk en/of geestelijk verslaafd raken.
  - Vrouwelijke sporters krijgen soms mannelijke eigenschappen.
- *Hoe wordt doping bestreden?* 1
  - Na wedstrijden wordt de urine van sporters gecontroleerd.
  - Buiten de wedstrijden om worden er zogenoemde *out-of-competition* dopingcontroles uitgevoerd.

1 Het middenstuk van deze tekst bestaat uit vier deelonderwerpen. Die zijn geformuleerd als deelvraag, maar ze kunnen ook als tussenkopjes geformuleerd worden, bijvoorbeeld: *Definitie, Redenen om doping te gebruiken, Gevaren van dopinggebruik* en *Dopingbestrijding*.

2 Op de eerste deelvraag wordt maar één antwoord gegeven. Dat deelonderwerp kan in de tekst bestaan uit één alinea.

3 Op de tweede deelvraag worden in de tekst drie antwoorden gegeven. Dat deelonderwerp zal dus uit ten minste drie alinea's bestaan. Als dit deelonderwerp uitgeschreven wordt, dan zijn de alinea's opsommend met elkaar verbonden. Dat verband kan aangegeven worden met signaalwoorden.

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Uit welke alinea('s) bestaat de inleiding? Leg uit.

2 Uit welke alinea('s) bestaat het slot? Leg uit.

In het middenstuk van tekst 1 kunnen achtereenvolgens de volgende deelonderwerpen worden onderscheiden:

1 Meer fietskilometers — *3 Andere oorzaken*
2 De elektrische fiets — *4 Maatregelen*

3 Bij welke alinea begint het tweede deelonderwerp 'De elektrische fiets'?

4 Bij welke alinea begint het derde deelonderwerp 'Andere oorzaken'?

5 Bij welke alinea begint het vierde deelonderwerp 'Maatregelen'?

Tekst 1

Fietsers voor het eerst bovenaan bij dodelijke verkeersongevallen

(1) Voor het eerst zijn in een jaar tijd meer fietsers dan automobilisten en inzittenden in het verkeer omgekomen. Vorig jaar verongelukten 206 fietsers – 17 meer dan in 2016 – terwijl het aantal verkeersdoden in de auto terugliep van 231 naar 201.

(2) Dat er een moment zou komen waarop fietsers de grootste groep zouden worden onder verkeersslachtoffers, komt voor verkeersdeskundigen niet als een verrassing. Het aantal dodelijk verongelukte inzittenden van personenauto's daalt al jaren, het aantal slachtoffers onder fietsers daalt al jaren nauwelijks. Dat laatste geldt ook voor ernstige ongevallen zonder dodelijke afloop. Hoe komt dat?

(3) De verklaring ligt volgens veel deskundigen voor de hand. Dat er minder mensen dodelijk verongelukken met auto's, komt doordat auto's steeds veiliger geworden zijn. Het veiliger maken van een fiets als vervoermiddel kent begrenzingen en, wat vooral bepalend is: er wordt steeds meer gefietst.

(4) 'Je moet het groeiend aantal fietskilometers tegenover het aantal al dan niet dodelijke slachtoffers van ongevallen plaatsen. Je komt dan tot de conclusie dat fietsen juist steeds veiliger wordt', zegt directeur Peter van der Knaap van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV).

(5) Ook de Fietsersbond beklemtoont bij monde van programmacoördinator Jaap Kamminga dat er aan de cijfers van het CBS een positieve draai te geven is. 'Natuurlijk, iedere dode is er een te veel. Maar als je kijkt naar hoeveel meer we met zijn allen zijn gaan fietsen – vooral ouderen – dan mag Nederland zichzelf feliciteren. Fietsen is gezond, we moeten dat blijven stimuleren.'

(6) De toename van het aantal fietsslachtoffers is vooral toe te schrijven aan de groeiende populariteit van de e-bike. Ruim een kwart van de slachtoffers, vooral mannen boven de zestig jaar, verongelukte op een elektrische fiets. Dat blijkt uit cijfers die het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) vandaag publiceert. In 2017 verongelukten 57 mensen (meer dan een kwart op het totale slachtofferaantal) op een e-bike. Dat is 17 meer dan het jaar tevoren. De toename trad alleen op bij mannen.

(7) Ook dat verbaast de SWOV noch de Fietsersbond. De elektrische fiets is enorm populair onder ouderen. Kamminga: 'En we tellen steeds meer ouderen. Dat is nu eenmaal een demografisch gegeven.' Uit onderzoeken is nog niet komen vast te staan dat ouderen vaak te hard rijden op zo'n e-bike en daarbij hun eigen afnemende fysieke mogelijkheden (reflex, bijvoorbeeld) onderschatten.

(8) De SWOV en de Fietsersbond komen tot gelijkluidende conclusies over de oorzaken van al dan niet dodelijke fietsongevallen. De infrastructuur staat op nummer één. Slecht wegdek is gevaarlijk, te volle fietspaden zijn dat ook.

(9) Het gedrag van fietsers zelf staat op twee. Er wordt te hard gereden, fietsers laten zich afleiden (door de smartphone bijvoorbeeld), rijden zonder licht en door rood. De stabiliteit en de veiligheid van de fiets zelf als vervoermiddel staat op drie. Anders dan de auto is de fiets als vervoermiddel moeilijk veiliger te maken.

(10) De verschillende overheden en de fietsers zelf kunnen fietsen veiliger maken. Jaap Kamminga van de Fietsersbond: 'Iedereen moet eraan bijdragen dat we fietsen nóg veiliger maken. Want we gaan met zijn allen – en gelukkig maar – alleen nog maar meer fietsen.'

(11) Van der Knaap: 'Wegbeheerders zoals gemeenten, provincies en het Rijk moeten meer geld stoppen in verbreding van fietspaden en in de kwaliteit ervan.' De SWOV-directeur ziet dat ook gebeuren. 'We hebben vorig jaar met tal van organisaties, zoals de ANWB en de Fietsersbond, een manifest opgesteld over verkeersveiligheid, waarbij die van fietsers op nummer één staat. Het kabinet omarmt dat manifest en maakt ook geld vrij om de fietsveiligheid te vergroten.'

(12) Zo zou ook financiële ondersteuning voor cursussen e-bikerijden van betekenis kunnen zijn, opperen de deskundigen. De Fietsersbond geeft zulke cursussen al jarenlang en wil het pakket uitbreiden. Voor een helmplicht voor e-bikers voelt de bond niets. De SWOV wel wat, maar ook die stichting relativeert de 'winst' van zo'n plicht. Dat zou op jaarbasis nul tot vijf dodelijke slachtoffers kunnen schelen, blijkt uit onderzoek.

(13) Fietsers, fietsproducenten en overheden zullen dus hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Alleen dan zullen er in de toekomst weer minder slachtoffers door fietsongelukken vallen dan door auto-ongevallen.

Naar: Marcel van Lieshout, de Volkskrant, 24 april 2018

Opdracht
2

Bekijk fragment 1, *Wie is verantwoordelijk bij een ongeluk met een zelfrijdende auto?*, een college van Merel Noorman.
Noteer de hoofdvraag en de drie deelvragen die zij in het college gaat behandelen.

Opdracht
3

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 5 van paragraaf 2. → ***zie Basis p. 17***

1. Kies een van de inleidingen die jullie gemaakt hebben bij opdracht 5 van paragraaf 2.
2. Bedenk bij die inleiding drie deelonderwerpen. Formuleer ze als vraag.
3. Beantwoord de drie vragen. Geef in totaal ten minste zes antwoorden. Zoek zo nodig informatie.

Theorie

Tekststructuren

Voor de opbouw van een tekst in inleiding, middenstuk en slot bestaan verschillende **tekststructuren**. De structuur van een tekst hangt vaak samen met het tekstdoel en de deelonderwerpen. Zo heeft een betogende tekst meestal een argumentatiestructuur of een voor- en nadelenstructuur.
We onderscheiden de volgende tekststructuren:

– argumentatiestructuur;
– aspectenstructuur;
– probleem-oplossingsstructuur;
– verklaringsstructuur;
– verleden-heden(-toekomst)structuur;
– voor- en nadelenstructuur;
– vraag-antwoordstructuur.

argumentatiestructuur

inleiding	stelling, standpunt (eventueel als vraag)
middenstuk	argumenten voor de stelling tegenargumenten (+ weerlegging)
slot	herhaling stelling (of beantwoording vraag)

NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

aspectenstructuur

inleiding	aankondiging onderwerp
middenstuk	diverse aspecten van het onderwerp
slot	samenvatting (maar niet altijd)

probleem-oplossingsstructuur

inleiding	probleem
middenstuk	gevolgen (waardoor is het een probleem?) oorzaken oplossingen
slot	de beste oplossing

verklaringsstructuur

inleiding	bepaald verschijnsel
middenstuk	kenmerken / voorbeelden verklaring(en) / oorzaak/oorzaken / reden(en)
slot	samenvatting of conclusie

verleden-heden(-toekomst)structuur

inleiding	introductie onderwerp
middenstuk	situatie vroeger situatie nu
slot	conclusie of voorspelling over de situatie in de toekomst

voor- en nadelenstructuur

inleiding	vraag of stelling
middenstuk	voor- en nadelen
slot	afweging en conclusie

vraag-antwoordstructuur

inleiding	vraag
middenstuk	antwoord(en)
slot	samenvatting of conclusie

Opdracht
4

Tekst 1 *Fietsers voor het eerst bovenaan bij dodelijke verkeersongevallen* heeft de probleem-oplossingsstructuur.

1 In welke alinea('s) wordt het probleem beschreven?
2 In welke alinea('s) worden de oorzaken beschreven?
3 In welke alinea('s) worden de oplossingen beschreven?

Opdracht
5

1 Kies een van de volgende onderwerpen of bedenk zelf een onderwerp.
- scooters
- uitgaan
- de fitheid van jongeren

2 Vul de zinsneden aan tot volledige zinnen. Vul in de eerste zin het gekozen onderwerp in.
- a *De laatste jaren gaat er steeds meer mis bij/met ...*
- b *Dat komt onder andere door ...*
- c *Ook een rol speelt dat ...*
- d *Dat heeft ervoor gezorgd dat ...*
- e *Een maatregel die deze ontwikkeling kan keren, is ...*
- f *Een andere mogelijkheid is ...*
- g *Uiteindelijk is wel iedereen het eens met het idee dat er iets aan ... moet gebeuren, alleen over de manier waarop verschillen de meningen.*

3 Van welke tekststructuur is sprake?
4 Welk tekstdoel hoort daarbij?

Opdracht
6

1 Kies een van de volgende onderwerpen of bedenk zelf een onderwerp:
- gameverslaving
- tussenjaar
- cosmetische chirurgie
- duurzame energie

2 Formuleer bij het onderwerp een informerende hoofdgedachte.
3 Kies bij de hoofdgedachte een geschikte tekststructuur.
4 Formuleer bij de hoofdgedachte en de tekststructuur drie deelonderwerpen in vraagvorm.

Ik kan/weet:
- ☐ deelonderwerpen in een tekst onderscheiden.
- ☐ tekststructuren herkennen en gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Alinea's en kernzinnen

Je leert:
- over alinea's en kernzinnen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis §1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  §2 Inleiding en slot
  §3 Middenstuk

Theorie

Kernzinnen

Elke tekst is opgebouwd uit alinea's. Een goede alinea bevat één hoofdgedachte die in één zin geformuleerd is: de **kernzin**. De kernzin is meestal de eerste zin van een alinea, soms de tweede zin als de eerste een structurerende (of verbindende) zin is. In een enkel geval is de kernzin de laatste zin.

Voorbeeld

Deelonderwerp als vraag: *Wat zijn gevaren van dopinggebruik?*
Drie antwoorden:
- Veel middelen veroorzaken een grote kans op gezondheidsproblemen op latere leeftijd.
- Sporters kunnen lichamelijk en/of geestelijk verslaafd raken.
- Vrouwelijke sporters krijgen soms mannelijke eigenschappen.

1 De eerste zin is een structurerende zin die het deelonderwerp noemt. Dit deelonderwerp is uitgewerkt in drie alinea's.

2 Signaalwoorden:
- *Om te beginnen, Daar komt bij* en *nog een ander* zijn signalen voor een opsomming.

3 De kernzinnen geven de antwoorden op de vraag die in dit deelonderwerp behandeld wordt.

Uitwerking deelonderwerp *Wat zijn gevaren van dopinggebruik?* in alinea's:

(6) Het gebruik van doping is niet zonder gevaren. 1 Om te beginnen 2 veroorzaken veel middelen een grote kans op gezondheidsproblemen op latere leeftijd. 3 Zowel in hoge als in lage doses hebben ze op de lange termijn gevaarlijke bijwerkingen, vooral op de lever en het hart- en vaatstelsel. De lever kan zo beschadigd raken dat hij nauwelijks of helemaal niet meer werkt. Dopinggebruik leidt op latere leeftijd tot hoge bloeddruk en soms tot hartfalen.
(7) Daar komt bij dat sporters aan bepaalde middelen verslaafd kunnen raken. Die verslaving kan lichamelijk, maar ook geestelijk zijn. Lichamelijke afhankelijkheid betekent dat er ontwenningsverschijnselen optreden wanneer sporters stoppen met het gebruik van de middelen. Het lichaam vraagt als het ware om doping. Geestelijke verslaving ontstaat wanneer een sporter zich superieur voelt door de stoffen in zijn bloed, en zich veel slechter voelt als hij die doping niet gebruikt.
(8) Vrouwelijke sporters lopen nog een ander gevaar: ze kunnen mannelijke eigenschappen krijgen. Als ze anabole steroïden gebruikt hebben, worden hun borsten kleiner. Ze kunnen meer beharing op hun lichaam krijgen en hun hoofdhaar wordt dunner of valt zelfs uit. Sportvrouwen die deze middelen gebruiken, zijn vaak te herkennen aan acne. Het gedrag van de vrouwen verandert ook: ze worden een stuk agressiever.

Opdracht
1

Lees de teksten 1 en 2. Onderstreep in elke alinea de kernzin.

Tekst 1

Arjen Lubach is nu invloedrijk opiniemaker

(1) Wil je een referendum over de sleepwet organiseren? Bel Arjen Lubach en je hebt de benodigde 300.000 handtekeningen in een week bij elkaar. En zoek je aandacht voor weinig aansprekende kwesties als het handelsverdrag TTIP of schadeprocedures bij Groningse aardbevingen? Bel Lubach en hij zorgt ervoor dat iedereen erover praat. *Zondag met Lubach* (VPRO) werd donderdag bekroond met de Televizier-Ring, de publieksprijs voor het populairste tv-programma.

(2) *Zondag met Lubach* begon drie jaar geleden als favoriet van de intelligentsia – in 2016 won het de Nipkowschijf van de tv-kritiek – en Lubach is nu uitgegroeid tot publiekslieveling. Het programma begon in november 2014 met slechts 340.000 kijkers (4 procent) en heeft er dit jaar gemiddeld 1,2 miljoen (16 procent). Dit is voor het eerst in de geschiedenis van de Televizier-Ring dat de publieksprijs naar een VPRO-programma gaat. Zelfs Van Kooten en De Bie kregen die prijs nooit.

(3) Mede hierdoor is Lubach (Groningen, 1979) een invloedrijk opiniemaker geworden. In zijn programma combineert Lubach satire met politieke opinie en campagnejournalistiek. Lubach agendeert kwesties, fileert politici en roept geregeld op tot actie. Hierbij combineert hij zijn vermogen om in een zorgvuldig geconstrueerde show ingewikkelde kwesties eenvoudig en aantrekkelijk te maken, met een talent om succesrijk sociale media in te zetten.

Naar: Wilfried Takken, NRC Handelsblad, 13 oktober 2017

Tekst 2

Bouw die megasteden en megastallen

(1) Doorgaans worden we in de media overspoeld met apocalyptische beelden van de staat van de natuur: hectares oerbos worden gekapt voor landbouwgrond, met smog gevulde steden maken het ademen onmogelijk en branden leggen hele natuurgebieden plat. Maar zoomen we in op Nederland en op ons omringende landen, dan ontstaat een ander beeld. De lucht bijvoorbeeld is weer net zo schoon als vijftig jaar geleden, zo niet schoner, en hetzelfde geldt voor het water. En neem die wolf, die in mei vlak bij Emmen werd gesignaleerd. Dat is geen toeval. Er is de afgelopen decennia een hoop grond teruggegeven aan de natuur. In Duitsland, waar het dier al langer bezig is aan een opmars, staat 3500 vierkante kilometer meer bos dan in 1990. In Nederland staat 250 vierkante kilometer meer. Niet iedereen wil het horen, maar het gaat best goed met het milieu.

(2) Al deze ontwikkelingen zijn nogal contra-intuïtief. Dat het juist in de rijkste en dichtstbevolkte landen goed gaat met het milieu, laat zich niet rijmen met het heersende idee dat het altijd schipperen is tussen welvaart en een leefbare planeet.

(3) Millennialang was dat ook zo. Overal waar de mens kwam, leed de natuur. De opmars van de mens ging altijd gepaard met het kappen van bos, het innemen van natuur en het onttrekken van grondstoffen aan de aarde. Dat begon al bij het prille begin van onze soort. We mogen graag denken dat we in harmonie leefden met de natuur toen we nog als jager-verzamelaar over de savannes trokken, maar niets is minder waar. Destijds trokken mensen naar een nieuwe locatie als de voorgaande volledig was uitgewoond.

Naar: Hidde Boersma, de Volkskrant, 29 augustus 2015

Opdracht
2

Lees tekst 3.

1 Onderstreep de kernzinnen van alinea 1, 2, 3, 4 en 6.
2 Alinea 5 heeft geen kernzin. Formuleer een zin die als kernzin zou kunnen dienen.

Tekst 3

De online opmars van de 65-plusser: appen tegen eenzaamheid

(1) Ouderen hebben de laatste jaren massaal sociale media ontdekt. Vooral 65- tot 75-jarigen maken meer gebruik van Facebook, WhatsApp en Twitter, blijkt uit onderzoek van het CBS. Dat doen ze vooral op hun mobiele telefoon of tablet. Inmiddels is 64 procent van deze groep online actief, terwijl dat in 2012 nog maar 24 procent was.
(2) Ook mensen van 75 jaar en ouder gebruiken internet niet alleen om informatie op te zoeken, maar zijn steeds vaker op sociale media te vinden. In 2012 ging het om 5 procent in deze leeftijdscategorie, dit jaar is dat toegenomen tot 35 procent. Van deze ouderen gebruikt een kwart WhatsApp. 'Appen is bij de 75-plusser definitief doorgebroken', zegt een woordvoerder van het CBS.
(3) De stijging verbaast Annet van Betuw, auteur van het boek *Social media voor senioren*, niet. 'Het grootste misverstand is dat ouderen niet met sociale media kunnen omgaan.' Ze ziet dat de belangstelling binnen die groep alleen maar toeneemt. Een groot deel is volgens haar al lange tijd actief op internet en is zo ook bij sociale media terechtgekomen.
(4) 'Zeker als je wat minder makkelijk het huis verlaat, is het fijn als je online op een laagdrempelige manier mensen kunt spreken met dezelfde interesses', aldus een woordvoerder van de ouderenbond ANBO. Ouderen gebruiken sociale media om dezelfde redenen als jongeren dat doen: om contact te zoeken en te onderhouden met anderen. Als ouderen hun netwerk op die manier kunnen uitbreiden, is dat volgens de bond heel waardevol.
(5) Van Betuw komt veel senioren tegen die een paar jaar geleden zeiden dat ze niets moesten hebben van sociale media, maar nu toch een smartphone hebben gekocht om te whatsappen. 'Dat doen ze omdat hun kinderen en kleinkinderen whatsappen en allang niet meer e-mailen.' Vervolgens gaan de 65-plussers ook andere dingen proberen, zoals Facebook.
(6) Een goede ontwikkeling, vindt Van Betuw. Ze wijst op onderzoek waaruit blijkt dat sociale media kunnen helpen om mensen met elkaar in contact te brengen. 'Sociale media kunnen eenzaamheid niet opheffen, maar zijn wel een hulpmiddel.'

Naar: Maaike Vos, de Volkskrant, 30 december 2017

Opdracht
3

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 3 van paragraaf 3. → ***zie Basis p. 22***
Bij die opdracht hebben jullie drie deelonderwerpen bedacht. Je hebt ze geformuleerd als vraag en vervolgens antwoorden op die vragen gezocht.
Werk een van deze deelonderwerpen uit in twee alinea's (samen ten minste 100 woorden).

Opdracht
4

Lees tekst 4.
Deze alinea is geen gedachte-eenheid en kan daarom beter in meer alinea's verdeeld worden. Noteer de eerste twee woorden van elke nieuwe alinea.

Tekst 4

Hockeybond tegen clubs: stop met selectietrainingen voor de jeugd

In deze tijd van het jaar, wanneer de competities tegen hun einde lopen, worden bij veel hockeyverenigingen selectietrainingen gehouden. Trainers bekijken welke kinderen in aanmerking komen voor het hoogste team. De hockeybond heeft de clubs opgeroepen om met de selectietrainingen te stoppen. Waarom eigenlijk? 'Op het veld staan tien, soms wel twintig mensen met een blocnote en pen in de hand om alle acties te beoordelen', aldus Karien Meuleman van de KNHB. 'Op die leeftijd moet hockey nog alleen over plezier gaan, niet over prestaties.' Bovendien, zegt de bond, hebben selectietrainingen voor kinderen onder de 12 geen zin. 'Er zullen uitzonderingen zijn, maar over het algemeen is talent op die leeftijd helemaal niet te herkennen', aldus Meuleman. 'Je sluit een grote groep kinderen uit van wie het talent pas later tot uiting komt.' De voetbalbond nam – net als de hockeybond nu – al eerder maatregelen om de spelvreugde te verhogen. Teams en velden zijn vanaf het seizoen 2017-2018 kleiner gemaakt, zodat kinderen vaker aan de bal komen, wat de spelvreugde moet verhogen. Ook worden scheidsrechters nu spelbegeleiders genoemd.

Naar: Jurriaan Nolles, de Volkskrant, 1 juni 2018

Opdracht

5

1 De volgende zinnen staan in alfabetische volgorde. Ze vormen samen een alinea. Zet ze in de juiste volgorde.

- ○ *a* Door onderzoek in dit kuuroord en andere klinische rapportages is bekend dat mensen die heel weinig eten, daar soms een beter humeur van krijgen.
- ○ *b* Het brengt je niet alleen dichter bij God of jezelf, maar zou ook pijn verzachten en genezen.
- ○ *c* Het dieet bestaat vooral uit water en wat vruchtensap, tot wel drie weken lang.
- ○ *d* In Duitsland zit een kliniek, de Buchinger-kliniek, waar je voor veel geld zo weinig mogelijk eten krijgt.
- ○ *e* Vasten wordt al eeuwen gezien als geestelijk heilzaam.
- ○ *f* Vooral tussen de tweede en zevende dag zeiden mensen zich mentaal beter te voelen en beter te slapen.

Naar: Martine Kamsma, NRC Handelsblad, 1 juni 2018

2 Welke zin is de kernzin?

Ik kan/weet:

☐ de kernzinnen van alinea's herkennen en gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Signaalwoorden en functiewoorden

Je leert:

- over signaal- en functiewoorden.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen

Theorie

Verbanden in de tekst

Een tekst is begrijpelijk en prettig om te lezen of om naar te luisteren wanneer de **verbanden** tussen de zinnen en de deelonderwerpen duidelijk worden aangegeven. Je kunt op die manier de structuur van de tekst herkennen. Verbanden worden meestal gemarkeerd met **signaalwoorden**.
In de tabel zie je de meest voorkomende verbanden met bijbehorende signaalwoorden.

verband	signaalwoorden
opsommend	ook, tevens, bovendien, daarnaast, vervolgens, verder, om te beginnen, ten eerste ... ten tweede ... ten derde, ten slotte
tegenstellend	maar, echter, niettemin, toch, daar staat tegenover, desondanks, evenwel, nochtans, daarentegen, ondanks dat ..., aan de ene kant ... aan de andere kant (enerzijds ... anderzijds)
chronologisch	eerst, dan, daarna, uiteindelijk, eens, toen, vroeger, nu, later, voordat, nadat, vervolgens
oorzakelijk (oorzaak-gevolg)	doordat, daardoor, als gevolg van, het gevolg is, het komt door, waardoor, zodat
toelichtend (voorbeeld)	zo, bijvoorbeeld, zoals, neem nou, : (dubbele punt)
voorwaardelijk	als, indien, wanneer, in het geval dat, tenzij, mits
vergelijkend	zoals, net (zo) ... als, evenals, (meer / beter) ... dan
redengevend (argument)	daarom, omdat, derhalve, dus, want, immers, dat blijkt uit, namelijk, aangezien, de reden hiervoor is ... , : (dubbele punt)
doel-middel	om te ..., met de bedoeling ..., opdat, zodat, daarvoor, waarvoor, voor, door ... te
toegevend	ook al, zij het (dat), weliswaar, hoewel, ofschoon
samenvattend	kortom, samengevat, met andere woorden, al met al
concluderend	dus, daarom, dat houdt in, concluderend, ik kom tot de slotsom dat ..., kortom, al met al, dan ook

Er zijn ook andere woorden waaraan je verbanden in een tekst kunt herkennen, zoals *oplossing*, *verklaring*, *argument*, *voordeel*, *stelling*. Deze **functiewoorden** geven de functie van een tekstdeel aan. Sommige ervan duiden, niet geheel toevallig, ook een tekststructuur aan. → ***zie Basis p. 22***
Door functiewoorden kun je soms ook het tekstdoel herkennen.

Voorbeeld

[inleiding]: Ik vind dat … (1)

[middenstuk]: Mijn eerste argument (2) is …
Daar komt bij (3) dat …
Wat er ten slotte ook voor pleit, is …

Een vaak genoemd bezwaar is dat … (4) Maar … (5)

[slot]: Mijn conclusie is (6) …

Signaalwoorden en functiewoorden

1. De tekst heeft een argumentatiestructuur. Het tekstdoel is overtuigen. Aan het eind van de inleiding staat het standpunt, aangekondigd door een signaal.
2. De tekststructuur is ook te herkennen aan de functiewoorden 'argument' en 'bezwaar'. Het middenstuk bevat argumenten en een of meer bezwaren.
3. De schrijver/spreker heeft drie argumenten; die argumenten zijn opsommend verbonden door signalen voor een opsomming.
4. Met een structurerende zin wordt een tegenargument aangekondigd dat vervolgens (5) weerlegd wordt. De weerlegging wordt aangekondigd door een signaal voor tegenstelling.
6. Het slot begint met een signaal voor een conclusie. Die conclusie volgt in de laatste alinea in de vorm van een herhaling van het standpunt in iets andere bewoordingen.

Opdracht
1

Vul de zinsneden van het voorbeeld aan tot volledige zinnen. Kies een van de volgende standpunten of bedenk zelf een standpunt.
- Ik vind dat dierproeven verboden moeten worden.
- Ik vind dat er veel minder vlees gegeten moet worden.
- Ik vind dat er meer vrouwen in topfuncties moeten komen.

Opdracht
2

Noteer de signalen in tekst 1 en zet erachter welk verband ze aangeven.

Tekst 1

Mythe: thuis een andere taal spreken benadeelt kinderen

(1) Basisschoolleraren en politici adviseren ouders van tweetalige kinderen regelmatig om thuis Nederlands te spreken. Sharon Unsworth doet onderzoek naar tweetaligheid en heeft dit advies ook vaak gehoord. Ze legt uit dat hier geen wetenschappelijke basis voor is, integendeel zelfs. Zo hebben Amerikaanse onderzoekers in 2009 onderzocht wat er gebeurde als Spaanssprekende moeders thuis Engels gingen spreken. Het gevolg was dat het Engels van Spaanstalige kinderen niet beter werd en hun Spaans juist verslechterde. Bovendien weten we inmiddels dat een goed ontwikkelde eerste taal helpt bij het verwerven van een tweede taal. Met andere woorden, als iemand thuis goed Spaans leert spreken, zal dat ook helpen bij zijn Nederlands.

(2) Toch blijkt uit het debat van 2008 dat wetenschappers en politici het op dit punt vaak oneens zijn. 'Het is makkelijk voor politici en de bevolking om een sterke mening te hebben over tweetaligheid, omdat iedereen een taal spreekt', aldus Unsworth. 'Als we het over deeltjesfysica hadden, zou er waarschijnlijk meer naar ons geluisterd worden.'

Naar: Francie Manhardt, Theresa Redl en *Monica Wagner, nemokennislink.nl, op 22 december 2017*

Opdracht
3

Kijk en luister naar het fragment, *Instructiefilmpje aanvraag vignet Gezonde School*. Noteer ten minste vijf verschillende signaalwoorden die gebruikt worden en zet erachter welk verband ze aangeven.

Opdracht

4

Lees tekst 2.

1 Onderstreep het standpunt in alinea 1. Voeg er een signaalwoord voor een standpunt aan toe.
2 Vul bij 1 tot en met 4 een juist signaalwoord in.
3 Noteer bij elk signaalwoord welk verband het aangeeft.
4 Streep in alinea 2 tot en met 7 de kernzinnen aan.
5 Formuleer de kernzinnen nu met signaalwoorden. Zorg voor variatie in woordkeus.
6 Schrijf een slot (met signaal) van ongeveer vijftig woorden bij deze tekst.

Tekst 2

Statiegeld op alle blikjes en plastic flesjes invoeren

(1) Sinds vorig jaar zit er in Duitsland statiegeld op blikjes en plastic flesjes. Het statiegeldsysteem is bij onze oosterburen bijzonder effectief. We zouden het in Nederland ook moeten invoeren.

(2) De straten en parken worden er schoner door. ... (1) je mensen beloont voor het terugbrengen van vuilnis (en zelfs het opruimen van vuilnis op straat), zal er veel minder afval rondzwerven.

(3) Er is minder sprake van energieverspilling. Aluminium hergebruiken is 95 procent efficiënter dan het winnen van aluminium – wat een zeer energie-intensief proces is. Het is ... (2) belangrijk om het zo veel mogelijk te recyclen.

(4) Er zal veel minder plastic in de oceanen belanden. Als je niets terugkrijgt voor een leeg flesje, ben je eerder geneigd het ter plekke weg te gooien. Krijg je er wel wat voor terug, dan zul je dat minder snel doen.

(5) Daklozen zijn ermee geholpen. In Berlijn pikken ze flesjes en blikjes op van de straat, gooien die in hun tas en leveren ze tegen geld in bij de supermarkt. In Berlijn laten luie (of rijke) mensen hun flesjes naast de prullenbak staan. Dat is geen slordigheid, maar maakt het de ophalers gemakkelijker. Wat een briljant systeem: daklozen kunnen ... (3) eenvoudig geld verdienen, terwijl ze tegelijkertijd de straten schoonhouden.

(6) Wanneer mensen statiegeld over hun flesjes water moeten betalen, zullen ze eerder geneigd zijn hun eigen flesje opnieuw te vullen met kraanwater. Met dit beleidsmiddel stimuleer je duurzame alternatieven.

(7) De vervuiler betaalt. ... (4) je met dit systeem een blikje koopt en op straat gooit, kost dat je direct geld. Dit systeem belast de vervuiler direct, wat wel zo eerlijk is.

Ik kan/weet:

- ☐ verbanden in teksten herkennen aan de hand van functie- en signaalwoorden.
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Publiek

Je leert:

- over het publiek van een tekst.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot

Theorie

Rekening houden met het publiek

Een schrijver of spreker wil met zijn tekst iets bereiken. Door rekening te houden met het **publiek**, de mensen die de tekst lezen of aanhoren, vergroot hij de kans dat hij zijn tekstdoel bereikt. Voor welk publiek een tekst bedoeld is, kun je vaak zien aan het *onderwerp*, de *bron* (publicatieplaats), het *taalgebruik* (zinslengte, woordkeus, toon) en de *lay-out* (lettertype(n), kleurgebruik, illustraties enz.).

Als je zelf schrijft of spreekt, moet je van tevoren een paar zaken bedenken:

- Wat weet het publiek al over het onderwerp en wat nog niet? Sluit aan bij de voorkennis van de lezers of luisteraars, maar vertel niet te veel dingen die ze al weten.
- Wat is het niveau van het publiek? Stem je woordkeus en je zinsbouw daarop af. Gebruik bij een jong publiek geen moeilijke woorden en lange zinnen; leg in een scriptie of een profielwerkstukpresentatie specialistische begrippen (vaktermen) uit.
- Welke **toon** is het meest geschikt? Afhankelijk van onder andere het onderwerp, de situatie en het doel van je tekst kun je kiezen voor een serieuze toon (bijv. neutraal, kritisch, bezorgd) of voor een luchtige toon (humoristisch, ironisch). Ook in de aanspreekvorm kun je variëren: je klasgenoten spreek je aan met 'jullie', maar tot ouders richt je je (formeler) met 'u'.

Opdracht 1

Lees de teksten 1, 2 en 3.
Geef van elke tekst aan voor welk publiek hij bedoeld is en waaraan je dat kunt zien.

Tekst 1

Waar ga jij naartoe deze zomer?

(1) Met de jongerentoerkaart kun je gedurende de zomer in een korte tijd veel plaatsen in Nederland bezoeken. Hier kun je dan weer allerlei leuke culturele activiteiten ondernemen. Dit komt heel goed uit, want in de zomermaanden is er zoveel leuks te doen in Nederland. Wat dacht je bijvoorbeeld van een dagje Amsterdam of Rotterdam? Een dagje naar Duinrell en ook lekker zwemmen in het Tikibad of een dagje naar de Efteling, naar Walibi, Dag- en Avondarrangementen Wunderland Kalkar, Neeltje Jans of bijvoorbeeld het Openluchtmuseum. Hier kun je dus met je jongerentoerkaart voordelig naartoe reizen.
(2) CJP en de jongerentoerkaart hebben geen samenwerking meer. Maar met de cultuurpas van CJP krijg je wel kortingen bij veel culturele activiteiten, musea, dierentuinen, theaters en winkels. Zo krijg je een korting van 4 euro als je het Anne Frank Museum wilt bezoeken. Als je 's avonds dieren wilt bekijken, krijg je tijdens de Artis ZOOmeravonden een korting van 1,50 euro.
(3) Verder krijg je met de cultuurpas van CJP kortingen van 10 procent bij heel veel bekende winkels, zoals WE FASHION (15%), Aktiesport, Perry en Front Runner. Zo kun je dus, met je jongerentoerkaart en je cultuurpas, een dagje Amsterdam, Rotterdam of Den Haag combineren met een voordelig dagje shoppen. Dat is nog eens een mooie deal. Haal dus meer uit je zomer met de jongerentoerkaart!

Naar: tienertoerkaart.nl

Tekst 2

Huilen is communicatie voor je baby

(1) Een baby huilt om de aandacht van de ouders te trekken. Veel andere manieren om te communiceren heeft hij nog niet. Bovendien is het huilen meestal erg effectief: er zijn maar weinig ouders die rustig kunnen blijven zitten als hun kind huilt! En dat is natuurlijk ook niet de bedoeling; een baby huilt niet voor niets.
(2) Wat probeert je baby te vertellen als hij huilt? De ene keer is dat omdat hij honger heeft, de volgende keer zal het zijn vanwege darmkrampjes of een vieze luier, omdat hij moe is van de vele indrukken, of omdat hij geborgenheid zoekt. Binnen een paar weken zullen de vaste verzorgers van de baby de verschillende huiltjes van de baby uit elkaar leren houden en ook andere signalen steeds beter herkennen en begrijpen. Zo geeft een baby die naar zijn oortjes grijpt aan dat hij moe is en slapen wil. Ook het in de oogjes wrijven, dreinerige huiltjes of gapen duiden op vermoeidheid. Is je kindje wat ouder en stopt het zijn vingers in het mondje en kwijlt het? Het zou zomaar last kunnen hebben van het ongemak van doorkomende tandjes.
(3) Het is behoorlijk frustrerend een ongelukkig huilend kind te zien, maar geen flauw idee te hebben wat er aan de hand is. Maar als je een tijdje naar je kindje kijkt, merk je dat hij je toch een heleboel duidelijk kan maken met lichaamstaal en met geluidjes. Lees je de tekenen op tijd en handel je ernaar, dan heb je vaker een tevreden baby!
Naar: allesoverkinderen.nl

Tekst 3

Hoe gaat narcose in zijn werk?

(1) Voor een narcose bespreekt u met een anesthesioloog welke soort verdoving het meest geschikt voor u is. Ook worden afhankelijk van uw leeftijd, conditie en operatie een aantal onderzoeken gedaan. Meestal wordt er een hartfilmpje gemaakt en een röntgenfoto van uw borstkas. Ook kan er wat bloed onderzocht worden. Hiernaast stelt de anesthesioloog wat vragen over uw gezondheid.
(2) Als u een operatie met narcose moet ondergaan, is het verstandig om hiervoor te stoppen met roken. Roken vermindert namelijk het zuurstofgehalte in het bloed en belemmert een normale ademhaling tijdens de ingreep. Ook herstelt u langzamer van een operatie als u rookt.
(3) Soms krijgt u kort voordat u onder narcose wordt gebracht een kalmeringsmiddel, zodat u wat rustiger wordt. Voor een narcose worden slaapmiddelen, pijnstillers, spierontspanners en vocht toegediend. Spierontspanners zijn nodig om de spierreflexen uit te schakelen tijdens de operatie. Slaapmiddelen (anesthetica) worden meestal als eerste toegediend. Dit gebeurt meestal intraveneus. Veelgebruikte anesthetica zijn pentothal en propofol.
Naar: ziekenhuis.nl

Opdracht 2

Bekijk de fragmenten 1, 2 en 3.
Noteer van elk fragment voor welk publiek het bedoeld is en waaruit je dat hebt opgemaakt.

Opdracht
3

Lees tekst 4.
Noteer voor welk publiek de tekst geschreven is en waaraan je dat kunt zien. Noem ten minste drie kenmerkende zaken.

Tekst 4

Eerste hulp bij hitte

Het is warm, heel warm! En dat duurt nog wel eventjes. Hoe houd je het leuk? We hebben zeven survivaltips voor je op een rijtje gezet!

1 Drink!
Zorg dat je altijd een flesje water bij je hebt. Drink er steeds iets uit, ook al heb je geen dorst. Omdat je veel zweet, verlies je ongemerkt supersnel vocht. Je kunt daardoor uitdrogen.
Als je minder vaak naar de wc moet dan normaal en je plas er een beetje donker uitziet, krijg je echt te weinig vocht binnen. Ga zo snel mogelijk met je mond aan een kraan hangen!

2 Kleed je zomers aan
Het klinkt misschien logisch, maar trek luchtige, dunne kleren aan. Iets waar de wind doorheen kan waaien. Vermijd zwart, want dat slurpt warmte op. Als je oververhit raakt, word je moe, duizelig en kun je hoofdpijn krijgen.

3 Kies een tropentempo
Doe deze week rustig aan! Je lichaam moet hard werken om de warmte kwijt te raken. Als je je dan óók nog erg inspant, wordt het wel heel zwaar. Tussen twaalf en vier uur ’s middags kun je beter niet te veel buiten doen. Dan is de zon op zijn sterkst.
Misschien kunnen je ouders (of je school?) een tropenrooster instellen. Dan sta je lekker vroeg op, doe je ’s ochtends vroeg de dingen die echt moeten, en kun je ’s middags lekker kalm aan doen.

4 Vermijd de zon
Naast temperatuur bestaat er ook nog zoiets als zonkracht. Dat is de hoeveelheid uv-straling die je op je huid krijgt als je buiten gaat spelen. De zonkracht is deze week erg sterk. Als je je niet insmeert, verbrand je binnen een kwartier. Probeer dus zo veel mogelijk in de schaduw rond te hangen. Kom je toch in de zon? Smeer je dan flink in met zonnebrand.

5 Houd je huis koel
Als het dagen achter elkaar warm en windstil is, stijgt de temperatuur in de huizen ook. Vooral als je in de stad woont. Zorg dat het binnen zo koel mogelijk blijft. Doe de gordijnen dicht als de zon op de ramen schijnt en zet ’s avonds en ’s nachts als het koeler wordt, een raam open.

6 Let op de huisdieren (en je oma!)
Veel dieren kunnen de warmte niet zo makkelijk kwijt als wij. Daardoor is de hitte voor hen extra link. Laat je hond dus niet eventjes in de auto zitten als je een boodschap doet. En zet je konijn of cavia nooit in de zon.
O ja: houd ook je oma en opa een beetje in de gaten. Oudere mensen kunnen minder goed tegen tropische temperaturen dan kinderen.

7 Petje op
Ook zo’n nare hittekwaal: een zonnesteek. Je kop is eigenlijk net een plat dakje. En je hersens een hete zolder. Als de zon erop schijnt, kan de boel snel oververhit raken. Zet dus een petje op als je buiten speelt!
Naar: Bouwien Jansen, Kidsweek, 7 juli 2018

Opdracht
4

Lees tekst 5. Je gaat die tekst zo herschrijven dat leerlingen van klas 1 van de middelbare school de tekst goed kunnen begrijpen.

1 Streep de woorden en uitdrukkingen aan die te moeilijk zijn.
2 Kruis de zinnen aan die te lang zijn.
3 Herschrijf de tekst.

Tekst 5

De obesogene omgeving en het dikmakend complot

(1) Hongerige genen, dikmakende emoties, vet en zoet eten dat goedkoop is; dat is al om tamelijk moedeloos van te worden; maar er is één cruciale schakel die nog ontbreekt: je kunt genetisch of psychologisch nog zo zijn voorgeprogrammeerd om te bunkeren: als er niks is, houdt het op. In Bangladesh staat het obesitaspercentage op 1 procent. Toch hebben ze daar ook heus weleens verdriet en niet heel andere genen dan wij.

(2) De vinger die de trekker overhaalt, is de omgeving. Evolutionair gezien leeft de moderne westerse mens in een luilekkerland. In de tweede helft van de vorige eeuw is de omslag ingezet. Aanvankelijk geleidelijk, maar sinds de jaren tachtig voltrekt de omwenteling van schaarste naar overvloed zich razendsnel met de opkomst van fastfood, snacks en frisdranken.

(3) Wat aanvankelijk nog een traktatie is, wordt snel gewoon: het tussendoortje bij de koffie, de afhaalpizza, de zakken chips bij de benzinepomp, de rijen snoep voor de supermarktkassa, de geur van eten op stations. Eten is er overal en altijd.

(4) Dat gaat gepaard met steeds minder bewegen: een fatale combinatie. Mechanisering en automatisering hebben lichamelijk werk vrijwel afgeschaft. We gaan met de auto naar het werk en met de scooter naar school. Terwijl we de benzinetank van ons lichaam steeds voller gooien, maken we steeds minder op. Wat rest, zijn vetrollen.

(5) Als je niet beter wist, zou je denken dat het een groot complot is. Het lijkt alsof alles en iedereen samenspant om de tot eten geneigde mens vet te mesten. Dat complot heeft een naam: de obesogene omgeving.

(6) Het is in een land als Nederland gemakkelijker dik te worden dan dun te blijven, zegt consumptiesocioloog Hans Dagevos, die de term de Obesogene Samenleving introduceerde met zijn gelijknamige bundel uit 2007. Niet dikke mensen zijn raar, maar de omgeving die hen zo maakt, stelt Kees de Graaf, bijzonder hoogleraar eetgedrag: 'Overeten is een normale reactie op een abnormale omgeving.'

(7) De krachten waartegen de dikke mens het moet opnemen, zijn gigantisch. De voedingsindustrie laat

een bombardement van reclames op ons los. In de VS wordt jaarlijks ruim 6 miljard euro uitgegeven aan voedselmarketing. In Nederland ligt dat rond de 775 miljoen per jaar.

(8) En het gaat zelden over wortels, radijsjes of appels. Driekwart van de aanbiedingen in de supermarkt is voor calorierijke snacks en frisdranken; 95 procent van alle tv-spotjes voor voedingsmiddelen prijst ongezond voedsel aan. Het typische van reclame voor etenswaren is juist dat reclame ons dingen wil verkopen die we niet nodig hebben.

Naar: Mac van Dinther, de Volkskrant, 10 augustus 2015

Ik kan/weet:

- ☐ hoe ik in een tekst rekening kan houden met mijn publiek.
- ☐ een register consequent toepassen: taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel, genre. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Standpunt en argumenten

Je leert:

- over standpunten en argumenten.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden

Theorie

Standpunten en argumenten

Als je een **standpunt** over iets inneemt, dan geef je je mening over die zaak.
Er zijn drie soorten standpunten:

- een positief standpunt: *Ik vind het een goed idee dat Nederland minder geld aan ontwikkelingshulp gaat geven.*
- een negatief standpunt: *Volgens mij is het niet verstandig dat Nederland minder geld aan ontwikkelingshulp gaat geven.*
- een standpunt van twijfel: *Ik ben er nog niet uit of het slim is dat Nederland minder geld aan ontwikkelingshulp gaat geven.*

Je kunt een standpunt soms herkennen aan **signaalwoorden** als *ik vind, volgens mij, ik denk dat, mijn conclusie is dat, dan ook, dus, daarom, kortom.*

Met **argumenten** kun je je eigen standpunt verdedigen of het standpunt van een ander aanvallen. Een argument kan voor het standpunt staan of erachter.
Argumenten herken je vaak aan signaalwoorden als *want*, *omdat*, *namelijk*, *aangezien* en *immers.* Ook een dubbele punt (:) kan een signaal zijn voor een argument.

– *Uit geheime opnames blijkt dat de dolfijnen in het Dolfinarium in veel te kleine zwembaden rondzwemmen* (argument). Ik vind (signaal) dat *het Dolfinarium de dolfijnen slecht verzorgt.* (standpunt).
– *In de nabije toekomst hoeven we nog maar 25 uur per week te werken* (standpunt), want (signaal) *steeds meer werk wordt ons door robots uit handen genomen* (argument).

Opdracht
1

Lees de argumentaties *a* tot en met *j*.

1 Onderstreep het standpunt en zet erachter of het een positief standpunt (p), een negatief standpunt (n) of een standpunt van twijfel (t) is.
2 Zet een stippellijntje onder de argumenten.
3 Omcirkel het signaal (als dat er is).

a De partij van de minister-president krijgt nog steeds de meeste stemmen. Ik denk dat de kiezers zijn onduidelijke gedraai helemaal niet zo erg vinden.
b Ik kan je nog niet vertellen wat ik van het nieuwe restaurant van Ron Blaauw vind: ik heb er alleen nog maar een recensie over gelezen.
c Het is begrijpelijk dat de Lidl zo goed draait: in bijna alle vestigingen bakken ze tegenwoordig verse broodjes.
d Bijna al mijn sportende kennissen hebben geregeld een blessure. Sporten is dus helemaal niet zo gezond.

e Ik twijfel erg over welke vervolgstudie ik wil gaan doen. Misschien dat ik daarom wel naar het vwo ga.
f Op tv was te zien dat de meeste gevangen vissen levend van hun ingewanden ontdaan worden. Je kunt dan ook met goed fatsoen geen vis meer eten.
g Spotify is voor artiesten een ramp. Bijna niemand koopt nog cd's.
h Ik denk dat veel mensen op jonge leeftijd al gehoorproblemen krijgen. In bijna alle cafés en discotheken is de muziek namelijk oorverdovend hard.
i De maximumsnelheid van auto's moet niet hoger dan 100 kilometer per uur zijn: dat is veel beter voor het milieu.
j Het moet verplicht zijn om in de spits met ten minste twee personen in een auto te zitten. Zo pak je immers het fileprobleem echt aan.

Opdracht
2

Lees de teksten 1, 2 en 3.
1 Onderstreep in elke tekst het standpunt.
2 Zet een stippellijn onder het argument of de argumenten.
3 Omcirkel signalen voor standpunt en argument (als die er zijn).

Tekst 1

Weg met Pinksteren

Niemand weet nog wat Pinksteren betekent. Voor vele niet-westerlingen zijn alle christelijke dagen helemaal onbegrijpelijk. Velen voelen zich niet thuis in dit land, waar de kalender wordt bepaald door Kerstmis, Pasen, Pinksteren en Hemelvaart. Laten we daarom stoppen met de verplichte vrije dagen voor feestdagen van welke religie dan ook. Wie een religieuze dag wil vieren, neemt maar een vakantiedag op.

Naar: Anton Mullink, NRC Handelsblad, 11 mei 2018

Tekst 2

Doe gewoon je werk

Rotterdamse gemeenteambtenaren gaan op danscursus om hun collega's te leren vertrouwen. Volgens mij zijn dergelijke wonderlijke activiteiten volslagen zinloos. Toen ik voor een grote multinational werkte, heb ik in het kader van communicatietraining, teamvorming of hoe het verder ook geduid werd door ingehuurde managementfantasten, onder meer mogen jongleren ('de kunst van het loslaten'), schermen en knutselen met wc-rolletjes, heb ik legohijskranen gebouwd en gekleurde 'denkhoeden' opgezet. Dit alles heeft, afgezien van veel plaatsvervangende schaamte, nergens toe geleid. Sinds ik zzp'er ben, blijft al die gebakken lucht me bespaard en concentreer ik me op mijn kernactiviteiten. Hopelijk komen die ambtenaren in Rotterdam ook snel met beide benen op de grond.

Naar: Peer Froehling, NRC Handelsblad, 8 mei 2018

Tekst 3

Ik was blij met mijn mavo-advies

(1) Toen ik in groep 8 zat, kregen mijn ouders van de docent te horen dat ik 'maar een mavo-advies' had. Om mij heen gingen veel vriendinnen naar havo of vwo. Ik vond de mavo moeilijk en heb me avondenlang met mijn vader aan tafel gebogen over die ingewikkelde wiskundesommen. Ik wist al snel wat ik wilde: secretaresse worden. Ik speelde na schooltijd kantoortje met vriendinnen, of alleen. Niet zo gek dat ik na de mavo naar het mbo ging om de opleiding directiesecretaresse/managementassistent te gaan volgen. Ik heb enorm veel ervaring opgedaan tijdens deze studie.

(2) Tijdens het mbo voelde ik dat ik nog een stap verder kon. Docent worden leek mij erg leuk. Ik ben dus de pabo gaan doen, een opleiding waar je je opnieuw zeer breed ontwikkelt. Vervolgens heb ik mijn tweedegraads- en eerstegraadsopleiding voor docent Nederlands gehaald en ik geef nu les aan 6 vwo, een niveau dat ik zelf nooit heb gehaald. Of wel? Ik denk van wel.

(3) Dat ik nu op dit niveau voor de klas sta, heb ik niet alleen te danken aan de verschillende hbo- en masteropleidingen. Verantwoordelijkheid nemen, volwassen worden en mezelf accepteren zijn ontwikkelingen die op het mbo zijn gestart.

(4) Als je mij vraagt of ik liever een advies voor havo of vwo had gekregen, dan zeg ik nee. Ik was immers niet op dit niveau gekomen. Voor sommige leerlingen is namelijk een geleidelijke ontwikkeling met kleine stappen van niveau naar niveau kansrijker.

Naar: Claudia Gerritsen, de Volkskrant, 5 april 2018

Opdracht

3

Noteer een argument vóór en een argument tegen de volgende standpunten:

1 Er moet snel een verbod komen op het fokken van vechthonden.
2 Iedereen boven de 21 moet een basisinkomen krijgen.
3 Nederlanders gooien veel te veel weg.
4 Computercriminaliteit moet veel beter bestreden worden.

Ik kan/weet:

- ☐ het verschil tussen positieve en negatieve standpunten en standpunten van twijfel.
- ☐ onderscheid maken tussen standpunten en argumenten. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Betrouwbaarheid

Je leert:

- over betrouwbaarheid van teksten.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Bronnen beoordelen

De **betrouwbaarheid** van de informatie op internet is afhankelijk van de **bron**. Wat er vroeger aan materiaal te vinden was in tijdschriften, boeken en andere publicaties, werd gecontroleerd door een redactie of een uitgever. De informatie op internet daarentegen is vaak niet gecontroleerd. De kwaliteit en de betrouwbaarheid hangen dus af van de schrijver: een boekverslag van een 16-jarige op www.scholieren.com is zeer waarschijnlijk van een andere kwaliteit dan een uittreksel van dat boek op de website www.nbdbiblion.nl.

Controleer bij het beoordelen van de betrouwbaarheid van een website de *auteur* en/of de *organisatie*, het *doel* van de informatie, de *inhoud* en de *actualiteit*.

Auteur en organisatie
Niet iedereen verstrekt betrouwbare informatie. Sites van bibliotheken en universiteiten zijn betrouwbaarder dan een blog of een openbaar forum. Als je een bron niet kent, kijk dan bij websites bij 'Over ons' of in de disclaimer.
Stel jezelf de volgende vragen:

- Van wie is de site: van een particulier, een bedrijf, een organisatie, een stichting of een overheidsinstantie?
- Is de site een weblog of een forum?
- Wie is de schrijver? Heeft hij verstand van het onderwerp? Heeft hij bepaalde belangen?
- Wat is de schrijfstijl: zakelijk, persoonlijk, objectief, subjectief?
- Bevat de tekst taalfouten?

Doel
Om de auteur en daarmee de kwaliteit van de bron te beoordelen, moet je weten wat het doel is van de schrijver of van de organisatie waarvoor hij schrijft.
Stel jezelf de volgende vragen:

- Welke bedoeling heeft de auteur? Wil hij de lezer zo goed mogelijk informeren over een bepaalde kwestie of wil hij de bezoeker overtuigen van zijn standpunt?
- Worden er verschillende kanten van het onderwerp belicht?
- Is de site eigendom van een organisatie met bepaalde belangen? Dat kunnen politieke, financiële of andere belangen zijn.

Inhoud
Organisaties of bedrijven geven soms andere informatie over een onderwerp dan een overheidsinstelling, omdat hun doelen verschillend zijn. Je moet beoordelen in hoeverre de gevonden informatie objectief is. In het algemeen zijn berichten waarin veel op de emotie ingespeeld wordt, minder betrouwbaar dan die waarin dat niet gebeurt. WEES WAAKZAAM!!!!!! als de koppen van berichten veel HOOFDLETTERS en UITROEPTEKENS bevatten. Muziek bij video's is meestal ook bedoeld om de kijker te beïnvloeden.
Stel jezelf de volgende vragen:

- Voor welke doelgroep is de website bestemd?
- Is de informatie op de site zelf verkregen (primair) of in andere bronnen gevonden?
- Is de informatie controleerbaar, bijvoorbeeld op andere websites?
- Komt de informatie overeen met die op andere websites?

Actualiteit
Informatie op internet kan achterhaald zijn. Stel jezelf de volgende vragen:
- Hoe oud is de informatie?
- Kan de informatie achterhaald zijn? Het is niet per definitie een probleem wanneer informatie al een paar jaar oud is; dat is afhankelijk van het onderwerp.
- Komt de informatie overeen met informatie die je elders hebt gevonden?

Eenzijdige bronnen
Zoekmachines en sociale media gebruiken algoritmes om te bepalen welke zoekresultaten je krijgt en welk nieuws je ziet. Ze creëren voor iedereen een eigen *filter bubble*. Een algoritme werkt automatisch en maakt geen verschil tussen ware en fictieve 'feiten'. Als jij iets liket, een reactie plaatst of deelt, wordt op Facebook opgeslagen dat jij dit leuk vindt. Hetzelfde geldt voor wat je opzoekt met behulp van Google. Het gevolg hiervan is dat door je kijk- en zoekgedrag bepaald wordt wat je te zien krijgt en wat niet. Wat wij zien, weten, denken, geloven en vinden is dus deels bepaald door algoritmes en dat kan gevaarlijk zijn: je krijgt namelijk steeds bevestigd wat je al dacht.

Vuistregel
Als je iets hoort of leest dat te mooi, te gek, te vreemd, te onwaarschijnlijk enz. is om waar te zijn, dan is het zeer waarschijnlijk ook niet waar.

Opdracht 1

1 Geef bij elk bericht aan hoe jij het waarheidsgehalte inschat.
2 Vergelijk jouw resultaten met die van een klasgenoot. Als jullie bij een bericht van mening verschillen over het waarheidsgehalte, bespreek dan hoe dat komt.

bericht	bron	waarschijnlijk waar	misschien waar	waarschijnlijk niet waar
De Europese Unie eist Oost-Europese winnaars bij het Songfestival.	OranjeOffensief			
Forum voor Democratie zal niet meedoen aan de volgende verkiezingen.	PowNews			
PEC Zwolle speelt binnen twee jaar in de Champions League.	desespereert nimmer.nl			
Er worden steeds meer meisjes geboren in China.	RTL Nieuws			
De Russische verkiezingen verlopen eerlijker dan die in menig ander Europees land.	lieverrooddandood			
Tienduizenden jonggehandicapten zitten thuis zonder werk of uitkering.	de Volkskrant			
Nederlanders besteden gemiddeld twee uur per dag aan sociale media.	Trouw			

bericht	bron	waarschijnlijk waar	misschien waar	waarschijnlijk niet waar
De euro wordt met ingang van volgend jaar afgeschaft.	geertshomepage			
Manuscript met onbekende roman van Harry Mulisch gevonden.	NOS Teletekst			
BAUDET SLECHT BEVEILIGD!!!!	De Telegraaf			

Opdracht
2

Lees de teksten 1 tot en met 4. Het zijn nieuwsberichten die niet waar zijn. Noteer bij elke tekst waardoor je zou kunnen vermoeden dat de informatie ongeloofwaardig is.

Tekst 1

HEB JIJ LAST VAN HOOIKOORTS? GIN-TONIC IS DE OPLOSSING

(1) De temperaturen gaan omhoog, het zomerse weer staat *ein-de-lijk* voor de deur. Heb jij last van hooikoorts? Dan sta je waarschijnlijk niet te springen. Denk aan loopneuzen, jeukende ogen en vervelende niesbuien. Niet getreurd, er is een oplossing waar je waarschijnlijk ontzettend vrolijk van wordt: gin-tonic.
(2) Nee, we maken absoluut geen grapje. Asthma UK heeft onderzoek gedaan naar hooikoorts en kwam erachter dat er bepaalde stofjes zitten in bier en rode wijn die hooikoorts en astma verergeren. Veel drankjes bevatten het stofje histamine, dit stofje komt ook vrij tijdens een allergische reactie. Sulfieten in alcoholische versnaperingen hebben hetzelfde effect. Wanneer jij tijdens een heerlijke terrassessie een biertje bestelt, vererger je dus alleen maar die irritante hooikoorts.

Bestel dit drankje

(3) Benieuwd welke drankjes je de volgende keer beter kunt bestellen? Ga voor wodka of gin, deze doorzichtige dranken bevatten de boosdoeners bijna niet. Een ijskoude gin-tonic klinkt niet verkeerd, toch?

Naar: fem-fem.nl

Tekst 2

WAARSCHUWING! LEVENSGEVAARLIJK insect opgedoken in NEDERLAND! Lees als je niet DOOD wilt!

(1) **Bij insecten Nederland denk je al snel aan een mier, of een mug of zo. De insecten Nederland waar je het meeste voor moet uitkijken zijn misschien wel wespen, of iets dergelijks, en zelfs die zijn niet levensgevaarlijk, totdat dit monster zich onder de insecten Nederland bevond.**

(2) Dit insect draagt een levensgevaarlijk huidvernietigend virus met zich mee die bij aanraking de huid hevig verminkt. Als je dit insect dus ergens ziet, zorg dan dat je het nooit in contact laat komen met je huid. Zodra dat wel gebeurt, kan het virus zich over je lichaam verspreiden.

(3) Het insect komt oorspronkelijk uit India, is al gesignaleerd in Amerika en lijkt nu ook op te zijn gedoken in Europa, inclusief Nederland. Duizenden mensen zijn in 2017 al met spoed naar het ziekenhuis afgevoerd en ongeveer 100 mensen zijn eraan overleden. Het 'India Contra Virus' is levensgevaarlijk.

Naar: geweldig.nu, op 21 januari 2018

Tekst 3

Hitler leefde in de jaren 50 in Argentinië. Deze geopenbaarde CIA-documenten laten het zien

(1) Uit vrijgegeven CIA-documenten blijkt dat een informant in 1955 sprak over een ontmoeting met Adolf Hitler in Colombia, 10 jaar nadat de Führer 'zelfmoord' had gepleegd.
(2) In dat jaar kreeg een afdelingshoofd van de CIA volgens een memo van een van zijn contacten te horen dat Hitler nog in leven was en in Argentinië woonde.
(3) De informant, CIMELODY, werd benaderd door een vriend, voormalig SS-soldaat Phillip Citroen, die claimde contact te hebben met Hitler in Colombia.

Eens per maand

(4) Citroen, die voor de Koninklijke Nederlandse Stoomboot-Maatschappij werkte, ontmoette de Führer – die de schuilnaam Adolph Schuttlemayer gebruikte – naar eigen zeggen eens per maand.
(5) De oud-militair vertelde aan CIMELODY dat hij zelfs een foto met Hitler had gemaakt. De afbeelding is toegevoegd aan de memo.
(6) Hij zei verder dat Hitler rond januari 1955 van Colombia naar Argentinië was geëmigreerd en dat de geallieerden hem 10 jaar na de Tweede Wereldoorlog niet langer konden vervolgen als oorlogscrimineel.

Enclave

(7) Het afdelingshoofd dook in het CIA-archief en stuitte op een ander document waarin Citroen claimde dat de nazi's een hele enclave hadden gesticht in Zuid-Amerika.
(8) Er werd besloten om de zaak niet verder te onderzoeken. Hoewel het afdelingshoofd geen bezwaar had tegen verder onderzoek, vond hij het niet de moeite waard.

Gevlucht

(9) In de documentaire *Hunting Hitler* zeggen ex-CIA-agent Bob Baer en militair Tim Kennedy ook dat Hitler na de oorlog is gevlucht naar Argentinië.
(10) Het tweetal analyseerde ruim 14.000 geheime documenten en stuitte op een document van de Britse geheime dienst waarin wordt gesteld dat Hitler Berlijn ontvluchtte met piloot Peter Baumgart.

Naar: ninefornews.nl

Tekst 4

Angelina Jolie-'lookalike' ondergaat vijftig (!) operaties

(1) De 22-jarige Sahar Tabar wil maar één ding: een kopie zijn van Hollywoodster Angelina Jolie (42). En om die droom te verwezenlijken, gaat ze ver. Heel ver ...
(2) Volgens Turkse media heeft **Sahar**, die naar verluidt zelfs 40 kilo afviel, al minstens vijftig operaties laten uitvoeren. De Iraanse heeft ruim 269.000 volgers op *Instagram*, die ze dagelijks op de hoogte houdt van de laatste ontwikkelingen in haar doel om *Angelina 2.0* te worden.
(3) En hoewel je zou denken dat je met vijftig ingrepen aardig in de buurt komt van degene op wie je wilt lijken, blijkt dat in het geval van Sahar niet helemaal te kloppen. Reacties als 'Je ziet eruit als een monster' en 'Je lijkt op een zombie' komen veelvuldig voorbij, al zijn er ook fans die het voor Sahar opnemen en haar juist aanmoedigen om haar doel te bereiken.

Naar: De Telegraaf, 28 november 2018

Ik kan/weet:

☐ de betrouwbaarheid van teksten beoordelen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

9 Documenteren

Je leert:

- documenteren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 8 Betrouwbaarheid

Theorie

Documentatievragen

Als je gaat deelnemen aan een discussie of debat, een voordracht gaat houden of een (profiel)werkstuk moet schrijven, is het belangrijk dat je veel weet over het onderwerp. Dus moet je informatie verzamelen: je moet je documenteren. Je formuleert een aantal **documentatievragen** waarop je antwoord wilt hebben. Soms krijg je die vragen bij de opdracht, maar bij 'open opdrachten' moet je ze zelf bedenken. Het gaat daarbij niet om het aantal vragen, maar om de juiste vragen. Je moet je vragen zó kiezen dat de antwoorden de belangrijkste informatie over het onderwerp bevatten. Twee vragen die bijna altijd beantwoord moeten worden, zijn:

- Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot ...?
- Wat zijn goede voorbeelden?

De voorbeelden die je vindt, kun je onder andere gebruiken voor een aantrekkelijke inleiding, als ondersteuning van een argument of als illustratie bij je uitleg. Voorbeelden maken een tekst ook aantrekkelijker.
Gebruik geen gesloten vragen als documentatievraag. Ja/nee-vragen en vragen waarop maar één antwoord zal komen, zijn niet geschikt.

Voorbeeld

(1) Je gaat debatteren over het onderwerp *De Amerikaanse wapenwet*. Je hebt weinig kennis over dit onderwerp paraat. Je moet je dus documenteren.

(2) Met deze vijf documentatievragen krijg je veel informatie over het onderwerp.

Onderwerp: De Amerikaanse wapenwet (1)

Documentatievragen: (2)
1 Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot de Amerikaanse wapenwet?
2 Hoe is de Amerikaanse wapenwet ontstaan?
3 Welke argumenten hebben de voorstanders van de Amerikaanse wapenwet?
4 Welke argumenten hebben de tegenstanders van de Amerikaanse wapenwet?
5 Wat zijn goede voorbeelden?

Opdracht 1

Kies twee van de volgende onderwerpen. Bedenk bij beide onderwerpen ten minste vijf documentatievragen.

- ○ elektrische auto's
- ○ vuurwerk
- ○ tweetaligheid
- ○ faalangst
- ○ discriminatie

Theorie

Bronnen

Als je je documentatievragen hebt geformuleerd, kun je informatie gaan zoeken. Informatie kun je verkrijgen op internet, in de bibliotheek/mediatheek, via radio- en televisieprogramma's, door een interview of door een enquête. → ***zie Schrijven p. 127 en Spreken, kijken en luisteren p. 165***

Internet
Op internet zoek je het snelst via een **zoekmachine**, bijvoorbeeld Google. Het is van belang de juiste zoektermen te bedenken en gebruik te maken van de middelen die zoekmachines bieden.
Je kunt de **encyclopedie** Wikipedia raadplegen. Wikipedia wordt samengesteld door internetgebruikers. Hoewel Wikipedia daardoor geen garanties kan geven dat de informatie juist is, is de encyclopedie behoorlijk betrouwbaar.
Ook **tv- en radioprogramma's** kun je als bronnen gebruiken. Denk aan nieuws- en actualiteitenprogramma's, documentaires, interviews en debat- of discussieprogramma's. Programma's van de publieke omroep kun je op internet bekijken via www.omroep.nl, www.uitzendinggemist.nl of www.documentaire.nl. Verder hebben veel nieuws- en actualiteitenprogramma's ook zelf een archief dat je via hun eigen website kunt raadplegen. Er is veel terug te vinden via YouTube en via de digitale kanalen van de publieke omroepen.

Stel, je gaat antwoorden zoeken op de documentatievragen over de Amerikaanse wapenwet:
1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot de Amerikaanse wapenwet?*
2 *Hoe is de Amerikaanse wapenwet ontstaan?*
3 *Welke argumenten hebben de voorstanders van de Amerikaanse wapenwet?*
4 *Welke argumenten hebben de tegenstanders van de Amerikaanse wapenwet?*
5 *Wat zijn goede voorbeelden?*

Goede (combinaties) van zoektermen zijn dan bijvoorbeeld:
Amerikaanse wapenwet;
wapenbezit Amerika;
wapenwet Amerika argumenten;
schietpartij Amerika;
wapenlobby USA.

Als je deze zoektermen gebruikt, doen de zoekmachines ook suggesties. Kijk daar goed naar. Als je bijvoorbeeld *wapenbezit am* typt, geeft Google als suggesties onder andere: *wapenwet amerika betoog, wapenwet amerika geschiedenis, wapenwet amerika afschaffen, wapenwet amerika regels.*

Opdracht
2

Kies een van de onderwerpen waarvoor je bij opdracht 1 documentatievragen hebt geformuleerd. Noteer ten minste vijf (combinaties van) zoektermen die je kunt gebruiken als je op internet informatie wilt zoeken.

Opdracht
3 ⇥

Bekijk fragment 1 en 2 over insecten eten.

1 Maak tijdens het kijken en luisteren aantekeningen die betrekking hebben op de volgende vijf documentatievragen:
   1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot insecten eten?*
   2 *Op welke manieren kunnen insecten in eten verwerkt worden?*
   3 *Wat zijn de verschillen tussen vlees en insecten?*
   4 *Waarom zijn insecten het voedsel van de toekomst?*
   5 *Hoe komt het dat veel mensen insecten eten onsmakelijk vinden?*

2 Werk je aantekeningen uit.

Theorie

Enquête

Een **enquête** is een onderzoek onder een grote groep mensen. Meestal gaat een enquête over één onderwerp, bijvoorbeeld vrijetijdsbesteding, verkiezingen, eetgewoonten. Enquêtes kunnen mondeling of schriftelijk afgenomen worden, maar in beide gevallen moeten de ondervraagden kiezen uit een aantal antwoordmogelijkheden. Het antwoord hoeven ze dan alleen maar aan te kruisen. Voor degene die de enquête afneemt, heeft dat als voordeel dat de antwoorden eenvoudig te verwerken zijn.

Voorbereiding
Een enquête kan alleen goede resultaten opleveren als hij goed is voorbereid. Daarvoor is het van belang dat je van tevoren een aantal zaken voor jezelf hebt vastgelegd:
- Hoeveel en welke mensen moet je ondervragen om een goed beeld te krijgen?
- Neem je de enquête schriftelijk of mondeling af?
- Hoe ga je de mensen vragen mee te doen?
- Welke vragen ga je stellen en uit welke antwoorden mogen de ondervraagden kiezen?
- Hoe ga je de resultaten verwerken? (in een verslag, in diagrammen, in tabellen)

Vragen en antwoorden
Er zijn twee soorten enquêtevragen: meerkeuzevragen en vragen als stelling.
Bij vragen als stelling worden de mogelijke antwoorden aangeboden op bijvoorbeeld een vierpuntschaal, zoals *onvoldoende / matig / voldoende / goed.* Soms wordt ook een vijfpuntschaal gehanteerd, zoals *geheel mee eens / een beetje mee eens / geen mening / een beetje mee oneens / geheel mee oneens.*
Je kunt vragen naar
- feiten;
- meningen;
- waarderingen.

Doordat de mogelijke antwoorden vastliggen, zijn de vragen min of meer gesloten.

Tips voor de vragen en de antwoorden
- Stel de vragen in eenvoudige taal, zodat iedereen ze begrijpt.
- Vraag naar één ding per vraag.
- Formuleer de vraag zo dat die maar op één manier uitgelegd kan worden.
- Zorg ervoor dat de antwoorden elkaar niet overlappen.
- Zorg ervoor dat er geen belangrijke mogelijkheden ontbreken.
- Rangschik de antwoorden in een logische volgorde, bijvoorbeeld van klein naar groot.
- Bied zo veel mogelijk te verwachten antwoorden als meerkeuzemogelijkheid aan. Zo voorkom je dat de geënquêteerden veel antwoorden geven in de 'restcategorie' (Geen van deze mogelijkheden, maar …). Een restcategorie kost veel tijd bij het verwerken van de resultaten.
- Geef per vraag aan of de ondervraagde één antwoord of meerdere antwoorden mag geven.

Enquêtegegevens verwerken
Als je de enquête hebt afgenomen, moet je de verkregen gegevens verwerken en analyseren. De verwerking kan op verschillende manieren, maar als je veel gegevens moet verwerken, kun je dat doen met Excel. Met behulp van Excel kun je je gegevens op allerlei manieren weergeven (staafdiagrammen, grafieken, enz.).

Voorbeeld

Enquêtevragen

1 Voorbeelden van vragen naar feiten

Onderwerp: Gebruik van de mobiele telefoon

Hoe vaak per dag stuur jij een berichtje met je mobiele telefoon? 1
- O *nooit*
- O *1 tot 10 keer*
- O *10 tot 100 keer*
- O *meer dan 100 keer*

Als je een berichtje stuurt: aan wie is dat dan gericht? (meerdere antwoorden mogelijk) 1
- O *een van mijn vrienden*
- O *meerdere vrienden*
- O *mijn klasgenoten*
- O *(een van) mijn ouders*
- O *een ander, namelijk ....*

2 Voorbeelden van vragen naar een mening

	geheel mee eens	*mee eens*	*mee oneens*	*geheel mee oneens*
Ik zou geen dag zonder mijn telefoon kunnen. 2	*1*	*2*	*3*	*4*
Ik vind het prettig niet altijd bereikbaar te zijn. 2	*1*	*2*	*3*	*4*

3 Voorbeeld van een vraag naar een waardering

Geef met de cijfers 1 tot en met 8 aan waarvoor jij je telefoon het meest (1) en het minst (8) gebruikt. 3
- *bellen* ...
- *gebeld worden* ...
- *berichten sturen* ...
- *berichten ontvangen* ...
- *filmpjes bekijken* ...
- *foto's maken* ...
- *foto's versturen* ...
- *muziek luisteren* ...

Opdracht
4

Werk in tweetallen.
Jullie moeten een enquête afnemen over insecten eten.

1 Hoeveel mensen moeten jullie ondervragen om een goed beeld te krijgen?
2 Wat is handiger: de enquête schriftelijk afnemen of mondeling? Leg uit.
3 Noteer ten minste vier vragen naar feiten. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
4 Noteer ten minste vier vragen naar een mening. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
5 Noteer ten minste twee vragen naar een waardering. Geef ook de antwoordmogelijkheden.
6 Wissel je vragen uit met die van een ander tweetal. Controleer elkaars vragen:
- Zijn de vragen duidelijk geformuleerd?
- Zijn er geen vragen vergeten?
- Zijn de antwoordmogelijkheden compleet?
- Overlappen de antwoordmogelijkheden elkaar niet?
- Staan de antwoordmogelijkheden in een logische volgorde?

7 Verbeter jullie enquêtevragen zo nodig op basis van het commentaar.

Theorie

Stappenplan Documentatiemap

Om informatie op een overzichtelijke manier bij elkaar te zetten, kun je een **documentatiemap** maken. Gebruik het volgende stappenplan.

Stap 1: Noteer op de eerste pagina van je documentatiemap het onderwerp en je documentatievragen. Nummer ze en geef elke vraag een eigen kleur.
Stap 2: Selecteer aan de hand van die vragen geschikte bronnen (teksten, beeldfragmenten). Print de teksten waarin je veel antwoorden op je documentatievragen vindt.
Stap 3: Stel van de gebruikte bronnen een genummerde bronnenlijst op. De bronnenlijst wordt pagina 2 van je documentatiemap. Ook een afgenomen interview of enquête neem je op in de bronnenlijst.
Stap 4: Markeer in elke bron de antwoorden die je vindt op de documentatievragen. Gebruik voor elke vraag een andere kleur. In plaats van met kleuren te werken, kun je ook telkens het nummer van de vraag in de marge van de brontekst noteren.
Stap 5: Noteer bij de fragmenten die je bekijkt, de antwoorden op de documentatievragen.
Stap 6: Verzamel per documentatievraag de antwoorden uit alle bronnen. Noteer achter elk antwoord uit welke bron het komt. Noteer bij citaten wie de uitspraak heeft gedaan.

Voorbeeld

Onderwerp: Insecten eten ❶

❷❹

Documentatievragen
1 *Wat zijn de feiten en cijfers met betrekking tot insecten eten?*
2 *Op welke manieren kunnen insecten in eten verwerkt worden?*
3 *Wat zijn de verschillen tussen vlees en insecten?*
4 *Waarom zijn insecten het voedsel van de toekomst?*
5 *Hoe komt het dat veel mensen insecten eten onsmakelijk vinden?*
6 *Wat zijn goede voorbeelden?*

❸

Bronnenlijst
1 *Evert Nieuwenhuis,* Leve het insect!, *decorrespondent.nl, op 21 april 2016*
2 Kun je insecten eten?, *www.voedingscentrum.nl, op 13 juni 2018*
3 *Wilke Martens*, Insecten eten is nodig én gezond, *Metronieuws, 15 mei 2012*
4 Insecten eten: hoe krijgen we de consument zover?, *www.wur.nl, op 25 april 2017*
5 Duurzaam insecten eten, *www.duurzaaminsecteneten.nl, op 13 juni 2018*
6 Waarom insecten eten?, *www.bugalicious.nl, op 13 juni 2018*
7 10 x beter: insecten als vleesvervangers, *https://www.youtube.com/watch?v=7rZP621Q4sM*
8 Insecten: het voedsel van de toekomst, *https://schooltv.nl/video/keuringsdienst-van-waarde-in-de-klas-insecten/*

Stap 1:
❶ Noteer het onderwerp van de documentatiemap.
❷ Noteer je documentatievragen. Nummer ze en geef elke vraag een eigen kleur.

Stap 2:
❸ Selecteer geschikte bronnen.

Stap 3:
❸ Stel van de gebruikte bronnen een genummerde bronnenlijst op.

Stap 4:
❹ Markeer in elke bron de antwoorden die je vindt op de documentatievragen.
Gebruik voor elke vraag een andere kleur.

Bron 1

Leve het insect!

(1) Best lekker, dat zakje gefrituurde sprinkhanen op de hoek van Jinja Road in de Ugandese hoofdstad Kampala. Ze waren knapperig en pittig gekruid. De hele zak kreeg ik niet op, maar mijn introductie – jaren geleden – tot het eten van insecten viel in goede aarde.

(2) Komen in het Westen insecten ook op het menu te staan? Voor twee miljard mensen is het dagelijkse kost of zelfs een exquise delicatesse. Zouden wij ook moeten doen, zeggen voorstanders van het eten van insecten. De branchevereniging van insectenkwekers is uiteraard vóór meer insecten eten. Volgens de liefhebbers zijn insecten lekker en belasten ze het milieu veel minder dan vlees. Klopt dat?

(3) Het idee om de gehele wereldbevolking insecten te laten eten als duurzaam alternatief voor vlees, is betrekkelijk nieuw. Een belangrijke stimulans is het rapport *Edible Insects – Future prospects for food and feed security* van de Wereldvoedselorganisatie FAO uit 2013. Dit rapport, waarvan de Nederlandse emeritus hoogleraar entomologie Arnold van Huis de hoofdauteur is, ziet insecten als belangrijk middel om in de toekomst voedselveiligheid te garanderen voor een uitdijende wereldbevolking.

(4) Om wat voor insecten gaat het? Van de bijna miljoen soorten insecten worden er circa 2000 door mensen gegeten, met name in Afrika, Azië, Midden- en Zuid-Amerika. Soms zijn de insecten volwassen, soms bevinden ze zich nog in het larvenstadium, zoals rupsen en meelwormen. Meelwormen, krekels en sprinkhanen worden het meest genoemd als alternatief voor de westerse vleesconsumptie.

(5) We kunnen ze in hun geheel eten, net als garnalen. Ze kunnen ook vermalen worden en toegevoegd worden aan voedselproducten, zoals de insectenburger die supermarkt Jumbo in Nederland verkoopt. Daarnaast is het mogelijk om ze aan diervoer toe te voegen. In plaats van bijvoorbeeld soja krijgen varkens, kippen en ander vee (ook) vermalen insecten als bron van eiwitten.

(6) Mensen en dieren kunnen niet zonder eiwitten en vlees is een belangrijke bron van eiwitten. Helaas heeft ons vee een forse ecologische voetafdruk. Een kilo rundvlees heeft bijvoorbeeld 25 kilo aan voer gekost. Niet zelden komt dit voer uit gebieden aan de andere kant van de wereld – denk aan soja uit Zuid-Amerika – met alle milieueffecten van dien.

(7) Insecten bevatten ook eiwitten, maar hebben veel minder voer nodig. Zo vergt een kilo eetbare krekels 2 kilo voer. Een belangrijke reden voor deze efficiëntie is dat insecten koudbloedig zijn: zij gebruiken hun voer niet om zichzelf warm te houden, in tegenstelling tot warmbloedige dieren als runderen.

(8) De voedingswaarde van een kilo insectenvlees is vergelijkbaar met die van vlees. Het eiwitgehalte van de meeste eetbare insecten ligt tussen de 19 en 22 procent. Vlees bevat gemiddeld 19 tot 23 procent eiwit, vis 18 tot 20 procent, kaas 23 procent, eieren 12 procent en vegaburgers 7 tot 19 procent. De kwaliteit van de eiwitten is vergelijkbaar met die van soja-eiwit, maar lager dan die van melkeiwit.

(9) Volgens de FAO is de mondiale veeteelt nu al verantwoordelijk voor bijna 15 procent van alle door mensen uitgestoten broeikasgassen. Dankzij de groeiende behoefte aan vlees van een groeiende wereldbevolking zal volgens de FAO de veestapel in 2050 met 70 procent gegroeid zijn ten opzichte van 2005.

(10) Marcel Dicke geldt als een pleitbezorger van het eten van insecten. Hij is hoogleraar entomologie en coauteur van *Het insectenkookboek*: 'Insecten kun je zien als minivee met zes poten dat een veel kleinere ecologische voetafdruk heeft dan het gangbare vee.' Wat betreft landgebruik winnen meelwormen duidelijk van vee: ze gebruiken het minste land. Dat komt overigens niet alleen doordat meelwormen graag dicht tegen elkaar aankruipen, maar vooral doordat hun voedselconversie zo hoog is (en er dus weinig land nodig is voor voerproductie). De uitstoot van broeikasgassen is per kilo eiwit het laagst bij meelwormen, maar ook weer niet bijster veel lager dan die van kippen en varkens.

(11) Als het gaat om de consumentenacceptatie van al dan niet verwerkte insecten, hebben we nog een lange weg te gaan. De afkeer van insecten eten zit vooral tussen de oren. Van jongs af aan hebben we geleerd insecten vies te vinden. Dat is cultureel bepaald. In Afrika vinden ze het eten van insecten heel gewoon. Veel mensen willen niet dat ze hun eten kunnen 'herkennen'. Die willen geen hele kip of complete vis of tafel, dus zeker geen sprinkhanen of meelwormen.

Naar: Evert Nieuwenhuis, decorrespondent.nl, op 21 april 2016

Stap 5:

Deze stap is hier niet van toepassing.

Stap 6:

1 Bovenaan staat de documentatievraag, in dit geval vraag 3.

2 De gevonden antwoorden (in alle bronnen blauw gemarkeerd; zie bron 1) staan daaronder: puntsgewijs en in eigen woorden.

3 Achter elk antwoord staat een verwijzing naar de bron. De bronnen staan genummerd op de bronnenlijst.

Documentatievraag 3: *Wat zijn de verschillen tussen vlees en insecten?* 1

2

- Insecten belasten het milieu veel minder dan vlees. (bron 1) 3
- Een kilo rundvlees heeft 25 kilo aan voer gekost. Een kilo eetbare krekels kost 2 kilo voer. (bron 1)
- Insecten zijn koudbloedig en gebruiken hun voer niet om zichzelf warm te houden. Vee is warmbloedig. (bron 1)
- De voedingswaarde van vlees is ongeveer hetzelfde als die van insecten: ongeveer 20 procent eiwit. (bron 1)
- Insecten hebben een kleinere ecologische voetafdruk dan het gangbare vee. (bron 1)
- Meelwormen gebruiken veel minder land dan vee. (bron 1)
- De uitstoot van broeikasgassen is van meelwormen iets minder dan die van kippen en varkens. (bron 1)
- Insecten zijn duurzamer om te kweken dan vlees. (bron 2)
- Insecten zetten voeding ongeveer twee tot drie keer efficiënter om in vlees dan varkens of kippen. In vergelijking met runderen zijn insecten zelfs vijf keer zo efficiënt. (bron 2)

Opdracht
5

Maak een documentatiemap over *Insecten eten*. Gebruik de zes gegeven documentatievragen en de aangestreepte antwoorden uit bron 1. Je krijgt van je docent nog vijf artikelen of je downloadt ze op *Nieuw Nederlands online*. Verwerk bij stap 5 de twee fragmenten uit opdracht 3 (bron 7 en 8).

Ik kan/weet:

- ☐ documentatievragen formuleren.
- ☐ antwoorden op documentatievragen in teksten vinden.
- ☐ informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
- ☐ een documentatiemap maken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

10 Samenvatten

Je leert:

- samenvatten.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 7 Standpunt en argumenten

Theorie

Stappenplan Samenvatting maken

Een samenvatting maak je in drie stappen:
1 de tekst verkennen;
2 de hoofdzaken vaststellen;
3 de samenvatting uitschrijven.

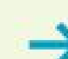
Stap 1: De tekst verkennen
- Kijk naar de titel.
- Lees de eerste alinea's.
- Bepaal het onderwerp.
- Lees de laatste alinea's.
- Bepaal de hoofdgedachte.

In de inleiding zegt de schrijver *waarover de tekst gaat*. Als de tekst een **informerende (onder)titel** heeft, is ook daaruit het onderwerp op te maken. In het slot geeft de schrijver vaak een *conclusie* en/of een *samenvatting*.

Stap 2: De hoofdzaken vaststellen
- Lees het middenstuk precies.
- Markeer van elke alinea de kernzin.
- Onderstreep de signaalwoorden.
- Bepaal de deelonderwerpen: welke alinea's vormen samen één deelonderwerp?
- Noteer van elk deelonderwerp de hoofdgedachte.

Alinea's en kernzinnen
Het middenstuk van een tekst bestaat uit alinea's. De belangrijkste informatie van een alinea staat in de **kernzin**. Die vind je vaak op een **voorkeursplaats**. Het is meestal de eerste en soms de tweede of de laatste zin van de alinea. Een enkele keer heeft een alinea geen kernzin: dan moet je die zelf formuleren. Soms kun je twee zinnen uit de alinea combineren, bijvoorbeeld een vraag en een antwoord.

Deelonderwerpen
Het middenstuk bevat meestal een paar deelonderwerpen van een of enkele alinea's. Soms worden deelonderwerpen aangekondigd door **structurerende zinnen**. De verbanden tussen de alinea's binnen zo'n deelonderwerp worden vaak aangegeven door signaalwoorden, bijvoorbeeld voor een opsommend, tegenstellend, chronologisch of oorzakelijk verband.

Als een deelonderwerp uit meerdere alinea's bestaat, kijk dan of je een van de aangestreepte kernzinnen kunt gebruiken als hoofdgedachte van het hele deelonderwerp. Als dat niet kan, ga dan na of er een andere zin is die de hoofdgedachte van het deelonderwerp weergeeft. Meestal staat zo'n zin op een voorkeursplaats: aan het begin of aan het eind van het deelonderwerp. Vind je zo'n zin niet, formuleer dan zelf de hoofdgedachte van het deelonderwerp, op basis van de kernzinnen van de verschillende alinea's.

Stap 3: De samenvatting uitschrijven
Wanneer je van de diverse alinea's en deelonderwerpen de belangrijkste zinnen onderstreept hebt, kortom, wanneer je de hoofdzaken van de tekst hebt vastgesteld, ga je de samenvatting uitschrijven in goedlopende zinnen. De tekst moet in ieder geval voor jezelf begrijpelijk zijn, maar soms ook voor anderen, bijvoorbeeld studiegenoten.

Let bij het schrijven van je samenvatting op het volgende:
- Noteer boven je samenvatting de titel, de schrijver en de bron.
- Blijf met je formuleringen zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke tekst.
- Formuleer zo kort mogelijk, maar wel in correcte, 'hele' zinnen. Maak er geen **telegramstijl** van. Dan lijkt het net of je krantenkoppen aan elkaar plakt.
  Schrijf niet:
  – *Kinderen kwetsbaar. Houden meningen en feiten niet uit elkaar.*
  Maar:
  – *Kinderen zijn kwetsbaar, omdat ze feiten en meningen niet goed uit elkaar kunnen houden.*
- Vermijd het gebruik van het woord 'ik', omdat dan onduidelijk wordt wie met 'ik' bedoeld wordt: de schrijver van de samengevatte tekst of jijzelf.

Voorbeeld

Tekst 1

Wij hebben kinderen tegen hun wil tot wereldburgers gemaakt

[inleiding]
(1) Tijdens de grote emancipatierondes die sinds de jaren zestig zijn ingezet, zijn ook kinderen niet achtergebleven. Weliswaar hebben zij hun stem iets later gekregen dan de rest van de bevolkingsgroepen die een inhaalslag maakten, maar in de jaren tachtig van de vorige eeuw kregen kinderen eindelijk hun eigen televisiejournaal, hun eigen VN Kinderrechtenverdrag en later ook nog een eigen Ombudsman of -vrouw. Je kunt daar lovend over zijn, maar vanuit de ontwikkelingspsychologie zijn er ook een paar kanttekeningen bij de emancipatie van het kind 1 te plaatsen.

[middenstuk]
[deelonderwerp 1: kinderen als wereldburgers] 5
(2) Elke emancipatiebeweging kent haar eigen militante voorhoede. Bij de vrouwen waren dat de Dolle Mina's, bij de zwarten de Black Panthers. Kinderen hebben zo'n militante voorhoede nooit gehad, om het simpele feit dat het kinderen zijn. Vanuit die positie hebben ze nooit een eigen podium kunnen organiseren. 3
(3) En dus hebben volwassenen het Jeugdjournaal, het Kinderrechtenverdrag en de Ombudsman voor hen bedacht. Daarmee is de plek van kinderen in de maatschappij inderdaad verstevigd, zoals het een goede emancipatiebeweging betaamt, maar is er ook een doos van Pandora opengegaan. Ze hebben door deze bemoeienis van anderen namelijk een gebied betrokken waar ze op eigen kracht nooit gekomen zouden zijn. 3
(4) Voorheen 4 hoorde 'de wereld' bij volwassenen, nu zijn kinderen dankzij deze emancipatie tegen wil en dank ook ineens wereldburgers geworden en moeten ze zich leren te verhouden tot allerlei zaken die feitelijk heel ver van hen afstaan. Het Jeugdjournaal presenteert de wereld natuurlijk door een leeftijdsfilter en wisselt zwaar nieuws af met de geboorte van een giraffe, maar het beleg van Aleppo, de stijgende zeespiegel en de zorgen rond de verkiezing van Trump kunnen desondanks bij kinderen pittig binnenkomen. Volwassenen weten zich al vaak geen raad met dergelijke onderwerpen, dus hoe moet een kind dat nog met het leren van de tafel van 9 bezig is, daar chocola van maken? We moeten de onbezorgde kindertijd van vroeger niet idealiseren, want die heeft natuurlijk nooit bestaan. Wel moeten we ons afvragen wat onze verantwoordelijkheden als volwassenen zijn, sinds we eigenhandig de emancipatie van onze kinderen zo voortvarend hebben opgetuigd.

[deelonderwerp 2: gevaar]
(5) De introductie van de wereld bij een bevolkingsgroep met zo'n onderontwikkeld abstractievermogen en de daarbij horende wilde fantasievorming is niet zonder risico. Uit onderzoek van de Universiteit van Amsterdam blijkt bijvoorbeeld dat

ongeveer 15 procent van de kinderen tussen zeven en twaalf jaar angstig wordt van het nieuws. Oudere kinderen rapporteren vaker te piekeren over datgene wat ze aan nieuws meekrijgen. Ook vormen kinderen een bevolkingsgroep die veelal in termen van totaal 'goed' en totaal 'fout' denkt en daardoor het probleem vaak helemaal niet begrijpt.
(6) Overigens geldt dit niet alleen voor kinderen van de basisschool, ook voor adolescenten geldt dat hun psychologie vaak minder vergevorderd is dan de hun opgelegde emancipatie feitelijk van hen vraagt. Ook voor hen moeten zaken dus geïnterpreteerd worden en daarin hebben ouders een belangrijke taak.
(7) Op de ochtend van de verkiezing van Trump heb ik mijn beide zonen (13 en 14 jaar) dan ook het eerste uur van school thuisgehouden. Ik wilde samen met hen kunnen duiden wat er zich op dat moment in de VS allemaal afspeelde.

[deelonderwerp 3: verklaring voor kwetsbaarheid]
(8) Waarom maakt de emancipatie van kinderen hen op dit gebied juist ook kwetsbaar? Ze kunnen feiten en meningen niet goed uit elkaar houden. Zo sprak ik met een moeder van een meisje van acht, dat thuis was gekomen met de mededeling dat nu Trump gekozen was 'het zeker oorlog ging worden'. Dat had ze gehoord van een volwassene en had ze dus als feit aangenomen. Gelukkig deelde dit meisje haar gevoel met haar moeder, maar dat is zeker niet vanzelfsprekend. Ook kennen kinderen vaak de belangen niet van iemand die iets poneert en geloven ze ongeïnformeerde mensen net zo makkelijk als geïnformeerde.

[deelonderwerp 4: oplossing]
(9) We kunnen ze dat natuurlijk niet kwalijk nemen, want hun ontwikkelingsfase dicteert het nu eenmaal zo, zeker als het kind nog wat jonger is. Maar juist daarom ❹ is het aan ons om een en ander te duiden.
(10) Dat betekent dat volwassenen in de gaten moeten houden wat het nieuws met hun kinderen doet – ook in deze kerstperiode met alle terugblikken op ellende van dien. Televisiekijken is een interactieve aangelegenheid, waarbij kinderen het liefst meteen moeten kunnen reageren op het beeld dat ze zien.
(11) Je kunt dan een gesprek voeren dat context aan de beelden geeft. Die context kun je voor de duiding beter iets groter maken ('Er is daar al veel langer oorlog') dan kleiner ('Er is daar laatst ook een massagraf gevonden'). Ook kun je zelf commentaar op de beelden geven, waarbij je bijvoorbeeld duidelijk kan maken dat een door iemand gepresenteerd 'feit' eigenlijk een mening is.

[slot]
(12) Samen kijken naar het nieuws is op die manier dus niet het eindpunt van de introductie van de wereld aan het kind, maar een beginpunt. Want emancipatie is goed, ook van onze kinderen, maar het schept voor volwassenen wel meteen enige verplichtingen. ❷ Gelukkig zijn dat verplichtingen waardoor je af en toe ook de geboorte van een girafje mag meemaken.

Naar: Steven Pont, NRC Handelsblad, 24 december 2016

Stap 1:
Uit de inleiding is het onderwerp van de tekst op te maken. In het slot staat de hoofdgedachte.

❶ Onderwerp: de emancipatie van het kind

❷ Hoofdgedachte: Emancipatie is goed, ook van onze kinderen, maar het schept voor volwassenen wel meteen enige verplichtingen.

Stap 2:

❸ De kernzinnen van het middenstuk zijn gemarkeerd. NB Bij alinea 5 zijn twee zinnen gemarkeerd; die vormen samen de kern. Alinea 7 is een voorbeeld: de kernzin is niet van belang voor de samenvatting.

❹ De signalen zijn onderstreept.

❺ De deelonderwerpen zijn aangegeven boven de alinea's die samen het deelonderwerp vormen.

Stap 3:

1. Van het eerste deelonderwerp is de kernzin van alinea 4 bijna letterlijk overgenomen.
2. Voor deelonderwerp 2 zijn twee zinnen uit alinea 5 gebruikt.
3. Voor deelonderwerp 3 zijn twee zinnen uit alinea 8 in één zin verwerkt.
4. Voor deelonderwerp 4 zijn de kernzinnen van alinea 10 en 11 gecombineerd.
5. De hoofdgedachte is bijna letterlijk uit de tekst overgenomen.

Wij hebben kinderen tegen hun wil tot wereldburgers gemaakt

Steven Pont, NRC Handelsblad, 24 december 2016

Voorheen hoorde 'de wereld' bij volwassenen, nu zijn kinderen door de bemoeienis van anderen geëmancipeerd. Daardoor zijn ze tegen wil en dank ook ineens wereldburgers geworden en daarom moeten ze zich leren te verhouden tot allerlei zaken die feitelijk heel ver van hen afstaan. (1)
De introductie van de wereld bij een bevolkingsgroep met zo'n onderontwikkeld abstractievermogen en de daarbij horende wilde fantasievorming is niet zonder risico. Het zorgt ervoor dat een deel van de kinderen tussen zeven en twaalf jaar angstig wordt van het nieuws. (2)
Kinderen zijn kwetsbaar, omdat ze feiten en meningen niet goed uit elkaar kunnen houden. (3)
Daarom moeten ouders in de gaten houden wat het nieuws met hun kinderen doet en gesprekken met hen voeren die context aan de beelden geven. (4)
Emancipatie is goed, ook van onze kinderen, maar het schept voor volwassenen wel meteen enige verplichtingen. (5)
(140 woorden)

Opdracht
1

Je krijgt van je docent een of meer teksten waarvan je een samenvatting moet maken. Het maximale aantal woorden dat je voor de samenvatting mag gebruiken, staat boven de tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ het stappenplan volgen bij het maken van een samenvatting.
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ een tekst beknopt samenvatten voor anderen 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

11 Schematiseren

Je leert:

- een leerschema van een tekst maken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 7 Standpunt en argumenten
  § 10 Samenvatten

Theorie

Stappenplan Leerschema

Een **leerschema** maak je meestal voor jezelf om een tekst die je moet leren voor een toets of tentamen, beter te begrijpen én te onthouden. Een schema is beduidend korter dan een samenvatting, omdat je kunt schrijven in telegramstijl en gebruik kunt maken van pijlen, getallen, verschillende kleuren enz.

Een (leer)schema maak je in vier stappen:
1 de tekst verkennen;
2 de hoofdzaken vaststellen;
3 het schema maken;
4 het schema controleren.

Stap 1: De tekst verkennen
- Kijk naar de titel (en de ondertitel).
- Lees de eerste alinea's.
- Bepaal het onderwerp.
- Lees de laatste alinea's.
- Bepaal de hoofdgedachte.

Studieteksten hebben niet altijd de opbouw inleiding-middenstuk-slot. Als er geen inleiding is, lees dan wel de eerste alinea('s). Vaak wordt daar duidelijk gemaakt wat het onderwerp van de tekst is. Studieteksten leggen vaak een bepaald verschijnsel uit en hebben daardoor niet altijd één hoofdgedachte.

Stap 2: De hoofdzaken vaststellen
- Lees de tekst precies.
- Onderstreep of markeer van elke alinea de belangrijkste zinnen of zinsgedeelten.
- Markeer belangrijke woorden (vaak anders, opvallend gedrukt).
- Markeer de signaalwoorden die de verbanden in de tekst aangeven.
- Bepaal de deelonderwerpen. Let op de eventuele tussenkopjes.

Stap 3: Het schema maken
- Noteer van elk deelonderwerp zo kort mogelijk de belangrijkste informatie. Je hoeft geen volledige zinnen te gebruiken; het mag in telegramstijl. → *zie Schrijven p. 109*
- Maak de structuur van de leerstof duidelijk met behulp van de signaalwoorden uit de tekst die de verbanden aangeven. Gebruik:
  – tijdbalken (bij chronologische verbanden);
  – pijlen: → (bij oorzakelijke verbanden);
  – tweezijdige pijlen: ↔ (bij tegenstellingen);

– dots en/of getallen (bij opsommingen);
– plustekens: + (voor voordelen); mintekens: - (voor nadelen);
– isgelijktekens: = (voor 'is hetzelfde'); ongelijktekens: ≠ (voor 'is niet hetzelfde');
– kleuren.

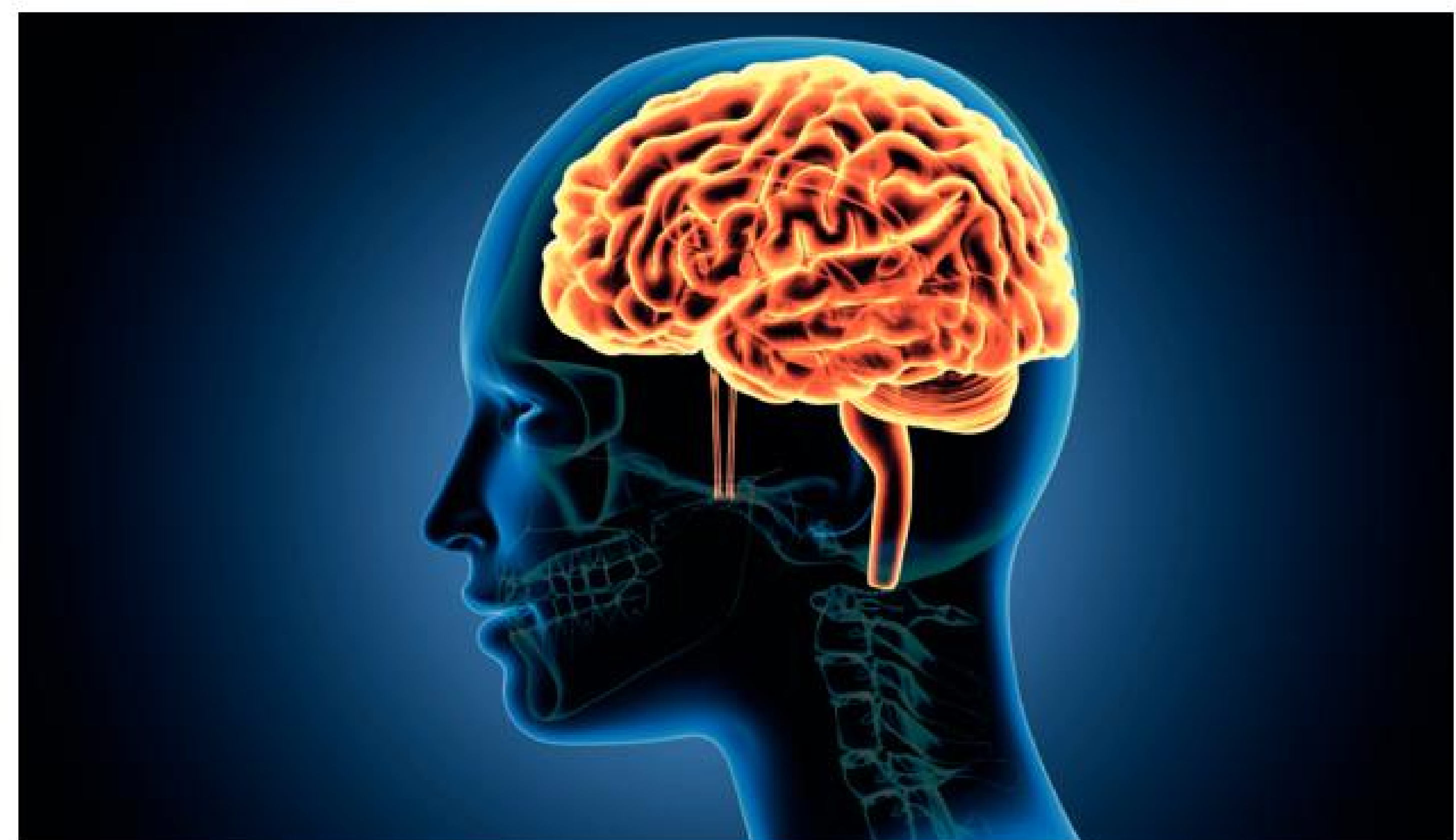
Stap 4: Het schema controleren
Als je je schema gemaakt hebt, moet je dat nog wel controleren. Dat doe je door toetsvragen te bedenken over de tekst die je moet leren en vervolgens te kijken of jouw leerschema de antwoorden op die vragen bevat.
Bijvoorbeeld:
– *Hoe kun je iemand ervan overtuigen zijn gedrag te veranderen?*
– *Welke overtuigingstechnieken zijn er?*
– *Welke daarvan werken goed en welke niet?*
Als je bepaalde vragen niet kunt beantwoorden aan de hand van je schema, vul het schema dan aan met de noodzakelijke informatie.

Voorbeeld

Gebruik de hersenwetenschap om anderen te overtuigen

(1) We doen zo ons best om mensen het goede te laten doen: belasting betalen, kinderen laten inenten. Hoe krijg je iemand alleen zover om zijn gedrag te veranderen? 3 Daarover heeft Tali Sharot onderzoek gedaan. Efficiënt invloed uitoefenen 1 blijkt een kwestie van de juiste psychologie en hersenwetenschap inzetten. 2
(2) Op sociale media zitten veel mensen die zichzelf *influencer* noemen: iemand die gedrag en overtuigingen van anderen wil veranderen. Zouden deze *influencers* allemaal *Dingen gedaan krijgen* van Tali Sharot hebben gelezen? Wie wil weten hoe je efficiënt invloed uitoefent, moet gebruikmaken van inzichten uit de psychologie en neurowetenschap, daar overtuigt dit boek je van.
(3) *Dingen gedaan krijgen* klinkt als een praktisch zelfhulpboek om je leven op orde te krijgen, terwijl het in werkelijkheid gaat over hoe je met hersenwetenschap invloed kunt uitoefenen op andere mensen. De oorspronkelijke titel van dit boek is *The influential mind*, wat de inhoud stukken beter weergeeft. Op basis van haar eigen onderzoek en dat van (inter)nationale collega's bespreekt Sharot de ene na de andere valkuil in onze pogingen invloed uit te oefenen. Al vanaf de eerste pagina is het intrigerende kost, zeker voor wiens bezigheden berusten op succesvol kunnen overtuigen – van ouders en leraren tot politici en werkgevers – maar daarin de plank vaak misslaan.

Werking van het brein 5
(4) Veel technieken die we gebruiken om onze omgeving ergens van te overtuigen, slaan over het algemeen niet aan. We blijven bijvoorbeeld volhouden dat de ander het mis heeft. Sharot weet waarom dat niet effectief is. Veel van onze instincten die betrekking hebben op invloed, sluiten namelijk niet aan op de werking van de geest en het brein. Wil je iemands overtuigingen en daaraan gekoppeld gedrag veranderen, dan zul je eerst moeten weten hoe die

kronkelige massa werkt. Dat is het uitgangspunt van haar boek.
(5) Verschillende factoren sturen ons denken, zoals bestaande overtuigingen, emoties, nieuwsgierigheid, gemoedstoestand, en controle over je eigen omgeving. Ontcijfer de werking van het brein, en we kunnen volgens Sharot voorspellen hoe mensen reageren en begrijpen waarom de ene manier van overtuigen mislukt terwijl de andere slaagt.

Wat werkt niet?
(6) Zo blijkt het oproepen van angst een zwakke methode. Inzetten op een hoopvolle boodschap werkt veel beter om mensen te overtuigen, omdat onze hersenen dat opvatten als een beloning. Als voorbeeld haalt Sharot een studie aan van Alexander Genevsky en Brian Knutson van Stanford University die 13.500 online verzoeken voor financiering onderzochten. Verzoeken met blije foto's waarop mensen lachten, ontvingen meer geld dan negatieve beelden die medelijden opwekten. Van narigheid houden we niet.
(7) Focussen op bewijs werkt ook 4 averechts om mensen te overtuigen. Als voorbeeld schetst Sharot de problemen rond inenten. Steeds meer jonge ouders in de Verenigde

Staten, maar ook in Nederland, laten hun kinderen niet meer vaccineren. Ze zijn bijvoorbeeld bang voor autisme. Een kinderarts die strooit met cijfers en harde feiten om uit te leggen dat inenten geen autisme veroorzaakt, bereikt niks. De hakken van de ouders gaan soms zelfs dieper in het zand. Sluit de informatie niet aan bij de bestaande overtuiging, dan beoordelen ze die als ondeugdelijk. Hun overtuiging roest daardoor nog meer vast.

Blijf positief

(8) Wat beter helpt? Inspelen op emoties in plaats van op de feiten, volgens een aangehaalde studie van psycholoog Zackery Horne van de Universiteit van Illinois. Gestreste jonge ouders hebben behoeften, motivaties en emoties die hun beslissing beïnvloeden. Laat je hun gevoelens links liggen, dan is de oproep tot actie gedoemd te mislukken. Het team van psychologen zocht eerst naar een gemeenschappelijke overtuiging, namelijk dat zowel ouders als artsen willen dat kinderen gezond zijn. In plaats van te focussen op de negatieve bijwerkingen van een vaccin, ging de aandacht uit naar de positieve uitkomst van inenting: minder risico op ernstige ziektes. Zeggen dat inenten beschermt tegen dodelijke ziekten, werkte inderdaad beter dan proberen de angst voor bijwerkingen weg te nemen.

(9) Nog een voorbeeld van een succesvolle beïnvloedingstechniek is mensen ergens een keuze in geven, zo bevestigt een meta-analyse uit 2008 van de Duke University. 'De resultaten waarvoor je zelf kiest, passen vaak beter bij je voorkeuren en behoeftes dan de resultaten die je worden opgedrongen', schrijft Sharot. Keus geeft ons controle over ons leven. Als baas van een bedrijf is het bijvoorbeeld verstandig om je medewerkers macht te geven, om zelf invloed te krijgen. Medewerkers die zelf beslissingen mogen nemen, zijn meer bereid om te doen wat jij wilt. Beperk die handelingsvrijheid en je stuit op weerstand en frustratie.

(10) Het grappige is dat je door dit boek gaat nadenken over hoe je zelf andere mensen probeert te overtuigen. *Dingen gedaan krijgen* geeft je de handvatten om er efficiënter in te worden. De valkuilen die Sharot schetst, zijn vaak akelig herkenbaar. Wil je bijvoorbeeld dat je partner meer beweegt voor zijn gezondheid? Wijs dan niet op de negatieve consequenties van stilzitten (grotere kans op hart- en vaatziektes), maar steek het positief in. ❷ Geef bijvoorbeeld een compliment over zijn of haar spieren na een zeldzaam bezoekje aan de sportschool. Zo simpel kan het zijn. De enige vraag die zich opdringt, is: als we straks allemaal steengoede 'influencers' zijn, blijft er dan nog wel iemand over om te beïnvloeden?

Naar: Mariska van Sprundel, nemokennislink.nl, op 1 mei 2018

Stap 1:
In de inleiding staat wat het onderwerp van de tekst is. Uit titel, inleiding en slot is de hoofdgedachte op te maken.

❶ Onderwerp: efficiënt invloed uitoefenen

❷ Hoofdgedachte: Efficiënt invloed uitoefenen is een kwestie van de juiste psychologie en hersenwetenschap inzetten: wijs niet op de negatieve consequenties, maar blijf positief.

Stap 2:

❸ De belangrijke zinnen en zinsgedeelten zijn gemarkeerd.

❹ De signalen zijn onderstreept.

❺ De deelonderwerpen worden aangegeven door de tussenkopjes in de tekst.

Stap 3:

Gebruik de hersenwetenschap om anderen te overtuigen

Efficiënt invloed uitoefenen ↔ de juiste psychologie en hersenwetenschap inzetten.

Denken wordt gestuurd door:
- bestaande overtuigingen
- emoties
- nieuwsgierigheid
- gemoedstoestand
- controle over eigen omgeving

	niet doen:		wel doen/werkt beter:
1	angst oproepen	↔	inzetten op hoopvolle boodschap
2	focussen op bewijs	↔	inspelen op emoties want als informatie niet aansluit bij bestaande overtuigingen: ondeugdelijke info
3	gevoelens links laten liggen	↔	aandacht voor positieve uitkomst
4	iets opdringen	↔	mensen zelf laten kiezen – past beter bij voorkeuren en behoeftes – geeft controle over leven

Opdracht
1

Je krijgt van je docent een tekst om daarvan een leerschema te maken of je downloadt die op *Nieuw Nederlands online*.

Opdracht
2

1 Formuleer aan de hand van de tekst vijf toetsvragen.
2 Wissel je vragen uit met die van een klasgenoot. Kun je de vragen beantwoorden met behulp van je leerschema? Zo nee, vul dan je leerschema aan.
3 Je krijgt van je docent een blaadje met toetsvragen bij de tekst. Welke verschillen zijn er tussen deze toetsvragen en jouw vragen?
4 Controleer of je de vragen van je docent kunt beantwoorden met behulp van je schema. Zo nee, vul dan je schema aan.

Ik kan/weet:

- ☐ een leerschema van een tekst maken.
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Cursus 2

Lezen

En's avonds op het stille strand,
dan is er weer iets aan de hand

Boudewijn de Groot & Lennaert Nijgh

Inhoud

Als lezer neem je kennis van de boodschap die een schrijver wil overbrengen. Naarmate je leesvaardigheid en tekstinzicht toenemen, begrijp je de boodschap van de schrijver beter en sneller. Een goede lezer studeert ook makkelijker. Er is dus alle reden om aandacht te besteden aan lezen.

1 Tekstsoorten

Je leert:

- over tekstsoorten en -doelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel

Theorie

Tekstsoorten

Er zijn veel verschillende **tekstsoorten**. Je kunt ze onderverdelen op basis van hun doel, het tekstdoel.

Tekstdoel	**Tekstsoorten**
informeren	(achtergrond)artikel, bijsluiter, column (soms), familiebericht, folder, gebruiksaanwijzing, handleiding, instructie, nieuwsbericht, notulen, rapport, recensie, recept, studieboek, uiteenzetting, verslag
opiniëren	beschouwing, column (soms), discussiestuk, recensie (soms)
overtuigen	betoog, column (soms), ingezonden brief, recensie (soms), redactioneel commentaar
activeren	advertentie, affiche/poster, betoog (soms), brochure, column (soms), direct mail, flyer, recensie (soms), reclamefolder
amuseren	column (soms), gedicht, mop, roman, strip, verhaal

Opdracht **1**

Lees de teksten 1 tot en met 4. Noteer van elke tekst het belangrijkste doel en de tekstsoort.

Tekst 1

243 kilometer per uur: rijbewijs afgepakt

De politie heeft op de N201 bij Haarlemmermeer woensdag het rijbewijs ingevorderd van een motorrijder die 243 kilometer per uur reed. Op de provinciale weg is de maximale toegestane snelheid 80 kilometer per uur. Ook van vijf andere motorbestuurders werd het rijbewijs afgenomen. Een van hen behaalde een snelheid van 207 kilometer per uur.
'De motoren zijn niet in beslag genomen', aldus een politiewoordvoerder. 'De motorrijders hebben een bergingsbedrijf moeten bellen of iemand anders die hun voertuigen weg kon halen.'
Het team Verkeer van de politie controleerde deze week extra op snelheid op de N201 en de N207. In totaal werden op de wegen 78 'extreme hardrijders' aan de kant gezet.

Tekst 2

Leuke uitjes voor in de lente

Zin om er een gezellig dagje op uit te gaan, maar het liefst wel voordelig?
Dat kan, want we hebben weer 16 Treinpakkers voor jou verzameld. Dat zijn de allerleukste uitjes, tijdelijk voor de laagste prijs. Los in de envelop vind je 2x een gratis Upgrade naar de 1e klas. Of bestel een Meereisretour voor € 4,-.

Kijk voor de voorwaarden en meer informatie op
ns.nl/treinpakkers.
We wensen je alvast veel plezier.

PS: Er wordt gewerkt aan het spoor in deze periode, dus check vanaf 10 dagen voor vertrek wel altijd even de Reisplanner op ns.nl of de Reisplanner Xtra app.

Tekst 3

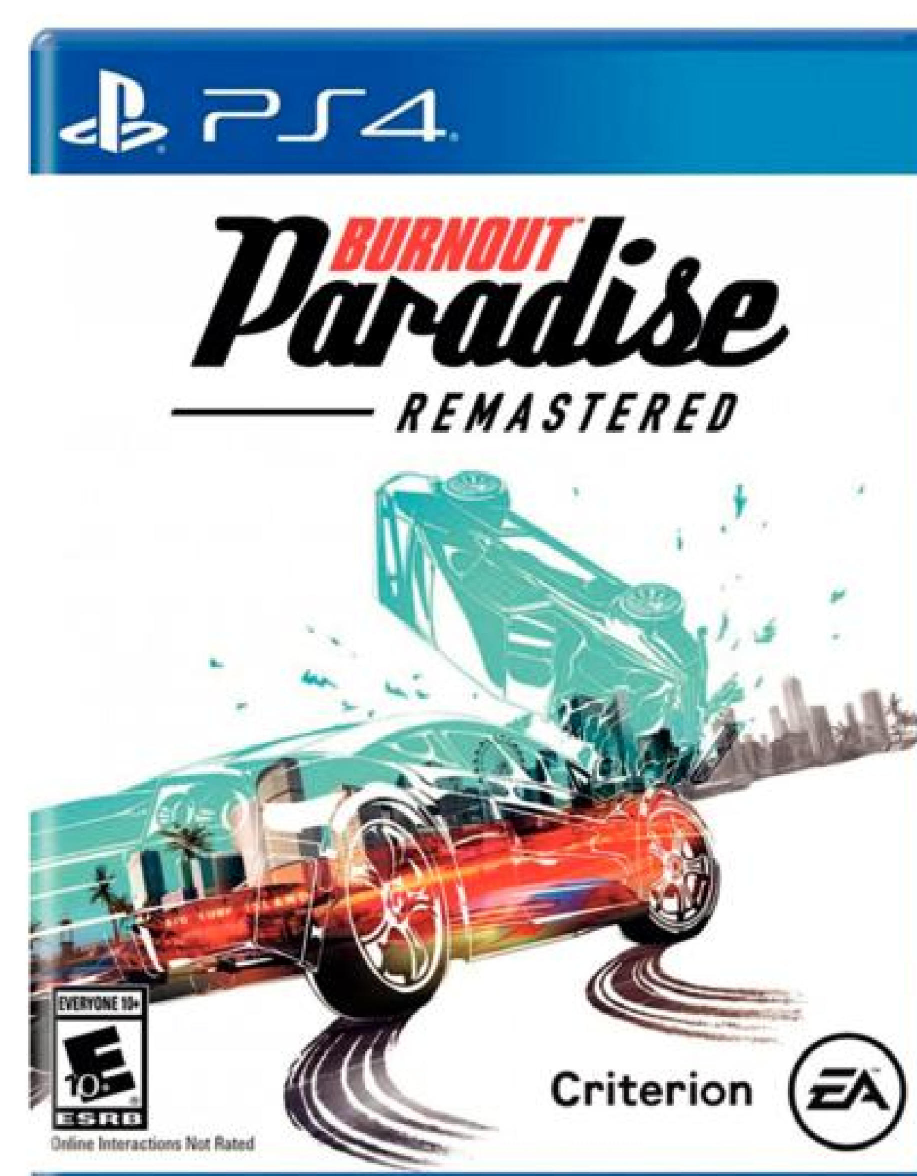
Spectaculairder is er niet

Burnout paradise remastered (EA)

platform: PS4 (ook Xbox One en pc)

★★★★☆

Er zijn games die elke gamer aanspreken, of hij nou van het genre houdt of niet. 'Mario' brengt bij elk mens een lach op het gezicht, 'Skyrim' is dusdanig toegankelijk dat ook de minder ervaren gamers ermee uit de voeten kunnen en 'Burnout paradise' is zelfs een aanrader voor degenen die racegames verafschuwen. Dat was in 2008 al het geval en nu de game opnieuw is uitgebracht, is dat nog steeds zo, want het is (samen met 'Mario kart') de leukste racegame die ooit werd gemaakt. Dat komt met name door de snelheid. Je krijgt nu zogeheten legendarische auto's vanaf het begin tot je beschikking en die wagens gaan zo hard dat je nauwelijks meer je omgeving kunt zien. Tip: laat die auto's tijdens de eerste uren in je garage staan. Anders win je elke race met twee vingers in de neus. 'Burnout paradise' is plezier in zijn puurste vorm. Er gelden geen regels, er is geen snelheidslimiet en spectaculairder dan dit is er niet.

Tekst 4

Appende fietser

Met groeiende verbazing heb ik het artikel gelezen in *de Volkskrant* (zaterdag 27 januari) over een promotieonderzoek naar het gevaar van appende fietsers. Dat zou moeilijk aan te tonen zijn. Ik fiets dagelijks door Amsterdam en kan inmiddels aan de rug en het 'zwalkende' fietsen van iemand voor mij zien of er geappt wordt. Verkeer is een sociaal gebeuren waaraan elke deelnemer een bijdrage zou moeten leveren. Ik denk dat het voornamelijk aan de alertheid van medeweggebruikers te danken is dat er niet regelmatiger ongelukken gebeuren. De appende fietser heeft immers alleen oog voor zijn smartphone, en heeft dientengevolge geen idee van gevaren om zich heen. Wat mij betreft graag een verbod. Wie zo nodig appen moet, gaat maar even op de stoep staan.

Opdracht
2

Lees de teksten 5 tot en met 8; dit zijn fragmenten uit langere teksten. Noteer van elke tekst het belangrijkste doel en de tekstsoort.

Tekst 5

Een groot deel van het werk van stuntmensen bestaat uit gevechten coördineren en acteurs adviseren. Hoe geef je je medespeler zo realistisch mogelijk rake klappen, zonder dat die er een blauw oog aan overhoudt? ‘De bewegingen bij een gevecht zijn altijd zwaar overdreven’, geeft stuntman Nick Roeten toe. ‘Er zit vaak zoveel afstand tussen de vechters dat je elkaar niet eens kúnt raken. Om een klap er toch geloofwaardig uit te laten zien, moeten de timing en de hoek goed zijn. Dus op het moment dat je tegenspeler uithaalt, moet je snel en krachtig wegdraaien, zelfs een beetje overdreven.’

Naast een flinke dosis overdrijvingskracht moeten stuntmensen ook lef hebben en fit zijn. Kennis van oosterse sporten als karate of jiujitsu is bovendien handig, want daarbij kun je je bewegingen heel goed controleren. Zo kun je keihard slaan, maar wel stoppen vlak voordat je iemands gezicht dreigt te raken. Hoe meer ‘bewegingservaring’ je

als stuntman hebt, hoe beter. Turnen, klimmen, duiken, freerunnen, paardrijden ... Het kan allemaal van pas komen.

Tekst 6

Zonder de topschutter en in de wetenschap dat de Ieren in december 90 minuten lang de pot dichthielden, wist Oranje dat het zeker niet makkelijk zou gaan. De vroege openingstreffer was dan ook bijzonder welkom. Het waren de twee nieuwelingen in de basis die de ban braken: Renate Jansen gaf voor vanaf rechts, Lineth Beerensteyn kopte de bal tegen het net.

Dat was voor de Ieren zeker niet het teken om verder op te schuiven. Op een door de regen moeilijk bespeelbaar veld was het voor de OranjeLeeuwinnen zoeken naar een gaatje in de defensie. Daar was veel creativiteit voor nodig, zoals een dieptepass van Dominique Janssen na iets meer dan twintig minuten spelen. Daniëlle van de Donk dook behendig op achter de verdediging. Na licht contact, al dan niet buiten de zestien, ging de nummer 10 naar de grond. Scheidsrechter Frappart wees naar de stip en Sherida Spitse bleef wederom koel: 0-2.

Tekst 7

Toen de danseressen al lang en breed waren vertrokken, kwam er een blank meisje de krakkemikkige keldertrap afgedaald. Ze droeg een lange donkere jas en hield een leren koffertje vast. Ze kwam voor de auditie, zei ze nauwelijks hoorbaar tegen de vijf mannen, die haar aankeken alsof ze zojuist een oneervol voorstel had gedaan. George wist zich als eerste te herstellen en meldde met een vreemde brom in zijn stem dat de andere danseressen al weg waren. Niemand wist wat ze aan moesten met een blank meisje dat bij de Honolulu Kings wilde dansen. ‘Het café gaat zo open’, zei Cok ongemakkelijk en hij keek naar haar koffertje. ‘Omkleden zal niet meer gaan.’

Tekst 8

WARMTEPLEISTERS VOOR EENMALIG GEBRUIK

Voor het verzachten van spier- en gewrichtspijn
Werkingsduur tot 8 uur

Instructies: De huid moet droog en schoon zijn op de plaats van gebruik. Open de kleine verpakking met de hand (niet insnijden) en neem de warmtepleister eruit. Trek de beschermfolie er aan de achterkant van af. Breng de pleister met de kleefzijde aan op de huid waar het pijn doet. Nadat het zakje geopend is, wordt de pleister binnen 1 minuut geactiveerd en is hij binnen 5 minuten warm. Dit proces wordt op gang gebracht door contact met lucht; de verpakking mag daarom pas worden geopend als het product moet worden toegepast. Na gebruik moet de pleister langzaam verwijderd worden.

Opgelet: Warmtepleisters mogen slechts één keer worden aangebracht. Ze zijn bedoeld voor uitwendig gebruik. Het is normaal dat de huid een lichte roodheid vertoont na het verwijderen van een pleister. Als de huid na enkele uren nog altijd rood is, mag u er geen warmtepleister meer op plakken totdat de roodheid volledig verdwenen is.

Ik kan/weet:

- ☐ tekstsoorten benoemen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Column

Je leert:
- over columns.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
  § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen § 1 Tekstsoorten

Theorie

Column

Een **column** is een regelmatig verschijnende tekst op een vaste plaats in een tijdschrift, krant of vakblad. In een column geeft een auteur (de columnist) een persoonlijke visie op een actuele gebeurtenis of ontwikkeling. Dat kan uiteenlopen van een huishoudelijk voorval tot een incident op het wereldtoneel. De **toon** → ***zie Basis p. 31*** van een column kan luchtig zijn, maar ook serieus; dit hangt onder andere af van het doel van de auteur: informeren, opiniëren, overtuigen, activeren of amuseren.
Een columnist kent zijn publiek en het publiek kent hem. Daardoor kan hij onderwerpen bespreken en bepaalde termen gebruiken zonder veel te hoeven uitleggen.

Een column bevat vaak:
- de aanleiding voor het schrijven van de column;
- de persoonlijke mening van de columnist; die kan tegendraads zijn, dat wil zeggen: tegen de gangbare opinie in.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en beantwoord de vragen.

1 Herken je het 'ramptoerismegedrag' dat de auteur beschrijft? Geef een voorbeeld.

2 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
mateloos (al. 1) – fenomeen (al. 1) – gênant (al. 2) – sociale kring (al. 2) – staat symbool voor (al. 4) – slalommen (al. 5) – van lieverlee (al. 6) – boerenverstand (al. 6) – evolutie (al. 6) – herijken (al. 6)

3 'Wat me altijd mateloos fascineert, is het fenomeen van de kijkersfile.' (al. 1) Welke twee dingen aan de kijkersfile vallen de auteur op? Baseer je antwoord op alinea 1 en 2 en gebruik niet meer dan 35 woorden.

4 Waarom kregen de ramptoeristen bij het ongeluk op de A58 een bekeuring? (al. 3)

5 'Deze gebeurtenis staat symbool voor een groter maatschappelijk probleem.' (al. 4) Welk probleem is dat?

6 Welke functie heeft alinea 3 ten opzichte van alinea 1 en 2?
- ○ A conclusie
- ○ B constatering
- ○ C samenvatting
- ○ D voorbeeld

7 Alinea 6 begint met een tegenstelling. Welke zaken worden er tegenover elkaar gezet?

8 Waarom vindt de auteur dat we steeds meer 'de *losers* van het echte leven' worden?

9 'Ergens is er iets misgegaan in de evolutie van de mens.' Wat is er misgegaan?

10 'Het wordt tijd om onszelf te herijken.' Wat bedoelt de auteur daarmee?

11 De houding van de auteur blijkt uit de toon van de tekst. Hoe kun je die toon het beste beschrijven?
- A als bezorgd
- B als neutraal
- C als tactloos
- D als verontwaardigd

12 Citeer een zin die ironie (of zelfs sarcasme) bevat. Zoek in het tekstgedeelte van alinea 1 tot en met alinea 3.

13 Wat is het (belangrijkste) tekstdoel?
- A informeren, want de auteur wil de lezers op de hoogte brengen van een groot maatschappelijk probleem
- B opiniëren, want de auteur wil de lezers aan het denken zetten over wat er écht belangrijk is in het leven: de echte wereld of de digitale wereld
- C overtuigen, want de auteur wil dat de lezers zijn mening overnemen dat er iets is misgegaan in de evolutie van de mens
- D activeren, want de auteur wil dat de lezers stoppen met filmpjes en foto's maken van ongelukken en andere ernstige situaties

14 Ben je het met de auteur eens? Waarom (niet)?

Tekst 1

Kijkersfile

(1) Wat me altijd mateloos fascineert, is het fenomeen van de kijkersfile. Voor degenen die hiervan nog nooit hebben gehoord: er zijn mensen die keihard op hun rempedaal gaan staan op het moment dat ze op de andere weghelft een ongeluk zien gebeuren. Het resultaat is dan dat er niet één, maar twee files ontstaan.

(2) Het meest gênante is dat deze bestuurders op de goede weghelft, waar in feite niets gebeurt, ook nog hun mobiele telefoons pakken – alsof ze een professionele filmcrew zijn – zodat ze alles kunnen vastleggen voor familie, vrienden en alle andere volgers op sociale media. Want wat de bestuurders onderweg meemaken, is voor hun sociale kring natuurlijk geweldig interessant.

(3) Een motoragent in Noord-Brabant reed afgelopen zomer naar een botsing tussen een auto, een vrachtwagen en een touringcar op de A58. Nadat hij en zijn collega's de eerste maatregelen hadden getroffen, staken ze de weg over om boetes uit te schrijven voor de ramptoeristen. En dat waren er nogal wat: ze bekeurden 28 mensen voor het fotograferen en filmen van een ongeluk op de snelweg waarbij twee mensen gewond raakten Deze sensatiezoekers hadden er namelijk geen rekening mee gehouden dat zij gevaar veroorzaakten voor andere weggebruikers, die gewoon wilden doorrijden naar huis, werk of een afspraak.

(4) Deze gebeurtenis staat symbool voor een groter maatschappelijk probleem. In plaats van anderen te helpen in een crisissituatie, of gewoon door te lopen, hebben we te maken met een generatie die veel liever de spannendste beelden schiet, om ze vervolgens op internet met anderen te delen. En waarom eigenlijk – vinden ze het stoer?

(5) Na de terroristische aanslag in Barcelona, in augustus dit jaar, verscheen er een video op internet, waarop een jongen slalomde langs slachtoffers. Hoewel hij niet zeker kon weten of ze ook allemaal écht overleden waren, vond hij zijn beeldregistratie belangrijker dan hulpverlening.

(6) We willen allemaal de ster van onze eigen digitale wereld zijn, maar worden van lieverlee steeds vaker de *losers* van het echte leven. Fatsoen en boerenverstand zijn verdrongen door het geluk dat een paar *retweets* en *likes* met zich meebrengen. Ergens is er iets misgegaan in de evolutie van de mens. Het wordt tijd om onszelf te herijken.

Naar: Özcan Akyol, Provinciale Zeeuwse Courant, 20 oktober 2017

Opdracht
2

Lees tekst 2 en beantwoord de vragen.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?
2 Wat was voor de auteur de aanleiding om de tekst te schrijven?
3 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
marien (al. 1) – van dienst (al. 1) – cruciaal (al. 6) – het leidende principe (al. 7) – efficiënt (al. 7) – met iets in je maag zitten (al. 9)
4 'Op bijgeleverde foto's is de maaginhoud bestraffend uitgestald: het zijn inderdaad erg veel tasjes.' (al. 2) Waarom gebruikt de auteur het woord 'bestraffend'?
5 Om welke twee redenen vinden de meeste mensen een verbod op klein wegwerpplastic wel prima?
6 'Pas toen ik het bericht over de griend zag, begon ik zelf te twijfelen.' (al. 5) Waaraan twijfelt de auteur?
7 Wat is de strekking van alinea 6?
8 'Toch gaan we een Europees verbod accepteren, dankzij die griend, en uiteindelijk mogen we helemaal geen plastic meer gebruiken.' (al. 8) Waarom is dat vreemd? Noem twee redenen.
9 Welke manier om een tekst aantrekkelijk te eindigen herken je in de slotalinea? Licht je antwoord toe.
10 Aan welke alinea's kun je zien dat de auteur zijn lezers kent? Waaraan zie je dat?
11 Wat is de hoofdgedachte van de tekst?
- ○ A Het is oneerlijk om de schuld van de dood van de griend in Thailand af te wentelen op de mensen in Europa.
- ○ B Het is vreemd om een Europees verbod op wegwerpplastic in te stellen omdat mensen in andere werelddelen er niet mee kunnen omgaan.
- ○ C Het is wel heel toevallig dat Frans Timmermans maar een paar dagen voor het nieuws over de griend tot het Europese volk sprak.
- ○ D Het zal wennen zijn dat plastic uiteindelijk helemaal verboden wordt, maar we zijn tenslotte ook aan het rookverbod gewend.

12 Wat is het (belangrijkste) tekstdoel?
13 '(…) maar plastic, tja, dat hóórt er niet echt te zijn.' (al. 4) Vind jij dat ook? Waarom (niet)?

Tekst 2

Het verhaal van de griend en de stomme mens

(1) In Thailand is een griend gestorven. Een team van dierenartsen heeft dagenlang geprobeerd hem te redden, maar vrijdag spuwde hij vijf plastic zakken uit en vlak daarna zijn laatste adem. De griend, een soort grote dolfijn, zwom volledig uitgeput in een kanaal toen ze hem vonden. Na zijn dood bleek dat hij acht kilo plastic had opgegeten. Volgens Thon Thamrongnawasawat, marien bioloog van dienst, is dat hem fataal geworden: 'Met 80 plastic zakken in je buik ga je dood', verklaarde hij.

(2) Het is nooit leuk om een griend te verliezen, maar aan de andere kant: er sterft wel vaker een dier. En grienden zijn als soort niet met uitsterven bedreigd. Toch was dit bericht vorig weekend groot nieuws: *NOS, RTL, NRC, AD, De Telegraaf, Metro, Nu.nl* – iedereen nam het over. Het verhaal van de griend gaat namelijk niet over hoe dom of blind sommige zeezoogdieren zijn, maar vooral over hoe stom de mens is. Wij hebben die tasjes in het water gegooid, wij hebben dit dier vermoord. Op bijgeleverde foto's is de maaginhoud bestraffend uitgestald: het zijn inderdaad erg veel tasjes.

(3) Het kan natuurlijk toeval zijn, maar een paar dagen voor het nieuws over de griend sprak Frans Timmermans tot het Europese volk. Er moet nu echt iets gebeuren aan de soep van plastic in de oceanen, vertelde hij, en dus moet er een Europees verbod komen op plastic wattenstokjes, bordjes, vorken en lepels. Tot voor kort zou zo'n voorstel geen kans hebben gemaakt, maar inmiddels is 'plasticsoep' een begrip: of hij nou zo groot is als Gelderland, Texas of de voormalige Sovjet-Unie, we maken ons er allemaal grote zorgen over.

(4) Een minipeiling in mijn eigen omgeving wijst dan ook uit dat de

meeste mensen zo'n verbod op klein wegwerpplastic wel prima vinden. Frans Timmermans is uiteraard hartstikke stom, maar blijkbaar zijn we aan plastic wattenstaafjes

nóg minder gehecht. Bovendien heeft plastic die spreekwoordelijke onnatuurlijkheid tegen zich: een verbod op hout of paddenstoelen zou ongetwijfeld op veel weerstand stuiten, maar plastic, tja, dat hóórt er niet echt te zijn.

(5) Pas toen ik het bericht over de griend zag, begon ik zelf te twijfelen. Dat verhaal werd steeds maar verbonden met het komende EU-verbod, maar die griend stikte in Thailand. In een kanaal. Nu hebben de oceaanstromen onnavolgbare wegen – vorige week spoelde in Frankrijk nog een makelaarsbord aan dat door de orkaan Sandy (2012) uit de VS was weggeblazen – maar je maakt mij niet wijs dat die griend in wattenstokjes van Kruidvat is gestikt.

(6) En als je cijfers bekijkt over de hoeveelheid plastic in de oceanen, blijkt verreweg het meeste uit Azië en Afrika te komen. Daar wonen ook de meeste mensen, maar het is wel meer dan dat: alleen al de Yangtze spuugt meer plastic uit dan alle andere rivieren ter wereld bij elkaar. Want naast bevolkingsaantallen en hoeveel zinloos plastic per persoon er wordt geproduceerd, is vooral ook cruciaal wat je ermee doet. Chinezen gooien het blijkbaar in de rivier, wij verbranden het of gooien het op een grote hoop. Ook niet leuk, maar het wordt in ieder geval geen soep.

(7) En nee, je kunt moeilijk van Frans Timmermans verwachten dat hij de vuilnisophaaldienst in Shanghai op orde krijgt. Hij gaat over Europa. Een Europees verbod ligt echter wel heel ver weg van de werkelijke oorzaak van die oceaansoep. Ook hier komt er weleens plastic in zee terecht, maar moeten wij onszelf, omdat een klein deel van ons er niet mee kan omgaan, dat hele materiaal laten afpakken? En zijn er geen nadelen? Een tijdje geleden was CO_2-uitstoot nog het leidende principe, en toen bleek plastic vaak een stuk efficiënter dan alternatieven van hout of katoen.

(8) Toch gaan we een Europees verbod accepteren, dankzij die griend, en uiteindelijk mogen we helemaal geen plastic meer gebruiken. Het zal wennen, zoals we ook aan het rookverbod zijn gewend. Dat wordt binnenkort uitgebreid naar terrassen, wat echt gestoord is, maar ik betrap mezelf er al op dat ik denk: ach, het is de toekomst.

(9) Alleen het verplichte betalen voor plastic tasjes vind ik nog steeds ongemakkelijk. Vroeger nam ik bij de kassa altijd van die dunnetjes, en nu hebben ze alleen nog maar van die luxe dikke, waardoor ik inmiddels met zeker acht kilo superduurzame bewaartassen in mijn maag zit.

Naar: Jonathan van het Reve, de Volkskrant, 4 juni 2018

Opdracht

3

Lees tekst 3 en beantwoord de vragen.

1 Wat is het onderwerp van de tekst?

2 Wat was voor de auteur de aanleiding om de tekst te schrijven?

3 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
internationals (al. 1) – papieren leden (al. 2) – medaillespiegel (al. 5) – gul (al. 7) – dweilpauze (al. 9)

4 Welk beeld van de korfbalsport geeft de auteur in alinea 1 en 2?

5 'Mijn punt vandaag: de ene gouden medaille is kennelijk lastiger te winnen dan de andere.' (al. 5) Welke verklaring geeft de auteur hiervoor in alinea 3 en 4?

6 'De oplossing van dat probleem: de Korfbal Index.' (al. 5) Voor welk probleem is de Korfbal Index de oplossing?

7 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 7?

8 Onderstreep het standpunt in alinea 8 dat met een argumentatieschema op basis van een voorbeeld wordt ondersteund.

9 Er staat nog een standpunt in alinea 8. Formuleer het in eigen woorden.

10 Waarom zou de auteur juist nu, met de Olympische Winterspelen in aantocht, zo hebben nagedacht over de waarde van gouden medailles?

11 Wat is waarschijnlijk de waarde van 'onze gouden schaatsplakken' volgens de auteur? Licht je antwoord toe.

Tekst 3

De Korfbal Index

(1) Korfbal wordt buiten onze grenzen nauwelijks beoefend. Vervelend voor onze internationals: geen tegenstanders. We spelen weleens tegen België, geloof ik. Volgens Mart Smeets bestond het Belgische team vroeger uit een Antwerpse familie aangevuld met wat vrienden en kennissen.

(2) Stel dat korfbal als olympische sport zou worden toegelaten, en waarom niet, dan kon er meteen om goud en zilver gespeeld worden. Best of five of zo. Er zijn wel meer landen aangesloten bij de internationale bond, vijfenzestig om precies te zijn, maar dat zijn meer papieren leden. Ik geloof niet dat ze allemaal van die palen hebben met een korf eraan.

(3) Zo'n korfbalmedaille is wat makkelijker te winnen dan het

goud in hockey. Want dat doen ze serieus in vijfendertig landen. Nog lastiger dan hockeygoud is het om bij basketbal, korfbal voor volwassenen, op de hoogste trede te staan. Honderdnegenenveertig landen zijn aangesloten bij de internationale bond.

(4) Voetbal: helemaal moeilijk. Wil je daar goud winnen, moet je de beste zijn van 216 landen. Een geweldige prestatie van de FIFA, want er zijn maar 196 erkende staten in de wereld. Dus ergens moeten landen zich gesplitst hebben voor een soort dubbel lidmaatschap. Engeland, Schotland, Wales en Noord-Ierland. Dat schiet lekker op natuurlijk.

(5) Mijn punt vandaag: de ene gouden medaille is kennelijk lastiger te winnen dan de andere. Kunnen we daar iets aan doen? Bijvoorbeeld: medailles op- en afwaarderen, zodat er een eerlijke medaillespiegel tot stand komt. De oplossing van dat probleem: de Korfbal Index.

(6) De som, niet meteen weglopen, is simpel. Men neme het aantal landen waar een sport beoefend wordt. Dat is het AL-cijfer (Aantal Landen). Dan tel je het totale aantal bondsleden van al die landen bij elkaar op: het TAB-cijfer (Totale Aantal Bondsleden). Vermenigvuldig die twee cijfers met elkaar en deel de uitkomst door honderdduizend: ziedaar het Indexcijfer. De formule: (AL x TAB) : 100.000 = Index.

(7) Neem korfbal. Aantal landen bij korfbal, laat ik gul zijn vandaag, vijf. Gezamenlijk aantal leden: honderdtwintigduizend. De Korfbal Index: (5 x 120.000) : 100.000 = 6.

(8) Het lijkt misschien vreemd dat we alle bondsleden van al die landen bij elkaar optellen en dan ook nog eens gaan vermenigvuldigen met al die landen, maar dat is het niet. Kijk maar naar paalwerpen. Wordt alleen beoefend in Schotland. Aantal leden: twintigduizend. Korfbal Index paalwerpen: (1 x 20.000) : 100.000 = 0,20. Maar stel dat er in 30 landen werd paalgeworpen met een totaal van eveneens twintigduizend leden, dan zou het indexcijfer 6 zijn. Veel hoger. En terecht, want het is lastiger om de beste te zijn van dertig landen dan van slechts één land.

(9) Natuurlijk wilt u weten wat onze gouden schaatsplakken op de Olympische Winterspelen in het Zuid-Koreaanse Pyeongchang straks waard zijn op de Korfbal Index. Reken dat rustig zelf uit. Dan hebt u iets te doen tijdens de dweilpauze.

Naar: Joost Prinsen, Leidsch Dagblad, 20 februari 2018

Opdracht
4

Vergelijk de drie columns uit deze paragraaf.

1 Bij welke column(s) is een actuele gebeurtenis of een actuele situatie de aanleiding geweest voor het schrijven? Leg uit.
2 Van welke column(s) was de aanleiding tot schrijven een persoonlijke ervaring? Leg uit.
3 In welke column(s) gaat het om een serieus probleem? Leg uit.
4 In welke column(s) komt de persoonlijke mening van de auteur duidelijk naar voren? Leg uit.
5 Welke column vond je het leukst om te lezen? Waarom?

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte herkennen.
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing

Je leert:

- over uiteenzetting, betoog en beschouwing.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen § 1 Tekstsoorten

Theorie

Uiteenzetting, betoog en beschouwing

De belangrijkste tekstsoorten zijn de uiteenzetting, het betoog en de beschouwing.

Uiteenzetting
Een **uiteenzetting** is bedoeld om de lezer te *informeren*: een bepaald onderwerp wordt objectief uitgewerkt. De auteur legt bijvoorbeeld iets uit, hij beantwoordt een vraag, hij draagt oplossingen aan voor een probleem of hij geeft een historisch overzicht van iets. In een uiteenzetting staan meestal veel feiten en toelichtingen of voorbeelden. De hoofdgedachte van een uiteenzetting is vaak een constatering (= de vaststelling van een feit of een verschijnsel), bijvoorbeeld: 'Er worden steeds meer maatregelen bedacht om het gebruik van plastic tegen te gaan.'

Betoog
Een **betoog** is bedoeld om te *overtuigen*: de schrijver wil dat de lezers zijn mening (standpunt) over een bepaalde kwestie overnemen. Die mening is ook de hoofdgedachte van de tekst, bijvoorbeeld: 'Scholen moeten niet eerder dan om 10 uur met de lessen beginnen.' De auteur geeft argumenten voor zijn standpunt en soms weerlegt hij argumenten die de lezers tegen zijn standpunt kunnen inbrengen: hij toont aan dat die minder zwaar wegen dan zijn eigen (vóór)argumenten.

Beschouwing
Een **beschouwing** is bedoeld om te *opiniëren*: de auteur wil zijn lezers zelf over iets laten nadenken, zodat ze zich er een mening over kunnen vormen. Hij geeft bijvoorbeeld de voor- en nadelen van een verschijnsel, verschillende meningen van deskundigen en betrokkenen over een kwestie, de oorzaken en gevolgen van een probleem, verschillende oplossingen en de voor- en nadelen van die oplossingen. De hoofdgedachte van een beschouwing is dan ook vaak een formulering als 'Hoewel we moeten accepteren dat alles in onze maatschappij tegenwoordig sneller gaat dan vroeger, is het nog maar de vraag of we ons er werkelijk door bevrijd voelen en of we echt tijd overhouden.'

Opdracht
1

Lees tekst 1, 2 en 3. Je gaat van elke tekst de tekstsoort vaststellen.

1 Tekst 1, 2 en 3 gaan over hetzelfde onderwerp. Welk onderwerp is dat?

2 Bekijk de titels. Noteer van elke titel de functie. Kies uit:
- A de lezer motiveren de tekst te lezen
- B de mening van de auteur weergeven
- C een nieuwsfeit vaststellen
- D het onderwerp van de tekst noemen

3 Noteer de betekenis van de volgende woord(groep)en. Pas een woordraadstrategie toe of gebruik een woordenboek.
Tekst 1: *gedetineerde (al. 1) – niet door de beugel kunnen (al. 1) – nuance (al. 1) – re-integreren (al. 5) – delict (al. 6) – recidive (al. 6) – transmuraal (al. 8) – sociotherapeut (al. 8).*
Tekst 2: *Gelijke monniken, gelijke kappen (titel) – penitentiaire inrichting (al. 1) – gedoseerd (al. 2) – resocialiseren (al. 4) – in lijn zijn met (al. 4) – reclassering (al. 5) – populisme (al. 5) – onderbuikgevoelens (al. 5) – het electoraat (al. 5) – ontoerekeningsvatbaar (al. 6) – taxatie (al. 7) – longstay (al. 7) – repressief (al. 8).*
Tekst 3: *louter (al. 1) – appelleren aan (al. 1) – averechts (al. 1) – vrijblijvend (al. 2) – retoriek (al. 2) – in optima forma (al. 2) – beogen (al. 5) – in eigen voet schieten (al. 6) – sanctioneren (al. 6) – kunnen fluiten naar (al. 7) – met een kanon op een mug schieten (al. 8).*

4 In welke tekst vind je de meeste informatie over het onderwerp?

5 In welke tekst wordt het duidelijkst een standpunt ingenomen over het onderwerp?

6 In welke tekst geven diverse deskundigen hun visie op het onderwerp?

7 Noteer van elke tekst de hoofdgedachte.

8 Noteer van elke tekst het tekstdoel en de tekstsoort.

Tekst 1

Proefverlof: voor even op vrije voeten

(1) Een gedetineerde met verlof. Dat is iets waar veel Nederlanders maar niet aan kunnen wennen. En o wee als hij tijdens die vrije periode iets uithaalt wat niet door de beugel kan. Dan ontstaat er grote maatschappelijke onrust en buitelen de deskundigen, (sommige) politici en 'gewone' Nederlanders over elkaar heen met reacties waarin de nuance soms ver te zoeken is. Wat houdt verlof voor een gevangene eigenlijk in?

(2) Allereerst is er het algemeen verlof. Hiervoor komt een veroordeelde in aanmerking als hij ten minste een derde deel van zijn opgelegde straf heeft uitgezeten én hij nog drie tot twaalf maanden voor de boeg heeft. Dit geldt echter niet voor iedereen. Zo mag iemand niet 'naar buiten' als hij ter beschikking is gesteld (zie hieronder) of in een extra beveiligde inrichting is geplaatst.

(3) Het aantal keren dat een gevangene met algemeen verlof mag, is afhankelijk van hoelang hij nog moet zitten. De directeur van de instelling waar de gedetineerde verblijft, stelt een schema op, zodat de verloven (maximaal zestig uur per keer) zo gelijkmatig mogelijk over de 'strafrest' verspreid worden.

(4) De beslissing om een verzoek tot algemeen verlof al dan niet in te willigen, wordt ook door de directeur van de inrichting genomen. Soms wil het Openbaar Ministerie (OM) betrokken worden bij verlofregelingen. In dat geval wordt het OM om advies gevraagd voordat er een beslissing genomen wordt. In nog specialere gevallen is de minister van Justitie en Veiligheid degene die beslist.

(5) De tweede vorm van invrijheidstelling is het proefverlof. Dit houdt in dat veroordeelden die minstens twee derde van hun straf hebben uitgezeten, in aanloop naar hun vrijlating een aantal keren op proef 'naar buiten' mogen. Ze krijgen hierbij soms wel vrijheidsbeperkende of gedragsbeïnvloedende voorwaarden opgelegd, zoals een locatieverbod, een alcoholverbod of een meldingsgebod. Tijdens hun proefverlof kunnen gedetineerden stapsgewijs wennen aan het gewone leven, zodat ze beter re-integreren in de maatschappij. Vaak wordt het doorgebracht bij familie of bekenden, maar een delinquent kan zijn 'vrije tijd' ook zelfstandig doorbrengen. Hij doet dan dagelijkse dingen en bereidt zich eventueel voor op zijn terugkeer.

(6) Het bekendste proefverlof is dat van gedetineerden met tbs: zij zijn 'ter beschikking gesteld', wat wil zeggen dat ze in een kliniek behandeld worden, omdat ze een zwaar delict hebben gepleegd en aan een psychiatrische ziekte of stoornis lijden. De behandeling van hun stoornis is erop gericht dat recidive wordt voorkomen. Dit alles heeft tot doel de samenleving te beveiligen.

(7) Een tbs'er gaat pas met verlof als hij voldoende vooruitgang heeft geboekt en als hij daarvoor toestemming heeft van de minister van Justitie en Veiligheid. Die baseert zijn beslissing op het oordeel van een adviescollege. De Dienst Justitiële Inrichtingen neemt uiteindelijk namens de minister de beslissing.

(8) Er zijn vier verschillende fasen in het tbs-verlof: begeleid, onbegeleid en transmuraal verlof en ten slotte proefverlof. In de eerste fase mag de gevangene onder begeleiding naar buiten, bijvoorbeeld om boodschappen te doen. Die begeleiding wordt langzaam afgebouwd, totdat er nog maar één sociotherapeut meegaat.

(9) Als de eerste fase goed is verlopen, mag de tbs'er op onbegeleid verlof. Dit duurt minimaal enkele uren tot maximaal zes overnachtingen. Iemand kan dan bijvoorbeeld werkervaring opdoen, een opleiding volgen of familie bezoeken.
(10) De derde fase is transmuraal verlof. Dit houdt in dat de gedetineerde buiten de beveiligde zone van de kliniek gaat wonen. Hij woont dan zelfstandig, maar wel onder toezicht, bijvoorbeeld in een instelling voor beschermd wonen. In deze fase zijn de zelfstandigheid en betrouwbaarheid van de gevangene heel belangrijk. De tbs-kliniek blijft hem op afstand begeleiden.
(11) Tijdens het transmuraal verlof kan een tbs'er laten zien dat het gevaar voor recidive is teruggebracht. Hij kan dan aantonen dat het verantwoord is om met proefverlof te gaan, waarbij de reclassering toezicht houdt, maar de tbs-kliniek nog wel verantwoordelijk is voor de veroordeelde. Na deze laatste fase kan de rechter de tbs beëindigen en is de gedetineerde dus weer helemaal vrij.
Naar: rijksoverheid.nl en commissievantoezicht.nl, op 11 juli 2018

Tekst 2

Gelijke monniken, gelijke kappen?

(1) In 2013 vroeg Volkert van der Graaf proefverlof aan. Hij had zijn achttien jaar celstraf voor de moord op Pim Fortuyn bijna voor twee derde uitgezeten. De directeur van de penitentiaire inrichting in Lelystad, politie en OM vonden dat vrijlating te veel maatschappelijke onrust zou veroorzaken en dat de aanvraag moest worden geweigerd. Maar toen Van der Graaf in beroep ging, besloot de beroepscommissie van de Raad voor Strafrechtstoepassing dat de staatssecretaris van Justitie een nieuw besluit diende te nemen over het proefverlof.
(2) Volgens de beroepscommissie was het 'van doorslaggevend belang, dat de re-integratie van Van der Graaf in de maatschappij op een verantwoorde en geleidelijke manier werd vormgegeven'. Een gedoseerd vrijhedenbeleid, zo oordeelde de commissie, waarbij verlofmogelijkheden geleidelijk zouden worden uitgebreid, was het beste middel om Van der Graaf voor te bereiden op zijn terugkeer in de samenleving.
(3) De politie vreesde dat door de media-aandacht bij het verlof 'een eenling of een groepering werd aangezet tot het plegen van geweld'. Journalisten en anderen zouden naar het verblijfsadres van Van der Graaf kunnen gaan. Ook was de politie er bang voor dat aanhangers van Pim Fortuyn hem zouden opzoeken.
(4) De staatssecretaris van Justitie moest beslissen 'op basis van de nieuwe feiten'. Kamerlid Ard van der Steur (VVD) zei dat het verstandig zou zijn als de staatssecretaris het proefverlof niet zou toestaan, vanwege de onrust in de samenleving. PVV'er Fleur Agema noemde het 'schandalig' dat de Raad voor Strafrechtstoepassing vond dat Van der Graaf zou moeten kunnen resocialiseren. Agema's reactie was volkomen in lijn met het programma van haar partij, dat stelt dat 'bedreigde burgers niet worden geholpen en beschermd, terwijl er wel alles aan wordt gedaan om veroordeelde criminelen na hun gevangenisstraf van een normaal leven te verzekeren'. Het mag dan ook niet

verbazen dat de PVV vindt dat het onbegeleid proefverlof voor tbs'ers moet worden afgeschaft.
(5) Uitspraken over de afschaffing van het proefverlof – of dat nu het gewone is of dat van tbs'ers – vallen in dezelfde categorie als die over taakstraffen die te soft zijn en enkelbanden die moeten worden afgeschaft, aldus Sjef van Gennip van Reclassering Nederland. 'Het is puur populisme: inspelen op onderbuikgevoelens in de samenleving, omdat het goed valt bij het electoraat. Onze bewindslieden vertellen maar de halve waarheid. Je ziet het nu bij de nieuwe Wet Voorwaardelijke Invrijheidstelling, die moet voorkomen dat een zware crimineel straks vrijkomt na twee derde van de opgelegde straf. Zeer verstandige mensen hebben jaren geleden regels opgesteld om gevangenen bij hun resocialisatie lange tijd te kunnen volgen en corrigeren. Die procedures wil de minister nu de nek omdraaien door de voorwaarden fors in te perken, "omdat de samenleving ze niet begrijpt", zoals de minister antwoordde op Kamervragen. Hij wil dus dat gedetineerden – patsboem – met hun detentieschade naar buiten gaan. Dát leidt juist tot recidive: mensen die lang hebben vastgezeten, zijn vaak hun partner en hun baan of uitkering kwijt, en hebben hoge schulden. Zulke mensen moet je intensief begeleiden om te voorkomen dat ze uit financiële nood terugvallen in de criminaliteit.'

(6) Volgens de Groninger advocaat Niek Heidanus hebben veel mensen een verkeerd idee over het proefverlof en al helemaal over dat van tbs'ers. 'Ze denken dat een tbs'er gevaarlijk en slecht is, gestoord en gek', zegt Heidanus. 'Dat is echter maar een klein deel; er zitten ook mensen in de tbs wegens mishandeling en brandstichting. Ze hebben door hun ziekte of stoornis een misdrijf gepleegd. Ik heb bijvoorbeeld een groot hart voor mensen met schizofrenie. Zij hebben tijdens een psychose een misdrijf gepleegd. Ze waren toen ontoerekeningsvatbaar. Hen lang opsluiten is zinloos.'
(7) Die mensen moeten worden behandeld, wil Heidanus zeggen. Dat kan niet in de gevangenis, maar wel met het tbs-systeem. En daar horen ook verloven bij om de tbs'ers te laten resocialiseren. 'Het verlofsysteem is een verantwoorde manier om tbs'ers weer terug in de samenleving te brengen: stapje voor stapje, met allerlei waarborgen. De behandelaars zijn geen softies, geen geitenwollensokkentypes. Ze hebben een speciale opleiding en maken goede risico-taxaties. Het is echt niet zo dat de tbs'er de behandelaar te slim af is. De onbehandelbaren blijven zitten; er zitten nu 235 tbs'ers in de longstay. Zij komen in principe niet meer vrij.'
(8) Folkert Jensma, juridisch commentator, is van mening dat veel mensen geen realistisch beeld van onze rechtsstaat hebben. 'Er kunnen geen wetten en straffen bedacht worden die honderd procent veiligheid bieden, tenzij er op ieder zwaar delict verplicht levenslange insluiting volgt. Herhaling valt nooit uit te sluiten. Om van het opstaan van nieuwe daders maar te zwijgen. Alle tijdelijke vrijheidsstraffen lijden bovendien aan hetzelfde euvel: ooit zijn ze voorbij – ook zonder proefverlof. Bovendien: hoe harder en repressiever je de strafuitvoering inricht, hoe groter de kans dat een dader erna weer in de criminaliteit belandt.'
(9) Al met al blijken er verschillende opvattingen te bestaan over het proefverlof – en mogelijk ook over wie er wel en wie er geen recht op hebben. Dat laat de commotie die met enige regelmaat in ons land losbreekt, duidelijk zien. De meningen lopen uiteen van zonder meer afschaffen, drastisch inkorten tot onvoorwaardelijk handhaven. De grote vraag daarbij blijft wat voor onze maatschappij uiteindelijk het beste is.

Naar: Kees Gitten, Hollandsch Dagblad, 12 juli 2018

Tekst 3

Proefverlof werkt juist uitstekend

(1) Het moet maar eens afgelopen zijn met die 'softe' omgang met criminelen! Om die reden komt er geen eind aan de voorstellen die de rechtspositie van verdachten en veroordeelden aantasten. Nu presenteert de minister voor Rechtsbescherming zijn nieuwste vondst: de beperkingen van het proefverlof voor gedetineerden. Voortaan komen ze niet meer vanzelf voorwaardelijk vrij na twee derde van de straf. In plaats daarvan zal per gevangene individueel worden getoetst of hij in aanmerking komt voor voorwaardelijke invrijheidstelling. Daarbij wordt nadrukkelijker gekeken naar hoe iemand zich tijdens de gehele detentie heeft gedragen. Verder wordt de periode van de voorwaardelijke invrijheidstelling beperkt tot maximaal twee jaar. De minister doet zijn voorstellen om de maatschappij veiliger te maken, zegt hij. Ik kwalificeer ze als symboolpolitiek, die louter appelleert aan de onderbuik. En bovendien, met een averechtse werking.
(2) 'Het verlof is te vrijblijvend', zegt minister Dekker in *De Telegraaf*. 'We willen dat het niet voor de lol is, maar dat het een doel heeft. Het moet voortaan altijd gekoppeld zijn aan een re-integratiedoel, zoals het aanvragen van identiteitspapieren. Niet meer wat nu in sommige gevallen kan: alleen maar lang leve de lol', aldus de minister. Retoriek in optima forma.
(3) Ik kan uit mijn eigen praktijk spreken. Verlof voor een gedetineerde is niet zelden een zorg op zich. Er moet een geschikt adres zijn. Dat mag zich meestal niet bevinden in de buurt van het slachtoffer. Zeker bij een gedetineerde met

een minder rijk sociaal leven is het regelen van proefverlof en een adres daarom problematisch. De gedetineerde verblijft dan ook lang niet altijd in de buurt waar hij vandaan komt, maar in een voor hem minder bekende omgeving. Wat nou, lang leve de lol?
(4) Daar komt bij dat het proefverlof in bijna alle gevallen – zeker in het begin – in dienst staat van herstel van gezins- en familieverhoudingen. De veroordeelde heeft immers een misdaad begaan. Dat wordt hem door zijn omgeving vaak niet in dank afgenomen. Het vergt tijd en gesprekken om de hierdoor ontstane schade te herstellen. Als er kinderen zijn, wordt de vrije periode benut om de kinderen weer met hun vader te laten spelen of om de vader zijn kinderen naar school te laten brengen. De stelling van de minister dat gedetineerden hun tijdelijke vrijheid louter gebruiken om te feesten, herken ik niet. Bovendien is die stelling niet gebaseerd op enig onderzoek.

(5) Laten we niet vergeten dat proefverlof beoogt de gedetineerde stapsgewijs te laten terugkeren in de samenleving. Dat bevordert de re-integratie en de resocialisatie. De minister merkt terecht op dat re-integratieactiviteiten onderdeel vormen van het verlof. Zo kan de periode buiten de gevangenismuren worden benut om alvast een huis te huren voor na de detentie of om afspraken te maken over schuldsanering. Maar waaruit blijkt dat veroordeelden op proefverlof nu niets doen aan re-integratie en resocialisatie?

(6) Met het beperken van het proefverlof schiet de minister in eigen voet. Een gedetineerde die er – bijvoorbeeld door persoonlijke problematiek – niet voor in aanmerking komt, wordt gesanctioneerd. De terugkeer gaat in zo'n geval niet meer volgens het stappenplan. Het gevaar bestaat dat die veroordeelde minder voorbereid terugkeert in de samenleving, met een grotere kans op recidive. En dat terwijl 'veiligheid' het codewoord van het huidige kabinet is.

(7) Slecht gedrag van een gedetineerde in de gevangenis kan op grond van de huidige wet ook nu al leiden tot opsluiting, uitsluiting van activiteiten of beperkingen van toekomstige verloven. Ook is het nu al zo dat een gevangene die – bijvoorbeeld tijdens algemeen verlof – strafbare feiten pleegt, kan fluiten naar zijn voorwaardelijke invrijheidstelling na twee derde van de straf. Hij moet dus langer 'zitten'. Alleen al daarom zal een veroordeelde zich buiten de gevangenis rustig houden. Welk probleem wordt dan eigenlijk opgelost met het nieuwe voorstel?

(8) De minister schiet met een kanon op een mug. Het proefverlof functioneert, leidt tot een lagere recidive en bevordert de re-integratie. Kortom: het leidt tot een veiliger samenleving. De minister beweert zonder onderzoek het tegenovergestelde. Holle retoriek dus.

Naar: Tjalling van der Goot, Leeuwarder Courant, 19 juni 2018

Tjalling van der Goot is advocaat bij Anker & Anker Strafrechtadvocaten in Leeuwarden.

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Stappenplan Tekstanalyse

Je leert:

- teksten analyseren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel; § 2 Inleiding en slot; § 3 Middenstuk; § 4 Alinea's en kernzinnen; § 5 Signaalwoorden en functiewoorden; § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen — § 1 Tekstsoorten; § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 6 Argumenteren — § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen; § 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Stappenplan Tekstanalyse

Tot nu toe heb je teksten leren begrijpen aan de hand van vragen. Op school, tijdens je vervolgopleiding, op je werk of gewoon als je de krant leest, wordt echter van je verwacht dat je teksten kunt lezen en begrijpen zonder dat je daarbij door vragen geleid wordt. Het volgende stappenplan is daarbij een hulpmiddel.

Stap 1: Oriënterend lezen
- Bepaal het onderwerp van de tekst: lees de titel, bekijk de eventuele afbeelding(en) en lees de eerste alinea('s).
- Vraag je af:
  – *Wat weet ik al van dit onderwerp?*
  – *Wat zal de tekst over dit onderwerp zeggen?*

Stap 2: Globaal lezen
Om alvast een idee van de inhoud te krijgen, lees je de tekst vluchtig door:
- Stel vast uit welke alinea('s) de **inleiding** en het **slot** bestaan. Zet strepen tussen inleiding, middenstuk en slot.
- Probeer **deelonderwerpen** → *zie Basis p. 20* te onderscheiden: lees van elke alinea het begin en het eind en ga op zoek naar **kernzinnen**. Zet strepen tussen de delen.

Stap 3: Precies lezen
Lees de tekst aandachtig van het begin tot het eind:
- Ga na of je eerdere verwachtingen over de tekst bevestigd worden.
- Noteer de betekenis van woorden die je niet kent: achterhaal die via een woordraadstrategie of raadpleeg een woordenboek.
- Markeer van elke alinea de kernzin of de zinnen die samen de belangrijkste informatie geven.
- Markeer de **signaalwoorden** die verbanden tussen alinea's aangeven.
- Noteer (in de marge) de deelonderwerpen: informerende kopjes of vragen die in het betreffende tekstgedeelte beantwoord worden.
- Markeer (als die er zijn) woorden die de **functie** van een alinea aanduiden.
- Markeer signaalwoorden die een belangrijk **verband** tussen zinnen aangeven.

Stap 4: Analyse afronden
- Noteer de **structuur** van de tekst (als die duidelijk herkenbaar is). → *zie Basis p. 22*
- Markeer de **hoofdgedachte** van de tekst of noteer die in eigen woorden.
- Noteer het (belangrijkste) **tekstdoel**.
- Noteer de **tekstsoort**.

Voorbeeld

Voor een duidelijk onderscheid van de stappen laat het voorbeeld eerst stap 1 en 2 zien. Daarna volgen (bij een kopie van dezelfde tekst) de stappen 3 en 4.

Stap 1

1 De tekst gaat over ruiken en over hoe geuren ons beïnvloeden. Dat blijkt uit de titel, uit de laatste zin van alinea 1 en uit alinea 2. Over dit onderwerp weet je misschien al iets, maar het kan ook zijn dat je er nog nooit bij hebt stilgestaan dat je je neus voor meer dingen gebruikt dan om adem te halen.

Stap 2

2 In de laatste zin van alinea 2 wordt gezegd dat we onze neus in veel meer gevallen gebruiken dan we ons bewust zijn. Met deze zin wordt de inleiding afgesloten.

3 Het slot begint bij alinea 9. Je herkent het aan het signaalwoord 'dus', dat een conclusie (de functie van deze alinea) aankondigt.

4 De strepen geven de scheiding aan tussen de inleiding, het middenstuk en het slot; in het middenstuk staan ook strepen tussen de deelonderwerpen.

5 De deelonderwerpen zijn gevallen waarin geur een belangrijke rol speelt. Die gevallen worden in de laatste zin van alinea 2 aangekondigd.

Kiezen met je neus? 1

(1) Vanmorgen werd je wakker toen je de wekker hoorde. Je zag op de klok hoe laat het was. Bij het ontbijt proefde je een boterham met jam en toen je de deur uit ging, voelde je of de huissleutels wel in je jaszak zaten. Horen, proeven, voelen en vooral zien: dat doen we overduidelijk iedere dag. Maar wanneer heb je voor het laatst je neus gebruikt?

(2) 'Omdat we kunnen zien, denken we dat geuren geen invloed op ons hebben', zegt Ep Köster, emeritus hoogleraar zintuigenonderzoek. 'Daarin vergissen we ons echter flink. We gebruiken onze neus in veel meer gevallen dan we ons bewust zijn.' 2 5

---- 4

(3) Om te beginnen waarschuwen geuren ons. Köster: 'Je neus merkt veranderingen op. Ruik je iets nieuws, dan moet je oppassen. Als er thuis een lucht hangt die anders is dan de lucht die je gewend bent, dan ga je op zoek. Waar komt die geur vandaan? En als de kok iets kookt wat je nog nooit gegeten hebt, dan ruik je even, heel bewust, voordat je een hap neemt.' Door die signaleringsfunctie stelt geur ons vooral gerust, aldus Köster. 'Zolang we niets vreemds ruiken, is de kust veilig.'

----

(4) Ook sturen geuren ons koopgedrag. Daar maken winkels handig gebruik van. 'Het klassieke voorbeeld is de poelier', vertelt geurmarketeer Mario Nijgh. 'Die heeft niet voor niets zo'n grill vol ronddraaiende kippetjes voor de deur staan. Door de geur die deze grill verspreidt, krijg je enorme trek in zo'n kip.' Snoepwinkels en bakkers gebruiken eveneens geuren om ons aan het kopen te krijgen. 'Bij de bakker ruikt het 's morgens nog naar het brood dat ze in de winkel afbakken. 's Middags brengen ze een koekjesgeur in de winkel, zoals biscuit of bitterkoekjes: alle geuren zijn te koop. Klanten ruiken die geur en besluiten koekjes te kopen doordat ze herinnerd worden aan koekjes. De broodafdeling in de supermarkt gaat soms nog een stapje verder. Daar wordt wel een broodgeur gecreëerd met geurkorrels die geïmpregneerd zijn met aromatische oliën.'

(5) Verkopers van non-food beïnvloeden hun klanten eveneens met geuren, aldus Nijgh. 'Ik noem die luchtjes ambiancegeuren. De achterliggende gedachte is dat een fijne geur ervoor zorgt dat jij je op je gemak voelt, zodat je langer in de winkel blijft. Hopelijk koop je dan meer. Zo wordt in babyzaken vaak de geur van Zwitsal aangebracht. Moeders ruiken daar hetzelfde als thuis wanneer ze hun baby wassen en denken daardoor aan hun kind. Ze zien hun baby al helemaal rondkruipen in kleding die in de babyzaken hangt.'

----

(6) Ten derde sturen geuren niet alleen ons koopgedrag, ze beïnvloeden ook ander gedrag. Nijgh heeft bijvoorbeeld vieze geuren op voorraad. Die houden 's nachts de liften van een aantal metrostations junkvrij.

(7) Op plekken waar mensen juist wel een tijdje moeten zijn, maken geuren het wachten wat draaglijker. 'Zo zorgt bij de bloedprikpoli in het ziekenhuis een lavendeltoon ervoor dat mensen zich wat ontspannen. Je voelt je toch nooit helemaal op je gemak voordat je een ruimte ingaat waar je een naald in je arm krijgt.'

(8) Verder wordt vanillelucht wel ingezet om mensen te kalmeren, zoals op de afdeling spoedeisende hulp, waar soms veel agressie optreedt. Nijgh: 'Op zo'n afdeling gebeurt het immers nogal eens dat mensen die later binnenkomen dan andere, toch eerder geholpen worden omdat hun verwondingen dringender zijn. Dan zit jij daar met je gebroken arm. Door de vanillelucht blijven patiënten rustiger en hebben ze meer waardering voor het personeel. Ook in trams wordt deze geur wel gebruikt.'

----

(9) Geuren spelen dus 3 een grotere rol in je leven dan je denkt: ze waarschuwen je en sturen in tal van situaties je gedrag. Toch hoef je niet snuffelend door het leven te gaan. Dat komt door de kracht van je neus. Hij is altijd actief zonder dat je het zelf doorhebt.

Naar: Paul Serail, Quest, mei 2017

Stap 3

6 Het woord 'emeritus' ken je misschien niet. Als je de betekenis ook niet uit de context kunt afleiden, moet je een woordenboek raadplegen. Dat geldt ook voor de andere roze gemarkeerde woorden.

7 De geel gemarkeerde zinnen zijn de kernzinnen van de alinea's.

8 De blauw gemarkeerde woorden geven verbanden tussen alinea's, deelonderwerpen of tekstdelen aan.

9 In de eerste zin van alinea 3 gaat het over *geur als middel om ons te waarschuwen.* Dat is het eerste deelonderwerp. Let op de signaalwoorden 'Om te beginnen'.

10 'Ook' is een signaalwoord voor een opsomming. Het kondigt het tweede deelonderwerp aan: *geur als middel om ons koopgedrag te sturen.*

11 Alinea 5 hoort bij alinea 4: ze gaan allebei over *geur als middel om ons koopgedrag te sturen*. In alinea 4 zijn het verkopers van voedsel die ons beïnvloeden met geuren, in alinea 5 verkopers van andere artikelen dan voedsel. De alinea's zijn opsommend met elkaar verbonden door het signaalwoord 'eveneens'. Zo weet je dat de alinea's bij elkaar horen en dat het volgende deelonderwerp niet eerder dan bij alinea 6 begint.

12 De formulering aan het begin van alinea 6 geeft aan dat er een derde deelonderwerp volgt: *geur als middel om ander gedrag dan koopgedrag te sturen.* Mocht je gemist hebben dat alinea 4 en 5 bij elkaar horen, dan kun je uit deze formulering afleiden dat er na alinea 3 toch maar één deelonderwerp aan de orde geweest is.

Kiezen met je neus?

(1) Vanmorgen werd je wakker toen je de wekker hoorde. Je zag op de klok hoe laat het was. Bij het ontbijt proefde je een boterham met jam en toen je de deur uit ging, voelde je of de huissleutels wel in je jaszak zaten. Horen, proeven, voelen en vooral zien: dat doen we overduidelijk iedere dag. Maar wanneer heb je voor het laatst je neus gebruikt? 7

(2) 'Omdat we kunnen zien, denken we dat geuren geen invloed op ons hebben', zegt Ep Köster, emeritus 6 hoogleraar zintuigenonderzoek. 'Daarin vergissen we ons echter 14 flink. We gebruiken onze neus in veel meer gevallen dan we ons bewust zijn.' 15

----

(3) Om te beginnen 8 waarschuwen geuren ons. 9 Köster: 'Je neus merkt veranderingen op. Ruik je iets nieuws, dan moet je oppassen. Als er thuis een lucht hangt die anders is dan de lucht die je gewend bent, dan ga je op zoek. Waar komt die geur vandaan? En als de kok iets kookt wat je nog nooit gegeten hebt, dan ruik je even, heel bewust, voordat je een hap neemt.' Door die signaleringsfunctie stelt geur ons vooral gerust, aldus Köster. 'Zolang we niets vreemds ruiken, is de kust veilig.'

----

(4) Ook 10 sturen geuren ons koopgedrag. Daar maken winkels handig gebruik van. 'Het klassieke voorbeeld is de poelier', vertelt geurmarketeer Mario Nijgh. 'Die heeft niet voor niets zo'n grill vol ronddraaiende kippetjes voor de deur staan. Door de geur die deze grill verspreidt, krijg je enorme trek in zo'n kip.' Snoepwinkels en bakkers gebruiken eveneens geuren om ons aan het kopen te krijgen. 'Bij de bakker ruikt het 's morgens nog naar het brood dat ze in de winkel afbakken. 's Middags brengen ze een koekjesgeur in de winkel, zoals biscuit of bitterkoekjes: alle geuren zijn te koop. Klanten ruiken die geur en besluiten koekjes te kopen doordat ze herinnerd worden aan koekjes. De broodafdeling in de supermarkt gaat soms nog een stapje verder. Daar wordt wel een broodgeur gecreëerd met geurkorrels die geïmpregneerd zijn met aromatische oliën.'

(5) Verkopers van non-food beïnvloeden hun klanten eveneens met geuren 11, aldus Nijgh. 'Ik noem die luchtjes ambiancegeuren. De achterliggende gedachte is dat een fijne geur ervoor zorgt dat jij je op je gemak voelt, zodat je langer in de winkel blijft. Hopelijk koop je dan meer. Zo wordt in babyzaken vaak de geur van Zwitsal aangebracht. Moeders ruiken daar hetzelfde als thuis wanneer ze hun baby wassen en denken daardoor aan hun kind. Ze zien hun baby al helemaal rondkruipen in kleding die in de babyzaken hangt.'

----

(6) Ten derde 12 beïnvloeden geuren ook ander gedrag dan koopgedrag. Nijgh heeft bijvoorbeeld vieze geuren op voorraad. Die houden 's nachts de liften van een aantal metrostations junkvrij.

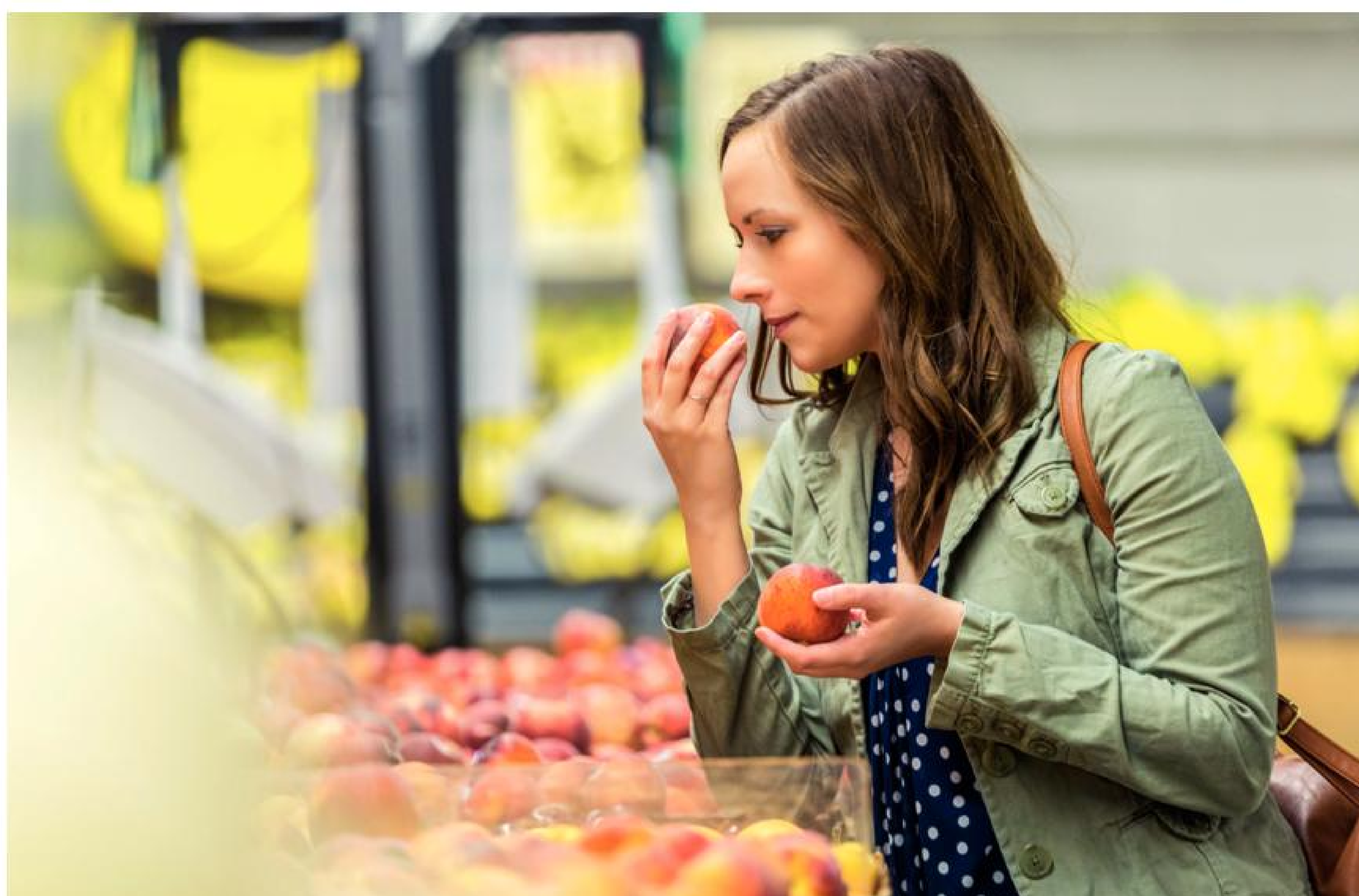
13 In alinea 7 en 8 gaat het ook nog om *geur als middel om ander gedrag te sturen*: het gaat daar over ontspannen en rustig worden onder invloed van een bepaalde geur. Deze alinea's horen dus bij het derde deelonderwerp. Tussen de alinea's van het derde deelonderwerp (6, 7 en 8) bestaat opsommend verband. Bij alinea 7 kun je dat niet zien aan een signaalwoord, bij alinea 8 wel: 'Verder'.

14 De groen gemarkeerde woorden duiden op belangrijke verbanden tussen zinnen.

Stap 4

15 De laatste zinnen van alinea 2 geven aan dat de tekst een aspectenstructuur heeft: er worden gevallen aangekondigd waarin geur een belangrijke rol speelt.

16 Het signaalwoord 'dus' duidt op een conclusie (de functie van de laatste alinea). Deze conclusie vormt de hoofdgedachte van de tekst: *Geuren spelen een grotere rol in je leven dan je denkt: ze waarschuwen je en sturen in tal van situaties je gedrag*. Uit deze hoofdgedachte kun je het (belangrijkste) tekstdoel afleiden: informeren. De tekstsoort is dus een uiteenzetting.

(7) Op plekken waar mensen juist wel een tijdje moeten zijn, maken geuren het wachten wat draaglijker. 13 'Zo zorgt bij de bloedprikpoli in het ziekenhuis een lavendeltoon ervoor dat mensen zich wat ontspannen. Je voelt je toch nooit helemaal op je gemak voordat je een ruimte ingaat waar je een naald in je arm krijgt.'
(8) Verder wordt vanillelucht wel ingezet om mensen te kalmeren, 13 zoals op de afdeling spoedeisende hulp, waar soms veel agressie optreedt. Nijgh: 'Op zo'n afdeling gebeurt het immers nogal eens dat mensen die later binnenkomen dan andere, toch eerder geholpen worden omdat hun verwondingen dringender zijn. Dan zit jij daar met je gebroken arm. Door de vanillelucht blijven patiënten rustiger en hebben ze meer waardering voor het personeel. Ook in trams wordt deze geur wel gebruikt.'

––––

(9) Geuren spelen dus 16 een grotere rol in je leven dan je denkt: ze waarschuwen je en sturen in tal van situaties je gedrag. Toch hoef je niet snuffelend door het leven te gaan. Dat komt door de kracht van je neus. Hij is altijd actief zonder dat je het zelf doorhebt.

Naar: Paul Serail, Quest, mei 2017

Opdracht 1

Je gaat tekst 1 analyseren: je voert het *Stappenplan Tekstanalyse* uit aan de hand van de instructies.

Stap 1: Oriënterend lezen

1 Markeer in de titel en in het begin van de tekst de woorden en/of zinnen waaruit je kunt opmaken waar de tekst over gaat. Bekijk de afbeelding. Noteer het onderwerp.
2 Wat weet je al over het onderwerp? Noteer ten minste twee dingen. Maak zo nodig een mindmap.
3 Noteer een of meer vragen waarop de tekst volgens jou antwoord zou kunnen geven. Licht je antwoord toe.

Stap 2: Globaal lezen

4 Bepaal uit welke alinea('s) de inleiding bestaat. Zet een streep tussen inleiding en middenstuk.
5 Bepaal uit welke alinea('s) het slot bestaat. Zet een streep tussen middenstuk en slot.
6 Probeer drie deelonderwerpen te onderscheiden: lees van elke alinea het begin en het eind. Zet strepen tussen de delen.

Stap 3: Precies lezen

7 Noteer van onbekende woorden de betekenis die je achterhaald hebt.
8 Markeer van elke alinea de kernzin(nen).
9 Markeer de signaalwoorden die verbanden tussen alinea's aangeven.
10 Benoem de deelonderwerpen met een kopje of een vraag in de marge (tussen de strepen waarmee je de deelonderwerpen hebt afgebakend).
11 Markeer (als die er zijn) woorden die de functie van een alinea aanduiden.
12 Markeer woorden die een belangrijk verband tussen zinnen aangeven.

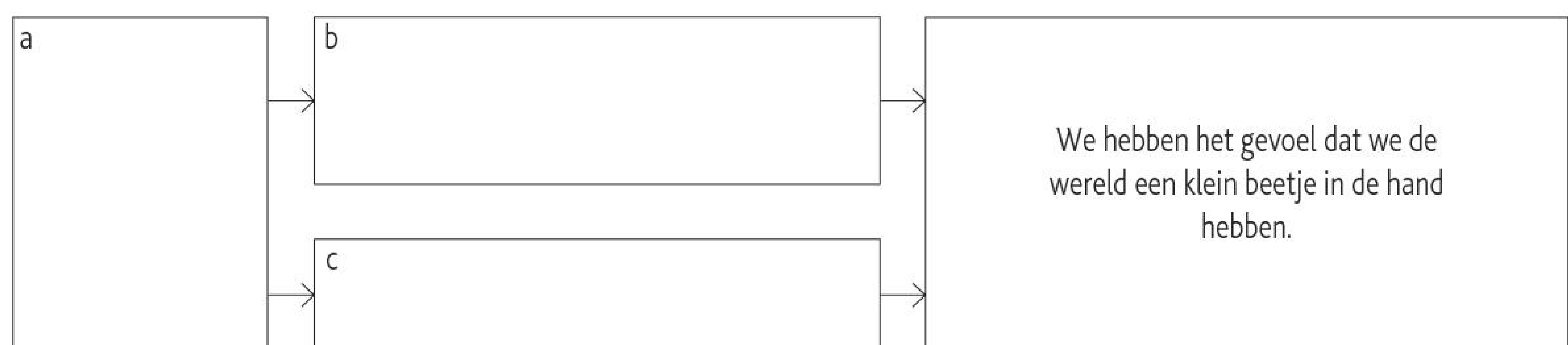
Stap 4: Analyse afronden

13 Noteer de tekststructuur (als die er is). Licht je keuze toe.
- ○ A argumentatiestructuur
- ○ B aspectenstructuur
- ○ C probleem-oplossingstructuur
- ○ D verklaringsstructuur
- ○ E verleden-heden(-toekomst)structuur
- ○ F voor- en nadelenstructuur
- ○ G vraag-antwoordstructuur

14 Markeer de hoofdgedachte van de tekst of noteer die in eigen woorden.
15 Noteer het (belangrijkste) tekstdoel.
16 Noteer de tekstsoort.

Beantwoord nu de overige vragen.

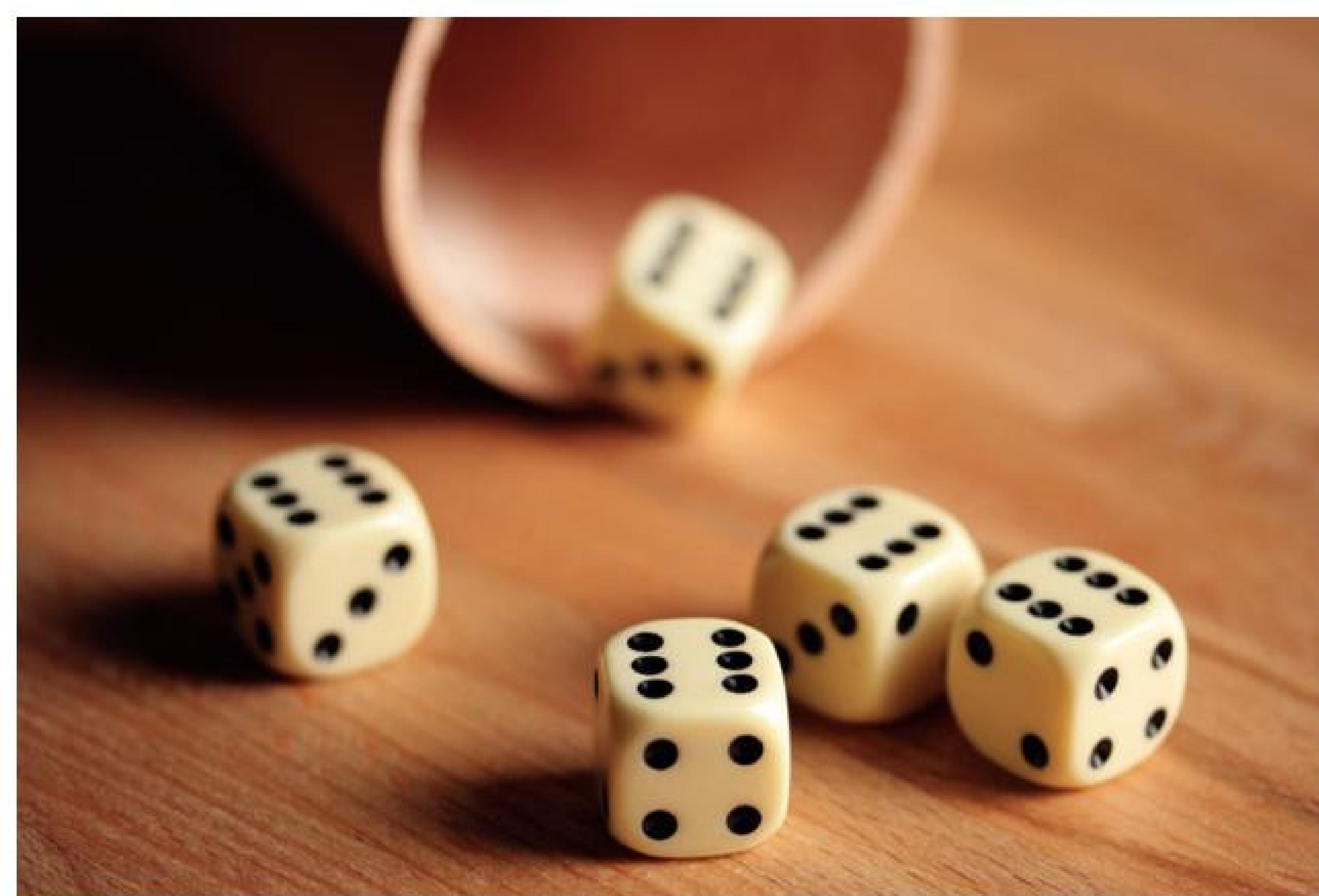
17 Formuleer op basis van alinea 2 een definitie van het begrip 'bijgeloof'.
18 Waaruit blijkt dat iemand bijgelovig is? Baseer je antwoord op alinea 4.
19 Noteer op basis van alinea 8 wat er in onderstaand schema van oorzaak en gevolg bij a, b en c moet worden ingevuld.

Tekst 1

Niet te geloven!

Bijgeloof zit in onze genen

(1) Stel je voor: je bent alweer een tijdje vrijgezel en je zou wel een nieuwe partner willen. Op dat moment krijg je van een vriendin een hindoeïstisch Ganeshabeeldje, symbool voor een nieuw begin: ze hoopt dat je snel iemand tegenkomt. Het beeldje belandt op je schoorsteenmantel, in het kader van 'je weet maar nooit'. Een maand later kom je op een feestje de liefde van je leven tegen. Al ben je een nuchter persoon, waarschijnlijk zul je op zo'n moment even terugdenken aan Ganesha. En misschien knaagt zelfs de vraag: dat kan toch geen toeval zijn?

(2) Michiel van Elk, docent sociale psychologie aan de Universiteit van Amsterdam, deed onderzoek naar dat fenomeen. 'Toeval is de schijnbaar wonderbaarlijke samenkomst van zaken die eigenlijk niets met elkaar te maken hebben. Sommige mensen gaan zelfs nog een stapje verder: zij geloven dat er een oorzakelijk verband is tussen twee gebeurtenissen.' Wanneer zij een liedje horen waar ze een paar minuten eerder aan dachten, menen ze: doordat ik aan het liedje dacht, heb ik ervoor gezorgd dat het op de radio kwam. Dat is volgens Van Elk bijgeloof. Wat de meeste mensen in dit geval niet doen, is opletten hoe vaak ze aan een liedje denken en het daarna níét op de radio komt. Van Elk: 'Onze hersenen onthouden het vooral als we een positieve match hebben.'

(3) In 1985 toonden onderzoekers van de Universiteit van Indiana (VS) dit mechanisme al aan bij duiven. De vogels

werden op vaste tijdstippen gevoerd, geheel onafhankelijk van hun gedrag. Maar had een duif toevallig net met zijn kop in de richting van de voerbak geknikt en kreeg hij dan voer, dan ging de vogel daarna meer met zijn hoofd omhoog knikken naar de voerbak. Uiteindelijk lieten de duiven allemaal bepaald gedrag zien waarmee ze probeerden voer te krijgen, ongeacht of dat loonde of niet.

(4) Net als de duiven in het experiment hebben ook wij de neiging om ons gedrag aan te passen, in de hoop dat het een bepaald resultaat geeft. Vroeger deden we dat meer dan nu, bijvoorbeeld om te zorgen voor mooi weer: 'De opbrengst van een oogst was tot voor kort van levensbelang', zegt Frenk van Harreveld, hoofddocent sociale psychologie aan de Universiteit van Amsterdam en schrijver van het boek *Dat kan geen toeval zijn*. 'En het succes van de oogst was grotendeels afhankelijk van het weer. Daarom werden er offers gebracht aan de weergoden. Waren er in een bepaald jaar drie maagden geofferd en volgde er een goede oogst, dan bleef het ritueel het jaar erna in stand. Bleek het offer niet voldoende om de weergoden gunstig te stemmen en was de oogst slecht, dan moesten het jaar erna meer jonge vrouwen het met hun leven bekopen.'

(5) Destijds wist niemand hoe het weer precies werkte en daarom werd een verklaring in het bovennatuurlijke gezocht: de weergoden. Van Harreveld: 'In de geschiedenis zien we vaak dat verschijnselen die we niet begrijpen, eerst worden gekoppeld aan bijgeloof en dat er langzaam een verschuiving plaatsvindt naar een wetenschappelijke verklaring.'

(6) De gemene deler tussen bijgeloof en wetenschap is dat ons brein altijd op zoek is naar een verklaring voor gebeurtenissen of een verband daartussen. Dat kan nuttig zijn volgens Van Elk, want het maakt onze wereld voorspelbaarder en minder onzeker. 'Het kan ons een groot voordeel geven als het verband klopt: zien we rook, dan kan het van levensbelang zijn om ervan uit te gaan dat er ook vuur is. Of zien we donkere wolken, dan is het handig om het verband te leggen met regen, en een paraplu mee te nemen.' En klopt het verband niet (je doet een regendansje, maar het gaat toch niet regenen), dan kan het in dit geval niet bijzonder veel kwaad dat we daarin geloven. Van Elk: 'Dit is geen schadelijk gedrag, het heeft geen gevolgen voor onze overleving, dus laat ons brein het geloof in het verband bestaan. Liever te veel valse positieve verbanden, dan geen verband zien tussen rook en vuur. We zijn dus geprogrammeerd voor bijgeloof.'

(7) Dan is er nog een reden waarom mensen makkelijk geloven in verbanden tussen gebeurtenissen. Dat geeft ons namelijk de mogelijkheid om iets te doen aan ons lot: vermijd nummer dertien, loop niet onder een ladder door of klop af op je bureau. Op die manier ervaren we meer controle over ons leven en ons geluk, en krijgen we meer vertrouwen in de wereld om ons heen.

(8) 'Als we puur in toeval geloven, dan is de wereld een bedreigende plek', zegt Van Harreveld. 'Door verbanden te zien, krijgen we een bepaald vertrouwen in de wereld en hoeven we niet constant op elk detail te letten.' Hij wijst op het halflege kopje thee dat op tafel staat in zijn kantoor aan de universiteit: 'Jij gaat ervan uit dat deze thee niet vergiftigd is, en dat je mij kunt vertrouwen. Onbewust zijn er allerlei redenen waarom je dat gelooft, zoals: we zijn op een universiteit, ik ben docent, we leven in een relatief veilig land.' Als we op dat soort zaken niet zouden kunnen vertrouwen, zouden we volgens Van Harreveld voortdurend bezig zijn met naderend onheil. 'Een wereld vol willekeurige gebeurtenissen, waarin alles is gebaseerd op geluk of pech, daar hebben we geen enkele controle over. Verbanden zien leidt dus uiteindelijk tot het gevoel dat we de wereld een klein beetje in de hand hebben.'

(9) Het is ook niet voor niks dat bijgeloof vooral de kop opsteekt in onzekere tijden en omstandigheden. Zo hebben mensen met beroepen die onzekerheid met zich meebrengen, vaak bijgelovige rituelen. Neem podiumkunstenaars, topsporters of mensen in het leger. Van Harreveld: 'Uit onderzoek blijkt dat 75 procent van de topsporters bijgelovig is, onder voetballers is het percentage nog hoger. Logisch, er kan enorm veel afhangen van de uitslag en je kunt niet met zekerheid zeggen dat je ook zult winnen als je je maximaal inzet.' En dus gooide Johan Cruijff voor aanvang van de wedstrijd altijd zijn kauwgom over de middenlijn op de speelhelft van de tegenstander en speelde Rafael van der Vaart het liefst met rugnummer 23.

(10) Niks voor mij, dat bijgeloof, denk je waarschijnlijk. Van Elk kan echter met een gedachte-experiment aantonen dat niemand eraan ontkomt: 'Stel je voor dat ik met een dobbelsteen gooi. De eerste twee keer gooi ik zes; dat vind je waarschijnlijk nog best toevallig. Maar bij de derde keer begin je te twijfelen. Wat denk je ervan als ik vier of vijf keer zes gooi?' In dat geval gaan mensen zoeken naar oorzaken: is er iets mis met de dobbelsteen? 'Toch is de kans op zes altijd even groot. Alleen jij onthoudt dat er de voorgaande keren zes uitkwam, de dobbelsteen niet.' En dus zal ook jouw brein met de gedachte spelen: dit kan toch geen toeval zijn?

(11) Al met al kun je dus stellen dat iedereen wel een beetje bijgelovig is. Wij mensen zoeken graag een verklaring voor bepaalde voorvallen en vermoeden al gauw dat er een verband tussen gebeurtenissen bestaat. Voor ons is bijgeloof immers een prima middel om de wereld voorspelbaar, betrouwbaar en controleerbaar te maken – en dat vinden we wel zo prettig.

Naar: Marianne Eggink, Quest Psychologie, nr. 2, 2017

Opdracht
2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

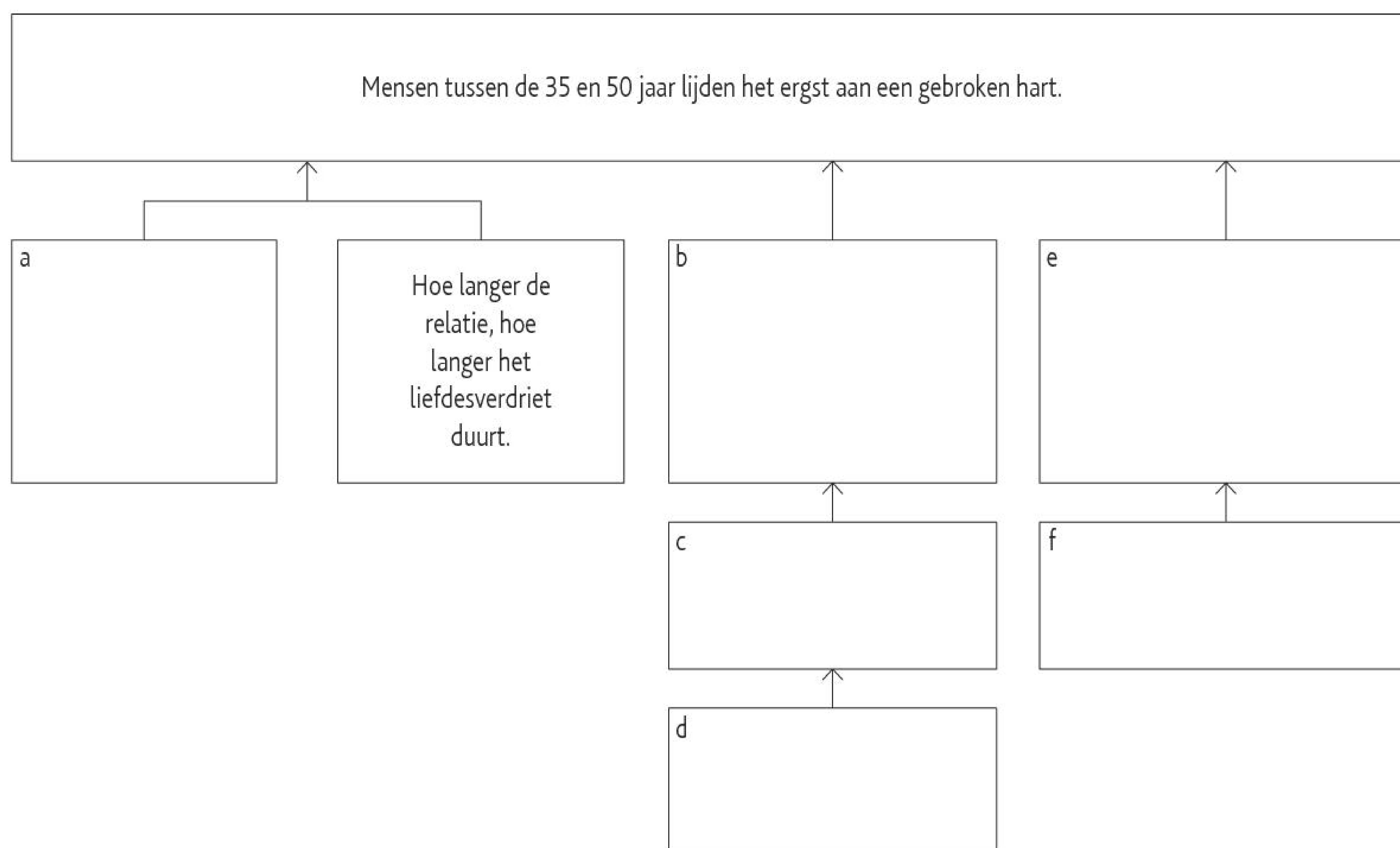
2 ‘Er is niet één factor die bepaalt of je snel of langzaam over liefdesverdriet heen bent’ (...)’ (al. 3) Welke factoren noemt de tekst?

3 Geef op basis van informatie in alinea 4 een verklaring voor de term ‘troosteten’.

4 Ter Horst onderscheidt twee groepen als het gaat om de verwerking van liefdesverdriet. (al. 5) Welke twee factoren bepalen of je een ‘piekeraar’ of een ‘fladderaar’ bent?

5 Noteer het verschil tussen mannen en vrouwen bij de verwerking van liefdesverdriet. (al. 6)

6 Noteer op basis van alinea 7 wat er in onderstaand blokjesschema bij a tot en met f moet worden ingevuld. Een pijltje betekent ‘want’.

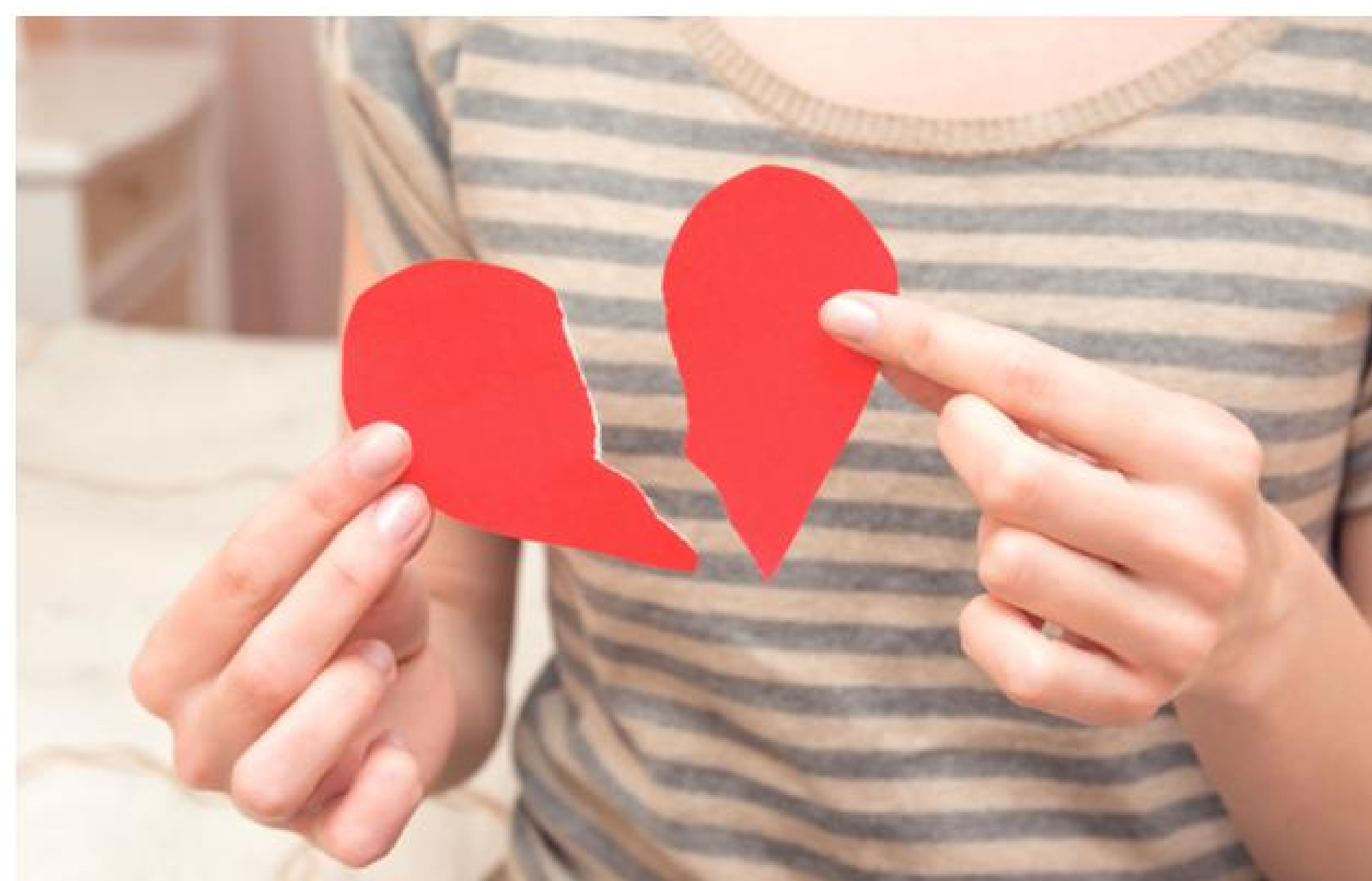
7 Waarom is de grootte van je sociale kring belangrijk bij de duur van je liefdesverdriet? (al. 8)

8 ‘Ook daarbij ziet Ter Horst een overeenkomst met de verwerking van rouw.’ (al. 11) Om welke overeenkomst gaat het hier?

9 Wat bedoelt Ter Horst met het ‘ontleren van een relatie’? (al. 12)

Tekst 2

Waarom heeft de een langer liefdesverdriet dan de ander?

(1) ‘Het is nu zo’n zes weken voorbij. Van een relatie kon je nog niet echt spreken, maar de pijn is zeker niet mis. De herinneringen slaan af en toe nog in als een bom.’ Dit schrijft M op relatieblog Aantrekkingskracht.nl. Het is uit met zijn vriendin en hij kampt duidelijk met hartzeer. Wat verderop in het blog staat een bericht van Tom. Ook zijn relatie liep zes weken daarvoor op de klippen, zo schrijft hij, maar hij vermaakt zich juist prima: ‘Ik voel me nog steeds

verbonden met haar, al flirt ik veel met andere meiden. Ik heb al veel gezoend en gevrijd. Nu draag ik echter een mitella door een schouderoperatie, waardoor ik minder kan sjansen.'

(2) Wat is het verschil tussen M, bij wie de herinneringen aan zijn ex pijn doen, en Tom, die vooral baalt dat zijn mitella niet aantrekkelijk is voor nieuwe scharrels?

(3) 'Er is niet één factor die bepaalt of je snel of langzaam over liefdesverdriet heen bent', zegt hoogleraar neurobiologie van psychiatrische stoornissen Gert ter Horst van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij onderzocht in 2011 mensen met een gebroken hart en start in de zomer van 2017 een vervolgstudie. Ter Horst bestudeerde 72 twintigers, mannen en vrouwen, bij wie de relatie een paar maanden daarvoor stukliep.

(4) De proefkonijnen moesten onder andere in een hersenscanner liggend naar foto's van hun ex kijken. 'We zagen verhoogde activiteit in de netwerken die met stressverwerking te maken hebben. Bijvoorbeeld in de prefrontale schors, een gebied voor in het brein', aldus Ter Horst. 'Liefdesverdriet ziet er in het brein hetzelfde uit als stress. Mensen die gevoelig zijn voor stress, zullen vermoedelijk dus ook meer last hebben van hartzeer dan kalme types. Daarnaast is ook de insula actief bij minnepijn, een hersengebied dat ervoor zorgt dat je met pijn kunt omgaan, maar dat ook zaken als smaakbeleving regelt. Misschien heb je daardoor bij liefdesverdriet vaak trek in ijs en vettigheid. Dat dempt de pijn even.' Of grote snoepers minder lang last hebben van een gebroken hart, durft Ter Horst niet te zeggen. 'Dat is best mogelijk.'

(5) Ook andere persoonlijkheidskenmerken kunnen een rol spelen bij de verwerking van hartenleed. Hoe ga je bijvoorbeeld om met afscheid nemen? 'Liefdesverdriet is in die zin te vergelijken met rouw', zegt Ter Horst. 'Je hebt mensen die als de partner overleden is, jaren later nog steeds de tafel dekken voor de ander. Zulke mensen hebben een persoonlijkheid waardoor ze waarschijnlijk ook lang met minnepijn kampen.' Die types kunnen tegenslagen minder makkelijk van zich afzetten en piekeren meer. Ter Horst: 'Ze kunnen een verlies moeilijker relativeren. Aan de andere kant heb je de fladderaars. Aan hen blijft niks kleven: ze zijn eventjes bedroefd na een verlies en stappen er dan snel overheen.' Wat maakt je tot een fladderaar of piekeraar? Deels is dat genetisch bepaald. Als je familie bestaat uit piekeraars, dan is de kans groot dat jij een soortgelijk karakter hebt geërfd. 'Daarnaast speelt wat je hebt aangeleerd een rol', aldus Ter Horst. 'Heb je vaak gezien dat je ouders tegenslagen moeilijk konden verwerken? Dan ben jij meestal ook langer van slag door ellende.'

(6) Ter Horst ontdekte in zijn studie tevens een groot verschil tussen mannen en vrouwen in de verwerking van liefdesverdriet. 'Vrouwen hebben er doorgaans heviger last van dan mannen, maar ze zijn er toch sneller overheen. Na een maand of zes zijn de negatieve gevoelens gedaald', zegt Ter Horst. 'Bij veel mannen is de reactie op een verbroken relatie aanvankelijk niet erg heftig. Die wordt juist na een paar maanden erger.' Dit komt doordat mannen stress en de gevolgen daarvan redelijk lang onderdrukken. 'Maar áls de stress eenmaal toeslaat, dan is die vaak heftiger dan bij een vrouw. Dat is ook zo bij depressies. Mannen raken minder snel in een dip dan vrouwen, maar als ze voor de bijl gaan, beleven ze dat intenser dan vrouwen.'

(7) Hoe zit het met leeftijd? Heeft een twintiger evenveel hartenpijn als een zestiger? Ter Horst onderzocht vooral twintigers, die relatief korte relaties achter de rug hadden. Die hadden het niet gemakkelijk. Toch denkt hij dat mensen tussen de 35 en 50 jaar nog erger lijden onder hun gebroken hart. Waarom? 'Zij hebben vaak al een langere relatie achter de rug.' En hoe langer de relatie, hoe langer het liefdesverdriet meestal duurt. Verder zijn dertigers en veertigers vaak getrouwd, wat betekent dat ze moeten scheiden: hun leven verandert dus ingrijpend. Daarbij moeten ze allerlei zaken regelen, zoals de omgang met hun kinderen of de verkoop van het huis, waardoor ze weinig tijd hebben om hun verdriet te verwerken. 'Maar ook bij mensen boven de 65 jaar hakt het einde van een relatie erin. Doorgaans doordat zij de langste verbintenissen achter de rug hebben', zegt Ter Horst. Aan de andere kant kunnen mensen op die leeftijd vaak beter relativeren. 'Hun reactie op het verlies is daarom waarschijnlijk vergelijkbaar met die van twintigers.'

(8) Wat de lengte van je liefdesverdriet verder beïnvloedt, is de grootte van je sociale kring. Oftewel, hoe meer vrienden, familieleden en collega's je voorhanden hebt die jouw gesnotter willen aanhoren, hoe sneller je eroverheen bent. 'Je krijgt dan meer ondersteuning bij de verwerking, waardoor het verdriet sneller overgaat', aldus Ter Horst. 'Mensen met een klein netwerk zijn meer op zichzelf aangewezen. Die blijven daardoor vaak langer hangen in hun misère.'

(9) Ter Horst zag dit ook bij proeven met gestreste ratten. Een ongelukkige rat bleek een stuk sneller op te bloeien als hij bij andere ratten werd gezet, dan een gestreste rat die alleen in een hokje moest zitten. 'Bij vrouwtjesratten gold dat nog meer dan bij mannetjes', zegt de hoogleraar. En dat geldt vermoedelijk ook voor mensenvrouwtjes. Vrouwen verwerken hun verdriet gemakkelijker dan mannen door er met anderen over te praten.

(10) Je persoonlijkheid, sekse, leeftijd en kennissenkring zijn dus van invloed op het helen van je gebroken hart. Maar de manier waarop het uitging, is minstens van even groot belang. 'Als jij het uitmaakt, heb je meestal minder last van de breuk dan wanneer de ander er de brui aan geeft', zegt Ter Horst. Dat komt vooral omdat het dan geen verrassing voor je is. Maakt de ander het uit? Dan word je door het slechte nieuws overvallen (zelfs al vermoedde je misschien al dat het niet lekker ging).

(11) Ook daarbij ziet Ter Horst een overeenkomst met de verwerking van rouw. 'Als iemand plotseling overlijdt, hebben we daar vaak meer moeite mee dan wanneer we iemands dood zien aankomen.' Ofwel, hoe naar een gebeurtenis ook is: als je al tijd hebt gehad om eraan te wennen, dan komt de klap minder hard aan, en treur je er waarschijnlijk minder lang om.

(12) Hoe snel je van je liefdesverdriet af bent, is moeilijk te voorspellen. 'Na een serieuze relatie duurt het al gauw zes maanden voordat de wonden genezen zijn', zegt Ter Horst. →

Maar of het nu een paar weken duurt of een paar maanden: uiteindelijk gaat het verdriet vrijwel altijd over. Ter Horst: 'Het is een kwestie van je hersenen de vorige relatie laten ''ontleren''.' Hoe dat werkt? 'Als je verliefd bent, ben je bezig om te leren omgaan met de partner. Je brein moet zich aanpassen aan het gedrag, de gewoontes en gedragspatronen van de geliefde.' Komt er vervolgens een einde aan de relatie, dan moet je brein het omgekeerde doen: al die gewoontes van je geliefde 'ontleren'. Uiteindelijk verliezen de gedachten aan de ander hun betekenis. 'Als je zover bent, dan is je gebroken hart geheeld. En dan komt er ook weer ruimte voor iemand anders', zegt Ter Horst.

(13) Dat gebeurt zelfs als je zo bedroefd bent als M, de jongen die eerder op het relatieblog vertelde hoe hij na zes weken nog verging van verdriet. Een paar weken na zijn treurige bericht plaatst M een opgewekte reactie: 'Laat ik na al die tegenslagen m'n kop hangen? Nee, natuurlijk doe ik dat niet! Er is een overvloed aan leuke vrouwen. Binnenkort is er weer een ander waar ik een oogje op heb.' Zet 'm op, M!

Naar: Melanie Metz, Quest Psychologie, juli 2017

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ het doel van de schrijver aangeven. 3F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden, en kan de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Mengvormen

Je leert:

- mengvormen van teksten herkennen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen
  - § 1 Tekstsoorten
  - § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
  - § 4 Stappenplan Tekstanalyse
- Cursus 6 Argumenteren
  - § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
  - § 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Mengvormen

Niet elke tekst kun je benoemen als een uiteenzetting, een betoog of een beschouwing. Er bestaan ook **mengvormen** van tekstsoorten. Daarbij heeft de schrijver meer dan één doel met zijn tekst.

Bij een mengvorm van tekstdoelen gaat het meestal om een combinatie van:
- informeren en overtuigen;
- overtuigen en activeren;
- opiniëren en overtuigen;
- activeren en opiniëren.

Qua tekstsoort gaat het dan om een combinatie van:
- een uiteenzetting en een betoog;
- een betoog en een activerende tekst;
- een beschouwing en een betoog;
- een activerende tekst en een beschouwing.

Op het examen komen weleens andere combinaties voor. Ook worden in examenvragen soms andere termen gehanteerd, zoals 'aangeven dat' of 'laten nadenken' in plaats van *informeren* en *opiniëren* en 'analyse' of 'oproep' in plaats van *uiteenzetting* of *activerende tekst*.
Verder kan het voorkomen dat een auteur twee tekstdoelen combineert, bijvoorbeeld *overtuigen* en *informeren*, waarvan er één (bijvoorbeeld *overtuigen*) overheerst. In dit geval is dan sprake van *een betogende tekst met uiteenzettende elementen*.
Een voorbeeld van zo'n tekst is een artikel waarin de schrijver zijn lezers wil overtuigen van het standpunt dat multitasken – ondanks de nadelen die eraan kleven – een steeds waardevollere vaardigheid is. Daarvoor is het nodig dat hij veel uitleg geeft over de praktische gevolgen van deze vaardigheid en van de voordelen die multitasken oplevert. De meeste lezers kunnen dat misschien niet goed beoordelen.

Zo bepaal je met welke mengvorm van tekstdoelen of -soorten je te maken hebt

1 Stel vast welke tekstdoelen of -soorten je herkent. Streep eventueel weg welke je helemaal niet herkent.
Wil een schrijver je …
– vermaken: dan is het doel amuseren;
– iets uitleggen: dan is het doel uiteenzetten/informeren;
– over iets laten nadenken: dan is het doel beschouwen/opiniëren;
– zijn eigen mening laten overnemen: dan is het doel betogen/overtuigen;
– aanzetten om iets te gaan doen: dan is het doel activeren.

2 Controleer of je vastgestelde tekstdoelen of -soorten correct zijn door er hoofdgedachtes bij te formuleren, die in overeenstemming zijn met de tekst. Er is immers een verband tussen hoofdgedachte, tekstdoel en tekstsoort:
– Bij een uiteenzetting is de hoofdgedachte vaak een constatering.
– Een betoog heeft als hoofdgedachte altijd een mening (standpunt).
– Bij een beschouwing is de hoofdgedachte meestal dat er over het onderwerp meer oplossingen/antwoorden/meningen enz. (mogelijk) zijn.
– Een activerende tekst heeft als hoofdgedachte dat *de lezer* iets moet gaan doen of ergens mee moet ophouden.

Zo bepaal je welk tekstdoel / welke tekstsoort overheerst

Bij een combinatie van twee tekstdoelen waarvan er één overheerst, volg je een iets andere aanpak:

1 Stel het hoofddoel vast (en daarmee de hoofdtekstsoort): dat vind je vaak in het tweede deel van de tekst. Vraag je af wat de schrijver bij jou als lezer *vooral* wil bereiken: vermaken, iets uitleggen, over iets laten nadenken, zijn eigen mening laten overnemen of aanzetten om iets te gaan doen.

2 Kijk naar de hoofdgedachte van de tekst en controleer of je vastgestelde hoofddoel daarbij past.

3 Stel vast welke middelen (elementen) de schrijver gebruikt om zijn hoofdgedachte te ondersteunen of toe te lichten. Let vooral op de functies van tekstgedeelten:
– Veel uitleg of toelichtingen zijn een aanwijzing voor uiteenzetten/informeren.
– Argumenten of bewijzen duiden meestal op betogen/overtuigen.
– Verschillende meningen, oplossingen, kanttekeningen of nuanceringen betekenen vaak dat de tekst een beschouwend/opiniërend karakter heeft.
– Aansporingen aan de lezer wijzen vaak op activeren.

Opdracht
1

1 Analyseer tekst 1 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Tekst 1 is een recensie. Waaraan zie je dat?
3 In alinea 4 doet de recensente vier positieve uitspraken over *Masser Brock*. Noteer ze kort. Gebruik in totaal niet meer dan 40 woorden.
4 Welk aspect van *Masser Brock* wordt in alinea 5 besproken?
5 'De lezer laveert continu tussen de beide partijen.' (al. 5) Wat betekent deze zin?
6 Citeer uit alinea 5 en 6 elk een zin waaruit blijkt dat de recensente *Masser Brock* een goed boek vindt.
7 Wat zou de recensente bedoelen met 'een paar slappe Frankrijk/Ventoux-passages'? (al. 7)

8 Met welke zin wordt het doel van de tekst het best omschreven?
De tekst heeft als doel

- ○ A de lezer ervan te overtuigen dat politici het nieuws manipuleren en de lezer zich een mening te laten vormen over het nut van de journalistiek.
- ○ B de lezer te activeren om het boek *Masser Brock* van Bert Wagendorp te lezen en de lezer te informeren over de actuele inhoud en de clichématige stijl van het boek.
- ○ C de lezer te informeren over het boek *Masser Brock* van Bert Wagendorp en de lezer ervan te overtuigen dat het een interessant en prettig boek is om te lezen.
- ○ D de lezer te laten nadenken over het belang van de journalistiek en de lezer erover te informeren dat het boek *Masser Brock* van Bert Wagendorp verschenen is.

Tekst 1

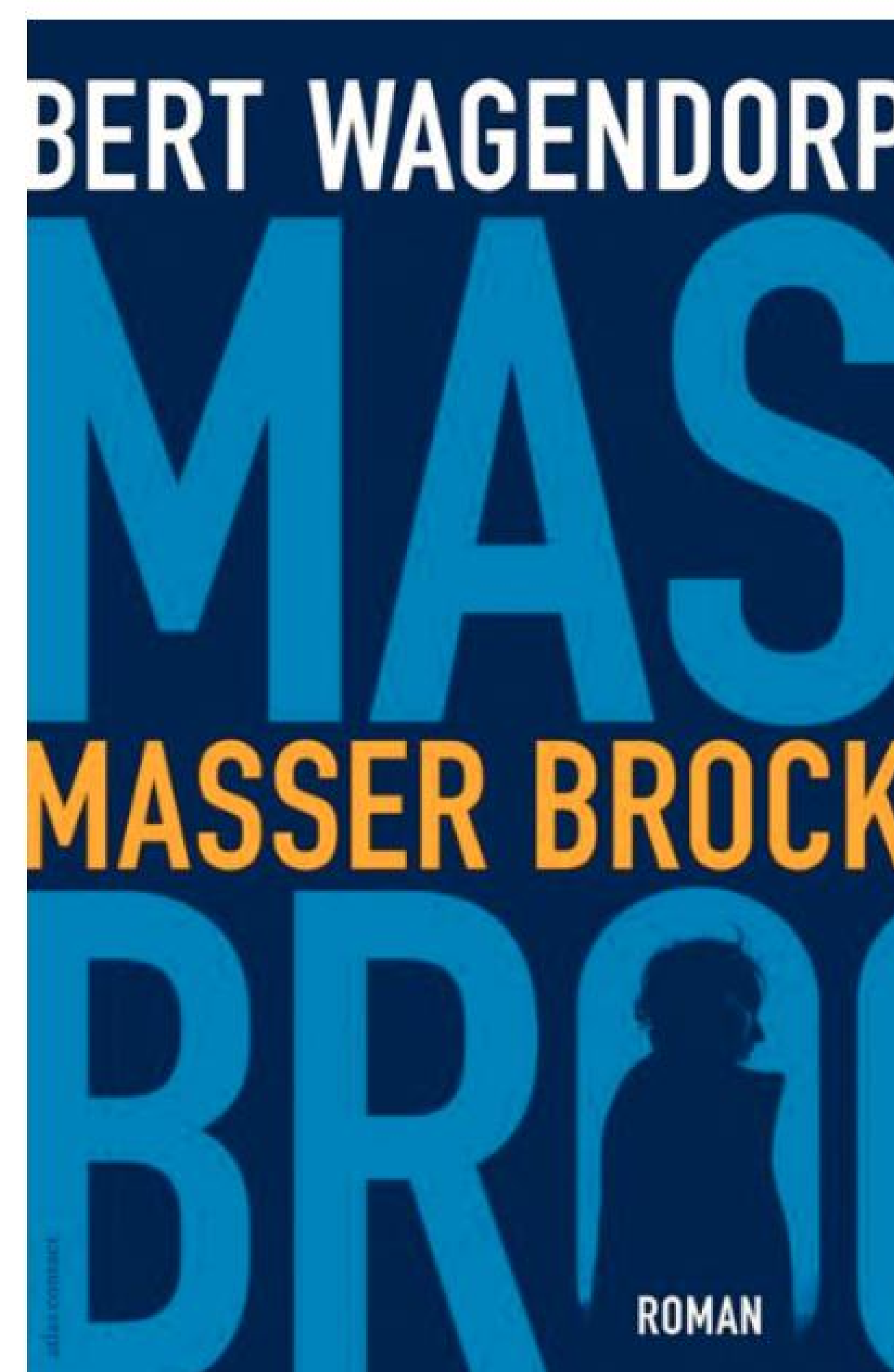
De waarheid is niet altijd bruikbaar

(1) Bert Wagendorp start zijn roman *Masser Brock* met een uitgebreide typering van de personages en de situaties. Masser Brock is columnist bij *De Nieuwe Tijd*, de belangrijkste krant van het land. Hij is 46 jaar oud, single, hecht veel belang aan structuur en woont in Haarlem. Al jaren werkt hij bij de krant, waar hij in eerste instantie op zoek ging naar de waarheid. Hij lijkt zijn leven redelijk op orde te hebben. Zijn zus Mia werkt voor de premier, 'Tup'. Ze schrijft diens speeches en zorgt ervoor dat de premier een beetje goed voor de dag komt. Masser, op zijn beurt, bekritiseert de speeches en de premier regelmatig in zijn columns. Het lijkt een kat-en-muisspelletje waarvan in eerste instantie geen problemen te verwachten zijn.

(2) Dat verandert als twee gebeurtenissen roet in het eten gooien. In Pantsjagan komen vier Nederlandse soldaten om het leven. Al snel blijkt het niet een eenduidig ongeluk te zijn. De jonge soldaten hadden heroïne bij zich en de premier staat voor een dilemma: moet hij de waarheid vertellen of kan hij beter voorkomen dat de hel losbreekt? Hij stelt Mia aan als zijn spindoctor en begeeft zich daarmee op zeer gevaarlijk terrein.

(3) Tegelijkertijd kampt ook *De Nieuwe Tijd* met een probleem. Waar de krant lange tijd voor 'de waarheid' stond, staat de correctheid van de gepubliceerde nieuwsberichten op de tocht door bedriegers in de organisatie, die lange tijd 'gestuurd' werden door een hoge ambtenaar op het ministerie van Binnenlandse Zaken. Masser krijgt de schone taak uit te zoeken wie dat waren: 'Ik wil dat het tot op de bodem wordt uitgezocht', zei CSH (Charles Schuurman Hess, de hoofdredacteur). 'Ik wil weten wie het waren, ik wil weten wanneer ze actief waren en wat ze hebben gedaan. Ik wil weten of hij (de ambtenaar) bij andere kranten ook mensen had gerekruteerd.'

(4) Met simpel, maar aantrekkelijk taalgebruik weet Wagendorp de lezer vanaf de eerste bladzijde te bekoren. Hij schept een zeer herkenbare wereld, vanwaaruit hij verder kan werken. Met een clichématige en soms over-de-top typering van premier 'Tup', een mooie afspiegeling van 'onze' ongetrouwde, niet altijd even handige Rutte, brengt hij humor in het verhaal. Dat doet hij ook met zijn beschrijving van de ervaren sterjournaliste Bonna Glenewinkel, een stoere dame met een scherpe tong, en de excentrieke oud-hoofdredacteur Charles Schuurman Hess, die op een gegeven moment zijn sint-bernardshond tot directeur-eigenaar van *De Nieuwe Tijd* benoemt. En natuurlijk creëert Wagendorp met zijn Masser, die op bepaalde momenten sterk doet denken aan de auteur zelf, een interessante verhaalinsteek: hij schept voor zichzelf de mogelijkheid

de maatschappij naar hartenlust te bekritiseren en te evalueren, zonder er persoonlijk op aangekeken te worden.

(5) Niet alleen door de opgevoerde personages is *Masser Brock* interessant, maar ook door het verhaalconcept. Het spel tussen Mia en Tup enerzijds en Masser anderzijds geeft voldoende spanning. De lezer laveert continu tussen de beide partijen. Nuttig daarbij zijn de perspectiefwisselingen, die Wagendorp op de juiste momenten inzet. Hoewel het grootste deel van het verhaal vanuit Masser wordt beschreven, waardoor de lezer zijn positie volledig begrijpt, krijgt ook Mia in het verhaal het woord, zodat haar situatie eveneens begrijpelijk wordt.

(6) Maar *Masser Brock* is meer dan dat kat-en-muisspel. Wagendorp blijft dicht bij de huidige maatschappelijke realiteit. Het boek heeft voor iedereen, van thrillerliefhebber tot romanticus, wel iets. Het verhaal gaat over maatschappelijke dilemma's, politieke problemen en criminaliteit.

Bert Wagendorp – *Masser Brock*.
Atlas|Contact, Amsterdam.
414 blz. € 19,99.

Binnen de kortste keren schept Wagendorp een wereld vol losse puzzelstukjes. Moeilijk is de puzzel niet, interessant wel. De wereld wordt steeds harder, corrupter en manipulatiever. Alles verandert, de weergave van de werkelijkheid incluis. Masser doet er zelf ook aan mee: 'Hij koos iets onschuldigs over een staatssecretaris die in het nauw was gedreven vanwege problemen bij de spoorwegen. Hij voelde zich smerig, iemand die een farce maakte van de werkelijkheid' en 'Gebruiken en gebruikt worden, daar draait het in het leven om. Het uitruilen van belangen.'

(7) Ondanks een paar slappe Frankrijk/Ventoux-passages tegen het einde van het boek groeit *Masser Brock* langzaam maar zeker uit tot een epistel tegen de nieuwe media. Dat maakt de roman tot een vermakelijk verhaal over de actualiteit – de wereld waarin de waarheid misschien niet dé waarheid is – met een melodramatisch slotakkoord.

Naar: Marloes Otten, www. tzum.info, op 23 februari 2017

Opdracht
2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Welk soort aandachttrekker gebruikt de auteur in alinea 1?

3 De inleiding van een tekst kan verschillende functies hebben, zoals:
- ○ A de aanleiding noemen voor het schrijven van de tekst
- ○ B de structuur van de tekst aanduiden
- ○ C een verschijnsel constateren waarop in de tekst ingegaan wordt
- ○ D een vraag stellen die in de tekst beantwoord wordt

Welke van bovenstaande functies heeft de inleiding van tekst 2 vooral?

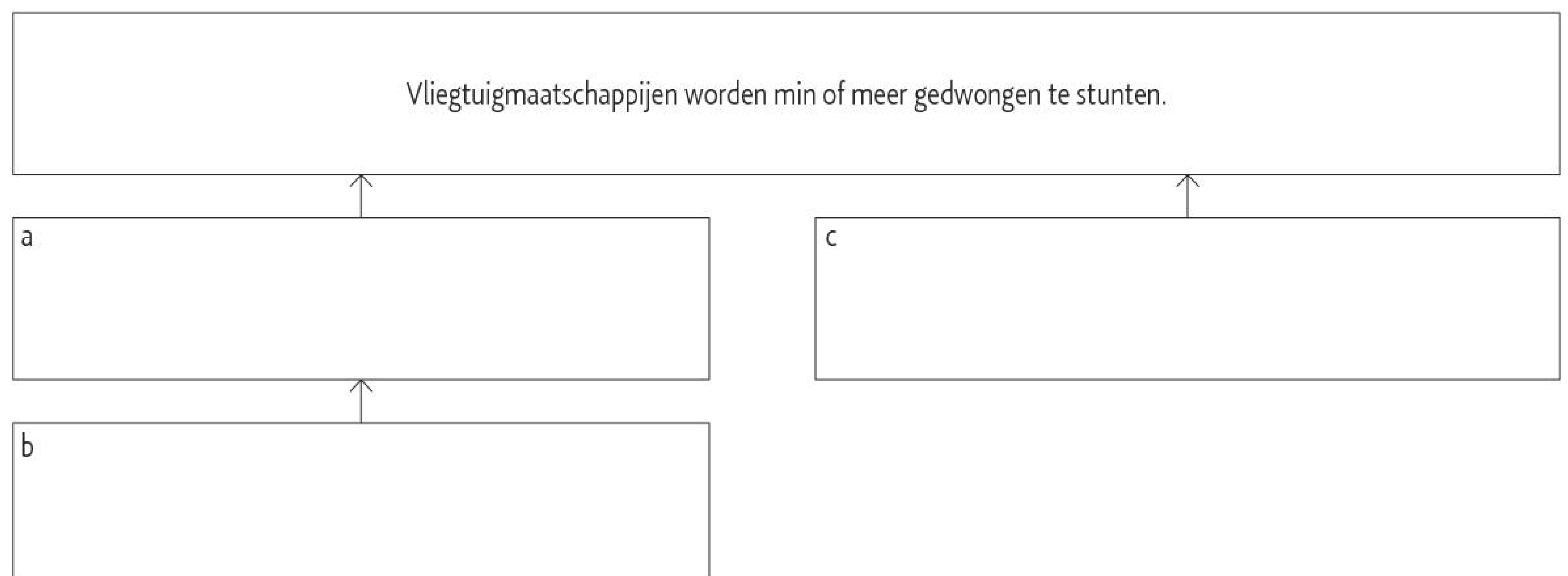
4 'Hoe kan een lowbudgetmaatschappij tickets naar New York aanbieden voor 68 euro?' (al. 2) Wat is volgens de prijsvechters zelf het antwoord op die vraag? Baseer je antwoord op alinea 3.

5 Wat is de strekking van alinea 4? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

6 'De echt serieuze staatssteun zit echter in de belastingvoordelen die de luchtvaartsector krijgt.' (al. 5) Waaruit bestaan die belastingvoordelen?

7 'De luchtvaartsector behoort (met de landbouw) tot de zwaarst gesubsidieerde bedrijfstakken. Daar waren ooit goede redenen voor.' (al. 6) Welke redenen waren dat?

8 Noteer op basis van alinea 8 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

9 Maak op basis van de redenering in alinea 9 een blokjesschema met als standpunt: *Ondanks de miljarden steun aan de luchtvaartsector is niemand blij.*

10 'Dat zal uiteraard geleidelijk moeten gaan, omdat je anders in één keer het tapijt onder de hele branche wegtrekt.' (al. 11) Wat bedoelt de auteur met 'in één keer het tapijt onder de hele branche wegtrekken'?

11 'Zo'n groen-liberale aanpak maakt vliegen duurder (...)' (al. 11) Wat houdt die aanpak in?

12 ‘De klant is meer kwijt aan tickets, maar verdient dat terug als belastingbetaler.’ (al. 12)
Hoe verdient de klant zijn duurdere ticket terug, volgens de auteur?

13 Met welke zin wordt het doel van de tekst het best omschreven?
De tekst heeft als doel

- ○ A de lezer ervan te overtuigen dat vliegen milieuvervuilend is en de lezer te activeren om minder te vliegen.
- ○ B de lezer te informeren over de financiële steun aan de luchtvaartsector en de lezer ervan te overtuigen dat het afschaffen van deze steun tot een eerlijke luchtvaartsector leidt.
- ○ C de lezer te laten nadenken over een andere opzet van de luchtvaartbranche en de lezer aan te moedigen om te protesteren tegen het huidige overheidsbeleid ten opzichte van deze branche.
- ○ D de lezer zich een mening te laten vormen over de gang van zaken in de luchtvaartsector en de lezer te informeren over de hoge kosten van vliegen.

Tekst 2

‘Vliegen is veel te goedkoop en dat is onhoudbaar’

(1) Met mijn gezin vlieg ik in augustus naar Portugal. Dat kost met de KLM 600 euro, met zijn vieren. Geen geld, als je bedenkt dat je binnen een paar uur 1600 kilometer wordt verplaatst. En dan is de KLM nog een relatief dure maatschappij. Buiten de schoolvakanties hadden we met een beetje slim boeken via een prijsbeuker vast voor een paar tientjes per persoon kunnen vliegen. Daar komen meestal nog wat toeslagen bij, maar het blijft spotgoedkoop.

(2) Hoe kan het dat vliegen zo weinig kost? Dat reizen naar een badplaats in Spanje vaak goedkoper is met het vliegtuig dan met de bus? Hoe kan een lowbudgetmaatschappij tickets naar New York aanbieden voor 68 euro? Je gezonde verstand zegt dat dat helemaal niet kan voor die prijs. En dat klopt: het kán ook niet. Vliegen is alleen zo goedkoop, doordat overheden wereldwijd de luchtvaartsector al vanaf het prille begin, een eeuw geleden, met honderden miljarden euro’s subsidie en belastingvoordelen hebben gesteund. Werkelijk alles, van vliegtuigen tot landingsbanen, is gesubsidieerd of vrijgesteld van belasting.

(3) Dat weten we doordat bedrijven in de luchtvaartsector zélf het hardste klagen over oneerlijke subsidies en concurrentievervalsing. Toen Norwegian in februari aankondigde te gaan stunten met tickets naar Amerika voor 68 euro, klaagde de Vereniging Nederlandse Verkeersvliegers over ‘onverantwoordelijk gedrag’. De prijsstunter zou goedkoop personeel uit Azië inzetten, dat via Ierse belastingconstructies ingehuurd wordt. Zelf stellen de prijsvechters dat ze moderne, zuinige toestellen inzetten, waardoor ze minder brandstof gebruiken. Bovendien vliegen ze op populaire bestemmingen, maar dan wel op kleinere en dus goedkopere vliegvelden. Dat ze goedkoper werken dan Air France-KLM is ongetwijfeld waar, maar dan nog blijft 68 euro wel erg weinig.

(4) Prijsbeukers zoals Norwegian zijn niet de enige bedreiging voor de gevestigde orde. Ook veel landen zijn dat, door hun steun aan de luchtvaartsector. Zo hebben de Golfstaten 42 miljard dollar subsidie gestoken in hun nationale luchtvaartmaatschappijen Emirates, Qatar en Etihad. De Chinese overheid heeft recentelijk 865 miljoen euro subsidie gegeven aan China Eastern en China Southern. De Amerikaanse federale overheid blijkt tussen 1918 en 1998 155 miljard dollar te hebben gedoneerd aan Amerikaanse luchtvaartmaatschappijen. Dat dateert dus nog van voor de miljarden die Washington uitgaf om noodlijdende maatschappijen na 9/11 in de lucht te houden. Zuid-Afrika redde South African Airways met honderden miljoenen van een bankroet. Verder worden ook vliegtuigfabrieken en vliegvelden flink gesubsidieerd: volgens de Europese Commissie hebben lidstaten daar de afgelopen tien jaar 4,7 miljard euro subsidie aan uitgekeerd.

(5) De echt serieuze staatssteun zit echter in de belastingvoordelen die de luchtvaartsector krijgt. Belastingvrij winkelen levert alleen al in Europa zo’n tien miljard euro omzet op – vliegvelden verdienen veel meer geld aan winkels dan aan luchthavengelden. Verder zit er geen belasting op kerosine. Om een idee te geven: een liter benzine kost aan de pomp 1,60 euro. Daarvan is 1,05 euro accijns en btw. Belastingvrije kerosine levert de sector jaarlijks wereldwijd een geschat voordeel op van 60 miljard dollar. Per passagier op een trans-Atlantische vlucht een belastingbonus van 108 dollar. Ten slotte zit er geen btw op tickets. Dat levert alleen al in Europa een belastingvoordeel op van 7,1 miljard euro per jaar, zo becijferde onderzoeksbureau CE.

(6) De luchtvaartsector behoort (met de landbouw) tot de zwaarst gesubsidieerde bedrijfstakken. Daar waren ooit goede redenen voor. Het was al vanaf het begin duidelijk

dat de militaire en de civiele luchtvaart voor alle landen van groot belang zouden zijn. Zo stopte de Amerikaanse overheid meteen na de oorlog in 1918 tientallen miljoenen dollars subsidie in het opzetten van binnenlandse luchtpost. Koloniale machten, zoals Nederland en Groot-Brittannië, hadden naast militaire toestellen ook civiele vliegtuigen nodig om hun uitgestrekte imperium te besturen. Burger- en militaire luchtvaart zijn strategisch altijd nauw verbonden geweest. Luchtmachtpiloten gaan traditioneel na hun diensttijd verder in de burgerluchtvaart. Militaire uitvindingen zoals de straalmotor, de radar en radionavigatie kwamen na de oorlog terecht in civiele kisten en waren van cruciaal belang voor de snelle groei van de luchtvaart na 1945. Om dat allemaal op te bouwen, was vanaf het begin af aan veel geld nodig.

(7) Vliegen is namelijk ontzettend duur. Als student werkte ik in de hangars van de KLM, waarbij het mijn taak was om onderdelen zoals chemische toiletten schoon te maken. Toen ik een onderdeel van een generator iets te ruw neerlegde, vroeg de chef wat ik dacht dat dat kostte. Ik dacht een paar honderd gulden. 'In de luchtvaart moet je er een drie voorzetten en dan een nul erachter.' Het onderdeel bleek van magnesium te zijn en tienduizenden guldens te kosten. Alles is duur in de luchtvaart, omdat alle onderdelen licht én sterk moeten zijn. Ook de beveiliging kost, zeker na 9/11, een vermogen.

(8) De combinatie van hoge kosten en heftige concurrentie heeft een verwoestend effect op de prijzen. Omdat de maatschappijen hoge vaste lasten hebben (die dure toestellen moeten toch opstijgen, of er nu veel of weinig passagiers geboekt hebben), worden ze min of meer gedwongen te stunten. Zo proberen ze hun lege stoelen te vullen en toch nog iets te verdienen – al is het niet genoeg om rendabel te zijn. Dat is leuk voor de consument, maar uiteindelijk funest voor de sector.

(9) Het is dus begrijpelijk dat politici de luchtvaartsector al honderd jaar met veel geld overeind houden. Maar daarmee houden ze ook een economisch onhoudbare situatie in stand. En ondanks al die miljarden steun is niemand blij. De directies van vliegvelden, maatschappijen en vliegtuigfabrieken klagen wereldwijd over de subsidies die anderen krijgen. Het vliegend personeel en het beveiligingspersoneel op de grond voelt zich uitgeperst en overwerkt. De passagiers klagen over drukte, vertragingen en onbeschofte behandeling. Omwonenden klagen over herrie. De drukte op Schiphol is geen natuurramp, die ons is overkomen – ze is het resultaat van decennia bewust overheidsbeleid.

(10) En dan is er nog de klimaatverandering. De luchtvaartsector is goed voor 4,9 procent van alle CO_2-uitstoot, vergelijkbaar met een land als Duitsland. Maar in tegenstelling tot Duitsland doet de luchtvaartsector niet veel aan duurzaamheid. Zeker, de motoren zijn zuiniger dan vroeger en er bestaat tegenwoordig bio-kerosine (met subsidie uiteraard). En je kunt als passagier zelf je CO_2-uitstoot compenseren, zoals via *Trees for all*, een stichting zonder winstoogmerk, die in landbouw in Bolivia investeert. Dat is echter geen structurele oplossing.

(11) Wat mogelijk wel zal helpen, is: beprijzen. Maak van de luchtvaart een gewone sector, die belasting betaalt, en schaf de subsidies af. Dat zal uiteraard geleidelijk moeten gaan, omdat je anders in één keer het tapijt onder de hele branche wegtrekt. Zo'n groen-liberale aanpak maakt vliegen duurder: de sector zal minder hard groeien of misschien zo hier en daar wat krimpen, maar dat is niet erg.

(12) Een eerlijke luchtvaartsector, zonder marktverstorende subsidies en belastingvoordelen, is voor iedereen beter. Het maakt een eind aan de race naar de bodem op kosten van de belastingbetaler. Bij eerlijke ticketprijzen krijgt al het personeel fatsoenlijke contracten en een fatsoenlijk salaris. De aandeelhouders krijgen eindelijk een behoorlijk rendement en de sector betaalt voor de uitgestoten CO_2. De grote winnaar is de belastingbetaler, doordat overheden wereldwijd jaarlijks tientallen miljarden euro's extra binnenkrijgen. De klant is meer kwijt aan tickets, maar verdient dat terug als belastingbetaler.

(13) Hoeveel duurder een ticket zou worden, is onmogelijk te voorspellen, omdat de subsidies overal in verstopt zitten en een vluchtje binnen Europa niet te vergelijken is met een vlucht naar Australië. Maar gemiddeld een paar honderd euro per ticket lijkt een aardige indicatie. Het zou kunnen betekenen dat sommige mensen minder gaan vliegen en andere keuzes maken. Maar dat zijn dan wel eerlijke en subsidievrije keuzes.

Naar: Bart de Koning, de Volkskrant, 15 juli 2017

Bart de Koning is freelance journalist. Hij schrijft o.a. over economie, politiek, bureaucratie en privacy.

Ik kan/weet:

- ☐ het doel van de schrijver aangeven (alsook de talige middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken). 3F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Meer oefenen

Je leert:

- teksten analyseren en begrijpen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel; § 2 Inleiding en slot; § 3 Middenstuk; § 4 Alinea's en kernzinnen; § 5 Signaalwoorden en functiewoorden; § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen — § 1 Tekstsoorten; § 2 Column; § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing; § 4 Stappenplan Tekstanalyse; § 5 Mengvormen
- Cursus 6 Argumenteren — § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen; § 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Meer oefenen

Teksten goed begrijpen leer je alleen door veel te oefenen. Dat ga je in deze paragraaf doen, als voorbereiding op het lezen van teksten in het algemeen, studieteksten, de toetsen Leesvaardigheid en het Centraal Examen. Als je deze paragraaf én de extra teksten op *Nieuw Nederlands online* hebt gemaakt, ben je toe aan de cursus Eindexamen.

Bij het oefenen met de teksten zul je – net als eerder in deze cursus – merken dat niet iedere tekst een heldere structuur en een duidelijk tekstdoel heeft. Ook is een tekst soms niet mooi afgerond: dan ontbreekt bijvoorbeeld een echte slotalinea of er wordt in het slot een conclusie getrokken die niet goed uit de tekst volgt. Het komt in de praktijk allemaal voor.

Opdracht 1

1 Analyseer tekst 1 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 'Butter gaf desgevraagd toe de relatie met zijn coach ergens vanzelfsprekender te vinden dan die met zijn vriendin.' (al. 1) Waarom vindt de auteur dat een 'typerend voorbeeld' van de afstand tussen topsport en de alledaagse realiteit van niet-topsporters?

3 Welke functie heeft alinea 3?
- A bewering
- B constatering
- C verklaring
- D voorbeeld

4 'Dat is geen moreel oordeel (...)' (al. 4) Wat wil de auteur daarmee zeggen?

5 'Je kunt dus eigenlijk wel zeggen dat er aan veel mensen die alles opofferen voor een olympische medaille, een steekje los zit.' (al. 4) In welke gevallen zou je kunnen spreken van 'een steekje los'? Geef drie voorbeelden. Baseer je antwoord op alinea 3 tot en met alinea 6.

6 In alinea 7 noemt de auteur een serie aandoeningen die hij bij topsporters waarnam in zijn jarenlange praktijk als psychiater. Zijn die aandoeningen van dezelfde orde als de 'eigenaardigheden' die beschreven worden in alinea 3 tot en met 6? Leg uit.

7 Noteer de strekking van alinea 11 in niet meer dan 40 woorden.

8 Lees de cursieve zinnen hieronder. Kies op basis van deze zinnen de toon van de tekst:
- ○ A afstandelijk en emotieloos
- ○ B kritisch en somber
- ○ C licht ironisch en berustend
- ○ D onpersoonlijk en sarcastisch

– *'Daarbij dient het motto ''deelnemen is belangrijker dan winnen'' in de meeste gevallen vervangen te worden door ''deelnemen is het hoogst haalbare''.' (al. 5)*
– *'Wie verbaast zich dan nog over het grootschalige gebruik van doping in de sport? Als je er echt alles voor overhebt om te winnen, is enig gezondheidsrisico toch geen onacceptabele prijs?' (al. 6)*
– *'Het advies? Besteed hier serieus aandacht aan. Gaat dat gebeuren? Waarschijnlijk niet.' (al. 11)*
– *'Dat de acteurs die het toneel bevolken, vaak niet erg gezond zijn, en dat daar weinig aandacht voor is, willen wij, de kijkers, liever niet horen.' (al. 12)*

9 Leg uit dat je de titel van de tekst op twee manieren kunt opvatten.

10 Vind je de tekst betrouwbaar? Waarom (niet)?

11 Stel dat je deze tekst tegenkomt als je je aan het documenteren bent voor een discussie/debat/artikel over topsport. Welke informatie zou je kunnen gebruiken en waarvoor? Leg uit.

Tekst 1

Topsport kent vooral verliezers

(1) *De mooiste marathon* is een documentaire van Geertjan Lassche over topatleet Michel Butter en diens coach Guido Hartensveld. De film toont niet alleen hoe Butter de Olympische Spelen 2016 in Rio de Janeiro nipt misliep, hij geeft ook een inkijkje in de bijzondere relatie tussen twee mannen met een gedeelde missie. Butter gaf desgevraagd toe de relatie met zijn coach ergens vanzelfsprekender te vinden dan die met zijn vriendin. Dat kan, na een sporthuwelijk van vijftien jaar, maar het is ook een typerend voorbeeld: topsport en de alledaagse realiteit van niet-topsporters zijn ver van elkaar verwijderd.

(2) In het bedrijfsleven vergelijken managers zichzelf graag met succesvolle atleten. Ook bij kinderen spreken topsporters sterk tot de verbeelding: toen ik jong was, wilden we bij het voetballen op het schoolplein allemaal Johan Cruijff zijn, en voor zover er nog op pleintjes wordt gevoetbald, zal het nu wel Ronaldo of Messi zijn. Toch zijn er nog honderden andere goede spelers. Ook zij trainen hard en brengen het tot finales. Maar doordat ze niet winnen, worden ze naamloze figuranten op het wereldtoneel van de sport.

(3) En daar zit de fout bij al die mensen die zich identificeren met een winnaar: de man of vrouw op de hoogste tree van het podium is niet representatief voor de sport in het algemeen. En zeker niet voor de hedendaagse topsport, die vooral wordt geregeerd door geld en roem. De gemiddelde topsporter is een verliezer, met niet-realistische ambities om een winnaar te worden. Het is iemand die ongelooflijk veel tijd en energie steekt in het bereiken van de top van de Olympus, terwijl een rationele analyse van de kansen er vermoedelijk toe zou leiden dat een maatschappelijke carrière de prioriteit krijgt.

(4) Je kunt dus eigenlijk wel zeggen dat er aan veel mensen die alles opofferen voor een olympische medaille, een steekje los zit. Dat is geen moreel oordeel: het is gewoon zo. Topsport heeft grote voordelen voor mensen met een kwetsbaar hoofd: de discipline en structuur die vereist zijn om aan de top te komen, zijn in het dagelijkse leven moeilijker te vinden. Als je kiest voor topsport, kies je meestal voor het blind gehoorzamen aan de eisen die daarbij om de hoek komen kijken. Er zijn natuurlijk voorbeelden van extreem getalenteerde winnaars die feitelijk niet-coachbaar waren, maar ze worden steeds zeldzamer. Zelfs Roger Federer (tennis) en Max Verstappen (formule 1) moeten keihard werken om hun talent te gelde te maken.

(5) En dan hebben we het nog over grote sporten, waarbij heel veel geld te verdienen is. Maar wat te denken van tafeltennis, badminton of kleiduivenschieten? Dat zijn ook olympische sporten, maar ze zijn slechts eens in de vier jaar zijdelings in beeld, als 'we' tenminste een afgevaardigde hebben. Het zijn sporten waarbij meedoen zonder uitzondering meer kost dan het ooit oplevert. Jarenlange

tijdsinvestering tegen niet-gedekte kosten gaan vooraf aan mogelijke plaatsing voor het grootste sportevenement ter wereld. Daarbij dient het motto 'deelnemen is belangrijker dan winnen' in de meeste gevallen vervangen te worden door 'deelnemen is het hoogst haalbare'.
(6) Er is ooit een onderzoek gedaan onder Amerikaanse olympische sporters, waarin de vraag centraal stond wat ze overhadden voor een gouden plak. In termen van levensverwachting bleken deze amateursporters bereid om gemiddeld vier jaar eerder dood te gaan in ruil voor de hoogste sportieve eer. Wie verbaast zich dan nog over het grootschalige gebruik van doping in de sport? Als je er echt alles voor overhebt om te winnen, is enig gezondheidsrisico toch geen onacceptabele prijs?
(7) In bijna twintig jaar werken met topsporters is me wel duidelijk geworden dat veel van hen behoorlijk vreemd zijn. Ongetwijfeld zag ik als psychiater niet het gemiddelde, maar het was wel extreem wat er voorbijkwam: depressie, inclusief sterke zelfmoordgedachten, (gok)verslaving, ADHD, autisme, eetstoornissen en ernstige persoonlijkheidsstoornissen. De vraag is natuurlijk: hoe was het hun vergaan als ze niet in de topsport waren beland?
(8) In sommige gevallen beslist slechter. Er zijn topsporters die in hun trainingen en wedstrijden een heel geslaagde manier vinden om hun ADHD te hanteren, zonder dat ze Ritalin hoeven te slikken. Ik herinner me een olympische medaillewinnaar die bijna letterlijk gek werd, toen hij na zijn sportloopbaan werk moest gaan doen op een bureaustoel. Het was voor hem met zijn onrustige lijf onmogelijk om het grootste deel van de dag stil te zitten. Dus moest hij uiteindelijk alsnog aan de medicatie.
(9) Dat topsport kan leiden tot psychiatrische problematiek, is niet omstreden. Een wielrenner die bijna verongelukt in een afdaling of een eindsprint, kan daar een posttraumatisch stresssyndroom aan overhouden, en de psychologische impact van nederlagen en blessures leidt bij kwetsbare mensen soms tot een flinke depressie. En topsporters zijn kwetsbaar, want ze zitten altijd op het randje, fysiek en mentaal. Een ander goed voorbeeld van de mogelijk schadelijke effecten van de eisen die topsport stelt, tref je in de sporten met gewichtsklassen. Of beter nog: de sporten waar een laag gewicht voordeel biedt. Er zijn veel anorectische turnsters en hardloopsters, maar ook bij mannen, denk aan skischansspringers, kunnen problemen ontstaan door een overmatige fixatie op het eten en het lichaamsgewicht.
(10) Een veelvoorkomend, maar weinig serieus genomen bijeffect van topsport is de karaktermisvormende uitwerking die het kan hebben, met name in sporten waar veel geld te verdienen is en talent al jong herkend kan worden. Een klassiek voorbeeld is de achtjarige jongen met een voor iedereen waarneembaar talent voor voetballen. Al voordat hij gescout wordt door een profclub, wordt het ventje doorlopend verteld hoe goed hij wel niet is. En hoever hij het wel niet kan gaan schoppen. En wat dat waard is, denken de ouders, die weinig verdienen met hard werken. Het jongetje wordt vanaf dat moment door iedereen net iets anders bejegend dan zijn broertjes of andere leeftijdgenoten. Veel voetballers zijn er daardoor al vroeg van overtuigd dat ze niet alleen goed zijn in hun sport, maar dat ze ook bijzondere mensen zijn, op wie de regels in de gewone samenleving niet van toepassing zijn. Ze hoeven niet in de rij te staan, ze hebben geld voor alles waar leeftijdgenoten slechts van dromen en de meisjes staan voor hen in de rij. Veel succesvolle profsporters zijn verworden tot onaangename narcistische mannen of vrouwen, met vaak ook een zeer beperkte gewetensfunctie. Voor een camera weten ze zich meestal nog net te gedragen, maar achter de schermen gaat er vaak van alles mis.
(11) Je wordt geen psychopaat zonder dat je daar een zekere aanleg voor hebt, maar als wij, de omstanders, anders zouden omgaan met topsporters, was het leed aanmerkelijk minder. In een recente wetenschappelijke studie uit Australië wordt geconcludeerd dat psychologische klachten een ernstig probleem zijn in de topsport. Het advies? Besteed hier serieus aandacht aan. Gaat dat gebeuren? Waarschijnlijk niet. De belangen van de mensen rond de topsporter zijn te groot, net als hun ego's. Dat officials van de FIFA massaal corrupt blijken te zijn, is toch volstrekt logisch, als je ziet hoe ziek het klimaat in het voetbal is? Het gaat om een ongelooflijk grote miljardenindustrie, waarin de individuele sporter volstrekt onbelangrijk is geworden. De gemiddelde voetballer kunnen we het beste vergelijken met een Volkswagen vol sjoemelsoftware: het gaat om de prestaties, niet om de manier waarop die tot stand komen.
(12) Wij romantiseren topsport, en maken onszelf wijs dat deze vorm van presteren niet wezenlijk anders is dan een potje voetbal met vrienden op het strand. Alleen het niveau zou verschillen. Maar dat klopt niet: topsport is een soort theater, een wereld vol illusies, waar eerst en vooral geld moet worden verdiend. Het is een van de grootste industrieën van de moderne tijd, treffend omschreven als de belangrijkste bijzaak in het leven. Dat de acteurs die het toneel bevolken, vaak niet erg gezond zijn, en dat daar weinig aandacht voor is, willen wij, de kijkers, liever niet horen. Wij ontvluchten onze dagelijkse sores door te fantaseren over sportmensen die zo'n mooi leven hebben. De werkelijkheid is anders; benijd ze maar niet.

Naar: Bram Bakker, HP/De Tijd, 26 april 2016

Bram Bakker is een Nederlands psychiater, schrijver en columnist. Hij bedreef zelf op jeugdige leeftijd zo'n vijf tot zes keer per week paardensport op hoog niveau en is tegenwoordig in zijn vrije tijd actief als langeafstandsloper.

Opdracht
2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

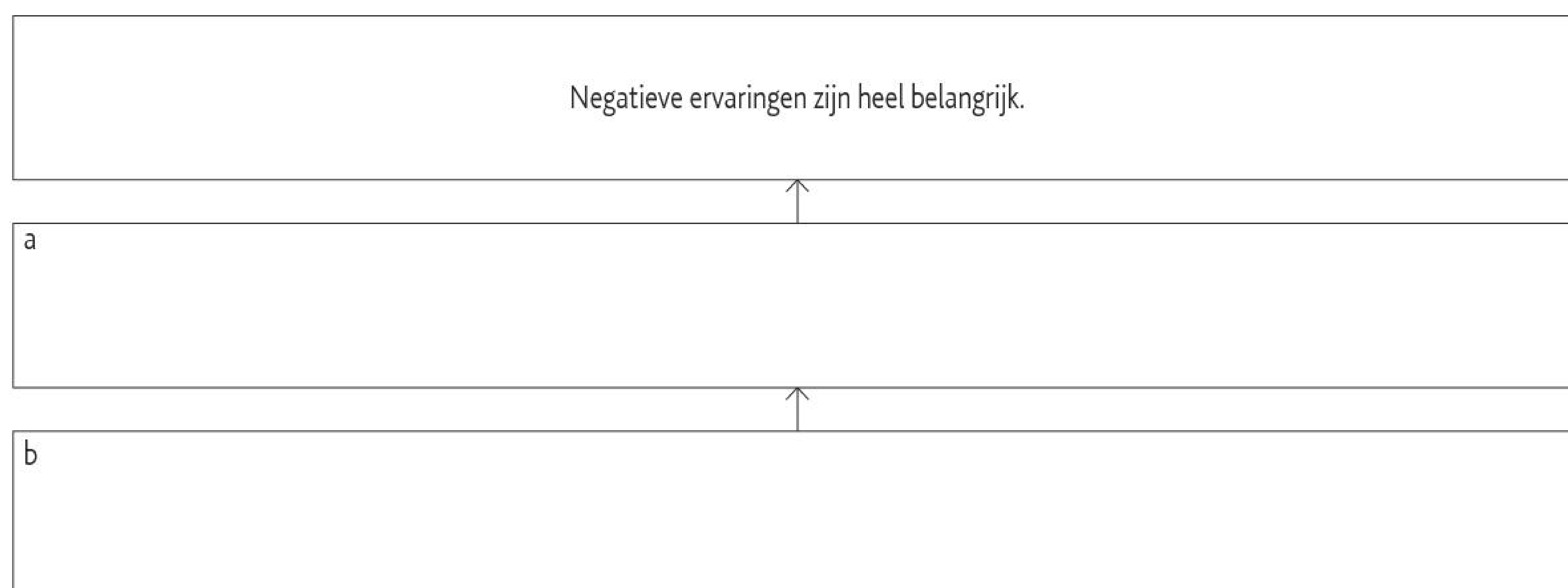
2 *'De cijfers op een tienerrapport zeggen dus weinig.'* (al. 3) Citeer het argument waarmee Jelle Jolles deze uitspraak ondersteunt.

3 '(...) maar die mogelijkheden moeten wel *getriggerd* worden.' (al. 5) Welke voorbeelden van '*triggers*' noemt Jolles?

4 Op welke tegenstelling duidt het signaalwoord 'Maar' in alinea 6? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

5 'Anders ga je als tiener op den duur zó ver buiten de lijntjes kleuren, dat je door de politie wordt opgepakt.' (al. 6) Wat wordt bedoeld met 'ver buiten de lijntjes kleuren'?

6 Noteer op basis van alinea 8 wat er in onderstaand blokjesschema bij a en b moet worden ingevuld.

7 Als tieners naar tieners kijken, reageren hun hersenen anders dan wanneer ze naar (foto's van) hun ouders of docenten kijken. (al. 10) Wat is het verschil en waardoor ontstaat dat verschil? Gebruik niet meer dan 50 woorden.

8 'Want op je 24ste zijn die vrienden er waarschijnlijk niet meer en dan ben je blij dat je je eigen interesses hebt gevolgd.' (al. 12) Citeer het standpunt dat door deze uitspraak wordt ondersteund.

9 Wat heb je onthouden van de tekst? Hoe zou dat komen?

Lees nu de kadertekst, een fragment uit een langere tekst over risicogedrag bij tieners.

10 'Kregen ze te horen dat hun moeder meekeek, dan namen ze minder risico.' Ondersteunt deze informatie uit de kadertekst de bevindingen van Jelle Jolles in de hoofdtekst (al. 10)? Leg uit.

Tekst 2

'Het jonge brein is net een lange rij lege kluisjes'

(1) Hoogleraar en neuropsycholoog Jelle Jolles schreef een geweldig boek, *Het tienerbrein*. Een aanrader voor ouders: je begrijpt opeens wat je moet doen als je dochter weer eens op het punt staat te vertrekken in een veel te kort rokje en dito naveltruitje, en snapt waarom je zoon het de logica zelve vindt dat uren skateboarden belangrijker is dan huiswerk maken.

(2) Jolles was als tiener zelf een geval apart: 'Ik had in de tweede klas van de middelbare school twee voldoendes, voor tekenen en voor lichamelijke opvoeding. Dat ik het toch heb gered, is dankzij mijn leraar natuurkunde. Hij keek niet naar mijn cijfers. Hij keek naar míj en zei: ''Hij komt er wel.'''

(3) *De cijfers op een tienerrapport zeggen dus weinig.*
'Tieners zijn een werk in uitvoering. Je hersenen rijpen tot ver na je 20ste. Onderzoek heeft al herhaaldelijk aangetoond dat zelfs het IQ kan veranderen: kinderen van 10 tot 14 kunnen, onder stimulerende omstandigheden, in een paar jaar tijd twintig IQ-punten stijgen. Daarom is het zo jammer dat kinderen aan het eind van de lagere school al op hun resultaten worden vastgepind. Ze kunnen vaak veel meer dan hun cijfers laten zien.'

(4) *Hersenonderzoek verklaart dat volgens u. Hoe goed tienerhersenen zich ontwikkelen, zegt u in uw boek, hangt sterk af van de omgeving waar jongeren tijd doorbrengen en wat ze daar ervaren.*
'Ja. Hoe ze door hun ouders of de school gestimuleerd worden. Of ze voor de televisie hangen, in de bioscoop zitten, gamen of rondhangen met vrienden: het heeft allemaal z'n invloed.'

(5) *Intelligentie is dus niet iets wat we automatisch erven van onze ouders. In het debat over* nature *en* nurture *zegt u dus: hoe slim we zijn, hangt af van onze genen, waar we opgroeien en wat we meemaken.*
'Je kunt *nature* en *nurture*, oftewel aanleg en opvoeding, niet los van elkaar zien. Het zijn onze genen die ons mogelijkheden geven, maar die mogelijkheden moeten wel *getriggerd* worden. *Context shapes the brain*: oefening en ervaring bepalen wat er van onze mogelijkheden gerealiseerd wordt. Ik toon in colleges vaak plaatjes van lange rijen lege kluisjes als metafoor voor het jonge brein. Alle kennis en levenservaring moet er nog in. Hoe goed de kluisjes gevuld worden, hangt af van de kwaliteit van de prikkels uit de omgeving: inspirerend speelgoed, ouders die spelletjes meespelen, boeken, vakanties. Kinderen die deze prikkels niet krijgen, kunnen hun hersenpotentieel niet volledig benutten en missen kansen die er wel degelijk zijn – in eerste instantie althans, want ze kunnen later nog ervaring en kennis bijtanken.'

(6) *Ik dacht altijd dat we de waanzin van tieners vooral moesten intomen. Maar in uw boek zegt u: risico's nemen en onverstandige dingen doen, daar leer je van.*
'Absoluut. Tieners die grenzen durven te overschrijden, zijn de vernieuwers van morgen. Als je in je leven nooit een risico hebt genomen, kom je niet verder. Maar er moet óók – bij voorkeur liefdevolle – feedback zijn, van ouders, oom Wim, een leraar of een buurman, die op een gegeven moment zeggen: "Dit kan echt niet." En die vervolgens ook uitleggen waarom niet. Anders ga je als tiener op den duur zó ver buiten de lijntjes kleuren, dat je door de politie wordt opgepakt.'

(7) *Ook als ze ouder dan 14 zijn, hebben tieners hun ouders nog nodig als vervangende prefrontale cortex, de dirigent, maar ook politieagent van het brein. Ik dacht altijd: het probleem is gewoon die prefrontale cortex, waardoor ze hun impulsen niet kunnen regelen.*
'Zo simpel is het niet. Die prefrontale cortex is zich al aan het ontwikkelen vanaf je tweede levensjaar. Maar de vorming van de controlefunctie komt in de tienertijd pas echt op kruissnelheid en duurt tot ver na je 20ste. Daarmee bedoel ik alles wat te maken heeft met zelfregulatie, doelgericht werken, impulsbeheersing, kiezen, plannen, prioriteiten stellen, consequenties overzien op korte én lange termijn. Ik noem dat "executieve functies". In eerste instantie helpen die om beter te presteren op school en daarna om positie in te nemen in de wereld, om plannen – voor straks of voor de toekomst – te maken en om te begrijpen hoe de wereld werkt. Met de juiste prikkels en ervaringen kun je de ontwikkeling van die functie versnellen.
(8) Veel kinderen van 12 zijn nauwelijks in staat om morgen te onderscheiden van overmorgen. De termijn van "over een week", die wij als volwassene moeiteloos kunnen overzien, is voor hen te abstract. Ook 15-jarigen kunnen dat vaak niet, ook al zeggen ze van wel. Ze kunnen ook moeilijk de gevolgen van hun gedrag inschatten. Zelf zien ze dat gewoonlijk anders: "Ik kan dat allang!" Het moeilijke aan opvoeden is dat je steeds opnieuw moet zien: kunnen ze het nu wel of niet? Je moet te weten komen of je de teugels kunt loslaten. Eigenlijk is het een kwestie van coachen: ze laten leren van hun ervaringen en erover praten. Het is ook goed om ze te laten doen: láát ze maar een keer beslissen hun huiswerk niet te maken. Ze zullen wel merken wat er dan misgaat. En dán moet je feedback geven. Negatieve ervaringen zijn heel belangrijk, omdat je hersenen daar veel van leren. Een tiener leert keuzes te maken door de consequenties van zijn handelen te ervaren.'

(9) *Je moet hen dus in het wilde weg ervaringen laten opdoen?*
'Niet "in het wilde weg", maar wél gevarieerd. En het wel in de gaten houden, natuurlijk. Kijk, je moet gewoon begrijpen: als je klein bent, leer je van alles binnen het gezin. En dan ben je tiener en is daar – wham! – opeens de wereld, met al haar lastige sociale relaties. De hersenen krijgen de opdracht: zoek daarin je weg. Tieners stórten zich daarin: smaken, emoties, lichamelijke sensaties – ze willen alles het liefst hier en nu beleven. Zin in chocola betekent: nu een Mars kopen. Tieners zijn creatieve leermachines, al hun emotionele circuits zijn gericht op nieuwe ervaringen en het aftasten van sociale contacten.'

(10) *Wat vindt u zelf eigenlijk de opmerkelijkste bevinding van uw onderzoek?*
'Wat ik spectaculair vond, is dat er op MRI-scans hersendelen oplichten als tieners naar tieners kijken, of naar dingen die tieners doen. De hersenen vinden dat leuk: ze liken die ervaring en als hersenen iets liken, gaat het meteen de kluisjes in. Als je tieners daarentegen een foto van hun leraar of hun ouders laat zien, dan gebeurt er in die hersens helemaal niks.
(11) Een tienerbrein is vrijwel alleen geïnteresseerd in leeftijdgenoten of degenen die ietsje ouder zijn en al gitaarspelen of mooie kleren dragen. Dat verklaart waarom tieners constant bezig zijn met dingen die ouders niet belangrijk vinden. Neem nu hangjongeren. "Ik snap niet", zegt een moeder, "wat mijn dochter daar doet. Die staat

nu al vier uur buiten en doet helemaal niks.'' Maar dat is niet zo. Ze doet verschrikkelijk veel. Ze kijkt en luistert naar wat er in de groep gebeurt en slaat op: Die is populair. Die staat hoog in de hiërarchie. Hoe komt die daar? Waar sta ik?'

(12) ***U ontwierp voor scholen een cursus: Leer Je Brein Kennen.***

" 'Ja, het is niet simpel om met saaie leerstof de concurrentie aan te gaan met die mateloze interesse in elkaar, maar tieners vinden de cursus razendinteressant. Ze ontdekken woorden voor de dingen waarmee ze worstelen: aha, ik ben kennelijk niet zo geconcentreerd. Een ander denkt: ik ben, geloof ik, impulsief. Hij snapt dat hij zijn tijd verdoet met non-informatie als hij constant in een reflex naar z'n telefoon grijpt als er een WhatsAppbericht binnenkomt. Om hen met die impulsiviteit te helpen, leren we het ''Stop-Denk-Doe''-principe aan: stop, denk na over wat je gaat doen, en doe pas daarna.

(13) We proberen de jongeren ook te laten inzien dat ze de neiging hebben hun eigen keuzes en beslissingen aan te passen aan de leeftijdgenoten met wie ze zo intensief bezig zijn. Veel tieners hebben last van die groepsdruk: ze willen eigenlijk een andere kant op dan hun vrienden, maar gaan toch mee. Je kunt ze uitleggen dat het hun brein is dat hen in dezelfde richting stuurt, maar dat ze daar toch afstand van moeten proberen te nemen en uitzoeken wat ze zelf willen. Want op je 24ste zijn die vrienden er waarschijnlijk niet meer en dan ben je blij dat je je eigen interesses hebt gevolgd. Als je dat uitlegt en ook vraagt dat ze zich daar een voorstelling van maken, krijgen ze veel meer vat op hun functioneren.'

Naar: Stefanie de Jonge, Humo, 22 november 2016

Risicogedrag bij tieners (fragment)

Het onderzoek van de laatste jaren gaat dieper in op de sociale aspecten van risicogedrag bij jongeren. In 2009 liet psycholoog Laurence Steinberg van Temple University (Philadelphia) tieners in een fMRI-scanner[1] een videospelletje spelen. Ze zaten aan het stuur van een auto en kregen de onmogelijke uitdaging om door maar liefst twintig verkeerslichten te snellen in zes minuten tijd. Soms loonde het om door te vlammen bij oranje, maar soms gebeurden er ongelukken. De spelers moesten telkens weer kiezen: wachten op groen, of het erop wagen.

Wanneer tieners het spel op hun eentje speelden, namen ze ongeveer evenveel risico als volwassen spelers. Maar wanneer Steinberg hun vertelde dat hun vrienden meekeken in de kamer ernaast, namen ze veel meer risico. Op de scans lichtten de beloningsgebieden van de hersenen feller op dan wanneer ze alleen waren. Kregen ze te horen dat hun moeder meekeek, dan namen ze minder risico.

Naar: Kerri Smith, EOS, juni 2018

[1]fMRI-scanner: een medisch apparaat waarmee de activiteit van de hersenen zichtbaar wordt gemaakt

Opdracht
3

1 Analyseer tekst 3 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 1?
- ○ A aanleiding
- ○ B anekdote
- ○ C probleemstelling
- ○ D vraagstelling

3 'Daarmee zouden snel stappen gezet kunnen worden.' (al. 2) Wat bedoelt de auteur met deze zin?

4 Maak op basis van de redenering in alinea 3 een schema van twee blokjes. Formuleer zelf het standpunt.

5 Wat is de functie van alinea 6 ten opzichte van alinea 4 en 5?

6 Carla Dik-Faber is niet tegen zonneweides. Welke drie voorwaarden stelt ze eraan? Noteer de belangrijkste voorwaarde eerst. Baseer je antwoord op alinea 7 en 8.

7 Noteer op basis van alinea 9 wat er in het blokjesschema bij a en b moet worden ingevuld.

Tekst 3

Zonnepanelen in de wei leggen is te makkelijk

(1) Onlangs was ik op bezoek bij de Stichting Duurzaam Lopikerwaard, een prachtig gedeelte van het Groene Hart. Het is een stichting voor en door Lopikers, die op alle mogelijke manieren energiebesparing en bewustwording willen stimuleren, met als uiteindelijk doel een energieneutrale regio. Hoewel ze nog maar kort bezig zijn, is het begin er: het gebied is in staat om zes procent duurzame energie op te wekken, onder andere door de drie windmolens die er staan. Er is nog een lange weg te gaan, maar ze willen er samen de schouders onder zetten.

(2) Investeerders melden zich voor zonneweides in datzelfde Groene Hart, die ze vol willen leggen met zonnepanelen. Daarmee zouden snel stappen gezet kunnen worden. Hoewel verduurzaming bovenaan mijn agenda staat, moet ik híér niet aan denken: zowel de melkveehouderij als het landschap zouden hierdoor onaanvaardbaar worden aangetast. Volgens de investeerders verdienen boeren een betere boterham met de productie van energie dan met de productie van voedsel. Maar is dat niet de wereld op z'n kop?

(3) Gemeentes zijn maar al te blij dat ontwikkelaars bereid zijn te helpen met de duurzame ambities, maar ze zouden beter moeten weten. Op daken van huizen, scholen, kantoren, parkeergarages, op bedrijventerreinen en langs infrastructurele werken zoals geluidschermen zijn nog voldoende mogelijkheden om zonne-energie te realiseren. Die moeten echt eerst aan de beurt komen.

(4) Het gebruik van vruchtbare landbouwgrond voor zonneparken is wat mij betreft de allerlaatste optie. Uit antwoorden op mijn Kamervragen blijkt dat de minister van Economische Zaken dit ook vindt. Dat is mooi, maar dan volstaat het niet om te wijzen naar de *Ladder voor duurzame verstedelijking*, zoals de minister deed, want die gaat alleen over de vraag wat een geschikte locatie is voor huizen, winkels of kantoren.

(5) Ook de *Verkenning naar de afwegingskaders rond locatiekeuze en ruimtelijke inpassing in Nederland* van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is onvoldoende. Hieruit blijkt juist dat provincies en gemeenten zoekende zijn en allemaal een eigen ruimtelijk kader hanteren. Dat betekent dat ook zaken als participatie van omwonenden bij zonneparken niet goed geregeld zijn.

(6) Kortom, in de praktijk blijken er nog geen duidelijke kaders te zijn voor zonneprojecten. Het gevolg is dat landbouwgrond vol wordt gelegd met zonnepanelen, terwijl braakliggende terreinen en daken van scholen en bedrijven leeg blijven.

(7) We moeten de klimaatdoelen van Parijs halen en daarvoor is nodig dat we alle vormen van duurzame energie gebruiken. Maar laten we het wel in de juiste volgorde doen. Zonneweides hebben impact op grondprijzen (nadelig voor met name jonge boeren), op het landschap en op onze natuur. Als er toch een zonneweide wordt aangelegd, dan mag die niet concurreren met onze voedselvoorziening en ook niet nadelig zijn voor flora en fauna, zoals weidevogels.

(8) Ik wil daarom dat er eerst gekozen wordt voor onbenutte daken en terreinen. Op die manier kunnen we landbouw en natuur zo veel mogelijk ontzien en zorgen we toch voor de groei van zonne-energie. Dat is ook het pleidooi vanuit de Lopikerwaard.

(9) En het kan ook. Uit onderzoek blijkt dat bijna 900 km^2 aan Nederlandse daken geschikt is voor zonnepanelen. Daarvan wordt nu nog maar ongeveer 35 km^2 gebruikt. Met rijksadviseur Berno Strootman zeg ik daarom: 'Zonnepanelen in de wei leggen is het makkelijkste, maar ook het laatste wat we moeten doen.'

Naar: Carla Dik-Faber, Trouw, 12 mei 2018

Carla Dik-Faber is Tweede Kamerlid namens de ChristenUnie.

Opdracht

4

Tekst 4 is een reactie op tekst 3.

1 Analyseer tekst 4 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

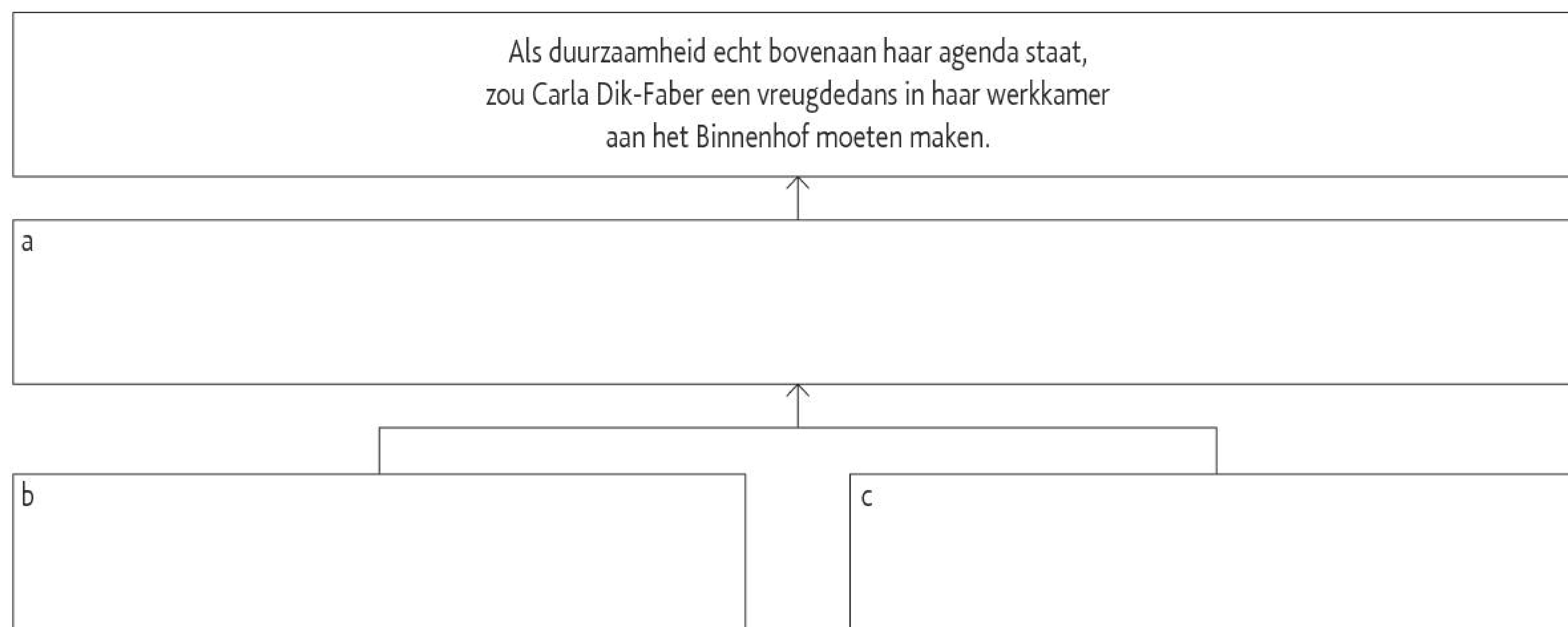
Beantwoord nu de vragen.

2 Alinea 1 bevat een argumentatie waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke drogreden is aanwijsbaar in deze alinea?

- ○ A bespelen van het publiek
- ○ B onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ C onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen

3 'Sterker nog: als we de klimaatdoelen van Parijs willen halen, zal dat ook wel moeten.' (al. 2) Wat bedoelt de auteur met 'zal dat ook wel moeten'?

4 Noteer op basis van alinea 4 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

5 Wat is de strekking van alinea 5?

6 De houding van de auteur blijkt uit de toon van de tekst. Hoe kun je die toon het beste omschrijven?

- A als arrogant en moraliserend
- B als bezorgd en tactloos
- C als kritisch en verwijtend
- D als somber en zakelijk

Tekst 4

Waarom we aan de zonnepanelen en windmolens moeten

(1) Carla Dik-Faber van de ChristenUnie leek mij altijd een verstandig Kamerlid. Iemand die de zaken wikt en weegt, voor- en nadelen tegen elkaar wegstreept en na lang bestuderen van de context tot een conclusie komt over doel en middel. Daarom verbaast mij het zo dat ze zo'n ondoordacht opiniestuk in *Trouw* heeft geschreven: een stuk dat niet gebaseerd is op een langdurige analyse, maar op een enkele ervaring.

(2) Carla was in de Lopikerwaard in het Groene Hart. Ze vond het mooi daar. En wat nog mooier was: de mensen in die streek deden heel erg hun best om energie te besparen en wilden zelfs een energieneutrale regio worden. Heel goed! Daarover zijn het Kamerlid en ik het eens. Sterker nog: als we de klimaatdoelen van Parijs willen halen, zal dat ook wel moeten. Nederland wil daarom in 2050 energieneutraal zijn. Alle energie die we gebruiken, moet dan duurzaam zijn.

(3) Nu zijn die enthousiaste Lopikers er nog lang niet, lees ik in het stuk van Dik-Faber: 'Het gebied is in staat om 6 procent duurzame energie op te wekken, onder andere door de drie windmolens die er staan. Er is nog een lange weg te gaan, maar ze willen er samen de schouders onder zetten.' Ik weet niet precies wat de bewoners met die schouders moeten doen, maar duidelijk is dat er veel meer moet gebeuren. 6 procent klinkt leuk, dat is ook het landelijk gemiddelde, maar is nog veel te weinig. Om aan de gewenste 100 procent te komen, is veel meer nodig. Nog zo'n veertig à vijftig windmolens erbij, of héél veel zonnepanelen. Voetbalvelden vol zonnepanelen.

(4) Bij Carla Dik-Faber 'staat verduurzaming bovenaan de agenda', maar toch gruwt ze van zonneweides: 'zowel de melkveehouderij als het landschap zouden hierdoor onaanvaardbaar worden aangetast'. En, gaat zij verder: 'Volgens de investeerders verdienen boeren een betere boterham met de productie van energie dan met de productie van voedsel. Maar is dat niet de wereld op z'n

kop?' Waarom is dat de wereld op z'n kop? Is het niet fijn dat boeren nog ergens geld mee kunnen verdienen? We lopen immers, als je naar natuur en klimaat kijkt, met onze intensieve landbouw tegen onze grenzen aan. Daarom moeten we naar minder dieren. Als we de veestapel inkrimpen en op die plek duurzame energie gaan produceren, dan is dat dus dubbel winst, want dan halen we de klimaatdoelen van Parijs misschien ook wel. Als duurzaamheid echt bovenaan je agenda staat, maak je nu een vreugdedans in je werkkamer aan het Binnenhof.

(5) Voor het televisieprogramma *De Monitor* bestudeerden we het klimaatbeleid van gemeenten in Nederland. Allemaal zeggen ze in tien, twintig, dertig jaar energieneutraal te willen worden. Maar de daarvoor benodigde windmolens en zonneweiden willen ze dan weer niet. Vaak komen ze met dezelfde oplossingen die ook Carla Dik-Faber aandraagt: meer isoleren en zonnepanelen leggen op daken van parkeergarages en bedrijventerreinen. Leuk, maar als je dat allemaal doet, blijft er nog zo'n 60 procent energie over die duurzaam moet worden opgewekt. Met gerommel in de marge komen we er niet. Dat zou Carla Dik-Faber ook moeten weten.

Naar: Teun van de Keuken, de Volkskrant, 3 juni 2018

Opdracht 5

1 Analyseer tekst 5 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Welk soort aandachttrekker gebruikt de auteur in alinea 1 en 2?

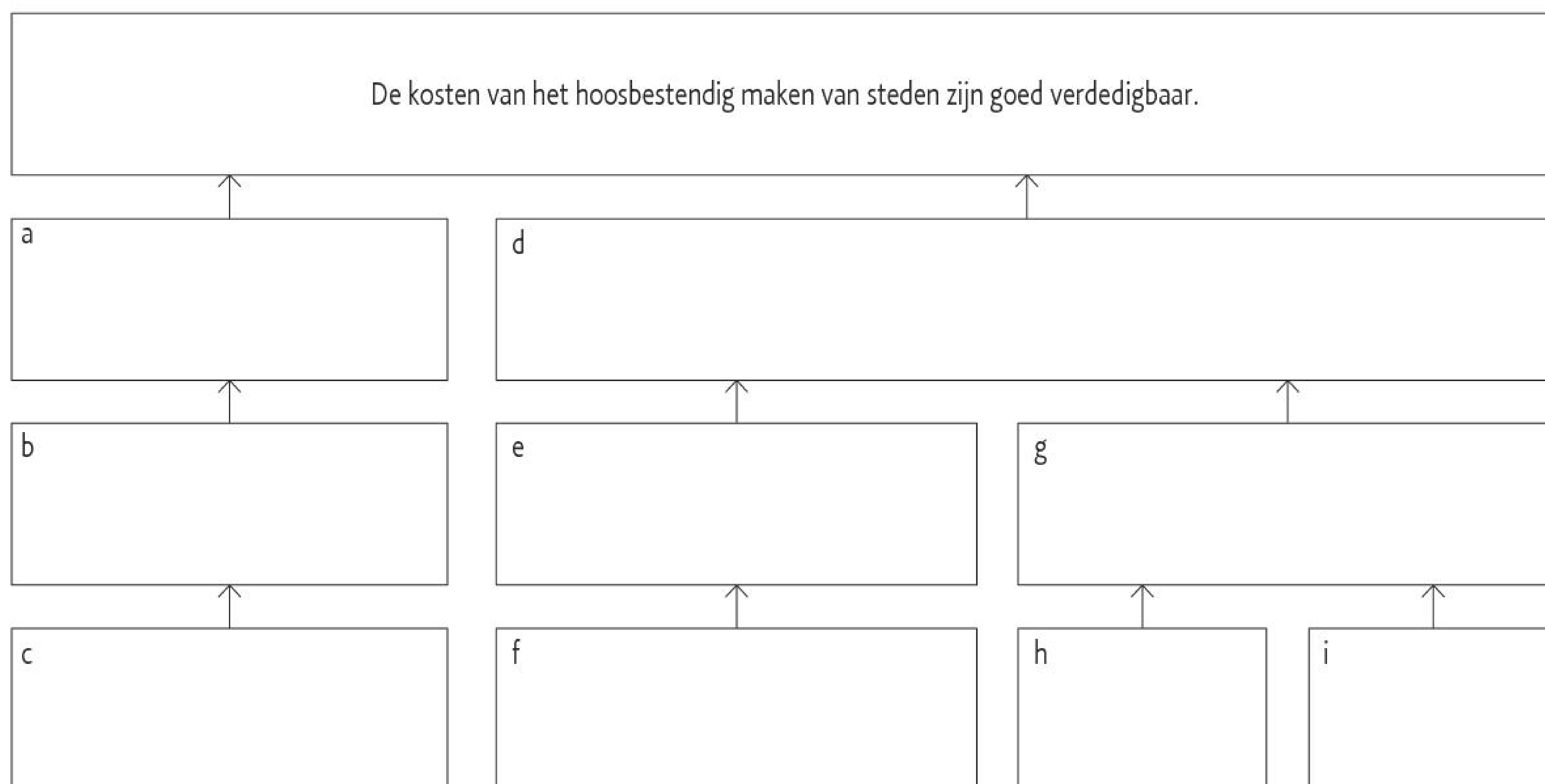
3 'Deels hebben we die kwetsbaarheid zelf veroorzaakt (...)' (al. 3) Leg uit hoe dat zit: noem wat we hebben gedaan en wat daar de gevolgen van zijn.

4 'Steden leggen de modeluitkomsten over een kaart met hun kritische infrastructuur (...)' (al. 7) Wat wordt hier bedoeld met 'kritische infrastructuur'?

5 'Rode draad is dat water (tijdelijk) moet worden opgeslagen of opgenomen in de bodem.' (al. 7) Wat bedoelt de auteur hier met 'rode draad'?

6 Leid uit de context twee betekenissen van het woord 'polderen' af. (al. 11)

7 Noteer op basis van alinea 13 wat er in het blokjesschema bij a tot en met i moet worden ingevuld.

8 Welke manier om een tekst aantrekkelijk te eindigen herken je in de slotalinea? Licht je antwoord toe.

9 Stel dat in jouw woonplaats ook regelmatig wateroverlast voorkomt. Welke tips op basis van de tekst kun je het gemeentebestuur geven?

Tekst 5

Slimme oplossingen tegen regen

(1) Volgelopen tunnels, weggespoelde putdeksels en onbegaanbare straten. Eindhoven krijgt het bij een zware bui flink voor de kiezen. In de binnenstad kan regenwater geen kant op, tonen project- en programmaleider water Luuk Postmes en Arnold Wielinga tijdens een wandeling. Neem de drukke Vestdijk en omliggende winkelstraten: van gevel tot gevel stenen en asfalt. Verderop kan regenwater niet weglopen naar het riviertje de Dommel omdat er een heuveltje tussen ligt.

(2) Het kan erger. Zo werd Berlijn deze zomer helemaal lamgelegd door een monsterbui; in enkele uren viel tot wel 150 millimeter. Dat leidde tot auto-ongelukken en ook vielen mensen in rioolputten waarvan het deksel was weggespoeld. Hoeveel schade dat opleverde, is niet bekend, maar in Kopenhagen kostte het herstel na een soortgelijke bui 1 miljard euro.

(3) Moderne steden zijn de afgelopen jaren keer op keer kwetsbaar gebleken voor extreme regenval. 'Deels hebben we die kwetsbaarheid zelf veroorzaakt', zegt Frans van de Ven, teamleider stedelijk water- en bodembeheer bij onderzoeksinstituut Deltares en hoofddocent watermanagement bij de Technische Universiteit Delft. 'In steden zijn lege delen volgebouwd, onverharde stukken betegeld en oude waterlopen dichtgegooid. Wateroverlast veroorzaakt bovendien steeds makkelijker en meer schade. Vijftig jaar geleden was het geïnvesteerd vermogen per hectare veel lager dan nu. Ook raakt de economie sneller ontregeld. Als door wateroverlast de stroom of internet uitvalt, zitten meteen duizenden werknemers stil.'

(4) Het KNMI waarschuwt dat extreme regenval door klimaatverandering steeds vaker ook in Nederland zal voorkomen. Verzekeraars vrezen hogere schadeclaims. 'Het zal in elk geval niet minder worden', zegt Van de Ven, maar hij ziet ook nu al voldoende reden tot actie. 'We moeten ons aanpassen aan extreme regenval.'

(5) Dat doen steeds meer steden dan ook. Om hun zwakke plekken te vinden, storten ze een virtuele plens water over de stad uit. Cees-Anton van den Dool, programmamanager klimaatadaptatie bij adviesbureau Nelen & Schuurmans, laat het zien. Op zijn computerscherm verschijnt de kaart van Berlijn. Hij voert de mogelijke hoeveelheid regen in, 100 millimeter in dit geval, waarna het na een druk op de knop begint te plenzen. Waar de overlast het grootst is, verschijnen geleidelijk aan blauwe plekken. Die komen goed overeen met de werkelijke overlast. Online vonden ingenieurs tijdens het noodweer gemaakte filmpjes van mensen die op 'blauwe' plekken door de straten zwommen.

(6) Computermodellen combineren informatie over hoogteverschillen, watereigenschappen en de ligging van het riool. Vroeger werden simpeler varianten gebruikt, die slechts keken of het riool een bui van 20 millimeter kon afvoeren zonder dat er water op straat bleef staan. 'Dan was het goed', zegt Van den Dool. Watermanagers van nu hebben niet alleen een bredere blik, maar ook snellere

computers en meer informatie om ingewikkelde modellen te kunnen maken.

(7) Steden leggen de modeluitkomsten over een kaart met hun kritische infrastructuur, zoals ziekenhuizen en transformatorhuisjes. In één oogopslag is te zien waar het grootste gevaar schuilt. 'In Amsterdam gaat het om honderd plaatsen, waarvan er twaalf zeer urgent zijn', zegt Daniël Goedbloed, programmamanager Amsterdam Rainproof. 'Over vijf jaar moeten die twaalf meest urgente punten zijn opgelost.' Alle gemeenten, provincies en waterschappen moeten de komende twee jaar een stresstest doen, onder meer om vast te stellen wat de kwetsbare locaties zijn, meldde begin september Wim Kuijken, die als Deltacommissaris verantwoordelijk is voor de nationale waterveiligheid. Daarbij staan de steden niet met lege handen. 'Er is een hele gereedschapskist met meer dan zeventig oplossingen', zegt waterdeskundige Van de Ven. Rode draad is dat water (tijdelijk) moet worden opgeslagen of opgenomen in de bodem. Zo kan het niet naar één plaats stromen en daar problemen veroorzaken.

(8) Veel oplossingen worden al in praktijk gebracht. Zo krijgen waterlopen meer ruimte, of worden die zelfs opnieuw uitgegraven. In Eindhoven, tonen de waterambtenaren Postmes en Wielinga, is de Dommel minder ingesnoerd dan vroeger en zijn er plannen om een dichtgegooide beek, de Gender, terug te brengen. Ook vervangen steden bestrating door groen of waterdoorlatende tegels, zodat de bodem meer water opneemt. Verder leggen ze wadi's aan, plekken om water te bergen tot het in de grond zakt.

(9) Intussen verzinnen ontwerpers en ondernemers nieuwe toepassingen, zoals het polderdak: een 'groen' dak met daaronder een waterberging. Daardoor is op een vierkante meter meer water te bewaren dan bij een gewoon dak. Rotterdam legde eind 2013 als eerste een waterplein aan, een stenen bak die bij goed weer een sport- en hangplek is, maar bij hevige regen bijna 2 miljoen liter water kan opvangen.

(10) Watermanager Goedbloed is enthousiast over de grote voorbeeldprojecten, maar wijst erop dat er tegelijk behoefte is aan simpele oplossingen – zoals meer groen – die op grote schaal zijn toe te passen. Essentieel is ook een goed plan om buurten voor te bereiden op extreme regenval. Daarbij wordt nagedacht over de juiste plaats

voor nieuwe waterlopen, waterbergingen en groen. Met het computermodel is te controleren of de situatie echt verbetert.

(11) Op zijn laptop toont Goedbloed een voorbeeld van zo'n plan. Uit de Amsterdamse stresstest blijkt dat de Bellamystraat in Oud-West bij zware buien een soort badkuip is, die volstroomt met water. Via drempels kan water uit hogergelegen straten de andere kant op worden geleid – naar de gracht. Bovendien wordt het naburige plein aangepast, zodat water makkelijker de plantsoenen instroomt. Goedbloed zit hiervoor om de tafel met ambtenaren, ontwerpers en weg- en waterbeheerders, die met een andere blik naar de stad kijken. Zij willen bijvoorbeeld een goede verkeersdoorstroming of onderhoudsarm groen. De kunst is om al die belangen te verzoenen: polderen in het klein.

(12) Het hoosbestendig maken van steden is een proces dat decennia zal vergen. Het openbreken van infrastructuur is dermate duur dat dit alleen gebeurt bij de gevaarlijkste knelpunten. Andere infrastructuur wordt pas aangepakt als deze periodiek op de schop gaat. Zo past de stad zich stapje voor stapje aan.

(13) 'Dat hoeft niet meer te kosten, of slechts enkele procenten extra', zegt Andreas van Rooijen, civiel ingenieur bij de gemeente Zwolle. Bovendien zijn die kosten goed verdedigbaar. Niet alleen helpen de investeringen schade voorkomen, ze leveren steden ook voordelen op. Zo voorkomt het opnemen van regen in de bodem droogte, waardoor in sommige steden de verrotting van heipalen wordt tegengegaan. Nieuwe waterlopen verhogen de waarde van vastgoed, omdat wonen aan het water geliefd is. Verder maakt vergroening een stad leefbaarder: in de zomer is het koeler en ook voelen mensen zich rustiger.

(14) Om een stad echt te beschermen tegen wateroverlast, heeft een gemeente uiteindelijk hulp nodig van inwoners. 'Openbaar terrein is maar 40 procent van de totale stad, misschien 50 procent in sommige steden', zegt waterdeskundige Van de Ven. Burgers en bedrijven moeten water langer gaan vasthouden op en rond hun pand. Met groen op het dak, door in de tuin tegels te vervangen door groen en met infiltratiekratten (die ondergronds regenwater opvangen en afvoeren). Of liever: met een regentank, zodat ze water kunnen gebruiken om het gras te sproeien of zelfs om er de wc mee door te spoelen. Regenwater vasthouden kan zelfs een verplichting worden. In sommige nieuwe wijken geldt al een 'hemelwaterverordening', waarin bijvoorbeeld staat dat percelen 60 millimeter moeten kunnen opvangen.

(15) Gemeenten proberen burgers verder te motiveren de tegels uit hun tuin te halen, maar dat lukt nog niet zo goed. De betegelde, onderhoudsarme tuin blijft populair. Daarom wordt erover gedacht meer dwang te gebruiken. De Amsterdamse watermanager Goedbloed wil de term 'tegeltaks' – belasting op tegels in tuinen – echter niet in de mond nemen. Hij draait het om en ziet meer in een 'groenkorting': de rioolbelasting afhankelijk maken van iemands tuininrichting. Met een stenen tuintje betaal je de volle mep, naarmate het groener wordt, betaal je minder. 'Het is een bewustwordingsprikkel. De gebruiker betaalt.'

(16) Er is nog een lange weg te gaan, weten de Eindhovense waterambtenaren, voordat de stad geheel wolkbreukbestendig is. Maar ze zien voldoende om vrolijk van te worden. Dat zit hem in kleine dingen, zoals een overbodige tegelstrook die plaatsmaakte voor een kleurrijk perk. 'Als je zo naar de stad gaat kijken,' zegt Postmes, 'denk je bij veel bestrating: waarom ligt dat daar eigenlijk?'

Naar: Rob Ramaker, Elsevier Weekblad, 30 oktober 2017

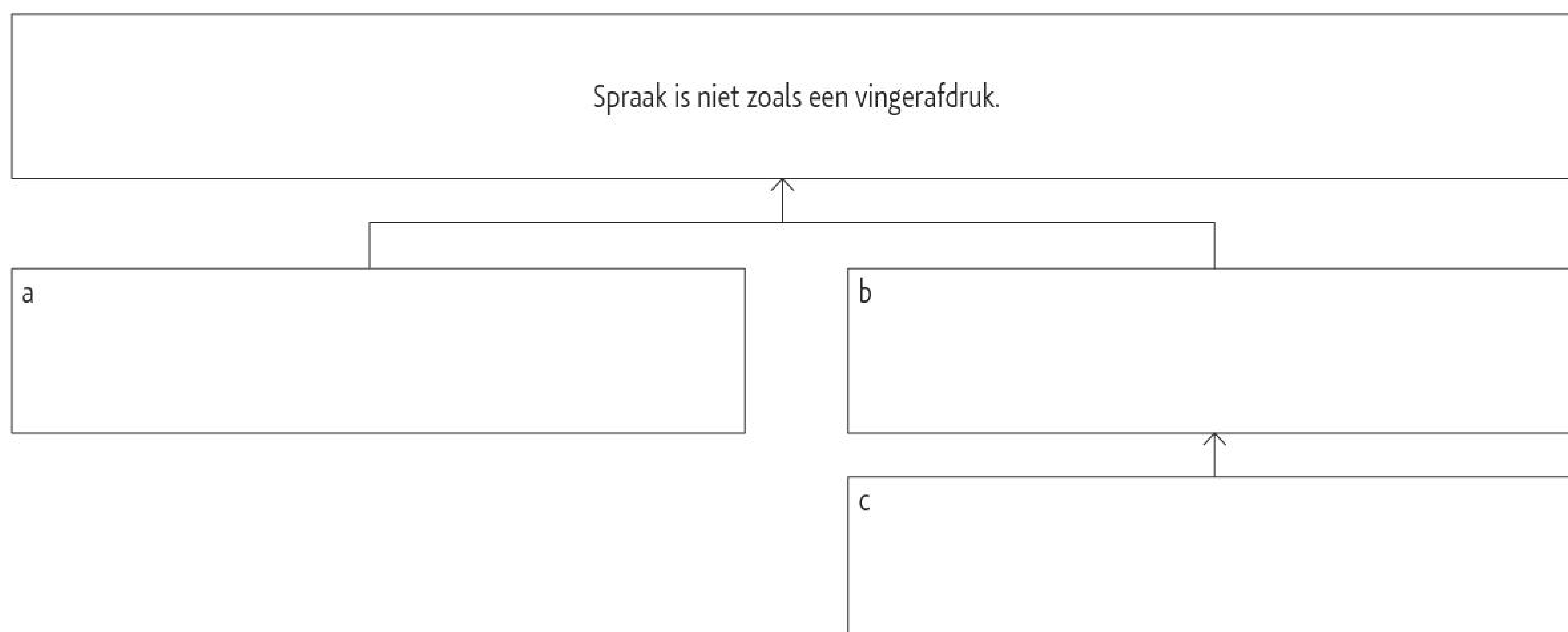
Opdracht 6

1 Analyseer tekst 6 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 'Spraakonderzoek blijkt namelijk omgeven door vele mitsen en maren en altijd is voorzichtigheid geboden.' (al. 4) Wat bedoelt de auteur met deze zin?

3 Noteer op basis van alinea 5 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

4 ‘Iemands manier van praten is variabel en wordt sterk beïnvloed door de omgeving en gedrag.’ (al. 5) Welke omgevings- en gedragsfactoren spelen volgens Schreuder een rol bij iemands manier van praten? Baseer je antwoord op alinea 5 en 6.
5 Maak op basis van de redenering in alinea 7 een schema van vijf blokjes, met als standpunt: *Er bestaan nog geen bruikbare databases van spraakkenmerken waarmee je stemmen kunt vergelijken.*
6 ‘De opdrachtgever wil weten of een bepaalde opname de zogeheten ‘‘betwiste opname’’ van de verdachte is.’ (al. 8) Wat wordt bedoeld met ‘betwiste opname’?
7 Bij de analyse van een geluidsfragment luistert Maartje Schreuder naar diverse aspecten. (al. 10-12) In welke twee categorieën kun je deze aspecten indelen?

Tekst 6

Van wie is deze stem?

(1) Een opname uit de verhoorkamer. Een werkloze steigerbouwer is opgepakt op verdenking van drugssmokkel. Een vrouwenstem zegt: ‘U weet dat uw telefoon getapt is? Er is een drugstransport onderschept, en u zou betrokken zijn bij de telefoons die daarbij getapt werden, bij de telefoongesprekken.’ Met typgeluiden op de achtergrond antwoordt de steigerbouwer: ‘Dat kan je niet als bewijs gebruiken. Want je weet hoe dat gaat bij ons. Die ene komt en zegt: ‘‘Luister, mag ik even bellen? Ik heb geen beltegoed.’’ En dan leen je die man die telefoon en dan … ze praten gekke dingen. En dan … je hoeft die man niet eens te kennen. Snap je?’
(2) De opname is nagespeeld en wordt gebruikt als studiemateriaal door Maartje Schreuder, docent en onderzoeker aan de faculteit psychologie van de Universiteit van Maastricht. Hoewel het gesprek in scène gezet is, is de kwestie reëel: hoe kun je weten of de stem van een getapte telefoonopname daadwerkelijk van de verdachte is? Als forensisch spraakdeskundige voor The Maastricht Forensic Institute (TMFI) buigt Schreuder zich sinds 2008 ook over dit soort zaken, naast haar werk aan de universiteit.
(3) Schreuder is gespecialiseerd in fonetiek en fonologie. Voor TMFI onderzoekt ze audio-opnames van onbekende sprekers en analyseert ze hun spraak. Ze gaat na hoe waarschijnlijk het is dat de opname van een verdachte is, of wat er precies wordt gezegd. ‘We worden ingehuurd door het Openbaar Ministerie, rechters of advocaten. Soms ook door particulieren, bijvoorbeeld bij een conflict over een telefonisch contract of in echtscheidingszaken.’ Behalve Schreuder zijn er slechts enkele andere officieel erkende spraakdeskundigen in Nederland die voor justitie werken vanuit het Nederlands Forensisch Instituut. Het aantal zaken voor spraakonderzoek dat jaarlijks bij TMFI binnenkomt, wisselt sterk, van twintig tot geen.
(4) De vraag van hiervoor – hoe weet je of de verhoorde steigerbouwer inderdaad de spreker is van de getapte opnames – blijkt makkelijker gesteld dan beantwoord. Spraakonderzoek blijkt namelijk omgeven door vele mitsen en maren en altijd is voorzichtigheid geboden. Zo wordt over de steigerbouwer, die spreekt met een diepe, mannelijke stem, in de analyse niet gezegd: ‘is een man’, maar ‘klinkt als een man’. Het eindresultaat is dus nooit een definitieve conclusie, maar een score op een waarschijnlijkheidsschaal.
(5) Schreuder: ‘Spraak is niet zoals een vingerafdruk, die altijd hetzelfde blijft, ook als je moe bent. Iemands manier van praten is variabel en wordt sterk beïnvloed door de omgeving en gedrag.’ Voor het onderzoek kijkt ze dan ook naar de zogeheten taalgebruikssituatie. Zo zit de steigerbouwer in de verhoorkamer redelijk rustig. Hij is wel verontwaardigd dat hij naar eigen zeggen voor niets is opgepakt – ‘Ik weet niet wát jullie denken. Ik ben een eerlijke man’ – maar hij behoudt zijn zelfbeheersing en articuleert duidelijk. Stel dat er een tap is waarin een spreker naar zijn drugsleverancier belt om te informeren waar de gevraagde lading blijft, terwijl zijn klant een pistool tegen zijn slaap houdt en het zweet over zijn voorhoofd druppelt. Dan zal het moeilijk zijn deze stem te vergelijken met die van de steigerbouwer in de verhoorkamer.
(6) Schreuder: ‘Ook uit onderzoek blijkt dat een stem met heel sterke emoties, zoals paniek of doodsangst, niet te vergelijken is met een stem in normale toestand. Bovendien kun je zo’n gestreste stem niet nabootsen. Alle spieren spannen zich zó sterk aan, in normale toestand zou je dat niet kunnen.’ Maar ook in minder extreme situaties verschilt een stem per omstandigheid. ’s Morgens klink je anders dan ’s avonds, bij een college anders dan op een feestje, tegen je partner anders dan tegen de verzekeraar. Maar hoe dat verschilt, verschilt ook weer per persoon. ‘De een past zijn stem heel erg aan de situatie aan, bij een ander blijft de stem redelijk hetzelfde.’

(7) Doordat de verschillen tussen personen, maar ook bij ieder individu zo groot zijn, bestaan er nog geen bruikbare databases van spraakkenmerken waarmee je stemmen kunt vergelijken. Ook is veel materiaal niet geschikt om met elkaar vergeleken te worden: er zijn te veel variaties in opnamekwaliteit en taalgebruikssituatie. Zo leent een opgenomen verhoor zich er niet goed voor om te worden vergeleken met getapte telefoongesprekken. 'Onze mogelijkheden worden nogal eens overschat', aldus de spraakdeskundige, die zich herkent in wat wel 'het *CSI*[1]-effect' heet: politiemensen of advocaten hebben hoge verwachtingen van forensisch onderzoek, op basis van wat ze kennen uit tv-programma's. 'Ook op technisch gebied. Dan krijgen we bijvoorbeeld de vraag één stem te isoleren uit een wirwar van stemmen. In *CSI* kan dat, maar in het echt niet, want alle spraak zit in hetzelfde frequentiebereik.'
(8) De meeste vragen die bij Schreuder binnenkomen, zijn echter niet technisch van aard, maar gaan over het vergelijken van verschillende opnames. De opdrachtgever wil weten of een bepaalde opname de zogeheten 'betwiste opname' van de verdachte is. Bijvoorbeeld dat telefoongesprek waarin een spreker een drugstransport blijkt te regelen. Om daarachter te komen, vergelijkt Schreuder de opname met materiaal waarvan men zeker weet dat het van de verdachte afkomstig is.
(9) Alle achtergrondinformatie kan echter beïnvloeden wat je denkt te horen. Daarom neemt Schreuder allerlei voorzorgsmaatregelen in haar onderzoek. Ze weet niets van de zaak die ze onderzoekt, en voert de eerste fase van haar onderzoek 'blind' uit. 'Anders kun je gaan horen wat je wilt horen.' Iemand anders neemt de opdracht aan en vervolgens bereidt een assistente een serie geluidsfragmenten voor. 'Dat is een montage met daarin het betwiste materiaal, vergelijkingsmateriaal waarvan men zeker weet dat het van de verdachte is, en opnames van andere sprekers, de zogenoemde afleiders. De fragmenten staan in willekeurige volgorde.' Schreuder analyseert vervolgens elk fragment, beschrijft kenmerkende eigenschappen en geeft aan hoe waarschijnlijk het is dat bepaalde fragmenten van dezelfde spreker zijn.
(10) Bij het luisteren naar iemands spraak analyseert Schreuder hoe kenmerkende klanken worden uitgesproken, zoals de klinkers – voor of achter in de mond – en de r. 'Sommige mensen hebben heel duidelijk een rollende r of tongpunt-r, bij andere wisselt de uitspraak van de r tussen de lettergrepen.' Neem het antwoord van de steigerbouwer als wordt gesteld dat hij al eens eerder is opgepakt. 'Nee, dat was een vergissing, ze hebben me voor iemand anders aangezien.' De r in 'vergissing' is een kort rollende tongpunt-r. De r in 'voor' en 'anders' is echter nauwelijks hoorbaar. Ook let Schreuder op toonhoogte, spreeksnelheid, articulatiesnelheid, intonatie en stemkwaliteit. Is de stem modaal of opvallend, met af en toe een kraakje, of veel lucht?
(11) De fragmenten zijn meestal te kort voor een echte tekstanalyse. 'Maar ik let wel op zinsconstructie, woordgebruik, stopwoordjes en kenmerkende smakjes.' Voor een ongeoefende luisteraar is het haast onmogelijk om op basis van de telefoonfragmenten conclusies te trekken. Zo heeft de stem in het eerste fragment een kraakje, dat extra duidelijk klinkt in het eerste langgerekte ja. 'Jaaaa, het is wel een beetje moeilijk om te zeggen, want weet je wat, ik heb ehm, ik was net bij iemand.' De stem uit het derde fragment lijkt erop, maar heeft een veel lichtere kraak. Wel gebruikt de spreker hetzelfde stopwoordje 'weet je wat': 'Weet je wat? Maandag … ehm … Hoe laat ongeveer?'
(12) Maar hoeveel mannen gebruiken 'weet je wat' als stopwoord? En dat kraakje in de stem: ligt dat aan de stem of de opnamekwaliteit? Schreuder verwoordt de moeilijkheid: 'Je hoort verschillen en overeenkomsten. De verschillen hoeven niet te betekenen dat het een andere stem is, maar kunnen ook worden veroorzaakt door de situatie, of de opname. Andersom geldt dat ook voor sommige overeenkomsten.'
(13) Uiteindelijk is het juist die variatie die spraak zo interessant maakt om te onderzoeken, vindt Schreuder. Welke rol de analyses in de strafzaak spelen, krijgt ze overigens nooit te horen. 'Aan de ene kant wel jammer, maar voor de onafhankelijkheid van het onderzoek is het goed.'

Naar: Irene de Pous, Onze Taal, nr. 5, 2018

[1]*CSI: Crime Scene Investigation,* een Amerikaanse tv-serie over een forensisch onderzoeksteam

Opdracht
7

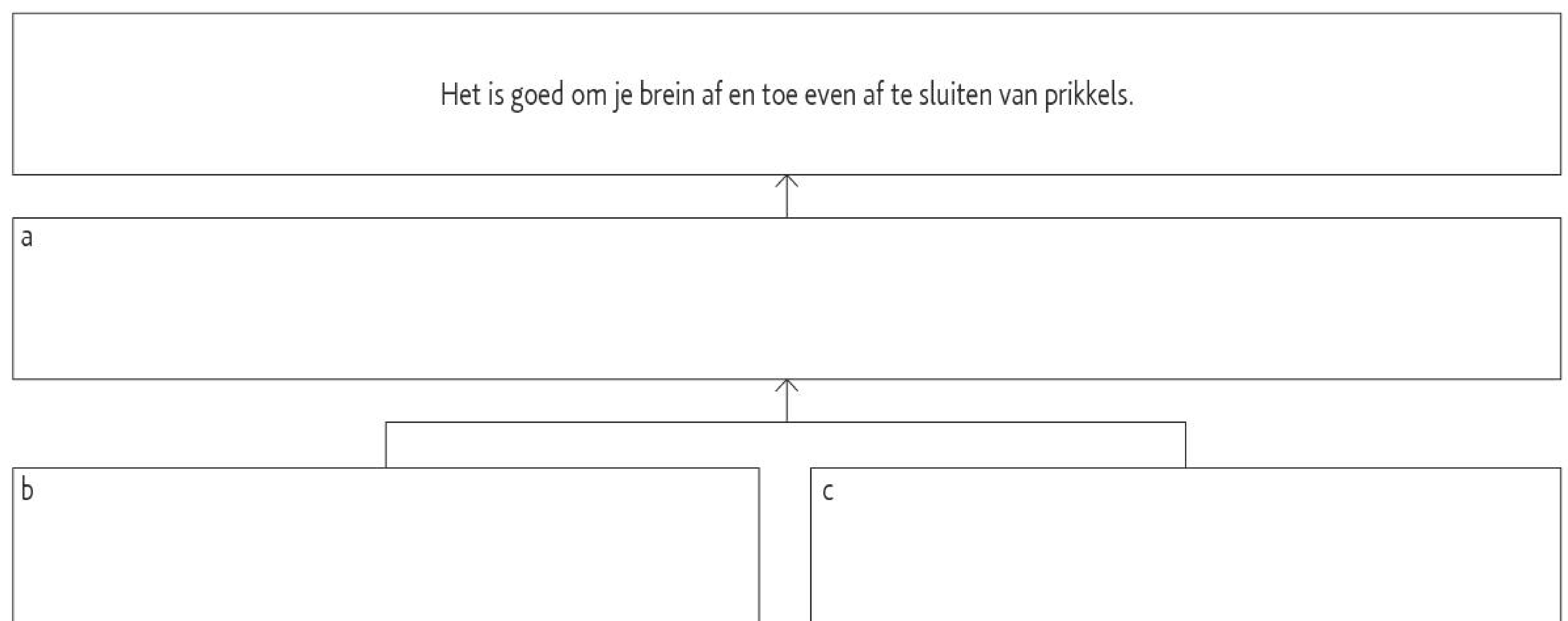
1 Analyseer tekst 7 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

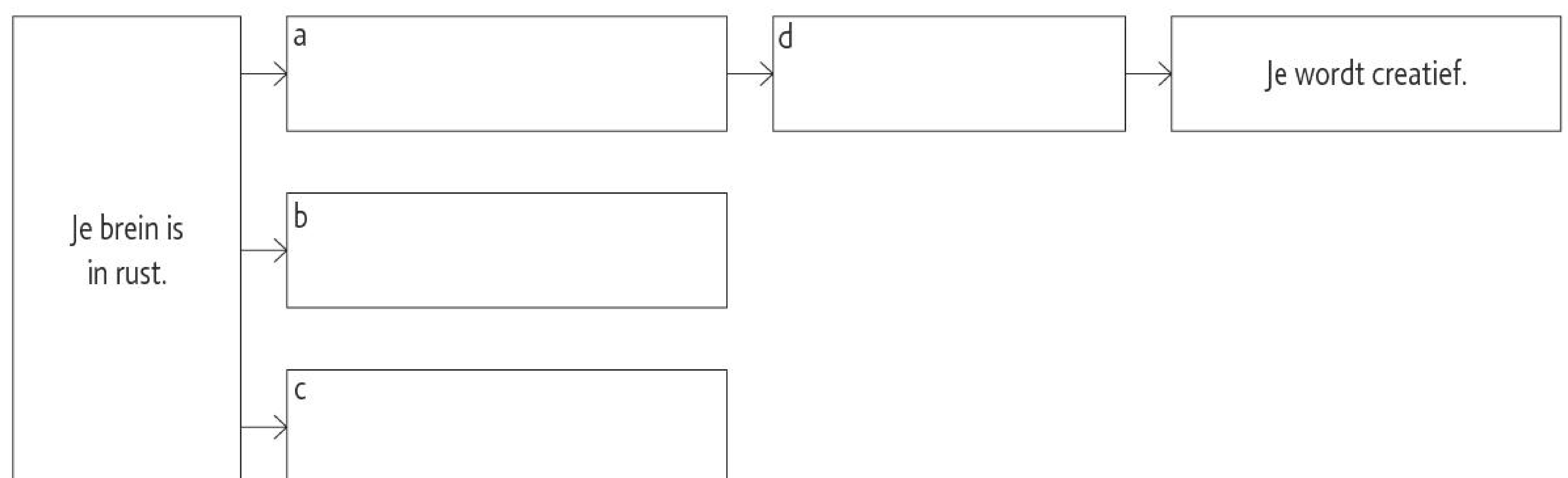
2 Welk soort aandachttrekker gebruikt de auteur in de inleiding?

3 'Jezelf vervelen is blijkbaar nuttig.' (al. 4) Wat is dat nut, volgens Wijnand van Tilburg?

4 Noteer op basis van alinea 6 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

5 Noteer op basis van alinea 7 en 8 wat er in het schema van oorzaak en gevolg bij a, b, c en d moet worden ingevuld.

6 Maak op basis van de redenering in alinea 9 een schema van drie blokjes met als standpunt: *Het is niet fijn om te gaan dagdromen.*

7 Met welke van de drie in alinea 4 tot en met 9 besproken wetenschappers is John Eastwood (al. 10-12) het eens als het gaat om wat verveling is? Licht je antwoord toe.

8 In de slotalinea doen enerzijds Van Tilburg en anderzijds Eastwood en Van der Stigchel aanbevelingen over hoe we moeten omgaan met verveling. Wat is het verschil tussen die aanbevelingen?

Tekst 7

Een ode aan de verveling

(1) Daar sta je dan bij de bushalte. Dertien minuten wachten tot de volgende bus. Je staart wat naar de felgekleurde posterreclame, maar daar is de lol snel van af. De huizen aan de overkant van de straat staan erbij en kijken ernaar. Er fietst een vrouw voorbij. Ze gaat de hoek om. Je kijkt op je horloge. Achter het glas sleept de secondewijzer zich met een tergende traagheid voort. Eén minuut verstreken. Wat ongelofelijk sáái.

(2) Als er al een universele karaktertrek bestaat, dan moet die haast wel onze ontiegelijke hekel aan verveling zijn. In de file, tijdens een stomvervelende klus op het werk, bij de dokter in de wachtkamer: vrijwel niemand vindt het prettig om in saaie situaties te belanden. Niet zo gek dat we ons de laatste jaren massaal hebben laten verleiden tot het ultieme entertainment in pocketvorm, de smartphone.

Met een wereld aan vermaak in je broekzak behoort de oeverloze verveling definitief tot het verleden.

(3) Wie zich echter in verveling verdiept, merkt al snel dat het onderzoek ernaar bepaald niet saai is. Vervelingswetenschappers vinden dat we ons misschien wel weer wat meer zouden mogen openstellen voor verveling.
(4) Een van hen is Wijnand van Tilburg, psycholoog aan het King's College in Londen. Tien jaar geleden besloot hij als pas afgestudeerd psycholoog onze omgang met verveling onder de loep te nemen. Zijn fascinatie met verveling begon met een besef: 'De meeste menselijke emoties hebben een evolutionaire functie. Van angst, vreugde en verdriet weten we dat ze mensen helpen om te overleven. Ook verveling is evolutionair blijven hangen. Jezelf vervelen is blijkbaar nuttig.'
(5) Verveling treedt op wanneer je activiteit niet voldoet aan een natuurlijke behoefte aan prikkels. Dat is een signaal, denkt Van Tilburg, om jezelf uit een zinloze routine te halen. 'Dus kan verveling je motiveren om een zinvollere activiteit te ontplooien', legt hij uit. 'Zoals verveling onze vroege voorouders aanspoorde om op saaie momenten op zoek te gaan naar voedsel, zo kan het tegenwoordig een teken zijn dat we ons leven misschien niet hebben ingericht zoals we dat het liefst zouden willen.'
(6) Verveling kan ook om andere redenen worden gekoesterd. 'Het is goed om je brein af en toe even af te sluiten van prikkels', vertelt Stefan van der Stigchel, psycholoog aan de Universiteit Utrecht en auteur van het boek *Zo werkt aandacht*. Uit onderzoek bleek al eerder dat een pauze van het werk in een 'saaie' omgeving, zoals de natuur, goed is voor de concentratie. Van der Stigchel: 'In de natuur kan je brein weinig anders dan niks doen, want er is niet veel om op te reageren. Dat geldt niet voor een drukke stad, en al helemaal niet als je een smartphone erbij pakt.' Zonder prikkels krijgt je concentratievermogen even rust en dat heeft het bij tijd en wijle hard nodig om goed te blijven functioneren. 'Net als een spier, eigenlijk', aldus Van der Stigchel.
(7) Opvallend genoeg is een brein in rust niet helemaal inactief. Neurologen legden proefpersonen in de MRI-scanner en zagen dat een brein dat niets te doen heeft, toch in bepaalde hersendelen activiteit vertoont. Het 'default brain network' wordt dit genoemd: het standaardnetwerk. 'Het brein schakelt dan over op dagdromen en introspectie', vertelt Van der Stigchel. 'Maar daarvoor is geen inspanning nodig, waardoor je concentratievermogen zich kan herstellen.'
(8) Dat dagdromen van het standaardnetwerk heeft een leuke bijkomstigheid: je wordt er vindingrijker van. In 2014 lieten Amerikaanse onderzoekers een groep proefpersonen net zo lang nummers uit een telefoonboek overschrijven tot ze zich stierlijk verveelden. Vervolgens voerden ze tests uit om creativiteit te meten, zoals het bedenken van manieren hoe je twee plastic cups zou kunnen gebruiken. De verveelde proefpersonen bedachten veel meer manieren om de cups te gebruiken dan een niet-verveelde controlegroep. 'Blijkbaar gaat een verveeld brein zo hard op zoek naar prikkels dat er vanzelf creatieve gedachten opkomen', concludeerde hoofdonderzoekster Sandi Mann in Amerikaanse media. Je brein kan op verrassende gedachten komen, zolang je het maar af en toe de kans geeft om af te dwalen.

(9) Af en toe de saaiheid opzoeken is, kortom, goed voor je. Er is alleen één probleem: mensen houden niet van verveling. In 2010 publiceerde *Science* een studie met als titel 'A wandering mind is an unhappy mind' – een dwalend brein is een ongelukkig brein. Van der Stigchel: 'Mensen vinden het over het algemeen niet fijn om te gaan dagdromen. Je gaat over jezelf nadenken, aan introspectie doen. Dat kan confronterend zijn.' Het zit in onze aard om op zoek te gaan naar prikkels. Zolang het brein maar bezig blijft, en niet met allerlei moeilijke gedachten op de proppen komt, voelen we ons senang.
(10) Verveling *an sich* is dan ook helemaal niet waar we naar op zoek moeten, vindt John Eastwood. Hij leidt aan de York Universiteit in Toronto het *boredom lab*, het vervelingslab, waar een team psychologen zich over het fenomeen buigt. 'Ik denk niet dat er iets goed is aan verveeld zijn', peinst Eastwood. 'Af en toe een stap terugzetten uit de schreeuwende, altijd om aandacht vragende wereld, kan geen kwaad. Maar dat is iets wezenlijk anders dan verveeld zijn.' Volgens Eastwood is verveling gewoon verveling en verwijst het in essentie naar het onvermogen om uit te drukken wat je precieze behoeften zijn of waar je zin in hebt. Dat heeft dus weinig te maken met hoe actief je met iets bezig bent. Wie in bad met de ogen dicht lekker ligt te dagdromen, is niet verveeld, maar wie zich op kantoor of op school tijdens een saaie taak laat afleiden door Facebook wel.
(11) Eastwood schaart verveling als nuttige prikkel in het rijtje met pijn, verdriet en angst: niet fijn, wel handig. 'Zodra je alles op alles zet om pijn te vermijden, raak je in de problemen', aldus Eastwood. 'Hetzelfde geldt voor verveling. Je moet jezelf toestaan af en toe verveeld te raken, anders heb je nooit in de gaten dat wat je doet, zinloos is, of niet in lijn ligt met je eigenlijke behoeften.' Oftewel: als je elk greintje verveling verjaagt met een spelletje Candy Crush, heb je misschien niet door dat je op zoek moet naar een andere baan.
(12) Eastwood haalt een metafoor aan van de Duitse socioloog Georg Simmel om uit te leggen hoe het gebruik van technologie als de smartphone ons leven beïnvloedt. 'Vergelijk het met een snelstromende rivier. Daarin kun je je heerlijk mee laten voeren. Maar als je te lang blijft meedrijven, vergeet je hoe je moet zwemmen. Op dezelfde manier is het eenvoudig om je verveling met technologie te verdrijven, terwijl je daarbij wellicht vergeet hoe je op saaie momenten kunt nadenken over wat je met je leven wilt, en hoe je dit gaat aanpakken.'
(13) Of je de saaiheid nu opzoekt of niet, voor de een zal het makkelijker zijn ermee om te gaan dan voor de ander. Mensen verschillen in hun aanleg voor verveling. Al in 1986 ontwikkelden wetenschappers een schaal voor het meten van *boredom proneness* – de neiging tot verveling. Mensen die hoog scoren op de schaal, raken sneller verveeld door weinig prikkelende situaties. Deze neiging tot verveling blijkt in wetenschappelijke onderzoeken keer op keer samen te hangen met allerlei naars: gokgedrag, drugsgebruik, overmatig eten.

(14) Het is dan ook niet per se verstandig om verveling na te streven – eerder moeten we leren er beter mee om te gaan. 'Installeer bijvoorbeeld een creatieve teken-app op je smartphone', suggereert Van Tilburg. 'Daarmee stimuleer je je eigen creativiteit. Dat is al een veel betere manier om met verveling om te gaan dan Candy Crush.' Eastwood en Van der Stigchel zien meer in het opzoeken van een prikkelarme omgeving, zoals de natuur. 'Het menselijke aandachtssysteem is ontstaan in de natuur en is daar uiteindelijk het beste op aangepast', aldus Eastwood. 'Je zult wel moeten leren om een omgeving met zo weinig prikkels te tolereren. Dat is vergelijkbaar met afkicken van een verslaving. Eerst voel je een sterke behoefte aan prikkels, maar uiteindelijk blijk je die snelle behoeftebevrediging te hebben ingeruild voor iets veel beters: kunnen genieten van saaiheid, zonder te zwichten voor verveling.'

Naar: Mickey Steijaert, de Volkskrant, 20 januari 2018

Ik kan/weet:

- ☐ zelfstandig een grote variatie aan teksten lezen over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard. 3F
- ☐ lezen met begrip voor geheel en details. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

UIT ONDERZOEK
IS GEBLEKEN
DAT ONDERZOEKEN
VEEL LEUKER IS
DAN ANTWOORDEN
VINDEN

Loesje

Postbus 1046
6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Schrijven

Omdat het vandaag je laatste dag is, zal ik je sparen.

W. F. Hermans

Inhoud

Succes op school, tijdens de vervolgstudie en in de latere beroepspraktijk hangt mede af van je schrijfvaardigheid. Het is een voordeel als je goede teksten kunt produceren: werkstukken, scripties, motivatiebrieven, stage- en onderzoeksverslagen. Daarom is schrijfvaardigheid een onderdeel van het Schoolexamen Nederlands.

1 Van bouwplan naar tekst

Je leert:
- schrijven met een stappenplan.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 6 Publiek
  - § 9 Documenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Het schrijfproces

Schrijven is een moeilijke vaardigheid. Net als bij spreken moet je zorgen voor een informatieve en aantrekkelijke inhoud van je tekst en voor een heldere structuur, een logische opbouw: in welke volgorde presenteer je de informatie?

Maar er zijn ook belangrijke verschillen met spreken:
- Wanneer je als spreker merkt dat de luisteraars iets niet begrijpen, kun je even wat extra uitleg geven; bij schrijven bestaat die mogelijkheid niet.
- Als je als spreker eens een zin niet afmaakt of opnieuw formuleert, neemt het publiek je dat niet kwalijk: iedereen doet dat. Bij schrijven moeten de zinnen echter foutloos geformuleerd zijn.
- Bij spreken hoor je het verschil niet tussen 'word' en 'wordt' of tussen 'nieuwschierig' en 'nieuwsgierig'. Een schrijver moet altijd op de spelling letten.

Over het **schrijfproces** is nog niet alles bekend. Maar uit onderzoek zijn wel een paar zaken duidelijk geworden.
Schrijvers die goede teksten produceren, blijken hun schrijfproces te verdelen in **drie fasen**:
1 inhoud genereren en structureren;
2 tekst produceren;
3 tekst reviseren (verbeteren).

In **fase 1 - *Inhoud genereren en structureren*** bedenken deze goede schrijvers op basis van hun bronnen wát ze gaan schrijver: de *inhoud*. De beste resultaten worden geboekt door schrijvers die ook nadenken over de *volgorde* waarin ze de informatie gaan presenteren.

In **fase 2 - *Tekst produceren*** wordt de tekst geschreven. Het lijkt verstandig om in deze fase nog niet te veel te verbeteren. Iets verbeteren aan de laatste, zojuist geschreven alinea kan wel, maar de betere schrijvers veranderen zelden iets aan reeds eerder geproduceerde tekst. Dat komt pas in fase 3.

Fase 3 - *Tekst reviseren* is bedoeld om de tekst te verbeteren. Goede schrijvers doen dat in twee of drie rondes:
- In ronde 1 kijkt de schrijver nog eens kritisch naar de *inhoud*: is alles duidelijk? Zijn de alinea's een logische eenheid rondom een kernzin? Zijn de deelonderwerpen herkenbaar? Is de *structuur* duidelijk door signaalwoorden en structurerende zinnen? Moet er nog iets overbodigs weg uit de tekst? Is nog ergens extra toelichting nodig? Schrijvers die in deze fase nog bronnen raadplegen, produceren minder goede teksten.
- In ronde 2 komt het *taalgebruik* aan de orde: zijn de woorden goed gekozen en de zinnen correct geformuleerd? Kunnen sommige zinnen misschien nog aantrekkelijker gemaakt worden?
- In ronde 3 is de *spelling* aan de beurt: zijn de woorden en de werkwoordsvormen correct gespeld? Zijn de hoofdletters en de leestekens juist geplaatst? Kijk ook naar de *lay-out*.

Op deze onderzoekresultaten is het *Stappenplan Schrijven* gebaseerd.

Theorie

Stappenplan Schrijven

Stap 1: Inhoud genereren en structureren
- Bedenk wat je allemaal over het onderwerp weet. Maak een mindmap of noteer je ingevingen in steekwoorden en korte zinnen.
- Documenteer je als je niet genoeg kennis hebt over het onderwerp:
  - Formuleer je documentatievragen.
  - Zoek geschikte bronnen.
  - Maak (zo nodig) een documentatiemap.
- Maak een bouwplan:
  - Noteer het onderwerp van de tekst.
  - Noteer het tekstdoel: informeren, overtuigen, activeren of opiniëren.
  - Noteer voor welk publiek je de tekst schrijft.
  - Formuleer in één zin de hoofdgedachte van de tekst.
  - Kies een geschikte tekststructuur. → ***zie Basis p. 22***
  - Noteer de deelonderwerpen in vraagvorm.
  - Noteer van elke alinea de inhoud in steekwoorden.
  - Wissel je bouwplan uit met dat van een ander (tweetal). Geef elkaar commentaar en vul je bouwplan zo nodig aan.

Stap 2: Tekst produceren
- Schrijf je bouwplan uit tot een eerste versie van je tekst.

Stap 3: Tekst reviseren
- Reviseer je tekst in drie rondes: inhoud (/structuur), taalgebruik, spelling en lay-out.
- Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van een feedbackformulier en verbeter zo nodig je tekst.

Theorie

Stap 1: Inhoud genereren en structureren
Een **bouwplan** zorgt voor samenhang in de tekst. In een bouwplan leg je de inhoud en de opbouw van je tekst vast: welke deelonderwerpen komen aan de orde en in welke volgorde. Ook noteer je de inhoud van de verschillende alinea's in steekwoorden. Dan hoef je je bij het schrijven alleen nog maar te concentreren op de formulering (woordkeus en zinsbouw), de spelling en de lay-out.

Je kunt je bouwplan in een schema zetten.

Voorbeeld

Bouwplan voor een tekst

Onderwerp:	De aanschaf van een warmtepomp
Tekstdoel:	opiniëren
Hoofdgedachte:	Het is niet in alle gevallen verstandig om een warmtepomp aan te schaffen.
Publiek:	lezers van een landelijk dagblad
Tekststructuur:	voor- en nadelen

1	2	3	4
Tekstdeel	**Al.nr.**	**(Deel)onderwerp**	**Uitwerking in steekwoorden**
Inleiding	1	Aandacht trekken:	regering heeft bekendgemaakt dat gaskraan Groningen dichtgaat – uiterlijk 2030 afgerond
	2	Introductie onderwerp: vraagstelling:	geen gas meer voor verwarming – geen gas meer voor koken – overstappen op warmtepomp – haalt warmte uit aardbodem en/of grondwater – wat zijn de voor- en nadelen?
Middenstuk	3	Wat zijn de oorzaken/ redenen om te stoppen met aardgas uit Groningen?	aardgasvoorraad raakt op – aardbevingen veroorzaken schade aan huizen in Groningen – klimaat: CO_2-uitstoot
	4	Wat zijn de nadelen van een warmtepomp?	sommige huizen ongeschikt voor warmtepomp – onvoldoende geïsoleerd – laagtemperatuursverwarming is een must – warmtepompinstallatie erg groot – niet elk huis heeft er ruimte voor
	5		warmtepomp is duur – tussen de 8.000 en 12.500 euro – terugverdientijd meer dan tien jaar – cv-ketel kost maar 1.500 euro
	6	Wat zijn de voordelen van een warmtepomp?	milieuvriendelijk – gebruikt nauwelijks fossiele brandstoffen – verbruikt weinig elektriciteit – genereert veel warmte – enorme verlaging van CO_2-uitstoot – gezin met gasketel 2850 kilo CO_2 – met warmtepomp minstens 1000 kilo minder
	7		warmtepomp is voordelig – (los van de aanschafprijs) energierekening van huishouden fors lager – 500 tot 1.000 euro per jaar – verwarmingskosten lager – ook onderhoudskosten lager
	8		onbekender voordeel: meeste systemen kunnen koelen – niet alleen verwarming in winter – in de zomer een heerlijk frisse woning
Slot	9	Hoofdgedachte:	Het is niet in alle gevallen verstandig om een warmtepomp aan te schaffen.
		Aanbeveling:	Huiseigenaars moeten goed kijken naar de ruimte in hun huis en naar de isolatie van hun huis alvorens over te gaan tot de aanschaf van een warmtepomp.

Opdracht
1

Bekijk het bouwplan voor de tekst 'Mobiele telefoons in de les'.

1 Wat is het tekstdoel?
2 Wat is de tekststructuur?
3 Noteer kort de inhoud van een aantrekkelijke eerste alinea.
4 Op welke manier zou je in alinea 2 het onderwerp introduceren?
5 Werk het deelonderwerp 'Welke argumenten zijn er om mobieltjes in de les te verbieden?' uit in ten minste twee alinea's: noteer van beide alinea's de inhoud in steekwoorden.

6 Bedenk nog een deelonderwerp; het moet uit twee alinea's bestaan. Noteer van beide alinea's de inhoud in steekwoorden.
7 Bedenk een goede titel voor de tekst.
8 Schrijf voor de tekst een slotalinea van ten minste 60 woorden. In het slot staat de conclusie.

Bouwplan

Onderwerp:	Mobiele telefoons in de les
Tekstdoel:	...
Hoofdgedachte:	Mobiele telefoons moeten tijdens de les in principe uit staan.
Publiek:	jongeren
Tekststructuur:	...

1	2	3	4
Tekstdeel	**Al.nr.**	**(Deel)onderwerp**	**Uitwerking in steekwoorden**
Inleiding	1	Aandacht trekken:	
	2	Introductie onderwerp:	
Middenstuk	3	Welke argumenten zijn er om mobieltjes in de les te verbieden?	Argument 1:
	4		Argument 2:
	5		
	6		
	...		
Slot	laatste	Conclusie:	Mobiele telefoons moeten tijdens de les in principe uit staan.

Theorie

Stap 2: Tekst produceren

Wanneer je bouwplan in orde is, ga je de tekst schrijven: je werkt de informatie in kolom 3 en 4 van het bouwplan uit tot deelonderwerpen en alinea's.

- De **inleiding** bestaat uit twee alinea's: in de eerste trek je de aandacht van de lezer, in de tweede introduceer je het onderwerp van de tekst. → ***zie Basis p. 13***
- In het **middenstuk** werk je de deelonderwerpen uit kolom 3 uit. In kolom 4 staat in steekwoorden min of meer de inhoud van elke alinea. Je zet de steekwoorden om in zinnen, die steeds samen een alinea vormen.
- Elke **alinea** heeft een **kernzin**: meestal de eerste, minder vaak de tweede en soms de laatste zin. De kernzin bevat de hoofdgedachte van de alinea. De andere zinnen zijn

uitwerking, uitleg, voorbeeld(en), onderbouwing enz. bij de kernzin. Maak de structuur van de tekst duidelijk door structurerende zinnen en geef tekstverbanden aan met signaalwoorden voor opsomming, tegenstelling enz. → ***zie Basis p. 28***
- Het **slot** bevat in ieder geval de hoofdgedachte van de tekst, soms aangevuld met andere elementen. Denk aan een goede slotzin. → ***zie Basis p. 18***

Bij het uitschrijven moet je rekening houden met het beoogde **publiek**. → ***zie Basis p. 31***

Structuur door lay-out
Een goede opmaak van een tekst is belangrijk: de lay-out maakt de structuur van je tekst duidelijk. Een aantrekkelijke en overzichtelijke opmaak zorgt er bovendien voor dat de lezer verder zal lezen.
De netversie van de tekst ziet er als volgt uit:
- een (motiverende) titel tegen de linkerkantlijn met **vette** letters;
- een eventuele (informerende) ondertitel met *cursieve* letters;
- een witregel tussen titel(s) en schrijver;
- de naam van de schrijver;
- twee witregels tussen schrijver en inleiding;
- de inleiding;
- twee witregels tussen inleiding en middenstuk;
- steeds één witregel tussen de deelonderwerpen van het middenstuk;
- eventuele tussenkoppen met vette letters; geen witregel na een tussenkop;
- een tab (inspringing) bij een nieuwe alinea (maar niet na een witregel);
- doorlopende tekst binnen een alinea (dus niet elke zin op een nieuwe regel);
- zo min mogelijk cursiveringen, geen onderstrepingen;
- twee witregels tussen middenstuk en slot;
- enkele aanhalingstekens (' en ').

Voorbeeld

Structuur door lay-out (deelonderwerp)

1. In de structurerende eerste zin wordt het deelonderwerp *Wat zijn de voordelen van een warmtepomp?* aangekondigd.
2. De onderstreepte woorden *Om te beginnen, Daar komt bij* en *nog een* zijn signalen voor een opsommend verband.
3. In alinea 6 is de tweede zin de kernzin; de eerste zin kondigt het deelonderwerp aan.
4. In alinea 7 en 8 is de eerste zin de kernzin.
5. Lay-out: bij alinea 7 en 8 wordt ingesprongen met een Tab.

Het deelonderwerp *Wat zijn de voordelen van een warmtepomp?* (alinea 6, 7 en 8 van de tekst over de aanschaf van een warmtepomp) kan als volgt worden uitgeschreven:

(6) Daar staan echter drie grote voordelen tegenover. (1) Om te beginnen (2) is een warmtepomp erg milieuvriendelijk. (3) Hij gebruikt nauwelijks fossiele brandstoffen. Een warmtepomp gebruikt weinig elektriciteit, maar genereert wel veel warmte. De CO_2-uitstoot van een huishouden dat een warmtepomp aanschaft, wordt veel kleiner. Een gezin met een hr-ketel stoot 2850 kilo CO_2 uit. Met een warmtepomp wordt dit minstens 1000 kilo minder.
(7) (5) Daar komt bij (2) dat een warmtepomp heel voordelig is. (4) Dit moeten we wel los zien van de aanschafprijs. De energierekening van een huishouden wordt veel lager, doordat de verwarmingskosten drastisch omlaaggaan. Het kan wel 500 tot 1.000 euro per jaar schelen. Ook de onderhoudskosten van een warmtepompinstallatie zijn lager dan die van een klassieke cv-ketel. Dit kan elk jaar nog eens meer dan 100 euro schelen.
(8) (5) Dit zijn de twee voordelen die meestal genoemd worden, maar er is nog een (2) onbekender voordeel: de meeste warmtepompsystemen kunnen ook koelen. (4) Het huis is dus niet alleen 's winters behaaglijk warm, maar ook is het 's zomers binnen lekker fris.

Opdracht
2

1 Schrijf op basis van het bouwplan *De aanschaf van een warmtepomp* op p. 110 het deelonderwerp 'Wat zijn de nadelen van een warmtepomp?' (alinea 4 en 5). Gebruik ten minste 100 woorden.
2 Schrijf op basis van het bouwplan *Mobiele telefoons in de les* op p. 111 het deelonderwerp 'Welke argumenten zijn er om mobieltjes in de les te verbieden?' (alinea 3 en 4). Gebruik ten minste 100 woorden.

Theorie

Stap 3: Tekst reviseren
Als je de eerste versie van je tekst geschreven hebt, kijk je die goed na en breng je verbeteringen aan. Gebruik daarbij het *Feedbackformulier Schrijven* als checklist. Werk bij voorkeur in drie rondes: ronde 1 - inhoud en structuur, ronde 2 - taalgebruik, ronde 3 - spelling en lay-out. → *zie p. 109*
Laat daarna iemand anders je tekst beoordelen met behulp van het *Feedbackformulier Schrijven*. Een ander ziet altijd dingen die jou als schrijver niet zijn opgevallen.
Als je klasgenoot veel commentaar had op je tekst, vul dan het *Zelfevaluatieformulier Schrijfproces* in.

Feedbackformulier Schrijven

De tekst is gemaakt door:

De tekst is beoordeeld door:

Inhoud en structuur	- +
De tekst heeft een aantrekkelijke motiverende titel.	O O O O
De tekst heeft een informerende ondertitel.	O O O O
De eerste alinea van de inleiding trekt de aandacht van de lezer.	O O O O
De tweede alinea van de inleiding maakt het onderwerp goed duidelijk.	O O O O
De deelonderwerpen zijn goed gekozen.	O O O O
De deelonderwerpen zijn voldoende uitgewerkt.	O O O O
De deelonderwerpen zijn te herkennen aan structurerende zinnen, signaalwoorden of tussenkopjes.	O O O O
Elke alinea heeft een kernzin.	O O O O
In de alinea's zijn de kernzinnen duidelijk uitgewerkt.	O O O O
Elke alinea bevat functie- en/of signaalwoorden.	O O O O
Het slot bevat de hoofdgedachte van de tekst (in één zin geformuleerd).	O O O O
Het slot bevat een goede afronding, bijvoorbeeld een uitsmijter.	O O O O
De lay-out is volgens de regels en maakt de opbouw van de tekst duidelijk.	O O O O
De beoordelaar geeft in de tekst aan waar de lay-out niet correct is.	

Formulering en spelling *De beoordelaar geeft in de tekst fouten in formulering en spelling aan, zo mogelijk voorzien van het nummer van de formuleringsfout.*	- +
De tekst bevat geen formuleringsfouten.	O O O O
Het taalgebruik is afwisselend, doordat er variatie is in woordkeus, zinsopbouw en zinslengte.	O O O O
Het taalgebruik is aantrekkelijk, doordat er uitdrukkingen zijn gebruikt.	O O O O
De tekst bevat geen fouten in spelling en interpunctie.	O O O O

Tips en tops
Wat is er goed: wat moet de schrijver zeker zo houden?
Wat kan er beter: wat moet de schrijver anders doen?

Opdracht
3

Lees tekst 1, de eerste versie van een tekst die geschreven is door Linsey Duif.
Je krijgt van je docent het *Feedbackformulier Schrijven*. Controleer de tekst met behulp van het feedbackformulier. Noteer ook enkele tips en tops.

Tekst 1

Weer terug in de kisten

De dienstplicht in Nederland

Linsey Duif

Dienstplicht is er al een tijdje, jongens en sinds 2018 ook meisjes worden ingeschreven voor dienstplicht om hun land te dienen. Sinds 1 mei 1997 is de opkomst plicht echter opgeschort, wat betekend dat je niet meer hoeft te komen. Veel mensen zijn het eens met die beslissing. Maar er zitten zeker voordelen aan dienstplicht, en die ga ik hier toelichten. Dus ik ben voor het opnieuw invoeren van de dienstplicht.

Ik ben voor dienstplicht omdat het zorgt dat je meer orde en structuur in je leven krijgt. Als je namelijk in dienstplicht bent, dan heb je taken die je moet uitvoeren op bepaalde tijden en die zorgen dus voor structuur. Ook zorgen de leiding gevenden dat er orde in de groep blijft.

Daarbij zorgt dienstplicht voor meer opleidingsmogelijkheden in de millitaire sector. Als je bijvoorbeeld in dienstplicht bent geweest heb je al meer ervaring. Meer ervaring hebbend zijn er dus meer opleidingsmogelijkheden in deze sector.

Een ander voordeel is dat wanneer de dienstplicht weer word ingevoerd, de criminaliteitscijfers zullen dalen. Want jongeren hebben geen tijd meer om rond te hangen en er wordt ze goede manieren geleerd. In andere landen is uit onderzoek gebleken dat jongeren die uit dienstplicht vandaan komen minder snel de criminaliteit in gaan.

En als Nederland in oorlog gaat komen. Moeten we ons wel goed kunnen verdedigen tegen de vijand. Een beroepleger gaat dat alleen nooit redden. We zullen daarbij dus wel een leger van dienstplichtigen bij moeten hebben. Als je in dienstplicht geweest bent, blijf je nog tot je 45ste oproepbaar. Dat betekend dat we dan een leger hebben van bijna de halve bevolking.

Het leger wordt nu ingezet voor zogenaamde vredesoperaties. Ook hieraan zouden dienstplichtigen kunnen meedoen. Dit heeft voor het beroepleger het voordeel dat ze dan niet altijd mee hoeven. En voor de dienstplichtigen dat ze meer van de wereld zien en goede daden kunnen verrichten. Neem bijvoorbeeld Afrika, daar is het Nederlandse leger actief geweest in Mali.

Een vaak genoemd tegenargument is dat een halfjaar legertraining zinloos is omdat de dienstplichtigen nooit zo goed en sterk kunnen worden als beroepmilitairen.
En daarom beter verder kunnen gaan met hun leven zonder onderbrekingen als dienstplicht.

Echter is het zo dat dienstplicht niet alleen betekent hoeveel push ups je kunt doen. Het gaat ook over onderwerping aan een millitair regime zoals dissipline en het gaat over je karaktervorming. Ook je moet op elkaar leren vertrouwen en daarmee bouw je een band op met de andere jongens en meisjes in jouw eenheid. Dat soort dingen zijn zeker nuttig ook al is het maar voor een halfjaar.

Daarom ben ik er voor dat de dienstplicht in Nederland opnieuw ingevoerd moet worden. Het zorgt voor structuur en orde, ook wordt je dissipline bijgebracht. Ook al vinden sommige mensen het zinloos, je krijgt wel een band met andere leeftijdsgenoten in dezelfde situatie en helpt bij de vorming van je karakter. En een belangrijk punt is dat het de criminaliteit tegengaat. Dus laten we die kisten maar weer aan trekken.

Theorie

Schrijven in tweetallen

Als je met zijn tweeën een schrijfopdracht maakt, zijn er twee rollen die jullie afwisselend vervullen, die van schrijver en die van observant.
Schrijver: Je schrijft en 'denkt hardop': je vertelt de observant wat je denkt voordat je een zin opschrijft, tijdens het schrijven, en nadat je een zin geschreven hebt: wat wil de lezer weten in de volgende zin?
Observant: Je luistert naar de gedachten van de schrijver en je leest wat hij opschrijft. Daarbij kun je vragen stellen als:

- Trekt de eerste alinea van de inleiding de aandacht van de lezer?
- Blijkt uit de tweede alinea van de inleiding duidelijk wat het onderwerp van de tekst is?
- Wordt elk deelonderwerp aangekondigd met een structurerende zin?
- Bevat elke alinea een kernzin en staat die op een voorkeursplaats?
- Geven de andere zinnen voldoende toelichting op de kernzin?
- Is er door middel van signaalwoorden verband aangebracht tussen de zinnen, de alinea's en de deelonderwerpen?
- Staat in het slot de hoofdgedachte? Wordt het op een aantrekkelijke manier afgerond?
- Zijn de zinnen correct geformuleerd?
- Zijn de woorden correct gespeld?
- Is het taalgebruik afwisselend en aantrekkelijk?

Zeg niet steeds voor wat de schrijver moet opschrijven; je mag wel suggesties geven.

Opdracht
4

Werk in tweetallen. Schrijf voor jullie klasgenoten een informerende tekst van 500 à 600 woorden over een van de volgende onderwerpen:

- (on)gezond eten
- muziekfestivals
- all-inclusive resorts
- spieken

Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Schrijven*.

Ik kan/weet:

- ☐ alinea's verbinden tot een coherent betoog. 3F
- ☐ de opbouw van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F
- ☐ een heldere structuur aan de tekst geven door witregels, marges, kopjes te gebruiken. 3F
- ☐ een langere tekst indelen in paragrafen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Schrijven**, *het* **Formulier Bouwplan voor een tekst** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces**.

2 Uiteenzetting

Je leert:

- een uiteenzetting schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel; § 2 Inleiding en slot; § 3 Middenstuk; § 4 Alinea's en kernzinnen; § 5 Signaalwoorden en functiewoorden; § 6 Publiek
- Cursus 2 Lezen — § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 3 Schrijven — § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Uiteenzetting: de lezer informeren

Een **uiteenzetting** is een informatieve en objectieve tekst. Het tekstdoel van een uiteenzetting is informeren. Je geeft daarom in een uiteenzetting veel feiten en daarnaast leg je veel uit. Bij de uitleg gebruik je voorbeelden.
Als er in je uiteenzetting meningen staan, dan geef je die objectief weer. Je noemt ze om aan te geven hoe iemand anders over het onderwerp denkt. Jouw mening is in een uiteenzetting niet van belang.

De hoofdgedachte van een uiteenzetting is een constatering. Bijvoorbeeld:
– *De korte vakantie wordt in Nederland steeds populairder.*
– *De laatste jaren krijgen meer leerlingen van de basisschool een havo- of vwo-advies.*

Je kunt voor een uiteenzetting de volgende tekststructuren gebruiken:
- vraag-antwoordstructuur;
- verklaringsstructuur;
- aspectenstructuur;
- verleden-heden(-toekomst)structuur;
- probleem-oplossingsstructuur.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een uiteenzetting.

1 Welke aandachttrekker wordt er gebruikt in alinea 1?
2 Hoe wordt in alinea 2 het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
3 Het slot bevat de hoofdgedachte. Noteer die.
4 Welke structuur heeft de tekst?
5 Het middenstuk van de tekst bestaat uit drie deelonderwerpen (de alinea's 3-4, 5-6-7 en 8-9). Noteer voor elk deelonderwerp een geschikte tussenkop. Kies uit:
- ○ Bewustwording
- ○ Europese Commissie
- ○ Magnetronmaaltijden
- ○ Producenten moeten meedoen
- ○ Steeds meer plastic
- ○ Zwerfafval

6 Waaraan kun je zien dat tekst 1 een uiteenzetting is? Noem ten minste twee kenmerken.

Tekst 1

Ontplasticen

Iedereen kan thuis iets doen aan de plasticsoep

Rosan Hollak

(1) Ik open de gangkast. Een enorme berg plastic tassen zit in een hoek gepropt. Ik haal ze eruit: 71 stuks. Ze zitten verstopt in de kast omdat ik – en de rest van het gezin – eigenlijk niet weet wat we ermee aan moeten. Weggooien voelt niet goed, hergebruiken doen we nauwelijks. Ik ga de badkamer binnen en tel het plastic: 9 tandenborstels, 5 flessen shampoo, 3 flessen conditioner, 4 flessen douchegel, 4 flessen wasmiddel en wasverzachter en een volle doos plastic wattenstaafjes. Met een licht opgelaten gevoel rijd ik, met een plastic tasje uit de gangkast, even later naar de supermarkt. Daar staar ik vertwijfeld naar de schappen. Maaltijdsalades en magnetronmaaltijden worden aangeboden in plastic bakken. Een brood? In een plastic zak. Een komkommer? Strak in het plastic. Tandpasta? In een plastic tube. Wat is er eigenlijk niet in plastic gehuld?

(2) Thuis begin ik te googelen. Van al het afval in de wateren binnen de Europese Unie is 85 procent plastic, lees ik in het bericht waarin staat dat de Europese Commissie een verbod wil op plastic borden en bestek, wattenstaafjes, rietjes en roer- en ballonstaafjes. Ik lees over plasticsoep (plastic afval in onze oceanen en zeeën), over zeemeeuwen met een maag vol plastic en over weggooi-schoonmaakdoekjes met niet-afbreekbaar plastic die de Britse riolen verstoppen. De verhalen zijn dramatisch. Hoe kan ik in mijn eigen huishouden plastic minderen? Zet dat wel zoden aan de dijk?

(3) Ik vraag het politicoloog Michiel Roscam Abbing, werkzaam bij de *Plastic Soup Foundation*. Hij heeft net de *Plastic Soup Atlas van de Wereld* gepubliceerd, een praktisch boek, vol met illustraties en grafieken over de groeiende hoeveelheid plastic, over het ontstaan van zwerfplastic en microplastics in onze oceanen en op onze stranden. Het tweede deel van de Atlas is gericht op de mogelijke oplossingen. Roscam Abbing noemt de deze week voorgestelde maatregelen van de Europese Commissie 'een stap voorwaarts, maar niet genoeg'.

(4) Hij vertelt dat sinds de jaren tachtig de wereldproductie van plastic zes keer in omvang is toegenomen. 'Het neemt alleen maar toe. Waar eindigt dit straks voor onze kinderen?' Ter onderbouwing noemt hij nog even een paar cijfers. Elke Europeaan is verantwoordelijk voor 30 kilo plastic afval per jaar. Van al het plastic dat we dagelijks gebruiken, gooien we 50 procent binnen 20 minuten weg. In 2017 is er sinds 1950 8,3 miljard ton plastic geproduceerd. Naar schatting zal dit in 2050 oplopen tot 34 miljard ton plastic.

(5) Roscam vindt het terecht dat de verantwoordelijkheid niet meer alleen bij de consument, maar ook bij de producent wordt gelegd. 'Producenten moeten nu zelf actief oplossingen aandragen voor zwerfplastic en bijvoorbeeld de kosten van opruimen voor hun rekening nemen.' Wel betreurt hij het dat er door de Europese Commissie geen concrete reductiedoelstellingen zijn geformuleerd. 'Ook zijn er geen duidelijke plannen voor het heffen van belasting op verpakkingsplastic.'

(6) Maar wat heeft het voor zin als ik geen plastic wattenstaafjes meer koop of een rietje weiger in een restaurant? Het probleem ligt uiteindelijk toch bij de grote bedrijven die niet bereid zijn om hun plastic producten en verpakkingen te vervangen door meer duurzame materialen?

(7) 'Uiteraard kunnen we de plasticsoep niet verminderen zonder medewerking van de overheid of de industrie', zegt Roscam Abbing. 'Plastic is zo goedkoop en zo geschikt voor allerlei toepassingen dat producenten het, zonder duidelijke regelgeving, zullen blijven maken.' Toch kun je als consument zeker invloed uitoefenen, zegt hij. 'Je kunt je gedrag aanpassen. Schaf bijvoorbeeld geen magnetronmaaltijd aan. Als steeds meer mensen voedsel zonder plastic verpakking aanschaffen, zullen supermarktketens dat voelen en daarop inspelen.'

(8) Hij wijst op *Plastic Free July*, een Australische uitdaging die inmiddels door twee miljoen mensen uit 159 landen is aangegaan. 'Stap één is bewustwording. Een deelnemer moet aan het begin van de maand zijn vuilnisbak legen en al zijn afval over de grond uitspreiden. Hij noteert wat er aan plastic afval ligt en de volgende stap is om te kijken of je per item zonder kan, of er alternatieven zijn en of je dingen had kunnen hergebruiken.'

(9) Maar hoe krijg je bijvoorbeeld een ongeïnteresseerde puber zover dat hij zijn eigen afval gaat tellen? Of voortaan geen plastic flesjes meer weggooit? 'Door iemand te belonen', zegt Roscam Abbing. 'Daarin kan de overheid een grote rol spelen.' Zo wil de Europese Commissie dat in 2025 de lidstaten 90 procent van alle plastic flessen gescheiden inzamelen. 'Lidstaten kunnen de producenten verantwoordelijk maken of kiezen voor statiegeld. Dat laatste werkt. Uit onderzoek blijkt dat vrijwel iedere consument de verpakkingen weer inlevert, wanneer hij er geld voor krijgt.'

(10) De plasticsoep in de oceanen neemt dus verontrustende vormen aan, maar we kunnen daar wat aan doen door ons bewust te worden van ons plasticgebruik. Producenten die hun producten in plastic verpakken, kunnen door de consumenten gedwongen worden om minder of geen plastic te gebruiken. Het zou mooi zijn als de Europese Commissie de producenten ook wat meer onder druk zou zetten.

Naar: Rosan Hollak, NRC Handelsblad, 29 mei 2018

Opdracht
2

Werk eventueel in tweetallen. Schrijf voor je klasgenoten een uiteenzetting van 500 à 700 woorden over een van de volgende onderwerpen:

- Vleesvervangers
- Natuurbeheer in Nederland
- Klimaatverandering
- YouTube

Volg het *Stappenplan Schrijven* op p. 109. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Uiteenzetting*.

Ik kan/weet:

- ☐ een uiteenzettende tekst schrijven. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Uiteenzetting**, *het* **Formulier Bouwplan voor een tekst** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces.**

3 Betoog

Je leert:

- een betoog schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel; § 2 Inleiding en slot; § 3 Middenstuk; § 4 Alinea's en kernzinnen; § 5 Signaalwoorden en functiewoorden; § 6 Publiek; § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 2 Lezen — § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 3 Schrijven — § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Betoog: een standpunt beargumenteren

Een **betoog** is een tekst waarmee je als schrijver de lezers wilt overtuigen van jouw standpunt. Een betoog bevat:
- het **standpunt** (de mening) van de schrijver over een bepaalde kwestie;
- feitelijke en/of waarderende **argumenten** voor dat standpunt;
- feiten en/of voorbeelden die de waarderende argumenten ondersteunen;
- eventueel **tegenargumenten** en de **weerlegging** daarvan.

Je betoog is overtuigend als je argumentatie goed is. Let daarbij op de volgende punten:
- Feitelijke argumenten moeten waar zijn.
- Waarderende argumenten moeten waar zijn: ze moeten door iedereen gedeeld worden (*Kinderen horen geen alcohol te drinken*), of ze moeten ondersteund worden met feiten, cijfers of voorbeelden.
- De argumenten moeten relevant zijn; drogredenen bijvoorbeeld zijn niet relevant.
- De argumenten moeten consistent zijn: ze mogen elkaar niet tegenspreken.
- De argumenten moeten met elkaar het standpunt voldoende ondersteunen.
- Eventuele tegenargumenten moeten gevolgd worden door een afdoende weerlegging.

Je kunt voor een betoog de volgende tekststructuren gebruiken:
- argumentatiestructuur;
- voor- en nadelenstructuur.

Standpunt van het publiek
De opbouw van een betoog hangt af van het vermoedelijke standpunt van de lezers. Je moet dus vooraf bepalen hoe je publiek waarschijnlijk over de kwestie denkt. Bijvoorbeeld: bij een nieuw, nog onbekend onderwerp hebben de lezers vaak nog geen standpunt bepaald; ze hebben een **standpunt van twijfel**.
Zo werk je als de lezers vermoedelijk een standpunt van twijfel hebben:
- Introduceer in de inleiding van het betoog het onderwerp en presenteer je standpunt (mening, stelling).
- Geef in het middenstuk de argumenten voor dat standpunt. Je hoeft bij een publiek met een standpunt van twijfel geen tegenargumenten te geven. Als je wel een tegenargument noemt, dan geef je ook een weerlegging erbij.

- Herhaal in het slot je standpunt in iets andere bewoordingen.

NB Ook voor- en nadelen kun je inzetten als argumenten. In plaats van de argumentatiestructuur kun je dus ook de voor- en nadelenstructuur gebruiken.

Je moet anders te werk gaan als je een standpunt hebt waarmee de lezers het waarschijnlijk niet eens zijn, bijvoorbeeld *Alleen mensen met een vwo-diploma mogen stemmen*. De lezers hebben dan een **tegenovergesteld standpunt**.
Zo werk je als de lezers waarschijnlijk een tegenovergesteld standpunt hebben:
- Presenteer in de inleiding je standpunt als een vraag (die je in de tekst beantwoordt). Let erop dat je ook in de titel niet meteen je standpunt verraadt.
- Geef in het middenstuk naast de (vóór)argumenten ook tegenargumenten, maar weerleg die meteen: laat zien dat ze niet kloppen of minder zwaar wegen dan de argumenten vóór je standpunt.
  Als je de voor- en nadelenstructuur gebruikt, noem je nu wél de nadelen en toon je aan dat die nadelen minder belangrijk zijn dan de voordelen.
- Beantwoord in het slot de vraag uit de inleiding. Dat is je conclusie, je eigen standpunt. Voordat je jouw standpunt geeft, kun je kort de argumenten tegen elkaar afwegen: welke argumenten wegen het zwaarst en waarom, de voorargumenten (voordelen) of de tegenargumenten (nadelen)?

NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een betoog.
1. Formuleer op basis van de inleiding en het slot de mening van de auteur over zout eten.
2. Noteer voor elk van de vier deelonderwerpen (al. 3-4, 5, 6-7-8 en 9) een informerende tussenkop.
3. Onderstreep de kernzinnen van het middenstuk.
4. Omcirkel de signaalwoorden in de kernzinnen.
5. Welke structuur heeft de tekst?
6. Vind je dat de auteur haar standpunt goed beargumenteerd heeft? Licht je antwoord toe.

Tekst 1

Opzouten met dat zout

Nederlanders eten zonder het te weten te veel zout

Laurien Polderman

(1) Elke keer weer wordt bewezen hoe slecht suiker wel niet is voor de gezondheid van een mens. Wat daarentegen vrijwel niemand weet, is dat zout minstens zo slecht is. Tachtig procent van de Nederlanders consumeert meer dan het aangeraden maximum van zes gram per dag. Dit komt doordat fabrikanten grote hoeveelheden in hun producten verwerken, maar bijna niemand is zich hiervan bewust.
(2) Het gevolg is wel dat we te veel zout blijven eten. Dat leidt tot steeds meer gezondheidsproblemen. Dat kan toch niet zo langer?

(3) Ten eerste blijkt uit verscheidene onderzoeken dat een te grote zoutinname zeer slecht is voor de gezondheid. Er zijn aanwijzingen dat dit kan leiden tot maagkanker en een grotere kans op hart- en vaatziekten. Het lichaam houdt namelijk meer vocht vast, dat uiteindelijk in de bloedbaan terechtkomt. Hierdoor moet het hart sneller pompen en ontstaat een hoge bloeddruk.
(4) Verder krijgen bij een te grote zoutinname de nieren het zwaar te verduren. Die zijn verantwoordelijk voor het reinigen van het bloed. Zodra er te veel zout in het bloed zit, moeten de nieren extra hard werken, wat ertoe kan leiden dat ze beschadigd raken.

(5) Bepaalde bevolkingsgroepen moeten extra goed opletten dat ze niet te veel zout binnenkrijgen. Ouderen bijvoorbeeld hebben vaak slechtere nieren en lopen daardoor een nog groter risico op een nierbeschadiging. Ook mensen met een verhoogde bloeddruk wordt sterk afgeraden meer dan twee gram per dag te eten, omdat hun bloeddruk anders gevaarlijk hoog kan oplopen.

(6) Het is echter niet eenvoudig om de consumptie van zout te beperken, want in bijna alle etenswaren in de supermarkt is deze smaakmaker verwerkt. Daar komt bij dat fabrikanten vaak niet precies aangeven hoeveel er precies in hun producten zit. Bovendien voegen ze veelal meer toe dan nodig is. Dit is niet alleen nadelig voor mensen die er overgevoelig voor zijn, maar voor iedereen. Zelfs diegenen die etiketten lezen en goed op de hoeveelheden zout letten, kunnen dagelijks te veel binnenkrijgen en daardoor gezondheidsproblemen krijgen. De Consumentenbond pleit dan ook al jaren voor een verlaging van het zoutgehalte in levensmiddelen.
(7) De fabrikanten geven evenwel aan dat minderen niet zo eenvoudig is. Zij stellen dat een zoutvermindering zal leiden tot 'houdbaarheidsproblematiek'. Ook beweren ze dat consumenten het eten minder lekker gaan vinden.
(8) Dit is echter onzin. Volgens een onderzoek van de Consumentenbond zijn er genoeg fabrikanten die het wel voor elkaar krijgen hun producten veel minder zout te maken en desondanks een goede kwaliteit te leveren. Waarom zouden dan niet alle producenten dit kunnen?

(9) Overigens is zout niet alleen maar ongezond. Het helpt bijvoorbeeld bij het reguleren van de werking van de zenuwen in de hersenen en bij de instandhouding van de juiste vochtbalans in het lichaam. Dit is mooi, maar toch is te veel zout voor iedereen slecht. En er zijn helaas veel meer mensen die te veel binnenkrijgen dan mensen die te weinig tot zich nemen.

(10) De ongezouten waarheid is dan ook dat een te groot gedeelte van de bevolking onbewust te veel zout consumeert. Dit zou niet zo hoeven te zijn en daarom moeten de fabrikanten gedwongen worden minder zout toe te voegen aan levensmiddelen. Dat zou(t) toch moeten kunnen?

Opdracht 2

1 Herschrijf de inleiding van tekst 1 zó dat die geschikt wordt voor een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
2 Bedenk ook een geschikte titel en ondertitel.

Opdracht 3

Schrijf op basis van het onderstaande blokjesschema een betoog van ongeveer 400 woorden voor een publiek met een standpunt van twijfel. Zoek zo nodig meer informatie.
1 Bedenk een motiverende titel en een informerende ondertitel.
2 Schrijf een inleiding van twee alinea's: in alinea 1 trek je de aandacht van de lezers en in alinea 2 introduceer je het onderwerp.
3 Zorg voor een logische alinea-indeling in het middenstuk.
4 Neem in het slot in elk geval de hoofdgedachte op. Zorg voor een aantrekkelijke afronding.

Opdracht
4

Werk in tweetallen.
Het ministerie van Onderwijs heeft besloten dat er volgend schooljaar op een tiental scholen geëxperimenteerd gaat worden met het eindexamen: havo- en vwo-leerlingen kunnen in twee periodes hun Centraal Examen doen: in december en in mei. Leerlingen houden zich tijdens de eerste periode bezig met drie of vier vakken, en de tweede periode doen ze de resterende examens. Ze zouden zich op deze manier beter kunnen focussen. Jullie school overweegt om mee te doen aan het experiment en jullie gaan over dit experiment een betoog schrijven van ongeveer 400 woorden. Het artikel wordt gepubliceerd in de plaatselijke krant. Ga uit van een publiek met een standpunt van twijfel. Gebruik de theorie op p. 119.

1 Zoek informatie over deze kwestie en bepaal op basis van de documentatie jullie standpunt: zijn jullie voor of tegen deelname aan het experiment?
2 Noteer de hoofdgedachte (het standpunt).
3 Noteer de argumenten voor het standpunt.
4 Kies de beste drie argumenten en zet de argumentatie in een blokjesschema.
5 Verdeel de alinea's en schrijf samen het betoog. Verwerk daarin de beste drie argumenten. ***→ zie Schrijven p. 119***
6 Zet boven jullie tekst een motiverende titel en een informerende ondertitel.

Opdracht
5

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 4.

1 Bekijk het *Feedbackformulier Betoog*. Je krijgt het van je docent of downloadt het op *Nieuw Nederlands online*.
2 Controleer jullie betoog. Voldoet het aan alle criteria? Is de tekst gericht op een publiek met een standpunt van twijfel? Noteer wat er de volgende keer beter kan.

Opdracht
6

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 4 en 5. Jullie gaan de tekst bewerken voor een publiek met een tegenovergesteld standpunt.

1 Noteer een argument tegen jullie standpunt.
2 Noteer een goede weerlegging van dit argument.
3 Herschrijf de inleiding die jullie bij opdracht 4 hebben gemaakt volgens de theorie. Gebruik ook een andere aandachttrekker.
4 Bedenk zo nodig een andere titel en een andere ondertitel die geschikt zijn voor een publiek met een tegenovergesteld standpunt.
5 Schrijf de alinea van het middenstuk met het tegenargument en de weerlegging.

Opdracht
7

Werk eventueel in tweetallen.
Je gaat een betoog schrijven van 500 à 600 woorden over een van de onderstaande stellingen. Je schrijft voor de lezers van een landelijk dagblad. Ga uit van een publiek met een tegenovergesteld standpunt.

1 Kies een van de volgende stellingen:
  - Zonnestudio's moeten verboden worden.
  - Ckv moet niet langer een verplicht vak zijn.
  - Sociale media veroorzaken meer gevaren voor de privacy dan menigeen denkt.
  - De import van kleding uit lagelonenlanden moet verboden worden.

2 Zoek informatie en bepaal op basis van je documentatie je standpunt: voor of tegen de stelling. Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Betoog*.

Ik kan/weet:

- ☐ een betoog schrijven waarbij een standpunt wordt uitgewerkt en daarbij redenen aangeven voor of tegen een bepaalde mening en/of de voor- en nadelen van verschillende keuzes uitleggen. 3F
- ☐ de opbouw van de tekst aan het doel van de tekst aanpassen. 3F
- ☐ relevante argumenten inzichtelijk weergeven. 4F
- ☐ anticiperen op het standpunt van het publiek en een passende tekststructuur kiezen.

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online. *Daar vind je ook het* Feedbackformulier Betoog, *het* Formulier Bouwplan voor een tekst *en het* Zelfevaluatieformulier Schrijfproces.**

4 Beschouwing

Je leert:

- een beschouwing schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
- Cursus 2 Lezen — § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 3 Schrijven — § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Beschouwing: de lezer aan het denken zetten (opiniëren)

Het onderwerp van een **beschouwing** is een probleem of een kwestie. In je tekst maak je duidelijk om welk probleem of welke kwestie het gaat, en belicht je het onderwerp van verschillende kanten. Een beschouwing is een opiniërende tekst: je wilt de lezer over iets laten nadenken.
Net als in een uiteenzetting geef je in een beschouwing veel feiten. Daarnaast geef je bijvoorbeeld:
- uitleg waarom iets een probleem is;
- verschillende oorzaken van het probleem;
- verschillende oplossingen voor het probleem;
- de voor- en nadelen van de voorgestelde oplossingen;
- verschillende meningen van deskundigen (over de kwestie, over de oplossingen);
- verschillende meningen van betrokkenen.

Als je de meningen van personen opneemt in je tekst, geef je de functie en/of betrokkenheid van die personen duidelijk aan. In een beschouwing bied je meningen namelijk objectief aan. Ze zijn – anders dan in een betoog – niet bedoeld om de lezer te overtuigen, maar om hem de mogelijkheid te geven verschillende opvattingen te vergelijken, zodat hij zelf een conclusie kan trekken en zijn eigen mening over de kwestie kan vormen.

De hoofdgedachte van een beschouwing is vaak een uitspraak als:
– *Over deelname aan het Songfestival lopen de meningen uiteen.*
– *Er zitten zowel voor- als nadelen aan het kiezen van een extra vak.*
– *Er zijn veel mogelijkheden om een tussenjaar zinvol in te vullen.*

Het slot van een beschouwing kan een aanbeveling bevatten; bijvoorbeeld hoe tot een keuze, een oplossing van het probleem te komen.

Je kunt voor een beschouwing de volgende tekststructuren gebruiken:
- voor- en nadelenstructuur;
- probleem-oplossingsstructuur;
- verklaringsstructuur.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een beschouwing.

1 Welke aandachttrekker wordt in de inleiding gebruikt?
2 Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
3 Formuleer op basis van de inleiding en het slot de hoofdgedachte van de tekst.
4 Welke elementen bevat het slot verder nog?
5 Het middenstuk van de tekst bestaat uit drie deelonderwerpen (al. 3-4-5, 6-7, 8-9). Noteer voor elk deelonderwerp een geschikte tussenkop. Kies uit:
- Afschrikwekkend effect
- Amerikaanse jongeren
- Doel van straffen
- Gebrekkig beoordelingsvermogen?
- Terugkeer in de maatschappij
- Terugvallen in de criminaliteit

Je houdt drie tussenkoppen over.
6 Waaraan kun je zien dat tekst 1 een beschouwing is? Noteer ten minste drie kenmerken.

Tekst 1

Jeugdige dader, volwassen straf?

Moeten jonge misdadigers op dezelfde wijze berecht worden als volwassen delinquenten?

Britt Folkerts

(1) Een veertienjarige jongen uit Katlijk heeft in september 2017 zijn beide ouders om het leven gebracht met een mes. Volgens de rechter heeft de jongen de moord doelgericht gepleegd om te ontsnappen aan zijn thuissituatie. Waarom hij die wilde ontvluchten was niet duidelijk. Wel had hij last van depressieve gevoelens en heeft hij een autistische stoornis, waardoor zijn geweten niet goed ontwikkeld is. Zijn advocaat pleitte voor vrijspraak van moord, maar de jongen heeft twaalf maanden jeugddetentie met jeugd-tbs gekregen: de maximale straf voor iemand van veertien jaar. Als deze jongen daarentegen op dezelfde manier als een volwassene was behandeld, had hij maximaal twintig jaar gevangenisstraf kunnen krijgen.
(2) Er is veel discussie over wat de beste manier is om jongeren te berechten. Is het terecht dat er onderscheid wordt gemaakt tussen jeugdige en oudere misdadigers, of moeten zij op dezelfde manier worden vervolgd?

(3) Het voornaamste doel van de straf en bijbehorende behandeling van jongeren is een succesvolle terugkeer in de samenleving. Om deze terugkeer mogelijk te maken, wordt onder andere gebruikgemaakt van een opvoedkundige therapie waarbij zij inzicht krijgen in hun gedrag.
(4) Jonge misdadigers worden nu anders berecht dan volwassenen. De maximale straf voor minderjarigen tot en met veertien jaar is 12 maanden jeugddetentie. Zijn ze vijftien of zestien, dan is het maximum 24 maanden.
(5) Voorstanders van een aparte beoordeling van jeugddelinquenten geloven dat 12 of 24 maanden lang genoeg is voor een succesvolle behandeling. Mensen die voor een gelijke berechting zijn, vinden het onjuist dat jeugdigen die een ernstig misdrijf hebben gepleegd, na zo'n korte tijd al op vrije voeten worden gesteld.

(6) Uit een Amerikaans onderzoek is gebleken dat bij driekwart van de jeugd in Amerika het vermogen ontbreekt om juiste beslissingen te nemen. Jonge criminelen hebben vaak een gebrek aan ervaring, geen prettige thuissituatie en zijn veelal impulsief en gevoelig voor groepsdruk. Voorstanders beweren dat het ongunstig is om hen op dezelfde manier te vervolgen als meerderjarigen, omdat er dan niet genoeg aandacht wordt besteed aan hun ontwikkeling.
(7) Tegenstanders benadrukken juist dat een kwart van de Amerikaanse jeugd dus wel over voldoende beoordelingsvermogen beschikt. Dit deel van de jonge daders kan op het moment dat ze een misdaad plegen, dus wel de consequenties overzien. De tegenstanders vinden daarom dat de daders de verantwoordelijkheid op zich horen te nemen en dat zij niet anders behandeld mogen worden.

(8) Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) heeft in een onderzoek

aangetoond dat van alle jeugddelinquenten die in 2000 zijn ontslagen uit behandeling, maar liefst tachtig procent binnen tien jaar opnieuw in aanraking met de politie kwam. Ook bleek dat de helft van de jonge misdadigers al binnen twee jaar recidiveert. De minderjarigen uit dit onderzoek zijn anders berecht dan volwassenen, en dat is volgens tegenstanders ineffectief. Een straf uit het volwassenstrafrecht zou een groter afschrikkend effect hebben op jonge delinquenten en dat zou ervoor zorgen dat zij minder snel opnieuw een misdaad plegen na vrijlating.
(9) Hier staat tegenover dat de omstandigheden in een regulier detentiecentrum veel schadelijker zijn voor jongeren dan de omstandigheden in een jeugdgevangenis. Zij hebben bijvoorbeeld vijf keer meer kans om aangerand te worden en bijna acht keer meer kans om zelfmoord te plegen. Jonge veroordeelden recidiveren dus eerder als ze vrijkomen uit een jeugdgevangenis, maar in een reguliere strafinrichting krijgen zij te maken met heel slechte omstandigheden.

(10) Voor- en tegenstanders willen allebei de beste behandeling voor jongeren, maar zijn het niet eens over de manier waarop die aangepakt moeten worden. De voorstanders vinden het terecht dat jonge misdadigers een mildere behandeling krijgen dan hun volwassenen collega's, omdat zij vaak achterlopen in hun ontwikkeling en omdat er bij een verschillende berechting meer aandacht is voor deze ontwikkeling. De tegenstanders vinden het onterecht dat er onderscheid gemaakt wordt tussen de behandeling van jeugdigen en die van anderen. Veel daders zijn wel ver genoeg ontwikkeld en moeten daarom volgens de tegenstanders op dezelfde manier beoordeeld worden als alle andere misdadigers. Jeugdigen coulant behandelen of ze net zo zwaar straffen als volwassenen, het is en blijft een duivels dilemma.

Theorie

Opiniëren op basis van betogen

Veel beschouwingen zijn geschreven op basis van een aantal betogen, dan wel interviews waarin iemand zijn mening geeft over een bepaalde kwestie. Door de verschillende meningen in een tekst weer te geven, maak je een opiniërende tekst.

Opdracht
2

Werk in tweetallen.
1. Lees tekst 2, een beschouwing zonder slot. De tekst is geschreven door een leerling.
2. Na de tekst staan twee verschillende slotalinea's. Vergelijk ze. Bespreek samen de verschillen en stel vast welk slot jullie het beste vinden. Leg ook uit waarom.
3. In de inleiding zit een aantal fouten. Ook wordt het woord *versplintering* (evenals in de rest van de tekst) veel te vaak gebruikt. Herschrijf de inleiding en verbeter de fouten.

Tekst 2

Welke gevolgen heeft de versplintering van de lokale politiek?

Martin van der Vis

21 maart waren er gemeenteraadsverkiezingen in heel Nederland. Ruim 1000 partijen dongen mee naar een zetel, een stijging van maar liefst 14 procent ten opzichte van de verkiezingen in 2010. Afgelopen raadsperiode gaf één op de drie raadsleden al aan dat het functioneren van de gemeenteraad onder druk staat door versplintering van de lokale politiek. De versplintering is de afgelopen jaren alleen nog maar toegenomen.
Steeds meer politici vinden dat versplintering van de lokale politiek desastreuze gevolgen heeft. Anderen menen dat versplintering juist positieve gevolgen heeft voor de lokale politiek. Welke gevolgen heeft de versplintering van de lokale politiek?

Critici van lokale versplintering vinden dat de versplintering het functioneren van de raad en van de coalitie belemmert. Er zijn namelijk meer partijen nodig om een meerderheidscoalitie te vormen, wat betekent dat er meer onderhandelingen en compromissen nodig zijn. Dit schaadt volgens de critici de daadkracht van de gemeenteraad.

Versplintering kan ook leiden tot de val van een coalitie. Een aanzienlijk deel van de versplintering vindt namelijk plaats door afsplitsingen. Een afsplitsing houdt in dat een raadslid tijdens de raadsperiode zijn partij verlaat. Hierdoor kan het gebeuren dat de coalitie haar meerderheid verliest in de gemeenteraad. Als een coalitie haar meerderheid verliest, verliest de coalitie de mogelijkheid om alle beleidsplannen ongewijzigd door te voeren. Hierdoor zal de coalitie vrijwel altijd vallen.

Aan de andere kant zorgt versplintering van de lokale politiek er ook voor dat er minder vaak tactisch wordt gestemd. Als er maar een paar grote partijen meedoen,

→

komt het regelmatig voor dat mensen tactisch stemmen. Dat wil zeggen dat ze alleen op een partij stemmen om ervoor te zorgen dat een andere partij niet de grootste wordt. Voorstanders van versnippering zien dit als een groot probleem, dat door versplintering verholpen kan worden.

Een ander gevolg van versplintering is dat er meer partijen nodig zijn om initiatiefvoorstellen en moties te ondersteunen. Dit zorgt ervoor dat er meer partijen kritisch naar de voorstellen kijken, waardoor de kwaliteit van de voorstellen kan verbeteren.
Dat er meer partijen nodig zijn voor een meerderheid kan er echter ook toe leiden dat er minder moties en initiatiefvoorstellen ingediend worden, omdat er vaker geen meerderheid voor de voorstellen gevonden wordt. Er zullen dus minder snel veranderingen doorgevoerd kunnen worden in de lokale politiek.
Politicoloog Kees Aarts van de TU Twente vreest bovendien een kwaliteitsverlies in de controlerende functie van de gemeenteraad. Veel partijen betekent dat fracties heel erg klein worden en dat maakt het voor elke fractie vrijwel onmogelijk om het gemeentelijk beleid in haar volle breedte te kunnen beoordelen.

Voorstanders van lokale versnippering verwachten dat een versplinterde politiek de kiezer eerder het gevoel geeft dat zijn stem gehoord wordt. Dat komt doordat er meer partijen met verschillende visies zijn, waardoor de kans groter is dat er een partij is met een visie die overeenkomt met de visie van de kiezer.

Slot 1
Het valt niet te verwachten dat we op lokaal niveau snel van de plaatselijke partijen af zijn. De versnippering is dus een feit. Gelukkig zal dit van weinig tot geen invloed zijn op de landelijke politiek. Met meer lokale partijen zijn de kiezers meestal wel beter vertegenwoordigd in de gemeenteraad. De lokale politici zijn namelijk veel gemakkelijker aan te spreken, maar dat is meteen ook het nadeel. De versnipperde lokale politiek, we moeten ermee leren leven.

Slot 2
Er zijn dus zowel positieve als negatieve gevolgen van een versnipperde lokale politiek. Het democratische gehalte van de gemeenteraad neemt zo toe, maar er is wel minder daadkracht. Het inzetten van een kiesdrempel is een effectief middel om de versnippering af te remmen. De wenselijkheid ervan is echter te betwisten. Er moet daarom goed nagedacht worden over de voor- en nadelen van een versnipperde politiek. Uiteindelijk is iedereen immers gebaat bij een gemeenteraad die democratisch, deskundig én slagvaardig beslissingen neemt.

Opdracht
3

Je krijgt van je docent vier teksten over lezen en leesplezier of je downloadt ze op *Nieuw Nederlands online*. De meningen in de verschillende teksten lopen uiteen.
1 Schrijf op basis van deze vier teksten een beschouwing van 400 à 500 woorden over lezen en leesplezier. Verwerk in je tekst de verschillende meningen. Gebruik het *Feedbackformulier Beschouwing* als checklist.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Bespreek welke tekst het beste voldoet aan de eisen voor een beschouwing.

Opdracht
4

Werk eventueel in tweetallen. Schrijf voor je klasgenoten een beschouwing van 500 à 700 woorden over een van de volgende onderwerpen:
- Het nut van het profielwerkstuk
- Lesstofuitleg in filmpjes
- Tweetalige scholen
- (Sluik)reclame

Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Beschouwing*.

Ik kan/weet:
☐ een complexe gedachtegang goed en helder weergeven. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Beschouwing**, *het* **Formulier Bouwplan voor een tekst** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces**.

5 Uitwerking interview

Je leert:
- een interview uitwerken.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

De essentie van een interview weergeven

Als je iemand hebt geïnterviewd, is het soms nodig dat je het opgenomen gesprek op schrift uitwerkt. Je hoeft dan niet het hele **interview** woord voor woord weer te geven. Vat het belangrijkste wat je wilde weten, samen in goedlopende zinnen en laat overbodigheden weg. Je had immers een doel met het interview: je wilde bepaalde zaken te weten komen. Concentreer je dáárop bij het schrijven.

Zo werk je een interview uit
- Schrijf een korte inleiding, waarin je vertelt wie je hebt geïnterviewd, waarover en waarom. Begin de inleiding met een zin om de lezers nieuwsgierig te maken.
- Schrijf in vet of cursief de vragen zo kort mogelijk op.
- Noteer onder elke vraag het antwoord dat de geïnterviewde gaf.
- Vat lange antwoorden samen en laat overbodige informatie weg.
- Vervang typische spreektaal door standaardwoorden.
- Gebruik als titel een aantrekkelijk citaat uit het interview.

Je kunt je interview ook uitwerken tot een artikel. Je noteert dan niet de letterlijke vragen en antwoorden, maar je geeft (delen van) het interview in eigen woorden weer. Als je uitwerking klaar is, laat de tekst dan lezen door de geïnterviewde met de vraag of hij zich in jouw weergave van zijn woorden kan vinden. Pas zo nodig formuleringen aan.

Voorbeeld

1 De gestelde vragen zijn vet en cursief weergegeven.
2 De antwoorden staan in gewone letters.

Woordelijke transcriptie:
Meneer Lohse, mag ik u wat vragen? 1
Natuurlijk. Wat wil je weten? 2
Ik weet dat u heel veel hardloopt en daar wil ik wat vragen over stellen. Is dat goed?
Ja hoor. 2
Hoeveel hele en halve marathons heeft u gelopen?
Wat halve betreft: dat heb ik niet bijgehouden, maar dat moeten er toch wel zo'n kleine honderd zijn. Hele marathons weet ik wel precies: dat zijn er veertien.
Hoeveel uren of kilometers moet iemand hardlopen als hij een hele marathon wil uitlopen?
Dat is moeilijk te zeggen. Het hangt af van je leeftijd en van je bouw. Grofweg zou ik zeggen dat je minstens drie maanden een kilometer of veertig in de week moet lopen.

→

❸ In een artikel zijn de letterlijke vragen en antwoorden niet meer te zien. De tekst is geparafraseerd. Een enkel citaat uit het gesprek staat tussen aanhalingstekens.

In een artikel verwerkt:
We hebben op onze school een docent die zijn sporen op hardloopgebied heeft verdiend: meneer Lohse van biologie.
Hij vertelde ons dat hij veertien hele marathons heeft gelopen. Hoeveel halve marathons hij heeft gelopen, wist hij niet precies. 'Maar dat moeten er toch wel zo'n kleine honderd zijn', ❸ aldus de bescheiden meneer Lohse.
Hij gaf als tip voor diegene die ook eens een marathon wil lopen, drie maanden lang zo'n veertig kilometer in de week te lopen.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een deel van een interview met Pepijn Lanen (rapper en schrijver).
1 Noteer de drie deelonderwerpen die in de tekst besproken worden.
2 Werk dit interview uit tot een artikel van 200 à 300 woorden. Zorg ervoor dat alle deelonderwerpen erin voorkomen. Zoek zo nodig aanvullende informatie.

Tekst 1

'De Jeugd van Tegenwoordig veranderde mijn hele wereld, daar paste mijn studie niet langer in.'

Pepijn Lanen alias Faberyayo werd bekend als rapper van *De Jeugd van Tegenwoordig* en debuteerde onlangs als schrijver met de verhalenbundel *Sjeumig*, die in Nederland onmiddellijk naar de top van de verkooplijsten klom en daar inmiddels al maandenlang verkeert.

Was het schrijven van* Sjeumig *iets wat je van jongs af aan wilde?
'Ja, al ben ik niet al vijftien jaar bezig met het schrijven van een boek. Het leek me tof om te doen en ik had een idee voor een roman. Daarop sprak ik met een paar uitgevers die enthousiast waren. Het idee voor een roman kwam echter niet van de grond. Vervolgens ben ik korte verhalen gaan schrijven. Toen ik er vijf had, besloot ik dat het een bundel korte verhalen zou worden: *Sjeumig*.'

Vond je het moeilijk, een boek schrijven?
'Het schrijven zelf niet, beginnen wel. Zo'n lege pagina voor je neus weegt heel zwaar. Tot op de laatste microseconde dat je gaat zitten achter je computer en begint te tikken, voelt het alsof je een zwaar obstakel moet overwinnen. Als ik eenmaal begin, is het niet moeilijk, dan ontwikkelt het verhaal zich langzaam in mijn hoofd.'

Ondanks dat je nu zowel muzikant als schrijver bent, heb je geen muziek of Nederlands gestudeerd.
'Nou, ik heb op een muziekopleiding gezeten, op basisschool de Kathedrale Koorschool Utrecht. Ik vond het er helemaal niet leuk. De muziekleraar was een vervelende zeikerd, zo iemand die een stel kinderen ziet als een synthesizer die hij moet bespelen. Ik heb ook nog op pianoles gezeten. Daar was ik niet zo goed in. Toen ik twaalf was, heb ik ook nog even de gitaar geprobeerd. Toen was ik al te ver in het land van alcohol drinken en wiet roken om er nog serieus mee aan de slag te gaan. Mijn eerste raps schreef ik toen ik een jaar of 14, 15 was. Nederlands vond ik niet zo'n leuk vak. Een essay of verhaal schrijven vond ik nog wel leuk. Maar een opiniestuk schrijven en dat in de volgende opdracht moeten herschrijven ... dat vond ik echt heel erg waardeloos. De leraren Nederlands vond ik ook meestal niet de meest inspirerende personen. Nederlands en Engels voelden niet als echte studies, maar als opgeklopte vakken van de middelbare school.'

Je bent uiteindelijk Europese Studies gaan studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Wat trok je aan in die studie?
'Het was toeval dat ik daar terechtkwam. Ik heb eerst een jaar rechten gedaan. Dat vond ik heel saai. Dat doen ze expres. Wie niet *dedicated* is, haakt af. Nou, dat is volledig gelukt, chapeau. Een vriend deed Europese Studies. Dat leek mij een stuk interessanter. Het ging over onderwerpen waar ik wat mee had, zoals geschiedenis. En Europa vond ik ergens ook wel interessant. Verder zat er ook een deel

rechten in, dus het was niet een heel grote stap. Verder kon je nog een minor taal doen, waarmee je dan in het buitenland zou kunnen studeren.'

Had je een bepaald idee wat je met de studie wilde gaan doen?

'Nee. Ik dacht: je leert een taal, dan kan je drie maanden in Barcelona wonen en dan ga je wel ergens aan de slag met papieren lezen en schrijven en dingen. Licht administratief werk, of zo. Het is een groot contrast met mijn leven nu. Ik ben blij dat het gegaan is zoals het gegaan is.'

Je verhuisde voor je studie van Utrecht naar Amsterdam en ging op jezelf wonen. Hoe was dat?

'Ik was negentien, dus de eerste weken ging ik alleen maar drinken. Op een gegeven moment had ik een week lang elke dag gedronken. Op zondag was ik helemaal kapot. Het weekend erna zouden we ergens heengaan en weer heel veel gaan drinken, dus ik nam mij voor die week rustig aan te doen. Zonder dat ik er echt een hand in had, had ik een week later wéér elke dag gedronken. Een goede start van mijn studie.'

Wat vond je het leukst aan student zijn?

'De absolute vrijheid. Je kon het heel bont maken, de volgende dag veel te brak zijn om nog iets te leren en terug je bed in duiken om pas rond 2 uur 's nachts wakker te worden en dan die paar hoofdstukken lezen zonder dat iemand je erop afrekent. Hoewel ik het aanvankelijk wel vreselijk vond om weer te moeten studeren. Na de middelbare school ben ik eerst een tijdje naar Azië, Australië en Nieuw-Zeeland geweest. Toen ik terugkwam, moest ik toch studeren. Zat ik weer op een punt waarop mensen dingen van je verwachten en je achter de feiten aanloopt. Na een werkgroep ging ik niet direct met de stof aan de slag, maar nam ik de rest van de dag vrij. Zat ik wel weer op zondagavond gehaast allemaal shit te doen.'

Heb je je studie afgemaakt?

'Nee. In het eerste jaar van Europese Studies heb ik op één na alle vakken gehaald. En dat vak had ik niet gehaald, omdat ik door vakantie een verplichte werkgroep had gemist en het tentamen niet mocht maken. Ik ben nog wel begonnen aan het tweede jaar en heb de minor Spaans nog gedaan. In *Get Spanish* zit zo ongeveer al het Spaans dat ik toen heb geleerd. Het vak uit mijn eerste jaar heb ik ook nog gehaald, dus ik heb alle punten voor mijn propedeuse. Die heb ik alleen nooit aangevraagd en opgehaald. Op dat moment zat ik al midden in *De Jeugd* en braken we door met *Watskeburt?*. *De Jeugd* veranderde mijn hele wereld, daar paste mijn studie niet langer in.'

Naar: Jasper van Vugt, jaspervanvugt.nl

Opdracht
2

1 Kijk naar '*De Monitor* onthulde 100 misstanden in Nederland'. Teun van de Keuken wordt geïnterviewd door Eva Jinek.
2 Maak aantekeningen aan de hand van de volgende documentatievragen:
– Wat is *De Monitor*?
– Hoe gaat *De Monitor* te werk?
– Wat bereikt *De Monitor*?
3 Werk dit interview uit tot een artikel van 200 à 300 woorden.
4 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Interview uitwerken* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ een interview uitwerken.
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Interview uitwerken.**

6 Ingezonden brief

Je leert:

- een ingezonden brief schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Reageren op de actualiteit of op een artikel

Soms lees je in een krant iets wat je zorgwekkend vindt of waarover je je opwindt. Dat kan een nieuwsfeit zijn of een artikel waarmee je het niet eens bent. Je kunt dan een **ingezonden brief** schrijven. Zo'n brief schrijf je aan de redactie van de krant, maar let op: je wilt niet die redactie bereiken of de schrijver van het artikel waarop je reageert, maar de lezers van de krant. Zij vormen je publiek; hen wil je overtuigen.

Wat doe je als je reageert op een nieuwsfeit?
- Noem het nieuwsfeit waarop je reageert.
- Geef aan waarom je je daarover kwaad of ongerust maakt.
- Geef zo mogelijk aan wat er volgens jou moet gebeuren of veranderen.

Wat doe je als je reageert op een artikel waar je het niet mee eens bent?
- Herhaal het standpunt waarmee je het niet eens bent.
- Noem de argumenten die volgens jou niet kloppen.
- Weerleg die argumenten:
  – Toon bij feitelijke argumenten aan dat de feiten onjuist zijn.
  – Val bij niet-feitelijke argumenten de ondersteuning aan die de auteur in zijn artikel geeft.
- Sluit de ingezonden brief af met je eigen standpunt.

Of
- Herhaal het standpunt van de auteur.
- Noem kort enkele van zijn argumenten, maar ga er niet verder op in.
- Geef je eigen (tegenovergestelde) standpunt.
- Geef jouw betere (!) argumenten voor dat (tegenovergestelde) standpunt.
- Ondersteun de argumenten.

Aandachtspunten bij het schrijven van een ingezonden brief
- Noem in de eerste zin het nieuwsfeit of het artikel waarop je reageert: de datum, de titel en – als die bekend is – de naam van de auteur.
- Begin met het belangrijkste. De redactie van kranten kort brieven soms in. Houd je brief dus zo kort mogelijk.
- Citeer de zinnen waarover je iets wilt zeggen; dan kan later niemand beweren dat jij iemands woorden verdraaid hebt.
- Let op de toon van je brief. Je hebt drie mogelijkheden:
  – zakelijk; dan maakt je betoog een degelijke indruk;
  – verontwaardigd; je kwaadheid tonen kan functioneel zijn;
  – ironisch; zo krijg je de lachers op je hand.

Opdracht

1

Lees tekst 1, een ingezonden brief.

1 Noteer het standpunt van Rob van Westrienen waarmee de auteur het niet eens is.
2 Onderstreep in alinea 1 het argument dat de auteur tegen dat standpunt inbrengt.
3 Noteer het tegenargument dat de auteur in alinea 2 en 3 geeft.
4 Welke toon heeft de auteur voor zijn ingezonden brief gebruikt: zakelijk, verontwaardigd en/of ironisch? Licht je antwoord toe door woorden of zinsneden uit de tekst te citeren.

Tekst 1

Cultuur gaat verloren

(1) Afgelopen zaterdag pleitte Rob van Westrienen voor een verbod op de palingvisserij (Een broodje paling is als een broodje panda: dat eet je niet, 18/11, nrc.nl). Daar zijn nogal wat kanttekeningen bij te plaatsen. Er is namelijk ook een alternatief voor een verbod. In Friesland en Overijssel wordt met quota op aal gevist. Met wiskundige modellen wordt bepaald wat maximum gevangen mag worden om de stand gezond te houden. Zo kunnen meer dan genoeg schieralen in de herfst wegzwemmen naar de Sargassozee om te paaien en voor een nieuwe aanwas van glasaal te zorgen.
(2) Wat mij echter het meest stoort aan het betoog van meneer Van Westrienen is dat hij politiek bedrijft over de hoofden van mensen. Dat palingvissen een eeuwenoude cultuur is, doet hem blijkbaar niets. Er wordt al sinds er mensen in Nederland zijn, op palingen gevist. Vele visbedrijven zijn generaties lang van vader op zoon of dochter overgegeven. De palingvisserij is een onderdeel van een cultuur van palingroken, paling eten, netten boeten en verschillende vismethoden.
(3) In Volendam zijn op dit moment nog maar twee palingvissers over. De visserij was ooit een groot onderdeel van de cultuur van het dorp. Met een verbod op de palingvisserij gaat een eeuwenoud onderdeel van de Nederlandse cultuur verloren, en dat is heel jammer.
Naar: Willem Visser, NRC Handelsblad, 22 november 2017

Opdracht

2

1 Schrijf naar aanleiding van tekst 2 een ingezonden brief van 200 à 300 woorden. Je mag ook zelf een artikel zoeken waarop je wilt reageren.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Ingezonden brief* en verbeter zo nodig je tekst.

Tekst 2

Kallemooi: een haan drie dagen lang op 20 meter hoogte

(1) Al jaren klagen dierenorganisaties over het traditionele Kallemooi-feest op Schiermonnikoog. Het Pinksterfeest waarbij een haan drie dagen lang op 20 meter wordt opgesloten, is volgens hen zeer dieronvriendelijk. Het is niet de enige 'dieronvriendelijke' traditie die Nederland nog rijk is.
(2) Karin Soeters van AnimalsToday.nl kan het niet langer aanzien. Zij roept in een petitie op om te stoppen met de in haar ogen dieronvriendelijke Kallemooi-traditie. 'Ik vind het echt een achterhaalde traditie. Als je een haan in weer en wind op zo'n hoge paal zet, kan zo'n dier niet zijn natuurlijke gedrag vertonen', vertelt Soeters aan *Editie NL*. Ze heeft daarom haar hoop gevestigd op de nieuwe burgemeester van Schiermonnikoog, Ineke van Gent van GroenLinks.

(3) Burgemeester Ineke van Gent vindt het welzijn van de haan zeker belangrijk, zegt ze: 'We willen het de haan zo comfortabel mogelijk maken. Daarom is er permanent toezicht van een dierenarts.' Daarnaast is de mand van de

haan voor deze editie van Kallemooi vergroot en heeft het dier volgens Van Gent 'ruim voldoende eten en water'.
(4) Inwoners snappen niks van de kritiek op Kallemooi. 'Voor deze haan wordt hartstikke goed gezorgd. Als je dit gaat aanpakken, dan moet je ook wat aan de legbatterijkippen doen. De vleesindustrie is zo groot, waarom maak je je hier dan zo druk over?' vraagt een inwoner van Schiermonnikoog zich af.
(5) Ook is Kallemooi volgens hem een heel oude traditie die steeds minder wordt gevierd. 'Kallemooi werd voorheen op alle eilanden gevierd. We zijn het enige eiland dat het nog heeft. Het is gewoon een heel mooi kinderfeest.'
(6) AnimalsToday voerde samen met de Partij voor de Dieren eerder succesvol actie tegen een andere dieronvriendelijke traditie, het ganstrekken. Dit spel werd elk jaar op carnavalsdinsdag georganiseerd in het Limburgse dorpje Grevenbicht. Daarbij probeerden mannen op een paard de kop van een dode gans te trekken.
(7) Soeters: 'Bij het ganstrekken hebben we succesvol aangifte gedaan. De burgemeester van het dorp heeft het nu verboden en de organisatoren gaan het ganstrekken volgend jaar organiseren met een nepgans.'
(8) Daarnaast heeft Soeters moeite met een traditie uit het oosten van het land, Zwientje Tikken. Hierbij worden deelnemers geblinddoekt een arena in gestuurd. Vervolgens wordt er een varken losgelaten en dan is het aan de deelnemers om als eerste het varken te tikken.
'Voor Zwientje tikken geldt hetzelfde als voor ganstrekken en Kallemooi. We zijn inmiddels toch ontwikkeld genoeg om te zien dat het dieren schaadt om ze zo te achtervolgen.'
(9) Soeters benadrukt dat ze met het aanpakken van dergelijke tradities niet het plezier van de lokale bewoners wil verzieken. 'Daarom hebben wij bij onze petitie voor Kallemooi juist een tekenwedstrijd georganiseerd als alternatief.' Mochten de eilanders van Schiermonnikoog dit niet leuk vinden, dan heeft Soeters nog wel een ander idee: 'Desnoods gebruiken ze een nephaan, net als in Limburg.'
Naar: rtlnieuws.nl, op 23 april 2018

Ik kan/weet:

- ☐ een standpunt beargumenteren in een adequate ingezonden brief. 3F
- ☐ gevoelens genuanceerd uitdrukken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Ingezonden brief.**

7 Zakelijke e-mail

Je leert:

- een zakelijke e-mail schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 6 Publiek
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Wel of geen e-mail?

Een e-mail is niet in elke situatie het juiste communicatiemiddel. Wanneer je onmiddellijk antwoord wilt hebben op een vraag of op een laat moment een afspraak moet afzeggen, kun je beter geen e-mail gebruiken. Ook slecht nieuws of vertrouwelijke informatie kun je beter mondeling doorgeven. En als je boos bent op iemand of een meningsverschil met hem hebt, kan een telefoontje of een persoonlijk gesprek veel onnodige irritatie voorkomen.

Je kunt een e-mail wel gebruiken als je
- een afspraak wilt maken of bevestigen;
- een vraag hebt waar je niet onmiddellijk een antwoord op hoeft te hebben;
- antwoord geeft op een eenvoudige vraag;
- veel mensen tegelijk een (niet heel belangrijke) mededeling wilt doen;
- iemand op een andere manier niet kunt bereiken.

Opdracht
1

Hieronder staan zes situaties. In welke gevallen is het gepast om een e-mail te sturen en in welke gevallen niet?

1 Je telefoonabonnement loopt binnenkort af en je wilt informatie over een goedkoper abonnement.
2 Je bent stapelverliefd op iemand uit een andere klas en je wilt diegene beter leren kennen.
3 Je bent door ziekte niet in staat een schrijfopdracht voor Nederlands op tijd in te leveren.
4 Een van je beste vrienden geeft binnenkort een feest. Je hebt echter kaartjes bemachtigd voor een concert van je favoriete band op dezelfde avond en je kunt dus niet naar het feest.
5 Jouw team wil graag meedoen aan een toernooi op Texel in het pinksterweekeinde. Je wilt van de organisatie weten of er slaapplaatsen geregeld zijn en welke maaltijden jullie kunnen krijgen.
6 Je organiseert een barbecue voor de hele klas. Je wilt weten wie bepaalde dingen niet eet of lust.

Theorie

Vier eisen

Een zakelijke **e-mail** moet gericht, duidelijk, aantrekkelijk en correct zijn.
- *Gericht*: je houdt rekening met de lezer: welke informatie heeft hij al, welke informatie heeft hij nog nodig en welke belangen heeft hij;
- *Duidelijk*: je geeft aan naar aanleiding waarvan je schrijft en wat je van de lezer verwacht;
- *Aantrekkelijk*: je tekst is zorgvuldig en zakelijk geformuleerd en niet te lang;
- *Correct*: je e-mail bevat geen spel- en formuleringsfouten.

Vaste opbouw
De zakelijke e-mail heeft een vaste opbouw:
- De eerste alinea maakt duidelijk wat de aanleiding is.
- De volgende alinea's geven uitleg of toelichting bij het onderwerp.
- De laatste alinea maakt het doel van de e-mail duidelijk en geeft aan wat er van de lezer verwacht wordt (welke reactie of welke vervolgstappen).

Vaste lay-out
De onderdelen van een e-mail staan op vaste plaatsen. Tussen de deelonderwerpen staan witregels.

Voorbeeld

Van: <FdWijk@marysoltravel.nl>
Aan: <b.bakker@gmail.nl>
Verzonden: 25 januari 2019
1 **Onderwerp:** Luxe rondreis Spanje
2 vouchers hotel en auto, e-tickets

3 Eindhoven, 25 januari 2019

4 Geachte heer Bakker,

5 Hierbij wil ik u ervoor bedanken dat u Mar-y-Sol heeft uitgekozen om uw rondreis door Spanje te regelen. In de bijlagen vindt u de vouchers en adressen van de verschillende hotels en de voucher voor de huurauto van Herz. Tevens vindt u bijgevoegd de e-tickets voor twee personen Schiphol - Sevilla v.v.

6 (...)

7 Ik hoop dat u in Spanje een fijne tijd heeft. Na uw reis verneem ik graag van u of alles naar wens verlopen is. Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u natuurlijk altijd contact met ons opnemen.

8 Hoogachtend,

9 Frederik de Wijk
Mar-y-Sol bv
Postbus 74
5600 MB Eindhoven
tel. 040 6152333

Zakelijke e-mail

1 Onderwerp
Hier vermeld je kort en precies het onderwerp.

2 Bijlagen
Hier staan de namen van de bijgevoegde bestanden vermeld. Noem ze ook in je e-mail.

3 Plaats en datum
Het is belangrijk dat bekend is wanneer de e-mail geschreven is. In een reactie wordt vaak naar de datum verwezen. Achter de plaatsnaam zet je een komma. Vervolgens noteer je dag (cijfers), maand (voluit) en jaar (vier cijfers).

4 De aanhef
Bij het aanspreken van de geadresseerde moet je zorgvuldig zijn. Controleer of alle namen correct gespeld zijn. Zet na de aanhef een komma. Schrijf de aanduidingen *mevrouw*, *meneer* of *heer* met een kleine letter.
Een bedrijf of instelling spreek je aan met:
– *Geachte dames en heren,*
– *Geachte directie,*
– *Geacht bestuur,*

5 De eerste alinea
Hoewel de aanhef eindigt met een komma, begint de eerste alinea met een hoofdletter. Alle alinea's beginnen tegen de linkerkantlijn.
Veel mensen vinden het onbeleefd om een e-mail te beginnen met 'Ik'. Dat probleem kun je oplossen door te beginnen met een bijwoordelijke bepaling (in de voorbeelden onderstreept).
Je krijgt dan zinnen als:
– *Hierbij* wil ik u hartelijk bedanken voor ...
– *Enkele weken geleden* heeft uw klantenservice mij de toezegging gedaan dat ...
– *Uit een telefoongesprek dat ik met een van uw medewerkers heb gevoerd*, bleek ...
In de rest van de mail mag je een zin wel met 'Ik' beginnen.

6 De tweede en volgende alinea's
In deelonderwerpen werk je het onderwerp van de e-mail uit. Gebruik voor elk deelonderwerp een nieuwe alinea.

7 De laatste alinea
In de laatste alinea staat (nogmaals) expliciet het doel van de mail: wat verwacht je van de ontvanger. Daarna volgt de afronding, waarvoor je standaardzinnen kunt gebruiken als:
– *Alvast vriendelijk bedankt voor uw medewerking.*
– *Ik zie uw reactie met belangstelling tegemoet.*

8 De afsluiting
De meest gebruikte formules voor de afsluiting zijn:
– *Hoogachtend,*
– *Met vriendelijke groet(en),*
De eerste is formeler dan de tweede. Let erop dat de aanhef en de afsluiting bij elkaar passen. Na de afsluiting volgt een komma.

9 De afzender
Hier komen de gegevens van de afzender: zijn naam, (soms) zijn functie, de naam van het bedrijf of de instelling, de adresgegevens en (soms) het telefoonnummer.

Opdracht 2

Je hebt een halfjaar geleden een nieuwe en dure iPhone aangeschaft bij Belshop.com. Er is iets mis met het geheugen van de telefoon. Veel van de foto's die je gemaakt hebt, zijn verdwenen. Vreemd genoeg blijven alle filmpjes wel opgeslagen.
Schrijf een e-mail aan de klantenservice van Belshop.com, waarin je het probleem uitlegt. Vraag om een voor jou acceptabele oplossing.

Opdracht 3

Kies een van de situaties van opdracht 1 waarin het wel gepast is om een e-mail te schrijven en schrijf die mail.

Opdracht 4

Je wilt met een groepje van ongeveer tien vrienden en vriendinnen de komende zomervakantie naar Disneyland Parijs. Jullie willen ook enkele dagen Parijs zelf bezoeken. Voor de hele reis hebben jullie een week de tijd. Jullie willen de complete reis (vervoer, verblijf en toegangskaarten) door een reisorganisatie laten verzorgen.

1 Schrijf een e-mail waarin je aan diverse reisorganisaties om een offerte voor deze reis vraagt.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Zakelijke e-mail* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ adequate e-mails schrijven, gevoelens genuanceerd uitdrukken, een standpunt beargumenteren. 3F
- ☐ het register consequent toepassen: het taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel, genre. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Zakelijke e-mail.**

8 Motivatiebrief

Je leert:

- hoe je een motivatiebrief schrijft.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 6 Publiek; § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 3 Schrijven — § 7 Zakelijke e-mail
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Doel van een motivatiebrief

Steeds vaker wordt er gevraagd om een **motivatiebrief** te schrijven. Je moet zo'n brief bijvoorbeeld schrijven om

- toegelaten te worden tot een vervolgopleiding;
- een stageplaats te krijgen;
- mee te mogen doen aan een cursus;
- een speciale studiebeurs te krijgen;
- een jaar naar een school in het buitenland te gaan.

Inhoud

Soms krijg je enkele aanwijzingen over wat er in je motivatiebrief moet komen te staan, maar in andere gevallen wordt er niet meer gevraagd dan *Geef in maximaal 400 woorden aan waarom jij toegelaten wilt worden* of *Schrijf op waarom jij denkt dat jij een geschikte kandidaat voor ... bent.* Je moet dan in een kort bestek duidelijk maken wat jou beweegt om die opleiding of die cursus te gaan volgen. Je moet gemotiveerd en ambitieus overkomen (maar niet té). Daarnaast moet je je onderscheiden van anderen die ook toegelaten willen worden: wat maakt jou anders, geschikter dan hen?
Het doel van de brief is een ronde verder komen en/of uitgenodigd worden voor een gesprek.

In een motivatiebrief staan

- *feiten*, zoals
  - persoonlijke gegevens als naam, adres, leeftijd;
  - gegevens die voor de brief van belang zijn, bijvoorbeeld welke opleiding je volgt of hebt gevolgd;
- *motieven en argumenten*, zoals
  - waarom jij deze opleiding wilt gaan doen of deze cursus wilt gaan volgen;
  - welke persoonlijke vaardigheden en talenten jij hebt;
  - wat jíj belangrijk vindt.

Zo schrijf je een motivatiebrief

- Informeer je goed voordat je schrijft, of het nu om een opleiding, een cursus of een stageplaats gaat. Zorg ervoor dat je veel weet over de instantie waaraan je schrijft. Hoe meer je erover weet, des te beter kun je inhoudelijk reageren. Bovendien werkt het in je voordeel als blijkt dat je je er al in verdiept hebt.
- Toon enthousiasme, laat zien dat je er echt zin in hebt.
- Onderbouw je motieven en argumenten zo mogelijk met feiten.
- Maak duidelijk dat de inhoud precies aansluit bij jouw vooropleiding, talenten, planning.
- Blijf geloofwaardig.

- Onderscheid je door origineel te zijn en een eigen stijl te gebruiken, maar zorg er wel voor dat de stijl past bij de personen tot wie je je richt.
- Geef de brief een persoonlijk element.
- Gebruik correcte zinnen, maar word niet te formeel.
- Vermijd clichés als 'Mijn vrienden zeggen dat ik ...' en 'Anderen noemen mij altijd ...'
- Gebruik korte zinnen.
- Sluit je brief positief af.
- Maak je brief niet te lang.
- Zorg voor een overzichtelijke indeling. → ***zie Schrijven p. 109***
- Voeg als bijlage bij de motivatiebrief een curriculum vitae toe.

Voorbeeld

Curriculum vitae

1 Persoonlijke gegevens
Als uit je voornamen niet duidelijk wordt of je van het mannelijke of van het vrouwelijke geslacht bent, voeg dan onder 'Burgerlijke staat' 'Geslacht' toe. Heb je een buitenlandse nationaliteit, voeg dan ook toe: 'Nationaliteit'.

2 Opleiding
Je basisschoolopleiding neem je alleen op als deze afwijkt van normaal, bijvoorbeeld doordat je deze in het buitenland in een andere taal hebt gevolgd. Vermeld bij elke opleiding de jaren waarin je die hebt gevolgd.

3 Werkervaring
Noem alle relevante werkervaring, ook vakantie- of weekendbaantjes als die ter zake doen. Geef van eerdere banen en stages kort weer wat je belangrijkste taken waren.

4 Vaardigheden
Hier som je op welke vaardigheden je hebt. Relevante vaardigheden zijn cursussen of een degelijke talenkennis. Ook kan het van belang zijn te vermelden dat je een rijbewijs hebt.

5 Vrije tijd
Noem hobby's en sporten die iets zeggen over je kwaliteiten of eigenschappen.

6 Referenties
Referenties zijn verwijzingen naar personen die inlichtingen over je kunnen geven. Je referenten zijn bereid vragen te beantwoorden over jouw functioneren. Vraag iemand vooraf of je hem op je referentielijst mag plaatsen. Noteer zijn functie en geef aan waar hij telefonisch te bereiken is. NB Kies geen familieleden als referent.

Curriculum vitae

Persoonlijke gegevens 1

Naam	Frank
Voornamen	Pim
Adres	Sierplein 46 1064 LN Amsterdam
Telefoon	0630135655
E-mailadres	pim.frank@planet.nl
Geboortedatum en -plaats	15 juli 1996, Enkhuizen
Burgerlijke staat	ongehuwd

Opleiding en diploma's 2

2013-2017	pabo aan de Hogeschool iPabo, Amsterdam
2008-2013	havo op de RSG-Enkhuizen profiel: Economie en maatschappij

Werkervaring 3

2013 tot heden	leerkracht groep 3/4 op de 14e Montessorischool De Jordaan in Amsterdam

Vaardigheden 4

drummen en gitaarspelen
in bezit van rijbewijs

Vrije tijd 5

vanaf 2009	drummer in verschillende (semiprofessionele) bands

Referenties 6

Mevr. L. Stork, Hoofd 14e Montessorischool De Jordaan, tel. 0641907888, e-mail: l.stork@montessori14.nl
Dhr. G. Loos, docent iPabo, tel. 0654581535, e-mail: gloos@ipabo.nl

Opdracht 1

Maak je eigen curriculum vitae.

Opdracht 2

De opleiding die jij wilt doen, heeft al jaren veel meer aanmeldingen dan beschikbare plaatsen. Aankomende studenten wordt gevraagd om een motivatiebrief te schrijven van ongeveer 400 woorden. Op basis van die brief worden mensen al dan niet toegelaten tot het eerste studiejaar.

1 Kies een opleiding.
2 Schrijf aan die opleiding een motivatiebrief, waarin je je aanmeldt en waarin je jouw motivatie en geschiktheid weergeeft.
3 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Motivatiebrief* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ adequate brieven schrijven, gevoelens genuanceerd uitdrukken, een standpunt beargumenteren. 3F
- ☐ het register consequent toepassen: taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel, genre. 3F

→ ***Maak de opdrachten op*** **Nieuw Nederlands online.** ***Daar vind je ook het*** **Feedbackformulier Motivatiebrief.**

Aantekeningen

REGELS

IK SCHRIJF LIEVER
KRIS KRAS

Loesje

Postbus 1046 6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Cursus 4

Spreken, kijken en luisteren

hier is mijn wiel, Madame, en daar het Uwe
wil toch voorgoed het Uwe naast
het mijne duwen.

Judith Herzberg

Inhoud

Als spreker wil je dat het publiek goed kan volgen wat je zegt en dat het de hoofdzaken van je verhaal onthoudt. Om dat te bereiken, moet je niet alleen inhoudelijk een sterk verhaal hebben, maar ook sterk overkomen. Als je staat te stuntelen, kom je niet overtuigend over. Je moet dus leren om zelfverzekerd voor het publiek te staan. In deze cursus kijk je de kunst af van goede sprekers en ga je zelf veel oefenen. Daarnaast leer je waarop je moet letten als je kijkt en luistert naar verschillende vormen van mondelinge communicatie en hoe je gesproken informatie kunt verwerken.

1 Verbale en non-verbale communicatie

Je leert:

- over verbale en non-verbale communicatie.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Spreken voor publiek

Als je spreekt voor publiek, is het niet alleen belangrijk wát je zegt (**verbale communicatie**), maar ook hóé je het zegt en wat je uitstraalt terwijl je het zegt (**non-verbale communicatie**). Je **stemgebruik**, **lichaamstaal** en **interactie** met het publiek bepalen voor meer dan de helft het succes van je presentatie.
Let daarom bij het spreken voor publiek op het volgende:

- *Stemgebruik*: spreek niet te snel en niet te hard of te zacht. Let op je **intonatie**: varieer in toonhoogte en volume om de inhoud van je presentatie te ondersteunen. Articuleer goed: spreek woorden duidelijk uit.
- *Lichaamstaal*: sta rechtop, met je voeten stevig op de grond. Maak **gebaren** die je woorden ondersteunen. Overdrijf hierin niet: blijf jezelf en herhaal niet steeds hetzelfde gebaar. Straal enthousiasme uit en laat zien dat je gelooft wat je zegt.
- *Interactie*: maak **oogcontact** met het publiek. Kijk goed rond en betrek het hele publiek bij je presentatie. Kijk dus niet steeds naar dezelfde personen of naar dezelfde plek in de ruimte. Reageer op wat er in het publiek gebeurt. Als er gelachen wordt of onrust ontstaat, wacht dan tot het weer rustig wordt.

Opdracht 1

Je gaat twee keer kijken naar een fragment uit het NK Pitchen voor ondernemers: de eerste keer zonder geluid, de tweede keer met geluid.

1 Noteer tijdens het kijken zonder geluid drie opvallende dingen die de spreker doet met zijn handen. Zet achter elk gebaar hoe jij dit interpreteert.
2 Noteer tijdens het kijken met geluid drie gebaren die de woorden van de spreker sterk ondersteunen. Zet achter elk gebaar waarom hij dit gebruikt.
3 Vergelijk je antwoorden bij vraag 1 en 2. Had je dezelfde gebaren genoteerd? Verklaar eventuele verschillen.
4 Had je de gebaren die je bij vraag 1 genoteerd had, juist geïnterpreteerd? Als dat niet zo is, hoe komt dat?

Opdracht 2

Je gaat nogmaals kijken naar het fragment uit het NK Pitchen. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Noteer twee verschillende manieren waarop de spreker aan het begin van zijn pitch contact maakt met zijn publiek.
2 Noteer drie dingen die je opvallen aan het stemgebruik van de spreker. Let daarbij op spreektempo, volume en intonatie.
3 Deze pitch werd gehouden in de improvisatieronde van het NK. Kun je aan de spreker merken dat hij beperkte tijd had om de pitch voor te bereiden? Leg uit.
4 Waaraan kun je zíén dat de spreker klaar is met zijn praatje?
5 Vul voor deze spreker het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
6 Vind je deze spreker overtuigend overkomen? Leg uit.

Theorie

Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie vindt voor het grootste deel onbewust plaats. Hierdoor is het lastig om er invloed op uit te oefenen zonder gemaakt over te komen. Een ander lastig punt is dat het per persoon verschilt hoe gebaren of intonaties overkomen.

Enthousiast, zeker en natuurlijk overkomen bij het spreken voor een groep kun je niet leren door een stappenplan te volgen. Er zijn wel wat algemene tips te geven voor het verbeteren van je houding en je lichaamstaal, maar de beste manier om te leren presenteren, is veel te oefenen en feedback te vragen aan de kijkers en luisteraars.

Algemene tips
- Neem een goede startpositie aan: sta rechtop, zet je voeten op schouderbreedte en houd je handen naast je lichaam.
- Wees je bewust van je natuurlijke lichaamstaal en blijf daar dichtbij: maak niet voortdurend grote gebaren als je dat normaal gesproken niet doet.
- Wees je bewust van zenuwtrekjes en onbewuste gebaren die je veel maakt en oefen het voorkómen ervan of zorg ervoor dat je ze niet kunt maken: heb je bijvoorbeeld de neiging om steeds je haar naar achteren te doen, zet je haar dan vast; doe je snel je handen in je zakken, doe dan een broek aan zonder zakken of zorg dat je iets in je handen hebt.
- Studeer gebaren niet in óf oefen ze zo vaak dat ze natuurlijk overkomen.
- Oefen voor een publiek en vraag specifiek feedback op je houding en je lichaamstaal.

Opdracht **3**

Je gaat een aantal oefeningen doen om je bewust te worden van de invloed van non-verbale communicatie. De docent legt uit wat je moet doen.

Opdracht **4**

Jullie school mag deelnemen aan een studiereis naar Estland. Tijdens de reis zullen de deelnemers kennismaken met het onderwijssysteem in Estland, dat zich binnen Europa onderscheidt van andere landen door de inzet van ICT. Kinderen leren al vroeg programmeren en binnen het onderwijs wordt veel gebruikgemaakt van games en andere digitale middelen. De school mag uit de bovenbouw van de havo drie leerlingen meenemen. Wie mee wil, moet een elevatorpitch houden: een presentatie van maximaal één minuut, waarmee hij de rector en twee docenten ervan overtuigt dat hij zeker mee moet met de reis.

1 Bereid de pitch voor: bedenk waarom juist jij mee moet naar Estland. Vraag je af wat de rector en de docenten goede redenen zullen vinden.
2 Oefen de pitch een paar keer in een kleine groep. Vraag feedback op je houding en je lichaamstaal.
3 Houd de pitch voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
4 Bespreek de pitches na aan de hand van de feedbackformulieren. De klas beslist wie mee mag naar Estland.

Ik kan/weet:
- ☐ de bedoeling van de spreker(s) verwoorden alsook de verbale en non-verbale middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken. 3F
- ☐ de intonatie variëren en de juiste nadruk in zinnen leggen om ook fijnere betekenisnuances uit te drukken. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie.**

2 Aantekeningen maken

Je leert:

- aantekeningen maken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  - § 2 Inleiding en slot
  - § 3 Middenstuk
  - § 4 Alinea's en kernzinnen
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  - § 8 Betrouwbaarheid
  - § 9 Documenteren
  - § 11 Schematiseren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren
  - § 1 Verbale en non-verbale communicatie

Theorie

Gesproken informatie van radio, tv of internet verwerken

Als je je documenteert voor een schrijf- of spreekopdracht, maak je niet alleen gebruik van geschreven **bronnen**, maar ook van radio- of tv-fragmenten of filmpjes op internet. Om de informatie uit deze bronnen te kunnen verwerken, moet je tijdens het kijken en luisteren **aantekeningen** maken.

Voordat je gaat zoeken naar filmpjes, bedenk je **documentatievragen**. → *zie Basis p. 42*
Deze vragen gebruik je als uitgangspunt bij je zoektocht. Wees kritisch ten aanzien van de fragmenten die je vindt: vraag je af voor welk publiek de filmpjes bedoeld zijn en check de betrouwbaarheid van de bron.

Zo verwerk je gesproken informatie van radio, tv of internet

- Noteer je documentatievragen. Zorg ervoor dat je per vraag voldoende ruimte hebt om antwoorden te noteren.
- Zoek filmpjes en radiofragmenten over je onderwerp.
- Kijk en luister naar de filmpjes. Zoek naar antwoorden op de documentatievragen en luister aandachtig als er antwoorden gegeven worden. Let op **structurerende zinnen** en **signaalwoorden**.
- Noteer antwoorden op je documentatievragen zodra je ze hoort. Gebruik signaalwoorden, **symbolen** en **afkortingen**.
- Bekijk zo mogelijk het filmpje nogmaals en controleer je aantekeningen.
- Maak een lijstje van de bronnen die je gebruikt. Vermeld bij elke bron de vindplaats en de datum waarop je gekeken en geluisterd hebt.

Opdracht
1

Je gaat aantekeningen maken bij een fragment over slaapproblemen bij pubers. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Bekijk het fragment en maak aantekeningen bij de volgende vier documentatievragen:
   – Welke slaapproblemen doen zich voor bij pubers?
   – Wat zijn mogelijke oorzaken van slaapproblemen bij pubers?
   – Wat zijn de gevolgen van slaapproblemen bij pubers?
   – Welke oplossingen zijn er voor slaapproblemen bij pubers?

2 Bekijk het filmpje nogmaals en controleer of je alle informatie overzichtelijk hebt weergegeven. Vul zo nodig je aantekeningen aan.

3 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Pas je antwoorden zo nodig aan.

Opdracht
2

Je gaat luisteren naar een fragment over het verminderen van afval.

1 Noteer zo veel mogelijk tips om als consument minder (plastic) afval te produceren.
2 Vergelijk je antwoorden met die van een klasgenoot. Vul je eigen antwoorden zo nodig aan.
3 Controleer jullie antwoorden met behulp van het lijstje dat je krijgt van je docent. Hadden jullie alle tips genoteerd? Zo niet, hoe komt dat?

Opdracht
3

Je wilt een werkstuk maken over het basisinkomen. Tijdens je zoektocht naar informatie vind je twee filmpjes over het onderwerp: een college van de Universiteit van Nederland en een fragment uit het televisieprogramma *Tegenlicht*.

1 Bekijk de twee fragmenten en maak aantekeningen bij onderstaande documentatievragen. Geef steeds duidelijk aan uit welk fragment de informatie komt.
   – Wat houdt een basisinkomen in?
   – Wat zijn argumenten voor de invoering van een basisinkomen?
   – Wat zijn argumenten tegen de invoering van een basisinkomen?
   – Welke ervaringen zijn er opgedaan met een basisinkomen?
   – Wat kost de invoering van het basisinkomen in Nederland?
2 Markeer in je aantekeningen de informatie die in beide fragmenten gegeven wordt.
3 Welk fragment bevat de meeste informatie over het onderwerp?
4 Geef per filmpje aan tot welk publiek de spreker zich richt. Leg uit hoe je dat kon vaststellen.
5 Beoordeel de betrouwbaarheid van deze beide bronnen. → ***zie Basis p. 38***
6 Welk filmpje is het meest geschikt om te gebruiken als bron voor je werkstuk? Leg uit.
7 Heb je nu voldoende informatie of moet je nog verder zoeken? Leg uit.

Ik kan/weet:

- ☐ in lange(re) uiteenzettingen de hoofdpunten en onderbouwingen begrijpen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 3F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

3 Feedback

Je leert:
- feedback geven en ontvangen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren § 1 Verbale en non-verbale communicatie

Theorie

Feedback

Feedback is opbouwend (nuttig en positief bedoeld) commentaar op gedrag of op uitingen van een ander. Van goede feedback kun je als ontvanger veel leren.
In spreeksituaties wordt meestal feedback gegeven op:
- inhoud (aantrekkelijkheid, volledigheid, publiekgerichtheid, doeltreffendheid);
- structuur (inleiding – middenstuk – slot, structurerende zinnen, signaalwoorden);
- actieve lichaamshouding (gezichtsuitdrukking, gebaren);
- manier van spreken (tempo, volume, enthousiasme, intonatie: variatie in hoog en laag);
- formulering (woordkeus, zinsbouw);
- contact met het publiek (oogcontact, inspelen op reacties).

Zo geef je feedback
- Richt je alleen op recent waargenomen gedrag en op recente uitspraken van de ander.
- Vertel wat je gezien of gehoord hebt en hoe je dat interpreteert.
- Beschrijf welk effect het gedrag of de uitspraken op je hebben.
- Spreek vanuit jezelf: 'ik zie …', 'ik hoor …', 'daardoor denk ik dat …'
- Geef de ander een tip hoe hij zijn gedrag of uitspraken kan verbeteren.

Zo ontvang je feedback
- Vat de feedback niet op als een persoonlijke aanval.
- Geef aan of je herkent wat er gezegd wordt.
- Vraag door naar de bedoeling als iets je niet duidelijk is, maar verdedig je niet.
- Bedank voor de feedback.

Opdracht **1**

Je gaat kijken naar een fragment uit een cabaretvoorstelling van Mike Boddé en Kees Torn, waarin ze vertellen wat ze van elkaar vinden. Je krijgt eerst het fragment te zien zonder geluid. Beantwoord de vragen.
1. Zijn de cabaretiers positief of negatief over elkaar? Licht je antwoord toe met drie dingen waaraan je dat kunt zien.
2. Bekijk het fragment nu met geluid. Wat valt je op?
3. Wat kun je van dit fragment leren als het gaat om toon en houding bij het geven van feedback?

Opdracht **2**

Je gaat kijken naar twee fragmenten waarin een feedbackgesprek gevoerd wordt. Eerst zie je hoe het niet moet, daarna hoe het wel moet.
1. Wie is feedbackgever en wie feedbackontvanger?
2. Waarop wordt feedback gegeven?
3. Noteer drie dingen die je opvallen aan de non-verbale communicatie van de feedbackgever in het eerste fragment.
4. Noteer drie dingen die je opvallen aan de non-verbale communicatie van de feedbackontvanger in het eerste fragment.
5. Noteer drie dingen die je opvallen aan het taalgebruik van beide sprekers.
6. Vul voor het eerste fragment het *Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen* in.

7 Wat gaat er vooral mis in het eerste fragment?
8 In het tweede fragment begint de feedbackgever op een andere manier dan in het eerste fragment. Wat doet ze anders?
9 Wat is het effect van de andere benadering van de feedbackgever op de feedbackontvanger?
10 Vul voor het tweede fragment het *Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen* in.
11 Noteer drie dingen die maken dat het tweede gesprek veel beter verloopt dan het eerste.

Opdracht
3

Werk in viertallen. Je gaat oefenen in het geven van feedback in alledaagse situaties.

1 Kies in tweetallen een van onderstaande situaties of bedenk zelf een situatie waarin je feedback kunt geven.
  – Een lid van jullie sportteam (voetbal, hockey, korfbal) is heel fanatiek en levert tijdens trainingen en wedstrijden continu luidkeels op een negatieve manier commentaar. Voor een aantal anderen is de lol in het sporten behoorlijk afgenomen. Jij bent het gezeur zat en spreekt de fanatiekeling er na de training op aan.
  – Een vriend van je wil vaak het huiswerk van een bepaald vak van jou overschrijven. Jij laat hem dat doen, maar je begint het steeds vervelender te vinden. Je besluit om hem te vragen of hij voortaan zelf zijn huiswerk wil maken.
  – Kortgeleden was je samen met een vriendin aan het shoppen en toen zag jij een prachtig jurkje. Helaas kon je het niet kopen, omdat je te weinig geld had. Tot je verbazing zie je een week later je vriendin lopen in juist dat jurkje. Je bent diep teleurgesteld, want je hebt net nieuw kleedgeld gekregen en wilde die middag de stad in om te kijken of het jurkje nog te koop was. Je besluit haar erop aan te spreken.
  – Je hebt in een vertrouwelijke bui een vriend verteld dat je verliefd bent op een meisje uit de parallelklas. Je vriend beloofde eens bij haar te polsen hoe zij over jou dacht. Een paar dagen later hoor je dat hij met het meisje heeft staan zoenen. Je voelt het als verraad en besluit er met hem over te spreken.
2 Spreek af wie feedbackgever en wie feedbackontvanger is.
3 Bereid het gesprek kort voor. Noteer in steekwoorden wat je in ieder geval wilt zeggen.
4 Voer het gesprek. De andere twee leerlingen observeren en vullen het *Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen* in.
5 Wissel van rol: het andere tweetal voert nu het gesprek.
6 Bespreek de gesprekken na aan de hand van de ingevulde feedbackformulieren.

Opdracht
4

Je gaat feedback geven op een speech uit de debatwedstrijd *Op weg naar het Lagerhuis*. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.

1 Noteer twee dingen die de spreker goed doet.
2 Noteer twee dingen die de spreker beter zou kunnen doen.
3 Formuleer jouw feedback op deze spreker. Geef aan wat je gezien en gehoord hebt, hoe je dit interpreteert en welk effect het op je heeft. Begin met iets wat goed ging. Geef bij datgene wat beter kan, ook aan hoe het beter kan.
4 Lees je feedback hardop voor aan een klasgenoot. De ander beoordeelt of je je houdt aan de regels met betrekking tot het geven van feedback.

Ik kan/weet:

☐ feedback geven en ontvangen.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Feedback geven en ontvangen.**

4 Presentatie

Je leert:
- presenteren.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel
  § 2 Inleiding en slot
  § 3 Middenstuk
  § 4 Alinea's en kernzinnen
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden
  § 6 Publiek
  § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven
  § 1 Van bouwplan naar tekst
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren
  § 1 Verbale en non-verbale communicatie
  § 3 Feedback

Theorie

Een presentatie voorbereiden

Als je een **presentatie** moet houden, staan **onderwerp** en **publiek** meestal vast. Je moet bijvoorbeeld je profielwerkstuk presenteren aan ouders of een praktisch onderzoek aan klasgenoten. Als het onderwerp nogal breed is, moet je het goed afbakenen. Daarbij houd je rekening met je publiek en met het **doel** van je presentatie. → ***zie Basis p. 31***

Je hebt geleerd dat het succes van een presentatie mede bepaald wordt door de **non-verbale communicatie** van de spreker. → ***zie Spreken, kijken en luisteren p. 143***
Dat betekent niet dat de inhoud onbelangrijk is. De **inhoud** blijft het belangrijkste element van de presentatie. Het publiek verwacht dat jij iets te vertellen hebt. Bereid je daarom goed voor. Als je kennis van zaken hebt, straal je dat uit en heb je meer zelfvertrouwen. Dat komt je presentatie ten goede.

Stappenplan Presentatie

Stap 1: Noteer in steekwoorden of korte zinnen wat je al weet over het onderwerp.
Stap 2: Documenteer je. → ***zie Basis p. 42***
Stap 3: Kies een passende structuur.
Stap 4: Maak een bouwplan. Denk goed na over de inleiding en het slot. Geef de deelonderwerpen een **label**.
Stap 5: Bepaal welke hulpmiddelen je gaat gebruiken.
Stap 6: Maak spiekkaartjes en/of een diapresentatie.
Stap 7: Oefen de presentatie een paar keer hardop. Vraag een aantal mensen om feedback.

Opdracht **1**

Je gaat oefenen in het afbakenen van een onderwerp voor verschillende doelgroepen.

1. Kies een van de volgende onderwerpen:
   - ○ Vlees eten
   - ○ Robots in de zorg
   - ○ Jouw school
2. Noteer bij het gekozen onderwerp twee verschillende doelgroepen voor een presentatie over het onderwerp. Bij *Vlees eten* en *Robots in de zorg* kun je bijvoorbeeld kiezen voor klasgenoten bij twee verschillende schoolvakken; bij *Jouw school* voor ouders en toekomstige leerlingen.
3. Noteer voor beide doelgroepen over welke voorkennis ze beschikken.

4 Noteer voor beide doelgroepen welke informatie in de presentatie aan de orde moet komen.
5 Noteer voor beide presentaties waarop de nadruk zal komen te liggen.
6 Welke rol speelt de doelgroep bij het bepalen van de inhoud van de presentatie?

Theorie

Structuur

Een presentatie is een mondelinge tekst. Die bestaat net als een geschreven tekst uit een inleiding, een middenstuk en een slot. De structuur van een presentatie is afhankelijk van het onderwerp, het doel van de spreker en de **hoofdgedachte**.

Omdat een luisteraar – anders dan een lezer – niet even terug kan kijken in de tekst als hij de draad kwijtraakt, moet een presentatie een duidelijke, goed te volgen **tekststructuur** hebben. Maak altijd een **bouwplan** voor een presentatie → ***zie Schrijven p. 109*** en denk goed na over de manier waarop je de verschillende onderdelen met elkaar gaat verbinden. Besteed tijdens de presentatie expliciet aandacht aan de structuur.

Begin een presentatie met een goede **inleiding**, waarmee je de aandacht van het publiek trekt en vervolgens het onderwerp introduceert. → ***zie Basis p. 13*** De inleiding moet passen bij de lengte van je presentatie. Vermeld bij langere presentaties aan het eind van de inleiding ook de **opbouw** van je presentatie, zodat de luisteraar weet wat er aan de orde komt.

Behandel in het **middenstuk** de verschillende **deelonderwerpen**. Kies een geschikte structuur voor je presentatie. Een informerende presentatie heeft een andere structuur dan een overtuigende of opiniërende presentatie. → ***zie Basis p. 20***
Gebruik bij de overgangen tussen de deelonderwerpen **structurerende zinnen**: sluit het ene deelonderwerp af en kondig het volgende deelonderwerp aan, zodat het voor de luisteraars duidelijk is dat je overgaat op een ander deel van de presentatie.

Eindig je presentatie met een duidelijk **slot**, met in ieder geval de hoofdgedachte en een korte (!) samenvatting van de inhoud en eventueel een afweging, aansporing, aanbeveling of toekomstverwachting. Zorg voor een goede **uitsmijter**: een zin waaruit duidelijk blijkt dat je presentatie is afgelopen, zodat daar geen twijfel over kan bestaan. → ***zie Basis p. 18***

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Jullie gaan een bouwplan maken voor een presentatie.
1 Kies een van de onderwerpen van opdracht 1.
2 Maak een woordweb of een mindmap bij het onderwerp van jullie keuze.
3 Bedenk minimaal drie deelonderwerpen voor de presentatie.
4 Kies een passende structuur.
5 Maak een bouwplan voor het middenstuk van je presentatie. → ***zie Schrijven p. 109***
Gebruik het *Formulier Bouwplan voor een tekst*.
6 Wissel je bouwplan uit met dat van een klasgenoot. Geef elkaar feedback op de keuze van de deelonderwerpen en de gekozen structuur.
7 Pas je bouwplan zo nodig aan.

Opdracht
3

Werk in dezelfde tweetallen als bij opdracht 2. Jullie gaan de inleiding van jullie presentatie oefenen.
1 Bedenk twee inleidingen voor jullie presentatie. Noteer de inhoud in steekwoorden.
2 Vorm een groep met een ander tweetal. Presenteer elk een van de inleidingen binnen de groep van vier. Het andere tweetal beantwoordt voor beide inleidingen de volgende vragen:
– Hoe wordt de aandacht getrokken?
– Hoe wordt het onderwerp geïntroduceerd?
– Is het onderwerp van de presentatie duidelijk?

– Worden de deelonderwerpen van de presentatie aangekondigd?
– Welke inleiding is beter en waarom?
3 Kies op grond van de feedback die jullie krijgen, een van de inleidingen. Pas die zo nodig nog wat aan.
4 Vul het bouwplan dat jullie bij opdracht 2 hebben gemaakt, aan met de gekozen inleiding.

Opdracht
4

Werk in dezelfde viertallen als bij opdracht 3. Jullie gaan het slot van de presentatie oefenen.
1 Bedenk als tweetal een goede manier om de presentatie af te ronden. Noteer enkele steekwoorden.
2 Presenteer jullie slot aan het andere tweetal. De anderen beantwoorden de volgende vragen:
– Bevat het slot de hoofdgedachte?
– Wordt de inhoud van de presentatie kort samengevat?
– Bevat het slot een goede uitsmijter?
3 Pas jullie slot zo nodig aan op basis van de feedback.
4 Vul het bouwplan dat jullie bij opdracht 2 hebben gemaakt, aan met het slot.
5 Bewaar het bouwplan. Jullie hebben het nodig bij opdracht 6.

Opdracht
5

Je gaat kijken naar een speech uit de debatwedstrijd *Op weg naar het Lagerhuis*.
1 Noteer de drie woorden waarmee Neila haar eerste drie zinnen begint.
2 Wat is het effect van de manier waarop ze haar speech begint?
3 Noteer de vijf woorden waarmee ze haar vijfde, zesde en zevende zin begint.
4 De vijfde, zesde en zevende zin zijn vragen. Waarom stelt Neila deze vragen?
5 Wat is het onderwerp van de speech?
6 Welke boodschap wil Neila overbrengen?
7 Neila maakt in haar speech veel gebruik van herhalingen en tegenstellingen. Noteer van beide twee voorbeelden.
8 Noteer drie dingen die je opvallen aan Neila's verbale en non-verbale communicatie.
9 Vul voor deze speech het *Feedbackformulier Presentatie* in.

Theorie

Hulpmiddelen

Bij een presentatie kun je **hulpmiddelen** gebruiken om de structuur en/of de inhoud te verduidelijken en het verhaal te verlevendigen. Denk er goed over na welke hulpmiddelen je gaat inzetten en op welk moment. Als je apparatuur gebruikt, zorg er dan voor dat je weet hoe die werkt.
Een aantal tips voor de meest gebruikte hulpmiddelen:

Beeld-/geluidsfragmenten
- Laat fragmenten van film of geluid niet te lang duren; gebruik ze puur als ondersteuning, niet als vervanging voor je eigen verhaal.
- Geef toelichting voor of na een fragment; verbind het duidelijk met de inhoud van je presentatie.

Spiekkaartjes
- Neem per deelonderwerp een kaartje.
- Gebruik steekwoorden, afkortingen en symbolen.
- Schrijf niet meer op dan je nodig hebt.
- Oefen je presentatie met behulp van de kaartjes.

PowerPoint of Prezi
- Zet elk deelonderwerp op een aparte dia.
- Gebruik steekwoorden.
- Gebruik plaatjes en grafieken die passen bij je presentatie.
- Laat alleen zien wat voor het publiek noodzakelijk is om je presentatie te kunnen volgen.
- Kijk tijdens de presentatie naar je publiek en zo min mogelijk naar het scherm.

Voorbeeld

Dia uit een presentatie over het leenstelsel

1 Bovenaan de dia staat het deelonderwerp.

2 Op de dia staat in steekwoorden wat er over het deelonderwerp verteld wordt.

Terugbetalen 1

- ☐ 35 jaar 2
- ☐ naar draagkracht
- ☐ maximaal 4% inkomen
- ☐ geen BKR

Spiekkaartje bij dia over Terugbetalen

3 Bovenaan het spiekkaartje staat het deelonderwerp in een zin.

4 Op het spiekkaartje staat per onderdeel van de dia meer tekst, zodat de spreker meer houvast heeft.

5 Onderaan staat een vooruitwijzing naar de volgende dia.

De regels voor het terugbetalen van de lening zijn vrij soepel: 3

– 35 jaar de tijd om terug te betalen; hierna kwijtschelding restschuld
– betalen naar draagkracht: per maand maximaal 4% van gezamenlijk inkomen
– geen BKR: lening staat niet geregistreerd, dus geen zorgen om hypotheek o.i.d.
– waarschijnlijk merk je er weinig van 4

Volgende dia: Nadelige gevolgen van het leenstelsel. 5

Opdracht
6

Je gaat een diapresentatie en spiekkaartjes maken. Gebruik het bouwplan dat je gemaakt hebt bij opdracht 2, 3 en 4.

1 Maak een opzet voor je diapresentatie. Teken de dia's en vul ze in. Neem voor elk deelonderwerp en voor de inleiding en het slot een aparte dia. Als je drie deelonderwerpen hebt, maak je dus vijf kaartjes.
2 Schrijf bovenaan de dia's een titel. Noem de dia's met de deelonderwerpen niet deelonderwerp 1, 2 en 3 of argument 1, 2 en 3, maar geef ze een duidelijk label. Deze labels kun je tijdens je presentatie gebruiken om de overgangen tussen de deelonderwerpen te markeren.
3 Noteer op elke dia in steekwoorden de inhoud van het betreffende deel van je presentatie. Gebruik zo min mogelijk woorden, zodat je publiek niet veel tijd kwijt is aan lezen. Misschien kun je op een aantal dia's ook werken met plaatjes, in plaats van met woorden.
4 Maak vervolgens met behulp van je diapresentatie de spiekkaartjes. Maak per dia een kaartje. Schrijf op de kaartjes geen hele zinnen, maar wel meer woorden dan op de dia's. Noteer in ieder geval belangrijke signaalwoorden en structurerende zinnen.
5 Bekijk je diapresentatie nog eens kritisch: staat er niet te veel tekst op de dia's?
6 Wissel je werk uit met dat van een klasgenoot. Geef elkaar feedback op de kaartjes en de diapresentatie.
7 Pas je kaartjes en je diapresentatie zo nodig aan. Bewaar je materiaal goed; je hebt het nodig bij opdracht 7.

Opdracht
7

Werk in viertallen. Je gaat de presentatie die je hebt voorbereid, houden binnen de groep.
Bereid je thuis voor:
– Kijk de kaartjes en de diapresentatie die je bij opdracht 6 hebt gemaakt, goed door.
– Oefen de presentatie een keer hardop.

1 Houd de presentatie in de groep. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Presentatie* in.
2 Bespreek de presentaties na aan de hand van de ingevulde feedbackformulieren.
3 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht
8

Je gaat een presentatie houden.

1 Kies in overleg met je docent een onderwerp voor een presentatie.
2 Bereid je voor volgens het stappenplan.
3 Houd de presentatie voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Presentatie* in.

Ik kan/weet:

- ☐ informatie verzamelen en een presentatie geven met argumenten voor of tegen een bepaald standpunt, of voor- en nadelen van diverse opties. 3F
- ☐ een presentatie geven met een inleiding, een kern en een slot. 3F
- ☐ het publiek de opbouw en structuur duidelijk maken en deze ook volgen. 3F
- ☐ gebruikmaken van middelen voor tekstcohesie (bijvoorbeeld signaal- en verbindingswoorden) om uitingen te verbinden tot een heldere, samenhangende tekst. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Presentatie** *en het* **Formulier Bouwplan voor een tekst.**

5 Debat

Je leert:
- debatteren en een debat beoordelen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie; § 3 Feedback
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren — § 10 Uitdrukkingen

Theorie

Een debat beoordelen

Een **debat** wordt gevoerd door twee partijen die het niet met elkaar eens zijn. De ene partij neemt over een stelling of kwestie een positief standpunt in, de andere een negatief standpunt. Beide partijen geven **argumenten** voor hun standpunt en proberen de argumentatie van de andere partij te **weerleggen**.

Centraal in het debat staat een **stelling**. Een goede debatstelling is:
- controversieel: het onderwerp is omstreden en roept een duidelijk verschil van mening op;
- nauwkeurig geformuleerd: het is exact duidelijk wat het onderwerp van het debat is;
- meestal gericht op een beleidsverandering.

Het doel van een debat is niet de tegenstander te overtuigen, maar het **publiek** (bij een politiek debat) of de **jury** (bij een wedstrijddebat). De deelnemers richten zich dan ook niet rechtstreeks tot elkaar, maar tot het publiek of de jury.

Er zijn verschillende debatvormen. Elke vorm heeft zijn eigen regels, maar in grote lijnen is de opbouw van een debat als volgt:
- Beide partijen zetten hun standpunt en de argumentatie voor dat standpunt uiteen.
- Elke partij reageert op de argumenten van de andere partij.
- Beide partijen houden een slotpleidooi.

Bij de beoordeling van een debat let je op:
- de opbouw van de argumentatie door beide partijen;
- de structuur van het debat: de deelnemers moeten zich houden aan de regels van de debatvorm;
- de inhoud van de argumentatie en de weerleggingen: feitelijke argumenten moeten waar zijn, waarderende argumenten moeten worden onderbouwd en tegenargumenten moeten worden weerlegd of ontkracht; → ***zie Argumenteren p. 192***
- de verbale en non-verbale communicatie van de deelnemers; → ***zie Spreken, kijken en luisteren p. 142***
- het taalgebruik: de deelnemers moeten niet alleen correct, maar ook aantrekkelijk formuleren, bijvoorbeeld door gebruik te maken van uitdrukkingen. → ***zie Formuleren p. 248***

Opdracht
1

1 Beoordeel de stellingen door het schema in te vullen met –, ± of een +.
2 Bedenk zelf twee stellingen die drie keer een + zouden krijgen.

	controversieel	**scherp geformuleerd**	**beleids-verandering**
1 Nederland moet de militaire dienstplicht weer invoeren.			
2 Havoleerlingen worden te weinig uitgedaagd.			
3 Profvoetballers krijgen een veel te hoog salaris.			
4 Jongeren weten niet meer wat romantiek is.			
5 Dierenrechten moeten in de grondwet worden opgenomen.			
6 Suiker is het nieuwe roken.			

Opdracht
2

Je gaat straks kijken naar een debat van het NK Debatteren voor Scholieren.
1 De stelling luidt: *Er moet een drinkbewijs worden ingevoerd.* Is dit een goede debatstelling? Leg uit.

Bekijk de eerste ronde van het debat. Werk in tweetallen: de een beantwoordt de vragen 2 tot en met 12, de ander vult voor de sprekers in deze ronde het *Feedbackformulier Debat* in.
2 Wat houdt het plan van de propositie in?
3 Noteer de vier argumenten die de eerste spreker van de propositie aankondigt.
4 Welk(e) van de vier argumenten werkt de eerste spreker van de propositie uit?
5 Noteer de drie zaken die de eerste spreker van de oppositie aankondigt.
6 Wat brengt de oppositie in tegen het plan?
7 Vind je dit een goed tegenargument? Leg uit.
8 Wat brengt de oppositie in tegen het eerste argument van de propositie?
9 Vind je dit een goede weerlegging? Leg uit.
10 Wat houdt het 'ineffectiviteitsargument' van de oppositie in?
11 Noteer het tweede argument van de oppositie.
12 Vul voor deze ronde het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie* in.

Bekijk de tweede ronde van het debat. Werk in dezelfde tweetallen. Wissel van observatierol.
De een beantwoordt de vragen 13 tot en met 23, de ander vult voor de sprekers in deze ronde het *Feedbackformulier Debat* in.
13 De tweede spreker van de propositie vat het argument van de oppositie samen als 'dat er nu met mate wordt gedronken in Nederland'. Is dit een juiste samenvatting? Leg uit.
14 Ze zegt vervolgens dat het niet waar is dat er met mate gedronken wordt in Nederland. Met welk argumentatieschema ondersteunt ze deze bewering?
15 Weerlegt de propositie het ineffectiviteitsargument van de oppositie? Leg uit.
16 Noteer de drie argumenten die de propositie in deze ronde inbrengt.
17 Wat houdt het gedachte-experiment van de propositie in?
18 Wat vind je van het gedachte-experiment van de propositie?
19 De tweede spreker van de oppositie neemt de luisteraars mee naar de tijd van de *Great Depression* in Amerika. Waarom doet hij dat?
20 Vind je de vergelijking tussen het voorstel van de propositie en de situatie tijdens de *Great Depression* terecht? Leg uit.
21 Hoe kunnen alcoholisten de regels in het plan van de propositie makkelijk omzeilen?
22 Noteer het argument dat de oppositie in deze ronde inbrengt tegen het plan.

23 Vul voor deze ronde het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie* in.

Bekijk de derde ronde van het debat. Wissel van observatierol. De een beantwoordt vraag 24 tot en met 28, de ander vult voor de sprekers in deze ronde het *Feedbackformulier Debat* in.

24 De derde spreker van de propositie gaat in op de weerleggingen van de oppositie. Wat vind je van de manier waarop hij dat doet? Leg uit.

25 De spreker krijgt de vraag of hij werkelijk liever heeft dat alcoholisten een ketel opblazen bij het zelf stoken van drank dan dat ze een extra biertje drinken. Wat vind je van zijn antwoord op die vraag?

26 Noteer de drie deelonderwerpen die de derde spreker van de oppositie aankondigt.

27 Wat vind je van de manier waarop de oppositie de argumenten van de propositie weerlegt?

28 Vul voor deze ronde het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie* in.

Bekijk de vierde ronde van het debat. Wissel van observatierol. De een beantwoordt vraag 29 tot en met 33, de ander vult voor de sprekers in deze ronde het *Feedbackformulier Debat* in.

29 Noteer de twee 'clashes' die de vierde spreker van de oppositie behandelt.

30 Noteer per clash waarom de oppositie volgens haar gelijk heeft.

31 De vierde spreker van de propositie geeft aan dat het de vraag is of de bedoeling van het plan wel duidelijk is overgekomen bij de tegenstanders. Heeft ze hier gelijk in? Leg uit.

32 Als het plan niet duidelijk overgekomen is, aan wie zou dat dan kunnen liggen?

33 Vul voor deze ronde het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie* in.

Bekijk de formulieren die jullie hebben ingevuld.

34 Welke partij had de beste argumenten? Leg uit.

35 Welke partij heeft de argumenten het beste gepresenteerd? Leg uit.

Bekijk het oordeel van de jury over dit debat.

36 Welke partij heeft volgens de jury de argumenten het beste gepresenteerd en waarom?

37 Welke partij had volgens de jury de beste argumenten en waarom?

38 Ben je het met de jury eens? Leg uit.

Theorie

Deelnemen aan een schooldebat

Het **schooldebat** is een standaard debatvorm, waarmee je op school debatten kunt voeren. In een schooldebat mogen de debatterende partijen elkaar niet in de rede vallen.

Het debat is verdeeld in vastgestelde spreekbeurten die een bepaalde duur hebben. Inhoudelijk ligt vast wat er in welke spreekbeurt naar voren gebracht mag worden.

Een jury bepaalt wie het debat heeft gewonnen. Daarom spreek je in een debat altijd de jury aan: 'Geachte jury, ...' Ook is er een tijdwaarnemer die onverbiddelijk 'Stop' zegt als de spreektijd voorbij is. De spreker mag dan wel nog zijn zin afmaken.

Het debatschema omvat opbouwbeurten, verweerbeurten en slotbeurten.

Debatschema

Opbouwbeurt voorstanders:	4 minuten
Opbouwbeurt tegenstanders:	3 minuten
Time-out:	2 minuten

Verweerbeurt voorstanders:	2 minuten
Verweerbeurt tegenstanders:	2 minuten
Vrije ronde:	4 minuten
Time-out:	2 minuten

Slotbeurt tegenstanders:	2 minuten
Slotbeurt voorstanders:	2 minuten

Opbouwbeurt
De **voorstanders** leiden in hun **opbouwbeurt** het onderwerp in en beschrijven de situatie zoals die nu is. Hun voorstel, de debatstelling waar zij voorstander van zijn, roept op tot een verandering van een bepaalde situatie of van een bepaald beleid. De argumenten van de voorstanders ondersteunen deze stelling: ze leggen uit waarom de voorgestelde beleidsverandering nodig is.
De **tegenstanders** zullen in hun opbouwbeurt aantonen dat de beleidsverandering niet nodig is, niet zal werken of grote nadelen heeft. Hun argumenten ondersteunen de stelling juist niet, het zijn argumenten tegen het standpunt van de voorstanders.
Let op: in deze beurt moeten beide partijen alle argumenten naar voren brengen. Baken de argumenten goed af en geef ze een **label**, waarmee je ze kernachtig benoemt. Zorg verder voor goede overgangen tussen de argumenten: gebruik **signaalwoorden** om de opbouw van je betoog te verduidelijken.

Time-out
Tijdens een **time-out** is er tijd voor overleg binnen de teams. Dit gebeurt twee keer: na de opbouwbeurt en voor de slotbeurt. Het debat ligt dan even stil.

Verweerbeurt
De voorstanders moeten in hun **verweerbeurt** proberen de argumentatie van de tegenstanders te **weerleggen**. De tegenstanders krijgen de kans de argumenten van de voorstanders te weerleggen.
Regels voor de verweerbeurten:
- Ga in op wat de andere partij heeft gezegd.
- Kom niet met nieuwe argumenten.

Tip: vat steeds een argument van de andere partij (kort) samen (gebruik de labels!) en weerleg het daarna.

Vrije ronde
In deze ronde mogen de deelnemers aan het debat vrij op elkaar reageren.
Regels voor de **vrije ronde**:
- Degene die het woord neemt, heeft de beurt.
- Kom niet met nieuwe argumenten.
- Luister naar elkaar.
- Luister naar de debatleider.

Slotbeurt
In hun **slotbeurt** geven beide partijen een samenvatting van hun betoog. Ze tonen aan waarom de weerleggingen van hun argumenten niet kloppen, ze noemen de argumenten die niet weerlegd zijn en herhalen hun weerleggingen van de argumenten van de andere partij.

Regels voor de slotbeurten:
- Richt je tot de jury. Die moet je immers overtuigen.
- Kies voor de samenvatting andere woorden dan jullie in de vorige beurten gebruikt hebben: voorkom dat je alleen woordelijk herhaalt wat al eerder is gezegd.
- Kom niet met nieuwe argumenten.
- Houd de tijd in de gaten. Gebruik je tijd zo goed mogelijk, maar zorg er wel voor dat je op tijd afsluit met een duidelijke uitsmijter.

Jury
Een debatwedstrijd wordt beoordeeld door een **jury**. Na afloop van het debat trekt de jury zich terug voor overleg om te bepalen welke partij het debat gewonnen heeft én wie de beste debater is. De jury beoordeelt het debat aan de hand van de punten die genoemd zijn.

Zo bereid je een schooldebat voor
1 Documenteer je: zoek bronnen over het onderwerp waarin argumenten voor verschillende standpunten worden genoemd.
2 Analyseer de gevonden documentatie en markeer wat je kunt gebruiken in het debat.
3 Maak een lijstje met voor- en tegenargumenten.
4 Bedenk bij elk argument voor jullie standpunt hoe de andere partij het zou kunnen weerleggen en wat jullie daartegen kunnen inbrengen.
5 Bedenk bij elk tegenargument hoe jullie het kunnen weerleggen.
6 Kies drie sterke argumenten voor jullie standpunt. Geef de argumenten labels, waarmee je een mooie opsomming kunt maken.
7 Bereid samen de inhoud van de drie debatbeurten zo goed mogelijk voor. Bedenk wat je in elke beurt kunt zeggen. Maak hiervoor gebruik van de *Debatformulieren voorstanders* of de *Debatformulieren tegenstanders*.
8 Verdeel de beurten: spreek af wie welke taak op zich neemt.
9 Oefen zo mogelijk je eigen beurt een paar keer hardop. Zorg ervoor dat je binnen de tijd blijft.

Opdracht
3

Werk in een viertal.
1 Kies per tweetal een andere stelling:
- ○ Dierentuinen moeten worden verboden.
- ○ Elke leerling moet gratis bijles kunnen krijgen.
- ○ Groepsopdrachten voor een cijfer moeten worden afgeschaft.
- ○ Sportclubs moeten gratis worden voor jongeren.

2 Spreek af wie voor en wie tegen de stelling is.
3 Noteer in vijf minuten zo veel mogelijk argumenten voor jouw standpunt.
4 Bereid een opbouwbeurt voor, waarin je je standpunt uiteenzet en het onderbouwt met minimaal drie argumenten. De voorstander krijgt voor deze beurt vier minuten; de tegenstander drie minuten. Maak gebruik van het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*.
5 Presenteer de opbouwbeurten aan elkaar. De voorstander begint. Maak aantekeningen van de argumentatie van de ander. Gebruik hiervoor het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*. De andere twee luisteraars vullen voor beide sprekers het *Feedbackformulier Opbouwbeurt* in. Daarna presenteert het andere tweetal de opbouwbeurten.
6 Geef elkaar feedback op de opbouwbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.
7 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht
4

Werk in hetzelfde viertal als bij opdracht 3.
1 Bij vraag 5 van opdracht 3 heb je de argumenten van de andere partij genoteerd. Geef bij elk argument aan hoe je het kunt weerleggen.
2 Bereid een verweerbeurt voor van twee minuten. Maak gebruik van het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*.

3 Presenteer de verweerbeurten aan elkaar. De voorstander begint. Degene wiens argumenten weerlegd worden, maakt aantekeningen. Gebruik hiervoor het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*. De andere twee luisteraars vullen voor beide sprekers het *Feedbackformulier Verweerbeurt* in. Daarna presenteert het andere tweetal de verweerbeurten.
4 Geef elkaar feedback op de verweerbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.
5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 5

Werk in hetzelfde viertal als bij opdracht 3 en 4.

1 Bereid een slotbeurt voor van twee minuten. Gebruik je aantekeningen van opdracht 3 en 4. Maak gebruik van het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*.
   - Geef kort weer hoe jouw argumenten zijn weerlegd en waarom die weerleggingen niet kloppen.
   - Noem de argumenten die niet door de ander zijn weerlegd.
   - Herhaal ook jouw weerlegging van de argumenten van de andere partij.
   - Sluit af met een passende uitsmijter.
2 Presenteer de slotbeurten aan elkaar. In deze beurt begint de tegenstander. De luisteraars vullen het *Feedbackformulier Slotbeurt* in.
3 Geef elkaar feedback op de slotbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.
4 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 6

Bekijk de feedback die je hebt gekregen bij opdracht 3, 4 en 5.

1 Welke beurt ging jou het beste af?
2 Wat zijn je sterke en zwakke punten?
3 Welke beurt past gezien je zwakke punten minder goed bij jou?
4 Wat kun je doen om je zwakke punten te verbeteren?
5 Noteer in welke beurt jij het beste ingezet kunt worden en waarom.

Opdracht 7

Werk in zestallen. Jullie gaan een schooldebat voeren.

1 Kies samen een stelling of bedenk er zelf een.
   - ○ De overheid moet stoppen met het subsidiëren van kunst en cultuur.
   - ○ Er moet in Nederland statiegeld op blikjes komen.
   - ○ Adoptie van kinderen uit het buitenland moet worden verboden.
   - ○ Het gebruik van smartphones moet worden verboden voor fietsers.
   - ○ Het voortgezet onderwijs moet op ieder niveau (vmbo, havo en vwo) vijf leerjaren krijgen.
2 Spreek af welk drietal voor de stelling is en welk drietal tegen.
3 Bereid je in beide drietallen voor volgens het stappenplan. Gebruik bij het verdelen van de beurten jullie antwoorden van opdracht 6.
4 Voer het debat in de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Debat* in.
5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Ik kan/weet:

- ☐ een debat volgen en begrijpen. 4F
- ☐ actief deelnemen aan een debat. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook de* **Feedbackformulieren** *en de* **Debatformulieren**.

6 Discussie

Je leert:
- deelnemen aan een discussie.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie; § 3 Feedback
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

Opiniërende discussie

Op radio en tv worden regelmatig discussies gevoerd. Ook zul je zelf weleens een **discussie** moeten voeren, bijvoorbeeld bij maatschappijleer of levensbeschouwing. Een belangrijk verschil met een debat is dat een discussie geen wedstrijd is en niet bedoeld is om je gelijk te halen.

Een **opiniërende discussie** heeft geen vaste vorm. Meestal is er een **discussieleider**, die de centrale vraag of stelling inleidt en deelnemers het woord geeft. De deelnemers moeten zich houden aan de algemene regels voor het voeren van een discussie: beleefd blijven, anderen laten uitspreken, bij het onderwerp blijven enz.

Zo beoordeel je een discussie
Let op de deelnemers:
- Spreken ze rustig en duidelijk?
- Leggen ze duidelijk uit wat ze bedoelen?
- Blijven ze bij het onderwerp?
- Onderbouwen ze hun mening met goede argumenten?
- Luisteren ze naar anderen en laten ze hen uitspreken?
- Gaan ze serieus in op de woorden van anderen?
- Zijn ze in staat om hun mening te herzien?

Let op de discussieleider:
- Laat hij iedereen voldoende aan het woord komen?
- Grijpt hij in als dat nodig is?
- Vat hij zo nu en dan de discussie samen?
- Sluit hij de discussie af met een samenvatting en zo mogelijk met een conclusie?

Opdracht
1

Je gaat kijken en luisteren naar een fragment uit het discussieprogramma *Hollandse Zaken*. De discussie gaat over de drukte op de Nederlandse fietspaden. Het fragment begint met de vraag van de discussieleider wie nou eigenlijk de sfeerverpesters zijn op de fietspaden.

1 Wie zijn volgens de eerste spreker (Arie Manders) de sfeerverpesters op de fietspaden?
2 Waarmee ondersteunt Manders zijn mening? Kies uit:
- ○ A een anekdote
- ○ B een vergelijking
- ○ C een voorbeeld
- ○ D voor- en nadelen

3 Paul Strack van Schijndel gebruikt de uitdrukking ‘hand in eigen boezem’. Waarom zegt hij dit?
4 Rosalinde Bakker-Rens geeft aan dat er wel intimidatie op het fietspad is. Welke groepen zijn voor haar intimiderend?
5 Hoe nuanceert Strack van Schijndel het voorbeeld van intimidatie door te roepen?

6 Waarom is het volgens Paul Strack van Schijndel maar goed dat er geen scholieren zijn?
7 De opmerking van Strack van Schijndel kan onaardig overkomen. Denk je dat dat zijn bedoeling is? Leg uit.
8 Wat is er volgens scholiere Eva de Keijzer mis met het gedrag van de meeste scholieren op de fiets?
9 Met wie ben jij het eens? Leg uit.

Bekijk het fragment nogmaals. Let nu vooral op de manier waarop de deelnemers de discussie voeren. Let ook op de gespreksleider.
10 Hoe komt het dat het gedeelte waarin gesproken wordt over manieren om andere fietsers te waarschuwen, lastig te volgen is?
11 Zijn de deelnemers deskundigen?
12 Wie brengt naar voren dat scholieren misschien ook een ergernis vormen? Waarom zou hij dit doen?
13 Vul het *Beoordelingsformulier Discussie* en het *Beoordelingsformulier Discussievoorzitter* in.

Opdracht
2

Werk in zestallen. Jullie gaan oefenen in het voeren van een discussie.
1 Kies een van de volgende vragen om over te discussiëren:
- Moet de zomertijd worden afgeschaft?
- Mogen docenten op sociale media ‘bevriend’ zijn met leerlingen?
- Kan zittenblijven worden afgeschaft?

2 Bereid je kort voor: noteer in steekwoorden je mening over het onderwerp en twee argumenten voor je mening. Zoek zo nodig informatie.
3 Voer de discussie. Vraag een ander zestal de discussie te observeren en het *Feedbackformulier Opiniërende discussie* in te vullen.
4 Bespreek de discussie na met de observanten aan de hand van de ingevulde formulieren.
5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Theorie

Probleemoplossende discussie

Bij een **probleemoplossende discussie** is het doel het oplossen van een probleem. Daarvoor is het belangrijk dat de deelnemers eerst onderzoeken wat het probleem inhoudt en waardoor het veroorzaakt wordt. Pas als dat duidelijk is, kan er gediscussieerd worden over mogelijke oplossingen. Om tot een goede oplossing te komen, moeten de deelnemers begrip krijgen voor elkaars standpunt en uiteindelijk tot overeenstemming komen.

Een probleemoplossende discussie bestaat uit vier duidelijk afgebakende fasen:
- analyseren;
- inventariseren;
- reageren;
- besluiten.

Theorie

Stappenplan Probleemoplossende discussie

Stap 1: Analyseren
In fase 1 moet duidelijk worden wat het probleem is en waardoor het veroorzaakt wordt. Vragen die in deze fase aan de orde moeten komen:
- Wat is het probleem?
- Door wie wordt dit als een probleem gezien en waarom?
- Door wie wordt dit niet als een probleem gezien en waarom niet?
- Wat zijn de oorzaken van het probleem?

Stap 2: Inventariseren
Iedere deelnemer krijgt in fase 2 de gelegenheid om zijn ideeën over mogelijke oplossingen naar voren te brengen. De deelnemers mogen in deze fase niet oordelen over de voorgestelde oplossingen; het gaat puur om de inventarisatie van ideeën. Er mogen wel vragen ter verduidelijking worden gesteld.

Stap 3: Reageren
In deze fase worden de voorgestelde oplossingen besproken. Degene die de oplossing heeft voorgesteld, mag kritisch ondervraagd worden. Vragen die per oplossing aan de orde kunnen komen:
- Is de oplossing uitvoerbaar, effectief en efficiënt?
- Wordt hiermee het probleem volledig opgelost?
- Worden hiermee echt de oorzaken aangepakt?
- Zorgt deze oplossing niet voor een verschuiving van het probleem?

Stap 4: Besluiten
In de laatste fase moet een besluit genomen worden. De deelnemers moeten op grond van het resultaat van de voorgaande fasen een gezamenlijk standpunt formuleren over de oplossing van het probleem. Ze kunnen kiezen voor een van de voorgestelde oplossingen, maar ook voor een compromis tussen verschillende oplossingen.

Voorbeeld

Voorzitter: Het probleem is dat er nog steeds veel leerlingen blijven zitten in 4 havo. 1

Voorzitter: Het wordt tijd dat we als school een goede oplossing bedenken voor dit probleem. Daarvoor moeten we eerst kijken wat het probleem precies inhoudt. We gaan daarom discussiëren in vier fases. In de eerste fase moet duidelijk worden voor wie het een probleem is en wat de oorzaken van het probleem zijn. In de tweede fase inventariseren we welke oplossingen er mogelijk zijn. In de derde fase bespreken we achtereenvolgens de genoemde oplossingen. Uiteindelijk moeten we in de vierde fase komen tot een voorstel om het probleem op te lossen. 2

Voorzitter: De eerste vraag die beantwoord moet worden, is dus: voor wie is het een probleem en waarom? 3

Greet: Voor leerlingen, want zij moeten een jaar overdoen. 4
Herre: Voor leraren, want zij zitten vanaf de meivakantie met ongemotiveerde leerlingen die al weten dat ze het jaar gaan overdoen.
Maarten: Daar komt bij dat zittenblijvers bij vakken waar ze wel goed in zijn, er in het tweede jaar een beetje bijhangen.
Lieke: Het is ook een probleem voor de samenleving, want zittenblijven kost geld.
Jalyssa: Voor de ouders is het natuurlijk ook een probleem. Zij vinden het vast niet leuk dat hun kind een jaar verspeelt en ze zitten in het tweede jaar misschien met een ongemotiveerde puber in huis.
Maarten: Het is ook niet goed voor de school, zeker niet als bij de buren meer leerlingen overgaan naar klas 5.

Voorzitter: Zijn er ook mensen voor wie het geen probleem is?

Herre: Voor andere leerlingen misschien? 4

Voorzitter: Het is dus niet alleen een probleem voor de zittenblijvers zelf, maar ook voor mensen in hun omgeving en uiteindelijk ook voor de school en voor de samenleving. 5 Weet iemand wat de oorzaken van het probleem zijn?

Herre: Die kinderen doen gewoon veel te weinig. Ze zijn tevreden met een zesje en tja, dan gaat het wel eens mis. 4
Maarten: Wat ik merk in 4 havo is dat de leerlingen uit allemaal verschillende klassen komen. Er zitten natuurlijk leerlingen die uit 3 havo komen, maar ook leerlingen uit 3 vwo en 4 mavo. Daarnaast zitten er dus nogal wat zittenblijvers in en soms zelfs afstromers uit 4 vwo. Het is lastig om de lesstof op al die verschillende achtergronden aan te passen.
Jalyssa: Sommige leerlingen die van de mavo komen, weten gewoon nog niet wat ze willen en doen havo om de keuze uit te stellen.
Lieke: Wij verwachten gewoon te veel van die kinderen. Ze moeten plannen en grote hoeveelheden stof leren. Dat zijn ze niet gewend en dat kunnen ze niet zomaar.

Voorzitter: Kort gezegd: we hebben te maken met leerlingen die via verschillende routes in 4 havo gekomen zijn. Veel leerlingen doen te weinig en misschien komt dat wel doordat ze niet weten hoe ze hun schoolwerk moeten aanpakken. Dat eerste, daar kunnen we weinig aan doen, dus moeten we ons richten op het verbeteren van de werkhouding. Wat zouden we kunnen doen?

Lieke: Ik denk dat we wat minder hard van start moeten gaan aan het begin van het jaar. We moeten hen rustig laten wennen aan de manier van werken in 4 havo. 4
Greet: Daar ben ik het wel mee eens! En dan moeten we expliciet aandacht besteden aan plannen en ook aan hoe de lesmethode in elkaar zit. Die kinderen hebben gewoon echt geen idee!
Herre: Het lijkt mij een veel beter idee om al veel eerder te beginnen met het aanleren van dat soort vaardigheden. Op de basisschool kunnen ze allemaal zelf hun week indelen en wij leren hen dat in een paar weken weer af. Laten we in de brugklas beginnen met plannen.
Maarten: We kunnen ook meer doen om leerlingen die dreigen te blijven zitten, binnenboord te houden. Als een leerling blijft zitten omdat hij te weinig doet, kan hij het waarschijnlijk wel. We kunnen een zomerschool opzetten voor die leerlingen.
Jalyssa: Dan lijkt een lenteschool me een nog beter idee. Laten we nu kijken om welke leerlingen het gaat en die leerlingen de mogelijkheid geven om dagelijks extra begeleiding te krijgen voor de vakken waar ze niet zo goed in zijn.

Probleemoplossende discussie – stap 1 en 2

1. De voorzitter vertelt wat het probleem is.
2. De voorzitter geeft aan wat het doel van de discussie is en beschrijft de inhoud van de fases waaruit de discussie zal bestaan.
3. De voorzitter stelt de vragen die horen bij de verschillende fases.
4. De deelnemers geven antwoorden op de vragen.
5. De voorzitter geeft korte samenvattingen van wat de deelnemers gezegd hebben.

Opdracht
3

Werk in zestallen. Jullie gaan een probleemoplossende discussie voorbereiden.

1 Kies samen een probleem:
   - Er wordt bij jou in de buurt de laatste tijd veel ingebroken.
   - Het ledenaantal van jullie sportclub loopt steeds verder terug.
   - Veel leerlingen weten nog niet wat ze na de havo willen gaan doen.
2 Analyseer in tweetallen het probleem aan de hand van de vragen uit fase 1.
3 Noteer zo veel mogelijk oplossingen voor het probleem.
4 Kies elk een van de oplossingen en beantwoord individueel bij deze oplossing de vragen uit fase 3. Als uit de antwoorden blijkt dat de oplossing niet toereikend is, pas die dan aan of kies een andere.
5 Bewaar je aantekeningen. Je hebt ze nodig bij opdracht 3.

Theorie

Discussiedeelnemers

In een probleemoplossende discussie moeten de fasen duidelijk van elkaar gescheiden blijven en moeten alle mogelijkheden onderzocht worden. Daarom is het handig om het aantal **discussiedeelnemers** beperkt te houden. Verder is het goed om een **voorzitter** aan te wijzen.

De voorzitter
- neemt zelf niet deel aan de discussie;
- houdt de tijd in de gaten;
- zorgt voor een goede afbakening en invulling van de vier fasen;
- geeft een samenvatting aan het eind van elke fase;
- vraagt iedere deelnemer welke oplossing hij bedacht heeft;
- betrekt alle deelnemers bij de discussie door te vragen naar hun mening;
- zorgt ervoor dat iedere bijdrage serieus genomen wordt;
- benadrukt het gemeenschappelijke doel van de discussie: een oplossing vinden.

De overige deelnemers
- accepteren het gezag van de voorzitter;
- stellen vragen als iets niet duidelijk is;
- gaan respectvol met elkaar om;
- richten zich tot de hele groep;
- herzien hun mening als ze overtuigd zijn.

Tijdschema voor een discussie van 15-20 minuten:
Stap 1: Analyseren: 2-3 minuten
Stap 2: Inventariseren: 4-6 minuten
Stap 3: Reageren: 6-8 minuten
Stap 4: Besluiten: 3 minuten

Opdracht
4

Werk in hetzelfde zestal als bij opdracht 2. Jullie gaan de discussie voeren die je hebt voorbereid.

1 Wijs een voorzitter aan.
2 Voer de discussie binnen de groep. Vraag een andere groep om te observeren. De observanten vullen elk voor een discussiedeelnemer het *Feedbackformulier Probleemoplossende discussie* in. Eén observant let op de voorzitter en vult het *Feedbackformulier Voorzitter probleemoplossende discussie* in.
3 Bespreek de discussie na met de observanten. Wat ging goed en wat kan beter?
4 Noteer kort de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht
5

Werk in zestallen. Jullie gaan een probleemoplossende discussie voeren.

1 Kies een probleem:
- Steeds meer jongeren raken in financiële problemen.
- Er komen steeds minder geldautomaten.
- Fietsende scholieren houden zich niet aan de verkeersregels.
- Het aantal kinderen en jongeren met bijziendheid is de laatste jaren schrikbarend gestegen.
- Er dreigt een groot tekort aan automonteurs.
- Scheidsrechters in het amateurvoetbal hebben vaak te maken met agressie en geweld.

2 Zoek per persoon minimaal drie bronnen over het onderwerp.

3 Bereid je individueel voor op de discussie: analyseer het probleem, zet een aantal oplossingen op een rijtje, kies de beste oplossing en onderbouw deze. Gebruik je bronnen.

4 Voer de discussie in de klas. De overige leerlingen spreken af wie welke discussiedeelnemer observeert en vullen het *Feedbackformulier Probleemoplossende discussie* in. Enkele leerlingen observeren de voorzitter en vullen het *Feedbackformulier Voorzitter probleemoplossende discussie* in.

Ik kan/weet:

- ☐ conclusies trekken over intenties, opvattingen, gevoelens, stemming en toon van de spreker(s). 3F
- ☐ de bedoeling van de spreker(s) verwoorden als ook de verbale en non-verbale middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken. 3F
- ☐ actief deelnemen aan een discussie. 3F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen (ook non-verbale) van de gesprekspartners en zo nodig vragen naar meer informatie of naar de bedoeling. 3F

→ *Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online. *Daar vind je ook het* Feedbackformulier Opiniërende discussie, *het* Feedbackformulier Probleemoplossende discussie, *het* Feedbackformulier Voorzitter Probleemoplossende discussie, *het* Beoordelingsformulier Discussie *en het* Beoordelingsformulier Discussievoorzitter.

7 Interview

Je leert:

- interviews afnemen en beoordelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 6 Publiek; § 8 Betrouwbaarheid; § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven — § 5 Uitwerking interview
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie; § 2 Aantekeningen maken

Theorie

Typen vragen

Om professionele gesprekken te kunnen voeren, moet je in staat zijn de juiste vragen te stellen. Er zijn **open vragen** en **gesloten vragen**. Wat voor soort vragen je stelt, hangt voor een deel af van het doel van het gesprek.

Open vragen
- informeren naar meningen, opvattingen en ideeën;
- laten de ander bepalen hoe het antwoord geformuleerd wordt;
- geven de ander gelegenheid gevoelens onder woorden te brengen;
- beginnen met een vraagwoord.

Gesloten vragen
- informeren naar specifieke zaken en feiten;
- zijn altijd gericht op een bepaald antwoord;
- kunnen beantwoord worden met 'ja' of 'nee';
- beginnen niet met een vraagwoord, maar met een persoonsvorm.

Soms moet je **doorvragen** om achter de benodigde informatie te komen. Je stelt dan vragen over (een deel van) het antwoord van je gesprekspartner.

Opdracht
1

Noteer of onderstaande vragen *open* of *gesloten* zijn.
1 Wil je met mij naar het gala?
2 Heeft Robert echt een tien gehaald op wiskunde?
3 Hoeveel mensen komen er eigenlijk op het feest van je ouders?
4 Moet jij al je rijlessen zelf betalen?
5 Wat vind jij van de boeken van Tommy Wieringa?
6 Wil je cola of sinas?
7 Waarom ben je eigenlijk zo boos op je vriendin?
8 Welke alternatieven zijn er voor gevangenisstraffen?

Opdracht
2

Werk in drietallen. Jullie gaan een aantal keren het spelletje 'geen ja en geen nee' spelen.
1 Een leerling stelt een andere leerling vragen. De ander mag geen 'ja' of 'nee' zeggen. De derde leerling observeert en roept 'stop' als degene die de antwoorden geeft, toch 'ja' of 'nee' zegt.
2 Wissel twee keer van beurt, zodat jullie allemaal elke rol hebben gehad.
3 Bespreek de gesprekjes na: welke vragen zorgden ervoor dat iemand toch 'ja' of 'nee' zei? Wie hield het het langste vol om geen 'ja' of 'nee' te zeggen? Hoe deed hij dat?

Theorie

Kijken en luisteren naar een interview

Een **interview** op radio of televisie heeft tot doel de luisteraar of kijker te informeren. Een interviewer moet zich altijd op het gesprek voorbereiden, zodat hij goede vragen kan stellen. Met die voorbereiding laat hij ook zien dat het onderwerp en zijn gesprekspartner hem interesseren.

Sommige interviewers staan bekend om hun kritische houding en scherpe vragen, andere stellen zich wat milder op en maken het hun gasten niet al te moeilijk. Vaak heeft de houding van de interviewer te maken met het doel van het programma: in een amusementsprogramma is de toon wat luchtiger dan in een opiniërende talkshow.

Let bij een interview op het volgende
- Uit welk programma komt het interview? Wat voor programma is dat?
- Hoe is de houding van de interviewer ten opzichte van de geïnterviewde?
- Leidt hij het gesprek goed in?
- Stelt hij de juiste vragen?
- Geeft hij de geïnterviewde tijd om rustig over zijn antwoorden na te denken?
- Luistert de interviewer aandachtig?
- Vraagt hij door als iets niet duidelijk is?

Opdracht
3

Je gaat kijken naar een interview met Pieter Zwart, een van de oprichters van Coolblue.

1 De interviewer begint met een opsomming van wat Zwart tot nu toe bereikt heeft en vraagt dan: 'Had je dit verwacht?' Is dit een goede manier om het gesprek in te leiden? Leg uit.
2 Zwart vertelt dat hij en zijn partner op een gegeven moment besloten te 'stoppen met bier drinken'. Leg uit dat hij dit niet letterlijk bedoelt.
3 De interviewer schetst de situatie op het moment dat Coolblue begon. Waarom is het gezien de situatie in die tijd opmerkelijk dat Coolblue zo succesvol is geworden?
4 Wat zou na de situatieschets een logische vraag zijn? Kies uit:
- ○ A Hoe zorgde je ervoor dat je de concurrentie voor bleef?
- ○ B Wanneer wist je hoe je het moest aanpakken?
- ○ C Wat hebben jullie beter en anders gedaan dan anderen?
- ○ D Welke stappen heb je gezet om succesvol te worden?

5 Welke vraag stelt de interviewer? Kies uit de mogelijke antwoorden bij vraag 4.
6 Op welke vraag geeft Zwart antwoord? Kies uit de mogelijke antwoorden bij vraag 4.
7 Wat is er zo bijzonder aan de bedrijfscultuur van Coolblue?
8 Waarom is het feit dat Coolblue alles zo veel mogelijk in eigen beheer houdt, een gevolg van de bedrijfscultuur?
9 Wat vind je van de houding van de interviewer ten opzichte van Zwart?
10 Heeft de interviewer zich goed voorbereid op het gesprek? Leg uit.
11 Geeft de interviewer Zwart voldoende ruimte om antwoord te geven? Leg uit.
12 Luistert de interviewer goed naar Zwart? Leg uit.
13 Zwart werd geïnterviewd in het kader van een serie interviews met als titel *Op zoek naar de groeiformule*. In deze serie werden succesvolle zakenmensen geïnterviewd over hun bedrijf en de manier van werken binnen dat bedrijf. Leg uit waarom dit interview past in deze serie.
14 Vind je dit een goed interview? Leg uit.

Opdracht
4

Je gaat kijken naar een interview met Laura Batstra. Zij is universitair hoofddocent orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze wordt geïnterviewd omdat ze een boek heeft geschreven over ADHD.

1 De interviewer begint met het voorlezen van een gedeelte van de achterflap van het boek. Hij noemt het 'keihard' dat het antwoord op de drie vragen die gesteld worden 'nee' is. Wat is de reactie van Batstra hierop?
2 Wat zegt ze vervolgens over het toedienen van medicatie aan kinderen met ADHD?

3 De interviewer gaat terug naar de eerste vraag van de achterflap. Hoewel hij geen directe vraag stelt, geeft Batstra een toelichting op de vraag van de achterflap. Op welke vraag geeft ze antwoord?
4 Waarom verzet Batstra zich tegen het voorschrijven van Ritalin aan kinderen met ADHD?
5 Noteer de vraag waarmee de interviewer op een goede manier doorvraagt naar Batstra's mening over het toedienen van medicatie.
6 De interviewer vraagt wat ouders van een kind met ADHD dan moeten doen. Geeft Batstra antwoord op die vraag? Leg uit.
7 Dit interview komt uit het programma *Stand van Stad*, dat wordt uitgezonden door de Omroep Organisatie Groningen. Wat voor programma zou dat zijn?
8 Past het interview met Laura Batstra in dit programma? Leg uit.
9 Wat vind je van de houding van de interviewer ten opzichte van de geïnterviewde? Leg uit.
10 Geeft de interviewer de geïnterviewde genoeg ruimte om antwoord te geven?
11 Luistert de interviewer goed?
12 Heeft de interviewer zich goed voorbereid? Leg uit.

Theorie

Een interview afnemen

Als je informatie zoekt, bijvoorbeeld voor een werkstuk, kun je een deskundige benaderen. Die kan je op een begrijpelijke manier informatie over het onderwerp geven en je vertellen wat interessant is om verder te onderzoeken.

Stappenplan Een interview afnemen

Stap 1: Documenteer je: zorg ervoor dat je al iets weet over het onderwerp, zodat je goede vragen kunt stellen. Dit is prettig voor de geïnterviewde.
Stap 2: Bepaal het doel. Bedenk van tevoren welke informatie je van de deskundige wilt krijgen.
Stap 3: Noteer je belangrijkste vragen. Formuleer je vragen zo veel mogelijk als open vragen: vragen waarop je een uitgebreid antwoord kunt verwachten (dus geen ja/nee-vragen). Je vooraf geformuleerde vragen, de hoofdvragen, vormen de rode draad van het interview.
Stap 4: Kies een manier om de antwoorden vast te leggen. Je kunt het interview opnemen of meteen schriftelijk vastleggen. Opnemen en later uitwerken kost veel tijd. Het is handiger om met zijn tweeën het interview af te nemen: de een stelt de vragen, de ander schrijft.

Tips voor het afnemen van een interview
- Begin met een korte inleiding waarin je duidelijk maakt waarom je het interview afneemt en wat je met de informatie uit het interview gaat doen.
- Formuleer je vragen niet te kort: begin steeds met een kleine inleiding waaruit de vraag volgt.
- Luister goed naar de antwoorden en vraag door na een antwoord. Pas als een hoofdvraag afdoende beantwoord is, ga je naar je volgende hoofdvraag.
- Als een antwoord ingewikkeld of moeilijk is, geef dan na het antwoord een samenvatting in je eigen woorden. Daarmee controleer je of je het goed hebt begrepen.
- Bewaar lastige of kritische vragen voor het eind van het interview.

Opdracht
5

Je gaat in het kader van loopbaanoriëntatie een bekende interviewen over zijn baan. Lees eerst de hele opdracht door, zodat je weet wat er van je verwacht wordt.

1 Kies iemand van wie je weet dat hij een interessante baan heeft.
2 Noteer wat je weet over deze baan.
3 Noteer minstens vijf vragen waarop je een antwoord wilt krijgen.
4 Wissel je vragen uit met die van een klasgenoot. Beoordeel elkaars vragen:
- Zijn het open vragen waar een uitgebreid antwoord op mogelijk is?
- Zijn het goede vragen, die voldoende informatie over de baan zullen opleveren?
- Ontbreken er vragen die wel gesteld moeten worden?

5 Noteer in steekwoorden hoe je het interview gaat inleiden.
6 Neem het interview af. Bedenk van tevoren hoe je de antwoorden gaat vastleggen en zorg ervoor dat je de benodigde hulpmiddelen bij je hebt.
7 Verwerk de informatie die je hebt verzameld, op een overzichtelijke manier op één A4'tje.

Opdracht
6

Je gaat met een klasgenoot een deskundige interviewen.

1 Kies uit onderstaande mogelijkheden of bedenk zelf een onderwerp.
- ○ Jullie doen onderzoek naar manieren om een moderne vreemde taal te leren op school. In het kader daarvan interviewen jullie een docent van een moderne vreemde taal over zijn visie op het onderwijs in zijn vak.
- ○ Jullie doen onderzoek naar hoe er op jullie school wordt omgegaan met dyslexie. In het kader daarvan interviewen jullie degene die leerlingen met dyslexie begeleidt.
- ○ Jullie doen onderzoek naar hoe kinderen leren lezen. In het kader daarvan interviewen jullie een leerkracht van een basisschool.

2 Bereid je voor volgens het stappenplan.
3 Houd het interview. Spreek af wie interviewt en wie schrijft.
4 Maak een verslag van het interview. → ***zie Schrijven p. 127***

Ik kan/weet:
- ☐ conclusies trekken over intenties, opvattingen, gevoelens, stemming en toon van de spreker(s). 3F
- ☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en als zodanig interpreteren. 4F
- ☐ informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen van de gesprekspartner en zo nodig naar meer informatie vragen. 3F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

8 Selectiegesprek

Je leert:

- een selectiegesprek voorbereiden en voeren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 6 Publiek; § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven — § 8 Motivatiebrief
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie

Theorie

Een selectiegesprek voorbereiden

Steeds meer hbo's hebben een selectieprocedure voor het aannemen van studenten. Een **selectiegesprek** kan onderdeel zijn van zo'n procedure.

Tijdens het gesprek kan worden ingegaan op:
- de motivatie voor de studierichting en de hogeschool;
- de verwachtingen die je hebt ten aanzien van de studie;
- de ideeën die je hebt over de beroepen waar de studie voor opleidt;
- de resultaten die je op de havo behaald hebt;
- je persoonlijkheid;
- je studiehouding.

Je kunt je voorbereiden op zo'n selectiegesprek door je te verdiepen in de studierichting en het onderwijsinstituut. Bezoek de website, bestudeer informatiefolders en probeer contact te leggen met (oud-)studenten van de hogeschool. Dit kan via bekenden, maar ook op internetfora of andere sociale media. Door je zo breed mogelijk te oriënteren, krijg je een goed beeld van de studierichting. Hierdoor krijg je meer zicht op de vragen die tijdens het gesprek gesteld zouden kunnen worden.

Verder is het belangrijk dat je goed weet waarom je juist deze studie wilt gaan volgen en waarom je er geschikt voor bent. Afgezien van je eigen analyse van je sterke en zwakke punten kun je ook aan anderen vragen hoe ze jou zouden karakteriseren. Tijdens een selectiegesprek kan bijvoorbeeld gevraagd worden: 'Als we aan je docenten vragen hoe ze jou zouden beschrijven, wat zouden ze dan zeggen?' Als je deze vraag daadwerkelijk aan docenten gesteld hebt, weet je precies wat je hierop kunt antwoorden. Zorg er ook voor dat je concrete voorbeelden kunt geven, waaruit blijkt dat je beschikt over eigenschappen die je nodig hebt voor de studierichting.

Omdat je natuurlijk graag aangenomen wilt worden, zul je misschien de neiging hebben om alleen antwoorden te geven waarvan je inschat dat ze voldoen aan de verwachtingen of eisen. Dit is echter niet verstandig. Het gesprek is bedoeld om erachter te komen of je geschikt bent voor de opleiding. Zowel voor de mensen van de opleiding als voor jezelf is het dan van belang dat je eerlijk bent over je motivatie en je capaciteiten.

Opdracht **1**

Je gaat je voorbereiden op een deel van een selectiegesprek.

1 Kies een studierichting.
2 Noteer twee redenen waarom je graag deze opleiding wilt gaan doen.
3 Noteer drie eigenschappen van jezelf die jou geschikt maken voor deze studie.
4 Bedenk bij elke eigenschap een passend voorbeeld. Noteer de voorbeelden in steekwoorden.

Opdracht **2**

Werk in tweetallen. Jullie gaan de gesprekken oefenen die jullie bij opdracht 1 hebben voorbereid. Voer eerst het ene gesprek en dan het andere.

1 Stel elkaar de volgende vragen:
- Welke studierichting heb je gekozen?
- Wat houdt de studie in?
- Waarom heb je deze studie gekozen?
- Welke eigenschappen maken jou geschikt voor deze studierichting?

Vraag door als iets niet duidelijk is; laat de ander concreet worden.

2 Bespreek de gesprekken na. Geef de ander ten minste twee tips ter verbetering.

Opdracht **3**

Je gaat je voorbereiden op een selectiegesprek voor de studie van je keuze.

1 Zoek zo veel mogelijk informatie over de studierichting. Vragen waarop je een antwoord kunt zoeken:
- Welke eisen worden er gesteld?
- Wat houdt de opleiding precies in?
- Welke vakken worden er gegeven?
- Welke afstudeerrichtingen zijn er?
- Wat kun je als je afgestudeerd bent?
- Wat zijn overeenkomsten en verschillen tussen deze opleiding en soortgelijke opleidingen aan andere hogescholen?
- Wat wordt er van studenten verwacht?
- Wat vinden (oud-)studenten van de opleiding?

2 Maak een profiel van jezelf. Verwerk hierin het antwoord op de volgende vragen:
- Welke kennis en ervaring heb je?
- Waarin ben je goed en waarin minder goed?
- Wat voor leerling ben je?
- Welke vakken heb je gevolgd?
- Welk vak of welke lesstof vind je het meest interessant?
- Heb je bijzondere dingen gedaan op school?
- Wat heb je gedaan naast school?

3 Leg verbanden tussen jouw profiel en de eisen die de opleiding stelt. Welke eigenschappen maken je geschikt voor de gekozen opleiding? Waaruit blijkt dat je over die eigenschappen beschikt?

4 Noteer in steekwoorden het antwoord op de volgende vragen:
- Waarom heb je voor deze studie gekozen?
- Waarom wil je deze studie juist aan deze hogeschool volgen?
- Wat denk je dat de studie inhoudt?
- Waarom denk je dat deze studie bij jou past?
- Wat verwacht je van de studie?
- Wat kan de opleiding van jou verwachten?
- Wat verwacht je te gaan doen als je afgestudeerd bent?

5 Oefen het gesprek een paar keer. Laat iemand anders de vragen stellen. Laat hem doorvragen als iets niet duidelijk is.

Ik kan/weet:

- ☐ actief deelnemen aan gesprekken in het kader van werk of beroepsvoorbereiding. 3F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen (ook non-verbale) van de gesprekspartners en zo nodig vragen naar meer informatie of naar de bedoeling. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

COMMUNICATIE

ALS HET VAN
TWEE KANTEN KOMT
HOEFT HET
NOG NIET
TE BOTSEN

Loesje

Woordenschat

Te veel kennis over onszelf doen we op uit de blikken van anderen.

Arthur Japin

Inhoud

Soms moet je de betekenis van een moeilijk woord goed kennen om een groter stuk tekst te begrijpen. Het is dan niet altijd nodig om een woordenboek te gebruiken. De betekenis van zo'n moeilijk woord kun je vaak vinden door woordraadstrategieën. Je kijkt dan goed naar de context of de woorddelen.

1 Woordraadstrategieën

Je leert:
- de betekenis van moeilijke woorden in de tekst vinden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Woordraadstrategieën

De betekenis van een moeilijk woord in een tekst kun je soms vinden door **woordraadstrategieën** te gebruiken. Je kijkt dan goed naar de **context**. Dat is het tekstdeel rond het moeilijke woord. In de tekst staat misschien:
- een synoniem; in de buurt van het woord *geneugten* staat bijvoorbeeld 'genietingen' of 'genoegens';
- een tegenstelling; vlak bij het woord *achterdochtig* staat bijvoorbeeld 'goedgelovig';
- een voorbeeld; bij het woord *gilde* staat 'zoals de vakvereniging van schoenmakers';
- een omschrijving of definitie; bij *kapitalisme* staat 'maatschappelijk systeem waarbij bedrijven in het bezit van mensen zijn en niet van de staat, met alle economische effecten daarvan';
- een afbeelding; bij *keurmerk* staat een plaatje van zo'n keurmerk, bijvoorbeeld het 'Beter leven'-logo.

Ook woorddelen kunnen je op het goede spoor zetten:
- Het moeilijke woord bevat een bekend woorddeel. In het woord *accentueren* herken je het woord *accent* (nadruk); *accentueren* is 'benadrukken'.
- Het moeilijke woord is te herleiden tot een woord uit een andere taal. In het woord *lommerrijk* herken je misschien het Franse woord *(l')ombre* (= schaduw); *lommerrijk* is dus 'schaduwrijk', 'met veel schaduw'.

Opdracht
1

Noteer de onderstreepte woorden. Geef de betekenis. Pas daarbij een van de woordraadstrategieën toe.

1 Zijn je werktijden flexibel als je journalist bent, of liggen die vast?
2 We waren voortdurend in balbezit, kregen veel kansen en domineerden eigenlijk de hele wedstrijd; toch verloren we met 2-0.
3 In Nederlandse treinen is de eerste klas zeer comfortabel, maar de tweede klas vind ik in het algemeen ook heel aangenaam.
4 Chris kampt met heftige hooikoorts: hij heeft last van tranende ogen, een loopneus en aanhoudende niesbuien.
5 Is medische zorg een taak van de overheid of is particulier initiatief in de gezondheidssector ook een geaccepteerd verschijnsel?
6 Bedrijfstakken als de kappersbranche en de horeca hadden ernstig te lijden onder de economische crisis.
7 Vitaliteit kun je mijn grootvader niet ontzeggen: hij loopt nog regelmatig een halve marathon.
8 In het oorlogsgebied ontstond grote schaarste aan eerste levensbehoeften: er waren nauwelijks nog medicijnen, kleren en levensmiddelen te krijgen.
9 Sommige docenten in het hoger onderwijs spreken nogal gebrekkig Engels en zij moeten daarom bijgeschoold worden.

10 De meeste leerlingen waren enthousiast over de maatschappelijke stage, maar Merel merkte cynisch op dat zo'n stage zinloos is.
11 De veroordeling van de zedendelinquent is volgens de rechtbank gestoeld op talloze getuigenverklaringen.
12 De huisarts geldt in Nederland als een soort poortwachter: wie ziek is, meldt zich eerst bij de praktijk en gaat niet, zoals in sommige landen, rechtstreeks naar het ziekenhuis.

Opdracht
2

Lees tekst 1. Noteer de betekenis van de onderstreepte woorden. Die kun je vinden met behulp van de woordraadstrategieën.

Tekst 1

Duet

(1) Even lekker losgaan met z'n tweeën? (1) Vermaarde zangers als Andrea Bocelli en Sarah Brightman doen het in het mierzoete 'Time to say goodbye', en jij doet het misschien zo nu en dan ook, samen met een andere enthousiasteling: een (2) duet zingen. Zo'n 'tweezang' kan (3) duiden op vrolijkheid, maar evengoed op (4) treurnis of emoties vanwege een naderend afscheid. Twee beroemde Nederlandse cabaretiers maakten er drie (5) decennia geleden een (6) absurde (7) persiflage op: 'Duet' (1990). Die grappige imitatie bevat knotsgekke rijmpjes en (8) gemeenplaatsen als 'Jij bent de sleutel, ik het slot, jij bent de gids, ik ben de grot, jij bent het deksel, ik de pot.' Dat laatste is een verwijzing naar het cliché 'Op elk potje past wel een deksel'. En dankzij (9) geavanceerde techniek kon Céline Dion in 2007 zelfs een een-tweetje zingen met Elvis Presley ... die al tientallen jaren daarvoor was overleden. Zonder moderne snufjes zou dat nooit gelukt zijn.

(2) Is een duet nu (10) voorbehouden aan de mens? Welnee, in de vogelwereld komt dat verschijnsel ook voor, zeggen wetenschappers. Britse (11) ornithologen ontdekten dat tropische winterkoninkjes verbazingwekkend goed samen zingen. De vogels stemmen hun zang zo op elkaar af dat de duetten voor (12) leken overeenkomen met solo's, aldus de (13) academici. Wat motiveert de kleine vogeltjes om zo (14) harmonieus samen te zingen? Het mannetje en het vrouwtje doen dat volgens experts niet om de ander te (15) behagen. Met een duet houden ze elkaar in de gaten. Een tweede functie zit in datgene wat alle vogelzang (16) gemeen heeft: (17) rivalen op afstand houden.

(3) De vogeldeskundigen trokken naar (18) locaties in Costa Rica – vrijwel (19) ondoordringbare plekken in tropische bossen – om de duetten te onderzoeken. Ze gebruikten opnames met acht microfoons en konden zo de vogels (20) detecteren. Terug in Engeland werden de fragmenten (21) geanalyseerd.

(4) 'De eerste indruk die je krijgt als je een duet van tropische vogels hoort, is er een van harmonie en (22) coöperatie', zegt Daniel Mennill van de Universiteit van Windsor. 'Het vereist (23) coördinatie en samenwerking. Als je de metingen grondig onderzoekt, blijkt dat de vogels hun activiteiten inderdaad op elkaar afstemmen door samen te zingen.'

(5) Maar de duetten hebben ook een gewelddadige kant. Mennill (24) typeert dat als (25) agressie (26) jegens soortgenoten: mannetjes gebruiken de duetten om met een (27) geluidsoffensief de (28) confrontatie aan te gaan met concurrenten. 'De stemmen zijn een prachtige symfonie, maar wat je waarneemt, is tegelijkertijd (29) auditieve oorlogsvoering.' Wat het bovenal bijzonder maakt, is dat de vrouwtjes hun partner in die strijd tegen rivalen steunen. Mennill (30) constateert dat een paartje dat op een ander stel stuit, in een duet 'helemaal losgaat'. Net mensen, die winterkoninkjes.

Naar: nemokennislink.nl, op 28 juni 2018

Ik kan/weet:

☐ de betekenis van onbekende woorden uit de vorm, de samenstelling of de context afleiden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen

Je leert:

- over Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 5 Woordenschat § 1 Woordraadstrategieën

Theorie

Griekse en Latijnse woorden

Sommige 'moeilijke woorden' bevatten woorden of woorddelen uit het Grieks of Latijn. Het is handig die woorden en woorddelen te kennen. Dan begrijp je die 'moeilijke woorden' beter.

Schema 1 - Griekse en Latijnse woorden en woorddelen

woord(deel)	betekent/heeft te maken met	voorbeeld
alter	ander	*alter ego*
(-)antro(o)p	mens	*antropologie*
-arch(ie)	heerser, heersen, regering	*monarch(ie)*
audi(o)-	geluid	*audioloog*
bio-	leven	*biomassa*
chrono-/-chroon	tijd	*chronometer*
-cratie	heerschappij, staatsvorm	*bureaucratie*
demo-	volk	*democratie*
didact	leren	*didactiek*
-fiel	vriend van, beminnend	*cinefiel*
-fobie	angst voor	*spinnenfobie*
fysio-	lichaam	*fysiologie*
-gamie	huwelijk	*monogamie*
-geen	soort, aard, afstammen	*heterogeen*
geo-	aarde	*geoloog*
-grafie/-graaf	beschrijving/beschrijver	*geografie, geograaf*
-gram	letter, geschrift	*cryptogram*
hetero-	ander, ongelijk, wisselend	*heterogeen*
homo-	eender, hetzelfde, gelijk	*homogeen*
-logie/-loog	leer, wetenschap/wetenschapper	*psycholoog*
macro-	groot, lang	*macro-economie*
-manie/-maan	waanzin, geestdrift	*kleptomaan*
mega-, megalo-	groot	*megastal*
micro-	klein	*micro-organisme*
neo-, novum	nieuw	*neofascist, noviteit*
-oniem	naam	*synoniem*
ortho-	recht	*orthodontie*
-pathie/patho(s)	pijn, lijden, gevoel	*apathie*
poly-	veel, meer	*polyinterpretabel*

woord(deel)	betekent/heeft te maken met	voorbeeld
potent	kunnen, vermogen	*impotent*
pseudo-	vals, onwaar	*pseudowetenschapper*
psyche	geest, ziel	*psychotherapie*
-scoop/-scopie	kijken (naar), kijker	*bioscoop*
tele-	ver	*telecommunicatie*
-theek	bewaarplaats	*mediatheek*
theo-	god	*theologie*
therapie	behandeling, verzorging	*fysiotherapie*
these	stelling	*hypothese*
un-/uni-	één	*unaniem, uniform*
verbum	woord	*verbaal*
visie	zicht	*supervisie*
xeno-	vreemd(eling)	*xenofobie*

Opdracht
1

Noteer de onderstreepte woorden. Die hebben een Griekse of Latijnse oorsprong. Geef de betekenis. Gebruik daarvoor schema 1 en de context.

1 Wie zal er ooit een biografie van koningin Máxima schrijven?
2 De Noord-Zuidlijn in Amsterdam is een duur megaproject dat veel kritiek heeft gekregen.
3 In de literatuurgeschiedenis geldt de neoromantiek uit het begin van de 20ste eeuw als tegenhanger van de Nieuwe Zakelijkheid.
4 In welke culturen is polygamie een geaccepteerd verschijnsel voor mannen én vrouwen?
5 Met een sociogram kun je de intermenselijke verbindingen in een groep zichtbaar maken.
6 Worden in een sprookje gebeurtenissen altijd in chronologische volgorde verteld?
7 Door de steeds warmere zomers is een vakantie in eigen land voor Nederlanders een uitstekend alternatief voor een vliegvakantie naar een warm oord in Zuid-Europa.
8 De hulpverlener die vluchtelingen begeleidde, werd door de politicus xenofiel genoemd.
9 Schrijver Arnon Grunberg heeft in het verleden verschillende pseudoniemen gebruikt.
10 Is een ‘tunnelvisie’ hebben hetzelfde als ‘oogkleppen dragen’?

Opdracht
2

1 Maak een lijst met vijftien woorden: drie woorden die eindigen op *-fobie*, drie op *-logie* en drie op *-manie*, drie woorden die beginnen met *bio-* en drie die beginnen met *mono-*.
2 Wissel je lijst uit met die van een klasgenoot; noteer de betekenissen van elkaars woorden.

Theorie

Griekse en Latijnse voorvoegsels

Van woorden worden soms **afleidingen** gemaakt door er een voorvoegsel of achtervoegsel aan te verbinden. Die voor- en achtervoegsels hebben een vaste betekenis. Met behulp van de voorvoegsels uit schema 2 kun je veel woordbetekenissen achterhalen, soms in combinatie met de woord(del)en uit schema 1.

Schema 2 - Griekse en Latijnse voorvoegsels

voorvoegsel	betekenis	voorbeeld
a-/an-	on-, niet	*anoniem*
anti-	tegen	*antistoffen*
aut(o)-	zelf, eigen	*automobiel*
bi-	twee	*bicultureel*

voorvoegsel	betekenis	voorbeeld
co-/col-/com-/con-	met (z'n tweeën), tegelijkertijd	*coproductie*
contra-	tegen(over), omgekeerd	*contrabezoek*
de-/des-	niet, uiteen	*decentraliseren*
dis-	niet	*diskwalificatie*
ex-	uit	*excellent*
in-/il-/im-/ir-	on-, niet	*illegaal*
intra-	binnen, in	*intranet*
mono-	alleen, enig	*monografie*
post-	na	*posttraumatisch*
pre-/pro-	voor(uit), van tevoren	*prehistorie, promotie*
re-	terug-	*regressie*
semi-	half	*semi-arts*
sub-	onder	*subcategorie*
super-	boven	*supranationaal*
supra-	groot	*superhit*
sym-/syn-	samen	*synthese*
trans-	overheen	*transferium*
ultra-	uiterst	*ultramodern*

Opdracht
3

Vul in onderstaande zinnen een passend woord in. Soms moet je de vorm van het woord enigszins aanpassen. Kies uit: *analfabeet – antisemitisme – asymmetrisch – autisme – autodidact – collectief – construeren – expressie – illustratief – monomaan – postkoloniaal – progressief – recessie – subtropisch – synchroon – transparant.* Je houdt acht woorden over.

1 Door die vele hittegolven van tegenwoordig lijkt het weer in Nederland wel … te worden.
2 Als je … zakjes gebruikt, kun je tenminste zien wat voor broodjes erin zitten.
3 De … periode in Afrika begon in de jaren vijftig, toen veel landen onafhankelijk werden.
4 … is een vorm van racisme, die specifiek tegen Joden is gericht.
5 Carlijn heeft een … kapsel: links kort, maar rechts heel lang.
6 Zijn de meeste romanschrijvers … of zijn ze opgeleid op de Schrijversvakschool?
7 De nederlaag was … voor het slechte niveau van onze handballers.
8 Door een bankenfaillissement begon in 2008 een … die pas na tien jaar voorbij leek.

Opdracht
4

Bekijk nogmaals de zinnen van opdracht 3. Noteer de betekenis van de ingevulde woorden. Let op de context, gebruik je kennis van de woorddelen en raadpleeg zo nodig een woordenboek.

Theorie

Latijnse woorden in het Nederlands

Het Latijn is lang de taal van wetenschappers en de kerk geweest. Het heeft veel woorden aan het Grieks ontleend. In het Nederlands gebruiken we sommige van die woorden nog steeds. Ook in andere westerse talen als het Frans en het Engels komen ze voor.

Opdracht
5

Zoek in de rechterkolom de juiste betekenis bij de woorden in de linkerkolom.

1	evolutie	*a*	alleenrecht
2	expliciet	*b*	beredeneerd; verstandelijk
3	initiatief	*c*	droombeeld; ideale toestand
4	kwalificatie	*d*	eerst
5	monopolie	*e*	eerste aanzet tot iets
6	primair	*f*	geleidelijke ontwikkeling
7	rationeel	*g*	geschiktheid
8	relevant	*h*	kritisch uitkiezend
9	selectief	*i*	uitdrukkelijk; duidelijk en met nadruk
10	utopie	*j*	van belang; ter zake doend

Opdracht
6

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1 De Europese leiders vergaderden dagenlang over een gemeenschappelijke migratiepolitiek, die moet leiden tot een streng maar humaan asielbeleid.
2 Wouter voert het hoogste woord: hij wil graag in het spectrum van de belangstelling staan.
3 De economische sancties tegen Iran houden verband met het nucleaire programma van het land, omdat gevreesd wordt dat het werkt aan de vervaardiging van kernwapens.
4 In Rotterdam viel het regionale rijgedrag van oom Riekus uit Roosendaal erg op.
5 Zeer tegen haar zin kwam de geheime verhouding van de filmactrice met de vermaarde regisseur al snel in de publiciteit.
6 Als je populistisch wilt worden, moet je onder andere zelfvertrouwen uitstralen en gemakkelijk contact met anderen maken.
7 Na een studie theologie van acht jaar werd Guido predikant in een Gelders gehucht.
8 Door het intensieve contact met een Indiase goeroe heeft Caroline een rituele ontwikkeling doorgemaakt die zij 'een adembenemende reis door haar emoties' noemt.

Theorie

Latijnse uitdrukkingen

Latijnse begrippen en uitdrukkingen gebruiken we nog regelmatig in het Nederlands, zoals 'ad hoc' (voor deze zaak; speciaal voor dit doel) en 'ex aequo' (op gelijke hoogte).

Opdracht
7

In de linkerkolom staan tien Latijnse begrippen en uitdrukkingen. Zoek de juiste betekenis in de rechterkolom bij de woorden in de linkerkolom.

1	ad rem	*a*	bewijs dat je niet bij een misdrijf aanwezig was en dus onschuldig bent
2	alibi	*b*	let goed op
3	corpus delicti	*c*	met de zijnen
4	cum laude	*d*	met lof
5	cum suis (c.s.)	*e*	meteen met een treffend antwoord komend
6	nota bene (NB)	*f*	meteen; op staande voet
7	postscriptum (PS)	*g*	naschrift; toevoeging in een brief of mail ná de handtekening
8	stante pede	*h*	onbeschreven blad; schone lei
9	status quo	*i*	toestand waarin zich iets bevindt; bestaande toestand
10	tabula rasa	*j*	voorwerp waarmee een misdrijf is gepleegd

Opdracht
8

Zijn de onderstreepte uitdrukkingen in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1 In het nota bene aan het eind van de brief had Lisanne een hartje getekend.
2 Jasper reageert vaak heel ad rem, terwijl zijn vriendin nooit weet wat ze zeggen moet.
3 Als alibi gebruikt onze leraar Nederlands: ‘Denk na voordat je iets op papier zet’.
4 De spits scoorde in de laatste seconde stante pede uit een vrije trap de winnende treffer.
5 Wordt de mens als tabula rasa geboren of ligt alles al vast in de genen?
6 Dankzij een negen op haar scriptie kon Myrrhe cum suis afstuderen.

Opdracht
9

In de linkerkolom staan acht Latijnse spreekwoorden en bekende uitspraken. Zoek de juiste betekenis in de rechterkolom bij de woorden in de linkerkolom.

1	Carpe diem	*a*	Bid en werk.
2	Memento mori	*b*	De naam is een voorteken.
3	Mens sana in corpore sano	*c*	Een gezonde geest in een gezond lichaam.
4	Morituri te salutant	*d*	Gedenk te sterven; onthoud dat je sterfelijk bent.
5	Nomen est omen	*e*	Geld stinkt niet.
6	Pecunia non olet	*f*	Ik kwam, zag en overwon.
7	Ora et labora	*g*	Pluk de dag.
8	Veni, vidi, vici	*h*	Zij die gaan sterven, groeten u.

Opdracht
10

Vul een Latijnse uitdrukking in. Kies uit de uitdrukkingen van opdracht 9.

1 Meneer De Bok staat bekend als een chagrijn: ‘…’.
2 Zo’n levensgenieter als Francisca heeft natuurlijk als lijfspreuk: ‘…’.
3 Volgens de Romeinen moest je doordrongen zijn van de eigen eindigheid: ‘…’.
4 Mijn oma sport elke dag om scherp van geest te blijven; ze zegt vaak: ‘…’.
5 Rijk worden met duistere zaken kan voor Winston wel door de beugel: ‘…’.
6 Toen Franka rijexamen moest doen, zei ze voor de grap tegen de examinator: ‘…’.
7 De calvinistische levenshouding wordt wel samengevat in ‘…’.
8 De nieuwe coach, die in korte tijd het elftal weer tot bloei bracht, zei: ‘…’.

Ik kan/weet:

- ☐ de betekenis van veelvoorkomende Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen.
- ☐ veelvoorkomende Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Moeilijke woorden

Je leert:

- moeilijke woorden.

Je hebt afgerond:

- Cursus 5 Woordenschat § 1 Woordraadstrategieën
  § 2 Griekse en Latijnse woorden, woorddelen en uitdrukkingen

Theorie

Moeilijke woorden

Wie een grote woordenschat heeft, maakt meer kans op een goed cijfer bij het Centraal Eindexamen Leesvaardigheid. In deze paragraaf staan teksten waarin veel moeilijke woorden uit examens aan de orde komen.

Opdracht
1

Lees tekst 1.

1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2 Noteer de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 30 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden *a* tot en met *h* staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
– de besten; kleine groep bevoorrechte of meer gerespecteerde mensen
– (iemand) vriendelijk stemmen en overhalen; tot zachtere gevoelens brengen
– met de neiging zich te richten naar de massa van de bevolking
– onder de aandacht brengen en bekritiseren
– opdracht; vooral politieke opdracht aan een afgevaardigde
– proces waarbij men steeds weer op het uitgangspunt terugkeert
– staat in de weg
– zacht en vriendelijk

Tekst 1

Corruptie

(1) Barst! Je rijdt zonder licht door het halfduister naar school, staat er opeens een agent op de weg. Je kunt hem niet (1) <u>negeren</u>: je móét wel stoppen. ‘Zo, dame, licht defect?’ Onaardig is de diender niet, maar wel (2) <u>onverbiddelijk</u>: ‘Je bent in overtreding. Ik zal je moeten bekeuren.’ Hij vraagt je (3) <u>personalia</u> en begint te schrijven: naam, adres, geboortedatum etc. Dat wordt een prent van 55 euro, de boete die op (4) <u>ondeugdelijke</u> verlichting staat. Wat een beroerd begin van de dag.

(2) Nu gaat je ineens een licht op! Je pakt je portemonnee, kijkt de agent lief aan en steekt hem een briefje van 20 euro toe. Hij verfrommelt de bekeuring en neemt het biljet met een (a) <u>mild</u> glimlachje in ontvangst. Je mag verder, wel lopend natuurlijk. Mooi 35 euro verdiend.

(3) Is dit (5) <u>fictie</u> of de (6) <u>banale</u> werkelijkheid? Kan zoiets in Nederland? Niemand zal je geloven als je zo’n (7) <u>anekdote</u> opdist. De politie heet (8) <u>onkreukbaar</u> te zijn. Die kun je niet omkopen, toch? Maar in talloze landen behoort dat tot het leven van alledag: douane, politie, gemeenteambtenaren – je krijgt als burger of toerist pas iets van ze gedaan als je gewoon wat ‘schuift’. De (9) <u>corruptie</u> is er (10) <u>gemeengoed</u>.

(4) In landen met een autoritair regime lijkt de (11) integriteit van overheidsdienaren het verst te zoeken. Neem het (12) totalitaire Eritrea, Noord-Korea of Turkmenistan. Deze landen hebben een politiek (13) bestel waarbij één partij de dienst uitmaakt en één man absolute macht heeft. In staten met zo'n systeem is omkoping (14) epidemisch. Dat stelt Transparency International, een ngo (niet-gouvernementele organisatie) die wereldwijd corruptie van overheidswege bestrijdt. Ook in landen waar (b) populistische leiders (15) de scepter zwaaien zou het slecht gesteld zijn met betrouwbaarheid van ambtenaren.

(5) Wat is corruptie nou precies en hoe werkt het? Volgens een veelgebruikte definitie gaat het om het verschijnsel waarbij iemand zijn machtspositie misbruikt om zichzelf en anderen te verrijken. Het komt in het bedrijfsleven voor, maar ook bij de overheid en zeker op het snijvlak waar beide elkaar ontmoeten. Een (16) gunst – bijvoorbeeld een hogere positie krijgen – wordt verleend in ruil voor een wederdienst. Je begrijpt dat er meestal (17) aanzienlijke bedragen (18) mee gemoeid zijn: smeergeld. Een fraai woord, maar een verderfelijk (19) fenomeen. Het geeft beeldend weer wat dat geld doet: de zaken soepel laten verlopen. Het is de smeerolie bij duistere (20) transacties. En het (c) belemmert burgers en bedrijven om goed te functioneren.

(6) Een (21) concreet voorbeeld: je woont in een (22) autocratie – zo'n land waar één persoon alle macht in handen heeft – en je hebt een paspoort nodig. De ambtenaar achter het loket, met wie je de formaliteiten moet regelen, doet onwillig, totdat je je portefeuille trekt en hem een pak bankbiljetten toeschuift. Op een hoger niveau, tot aan de top van de regering, gaat het vaak om grote sommen geld die terechtkomen bij degene die de gunst heeft verleend. Voor de gewone man is dit het (23) schrikbeeld van een (24) kwalijk systeem dat zichzelf in stand houdt: de leiders die corruptie moeten aanpakken, zijn er onderdeel van. Zij hebben hun machtspositie eraan te danken.

(7) In een aantal landen voedt een (d) vicieuze cirkel van corruptie en maatschappelijke ongelijkheid de onvrede over de gevestigde politiek, aldus Transparency International. Vooral populistische politici profiteren hier (25) electoraal van, doordat zij het verschijnsel (e) aan de kaak stellen en beloven te bestrijden. Maar eenmaal aan de macht dankzij het (f) mandaat van de kiezer, doen ze er in de praktijk weinig aan om de oorzaken aan te pakken.

(8) Wat werkt wel? Vrijheid van meningsuiting, transparantie in politieke processen en sterke democratische instellingen zijn (26) effectieve wapens in de strijd. Het maatschappelijk middenveld en de media moeten die gebruiken om de machthebbers verantwoordelijk te stellen. Makkelijk gaat dat niet.

(9) Transparency International noemt Hongarije als een van de landen met een autoritair regime waar de corruptie toeneemt. Het land is dan ook gezakt op een ranglijst waar de landen zijn ingedeeld naar mate van corruptie. Argentinië, dat een populistische regering heeft afgeschud, is gestegen. Dat is goed nieuws.

(10) Nederland staat, niet onverdienstelijk, op de achtste plaats. Bij onze oom agent kom je niet ver met die twintig euro. Maar we kennen ook hier (27) frauderende wethouders, die ontoelaatbare banden met de bouwwereld hebben. Witteboordencriminaliteit? Dat is een wat (28) gedateerd begrip; alsof het vooral onder de (g) elite zou voorkomen. De (29) ongeoorloofde 'dienst en wederdienst', zoals corruptie (30) eufemistisch heet, komt tegenwoordig voor in alle lagen van het ambtelijk apparaat. Toch valt het mee in ons land.

(11) Waar hoef je echt niet te proberen de douanier te (h) vermurwen met een handvol euro's? In Denemarken, Nieuw-Zeeland en Finland misschien. Die vormen de top drie van minst corrupte landen. Op de ranglijst bungelen Noord-Korea, Zuid-Sudan en Somalië onderaan. Mocht je daarheen reizen, dan is het verstandig flink wat losse flappen mee te nemen. Maar een bekeuring voor slechte fietsverlichting hoef je in Somalië of Sudan niet te vrezen.

Naar: Trouw, 26 januari 2017

Opdracht 2

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1. De orthodontist heeft met nieuwe elastiekjes mijn tanden aan de kaak gesteld.
2. Bij de sloop van de fabriekshal lukte het nauwelijks om de zware muren te vermurwen.
3. De frauderende boekhouder liep door onverklaarbare kastekorten tegen de lamp.
4. Ik zal je een gunst bewijzen en jou de gelegenheid geven een herkansing te maken.
5. De pizzabezorger had het mandaat om per uur vijf pizza's in de stad af te leveren.
6. Oom Harry vertelt vaak de anekdote over de toevallige ontmoeting met zijn jeugdliefde.
7. De integriteit van het tentdoek zorgt ervoor dat het ook een zware hagelbui kan verdragen.
8. Stofzuigen, de was doen en opruimen zijn drie nogal banale huishoudelijke klusjes.

Opdracht 3

Noteer van elk woord een tegenstelling. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 1.

1. hardvochtig
2. toelaatbaar
3. abstract
4. ondoelmatig
5. omkoopbaar

6 nieuw
7 volk; proletariaat
8 klein; gering

Opdracht
4

Lees tekst 2.
1 Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2 Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 25 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden *a* tot en met *h* staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
– beruchte; algemeen bekende
– 'goed' maken; (hier) zichzelf belonen (door iets verkeerds te doen)
– met klem aanraden te doen; sterk adviseren
– nut of voordeel van heeft
– onbelangrijk; niets voorstellend
– onnozel; onnadenkend
– verwaarlozen; geen aandacht geven
– voorwerp van discussie

Tekst 2

Hoezo niet sexy?

(1) We schijnen er niet heet of koud van te worden: smeltende ijskappen, stijgende zeespiegels, steeds meer (1) extreme regenbuien en helse hittegolven. Hoe (2) catastrofaal het nieuws ook mag zijn, bij schreeuwende koppen in de krant over afbrokkelend Antarctica of uitzonderlijke droogtes in een (a) onbeduidend derdewereldland haalt de gemiddelde burger in de regel z'n schouders op. Milieu en klimaat, het zijn kleurloze thema's: voor de meesten van ons geen sexy onderwerpen.
(2) Mensen zijn (3) doorgaans nauwelijks tot echte gedragsverandering te verleiden als het klimaat (b) in het geding is. Ze wisselen hun auto niet in voor de fiets en (4) annuleren zeker niet hun zonvakantie in Antalya waar de charter – een (c) notoire CO_2-producent – hen naartoe vliegt. Zijn we met ons allen nou echt zo (d) naïef en (5) nonchalant als het om Moeder Aarde gaat?
(3) Juist met deze vraag houdt de klimaatpsychologie zich bezig. Waarom (6) volharden wij in (7) destructief en onverschillig gedrag, (8) ongeacht al het slechte nieuws over het klimaat? Dat komt in grote lijnen doordat ons brein niet (9) adequaat werkt. We beseffen wel dat we de aarde verwoesten, maar we reageren nauwelijks rationeel op alarmerend of rampzalig klimaatnieuws.
(4) Gedragswetenschapper Gerdien de Vries van de TU Delft legt uit dat de mens (10) globaal beschikt over twee denkroutes. De eerste werkt bijzonder (11) efficiënt. Dat zie je gebeuren als je op de fiets (12) abrupt moet uitwijken voor een plotseling overstekende peuter. Het gevaar is meteen geweken, het probleem snel en doeltreffend opgelost. Het tweede denkpatroon is veel trager. Het is bedoeld om complexe informatie te verwerken. Maar daarbij is ons (13) blikveld beperkt en ontoereikend. De Vries: 'Ons brein heeft niet de juiste bedrading om te (14) reflecteren op abstract gevaar in de toekomst. Als dat dreigt, moeten we intensief nadenken en dat kost te veel moeite.' Ontwijkgedrag is het gevolg.

(5) De Vries verwijst naar de klimaatpsycholoog Robert Gifford. Hij inventariseerde allerlei manieren die ons brein heeft ontwikkeld om gepieker over het klimaat te voorkomen. Dat is namelijk het doel van die (15) mechanismen. Gifford onderscheidt tientallen psychologische (16) obstakels, zaken die actief handelen bij een onontkoombare crisis in de weg staan.
(6) Iemand leest bijvoorbeeld in de krant over weerkundige veranderingen als gevolg van milieuvervuiling. Maar ach, hij heeft net een nieuwe auto (17) aangeschaft, en niet zo'n zuinige ook. De combinatie van die aankoop én het krantennieuws veroorzaakt kortsluiting in het hoofd. In gewonemensentaal: het geeft een rotgevoel. Om dat af te schudden, bedenkt hij: ik kan niet elk nieuwsfeit over klimaatverandering zo superbelangrijk vinden. Of: het valt wel mee met die (18) meteorologische uitschieters. 'Vooral mensen die net hebben geïnvesteerd in een klimaatonvriendelijk product, zullen de negatieve informatie over het klimaat herwaarderen'. Dat betekent vaak: (19) bagatelliseren of zelfs (e) veronachtzamen.
(7) Een ander mechanisme is (20) 'optimistische vooringenomenheid'. Iedereen die wel eens met een parachute uit een vliegtuig is gesprongen, kent dat. Je hoofd vertelt je: dit is bloedlink, maar mij zal niets gebeuren. Dat denkt ook de motorrijder die z'n 'fiets' in de bocht op één oor legt. Een ongeluk overkomt alleen anderen.
(8) Nog twee (21) remmende factoren zijn het gevoel van machteloosheid en het gebrek aan controle. Ook die

hinderen de noodzakelijke gedragsverandering. We wonen niet op de Noordpool of op Antarctica; als het daar misloopt, wat kunnen wij daaraan doen vanuit onze huiskamer?

(9) Ten slotte zijn er mensen die wél hun gedrag aanpassen, maar op de verkeerde manier. De Vries stelt vast: 'Zodra mensen in actie komen, treden nieuwe psychologische processen op. De twee belangrijkste zijn: zelfrechtvaardiging, waarbij je vindt dat je "recht" hebt op die vliegvakantie naar Florida, omdat je het hele jaar al milieubewust bezig bent geweest.' De tweede is een (22) boemerangeffect. Mensen gaan de energiebesparing onbewust (f) compenseren: overal ledlampen indraaien en vervolgens alles laten branden. Het kan zelfs zijn dat ze het tegenovergestelde doen van wat overheden en bedrijven (g) propageren, omdat ze de bron niet vertrouwen of zich niet serieus genomen voelen.

(10) Ook klimaatconsultant Jan Paul van Soest constateert dat cognitieve processen klimaatvriendelijk gedrag belemmeren. Sommige mensen roepen doodleuk dat de aarde helemaal niet opwarmt. Zij schieten dus in de ontkenning. Niemand die daar (h) bij gebaat is. Het gevoel van controlegebrek kunnen we gelukkig een positieve draai geven. Iedereen weet: ik kan dit probleem niet in mijn eentje oplossen. Vanzelfsprekend is er internationale samenwerking en een sterk overheidsbeleid nodig, maar individuen kunnen het verschil maken. De Vries: 'Vooral als ze (23) collectief aan het werk gaan door bijvoorbeeld in groepsverband (24) duurzame energie te regelen. Je kunt elkaar aanspreken op de genoemde mechanismen en daardoor verval je niet (25) steevast in een passieve houding.' Maar sexy? Dat is het klimaat misschien als Zandvoort dankzij veelvuldige hittegolven het Nice aan de Noordzee is geworden.

Naar: Esma Linnemann, de Volkskrant, 16 juni 2018

Opdracht 5

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 2. Soms moet je de woorden een beetje aanpassen.

1. Is het waar dat veel en gevarieerd reizen in het buitenland je … verruimt?
2. Voorbijgangers reageerden … na het ongeluk door meteen 112 te bellen.
3. Om de kosten van de gezondheidszorg te drukken, ... de overheid een gezonde levensstijl met matig eten, weinig alcoholgebruik en vooral veel bewegen.
4. Volgens de leerlingen is de hoeveelheid huiswerk een grote last, maar de docenten … het probleem door te zeggen dat het een kwestie van goed plannen is.
5. Het toernooi verliep … voor de Duitsers, want ze werden tegen de verwachting in al in de eerste ronde uitgeschakeld.
6. Kinderen … voldoende nachtrust, gezond eten en een consequente opvoeding.
7. Die 4,2 op het laatste proefwerk kun je … met een ruime voldoende op het volgende.
8. De … dienst voorspelt voor deze zomer zowel hittegolven als heftige regenbuien.

Opdracht 6

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?

1. Verstappen hield geen rekening met de remmende factor en vloog daardoor uit de bocht.
2. Onze bejaarde grootvader is steeds meer steevast: hij wil liever z'n huis niet uit.
3. Als blijkt dat je vaak ruzie hebt, is het goed eens te reflecteren op je eigen gedrag.
4. De zware val maakte een abrupt einde aan de carrière van de motorcoureur.
5. Het publiek genoot van de obstakels die in de carnavalsoptocht voorbijkwamen.
6. Politici en reclamemensen worden door sommige mensen gezien als notoire leugenaars.
7. Op de vergadering was als laatste punt de verbouwing van de fietsenstalling in het geding.
8. Veel automobilisten veronachtzamen de regels met betrekking tot gsm-gebruik in de auto.

Opdracht 7

Lees tekst 3.

1. Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2. Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 25 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden *a* tot en met *h* staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
   – aardig wat
   – adviseurs
   – hebben een negatieve invloed op je
   – is voldoende
   – op goede gronden gebaseerd; juist

– steunen op
– verlangt sterk naar
– zenuw-; wat de zenuwen betreft

Tekst 3

De beste voeding voor je brein

(1) Een (1) hectische tijd: je moet binnenkort examen doen, je zit dagen en nachten (2) gedisciplineerd te studeren, zenuwen (a) spelen je parten en je hebt nauwelijks eetlust. Dan krijg je in zo'n drukke periode ongevraagd het advies om van alles te (3) verorberen wat goed is voor je brein: avocado's helpen tegen stress, vis bevat goede vetzuren, vitamine C krijg je binnen door groente en fruit, en koolhydraten – brandstof voor het brein – worden geleverd door volkorenproducten. Is dat alles echt (4) bevorderlijk voor denkprocessen?

(2) Je kunt op je klompen aanvoelen dat je door een bord bruine bonen niet opeens een tien op natuurkunde scoort, als je gewoonlijk (5) amper een zesje haalt. Toch is het zinvol om na te gaan in hoeverre de (6) claims kloppen die (b) voedingsconsulenten en diëtisten de consument voorhouden. Dat dacht ook de Hersenstichting. Op verzoek van deze instelling hebben Nederlandse voedingsexperts honderden wetenschappelijke publicaties verzameld. Daarin staat de vraag centraal: functioneren de hersenen van gezonde mensen beter door B-vitaminen of omega 3-vetzuren?

(3) De Hersenstichting nam het initiatief voor deze studie, omdat er in de media al (c) menige (7) dubieuze uitspraak is gedaan over voeding en hersenen. Vaak is twijfelachtig of de beweringen over de gunstige werking van bepaalde voedingsstoffen (d) gerechtvaardigd zijn en (e) berusten op goed en (8) gedegen onderzoek.

(4) De hersenen worden door diverse factoren beïnvloed en wat je consumeert is er één van. Er lijkt (9) vooralsnog een verband tussen onze voeding en het functioneren van onze bovenkamer. Ondanks al het onderzoek is er over die relatie toch nog onvoldoende zekerheid. Wel is bekend dat er (10) essentiële voedingsstoffen zijn die, wanneer je ze onvoldoende nuttigt, leiden tot (f) neurale schade, groeiachterstand of verstandelijke handicap. Zwangere vrouwen weten bijvoorbeeld dat een gebrek aan foliumzuur – een belangrijke vitamine B-soort – de ontwikkeling van de foetus kan belemmeren. Voor wie niet zwanger is: een gebrek aan foliumzuur kan je (11) prikkelbaar en (12) labiel maken. Snel geïrriteerd of onevenwichtig zijn is niet prettig, zeker niet in examentijd. Maar de gevolgen van een gebrek aan een bepaalde stof zeggen nog niets over het omgekeerde: welke hapjes helpen om je stabiel te voelen en je (13) optimaal te concentreren?

(5) Om een antwoord te krijgen, bekeken de voedingsspecialisten honderden studies die (14) mondiaal zijn uitgevoerd. Zij vroegen zich af of er een algemene (15) tendens is. Die trend wordt zichtbaar wanneer de resultaten van diverse studies bij eenzelfde groep mensen wereldwijd tot ongeveer dezelfde conclusie leiden. Twee voedingsstoffen zijn daarbij (16) onder de loep genomen: B-vitamines en onverzadigde vetzuren.

(6) Waarom nu juist die stoffen nader bekeken? Het antwoord (17) vergt een medisch-technische uitleg. In dit verband (g) volstaat het om te zeggen dat de genoemde vitamines en vetzuren ons brein beschermen tegen 'aanvallen' van indringers én zorgen voor de productie van zogenoemde neurotransmitters. Die kun je beschouwen als de commandanten van je lijf. Een bekende 'bevelhebber' is adrenaline. Als je schrikt, komt er veel adrenaline vrij en reageer je snel. Ook als je examen doet, zal adrenaline je (18) alert maken.

(7) Het overzicht van al die studies naar het verband tussen cognitief functioneren en voeding toont nog geen (19) eenduidig beeld. Resultaten van (20) observationele studies – daarbij worden mensen gevolgd in dagelijkse situaties – zijn vaak positief. Experimentele studies – waarbij mensen onderworpen worden aan een 'proef' in een onnatuurlijke (21) setting – bevestigen deze uitkomsten lang niet altijd.

(8) De conclusie is dat er meer onderzoek vereist is voordat we kunnen zeggen dat het brein door bepaalde stoffen beter gaat werken. Daarbij moeten wetenschappers niet alleen kijken naar de (22) geïsoleerde effecten van één voedingsstof, maar naar alle voeding. Ook zouden genetische factoren moeten worden meegewogen. Wat heb je van je ouders meegekregen?

(9) In de toekomst worden (23) wellicht steeds vaker hersenscans gebruikt. Deze laten verbanden zien tussen onder andere een betere B-vitamine-status en het behoud van structuren in de hersenen. Zo kunnen we misschien een meer (24) gefundeerd antwoord geven op de vraag hoe voedingsstoffen en biologische processen in het brein samenhangen.

(10) Als vermoeide eindexamenkandidaat die (h) hunkert naar een rustige zomervakantie, kun je maar beter de bekende voedingsadviezen volgen: eet gezond, gevarieerd, genoeg en vooral niet (25) overmatig. Immers: een volle maag studeert niet graag.

Naar: gezondheidskrant.nl, op 18 juni 2018

Opdracht
8

Zijn de onderstreepte woorden in de volgende zinnen *juist* of *onjuist* gebruikt?
1. Met vier onvoldoendes ben je niet bevorderlijk voor het eindexamen.
2. Ik wil een eenduidig antwoord van je: heb je nou wel of niet stiekem gerookt?
3. Overmatig drank- en drugsgebruik verwoestte het leven van de popster.
4. Maurice wilde Alicia verorberen, maar tot zijn ergernis negeerde zij hem totaal.
5. Op mondiale tentamens scoren studenten vaak veel beter dan op schriftelijke testen.
6. Als je bij de supermarkt wilt solliciteren, volstaat een gesprekje met de bedrijfsleider.
7. Veel Nederlanders berusten op buitenlandse stranden in de zomer.
8. Door een dubieuze beslissing van de scheidsrechter verloren we met 1-0.

Opdracht
9

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 3. Soms moet je de woorden een beetje aanpassen.
1. De gevangene … zijn invrijheidstelling, nu hij er bijna zijn volledige detentie op heeft zitten.
2. Zijn bewering dat het klimaat in wezen niet verandert, is op geen enkel onderzoek ….
3. Er is een sterke … om steeds meer van beeldscherm te lezen en niet van papier.
4. Nu de stemmen staken, kan er … geen beslissing genomen worden.
5. Bij het theorie-examen kan gebrekkige kennis van de verkeersregels jou weleens ….
6. Zo'n grote tuin … veel onderhoud, tenzij je graag een wildernis om je huis hebt.
7. De spits maakte … gebruik van die ene kans in de hele wedstrijd: hij scoorde feilloos.
8. Toen Wolfgang … vijf jaar oud was, componeerde hij al zijn eerste stukken muziek.

Opdracht
10

Lees tekst 4.
1. Schrijf alle onderstreepte woord(groep)en in je schrift.
2. Noteer van alle woorden de betekenis. Van de woorden 1 tot en met 25 kun je de betekenissen vinden met een woordraadstrategie. Van de woorden *a* tot en met *h* staan de betekenissen hieronder in alfabetische volgorde:
   – bestand; verzameling teksten, documenten etc.
   – bezinning; diepzinnig nadenken
   – doorslaggevend; van wezenlijk belang
   – gebruikt heel vaak; heeft het alleenrecht op
   – kneedbaar; beeldend
   – kort; bondig
   – was; bevond zich
   – zich niets van aantrekken; onbelangrijk vinden

Tekst 4

Het rookgordijn van de metafoor

(1) 'Maak van je slaapkamer een plek om op te laden.' IKEA hanteert het beeld van de mens als batterij in een reclamecampagne. Het bedrijf (a) heeft patent op bijzondere slogans en die kunnen ons misleiden. Hoe zouden ze ons dan (1) een rad voor ogen draaien? Metaforen, zeker die uit reclame, werken door in ons denken, in onze emoties en in onze beleving.
(2) Volgens Gerard Steen, hoogleraar taalbeheersing en expert op het terrein van metaforiek, (b) verkeerde de mens lang in de veronderstelling dat metaforen uitzonderlijk waren, iets voor dichters. Gewone stervelingen zeggen toch precies wat ze bedoelen?
(3) Niet dus. Kijk eens naar een bericht dat via sociale media heel vaak gedeeld wordt. We zeggen: de tweet gaat (2) viraal. Het wordt voorgesteld als epidemie. Maar de virusmetafoor gebruiken we zo veel dat we die niet meer als zodanig herkennen. Dat gebeurt vaak in ons alledaagse taalgebruik.
(4) Uit een analyse van een groot Engelstalig (c) corpus van miljoenen gesproken en geschreven woorden blijkt dat één op de acht daarvan metaforisch van aard is. (3) Baanbrekend werk op dit terrein is gedaan door George Lakoff en Mark Johnson. In hun 'Metaphors we live by' (1980) lieten zij zien hoe wij voortdurend in beelden spreken, ook al hebben we dat niet door. Het leven is een reis ('op de goede weg'), ruzie is een strijd ('in de verdediging schieten'), advocaten zijn 'gehaaid' en moeders zijn 'leeuwinnen'. We associëren positiviteit met 'hoogte' en negativiteit met 'laagte'.
(5) Waarom spreken we in beelden? Metaforen zijn nodig, zegt Steen, om over abstracte zaken te praten. Je neemt iets concreets, bijvoorbeeld een broeikas; daarmee maak je een (4) ongrijpbare ontwikkeling zichtbaar: het vasthouden van de warmte op aarde door bepaalde gassen in de atmosfeer. Of je noemt het brein, een mysterieus orgaan, een computer,

een kenbare machine, ofschoon het natuurlijk niet (5) daadwerkelijk een computer is. Maar metaforen (6) voldoen niet altijd. Het brein is bijvoorbeeld (d) plastisch en het heeft een zelfherstellend vermogen. 'Het is duidelijk dat deze eigenschappen niet exact (7) corresponderen met die van de computer.'

(6) De metafoor van de mens als oplaadbare batterij komt ook niet precies overeen met wat een computer is. Het beeld werkt prima in een prestatiemaatschappij, die haar burgers aanmoedigt om continu 'het beste uit zichzelf te halen'. Maar het past niet goed bij een persoon-op-zichzelf. Die kan collectieve problemen als oververmoeidheid en burn-out niet bestrijden met individuele oplaadmomentjes. (8) Structurele, systematische veranderingen zijn dan op hun plaats.

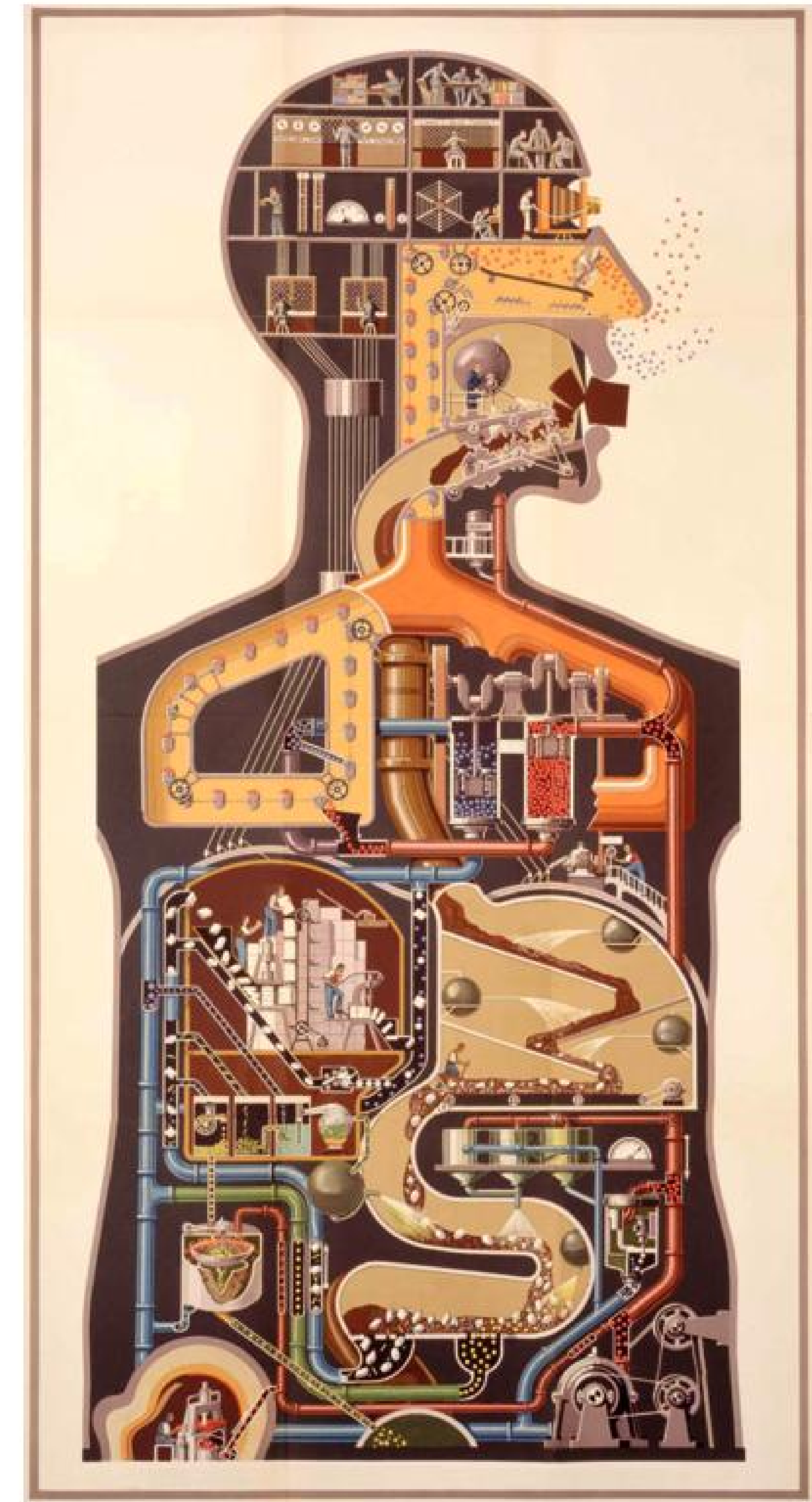
(7) Het is (e) cruciaal om het juiste beeld te kiezen. Beeldspraak heeft als gezegd effect op ons denken, voelen en beleven. Dat is de claim van Lakoff en Johnson en die is de laatste veertig jaar (9) gestaafd door tal van onderzoeksresultaten uit allerlei (10) disciplines. Een voorbeeld van de (11) bevindingen uit die wetenschappen: beschrijf de briljante vondsten van een groot geleerde als gloeilampjes; de man of vrouw wordt dan genialer gevonden dan wanneer je de ideeën 'zaadjes' noemt. Nog een (12) illustratie: stel in een tekst criminaliteit voor als een beest óf als een virus. In het eerste geval zien lezers het liefst een zware straf voor de misdadigers, in het tweede (13) prefereren ze een lichtere. Dit zijn maar twee voorbeelden die de inzichten van Lakoff en Johnson onderbouwen.

(8) Soms roepen metaforen (14) weerstand op. Een bekend voorbeeld is de (15) controversiële uitspraak van een Nederlandse politicus die sprak van 'een tsunami van islamisering'. Zo is er ook verzet tegen het beeld van kanker als een persoonlijke strijd of oorlog. Patiëntenverenigingen en artsen wordt voorgehouden dat ze het beter kunnen hebben over 'een (16) onbestemde reis'.

(9) De metafoor van de mens als machine stuit ook op bezwaren. Al eeuwen vergelijken wij ons lichaam en onze geest met apparaten. Daaruit spreekt een mechanistische kijk op de mens. Die heeft ertoe bijgedragen dat de medische wetenschap de werking van organen en het verloop van ziektes (f) beknopt in kaart kon brengen. Maar zo'n mensbeeld (17) weerspiegelt niet hoe complex we in elkaar zitten; er is daarin weinig ruimte voor emotie en welzijn, voor stilstand en (g) contemplatie. Dat zijn zaken waar machines (h) lak aan hebben.

(10) Kun je een metafoor die jou niet aanstaat, (18) in de ban doen? Een verbod op bepaalde beeldspraak is te (19) drastisch en zo'n (20) veto is ook niet (21) zinnig, vindt de Britse linguïste Elena Semino. Zij constateerde dat de oorlogsmetafoor bij kanker voor sommige patiënten juist wel motiverend en (22) inspirerend werkt. Haar conclusie is (23) genuanceerd: welke metafoor het beste werkt, is per patiënt en per omstandigheid verschillend. De werking – negatief of positief – hangt ook af van voorkennis én vooroordelen.

(11) Eén goede, iedereen aansprekende metafoor voor de mens is er niet. Duidelijk is wel dat vervanging van een metafoor

(24) symptoombestrijding is. Het échte probleem – zoals de haast- en prestatiemaatschappij – kun je beter direct aanpakken, vindt ook Steen. Zoek uit *waarom* iedereen zo nodig constant productief moet zijn en bedenk dan een oplossing.

(12) Metaforen zijn vaak rookgordijnen. Als we de (25) ambitie hebben om de klachten van burn-out en oververmoeidheid tegen te gaan, helpt het niet om voor de oplaadbare batterij een ander beeld te kiezen. Dan moet je de oorzaak aanpakken en niet het gevolg. Maar misschien kom je juist tot dat inzicht dankzij het duidelijke beeld van het rookgordijn.

Naar: Lynn Berger, De Correspondent, op 8 maart 2018

Opdracht 11

Vul in onderstaande zinnen een passend(e) woord(groep) in. Kies uit de onderstreepte woorden in tekst 4.

1. Hoofdpijn, hoge koorts en lamlendigheid zijn bekende … van griep.
2. We hadden zo'n … docent economie dat iedereen belangstelling voor dat vak kreeg.
3. Een klooster is een ideale plek om je over te geven aan …, studie en gebed.
4. Door positieve en negatieve zaken over deze wijk te noemen, geef je een … beeld.
5. Uit alle protesten bleek dat het besluit om de grenzen te sluiten, … was.
6. Die rauwe cabaretier … foute grappen en grof taalgebruik.
7. Wilt u tiramisu als dessert of … u de kaasplank?
8. Het lijkt me niet … om de tuin te besproeien nu er zware regenbuien worden verwacht.

Opdracht **12**

Noteer van elk woord een tegenstelling. Kies uit de onderstreepte woord(groep)en in tekst 4.

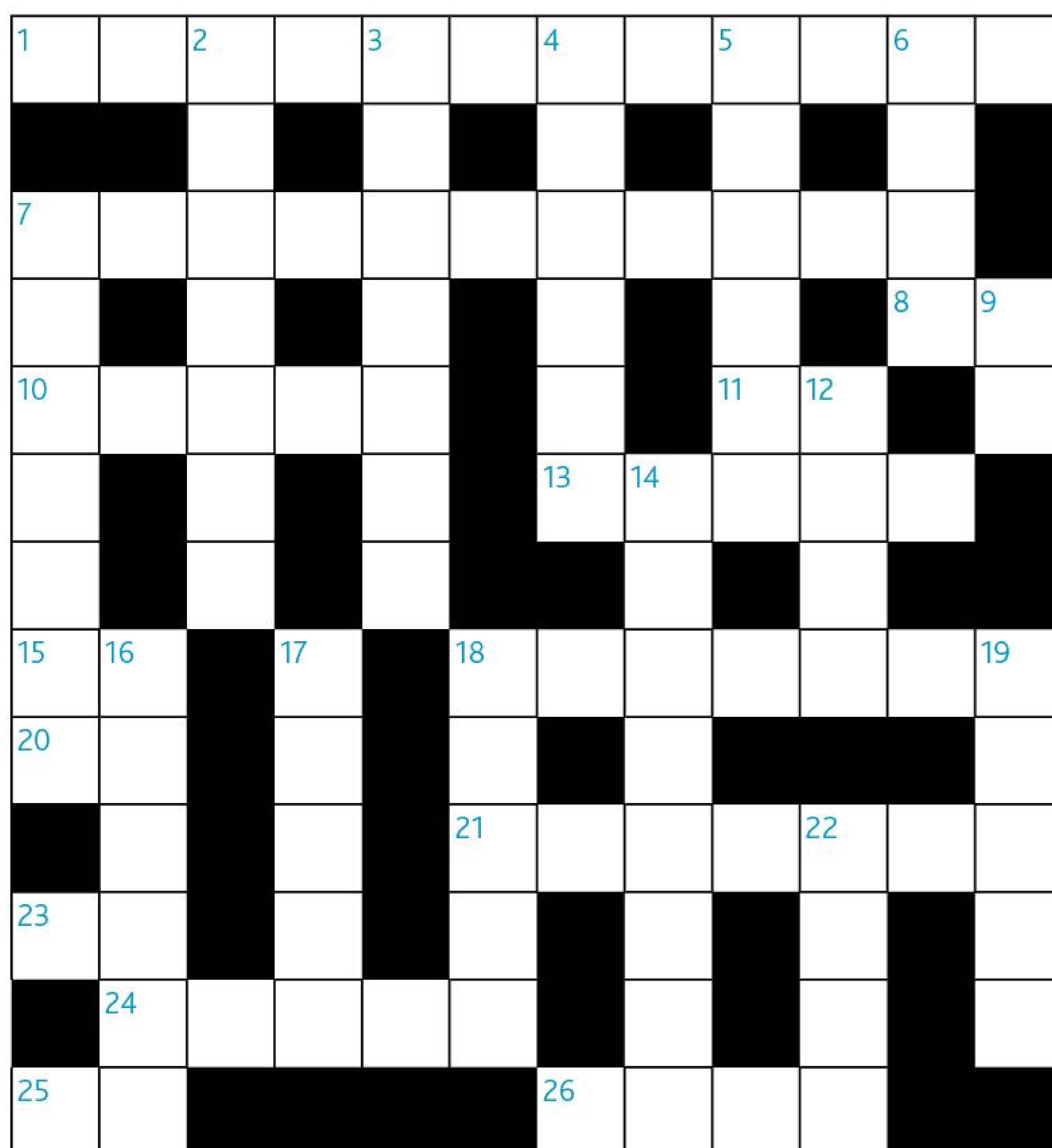
1 onbelangrijk
2 toestemming
3 tastbaar
4 incidenteel
5 nutteloos
6 meegaandheid
7 uitgebreid
8 doelbewust

Opdracht **13**

Kruiswoordraadsel
Vul in het diagram woorden in die bij de omschrijvingen passen. Veel van de woorden heb je in deze cursus geleerd.

Horizontaal
1 rampzalig
7 beperkt blikveld
8 Let op! (Latijnse afkorting)
10 bekeuring (populair)
11 uit-; voormalig
13 niet-deskundigen
15 stopwoord; tussenwerpsel
18 aardwetenschapper
20 momenteel
21 wat met zenuwen te maken heeft
23 post-
24 oplettend; waakzaam
25 niet-
26 volk-; (ook:) voorbeeld

Verticaal
2 trend
3 zwaai je mee als je de baas bent
4 concurrent
5 lichamelijk
6 stad in Duitsland
7 karakteriseren
9 twee-
12 vreemd-
14 geleidelijke ontwikkeling
16 menselijk; menswaardig
17 kleine, selecte bovenlaag in de samenleving
18 bepaald voorrecht; speciale dienst tegenover iemand
19 beroepsgroep
22 zelf-

Ik kan/weet:

☐ de betekenis van veelvoorkomende moeilijke woorden.
☐ de betekenis van onbekende woorden uit de vorm, de samenstelling of de context afleiden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

VAN DIE
WOORDEN
DIE JE
IETS
WILLEN
ZEGGEN

Loesje

Cursus 6

Argumenteren

Geachte cliënten, 't wordt lente,
wat zullen we nou eens voor
prettigs gaan doen.

Annie M.G. Schmidt

Inhoud

In allerlei situaties willen mensen vertellen wat ze van iets vinden én waarom. Daarom gebruiken ze argumenten om anderen te overtuigen van hun mening. Dat kan mondeling – in een gesprek, een discussie of een debat – of op papier.
Ook op school is argumenteren een belangrijke vaardigheid. Je moet een betogende tekst kunnen schrijven en kunnen deelnemen aan een debat of een discussie. Argumentatie herkennen en beoordelen is ook onderdeel van het examen.

1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen

Je leert:

- over argumenten, tegenargumenten en weerleggingen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten

Theorie

Feitelijke en waarderende argumenten

Als je een standpunt over een kwestie inneemt, dan geef je je mening over die zaak. Met argumenten kun je je eigen standpunt verdedigen of het standpunt van een ander aanvallen.
Als je je standpunt ondersteunt met een feitelijke uitspraak, noemen we die uitspraak een **feitelijk argument**.
Je kunt je standpunt ook ondersteunen met een **waarderend argument**. Een waarderende uitspraak geeft aan dat iets (on)wenselijk, (on)gepast, goed of slecht, mooi of lelijk is.
Over een waarderend argument kun je van mening verschillen, over een feitelijk argument niet, want je kunt de juistheid ervan controleren: het is waar of onwaar. Een waarderend argument moet vaak ondersteund worden, bijvoorbeeld met feiten.

Voorbeeld

1. Het standpunt is te herkennen aan de signalen vind ik en Volgens mij.
2. Je herkent het argument aan het signaalwoord Omdat.
3. Het argument is een feitelijke uitspraak: je kunt controleren of de uitspraak waar is of onwaar.
4. Immers is een signaalwoord voor een argument.
5. Het argument is een uitspraak waarover je van mening kunt verschillen: een waarderend argument.

Soorten argumenten

Omdat (2) Nederland behoort tot de twintig welvarendste landen van de wereld, (3) zouden we in ons land meer vluchtelingen moeten toelaten, vind ik. (1)

Volgens mij (1) moeten we meer vluchtelingen toelaten, het is immers (4) onze morele plicht om medemensen te helpen. (5)

Opdracht 1

Onderstreep in de zinnen het argument. Zet erachter of het een feitelijke uitspraak (f) of een waarderende uitspraak (w) is. Omcirkel het signaal (als dat er is).

1. Amsterdam heeft veel concertzalen van verschillende groottes. Het is dus geen wonder dat bijna elke band die Nederland aandoet, in Amsterdam optreedt.
2. Het is voor iedereen goed om op een teamsport te zitten, want dat is de beste manier om te leren samenwerken.
3. Ik zou voorlopig geen nieuwe schaatsen kopen; het is al jaren geleden dat er langer dan enkele dagen natuurijs heeft gelegen.
4. Omdat het zo gezellig is, vind ik een glaasje wijn op zijn tijd geen probleem.

5 Ik denk dat de CO_2-uitstoot niet van grote invloed is op de opwarming van de aarde en de smeltende ijskappen: de zeespiegel stijgt al sinds de vorige ijstijd, 12.000 jaar geleden.
6 Er komen nog steeds veel jongeren met een alcoholvergiftiging in het ziekenhuis. Daarom moet de verkoop van alcohol aan jongeren veel strenger gestraft worden.

Opdracht
2

Je moet een betoog schrijven met als standpunt *Op de middelbare school moeten leerlingen elke dag een uur gym hebben*.
1 Noteer een feitelijk argument voor dit standpunt.
2 Noteer een waarderend argument voor dit standpunt.
3 Noteer een feitelijke ondersteuning voor het waarderende argument.
4 Verwerk de twee argumenten en de ondersteuning in een tekst van ongeveer honderd woorden. Gebruik signalen voor standpunt, argument en opsommend verband.
5 Zet boven de tekst een motiverende titel en een informerende ondertitel.

Theorie

Tegenargumenten en weerleggingen

Als je het niet met iemands argumentatie eens bent, kun je argumenten tegen het standpunt inbrengen en/of weerleggingen van de argumenten geven. Met een **tegenargument** ontkracht je een standpunt; met een **weerlegging** ontkracht je een argument.
NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

Voorbeeld

1 Je herkent het standpunt aan het signaal Mijns inziens.

2 Want is een signaalwoord voor een argument.

3 argument

4 Deze uitspraak is gericht tegen het standpunt en is dus een tegenargument.

5 Deze uitspraak is een reactie op het argument en is dus een weerlegging.

Soorten argumenten

Mijns inziens moet er op school tussen de middag een gezonde maaltijd voor leerlingen geserveerd worden, (1) want (2) dat zal helpen in de strijd tegen overgewicht. (3)

Ik ben het daar niet mee eens. Het is niet de taak van scholen om leerlingen te voeden. (4) En in Engeland serveren ze al jaren een schoolmaaltijd en het overgewicht is daar niet afgenomen. (5)

Opdracht
3

Hieronder staan argumentaties met daarbij twee reacties. Onderstreep in de zinnen *a* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument. Noteer van de zinnen *b* en *c* of er sprake is van een weerlegging (w) of een tegenargument (t).
1 *a* Aangezien het een oplossing voor het fileprobleem is, moet iedereen meer met de trein reizen.
b Met de trein ben je veel langer onderweg.
c In grote delen van Nederland is er helemaal geen fileprobleem.
2 *a* Iedereen zou biologisch vlees moeten eten. De dieren worden op een biologische boerderij beter behandeld.
b Biologisch vlees is slechter voor het milieu.
c Op een biologische boerderij worden de dieren veel vaker ernstig ziek.
3 *a* Doordat hij veel kijkers trekt, heeft Arjen Lubach veel invloed.
b Slechts vijf procent van de Nederlanders kijkt naar *Zondag met Lubach*.
c Toen Lubach opriep om van Facebook af te gaan, hebben daaraan maar enkele duizenden mensen gehoor gegeven.
4 *a* Het is een goede zaak dat er steeds meer politieke partijen bij zijn gekomen. Iedereen kan nu op een partij van zijn voorkeur stemmen.
b Hoe meer partijen er zijn, hoe moeilijker het wordt om een kabinet te formeren.
c Mensen konden in het verleden toch ook al uit meer dan twintig partijen kiezen.

5 *a* Het is begrijpelijk dat Iran bang is voor een eventuele Israëlische raketaanval. Het is in het verleden meer dan eens door Israël bestookt.
b Het is ook door Irak en Afghanistan onder vuur genomen en voor die landen is het niet bang.
c Iran hoeft niet bang te zijn; het heeft nu immers zelf raketten om terug te schieten.

6 *a* Mensen moeten op wintersport gaan. Dat is een gezonde, actieve vakantie.
b Wintersport kost erg veel geld.
c Tijdens wintersportvakanties wordt er veel gedronken en lopen mensen allerlei breuken op.

Opdracht 4

Hieronder staan argumentaties met daarbij een reactie. Onderstreep in de zinnen *a* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument. Noteer van de zinnen *b* of er sprake is van een weerlegging of een tegenargument.

1 *a* De militaire dienstplicht moet in Nederland opnieuw ingevoerd worden. Dat zal jongeren discipline en gehoorzaamheid bijbrengen.
b Dat gaat iedereen minstens een jaar studievertraging opleveren.

2 *a* De Nederlandse voetbalverenigingen verdienen heel weinig aan reclame en tv-rechten. Nederlandse clubs zullen volgens mij nooit een topspeler kunnen contracteren.
b Ajax had vorig jaar ruim veertig miljoen euro aan reclame-inkomsten.

3 *a* Alpinisme is een van de gezondste sporten: je beweegt veel en bent de hele dag buiten.
b Per jaar sterven er tientallen alpinisten tijdens de uitoefening van hun sport.

4 *a* Het is een goede zaak dat politici gebruikmaken van de sociale media, want zo hebben ze veel meer contact met hun kiezers.
b Het zijn vooral jongeren die gebruikmaken van de sociale media.

5 *a* Omdat de overheid veel geld kwijt is aan zorgkosten, moet roken helemaal verboden worden.
b Door een verbod zou de staat juist veel inkomsten aan accijns mislopen.

6 *a* De pulsvisserij moet niet verboden worden, want een pulskor laat het leven op de zeebodem met rust.
b Als de pulskor is langsgekomen, is de zeebodem veranderd in een kerkhof: alles is dood.

Opdracht 5

Noteer bij de volgende argumentaties een tegenargument en een weerlegging.

1. *Fargo* is een goede film, want de film heeft twee Oscars gekregen.
2. Omdat de woningen buiten de Randstad veel goedkoper zijn, kun je het beste daar een huis zoeken.
3. Met Alexander kun je maar beter niet discussiëren: hij wordt altijd boos.
4. Amsterdam is overvol: waar je ook kijkt, zie je toeristen met rolkoffertjes door de stad dwalen.
5. Je moet je oude lp's niet zomaar weg doen: je kunt er nog veel geld voor krijgen.
6. Iemand die geld heeft, kan dat het beste investeren in het isoleren van zijn huis. Dat levert meer op dan het geld op de bank te laten staan.

Opdracht 6

Lees het volgende standpunt:
– *Verplicht literatuur lezen voor Nederlands en de vreemde talen kunnen we beter afschaffen.*

1. Schrijf bij dit standpunt een alinea van ongeveer 50 woorden die een argument en een goede (feitelijke of waarderende) ondersteuning bevat. Gebruik zo mogelijk geschikte signaalwoorden.
2. Schrijf bij dit standpunt een alinea van ongeveer 50 woorden die een tegenargument en een weerlegging bevat. Gebruik geschikte signaalwoorden.

Opdracht 7

Lees tekst 1.

1. Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 1.
2. Noteer het argument dat hij in alinea 1 voor zijn standpunt geeft.
3. Is dat een feitelijk of een waarderend argument?
4. Aan welk signaal herken je het argument?

5 Stel dat iemand zegt: 'Er komen nog vijf straten met andere namen op het Stadionplein uit.' Is dit een tegenargument of een weerlegging bij de argumentatie in alinea 1?
6 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 2.
7 Aan welk signaal herken je het standpunt?
8 Noteer de argumenten die hij in alinea 2 voor zijn standpunt geeft.
9 Zijn dat feitelijke of waarderende argumenten?

Tekst 1

Houd het plein olympisch

(1) Het Stadionplein in Amsterdam wordt omgedoopt tot het Johan Cruijffplein. Het is prima dat de ArenA in Amsterdam-Zuidoost nu de Johan Cruijff ArenA gaat heten, maar het Stadionplein moet het Stadionplein blijven, al is het maar omdat de Stadionkade en de Stadionweg erop uitkomen.
(2) Nagenoeg alle straten en pleinen in deze buurt verwijzen naar de Olympische Spelen van 1928 of naar sportieve helden in de Griekse oudheid. Het kenmerkende van dit vierjaarlijks sportevenement is dat het bijna alle sporten omvat. Het is dan ook geen goed idee om dit door recente nieuwbouw al behoorlijk verkleinde plein naar slechts één sporter te vernoemen.

Naar: Gijsbert Dijker, NRC Handelsblad, 26 februari 2018

Opdracht
8

Lees tekst 2.
1 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 1.
2 Noteer het argument dat hij in alinea 1 voor zijn standpunt geeft.
3 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 3.
4 Noteer het argument dat hij in alinea 3 voor zijn standpunt geeft.
5 Is dat een feitelijk of een waarderend argument?
6 Aan welk signaalwoord herken je het argument?
7 Stel dat iemand naar aanleiding van alinea 3 zegt: 'Een columnist hoeft niet voor elke opmerking zijn excuses aan te bieden.' Is dit een tegenargument of een weerlegging?

Tekst 2

Ouderen krijgen weer de schuld

(1) Paulien Cornelisse schrijft in *NRC Handelsblad* dat een spatie zetten voor een punt of een komma meer voorkomt bij mensen van boven de zeventig. Zo langzamerhand wordt het kennelijk normaal om ouderen ergens de schuld van te geven als er iets niet goed gaat: ouderen veroorzaken veel auto-ongelukken, ouderen trekken de pensioenpotten leeg en nu deugt, in de ogen van Paulien Cornelisse althans, hun taalgebruik ook al niet meer.
(2) Ik zou haar adviseren om, voordat zij dergelijke uitspraken doet, eerst eens een willekeurige krant (mag gerust een *NRC* zijn) van a tot z grondig door te lezen en alle fouten en foutjes (verkeerd leestekengebruik, onnodige of verkeerd gespelde woorden etc.) aan te tekenen en dan eens na te gaan hoeveel van die onjuistheden zijn veroorzaakt door mensen van boven de zeventig. Zij zal ongetwijfeld tot verrassende conclusies komen.
(3) Zelf ben ik inmiddels 83 jaar. Ik zou een verontschuldiging van Paulien Cornelisse voor alle mensen boven de zeventig zeer op prijs stellen, want het was een absoluut onnodige en onterechte aantijging in hun richting. Zij kan het waarschijnlijk beter zoeken in haar eigen leeftijdsgroep.

Naar: Piet de Man, NRC Handelsblad, 30 april 2018

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen feitelijke (objectieve) en waarderende (subjectieve) argumenten. 4F
- ☐ argumenten, tegenargumenten en weerleggingen herkennen en begrijpen.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Argumentatiestructuren

Je leert:
- argumentatiestructuren herkennen.

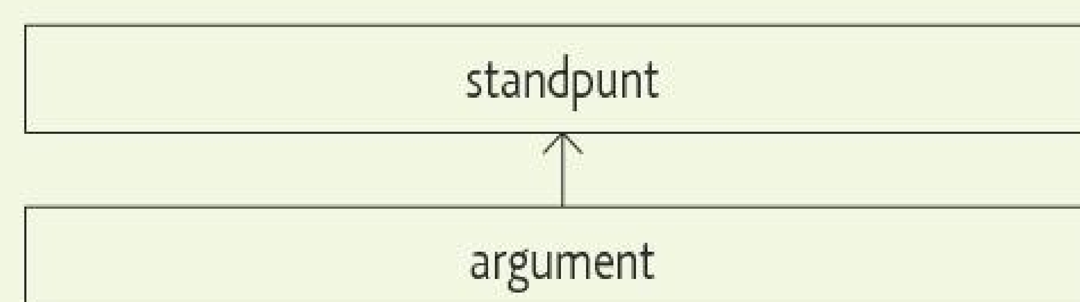
Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis §7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren §1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen

Theorie

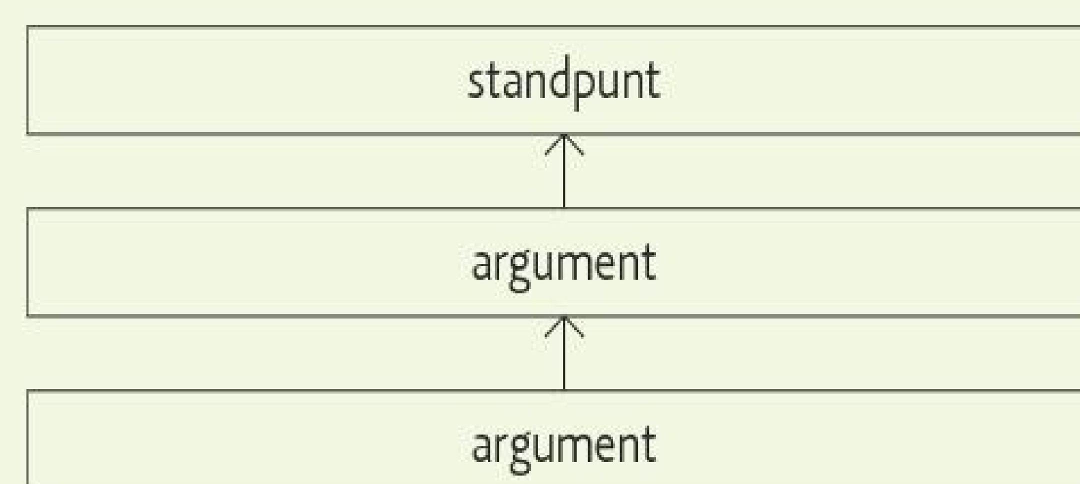
Argumentatiestructuren

Argumenten kunnen op verschillende manieren het standpunt ondersteunen. Er zijn vier basisstructuren van argumentatie:

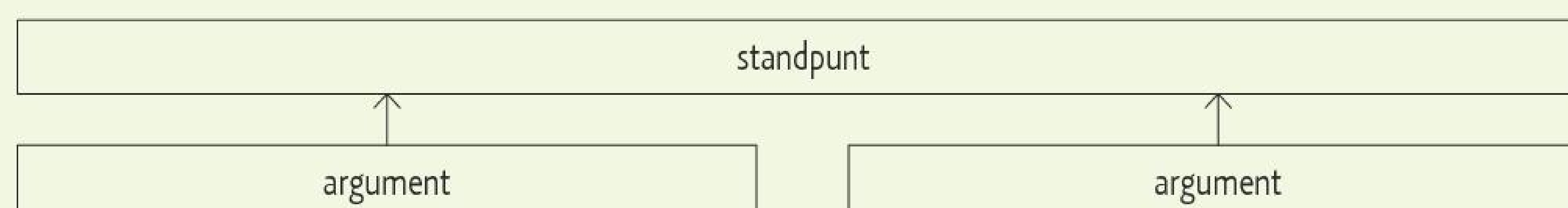
enkelvoudige argumentatie:
één argument ondersteunt het standpunt

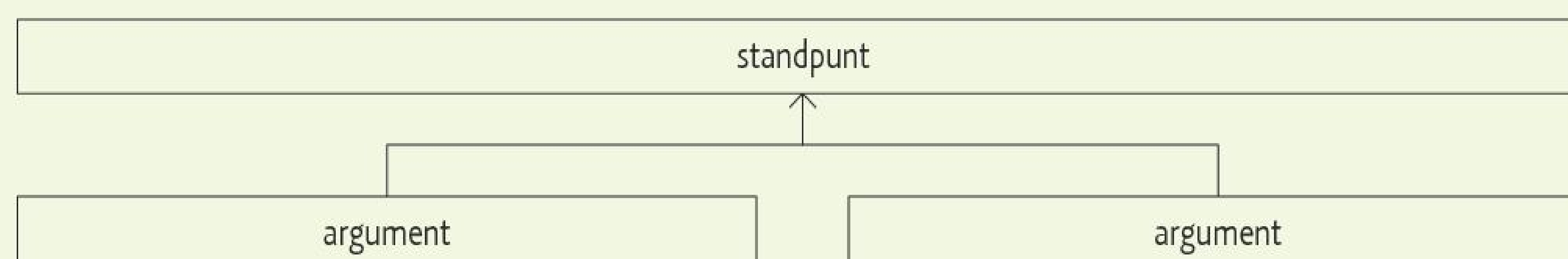
onderschikkende argumentatie:
een argument wordt ondersteund door een ander argument

nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten:
twee argumenten ondersteunen onafhankelijk van elkaar het standpunt

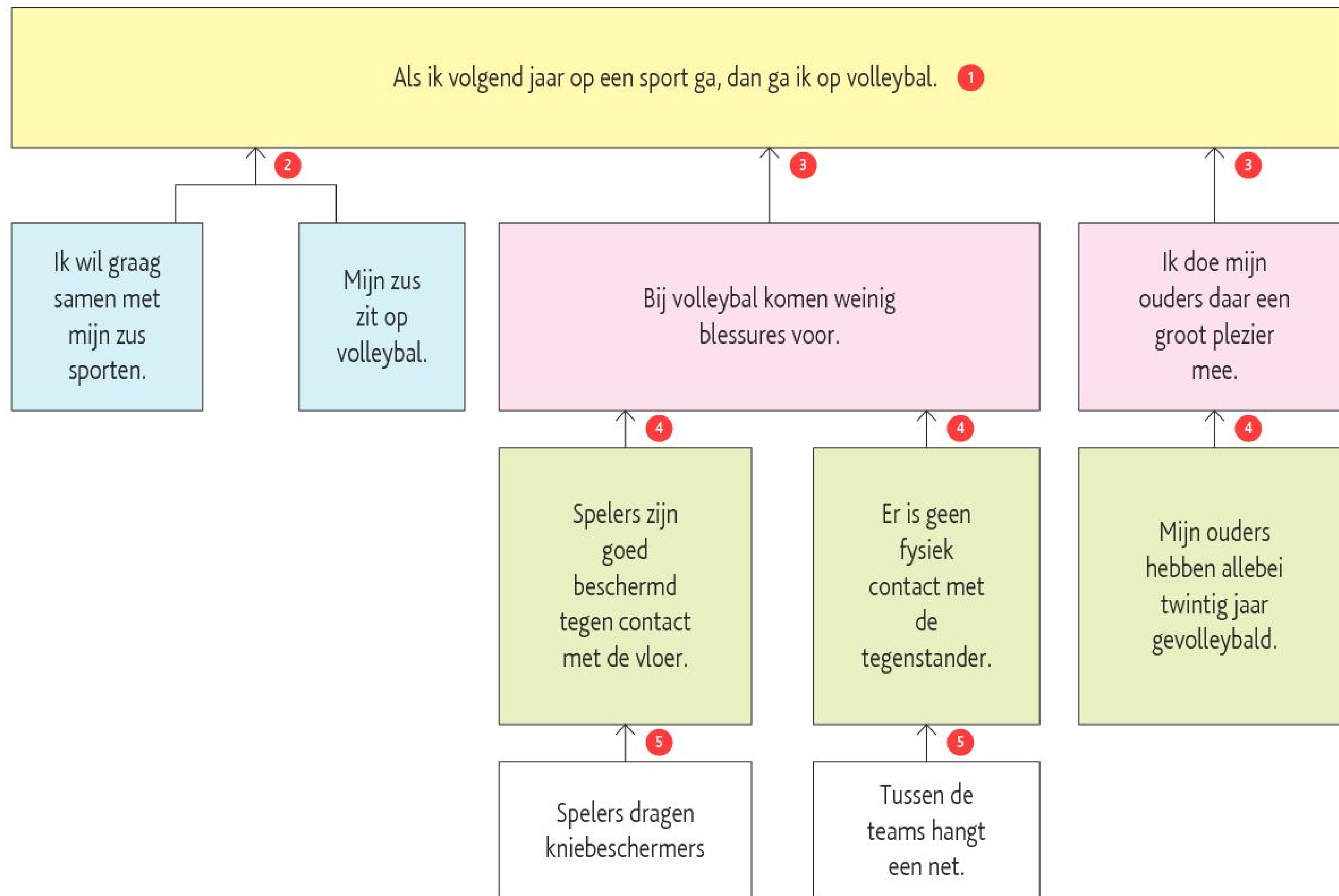
nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten:
twee ondersteunende argumenten vormen in combinatie met elkaar het standpunt

Bij nevenschikkende argumentatie ondersteunen meerdere argumenten het standpunt. In deze structuur zijn de argumenten **onafhankelijk** of **afhankelijk**.
- Argumenten zijn onafhankelijk als ze ieder op zich, zelfstandig het standpunt ondersteunen.
- Argumenten zijn afhankelijk als ze alleen in combinatie met elkaar werken. Ze zijn dan samen nodig om het standpunt te ondersteunen; los van elkaar ondersteunen ze het standpunt niet.

Voorbeeld

Onderschikkende en nevenschikkende argumentatie komen ook in combinatie voor:

1. Het standpunt wordt rechtstreeks ondersteund door vier nevengeschikte argumenten:
2. twee afhankelijke argumenten;
3. twee onafhankelijke argumenten
2. De afhankelijke argumenten ondersteunen het standpunt alleen in combinatie met elkaar.
3. De onafhankelijke argumenten ondersteunen los van elkaar het standpunt. Nevengeschikte argumenten worden in een tekst verbonden door opsommende signalen. *Bij volleybal komen weinig blessures voor en ik doe mijn ouders daar een groot plezier mee.*
4. Het argument *Bij volleybal komen weinig blessures voor* wordt ondersteund door twee onafhankelijke nevengeschikte argumenten: ze ondersteunen los van elkaar het argument.
4. Het argument *Ik doe mijn ouders daar een groot plezier mee* wordt ondersteund door één argument.
5. Het ondersteunende argument *Spelers zijn goed beschermd tegen contact met de vloer* wordt op zijn beurt ondersteund door één argument.
5. Het ondersteunende argument *Er is geen fysiek contact met de tegenstander* wordt op zijn beurt ondersteund door één argument.

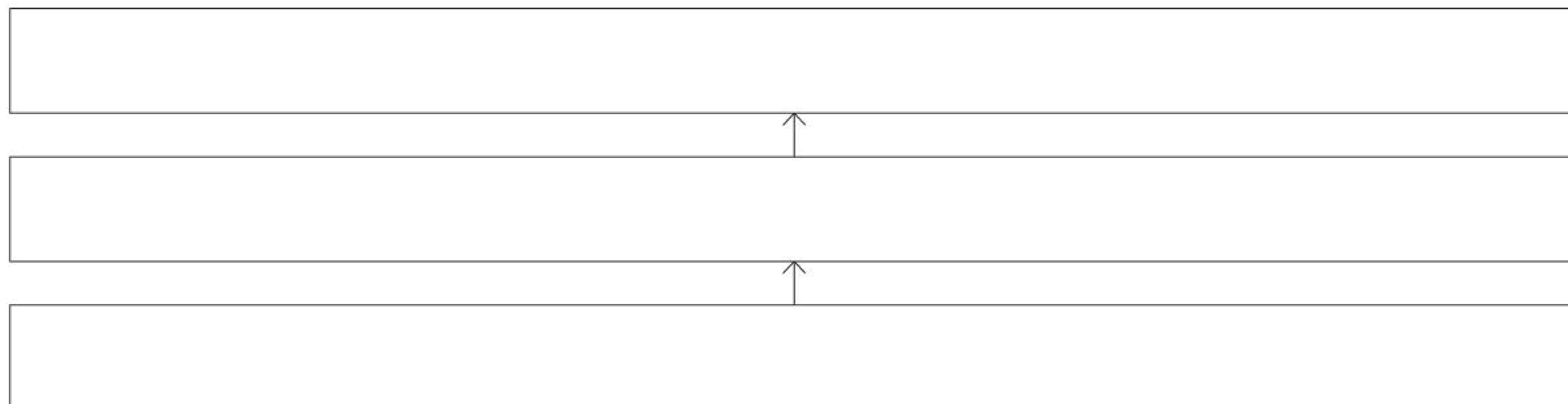
Als je van boven naar beneden leest, kun je op de plaats van de pijltjes want invullen. *Ik doe mijn ouders daar een groot plezier mee, want mijn ouders hebben allebei twintig jaar gevolleybald.*

Opdracht
1

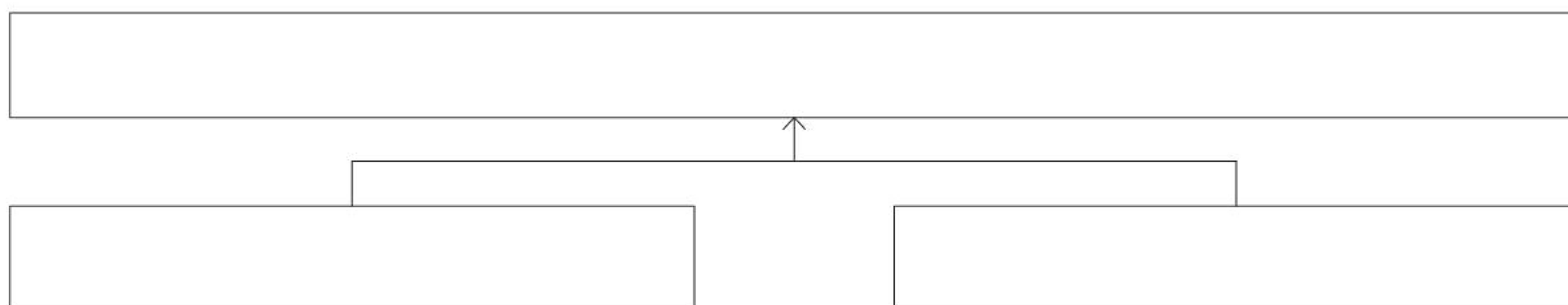
Lees de volgende argumentaties. Plaats standpunt en argument(en) in de juiste blokjes. Onderstreep de signalen.

1 De volgende keer nemen we een andere loodgieter: we hebben uren zitten wachten voordat hij er was en de rekening was ook nog eens belachelijk hoog.

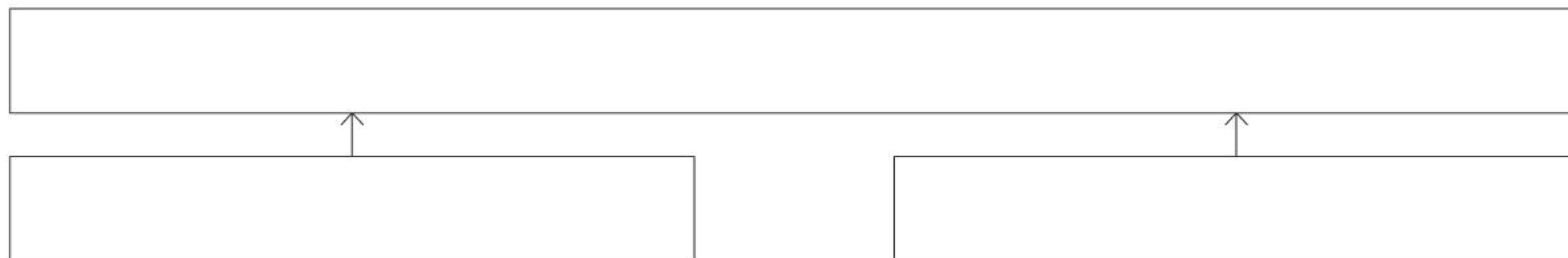
2 Nederlandse scholieren 'zitten' gemiddeld ruim drie uur per dag op hun mobieltje. Veel scholieren zijn dus verslaafd aan hun mobieltje. Daarom zouden mobiele telefoons voor jongeren verboden moeten worden.

3 Mijn vader wil het begin van de voetbalcompetitie niet missen. Daarom gaan we deze zomer niet op vakantie. De competitie begint dit jaar namelijk al begin augustus.

4 Hendrik heeft de verwarming bijna nooit aan. Bovendien is het in zijn huis erg vochtig. Ik ga daarom het liefst maar kort bij hem op bezoek.

Opdracht
2

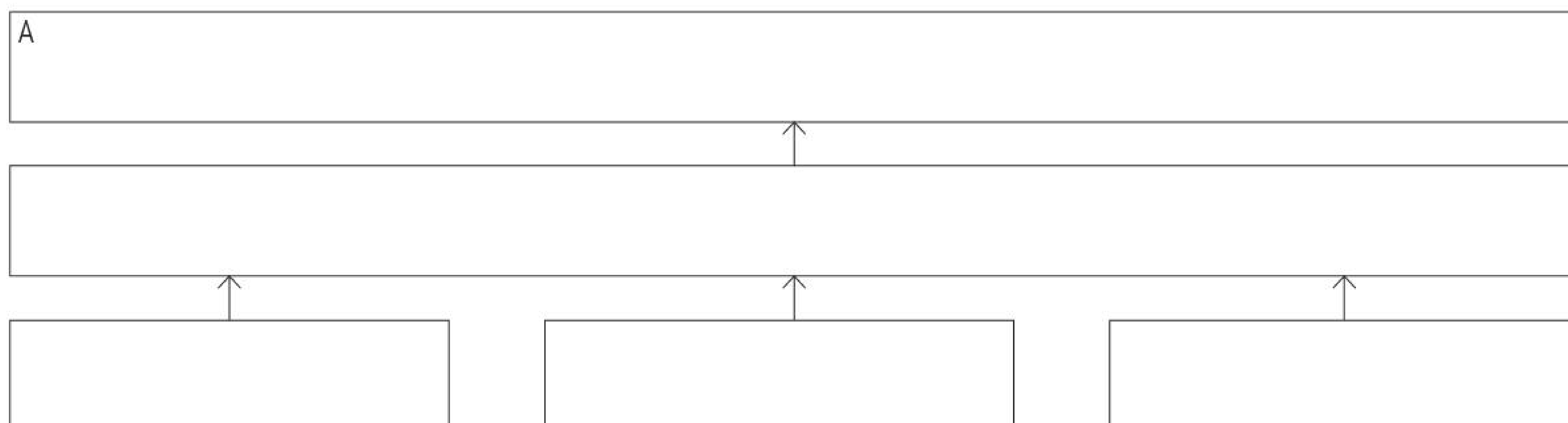
Lees de argumentaties 1 tot en met 4 hieronder en kijk naar de blokjesschema's A tot en met D. Bepaal van elke argumentatie welk blokjesschema erbij past.

1 De Nieuw-Zeelandse rugbyspelers doen voor de wedstrijd een indrukwekkende krijgsdans, de haka. Daardoor, en door hun woeste uiterlijk, raakt menig tegenstander geïntimideerd.

2 Ik kijk nu al uit naar de tijd na mijn eindexamen, want dan gaan er een hoop leuke dingen gebeuren: op kamers wonen, de opleiding van mijn dromen volgen en veel nieuwe mensen ontmoeten.

3 Het is echt onzin dat je de Chinese Muur vanaf de maan zou kunnen zien: hij is maar een meter of acht breed.

4 Ik wil niet in dezelfde stad als mijn zus wonen en daarom ga ik zeker niet in Eindhoven studeren. Zij volgt immers daar haar opleiding.

B

C

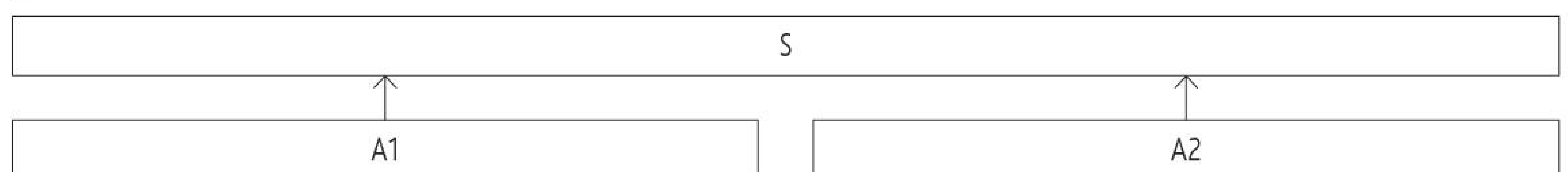
D

Opdracht
3

1 Noteer de argumentaties in een blokjesschema. Noem het standpunt S en de argumenten A1, A2 enz.
2 Kies de argumentatiestructuur:
A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
D onderschikkende argumentatie
E onder- en nevenschikkende argumentatie

Voorbeeld:
Veel trekvogels broeden tegenwoordig noordelijker dan vroeger. Ze hebben ook andere trekroutes. Het klimaat heeft dus duidelijk invloed op het gedrag van trekvogels.

1 S: Het klimaat heeft (dus) duidelijk invloed op het gedrag van trekvogels.
A1: Veel trekvogels broeden tegenwoordig noordelijker dan vroeger.
A2: Ze hebben ook andere trekroutes.
2 C

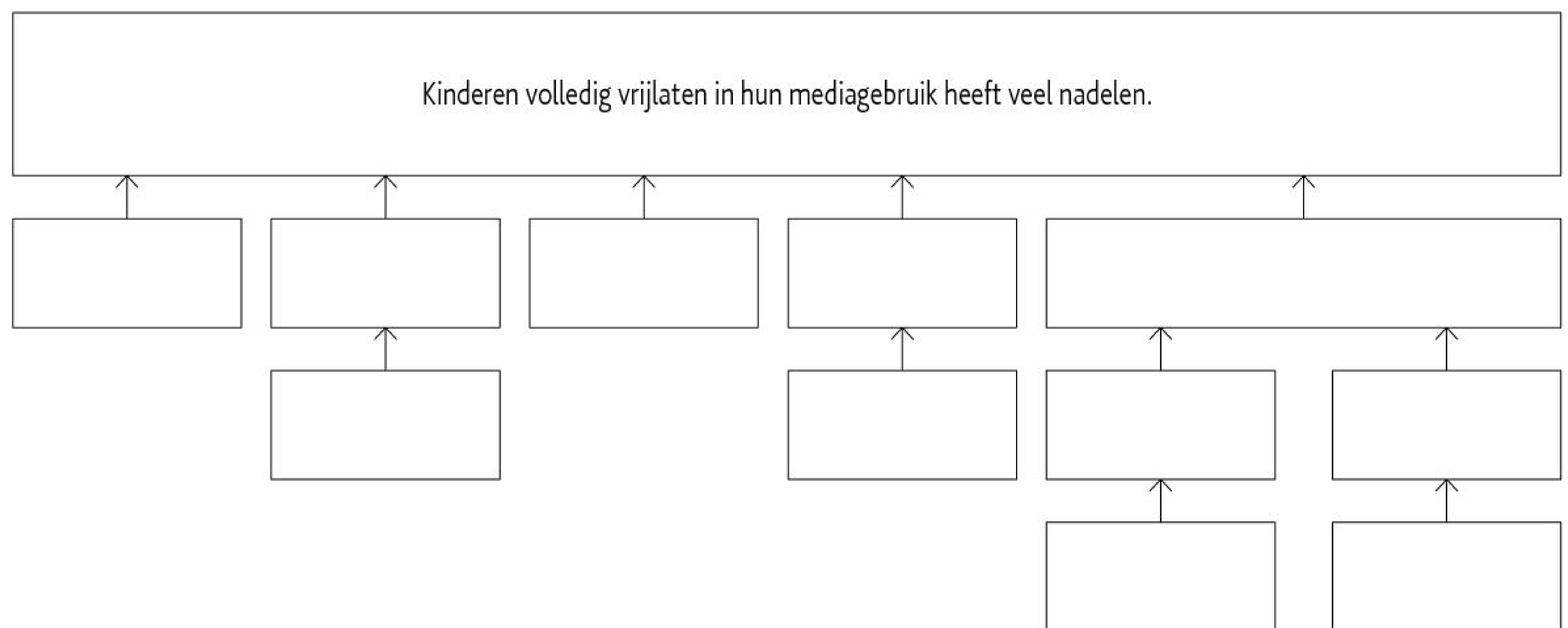

1 Vanwege de slechte werkomstandigheden in de kledingindustrie in de derde wereld, moeten we de import van kleding uit die gebieden stopzetten. In de strijd tegen kinderarbeid is dat eveneens een goede maatregel.
2 De invoering van een belasting op vet eten zal volgens mij wel degelijk effect hebben. Overgewicht komt vooral voor bij mensen in de lagere sociale klassen en die verdienen meestal niet heel veel geld.
3 De meeste docenten spreken niet zo goed Engels. Het is beter om op het hbo de lessen in het Nederlands te geven.

4 We kunnen gevangenisstraffen beter afschaffen. Veel levens worden er voorgoed door verpest en de meeste veroordeelden komen crimineler uit de gevangenis dan ze erin gingen. Dat komt doordat ze in de gevangenis bijna alleen in contact staan met andere criminelen.
5 Het is vanuit financieel oogpunt verstandig dat opleidingen steeds meer overgaan op het gebruik van het Engels. Daardoor worden er meer buitenlandse studenten aangetrokken en die brengen nu eenmaal veel geld in het laatje.
6 Opstappen op een herenfiets is moeilijker dan op een damesfiets. Voor de stevigheid van het frame is een stang ook niet meer nodig: de klassieke herenfiets zal daarom langzaam maar zeker verdwijnen.

Opdracht
4

Lees tekst 1, een betoog met onderstaande argumentatiestructuur. Noteer de letters van de argumenten (*a* tot en met *k*) op de juiste plaats in het blokjesschema.

Tekst 1

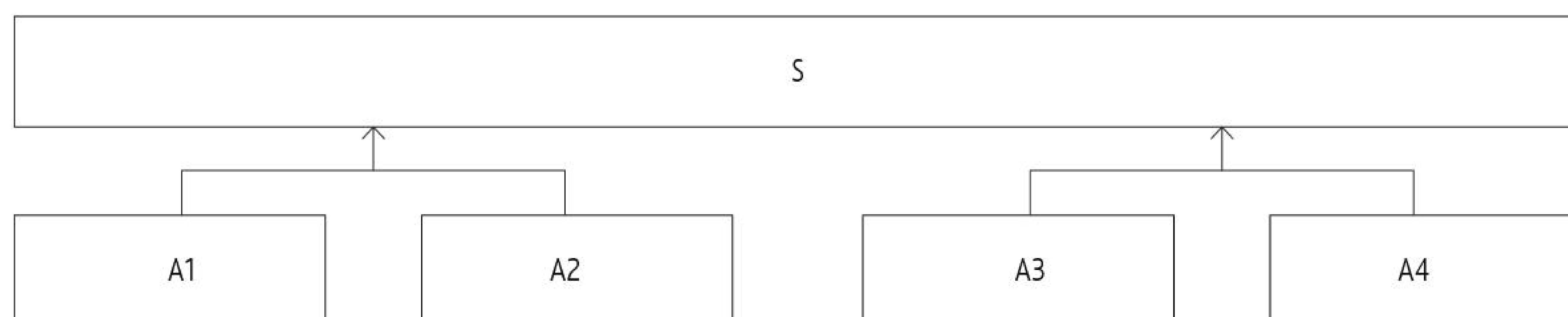
Durf kinderen te begrenzen in hun computergebruik

(1) Ouders laten over het algemeen hun kinderen volledig vrij in hun mediagebruik. Zij gaan ervan uit dat kinderen op dat gebied zelf verstandige keuzes maken. Dat blijkt helemaal niet zo te zijn.
(2) Zo'n 6 procent van onze kinderen is inmiddels gameverslaafd (*a*). Verder blijkt dat steeds meer kinderen een 'gameruggetje' krijgen (*b*): nog nooit werden zo veel jonge mensen aan een hernia geopereerd (*c*). Medici maken zich hierover grote zorgen. Ook neemt het overgewicht onder jonge kinderen toe (*d*). Vorige maand lazen we uitgebreid in de media dat tegenwoordig zelfs het vangen van een bal bij gym moet worden aangeleerd (*e*). De motorische fitheid van onze kinderen is dus sterk afgenomen (*f*).
(3) De ogen hebben het eveneens zwaar (*g*): de bijziendheid neemt toe (*h*). In Oost- Azië, waar gaming nog meer is ingeburgerd dan bij ons, is ruim 90 procent van de twintigers bijziend (*i*). Doordat het netvlies bij de naar schermpjes starende jeugd naar een ovale in plaats van een ronde vorm trekt en daarin op den duur blijft steken (*j*), komen er volgens oogheelkundige Caroline Klaver – oogarts en wetenschappelijk onderzoeker – de volgende decennia in Nederland dan ook tienduizenden extra blinden bij (*k*).
Naar: Steven Pont, de Volkskrant, 10 mei 2018

Opdracht
5

Lees tekst 2 en noteer de argumentatie uit tekst 2 in het blokjesschema.

Tekst 2

Afval

Het zou goed zijn als alle gemeenten een vaste, jaarlijkse afvalheffing gaan hanteren. In Limburg en Brabant betaalt men per kilo, ook voor het grofvuil. Daar is veel afval in bos en berm. (Als er nog een berm is, want veel boeren, bijvoorbeeld rondom Sittard, laten alleen een symbolisch stukje berm voor bloemen en insecten over.) In de Randstad betaalt men per jaar een vast bedrag en is er een afvalpas voor grofvuil. Daar vind je alleen maar peuken en blikjes in de berm.

Naar: Elly van den Boom, de Volkskrant, 30 april 2018

Opdracht
6

Lees tekst 3.

1 Noteer de argumentatie in een blokjesschema. Noem het standpunt S en de argumenten A1, A2 enz.

2 Kies de argumentatiestructuur:
- ○ A enkelvoudige argumentatie
- ○ B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
- ○ C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
- ○ D onderschikkende argumentatie
- ○ E onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 3

Een ervaren valler

Als ervaren valler van mijn e-bike zie ik inmiddels een paar zaken anders dan degenen die de cursus *Leren rijden op een e-bike* geven. Het is mijn ervaring (geworden!) dat ik juist beter op maximale ondersteuning van start kan gaan, in plaats van op de door hen geadviseerde minimale. Als je op maximale ondersteuning start, ben je eerder op (kruis-) snelheid en daardoor is je stabiliteit beter. Iedere fietser weet hoe moeilijk het is om erg langzaam te fietsen. Mij lukt het in ieder geval niet en dat is pijnlijk bewezen!

Naar: Hans Koster, de Volkskrant, 20 april 2018

Opdracht
7

Lees tekst 4.

1 Noteer de argumentatie uit alinea 2 in een blokjesschema.

2 Kies de argumentatiestructuur:
- ○ A enkelvoudige argumentatie
- ○ B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
- ○ C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
- ○ D onderschikkende argumentatie
- ○ E onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 4

Te veel cijfers

(1) Laatst liet mijn tienjarige kleindochter mij haar rapport van de basisschool zien. Het bevatte ettelijke pagina's met gegevens over onder meer zelfstandigheid, werkhouding en samenwerking: alle drie onderverdeeld in zes items; taal: in totaal negentien; rekenen: vier. Alles tezamen telde ik maar liefst 63 gegevens. De docenten moeten die dus voor zo'n dertig leerlingen per klas invullen. Reken maar uit: 30 x 63 gegevens per klas per rapport. Dataverslaafde beleidsmakers en managers vragen steeds meer data-administratie van de werkers op de vloer. Er is nu een grens bereikt. Ook in het middelbaar onderwijs wordt onder meer van docenten verlangd dat ieder lesuur gegevens van de leerlingen genoteerd worden (afwezigheid, boeken mee, huiswerk gedaan?).

(2) Niet vreemd dat steeds meer onderwijsgevenden overbelast raken. En, niet onbegrijpelijk dat ze die gegevens niet meer naar behoren kunnen en willen invullen, wat de betrouwbaarheid en het nut van de verkregen data weer ondergraaft. Het is niet terecht dat de hierdoor overbelaste docenten beticht worden van ambitieloosheid, zoals de Onderwijsinspectie deed (*Alarmerend gebrek aan ambitie bij scholen*, 11/4). Mijn conclusie is dat dataverslaving in het onderwijs, net als op vele andere gebieden, zeer kritisch beschouwd en drastisch ingetoomd moet worden.

Naar: C.Y. Mandersloot, NRC Handelsblad, 24 april 2018

Opdracht

8

Bedenk argumenten bij de gegeven standpunten.

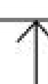
1 enkelvoudige argumentatie

Er moet meer cameratoezicht op straat komen.

2 onderschikkende argumentatie

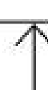
Nederlandse gemeenten moeten geen kerstboomverbrandingen organiseren.

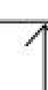

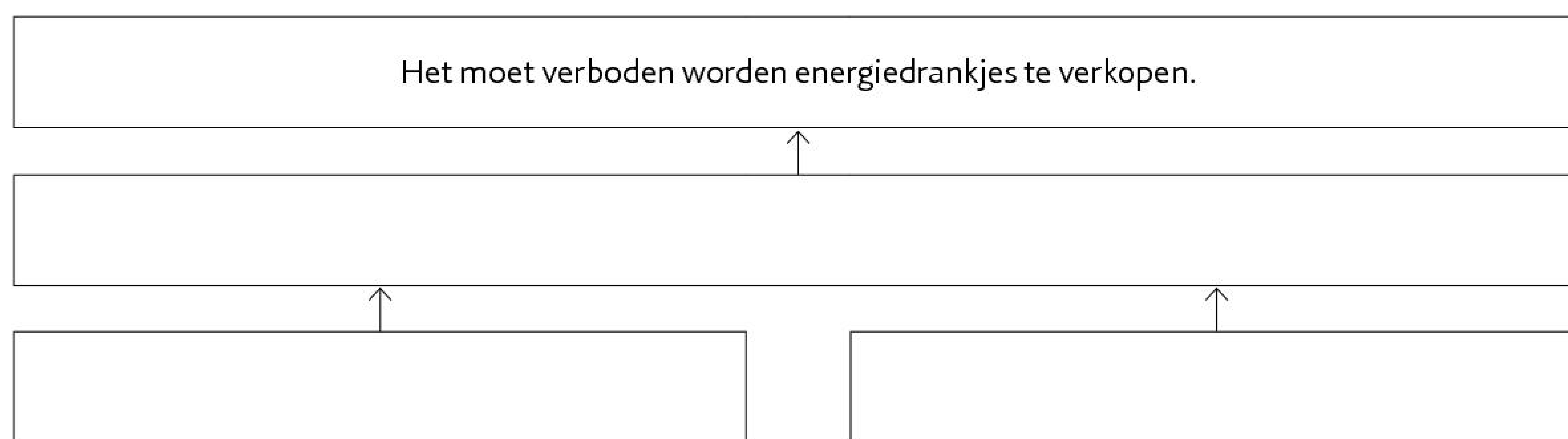
3 nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten

Ouders zouden hun kinderen niet met de auto naar school moeten brengen.

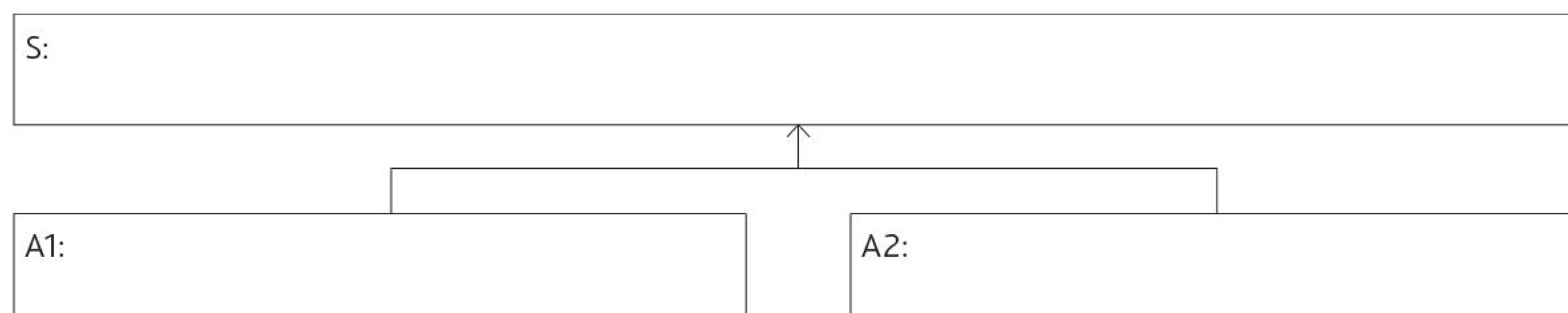
4 onder- en nevenschikkende argumentatie

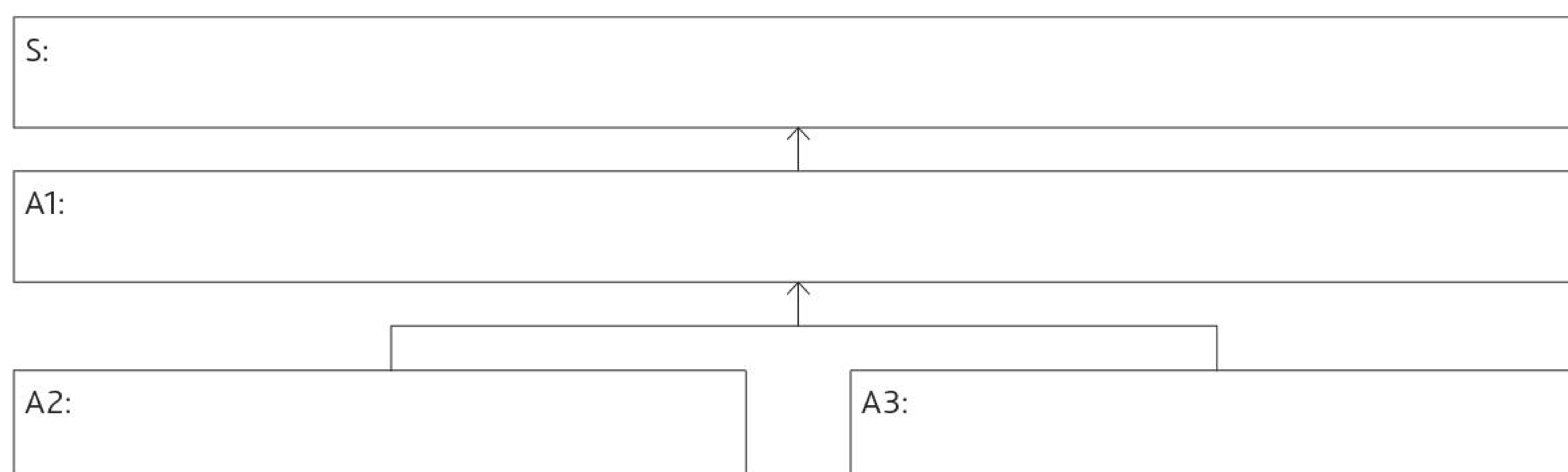
Opdracht
9

Lees tekst 5 en beantwoord de vragen.

1 Noteer de argumentatie uit alinea 1 in het blokjesschema.

2 Noteer de argumentatie uit alinea 4 in het blokjesschema.

3 Aan welk signaal herken je het standpunt?
4 Zet de argumentatie uit alinea 5 in een blokjesschema.
5 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
- ○ A enkelvoudige argumentatie
- ○ B nevenschikkende argumentatie met afhankelijke argumenten
- ○ C nevenschikkende argumentatie met onafhankelijke argumenten
- ○ D onderschikkende argumentatie
- ○ E onder- en nevenschikkende argumentatie

6 Aan welk signaal herken je het standpunt?
7 Zet de argumentatie uit alinea 8 in een blokjesschema.
8 Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

Tekst 5

Stop op Aruba met examens in het Nederlands

(1) Niet alleen in Nederland gaan de eindexamens binnenkort weer van start. Ook leerlingen op Aruba, Bonaire en Curaçao maken de belangrijkste toets uit hun schoolcarrière. Dat is mijns inziens een bijzondere prestatie. Wat veel mensen namelijk niet weten, is dat deze leerlingen exact dezelfde eindexamens maken als de scholieren in Nederland. Maar de meesten van hen hebben Nederlands niet als moedertaal.

(2) Sinds dit schooljaar geef ik het vak Nederlands op een middelbare school op Aruba, dat deel uitmaakt van het Koninkrijk der Nederlanden. Ik geef daar met veel plezier les aan havoleerlingen. Doordat mijn leerlingen thuis voornamelijk Papiamento, Engels of Spaans spreken, is hun Nederlands niet zo goed ontwikkeld. Slechts zes procent van de bevolking op Aruba spreekt thuis Nederlands.

(3) Op school maken we gebruik van Nederlandse lesmethodes, inclusief voorbeelden uit de Nederlandse samenleving. Leerlingen hebben echter geen idee wie Mark Rutte is, of wat het verschil is tussen 'een bui' en 'motregen'.

(4) Hetzelfde geldt voor de eindexamens waarin teksten en vragen doordrongen zijn van voorbeelden uit de westerse maatschappij. De leerlingen zijn echter opgegroeid in een tropisch klimaat en hebben het Papiaments als belangrijkste spreektaal. Het examen is een ver-van-hun-bedshow. Ze staan dus al met 1-0 achter, voordat ze überhaupt aan het eindexamen begonnen zijn.

(5) Daarnaast zijn de eindexamens stuk voor stuk erg talig. Een wiskundesom zit 'verborgen' in een verhaaltje waar de leerling zelf de som uit moet halen. De teksten bij Engels zijn voor mijn leerlingen prima te begrijpen. Het wordt echter pas een uitdaging als ze de Nederlandse vraagstelling lezen. Vaak zie ik paniek in de ogen omdat ze de vraag niet snappen. Ik vind het dan ook niet gek dat mijn leerlingen zo veel moeite hebben om te slagen.

(6) Ook op Aruba wordt, net als in Nederland, veel over slagingspercentages gesproken. Op de school waar ik nu werk, Colegio San Nicolas, slaagde vorig jaar maar 53 procent van de leerlingen. Toch zijn deze percentages zo slecht nog niet. De Arubaanse leerlingen maken immers de eindexamens in een vreemde taal.

(7) In Nederland ligt het gemiddelde van alle eindexamens zo rond de 6,3. Die examens worden gemaakt door leerlingen die elke dag Nederlands spreken, horen, schrijven en lezen. Hoe realistisch is het dan voor Arubaanse scholieren om een voldoende te kunnen halen? Daarom is het eigenlijk enorm knap wat de leerlingen op Aruba presteren.

(8) Volgens mij moeten we op Aruba stoppen met het geven van exact dezelfde eindexamens als in Nederland. Het is niet eerlijk en zorgt voor een laag zelfbeeld, frustratie en onzekerheid bij de huidige jonge Arubaanse generatie. Arubaanse leerlingen zijn stuk voor stuk heel bijzondere kinderen, die met een beetje meer discipline en motivatie heel ver kunnen komen. Speciaal voor jullie: *exito cu bo eindexamen, bay p'e!* (Succes met je eindexamen, ga ervoor!)

Naar: Arnoud Kuijpers, NRC Handelsblad, 11 mei 2018

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen een enkelvoudige en (nevenschikkende of onderschikkende) meervoudige argumentatie.
- ☐ onderscheid maken tussen afhankelijke en onafhankelijke argumenten.
- ☐ een argumentatie weergeven in een blokjesschema.
- ☐ verschillende soorten argumentaties opzetten.
- ☐ onderscheid maken tussen standpunt en argument.

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.**

3 Argumentatieschema's

Je leert:
- over argumentatieschema's.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis — § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren — § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen; § 2 Argumentatiestructuren

Theorie

Verschillende argumentatieschema's

Het geheel van argumenten en standpunt wordt een redenering of argumentatie genoemd. Het verband tussen argument(en) en standpunt noemen we een **argumentatieschema**.

Er zijn verschillende argumentatieschema's. De argumentatie kan gebaseerd zijn op:
- oorzaak en gevolg;
- kenmerk of eigenschap;
- voor- en nadelen;
- voorbeelden;
- vergelijking;
- autoriteit.

Argumentatie op basis van oorzaak en gevolg
Bij dit type argumentatie wordt ervan uitgegaan dat een feit of een gebeurtenis zal leiden tot een ander feit of andere gebeurtenis.
– *Mikael zal zich wel goed in zijn eentje kunnen vermaken* (gevolg en standpunt). *Hij is immers alleen door zijn moeder op een zo goed als verlaten eiland opgevoed* (oorzaak en argument).

Argumentatie op basis van kenmerk of eigenschap
Aan dit type argumentatie ligt de volgende gedachte ten grondslag: als alle onderdelen van een groep hetzelfde kenmerk hebben, dan heeft één onderdeel van die groep dat kenmerk ook. Deze gedachte wordt meestal niet expliciet vermeld.
– *Dictatoriale leiders zijn het niet gewend om kritisch bejegend te worden* (argument). *Geen wonder dat zij veel moeite hebben met kritiek die zij vanuit het buitenland krijgen* (standpunt).

Argumentatie op basis van voor- en nadelen
Bij dit type argumentatie wordt een afweging gemaakt: de voordelen worden vergeleken met de nadelen en op basis van de uitkomst wordt er een oordeel uitgesproken.
– *Als iemand een tussenjaar neemt, is hij misschien wel meer gemotiveerd voor zijn vervolgstudie. Ook is een jaartje uitrusten natuurlijk niet zo gek* (voordelen: argumenten vóór). *Daar staat tegenover dat zo iemand wel helemaal uit zijn studieritme raakt en daar misschien ook nooit meer echt goed in raakt, met alle gevolgen van dien* (nadelen: argumenten tegen). *Een tussenjaar nemen is niet altijd verstandig* (standpunt).

Het kan zijn dat iemand alleen voordelen óf alleen nadelen als argumenten noemt. Er is dan sprake van 'argumentatie op basis van voordelen' dan wel van 'argumentatie op basis van nadelen'.
– *Mensen zouden eens wat meer met de fiets naar hun werk moeten gaan* (standpunt), *want dat is goed voor het milieu, het is goed voor hun conditie en het maakt het fileprobleem kleiner* (voordelen: argumenten).

– *In sommige Afrikaanse landen is de corruptie enorm. Het meeste geld dat het ministerie voor Ontwikkelingszaken geeft, verdwijnt in de zakken van enkele rijke machthebbers. De lokale bevolking merkt weinig tot niets van de ontwikkelingshulp* (nadelen: argumenten). *We kunnen dat geld beter op een andere manier besteden* (standpunt).

Argumentatie op basis van voorbeelden
Een standpunt kan ondersteund worden door voorbeelden. Die voorbeelden zijn dan de argumenten.
– *Ik denk dat hij zich nauwelijks betrokken voelt bij het bedrijf en zijn collega's* (standpunt). *Zo heeft hij zich gisteren ziek gemeld, terwijl hij 's middags wel in de sportschool was en met het bedrijfsuitje ging hij ook al niet mee* (argumenten).

Argumentatie op basis van vergelijking
Van dit type argumentatie is sprake als er een vergelijking wordt gemaakt tussen twee gevallen en er een overeenkomst wordt geconstateerd: omdat het in het ene geval zo is, zal het bij het andere ook wel zo zijn.
– *Ik vrees dat de leerkrachten in het basisonderwijs de zo gewenste loonsverhoging niet zullen krijgen* (standpunt); *de docenten in het voortgezet onderwijs kregen laatst immers ook niet meer salaris* (argument).

Argumentatie op basis van autoriteit
Wanneer een standpunt wordt ondersteund door een uitspraak van een deskundige of een gezaghebbende bron, bijvoorbeeld een wetenschappelijk onderzoek, heet dat argumentatie op basis van autoriteit.
– *Het is de hoogste tijd dat de lonen van alle Nederlanders* omhooggaan (standpunt). *De president van De Nederlandsche Bank heeft dat laatst in een interview ook gezegd* (argument).

Opdracht
1

Lees argumentatie 1 tot en met 4. Van welk argumentatieschema is er sprake? Kies uit:
- A argumentatie op basis van autoriteit
- B argumentatie op basis van een voorbeeld
- C argumentatie op basis van oorzaak en gevolg
- D argumentatie op basis van vergelijking

Elk schema is één keer gebruikt.
1 Ik ben vorige week voor het eerst in het Achterhuis geweest. Daardoor begrijp ik nu pas goed hoe erg het moet zijn geweest om onder te duiken.
2 Als we met de klas een dag weggaan, wil ik heel graag naar een attractiepark. Ik was vorig jaar in de Efteling en het was er heel erg leuk.
3 Sporten is niet alleen goed voor het lichaam, maar ook voor de geest. De oude Grieken wisten dat ook al.
4 Ik denk niet dat de prijzen van concertkaartjes veel zullen stijgen, want de prijzen voor theater- en bioscoopkaartjes zijn ook al jaren gelijk gebleven.

Opdracht
2

1 Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *f* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument.
2 Van welk argumentatieschema is er sprake?
De argumentatie is gebaseerd op:
- A autoriteit
- B oorzaak en gevolg
- C vergelijking
- D voor- en nadelen

a Het is geen wonder dat meneer De Vries overspannen thuis zit: hij heeft twee banen en doet daarnaast het hele huishouden van zijn gezin.
b Alle grote clubs zijn het erover eens dat kunstgras slecht is voor de ontwikkeling van de techniek van spelers. Laten we weer zo veel mogelijk op echt gras gaan voetballen.

c Leerkrachten in het basisonderwijs zouden evenveel moeten verdienen als docenten op middelbare scholen. Ze doen immers hetzelfde werk.
d De pensioenfondsen dreigen leeg te raken. Het is verstandig nu al te gaan sparen voor na de pensionering.
e Nederland moet een groot vliegveld in de Noordzee aanleggen. Er is daar geen gebrek aan ruimte en niemand zal klagen over geluidsoverlast.
f Je kunt beter geen alcohol drinken. Uit onderzoek blijkt dat niet-drinkers gemiddeld anderhalf jaar langer leven. (2 schema's)

Opdracht 3

1 Onderstreep in de zinnen *a* tot en met *f* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument.
2 Van welk argumentatieschema is er sprake?
De argumentatie is gebaseerd op:
A autoriteit
B kenmerk of eigenschap
C vergelijking
D voorbeeld(en)

a Haar nieuwe baas komt uit Limburg. Hij zal dus wel met een zachte g praten.
b Myanmar is schuldig aan het verdrijven van de moslims uit het land. Amnesty International heeft de bewijzen daarvoor vorige week gepubliceerd.
c Vorige week organiseerde de dorpscommissie nog een soepactie voor de bejaarden. Ze doet goed werk voor de gemeenschap.
d Mobiele telefoons moeten tijdens de les uit staan. In het theater en in de bioscoop moet dat namelijk ook.
e Onze geschiedenisleraar is opgegroeid in een Indisch gezin: hij zal dit pittige gerecht zeker waarderen.
f In Amstelveen is vorige week een drone een huis in gevlogen. Het wordt volgens mij de hoogste tijd dat dronebezitters een vliegbewijs moeten halen, voordat ze hun drone mogen gebruiken.

Opdracht 4

Lees tekst 1.
1 Noteer standpunt en argument(en) uit alinea 1.
2 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt?
Argumentatie op basis van:
○ A kenmerk of eigenschap
○ B oorzaak en gevolg
○ C vergelijking
○ D voorbeelden
3 Noteer standpunt en argument(en) uit alinea 2.
4 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt?
Argumentatie op basis van:
○ A kenmerk of eigenschap
○ B oorzaak en gevolg
○ C vergelijking
○ D voorbeelden
5 Noteer standpunt en argument(en) uit alinea 3.
6 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt?
Argumentatie op basis van:
○ A autoriteit
○ B oorzaak en gevolg
○ C vergelijking
○ D voorbeelden

Tekst 1

Artsen behandelen niet eindeloos door

(1) 'Ouderen niet opereren is ineens bespreekbaar', kopte *NRC* (23/4). Hoezo 'ineens'? Sinds mensenheugenis wegen dokters de behandelopties af tegen wat een oud lichaam nog aankan. Zo heb ik sinds het begin van mijn opleiding talloze ouderen behandelingen niet laten ondergaan, omdat het einde van het leven te nabij was. Tweede Kamerlid Corinne Ellemeet (GroenLinks) maakt de karikatuur compleet door te stellen dat artsen altijd in de behandelstand staan.
(2) Verderop zegt ze iets wat nóg minder juist is: 'De keuze blijft altijd aan de oudere zelf. Als iemand geopereerd wil worden, dan moet dat kunnen.' Wat een onzin. In ons zorgsysteem kunnen patiënten nooit een behandeling afdwingen als die vanuit het oordeel van de arts medisch zinloos is, bijvoorbeeld vanwege verregaande ouderdom.
(3) Gelukkig komt het in dit opzicht vrijwel nooit tot een conflict, doordat artsen en verpleegkundigen hebben geleerd hierover met patiënten in gesprek te gaan. Aandacht voor gepaste zorg voor kwetsbare ouderen is een groot goed. Maar net zo goed als overbehandeling ligt ook therapeutisch nihilisme op de loer. 'O, die is al zo oud ... lekker laten liggen', is een even groot gevaar als overbehandeling.
(4) Misschien kunnen artsen inderdaad nóg beter opgeleid worden om zulke moeilijke keuzes te maken. Wij moeten niet weggezet worden als een stelletje behandelfundamentalisten. Dat doet de werkelijkheid geen recht.

Naar: Yvo Smulders, NRC Handelsblad, 25 april 2018

Opdracht
5

Lees tekst 2.
1 Noteer standpunt en argument(en) uit alinea 2.
2 Van welk argumentatieschema wordt gebruikgemaakt in alinea 2?
Argumentatie op basis van:
- ○ A autoriteit
- ○ B kenmerken
- ○ C voorbeelden
- ○ D voor- en nadelen

Tekst 2

Je kind liegt en dat is goed

(1) Ik was een jaar of zes toen ik tijdens een vakantie op Ameland bij de kassa van de supermarkt een pakje Rizla-vloeipapier in mijn zak stopte. Het was geen bewuste beslissing, mijn hand ging er als het ware vanzelf naartoe. Eenmaal buiten overhandigde ik mijn vader, die een shaggie ging rollen, triomfantelijk het vloeipapier.
'Waar heb je dat vandaan?' informeerde hij met gefronste wenkbrauwen. Op dat moment, weet ik nog, realiseerde ik me ineens dat de waarheid vertellen problemen zou opleveren.
'Die heb ik gevonden', zei ik snel.
'Op de grond?' vroeg mijn vader.
Ik knikte. 'Gooi 'm dan maar weg', antwoordde hij. En daar ging het gloednieuwe kartonnetje.
(2) Het klinkt vreemd, maar mijn voornoemde staaltje leugenachtigheid zou wetenschappers die zich specialiseren in liegen en geheimhouding, gerustgesteld hebben over mijn emotionele en sociale vaardigheden. *The New York Times* berichtte onlangs dat liegen bij kinderen een 'teken van intelligentie' is, want kinderen die bij een experiment zeiden dat ze iets niet gedaan hadden terwijl ze het wel hadden gedaan, scoorden hoger op een intelligentietest dan de kinderen die de waarheid hadden gesproken.

Naar: Annemiek Leclaire, NRC Handelsblad, 16 februari 2018

Opdracht
6

Lees tekst 3.
1 Noteer standpunt en argument(en).
2 Van welk argumentatieschema wordt hier gebruikgemaakt?
Argumentatie op basis van:
- ○ A autoriteit
- ○ B oorzaak en gevolg
- ○ C vergelijking
- ○ D voorbeelden

Tekst 3

Straks zijn alle mooie plekken opgesoupeerd

(1) Een paar jaar geleden maakte ik een zeiltocht langs de Grenadines, een van de meest idyllische eilandengroepen van het Caraïbisch gebied. Vooral op de Tobago Cays had ik me verheugd: meer verlaten dan deze afgelegen landsnippers, alleen bewoond door zeeschildpadden, kon je ter wereld niet tegenkomen, leek me. Hoe fout kan een mens het hebben: voor je rust hoef je hier niet heen.

(2) Toen we voor anker gingen in de lagune van Horseshoe Reef, waren we niet alleen. Zeker honderd zeiljachten omringden ons, parlevinkers stoven heen en weer, boven ons cirkelden vliegtuigjes en uit hun krachten gegroeide catamarans met dagjesmensen voeren af en aan.

(3) Een enorm cruiseschip verscheen en zette landingsvaartuigen uit die een invasie op het strand uitvoerden, waar bewoners van het nabijgelegen eiland

T-shirts en posters verkochten. Spaans sprekende mannen in Caraïbische pakjes, ongetwijfeld goedkope Mexicaanse arbeiders van de cruisemaatschappij, brachten een barbecue in gereedheid.

Naar: Herman Vuijsje, NRC Handelsblad, 15 augustus 2015

Ik kan/weet:

- ☐ verschillende soorten argumentatieschema's herkennen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Drogredenen

Je leert:
- drogredenen herkennen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis §7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren §1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
  §2 Argumentatiestructuren
  §3 Argumentatieschema's

Theorie

Onjuiste argumenten

In veel argumentaties worden, bedoeld en onbedoeld, fouten gemaakt. Fouten in argumentaties heten **drogredenen**.
Het (her)kennen van drogredenen heeft twee voordelen:
- Je maakt zelf minder fouten in je argumentatie.
- Je ziet eerder de zwakke punten in de argumentatie van een ander.

De drogredenen worden ingedeeld in twee groepen:
- Er wordt een argumentatieschema onjuist gebruikt.
- Er wordt een discussieregel overtreden.

Opdracht
1

Lees tekst 1.
1 Wat is het doel van deze tekst?
2 Noteer de argumenten die in de tekst genoemd worden.
3 Noteer bij elk argument of het een goed argument is. Licht je antwoord toe.

Tekst 1

Emma Watson

Chanel, nu nog subtieler.
Emma Watson gebruikt het ook!
Vernieuwde samenstelling.
Dermatologisch getest.

Theorie

Onjuist gebruik van een argumentatieschema

Als er een standpunt en een argument gegeven worden, vraag je dan af of dat argument het standpunt aannemelijker maakt. Is dat niet het geval, dan is er sprake van **onjuist gebruik van een argumentatieschema**.

Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
Er zijn drie varianten van deze drogreden (ook wel: onjuist beroep op causaliteit).
Bij de eerste variant is de in het argument genoemde oorzaak niet voldoende om tot het voorspelde gevolg te leiden.

– *De Tweede Wereldoorlog was onvermijdelijk* (gevolg en standpunt), *want de overwinnaars van de Eerste Wereldoorlog hebben Duitsland in een diepe economische crisis geduwd* (oorzaak en argument).
Het is niet zo dat een land dat in een ernstige economische crisis verkeert, automatisch een (wereld)oorlog begint.

Een andere variant van deze drogreden is dat het genoemde gevolg andere oorzaken kan hebben dan de oorzaak die genoemd wordt.
– *Het is logisch dat minder havisten zich opgeven voor een hbo-studie* (gevolg en standpunt)*; ze moeten nu immers veel meer lenen dan voorheen* (oorzaak en argument).
Het is niet zeker dat dit laatste de oorzaak is. Het kan ook zo zijn dat meer mensen voor een mbo-studie kiezen of dat er minder mensen met een havodiploma van school komen.

Het beroep op een oorzaak-gevolgschema is ook onjuist als er tussen twee zaken die gelijktijdig of kort na elkaar gebeuren, een oorzaak-gevolgrelatie wordt gelegd, terwijl die relatie er niet is.
– *De invoering van de iPads voor alle leerlingen is een slechte zaak* (standpunt). *De resultaten van de rekentoets worden bij ons op school sinds die tijd steeds slechter* (argument).
Standpunt en argument kunnen allebei waar zijn, maar er is geen verband tussen beide. Hanen kraaien voordat de zon opkomt, maar zijn daar niet de oorzaak van.

Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
Als aan een bepaald kenmerk veel betekenis wordt toegekend terwijl diverse andere relevante kenmerken worden genegeerd, is er sprake van een onjuist gebruik van het kenmerk- of eigenschapsschema.
– *Diederik is een hooligan* (standpunt), *want hij zit onder de tattoos* (argument).

Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
Als de gevolgen van een handeling heel erg worden overdreven, is dat een onjuist beroep op het voordelenschema of het nadelenschema.
– *Veel huwelijken eindigen in een nare vechtscheiding* (argument). *Daarom kunnen mensen maar beter niet meer trouwen* (standpunt).

Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
Als een situatie zo wordt voorgesteld dat er maar twee – elkaar uitsluitende – mogelijkheden zijn, terwijl er veel meer mogelijkheden zijn, heet dat een vals dilemma. Het vals dilemma ís het standpunt; er worden geen argumenten voor gegeven.
– *De regering moet nu maar eens een duidelijke keuze maken: óf meer lessen Nederlands óf een slechtere beheersing van de Nederlandse taal met alle gevolgen van dien* (standpunt).

Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
Bij een overhaaste generalisatie wordt er op basis van een of enkele gevallen een conclusie getrokken voor veel of zelfs alle gevallen. Die conclusie is op zijn minst voorbarig.
– *Ik had laatst meer dan een half uur vertraging toen ik met de trein reisde* (argument). *Van enige betrouwbaarheid van de NS is absoluut geen sprake meer* (standpunt).

Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
Bij deze drogreden worden twee dingen met elkaar vergeleken, waarbij je je kunt afvragen of die vergelijking wel terecht is.
– *Zo erg is het toch ook weer niet dat de bijen uitsterven* (standpunt). *De dinosauriërs zijn ook ooit van de aardbodem verdwenen* (argument).

Onjuist beroep op het autoriteitsschema
Zich beroepen op een autoriteit kan een standpunt ondersteunen. Soms is een autoriteit echter onbetrouwbaar, omdat hij belangen bij de zaak heeft, of omdat hij op het betreffende gebied geen autoriteit is. Een meerderheid is ook geen autoriteit.
– *De president-directeur van de KLM zei het laatst ook al* (argument): *het valt reuze mee met de hoeveelheid* CO_2 *die vrijkomt door vliegtuigen* (standpunt).

Opdracht 2

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *d* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
B Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
D Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
Elke drogreden komt één keer voor.

a Bij Monique thuis hadden ze vroeger geen enkel huisdier; geen wonder dat ze zo bang voor honden is.
b Ik denk wel dat hij zijn rijexamen in één keer haalt: hij haalde zijn vwo-examen ook op zijn gemak.
c Karel zal wel niet van voetballen houden, want hij is een overtuigd pacifist.
d Mijn opa heeft zijn hele leven gerookt en is inmiddels 89. Roken is blijkbaar helemaal niet zo ongezond als wel beweerd wordt.

Opdracht 3

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *d* het standpunt en zet (zo mogelijk) een stippellijn onder het argument.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Onjuist beroep op het autoriteitsschema
B Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
C Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
D Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
Elke drogreden komt één keer voor.

a Onze leraar Nederlands zegt ook dat paardrijden eigenlijk een vorm van dierenmishandeling is.
b Als je niet toegelaten wordt tot de toneelschool, kun je het wel vergeten ooit BN'er te worden.
c U kunt het beste met Djoser op reis gaan: alleen maar boeiende bestemmingen, aangenaam reisgezelschap en altijd mooi weer.
d Het is goed dat onze school de bel weer heeft ingevoerd, omdat er nu minder leerlingen te laat in de les komen.

Opdracht 4

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *h* het standpunt en zet (zo mogelijk) een stippellijn onder het argument.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is.
Er is sprake van onjuist beroep op:
A het autoriteitsschema
B het kenmerk- of eigenschapsschema
C het oorzaak-gevolgschema
D het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
E het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
F het voor- of nadelenschema: vals dilemma
G het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie

a De rekentoets is slecht gemaakt. Zie je nu wel dat het invoeren van iPads op school een slechte zaak is.
b Het is slecht gesteld met de beheersing van het Nederlands. Ik telde vanochtend in de krant maar liefst vier fouten.
c Volgens mijn vader is het inderdaad verstandig dat we een studie kiezen waarmee we later een goedbetaalde baan kunnen krijgen.
d De nieuwe wethouder komt uit Amsterdam, dus hij zal wel hartstikke links zijn.
e We moeten niet nog meer vluchtelingen toelaten; je wilt je kamer toch ook niet delen met een wildvreemde?
f Federer is toch niet de beste speler van de wereld. Hij heeft laatst namelijk een wedstrijd verloren van een speler die niet eens in de top tien staat.
g Je zult je muzikantenbestaan moeten opgeven als je medicijnen wilt gaan studeren.
h Het Nederlands elftal moet al zijn wedstrijden in De Kuip spelen: de supporters zijn er het meest enthousiast en de thuisploeg wint altijd.

Theorie

Overtreden van een discussieregel

De tweede groep drogredenen wordt gevormd door gevallen waarbij iemand zich niet houdt aan een discussieregel. Deze drogredenen hoor je het vaakst in discussies en debatten, maar ze kunnen ook in geschreven teksten voorkomen. Bij het **overtreden van een discussieregel** worden er vaak geen argumenten gegeven; deze drogredenen zijn meestal te herkennen aan de (gekleurde) formulering.

Persoonlijke aanval
Van een persoonlijke aanval is sprake wanneer iemand niet ingaat op de argumenten van zijn tegenstander, maar in plaats daarvan de tegenstander beschuldigt van onkunde, onbetrouwbaarheid of andere slechte eigenschappen. Er wordt op de man gespeeld: de persoon wordt aangevallen, niet zijn standpunt. De tegenstander wordt als gesprekspartner dus niet serieus genomen.
– *Verschrikkelijk. Wat een warhoofd is die Fetze Alsvanouds en hij is ook nog ooit benoemd als hoogleraar. Hij is absoluut geen reclame voor de Universiteit van Harderwijk. Kunnen ze daar geen betere hoogleraren krijgen?*

Ontduiken van de bewijslast
Bij deze drogreden beweert iemand iets om vervolgens van de andere partij 'bewijs voor het tegendeel' te vragen. Ook als iemand in een discussie of debat geen argumenten voor zijn standpunt wil geven, heet dat ontduiken van de bewijslast.
– *Ik heb nog geen goed argument gehoord tegen mijn opvatting dat het met de klimaatverandering allemaal wel losloopt.*

Vertekenen van het standpunt
Bij het vertekenen van het standpunt wordt het standpunt of een argument van de tegenstander onjuist weergegeven. De tegenstander wordt dan een standpunt of argument in de mond gelegd dat hij niet heeft ingenomen. Dat is dan meestal een uitspraak die niet zo makkelijk te verdedigen is.
– *De Amerikaanse president zegt dat Europa meer geld aan zijn defensie moet uitgeven. Zie je wel dat hij liever niets meer met Europa te maken heeft.*

Bespelen van het publiek
Soms formuleert iemand zijn standpunt zó dat het moeilijker wordt om ertegen in te gaan. Dat heet het bespelen van het publiek. Op deze manier probeert iemand een afwijkende mening te voorkomen.
– *Mensen die ook maar een beetje goede smaak hebben, zullen zich echt niet verlagen om naar de Toppers te gaan.*

Cirkelredenering
De cirkelredenering is een logische fout. Hierbij wordt het standpunt ondersteund door het herhalen van datzelfde standpunt, maar dan anders geformuleerd. Als iemand geen andere argumenten noemt, maakt hij zich behalve aan een cirkelredenering ook nog schuldig aan het ontduiken van de bewijslast. Vandaar dat de cirkelredenering tot de overtredingen van de discussieregels wordt gerekend.
– *Iedereen mag zeggen wat hij wil; alle burgers van Nederland hebben immers het recht op vrije meningsuiting.*

Opdracht
5

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *e* het standpunt.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Bespelen van het publiek
B Cirkelredenering
C Ontduiken van de bewijslast
D Persoonlijke aanval
E Vertekenen van het standpunt
Elke drogreden komt één keer voor.

a Als jij altijd naar de formule 1 zit te kijken, geef je mijns inziens niets om het milieu.
b Iedereen heeft het recht op vrije meningsuiting, want iedereen mag zeggen wat hij wil.
c Je moet zo'n veganistische hipster nooit geloven.
d Het is toch pure verspilling van gemeenschapsgeld om deze nutteloze, zogenaamde kunst te exposeren in een rijksmuseum!
e Ik kan niet geloven dat de dieren zomaar gebruik gaan maken van het wildviaduct. Laat Milieudefensie eerst maar eens met bewijzen daarvoor op de proppen komen.

Opdracht
6

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *f* het standpunt.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Bespelen van het publiek
B Cirkelredenering
C Ontduiken van de bewijslast
D Persoonlijke aanval
E Vertekenen van het standpunt

a Computers zijn niet meer uit ons dagelijks leven weg te denken, want waar je ook komt, ze worden bijna bij alles gebruikt.
b De leiders van GroenLinks willen de oude kolencentrales het liefst snel sluiten; ze zijn kennelijk voor kernenergie.
c Het getuigt bepaald niet van enige intelligentie om zo klakkeloos te geloven wat de regering heeft verklaard.
d Jij moet mij niets vertellen over gezond leven: je weegt zelf 105 kilo!
e Laat ze eerst maar eens aantonen dat een houtkachel veel fijnstof produceert. Tot die tijd zit ik 's winters lekker elke avond bij de open haard.
f Alleen mensen die niet goed bij hun hoofd zijn, gaan op Koningsdag naar Amsterdam.

Opdracht
7

Noteer bij elk van onderstaande uitspraken van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Bespelen van het publiek
B Cirkelredenering
C Onjuist beroep op het autoriteitsschema
D Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
E Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
F Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
G Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
H Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
I Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
J Ontduiken van de bewijslast
K Persoonlijke aanval
L Vertekenen van het standpunt

1 Sinds de Nederlandse politieagenten hun forse loonsverhoging hebben gekregen, zijn de misdaadcijfers aanzienlijk gedaald.
2 Mijn buren hebben vorig jaar de Staatsloterij gewonnen. Zij hebben ook altijd geluk.
3 Over een paar jaar heeft niemand het nog over de Tesla. Er is namelijk geen mens die zo'n auto kan betalen.
4 Nucleaire ontwapening brengt risico's met zich mee, maar dat doet autorijden ook.

5 De Tweede Kamerleden hebben makkelijk praten als het gaat over inleveren: zij verdienen anderhalve ton per jaar.
6 Chris is een bovengemiddeld goede schaker. Hij zal het wel heel goed doen op school.

Opdracht
8

Noteer bij elk van onderstaande uitspraken van welke drogreden er sprake is. Kies uit alle drogredenen die bij opdracht 7 genoemd zijn.

1 Alleen iemand zonder enig gevoel voor verhoudingen zal kunnen verdedigen dat de Nederlandse ontvangst van de Afrikaanse premier niet beledigend was.
2 Geef mij één goede reden waarom we niet meer aan sport zouden moeten doen.
3 Nederlanders moeten zich niet bemoeien met de gedragingen van de Amerikaanse president: ze hebben daar niets mee te maken.
4 Docenten die tegen gepersonaliseerd leren zijn, zijn bang voor verandering.
5 Als jij kiest voor een carrière als proftennisser, betekent dat ook dat je al je vrienden moet opgeven.
6 Nederlandse vissers zouden meer vis moeten mogen vangen. Simon Daalder vindt dat ook en die is zijn leven lang kottervisser geweest en sinds kort voorzitter van de Nederlandse Vissersbond.

Opdracht
9

Tekst 1 bevat een argumentatie waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke drogreden is aanwijsbaar in deze tekst?

- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D Ontduiken van de bewijslast

Tekst 1
Tegen het belang van het kind

Emeritus hoogleraar Jeugdbescherming Ido Weijers slaat de spijker op de kop met zijn conclusie over het voorstel ‘meerouderschap’ van de staatscommissie Herijking Ouderschap: ‘Het is duidelijk geschreven met het oog op het belang van wensouders en niet met het oog op de behoeften van het kind.’ (*Doe kritiek op meerouderschap niet af als conservatief*, 25/8). De commissie bleek erg gevoelig voor het gelobby van groepen wensouders en de druk van bijvoorbeeld D66. Is dit niet zoiets als politieke corruptie?

Naar: René Hoksbergen, NRC Handelsblad, 30 augustus 2017

Opdracht
10

Tekst 2 bevat een argumentatie waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke drogreden is aanwijsbaar in deze tekst?

- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
- ○ C Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
- ○ D Persoonlijke aanval

Tekst 2
Meer les maakt je niet ‘mediawijzer’

Scholieren mogen dan te boek staat als de digitale generatie, ze weten die verwachtingen niet waar te maken wat betreft mediawijsheid. Lang niet alle leerlingen weten zoekmachines goed te gebruiken of herkennen nepnieuws. Vooral bij vmbo’ers valt er veel te winnen. Dat blijkt uit de vrijdag gepubliceerde *Monitor Jeugd en Media 2017*, een tweejaarlijks rapport van stichting Kennisnet over mediagebruik van scholieren.

Naar: Bas Tooms, NRC Handelsblad, 17 november 2017

Opdracht
11

Tekst 3 bevat meerdere argumentaties waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke twee drogredenen zijn aanwijsbaar in de tekst?

- A Bespelen van het publiek
- B Cirkelredenering
- C Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- D Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- E Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
- F Vertekenen van het standpunt

Tekst 3

Goede koffie op het werk is een mensenrecht

Bij de omroep waar ik werk hebben ze een jaar geleden verschrikkelijke koffieautomaten vervangen door uitermate acceptabele machines die de bonen malen waar je bij staat. Het plezier op de werkvloer is merkbaar omhooggegaan. Iedere werkgever die zijn werknemers waardeert en de arbeidsvreugde (én dus de productiviteit, geef ik het bedrijfseconomisch argument er maar even bij) wil laten stijgen, moet op zijn minst voor goede koffie op het werk zorgen. Hup bazen van Nederland, trek je portemonnee! Kleine investering, groot rendement.

Naar: Teun van de Keuken, de Volkskrant, 6 mei 2018

Opdracht
12

Tekst 4 bevat meerdere argumentaties waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen.

1 Welke drogreden is aanwijsbaar in alinea 2?
- A Bespelen van het publiek
- B Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- D Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma

2 Welke twee drogredenen zijn aanwijsbaar in alinea 3?
- A Cirkelredenering
- B Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- D Ontduiken van de bewijslast
- E Persoonlijke aanval
- F Vertekenen van het standpunt

3 Welke twee drogredenen zijn aanwijsbaar in alinea 4?
- A Cirkelredenering
- B Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- D Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- E Ontduiken van de bewijslast
- F Persoonlijke aanval

Tekst 4

Kinderen kunnen nog geen verstandige keuzes maken

(1) Voor het eerst in de geschiedenis van de mensheid snapt een nieuwe generatie meer van het leven dan de oude. Althans, voor een deel. De digitale wereld is op veel gebieden immers meer het domein van de jeugd dan van de ouders. Daarom worden volwassenen ook wel *digital immigrants* genoemd en wordt de jeugd als *digital natives* aangemerkt. En dat heeft een paar belangrijke gevolgen voor de ontwikkeling van onze kinderen.

(2) Het is een achterhoedegevecht – en zelfs onwenselijk – om te proberen de digitale wereld terug in de fles te krijgen. We moeten ons niet door angst laten leiden. De bioscoop was ook niet het einde van het theater (zoals werd gevreesd), maar werd gewoon in het leven opgenomen. En ook die digitale wereld moet een plek krijgen in het leven van onze kinderen, die we daarin als volwassenen moeten begeleiden. Dat doen we immers ook met andere zaken, zoals snoep, waarbij we ook niet zomaar alles toestaan.

(3) IJkpunt is de opvoeding die we zelf hebben gehad, ook als we het heel anders aanpakken dan onze ouders. Maar omdat de volwassenen van nu in hun jeugd niet

zijn grootgebracht in de digitale wereld, voelen ze zich op dat gebied onthand, met als gevolg dat ze er massaal voor kiezen dan maar niets te doen en kinderen in hun mediagebruik weinig te begrenzen. Ze gaan daarbij uit van enige zelfregulatie, maar het is alsof ze de snoeppot gewoon op tafel zetten in de veronderstelling dat kinderen zelf verstandige keuzes maken.

(4) Wat je niet steeds opnieuw wilt regelen, kun je het makkelijkste in een algemene regel gieten. Toen mijn kinderen nog op de basisschool zaten, was de regel dat er tot halfzes geen schermpje werd aangeklikt. Waarom? Omdat mijn zoon na een uur waarschijnlijk nog steeds aan het doen is wat het eerste was wat hij deed toen hij thuiskwam. En als je meteen na thuiskomst niet mag gamen, dan ga je naar buiten. Ik stel op scholen en kinderdagverblijven dan ook weleens voor om het met zijn allen een week te proberen: de halfzesregel. Tot mijn spijt heeft nog nooit een school, een klas, een kinderdagverblijf, een groep ouders, een straat of buurt het aangedurfd. We zijn immers *digital immigrants* en die moeten kennelijk hun

zelfverkozen plek weten, namelijk ergens op de achtergrond. Blijkbaar liever nog een verslaafd, dik, blind of gehandicapt kind dan dat we enige durf tonen.

Naar: Steven Pont, de Volkskrant, 10 mei 2018

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen argumenten: objectieve tegenover subjectieve argumenten, en onderscheid drogreden van argument. 4F
- ☐ argumentatieschema's herkennen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Aanvaardbaarheid van argumentatie

Je leert:
- de aanvaardbaarheid van argumentaties beoordelen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten
- Cursus 6 Argumenteren § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen
  § 2 Argumentatiestructuren
  § 3 Argumentatieschema's
  § 4 Drogredenen

Theorie

Een betoog beoordelen

Om een betoog of een betogend tekstgedeelte te beoordelen op aanvaardbaarheid, moet je de argumentatie in kaart brengen:
- Welke argumenten worden er gebruikt?
- Zijn het feitelijke of waarderende argumenten?
- Hoe worden de argumenten ondersteund?
- Zijn de argumenten geen drogredenen?
- Worden er tegenargumenten genoemd?
- Zo ja, worden die tegenargumenten dan (afdoende) weerlegd?

Argumentatie is alleen aanvaardbaar als de argumenten aan de volgende eisen voldoen:
- De argumenten zijn op zichzelf aanvaardbaar.
- De argumenten zijn relevant.
- De argumenten zijn onderling consistent.
- De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt.

De argumenten zijn op zichzelf aanvaardbaar
Als het argument een *waarderende* uitspraak is, is het argument aanvaardbaar wanneer het in overeenstemming is met de kennis en de opvattingen van het publiek.
Als het argument een *feitelijke* uitspraak is, is het argument aanvaardbaar voor het publiek als aan een van de volgende drie eisen is voldaan:
- Het argument is in overeenstemming met de kennis die het publiek van de wereld heeft.
- Het argument is direct controleerbaar en blijkt daarbij waar te zijn.
- Het argument is afkomstig uit een betrouwbare bron.

Een bron is betrouwbaar als deze aan de volgende drie voorwaarden voldoet:
- Hij is deskundig.
- Hij heeft geen belang bij de kwestie.
- Hij spreekt zichzelf niet tegen.

De argumenten zijn relevant
Een argument is relevant als het standpunt daardoor aannemelijker wordt. Een drogreden is geen relevant argument.

De argumenten zijn onderling consistent
Argumenten zijn onderling consistent wanneer ze elkaar niet tegenspreken.

De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt
Argumenten zijn toereikend (voldoende) wanneer ze samen het standpunt aanvaardbaar maken.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en beantwoord de vragen.

1 Formuleer het standpunt van de schrijfster uit alinea 1.
2 Noteer het argument voor het standpunt dat de schrijfster in alinea 2 geeft. Noteer het bij 14a.
3 Met welke argumenten wordt het argument in alinea 2 ondersteund?
4 Zijn die argumenten feitelijke of waarderende uitspraken?
5 Formuleer het argument waarmee de schrijfster in alinea 3 haar standpunt ondersteunt. Noteer het bij 14b.
6 Noteer het argument waarmee de schrijfster in alinea 4 haar standpunt ondersteunt. Noteer het bij 14c
7 Noteer het argument waarmee de schrijfster in alinea 5 haar standpunt ondersteunt. Noteer het bij 14d.
8 'Een deel van dit probleem komt voort uit het gebrek aan overeenstemming tussen vakken. Voor verschillende vakken moeten leerlingen vaak grofweg hetzelfde doen, maar combineren gebeurt nooit. Het resultaat is dat we bij Nederlands urenlang over de juiste aanpak van bronnenonderzoek leren en vervolgens bij Engels hetzelfde verhaal nog een keer te horen krijgen.' (alinea 5) Een kritische lezer zou hierin een drogreden kunnen herkennen. Welke?
- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Ontduiken van de bewijslast
- ○ C Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- ○ D Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie

9 Noteer het argument waarmee de schrijfster in alinea 6 haar standpunt ondersteunt. Noteer het bij 14e.
10 Van welke twee argumentatieschema's wordt gebruikgemaakt in alinea 6? Argumentatie op basis van:
- ○ A autoriteit
- ○ B kenmerken
- ○ C oorzaak en gevolg
- ○ D vergelijking
- ○ E voorbeeld
- ○ F voor- en nadelen

11 Van een van deze argumentatieschema's zou een kritische lezer kunnen zeggen dat het onjuist gebruikt is en dat er dus sprake is van een drogreden. Van welk schema?
12 '''Maar die uren zijn nodig!'' hoor ik velen al roepen.' (alinea 7) Is dit een tegenargument of een weerlegging?
13 Hoe weerlegt de schrijfster deze uitspraak? Noteer de weerlegging bij 17.
14 De schrijfster vindt dat er veel mis is met de inhoud en de inrichting van het middelbaar onderwijs in Nederland.
a Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 2 geeft.
b Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 3 geeft.
c Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 4 geeft.
d Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 5 geeft.
e Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 6 geeft.
15 Noteer bij elk argument of het een feitelijke (f) of een waarderende (w) uitspraak is.
16 Beoordeel de argumentatie.
a De argumenten zijn aanvaardbaar. **j / n**
b De argumenten zijn relevant. **j / n**
c De argumenten zijn onderling consistent. **j / n**
d De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt. **j / n**
Licht je antwoord toe.

17 Noteer de weerlegging die de schrijfster geeft in alinea 7.
18 Is deze weerlegging afdoende? **j / n**
Leg uit.
19 Is de auteur een betrouwbare bron? **j / n**
Leg uit.
20 Welke van onderstaande uitspraken is het meest van toepassing op deze tekst?
- ○ A *Aan dit onderwijs heb ik niks* is een aanvaardbaar betoog, want de schrijfster gebruikt goede argumenten en weerlegt de belangrijkste tegenargumenten.
- ○ B *Aan dit onderwijs heb ik niks* is een betwistbaar betoog, want de schrijfster gebruikt geen goede argumenten.
- ○ C *Aan dit onderwijs heb ik niks* is een betwistbaar betoog, want de schrijfster gebruikt geen goede argumenten en weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.
- ○ D *Aan dit onderwijs heb ik niks* is een redelijk betoog, want de schrijfster gebruikt goede argumenten, maar weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.

Tekst 1

Aan dit onderwijs heb ik niks

(1) De middelbare school: ik keek er enorm naar uit, maar nu ik er deel van uitmaak, kan ik niet wachten tot ik weer weg mag. Dit komt niet doordat ik op een vreselijke school zit met pestkoppen en onmenselijke leraren. Integendeel. Mijn frustraties hebben vooral betrekking op de inhoud en de inrichting van het onderwijs: daar is een hoop mis mee.

(2) Ik heb niet het idee dat leerlingen goed worden voorbereid op hun leven na de middelbare school. Het ontbreekt aan vakken waarin je over basale zaken leert die volwassenen geacht worden te begrijpen. Verzekeringen, belastingaangifte, stemmen, hypotheken: maar weinig van mijn klasgenoten weten er het fijne van.

(3) Natuurlijk kun je zeggen dat dit een opvoedtaak is. Maar wat als je ouders er ook moeite mee hebben? Hulp van school zou geen verkeerd idee zijn. Onderwijskundige Bram Eidhof zei vorig jaar in *Het Parool* dat 62 procent van de Nederlanders zich politiek machteloos voelt en dat Nederlandse leerlingen relatief slecht scoren op burgerschapskennis. Weliswaar hebben we het vak burgerschap, maar de school hecht daar nog onvoldoende belang aan.

(4) Een ander probleem is dat je alle vakken op hetzelfde niveau moet volgen. Paul Rosenmöller, voorzitter van de VO-raad, heeft hierover interessante gedachten. 'Er zijn dyslectische kinderen op de havo die de exacte vakken makkelijk op vwo-niveau kunnen', zei hij in *de Volkskrant* van 26 maart 2015. 'En er zijn vmbo-kinderen die een paar vakken op havoniveau kunnen doen.' Hij pleit voor een 'maatwerkdiploma'.

(5) De studiedruk is ondertussen gigantisch. Daardoor is er geen ruimte om alles wat je hebt geleerd te laten bezinken, zodat je het echt begrijpt. Dat is slecht voor de motivatie en het leerplezier. De sneltrein raast maar door. Het gevolg is dat veel leerlingen last hebben van stress en vermoeidheid. Een deel van dit probleem komt voort uit het gebrek aan overeenstemming tussen vakken. Voor verschillende vakken moeten leerlingen vaak grofweg hetzelfde doen, maar combineren gebeurt nooit. Het resultaat is dat we bij Nederlands urenlang over de juiste aanpak van bronnenonderzoek leren en vervolgens bij Engels hetzelfde verhaal nog een keer te horen krijgen.

(6) Ten slotte maken leerlingen te veel uren. Ik geloof niet dat er ooit een klas enthousiast en vol energie het lokaal binnen is gekomen tijdens een zevende uur, laat staan een achtste of negende uur. Paul van Meenen van D66 en Loes Ypma van de PvdA zijn dit met mij eens. Van Meenen pleit al jaren voor minder lesuren. Volgens vergelijkingen van de OESO maken Nederlandse leerlingen lange schooldagen, terwijl landen als Zuid-Korea, Japan en Finland het even goed doen met veel minder uren. Dat zouden wij ook moeten doen.

(7) 'Maar die uren zijn nodig!' hoor ik velen al roepen. Dit lijkt me sterk, aangezien leraren op dit moment regelmatig niet lijken te weten hoe ze de les nu weer moeten vullen. We gaan dan maar weer film kijken, iets wat ik ook prima in mijn eigen tijd kan doen. In de les doe ik graag iets nuttigs, zodat die gigantische stapel huiswerk iets minder wordt.

(8) Er is dus veel mis met de Nederlandse middelbare school. Leerlingen worden niet voorbereid op hun latere leven, maken te veel uren en zitten vast op één niveau. Er is nauwelijks aandacht voor burgerschap, de studiedruk is abnormaal hoog en er is geen overeenstemming tussen de vakken. Ik stel voor dat we dit probleem niet aan de volgende generatie overlaten, maar dat we het heft in handen nemen. Laten we een school creëren die leerlingen aanspoort het optimale uit zichzelf te halen, hun kennis te bundelen en de wereld te verbeteren. Want dat is toch het doel van onderwijs?

Naar: Merle van Lier, NRC Handelsblad, 20 februari 2017

Merle van Lier zit in het examenjaar van een tweetalig vwo.

Opdracht 2

Lees tekst 2, een reactie op tekst 1, en beantwoord de vragen.

1 Hoe weerlegt de schrijver het eerste argument van Merle van Lier (tekst 1) in alinea 2? Noteer de weerlegging bij 12a.

2 Hoe ondersteunt de schrijver deze weerlegging in alinea 2?

3 Welk argumentatieschema wordt in alinea 2 gebruikt?
Argumentatie op basis van:
- A autoriteit
- B kenmerken
- C oorzaak en gevolg
- D voorbeelden

4 Ook in alinea 3 weerlegt de schrijver het eerste argument van Merle van Lier. Noteer de weerlegging bij 12b.

5 In alinea 4 weerlegt de schrijver op twee manieren de uitspraak van Merle van Lier over de gebrekkige kennis van leerlingen over de democratie. Noteer die twee weerleggingen bij 12c en 12d.

6 Merle van Lier denkt dat het probleem dat iedereen alle vakken op eenzelfde niveau moet volgen, kan worden opgelost door de invoering van een maatwerkdiploma. Welk tegenargument geeft de schrijver in alinea 5? Noteer het bij 12e.

7 Merle van Lier vindt de studiedruk gigantisch en denkt dat het aantal lesuren daar (mede) oorzaak van is. Hoe reageert de schrijver daarop in alinea 6? Noteer zijn reactie bij 12f.

8 Merle van Lier vindt dat wij een voorbeeld moeten nemen aan landen als Zuid-Korea, Japan en Finland die het even goed doen met veel minder lesuren. Noteer bij 12g hoe de schrijver dit weerlegt in alinea 7.

9 Volgens Merle van Lier weten leraren regelmatig niet hoe ze de les nu weer moeten vullen en gaan ze dan maar met de klas naar een film kijken. Welk tegenargument geeft de schrijver in alinea 8? Noteer het bij 12h.

10 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 9.

11 Noteer de drie argumenten die hij voor zijn standpunt geeft.

12 MvL: Leerlingen worden niet goed voorbereid op het leven na de middelbare school.
a weerlegging:
b weerlegging:
MvL: Leerlingen weten niet veel over de democratie.
c weerlegging:
d weerlegging:
MvL: Het probleem dat iedereen alle vakken op eenzelfde niveau moet volgen, kan opgelost worden door de invoering van een maatwerkdiploma.
e tegenargument:
MvL: De studiedruk is gigantisch en dat komt (mede) door het aantal lesuren.
f reactie:
MvL: Wij moeten een voorbeeld nemen aan landen als Zuid-Korea, Japan en Finland, die het even goed doen met veel minder lesuren.
g weerlegging:
MvL: Leraren weten regelmatig niet hoe ze de les nu weer moeten vullen en gaan dan maar met de klas naar een film kijken.
h tegenargument:

13 De schrijver van de tekst vindt de opvattingen van Merle van Lier slecht beargumenteerd. Hij geeft daarvoor (tegen)argumenten en weerlegt argumenten van Merle van Lier.
Beoordeel de argumentatie.
a De argumenten en weerleggingen zijn aanvaardbaar. **j / n**
b De argumenten en weerleggingen zijn relevant. **j / n**
c De argumenten en weerleggingen zijn onderling consistent. **j / n**
d De argumenten en weerleggingen zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt. **j / n**
Licht steeds je antwoord toe.

14 Is de auteur een betrouwbare bron? **j / n**
Leg uit.

15 Welke van onderstaande uitspraken is het meest van toepassing op deze tekst?
- ○ A *Praat liever eens met je leraar, Merle* is een aanvaardbaar betoog, want de schrijver gebruikt goede argumenten en weerlegt de belangrijkste tegenargumenten.
- ○ B *Praat liever eens met je leraar, Merle* is een betwistbaar betoog, want de schrijver gebruikt geen goede argumenten.
- ○ C *Praat liever eens met je leraar, Merle* is een betwistbaar betoog, want de schrijver gebruikt geen goede argumenten en weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.
- ○ D *Praat liever eens met je leraar, Merle* is een redelijk betoog, want de schrijver gebruikt goede argumenten, maar weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.

Tekst 2

Praat liever eens met je leraar, Merle

(1) Beste Merle, allereerst, hulde dat je onderwijstekortkomingen aankaart. Het leverde flink wat discussie op, je zult er ongetwijfeld wat van hebben meegekregen. Ik voelde me als leraar aangesproken om te reageren, temeer omdat ik regelmatig met mijn eigen leerlingen over hetzelfde onderwerp praat.
(2) Je eerste argument is dat je denkt dat je niet goed wordt voorbereid op het leven na de middelbare school. Het is makkelijk om te zeggen dat je daar nu nog niets over kunt zeggen, maar het is wel waar. Ik kon in de zesde ook nog niet inschatten dat ik later regelmatig iets zou publiceren. Of dat natuurkunde en wiskunde toch wel een meerwaarde zouden zijn bij mijn biologiestudie. Of dat ze op het Franse platteland inderdaad echt geen Engels spreken. Kunnen er dingen beter? Zeker. Maar stellen dat je niet wordt voorbereid op het latere leven is wel erg overdreven. Jammer.
(3) Je noemt verzekeringen, hypotheken en belastingaangifte als onderwerpen die je gemist hebt in jouw schoolloopbaan. En 'stemmen'. Die eerste drie maar even bij elkaar: je had natuurlijk de vakken economie of M&O (management en organisatie) kunnen volgen, waarbij deze onderwerpen besproken worden. Maar als je dat niet doet, dan krijg je op de middelbare school alsnog de studievaardigheden mee waarmee je jezelf die kennis eigen kunt maken wanneer het relevant is. Je hebt, als het op deze onderwerpen aankomt, sowieso meer aan een gedegen basis wiskunde dan aan een paar gelegenheidscolleges.
(4) Daarnaast noem je kennis over de democratie. Je noemt dat even later 'burgerschap', al zijn die twee niet hetzelfde. Als het goed is, heb je het verplichte vak maatschappijleer gevolgd. Daar zit dit in het curriculum. Het kan natuurlijk dat dat op jouw school niet goed uit de verf is gekomen, maar dat is niet per se een zaak voor de

landelijke onderwijspolitiek. Ik vind het overigens grappig dat je de Kamerleden Paul van Meenen (D66) en Loes Ypma (PvdA) in je betoog noemt. Blijkbaar weet je toch het een en ander over het politieke stelsel.
(5) Je noemt een maatwerkdiploma als een oplossing voor het probleem 'dat je alle vakken op hetzelfde niveau moet volgen'. Vervolgens citeer je Paul Rosenmöller over dyslectische leerlingen. Ja, het zou mooi zijn als sommige leerlingen af en toe een vak een niveautje hoger kunnen doen. Maar dat levert zo'n organisatorische rompslomp op dat het op dit moment totaal onhaalbaar is. Mijn ideaalbeeld is een school waar in wisselende samenstellingen op wisselende niveaus per vak (of overstijgend) geleerd wordt, maar met de huidige bekostiging is dat niet te doen. Het vereist sowieso een totaal andere aanpak van lesgeven, organisatie en examinering. Maar als dat je punt is, oké, daar wil ik best in meegaan.
(6) Je sluit je betoog voor een ander curriculum af met een verwijzing naar studiedruk, vakken die je dezelfde leerstof aanbieden, en een verwijt dat lessen niet zinnig worden ingevuld. Je zit veel film te kijken, zeg je. Dat het vwo, en in ieder geval het tweetalig vwo, een hoge tijdsbelasting heeft, zal niemand ontkennen. Zeker met diverse sportclubs of andere verenigingen, een bijbaantje of twee en soms de voorbereiding op bijvoorbeeld een decentrale selectie of een rijexamen hebben veel leerlingen het zwaar. Dat is absoluut iets wat meer aandacht moet krijgen. Of het uitkleden van het curriculum daar het antwoord op is, weet ik niet; je geeft het zelf ook al aan: de middelbare school moet wel voorbereiden op de toekomst.
(7) Je noemt Finland en de bekende Aziatische landen als voorbeelden met minder lesuren. Los van het feit dat die stelsels heel anders in elkaar zitten, zijn dit geen beste voorbeelden om jouw punt te onderstrepen. In Finland ervaren veel leerlingen juist een ontzettend hoge druk van hun schoolwerk (67 procent van de meisjes), zo bleek uit het HBSC-onderzoek. Nederland (31 procent) doet het op dat gebied relatief goed.
(8) Terug naar ons land: bij jou op school zijn er blijkbaar vakken waar er weinig onderling afgestemd wordt. Kan gebeuren en jouw school is daarin vast de enige niet. De oplossing ligt hier dicht bij huis: bij jouw leraren. Een gesprek met hen over de stof die ze kunnen schrappen, is een beter middel om dat te veranderen dan een ingezonden brief in een landelijke krant. Ik stel ook voor dat je het film kijken daar aankaart, want ik weet vrij zeker dat er in de rest van Nederland bijzonder weinig docenten zijn die niet weten hoe ze de les moeten vullen en daarom maar een film draaien.
(9) Eigenlijk, Merle, snap ik niet zo goed waar je heen wilt. Je studiedrukargument staat haaks op jouw observatie dat in de lessen niets gedaan wordt. Je wilt onderwerpen aan het curriculum toevoegen die er al lang in staan, en je generaliseert jouw observaties te makkelijk naar 'het' onderwijs.
(10) We willen graag scholen die leerlingen aansporen 'het optimale uit zichzelf te halen, hun kennis te bundelen en de wereld te verbeteren'. Kritische geesten zijn altijd welkom in gesprekken over de inrichting van ons onderwijs, maar graag een volgende keer iets meer gebaseerd op feiten. Je bent meer dan welkom.

Naar: Steven Geurts, NRC Handelsblad, 22 februari 2017
Steven Geurts is biologieleraar en onderwijsblogger.

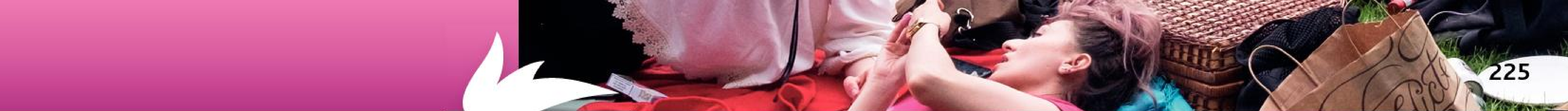
Opdracht
3

Werk in viertallen.
Probeer tot overeenstemming te komen over de vraag wie er meer gelijk heeft: de auteur van tekst 1 of de auteur van tekst 2. Als dat lukt, noteer dan de argumenten die volgens jullie doorslaggevend zijn. Komen jullie niet tot overeenstemming, noteer dan over welk(e) punt(en) jullie het niet eens konden worden en waarom.

Ik kan/weet:
- ☐ een argumentatie analyseren en beoordelen. 4F
- ☐ een tekst beoordelen op consistentie. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

OPSTAAN

MIJN WEKKER
KOMT NU MET
GOEDE ARGUMENTEN

Loesje

loesje@loesje.nl
www.loesje.nl

Formuleren

Het is beter gras te zijn, men kan het maaien, wieden en wild groeit het weer, en altijd anders.

Hugo Claus

Inhoud

Als schrijver of spreker bedenk je eerst de inhoud van je tekst: wát ga ik vertellen? Daarna vraag je je af: hóé ga ik het zeggen, hoe ga ik mijn gedachten formuleren?
Zeker wanneer je schrijft, moet je zinnen correct formuleren. Als spreker kun je een zin die niet lekker loopt, nog wel herformuleren, maar wanneer een tekst eenmaal geschreven of gedrukt is, kun je er als schrijver niets meer aan veranderen.
Fouten in de zinsbouw moet je dus bij de controle van je tekst opsporen en verbeteren. Daarbij kun je gebruikmaken van websites over allerlei taaladviezen, bijvoorbeeld taaladvies.net en onzetaal.nl.
Om je publiek geboeid te houden, moet je bovendien aantrekkelijk formuleren. Daarvoor is zowel de woordkeus als de zinsbouw een aandachtspunt.

0 De standaardfoutenlijst

Je leert:
- over veelvoorkomende formuleringsfouten.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

De standaardfoutenlijst

Hieronder zie je een lijst met dertien veelvoorkomende formuleringsfouten:

1 dubbelop:
  - 1.1 *onjuiste herhaling*
  - 1.2 *tautologie*
  - 1.3 *pleonasme*
  - 1.4 *contaminatie*
  - 1.5 *dubbele ontkenning*

2 fouten met verwijswoorden:
  - 2.1 *onjuist verwijswoord*
  - 2.2 *onduidelijk verwijzen*

3 *incongruentie*

4 *dat/als-constructie*

5 *foutieve samentrekking*

6 *foutieve beknopte bijzin*

7 zinnen onjuist begrenzen:
  - 7.1 *losstaand zinsgedeelte*
  - 7.2 *zinnen ten onrechte samenvoegen*

Opdracht
1

Werk in tweetallen. Maak als klas een hoofdstuk over de dertien formuleringsfouten. Doe dat zo:

1 Verdeel de dertien cursief gedrukte fouten uit de standaardfoutenlijst onder de tweetallen. Elk tweetal onderzoekt één formuleringsfout.

2 Zoek via Google uitleg over de fout die jullie toegewezen kregen, bijvoorbeeld in de *E-ANS (Algemene Nederlandse Spraakkunst)* of op Taaladvies.net. Elk tweetal noteert:
– een definitie van de fout;
– twee voorbeeldzinnen bij de fout van minimaal tien woorden.
Kun je op internet geen voorbeeldzinnen vinden, kijk dan eens in de bibliotheek in het *Volkskrant Stijlboek* of de *Schrijfwijzer* van J. Renkema. Je kunt ook zelf zinnen bedenken. NB Je mag ze niet uit dit boek halen.

3 Elk tweetal legt met behulp van de twee voorbeeldzinnen zijn formuleringsfout uit aan de klas.

Ik kan/weet:
- ☐ welke formuleringsfouten vaak gemaakt worden.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

1 Dubbelop

Je leert:
- over vijf vormen van 'dubbelop'.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Dubbelop

Van 'dubbelop' is sprake als iets op de een of andere manier twee keer wordt gezegd. Er zijn vijf verschillende 'dubbelop'-fouten:

1.1 Onjuiste herhaling
Als een vast voorzetsel ten onrechte twee keer wordt gebruikt, is dat een onjuiste herhaling.

Onjuist	Juist
Voor een toename van het aantal orgaandonoren zijn de afgelopen jaren al heel wat campagnes voor gehouden.	*Voor een toename van het aantal orgaandonoren zijn de afgelopen jaren al heel wat campagnes gehouden.*

1.2 Tautologie
Als hetzelfde twee keer wordt gezegd, meestal met verschillende woorden van dezelfde woordsoort (synoniemen), heet dat tautologie.

Onjuist	Juist
De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken, maar steeds kon hij echter rekenen op waardering van de bevolking.	*De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken, maar steeds kon hij rekenen op waardering van de bevolking.* Of: *De president kreeg van de pers veel kritiek op zijn uitspraken; hij kon echter steeds rekenen op waardering van de bevolking.*

Overigens zijn er ook correcte tautologieën. Tautologie wordt namelijk ook als stijlfiguur gebruikt: *enkel en alleen, altijd en eeuwig.* **→ zie Formuleren p. 260**

1.3 Pleonasme
Bij een pleonasme wordt een deel van de betekenis van een woord of een woordgroep nog eens door een ander woord uitgedrukt. Dat andere woord is meestal van een andere woordsoort.

Onjuist	Juist
De meeste slachtoffers van het consumptievuurwerk rond oud en nieuw zijn minderjarige kinderen.	*De meeste slachtoffers van het consumptievuurwerk rond oud en nieuw zijn kinderen.*
Het aandeel Nationale-Nederlanden is naar beneden gekelderd door allerlei problemen binnen het bedrijf.	*Het aandeel Nationale-Nederlanden is gekelderd door allerlei problemen binnen het bedrijf.*

Het pleonasme komt ook voor als stijlfiguur en is in dat geval dus correct: *een donkere nacht, de hete zomerzon.*

1.4 Contaminatie
Als twee woorden of uitdrukkingen worden verward en ten onrechte worden vermengd, heet dat een contaminatie.

Onjuist	Juist
als moeder zijnde *door de war halen* *het kost duur* *mijn tas is kwijt* *nachecken* *verexcuseren* *zich irriteren aan* *zoiets dergelijks*	*als moeder; moeder zijnde* *door elkaar halen; in de war raken* *het is duur; het kost veel* *mijn tas is weg; ik ben mijn tas kwijt* *nakijken; checken* *excuseren; zich verontschuldigen* *zich ergeren aan; irriteren* *iets dergelijks; zoiets*
De afgelopen twee jaar zijn hier ruim zestig auto's in lichterlaaie opgegaan.	*De afgelopen twee jaar hebben hier ruim zestig auto's in lichterlaaie gestaan.* Of: *De afgelopen twee jaar zijn hier ruim zestig auto's in vlammen opgegaan.*
Landhuis Oud-Amelisweerd behoort tot een van de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.	*Landhuis Oud-Amelisweerd behoort tot de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.* Of: *Landhuis Oud-Amelisweerd is een van de best bewaarde achttiende-eeuwse edelmanswoningen in Nederland.*

1.5 Dubbele ontkenning
In zinnen met een werkwoord dat al een ontkennend karakter heeft (*voorkómen, misbruiken, verbieden, weerhouden, nalaten*) wordt soms ten onrechte een tweede ontkenning toegevoegd.

Onjuist	Juist
Hoe kun je bij zoveel stembiljetten voorkomen dat er bij het tellen geen fouten worden gemaakt?	*Hoe kun je bij zoveel stembiljetten voorkomen dat er bij het tellen fouten worden gemaakt?* Of: *Hoe kun je bij zoveel stembiljetten ervoor zorgen dat er bij het tellen geen fouten worden gemaakt?*

Opdracht
1

Noteer de gevallen van dubbelop, benoem ze en verbeter de zinnen. Elke fout komt één keer voor.

1 Een meerderheid van de militairen zou jongeren afraden om in deze tijd van buitenlandse missies niet te kiezen voor een loopbaan bij de krijgsmacht, omdat daar te veel misgaat.
2 In Italië geldt voor automobilisten de verplichting om buiten de bebouwde kom overdag dimlicht te moeten voeren; op een brommer is dat ook binnen de bebouwde kom verplicht.
3 Aan leiders in de derde wereld die hun onderdanen onderdrukken, zou geen ontwikkelingshulp aan gegeven moeten worden.
4 Wellicht blijkt u als u de aanvraag correct en tijdig indient, mogelijkerwijs toch recht te hebben op een aanmoedigingspremie voor startende ondernemers.
5 De beroemde zin 'Ik denk, dus ik ben' is ontleend uit *Discours de la méthode* van de filosoof René Descartes. De band Het goede doel maakte ervan: Ik dans dus ik besta.

Opdracht
2

Noteer de gevallen van dubbelop, benoem ze en verbeter de zinnen. Elke fout komt ten minste één keer voor. Alle zinnen bevatten een fout.

1 De proloog *De slag om de blauwbrug* maakt onderdeel uit van de omvangrijke romancyclus *De tandeloze tijd* van A.F.Th. van der Heijden.
2 'Het is vreselijk. Aan dat oeverloze gezwets over het Nederlandse voetbal bij *Voetbal Inside* en *Studio Voetbal* heb ik een bloedhekel aan', zei de journalist tegen Eva Jinek.
3 Ik vind het prima dat de politie de Engelse hooligans een nachtje vasthoudt als ze zich misdragen, want het is immers evident dat hun gedrag niet door de beugel kan.
4 Met ingang van volgende week gaan elke les twee leerlingen voor de klas een betogende voordracht houden. Wie van jullie willen als eerste beginnen?
5 Vanwege de aanhoudende droogte besloten boeren aan de zuidgrens van de Sahara om naar elders te verhuizen en in vruchtbaarder gebieden een nieuw bestaan op te bouwen.
6 Met felle protesten probeerde een groep demonstranten te verhinderen dat het inmiddels gesloten asielzoekerscentrum in hun dorp niet opnieuw in gebruik zou worden genomen.

Opdracht
3

Noteer de gevallen van dubbelop, benoem ze en verbeter de zinnen. Let op: niet alle zinnen bevatten een fout.

1 Als u zich opgeeft als lid van Bloomon, ontvangt u bij uw eerste boeket het gratis welkomstgeschenk, een fraai vormgegeven vaas, ter waarde van 15 euro.
2 Mag ik u erop wijzen dat het sinds vorige maand verboden is om hier midden in het winkelcentrum geen fietsen meer te plaatsen?
3 Nu je het met haar vorige vriendje hebt aangelegd, zou ik op de steun van Elise maar niet al te veel meer op rekenen, want ze neemt je dat nog altijd kwalijk.
4 Ook Nederland wil een handje bijdragen aan de verbetering van het klimaat om verdere opwarming van de aarde te voorkomen.
5 Toen de werknemer zijn directeur uitmaakte voor onbenul, werd hij met onmiddellijke ingang op staande voet ontslagen.
6 Vanwege het risico op ongelukken verbood de basketbalcoach zijn spelers om op wintersport te gaan, maar die zeiden dat hij dat amateurs niet kon verbieden.
7 Volgens sommige deskundigen kan gepersonaliseerd onderwijs een mogelijke oplossing zijn voor de teruglopende onderwijsprestaties in ons land.
8 Ze zouden zich in de VS toch moeten beseffen dat zulke importbeperkende maatregelen heel ongunstig zijn voor de wereldhandel en dus voor de economische groei.

Ik kan/weet:

- ☐ onjuiste herhalingen, tautologieën, pleonasmen, contaminaties en dubbele ontkenningen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Fouten met verwijswoorden

Je leert:
- over verwijswoorden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Onjuist verwijzen (2.1)

Verwijswoorden wijzen meestal terug naar een eerdergenoemd woord en soms vooruit naar een woord dat verderop in de zin staat. Het woord of de woordgroep waarnaar een verwijswoord terugwijst, heet het *antecedent*.

Van alle formuleringsfouten komt onjuist verwijzen veruit het meest voor. Hoe voorkom je die fout? Om te bepalen welk verwijswoord je moet gebruiken, moet je eerst het antecedent zoeken. Kies daarna met behulp van het schema een correct verwijswoord. Als het antecedent niet één woord is, maar een woordgroep (bijvoorbeeld een zinsdeel), zoek dan de kern van die woordgroep.
Voorbeeld:
– *De **onderzoekscommissie** voor fiscale constructies presenteerde in juni haar rapport over belastingontwijking door multinationals.*

De kern van de woordgroep *De onderzoekscommissie voor fiscale constructies* is het woord *onderzoekscommissie*. Omdat dat woord vrouwelijk is, spreek je verderop van *haar* rapport.

antecedent:	**persoonlijk voornaamwoord**		**bezittelijk voornaam-woord**	**aanwijzend voornaam-woord**	**betrekkelijk voornaam-woord**
mannelijk *de*-woord	*hij, hem*		*zijn, z'n*	*deze, die*	*die*
vrouwelijk *de*-woord	*zij, ze, haar* bij niet-personen: *ze*		*haar, d'r*	*deze, die*	*die*
***het*-woord (onzijdig)**	*het*		*zijn, z'n*	*dit, dat*	*dat*
meervoudige zelfstandige naamwoorden	onderwerp: lijdend voorwerp: na voorzetsel: meewerkend vw. zonder voorzetsel:	*zij, ze* *hen, ze* *hen, ze* *hun, ze*	*hun*	*deze, die*	*die*

Hieronder volgen enkele lastige kwesties met verwijswoorden.
Hij, zij (ze) of het; hem of haar; zijn of haar?
Er zijn *mannelijke (m)*, *vrouwelijke (v)* en *onzijdige (o)* woorden. Veel vrouwelijke woorden mogen ook mannelijk gebruikt worden: *m(v)*. Het geslacht van een woord vind je in het woordenboek.
- Onzijdige woorden zijn *het*-woorden. Verwijs naar onzijdige woorden met *het* en *zijn*. Namen van landen, provincies, steden en clubs en ook verkleinwoorden zijn *het*-woorden:
  – ***Naarden** (o) is blij met zijn vestingwerken, die tot de mooiste van Nederland behoren.*

- Mannelijke woorden zijn *de*-woorden. Verwijs naar mannelijke woorden met *hij*, *hem* en *zijn*.
  – *Mijn klassieke* ***radio*** *(m) deed het niet meer, maar gelukkig kon hij gerepareerd worden.*
- Ook vrouwelijke woorden zijn *de*-woorden. Verwijs naar vrouwelijke woorden met *zij*, *ze* en *haar*:
  – *De* ***wijkvereniging*** *(v) vroeg haar leden toestemming voor een kleine contributieverhoging.*
  Aan sommige woorden kun je zien dat ze vrouwelijk zijn:
  - vrouwelijke personen en dieren:
    de stewardess, de wolvin; ook: ***het*** *meisje,* ***het*** *zusje,* ***het*** *wijfje*
  - *de*-woorden op de volgende uitgangen:
    -heid (minderheid)
    -nis (geschiedenis)
    -ing (beweging)
    -schap (vriendschap)
    -te (gewoonte)
    -de (waarde)
    -ie (politie)
    -ij (tovenarij)
    -iek (politiek)
    -theek (bibliotheek)
    -teit (universiteit)
    -uur (natuur)
    *-st (**kom**st, **opbreng**st, **vang**st [persoonsvorm + st])*

Die of dat; deze of dit?
- Verwijs naar *de*-woorden met *die* en *deze* en naar *het*-woorden met *dat* en *dit*:
  – *Christo,* ***de*** *Bulgaarse* ***kunstenaar*** *die gebouwen inpakte, woonde na 1964 in de VS.*
  – *Waarschijnlijk was de Pont Neuf in Parijs* ***het*** *bekendste* ***object*** *dat hij onder handen nam.*

Hen of hun?
- Gebruik *hen* wanneer het verwijswoord lijdend voorwerp (lv) is:
  – *Nadat* ***de ministers*** *beëdigd zijn, kan het publiek hen (lv) op het bordes bewonderen.*
- Gebruik *hen* na een voorzetsel (vz).
  – ***De schaatsers*** *vlogen naar Pyeongchang en veel fans reisden met (vz) hen mee.*
- Gebruik *hun* als het meewerkend voorwerp (mv) is en er geen voorzetsel voor staat.
  – ***De OranjeLeeuwinnen*** *werden kampioen en de koning gaf hun (mv) een onderscheiding.*
- Gebruik *hun* nooit als onderwerp!
  – *Waarom moeten wij de tekst schrijven, terwijl zij (niet: hun!) hem mogen typen?*
- Verwijs naar een enkelvoudig begrip dat een verzameling personen omvat (*de bevolking*, *de gemeenteraad*, *de politie*) niet met het meervoudige *ze*, *hen* en *hun*, maar met een enkelvoudig verwijswoord.
  – *Bij de verkiezingen kan* ***de bevolking*** *van Zimbabwe haar (niet: hun!) stem laten horen.*

Dat of wat?
- Gebruik het verwijswoord *dat* als je verwijst naar een *het*-woord:
  – *De regeringspartijen wilden* ***het voorstel*** *dat de oppositie deed, niet overnemen.*
- Gebruik het verwijswoord *wat* alleen als je verwijst naar
  - een overtreffende trap (*het leukste, het duurste, het grappigste*):
    – *'Dat ik topman werd van AkzoNobel, is* ***het beste*** *wat me ooit is overkomen', zei Hans.*
  - een onbepaald voornaamwoord (*alles, iets, niets, het enige*):
    – *Deze president kan waarschijnlijk* ***niets*** *wat hij beloofd heeft, realiseren.*
  - een hele zin of een deel van een zin:
    – ***Veel mensen investeren in bitcoins****, wat de banken ernstige zorgen baart.*
    – *In de zomervakantie* ***heeft*** *de directeur per fiets* ***de Mont Ventoux beklommen****, wat een knappe prestatie is.*
  In deze gevallen kun je natuurlijk ook met *dat* verwijzen:
  – ***Veel mensen investeren in bitcoins*** *en dat baart de banken ernstige zorgen.*
  – *In de zomervakantie* ***heeft*** *de directeur per fiets* ***de Mont Ventoux beklommen*** *en dat is een knappe prestatie.*

Wie of waar…?
- Gebruik bij personen *voorzetsel + wie*:
  – *De producent aan wie het toneelstuk was opgedragen, voelde zich zeer vereerd.*
- Gebruik bij zaken (dingen) *waar+voorzetsel*:
  – *Het voorval waaraan de spreker de jubilaris herinnerde, was de laatste helaas vergeten.*

Opdracht 1

Vul het juiste persoonlijk voornaamwoord in: *hij, zij, ze, het, hem* of *haar*.

1. Als de politie eens wat kordater zou optreden, kreeg … niet zoveel kritiek.
2. Omdat niemand zich aan dit verbod houdt, schaft de schoolleiding … af.
3. Wanneer heeft de Stichting Kringloop Zwolle ... vestiging aan de Veerallee geopend?
4. Deze blinde muur wordt van graffiti voorzien om … leuker te maken.
5. Het comité hief zichzelf op, omdat … geen overeenstemming kon bereiken.
6. De boom achter ons huis wordt zo hoog dat we … beter kunnen kappen.

Opdracht 2

Vul het juiste bezittelijk voornaamwoord in: *zijn, haar* of *hun*.

1. Toen Ivo de beroemde zangeres interviewde, wilde hij ook van alles weten over … turbulente liefdesleven.
2. De gemeenteraad besloot tijdens … vergadering geen subsidie meer te verlenen aan culturele verenigingen.
3. Na de vulkaanuitbarsting laadden de slachtoffers … schamele bezittingen op karren en wagens en zochten ze onderdak in veiliger oorden.
4. Assen heeft al … inwoners in een brief op de hoogte gesteld van de verhoging van de gemeentelijke belastingtarieven.
5. Deze organisatie voor hulp aan vluchtelingen werft … leden onder alle lagen van de bevolking.
6. Makelaardij Van der Linden heeft besloten al … onroerend goed in de stad zo snel mogelijk van de hand te doen.

Opdracht 3

Kies het juiste woord.

1. De burgemeester overhandigt om 15.00 uur de sleutels van de stad aan Prins Carnaval en zijn Raad van Elf, waarmee hij het bestuur voor drie dagen aan … (hen/hun) overdraagt.
2. Toen zijn leerlingen geslaagd waren, mocht de mentor van 5H2 … (hen/hun) het diploma uitreiken.
3. Gisterochtend vertrok een nieuwe lichting militairen naar Afghanistan voor de VN-vredesmissie vanaf vliegveld Eindhoven, waar hun familieleden … (hen/hun) hebben uitgezwaaid.
4. Drie studenten wilden graag in het buitenland stage lopen, maar de studiecoördinator adviseerde … (hen/hun) dat niet te doen vanwege de hoge kosten.

Opdracht 4

Vul het juiste voornaamwoord in: persoonlijk (*hij, zij, ze, het, hem, haar, hen, hun*) of bezittelijk (*zijn, haar* of *hun*).

1. Tijdens … verblijf in het buitenland zijn alle sporters verzekerd tegen diefstal en ongevallen.
2. Omdat dit bedrijf … internationale activiteiten wil ontwikkelen, gaat … binnenkort op zoek naar enkele buitenlandse partners.
3. Als u subsidie wilt aanvragen, wilt u dan dit formulier invullen en … daarna per omgaande aan ons terugsturen?
4. Dit plan lijkt de werkgroep zeer redelijk en de meerderheid van de leden denkt dat … prima uitvoerbaar is.
5. Je weet nu welke nadelen er kleven aan deze baan als programmeur. Weet je zeker dat je … nog wel wilt hebben?
6. Rosita kan goed met haar nichtjes opschieten en toen ze … gisteren op de kermis tegenkwam, heeft ze … een heerlijk Italiaans ijsje van Salute aangeboden.

Opdracht
5

Vul in: *deze, die, wie, dit, dat* of *wat*.

1 Met de docent natuurkunde had Linda een aanvaring … ze niet snel zal vergeten.
2 Bij de verhuizing heeft Wendelien alles weggegooid … ze de laatste paar jaar niet meer gebruikt had.
3 Het medicijn … ik eerst gebruikte, had een aantal vervelende bijwerkingen, maar bij … nieuwe heb ik die klachten gelukkig niet.
4 Deze digitale televisie is volgens mij het duurste … ik ooit in mijn leven gekocht heb.
5 Heb je die ketting gekocht in dat leuke winkeltje, … pas geopend is in de Vondelstraat?
6 Dit bedrijf, … recentelijk honderd jaar bestond, nodigde alle klanten uit voor een feest, … ze zeer op prijs stelden.

Opdracht
6

Vul in: *waar, waar+voorzetsel* of *voorzetsel + wie*: *waaraan* of *aan wie*, *waarmee* of *met wie*, *waarop* of *op wie* enzovoorts.

1 De brief … de minister voorstelt in de Waddenzee naar gas te boren, is in handen van de pers beland.
2 Tot onze spijt heeft de consulent … u zit te wachten, zich vanochtend onverwachts ziek gemeld.
3 De beslissing … al deze mensen protesteren, zal opnieuw overwogen worden.
4 Ik stel u voor aan mevrouw De Smedt, … we deze loonsverhoging te danken hebben.
5 Marnix is het bestand kwijt … hij zijn aantekeningen voor het tentamen biologie had opgeslagen.
6 Ken je die jongen … je op Jongerentoer gaat, alleen via internet, of heb je hem ook ontmoet?

Opdracht
7

Verbeter de foute verwijzingen.

1 De frisdrankindustrie moet zich realiseren dat door hun suikerzoete producten steeds meer mensen diabetes krijgen.
2 Met het huidige aantal vliegbewegingen zit Schiphol al aan haar maximum, maar de vraag neemt nog steeds toe.
3 De overheid waarschuwt wel voor de gevolgen van overmatige alcoholconsumptie, maar het levert haar ook veel geld op.
4 Het ministerie van Defensie, wat de zaak in onderzoek heeft, hoopt binnenkort de eerste resultaten bekend te maken.
5 Laatst heeft 2V4 een tentoonstelling over de geschiedenis van de luchtvaart bezocht, dat voor de klas een heel leerzame ervaring was.
6 Toen de griepepidemie eenmaal was uitgebroken, was hij niet meer met vaccinaties te stoppen.

Theorie

Onduidelijk verwijzen (2.2)

Soms wijst een verwijswoord terug naar iets wat helemaal niet in de tekst staat. Het heeft dan geen antecedent, waardoor de zin incorrect is:

Onjuist	**Juist**
Er is een groot tekort aan donororganen, terwijl iedereen het kan doen.	*Er is een groot tekort aan donororganen, terwijl iedereen donor kan worden.*
In deze leegstaande woning brak gisteren brand uit. De brandweer arriveerde binnen enkele minuten en ze hadden het vuur snel onder controle. Het woord *ze (meervoud)* kan niet verwijzen naar *brandweer*, want dat is enkelvoud. Het verwijst bijvoorbeeld naar *de brandweerlieden,* maar dat woord staat niet in de zin.	*In deze leegstaande woning brak gisteren brand uit. De brandweer arriveerde binnen enkele minuten en die had het vuur snel onder controle.*

In andere gevallen ontstaat er onduidelijkheid doordat er meer dan één antecedent mogelijk is:

Onjuist	Juist
Gisteren stuurde ***de voorzitter*** *van* ***de ondernemingsraad****, die protesteert tegen de nieuwe overurenregeling, alle werknemers een toelichtende brief.* Verwijst *die* naar *de ondernemingsraad* of naar *de voorzitter?*	*De voorzitter van de ondernemingsraad protesteert tegen de nieuwe overurenregeling. Daarom stuurde hij gisteren alle werknemers een toelichtende brief.* Of: *De ondernemingsraad protesteert tegen de nieuwe overurenregeling. Daarom stuurde de voorzitter gisteren alle werknemers een toelichtende brief.*
Marina *zei tegen* ***Antoinette*** *dat Marie-Jeanne haar voor haar verjaardag een mooi cadeau wilde geven.* Verwijst *haar* naar *Marina* of naar *Antoinette?*	*Marina zei tegen Antoinette: 'Marie-Jeanne wil je voor je verjaardag een mooi cadeau geven.'* Of: *Marina zei tegen Antoinette: 'Marie-Jeanne wil mij voor m'n verjaardag een mooi cadeau geven.'*

Bij het gebruik van verwijswoorden is het dus belangrijk
- dat je het juiste verwijswoord kiest;
- dat het absoluut duidelijk is waarnaar het verwijswoord verwijst.

Opdracht
8

Verbeter de onduidelijke of foute verwijzingen. Let op: misschien bevatten niet alle zinnen een fout.

1 Peter besloot vandaag niet bij zijn bejaarde vader op bezoek te gaan, omdat hij behoorlijk ziek was.
2 Het installatiewerk wordt gedaan door ervaren monteurs waarover nog nooit iemand een klacht heeft ingediend.
3 Chileense wijnen behoren tot de beste van de wereld en daar wordt dan ook enorm veel wijn geproduceerd.
4 Judith zei tegen Roxy dat ze haar blonde haren voor de sollicitatie donker moest laten verven, omdat dat haar beter stond.
5 Manfred is twee jaar terug getrouwd met een vrouw voor wie hij werkelijk alles overheeft.
6 Irene vindt dit boek absoluut niet interessant en daarom wil ze hem niet op haar boekenlijst zetten.
7 Waarschijnlijk is *Diplomacy* het interessantste bordspel wat ik ooit heb gespeeld.
8 Huisartsen moeten patiënten er steeds weer op wijzen dat roken zeer schadelijk is voor de gezondheid, maar ze laten zich daardoor niet ontmoedigen.

Ik kan/weet:
- ☐ fouten met verwijswoorden herkennen en verbeteren.
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door het gebruik van juiste verwijs- en verbindingswoorden. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Incongruentie

Je leert:

- over incongruentie.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Incongruentie

In zinnen komt de persoonsvorm in *persoon* en *getal* overeen met het onderwerp. Dat heet congruentie. Je zegt bijvoorbeeld: *ik ben, jij bent, hij is, wij/jullie/zij zijn*.

Bij een enkelvoudig onderwerp hoort een enkelvoudige persoonsvorm en bij een meervoudig onderwerp een meervoudige. Als bij een enkelvoudig onderwerp een meervoudige persoonsvorm staat of bij een meervoudig onderwerp een enkelvoudige persoonsvorm, is er sprake van **incongruentie**. In de volgende situaties kan gemakkelijk incongruentie ontstaan:

- Een meervoudig onderwerp wordt voor enkelvoudig aangezien:

Onjuist	**Juist**
*Deze president vindt dat de **media** heel vaak leugens over hem verspreidt.*	*Deze president vindt dat de **media** heel vaak leugens over hem verspreiden.*
*Die partij wil dat **softdrugs** onder toezicht van de overheid geproduceerd wordt.*	*Die partij wil dat **softdrugs** onder toezicht van de overheid geproduceerd worden.*
*In de popwereld was Doe Maar een van de eerste bands **die** muziek op cd uitbracht.*	*In de popwereld was Doe Maar een van de eerste bands **die** muziek op cd uitbrachten.*

- Een onderwerp met een enkelvoudige kern wordt gevolgd door een meervoudige bijvoeglijke nabepaling:

Onjuist	**Juist**
*Bijna 60 **procent** (kern) **van de burgers** (bepaling) zijn ontevreden over de politici.*	*Bijna 60 **procent** (kern) **van de burgers** (bepaling) is ontevreden over de politici.*
*Ongeveer **een** op de tien kinderen in de basisschoolgroepen 6, 7 en 8 worden het slachtoffer van cyberpesten.*	*Ongeveer **een** op de tien kinderen in de basisschoolgroepen 6, 7 en 8 wordt het slachtoffer van cyberpesten.*

- Een meewerkend voorwerp wordt ten onrechte voor het onderwerp aangezien:

Onjuist	**Juist**
De belangstellenden voor de functie van voorzitter worden gevraagd hun interesse schriftelijk kenbaar te maken in een e-mail aan de secretaris van de stichting.	*[$_{mv}$ (Aan) De belangstellenden voor de functie van voorzitter] wordt gevraagd [$_{onderwerp}$ hun interesse schriftelijk kenbaar te maken in een e-mail aan de secretaris van de stichting].*

Opdracht
1

Zoek de incongruenties in de volgende zinnen en verbeter ze. Let op: misschien zijn niet alle zinnen fout.

1 Uit dit onderzoek blijkt duidelijk dat het merendeel van de forenzen die voor hun woon-werkverkeer van de trein afhankelijk zijn, zich vooral ergeren aan de vele vertragingen.
2 Volgens de Raad voor de Gezondheid wordt in ons land de laatste decennia veel te veel antidepressiva gebruikt.
3 Op deze boerderij worden koeien gehouden voor de vleesproductie; er worden hier noch kaas noch boter bereid.
4 Het lijkt erop dat geschreven teksten als bron van cultuurhistorische kennis bij de jeugd van tegenwoordig een steeds kleinere rol speelt.
5 De groep Tsjechische wintersporters uit Pilsen waren een uur na aankomst in de Franse Alpen al aan het skiën.
6 Moest de studenten Nederlands op de universiteit het gebruik van de lijdende vorm nog worden uitgelegd?
7 Een van de eerste pioniers die kort na de Tweede Wereldoorlog meehielp bij de ontginning van de Noordoostpolder, was mijn later geridderde oom Jaap Borst.
8 Zowel de gemeente als de eigenaar van de loods was nalatig geweest met betrekking tot de naleving van de veiligheidsvoorschriften.
9 Huizen, bedrijfspanden en het hele dagelijks leven van de toekomst zal voorzien zijn van energiebesparende snufjes en duurzame apparatuur.
10 Deze geradicaliseerde jongeren streven naar een samenleving die niet volgens de door hen verafschuwde westerse normen en waarden ingericht zijn.

Ik kan/weet:

☐ congruentiefouten herkennen en verbeteren. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Dat/als-constructie

Je leert:

- over dat/als-constructies.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Dat/als-constructie

Als je een bijzin van voorwaarde of tijd midden in een zin plaatst, ontstaat er een **dat/als-constructie**. Dat is fout. De dat/als-constructie herken je aan woordgroepen als *(om)dat als*, *(om)dat wanneer*, *(om)dat indien* en soms *zodat als/wanneer/indien* ergens midden in de zin.
Je verbetert de dat/als-constructie door de bijzin die met *als* begint, achteraan de zin te plaatsen. Soms kun je de dat/als-constructie vermijden door *volgens mij* te gebruiken in plaats van *ik denk*, *ik geloof* of *ik vind*.

Onjuist	**Juist**
*Voetbalkenners beweren **dat** ($_{bijzin\ van\ voorwaarde}$ **als** de KNVB het profvoetbal niet anders opzet), Nederland nooit meer internationaal zal meetellen.*	*Voetbalkenners beweren **dat** Nederland nooit meer internationaal zal meetellen, ($_{bijzin\ van\ voorwaarde}$ **als** de KNVB het profvoetbal niet anders opzet).*
*De Nederlandse regering denkt **dat** ($_{bijzin\ van\ voorwaarde}$ **wanneer** ze het toenemend individualisme maar bestrijdt), de verloedering in de samenleving wel wordt teruggedrongen.*	***Volgens de Nederlandse regering** wordt de verloedering in de samenleving wel teruggedrongen, ($_{bijzin\ van\ voorwaarde}$ **wanneer** ze het toenemend individualisme maar bestrijdt).*

Opdracht
1

Verbeter de onderstaande zinnen. Let op: misschien zijn niet alle zinnen fout.

1 De grote verzekeraars willen hun tarieven verhogen, omdat als vakantiegangers zoveel misbruik blijven maken van hun reisverzekering door valse declaraties in te dienen, de kosten van de vergoedingen de pan uit rijzen.
2 Veilig Verkeer Nederland gaat er automatisch van uit dat zodra er een algeheel verbod komt op telefoneren in de auto, er minder ongelukken gebeuren.
3 Het WK Darts winnen is niet eenvoudig, maar Michael van Gerwen kan dat, als hij tenminste in zijn normale vorm verkeert.
4 In lid 5 van de overeenkomst is bepaald dat indien er sprake is van molest of vernieling, de verzekeraar niet aansprakelijk kan worden gesteld voor de schade.
5 Bij deze weersomstandigheden moeten we het lesrooster omgooien, omdat wanneer het zo hard sneeuwt, veel leerlingen te laat op school zullen komen, doordat de bussen niet rijden.
6 Volgens mij moeten we de tent met een paar extra scheerlijnen vastzetten, zodat als het noodweer straks losbarst, we niet in de stortregen naar buiten hoeven.
7 Stoppen met roken is voor veel mensen erg moeilijk, maar toch kun jij dat, wanneer je tenminste de moeite neemt om een tijdje nicotinepleisters op je huid aan te brengen.
8 Veel ouders zijn van mening dat als er speelfilms met vormen van geweld worden vertoond, die niet vroeg in de avond uitgezonden mogen worden.

Ik kan/weet:

☐ dat/als-constructies herkennen en verbeteren. 3F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

5 Foutieve samentrekking

Je leert:
- over foutieve samentrekkingen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Foutieve samentrekking

Als in een zin bepaalde woorden herhaald worden, mag je die woorden in sommige gevallen een van beide keren weglaten. Dat heet **samentrekking**.

Samentrekking komt voor:
- bij woorddelen: *binnen- en buitenlandse reisbestemmingen;*
- bij woorden: *lokale (...) en interlokale telefoongesprekken;*
- bij zinsdelen: *{H&M verkoopt (wg) kleding} en {Albert Heijn (...) levensmiddelen}.*

Als je twee zinnen samenvoegt met *en* of *maar*, mag je delen die hetzelfde zijn in de tweede zin weglaten als aan vier voorwaarden is voldaan:
- De betekenis van de weggelaten woorden is hetzelfde.
- De vorm (bijvoorbeeld enkelvoud of meervoud) van de weggelaten woorden is hetzelfde.
- De grammaticale functie (onderwerp, lijdend voorwerp enzovoort) van de weggelaten woorden is hetzelfde.
- De plaats van de weggelaten woorden ten opzichte van de persoonsvorm is hetzelfde.

Voorbeeld:
1a *De handelsdelegatie reisde naar China.*
1b *De handelsdelegatie sloot lucratieve contracten af.*
1c *De handelsdelegatie reisde naar China en (...) sloot lucratieve contracten af.*

In zin 1a en zin 1b gaat het om dezelfde *handelsdelegatie* (betekenis), *de handelsdelegatie* is beide keren enkelvoud (vorm) en *de handelsdelegatie* is beide keren het onderwerp van de zin (functie). Daarom mag je in zin 1c *de handelsdelegatie* de tweede keer weglaten.

Wanneer aan een van de vier genoemde voorwaarden niet voldaan wordt, is de samentrekking foutief.

- Voorbeeld van **verschil in betekenis**:

Onjuist	Juist
2a *{De uitgeverij gaf dit kalenderjaar heel veel boeken uit} en {(...) daarom alle werknemers een flinke kerstgratificatie}.*	2b *De uitgeverij gaf dit kalenderjaar heel veel boeken uit en (...) gaf daarom alle werknemers een flinke kerstgratificatie.*

Voor *de uitgeverij* geldt dat betekenis, vorm en functie in het eerste en het tweede deel van de zin hetzelfde zijn. *De uitgeverij* mag je dus weglaten. De eerste keer is *gaf* een deel van *uitgeven* en betekent het 'op de markt brengen / verkopen' en de tweede keer betekent *gaf* 'overhandigen'. Vanwege dat betekenisverschil mag je *gaf* niet weglaten.

- Voorbeeld van **verschil in vorm**:

Onjuist	**Juist**
3a *{Bij de staatgreep werd de president in zijn huis opgesloten} en {(…) zijn vertrouwelingen in de gevangenis gegooid}.*	3b *Bij de staatgreep werd de president in zijn huis opgesloten en (…) werden zijn vertrouwelingen in de gevangenis gegooid.*

In het eerste deel van zin 3a is de persoonsvorm *werd* enkelvoud, maar bij het onderwerp *zijn vertrouwelingen* in het tweede deel hoort een persoonsvorm in het meervoud: *werden*. De bijwoordelijke bepaling *bij de staatsgreep* mag wel worden weggelaten.

- Voorbeeld van **verschil in grammaticale functie**:

Onjuist	**Juist**
4a *{De door de hitte uitgezette brugdelen zaten muurvast,} maar {(…) heeft men met een drijvende kraan toch losgekregen}.*	4b *De door de hitte uitgezette brugdelen zaten muurvast, maar die heeft men met een drijvende kraan toch losgekregen.*

In het eerste deel van zin 4a is *de door de hitte uitgezette brugdelen* het onderwerp, in het tweede deel het lijdend voorwerp.

- Voorbeeld van **verschil in plaats ten opzichte van de persoonsvorm**:

Onjuist	**Juist**
5a *{Graag nodigen wij u uit voor de feestelijke opening van onze showroom} en {hopen (…) dat u aanwezig zult zijn}.*	5b *Wij nodigen u graag uit voor de feestelijke opening van onze showroom en (…) hopen dat u aanwezig zult zijn.* Of (zonder samentrekking): 5c *Graag nodigen wij u uit voor de feestelijke opening van onze showroom en wij hopen dat u aanwezig zult zijn.*

In het eerste deel van zin 5a staat *wij* achter de persoonsvorm, maar in het tweede deel hoort *wij* ervoor. Als in het eerste deel de volgorde van persoonsvorm en onderwerp wordt omgedraaid, is de samentrekking wel correct: zin 5b.

Tip: Vermijd het gebruik van samentrekkingen als je zinnen aan elkaar plakt met *en*, *of*, *maar* of *want*. Dat voorkomt fouten. Vaak kun je in het tweede deel van de zin met een persoonlijk of aanwijzend voornaamwoord (zie zin 4b en 5c) naar het begrip uit de eerste zin verwijzen.

Opdracht 1

Onderstaande zinnen bevatten een onjuiste samentrekking.

1 Noteer welke woorden in het tweede deel van de zin zijn weggelaten.

2 Het gaat bij deze zinnen steeds om verschil in betekenis. Leg dat uit.

a Esther hield vijf lichtbruine konijntjes in een hok, maar meer van haar hamster en haar cavia.

b Koos de inbreker in de juwelierszaak eerst de duurste sieraden uit en bij aankomst van de politie razendsnel het hazenpad?

c De docent natuurkunde legde geërgerd zijn boek weg, maar daarna toch het lastige vraagstuk nog een keer aan ons uit.

Opdracht
2

Onderstaande zinnen bevatten een onjuiste samentrekking.

1 Noteer welke woorden in het tweede deel van de zin zijn weggelaten.
2 Het gaat bij deze zinnen steeds om verschil in vorm. Leg dat uit.

a In dit winkelcentrum worden overdag vaak diefstallen gepleegd en 's nachts ingebroken.
b Langs deze weg zijn weliswaar mooie berken geplant, maar geen fietspad aangelegd.
c Dat lelijke, oude kantoorpand is over een maand waarschijnlijk al afgebroken en die oude portiekflats met de grond gelijkgemaakt.

Opdracht
3

Onderstaande zinnen bevatten een onjuiste samentrekking.

1 Noteer welke woorden in het tweede deel van de zin zijn weggelaten.
2 Het gaat bij deze zinnen steeds om verschil in grammaticale functie. Leg dat uit.

a *National Geographic* is een interessant tijdschrift en koopt mijn vriend geregeld in de boekhandel.
b Mathilde is al een paar uur erg misselijk en daarom vanmorgen niet naar school gegaan.
c De trainer heeft de mopperende spits niet alleen uitgescholden, maar ook nog een uur lang strafoefeningen gegeven.

Opdracht
4

1 Bepaal per zin of de samentrekking correct is of niet. Leg ook uit waarom.
2 Verbeter de foute zinnen.

a De winnares kreeg eerst haar medaille en werd daarna een bos bloemen overhandigd.
b In het stadspark worden een halfpipe en een basketbalveld aangelegd en tevens het negentiende-eeuwse jugendstilpaviljoen gerestaureerd.
c De afgelopen jaren is het inkomen van studenten sterk teruggelopen, maar hun uitgaven nog altijd behoorlijk hoog.
d Onze directeur trok in de docentenkamer zijn jas uit en zich daarna terug in zijn kantoor.
e De economische recessie tussen 2009 en 2014 veroorzaakte weliswaar veel werkloosheid, maar leverde ook veel nieuwe, kleine ondernemingen op.
f Op 22 april houdt Landstede de gehele dag *Open Huis* en opent dan de deuren voor iedereen die een mbo-studie in Zwolle overweegt.
g Jordy keek zijn ogen uit in Disneyland Parijs en daardoor even niet meer om naar zijn jongere zusje op wie hij moest letten.
h 'Architect is een prachtig beroep', zei Meredith, 'en zal ik waarschijnlijk mijn hele leven blijven.'

Ik kan/weet:

☐ foutieve samentrekkingen herkennen en verbeteren.

→ *Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.

6 Foutieve beknopte bijzin

Je leert:

- over foutieve beknopte bijzinnen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Foutieve beknopte bijzin

Een bijzin bevat een persoonsvorm en een onderwerp:
– *{($_{bijzin}$ Omdat ze (ow) bij de WK wilden (pv) pieken), namen de veldrijders in de weken ervoor wat gas terug.}*

Van een bijzin kan een **beknopte bijzin** worden afgeleid. Dat is een bijzin zonder onderwerp en persoonsvorm:
– *{[$_{beknopte\ bijzin}$ Om bij de WK te pieken], namen de veldrijders (ow) in de weken ervoor wat gas terug.}*

Er zijn drie soorten beknopte bijzinnen:
- met een *voltooid deelwoord*:
  1 *[Na de schipbreuk op het strand <u>aangespoeld</u>], werd Odysseus (ow $_{hz}$) geholpen door de beeldschone koningsdochter Nausikaä.*
- met een *onvoltooid deelwoord*:
  2 *[<u>Zwervend</u> door Griekenland] komt Oedipus (ow $_{hz}$) op een driesprong zijn vader tegen, maar die kent hij niet.*
- met *te + hele werkwoord*:
  3 *Agamemnon (ow $_{hz}$) moest zijn dochter Iphigeneia offeren [om een gunstige wind voor zijn vloot <u>te krijgen</u>].*

Of de beknopte bijwoordelijke bijzin correct is of niet, hangt af van de hoofdzin waarvan de beknopte bijzin deel uitmaakt. Het 'denkbeeldige' onderwerp van een beknopte bijwoordelijke bijzin moet namelijk overeenkomen met het onderwerp van de hoofdzin (ow $_{hz}$), anders is de zin ongrammaticaal (*). Het onderwerp van de beknopte bijzin is in zin 1 *Odysseus*, want híj is aangespoeld, in zin 2 *Oedipus*, want die zwerft door Griekenland en in zin 3 *Agamemnon*: die wil een gunstige wind voor zijn vloot.
Zin 4 is niet correct:
  4 * *[Nog laat in de avond lezend in Homerus'* Odyssee*] dansten de letters (ow $_{hz}$) op den duur voor Ismenes vermoeide ogen.*

In zin 4 is *Ismene* het 'denkbeeldige' onderwerp van de beknopte bijzin: zíj is degene die leest. Het onderwerp van de hoofdzin (ow $_{hz}$) is echter *de letters*, waardoor het lijkt of de letters lezen.

Een foutieve beknopte bijzin kun je meestal op twee manieren verbeteren:
- Manier 1: Maak van de beknopte bijzin een gewone bijzin met een persoonsvorm en een onderwerp (ow $_{bz}$) erin.
- Manier 2: Zet in de hoofdzin een onderwerp dat overeenkomt met het 'denkbeeldige' onderwerp van de beknopte bijzin. Je moet dan vaak wel een werkwoord toevoegen.

Onjuist	Verbetering manier 1	Verbetering manier 2
5a *[Bij het theater aangekomen], bleken onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald.*	5b *(Toen we (ow $_{bz}$)* bij het theater *aankwamen), bleken onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald.*	5c *[Bij het theater aangekomen], hoorden we (ow $_{hz}$) dat onze kaarten voor de voorstelling al opgehaald waren.*

Opdracht
1

De volgende zinnen bevatten een beknopte bijzin. Noteer bij elk nummer de letter van de correcte zin.

1 A Na een uur gewinkeld te hebben sloten de eerste zaken reeds hun deuren.
B Na een uur gewinkeld te hebben kregen de meisjes trek in een hapje en een drankje.

2 A Klauterend tegen de steile klimwand hijgde Gözde van de enorme inspanning.
B Klauterend tegen de steile klimwand scheurde plotseling de naad van Jochems trainingsbroek.

3 A Veel te laat gearriveerd voor de eerste les haalde Donald bij de conciërge een telaatbriefje.
B Veel te laat gearriveerd voor de eerste les waren de moeilijkste opgaven al besproken.

4 A Door steeds op elkaar te mopperen in plaats van samen te werken, stonden de basketballers van Orca's al snel tien punten achter.
B Door steeds op elkaar te mopperen in plaats van samen te werken, hadden de woorden van de coach tijdens de time-out weinig effect.

5 A Na deze opdracht te hebben afgerond blijkt de beknopte bijzin niet eens zo heel erg moeilijk te zijn.
B Na deze opdracht te hebben afgerond kun je elke beknopte bijzin controleren op grammaticale correctheid.

Opdracht
2

Alle zinnen bevatten een onjuiste beknopte bijzin. Verbeter de zinnen op een van de twee manieren.

1 Op mijn racefiets door het bosrijke landschap rijdend, stak vlak voor mij een wild zwijn met zes jongen het fietspad over.
2 Tijdens het scoutingkamp werden gezellig kampliederen zingend de uien voor een heerlijke macaronischotel gesneden.
3 Door de Oosterschelde met een stormvloedkering af te sluiten van de Noordzee is het water in die zeearm bijna zoet geworden.
4 Op school veel gepest door enkele klasgenoten moesten gesprekken met een psycholoog Winanda weer wat zelfvertrouwen geven.
5 Heerlijk slapend in zijn warme bed prikte een zonnestraal in Eriks ogen, waardoor hij wakker werd.

Opdracht
3

Werk in tweetallen.

1 Maak de volgende beknopte bijzinnen op twee manieren af: één keer zo dat er een correcte zin ontstaat en één keer zo dat er een incorrecte zin ontstaat. Wissel de volgorde van correcte en incorrecte zinnen af.
a Langs de prachtige etalage lopend …
b Na de havo afgerond te hebben …
c Gezeten in de schommelende roeiboot …
d Om te overleven in de woestijn …
e Backpackend door Australië …
2 Wissel jullie zinnen uit met die van een ander tweetal. Bekijk elkaars zinnen; stel vast welke zinnen correct zijn en welke foutief.
3 Verbeter elkaars foutieve zinnen door van de beknopte bijzin een gewone bijzin te maken met een onderwerp en een persoonsvorm.

Opdracht
4

In de onderstaande zinnen komen beknopte bijzinnen voor. Sommige zijn correct, andere zijn ongrammaticaal. Verbeter de onjuiste zinnen.

1 Na de constructie opnieuw berekend te hebben, bleek de vloer zo snel mogelijk verstevigd te moeten worden.
2 Opgehangen aan een balkon of een schutting bloeien geraniums en fuchsia's vaak uitbundig.
3 Totaal verwoest door een explosie braken de brandweerlieden de laatste resten van de fabriekshal af.
4 Gelukkig barstte de orkaan pas los na alle ramen met houten platen beveiligd te hebben.
5 Om u te ondersteunen bij problemen met uw computer staan de medewerkers van onze helpdesk 24 uur per dag voor u klaar.
6 In het land van zijn dromen aangekomen, wilde geen enkele organisatie de immigrant een baan geven.
7 Op ons Zuid-Franse vakantieadres gearriveerd, scheen de zon heerlijk en was het ruim dertig graden.
8 Na in de hoge hoed verdwenen te zijn, toverde de goochelaar het konijn meteen weer tevoorschijn.

Ik kan/weet:

☐ foutieve beknopte bijzinnen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Zinnen onjuist begrenzen

Je leert:
- over onjuist begrensde zinnen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Zinnen onjuist begrenzen

Zinnen beginnen met een hoofdletter en eindigen met een punt. In samengestelde zinnen worden bijzinnen meestal van de hoofdzin gescheiden door een komma. Bij de begrenzing van zinnen worden twee soorten fouten gemaakt:
- losstaand zinsgedeelte;
- zinnen ten onrechte samenvoegen.

7.1 Losstaand zinsgedeelte
De fout *losstaand zinsgedeelte* houdt in dat een bijzin los staat, terwijl hij deel uitmaakt van een samengestelde zin:

Onjuist	Juist
1a *Hoewel je van mensen die hulp verlenen in de derde wereld of in oorlogsgebieden anders zou verwachten. Is er meerdere keren wangedrag gerapporteerd over medewerkers van Oxfam International en Artsen zonder Grenzen.*	1b *Hoewel je van mensen die hulp verlenen in de derde wereld of in oorlogsgebieden anders zou verwachten, is er meerdere keren wangedrag gerapporteerd over medewerkers van Oxfam International en Artsen zonder Grenzen.*
2a *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze die delen met anderen. Waardoor zij meer kans hebben op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.*	2a *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze die delen met anderen, waardoor zij meer kans hebben op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.* Of twee hoofdzinnen, gescheiden door een punt: *Introverte adolescenten houden negatieve gevoelens eerder binnen dan dat ze die delen met anderen. Daardoor hebben zij meer kans op een depressie dan extraverte leeftijdgenoten.*

De bijzinnen (*Hoewel … verwachten* en *Waardoor … leeftijdgenoten*) zijn een zinsdeel binnen de samengestelde zin. Die bijzinnen mogen dus niet los staan van de hoofdzin waarin ze een zinsdeel zijn. Plaats in het algemeen een komma voor onderschikkende **voegwoorden**, zoals *als, doordat, nadat, omdat, terwijl, voordat, zodat, zodra.*

7.2 Zinnen ten onrechte samenvoegen
Een andere fout bij de begrenzing van zinnen is dat zelfstandige zinnen (hoofdzinnen) worden samengevoegd zonder verbindingswoord:

Onjuist	Juist
Veel studenten zijn niet blij met de verengelsing van de opleiding, ze denken dat de kwaliteit van de colleges eronder lijdt, volgens hen beheersen de docenten het Engels onvoldoende, daardoor vinden die het niet prettig om in het Engels les te geven.	*Veel studenten zijn niet blij met de verengelsing van de opleiding, want ze vinden dat de kwaliteit van de colleges eronder lijdt. Volgens hen beheersen de docenten het Engels onvoldoende, waardoor die het niet prettig vinden om in het Engels les te geven.*

Zo verbind je hoofdzinnen:
- Twee hoofdzinnen kun je samenvoegen met *en*, *of*, *maar*, *want* of *dus*. Plaats in het algemeen een komma voor de nevenschikkende voegwoorden *maar*, *want* en *dus*. Begin een nieuwe hoofdzin bij voorkeur niet met *En*, *Maar* of *Want*:
  - *Zaalhockey is een populaire sport en het aantal jeugdige beoefenaars neemt de laatste jaren alleen maar toe.*
- Als je geen verbindingswoord gebruikt, kun je twee hoofdzinnen het best van elkaar scheiden door een punt te zetten en de volgende zin met een hoofdletter te beginnen.
- Wanneer de zinnen sterk samenhangen, kun je een puntkomma (;) gebruiken:
  - *Amsterdam trekt het hele jaar door veel toeristen; vooral de musea en de grachten vormen belangrijke attracties.*
- Als de tweede zin een toelichting vormt bij de eerste, is ook een dubbele punt (:) mogelijk. Zo'n dubbele punt kun je vervangen door een komma plus *want* (… *zomervakantie, want…*):
  - *Veel Nederlanders mijden Amsterdam in de zomervakantie: zij vinden het daar dan veel te druk met al die internationale toeristen.*

Opdracht
1

In de volgende tekstfragmenten zijn fouten gemaakt bij het begrenzen van de zinnen. Ook zijn soms geen of verkeerde leestekens gebruikt. Verbeter de tekstjes. Laat zo nodig woorden weg of voeg ze toe.

1 De populairste bestemming voor een tussenjaar is Australië. Je kunt daar op een *working holiday visa* maximaal een jaar lang reizen. En, als je tussen de 18 en 30 jaar bent, overal werken. Bijvoorbeeld als cowboy/girl, duikprofessional of surfinstructeur. Waarmee je ook nog eens behoorlijk goed verdient. Australië is bovendien een geweldig land, de sfeer is erg relaxed. Doordat de meeste mensen er supervriendelijk zijn, kom dus!

2 Verkeersongelukken worden door velen als de gewoonste zaak van de wereld beschouwd, ongevallen op de weg zijn de regel. Terwijl bijvoorbeeld ongelukken met treinen, vliegtuigen en schepen de uitzondering vormen. Hoewel niemand tegen bevordering van de verkeersveiligheid is, wordt de prijs daarvoor als te hoog beschouwd. Veel automobilisten overschatten hun rijvaardigheid, ze denken dat hún niets zal overkomen. Waardoor helaas de prioriteit om de verkeersonveiligheid aan te pakken laag blijft.

3 We moeten in Nederland van het aardgas af, aardgas is een fossiele brandstof die zorgt voor de uitstoot van CO_2. Wat leidt tot opwarming van de aarde. In huis gebruiken we aardgas om te koken en om water te verwarmen. Voor dat laatste is een zonneboiler een goed alternatief, die verwarmt water met zonlicht. Ook koken kan elektrisch. Bijvoorbeeld op een inductiekookplaat. Dat is bovendien erg veilig. Omdat er geen vuur en gas meer worden gebruikt en je pit alleen warm wordt als die in contact komt met een pan. Waardoor er minder energie verloren gaat.

4 Van tijd tot tijd laait de discussie weer op, zou het openbaar vervoer niet gratis moeten? Dat zou immers beter zijn voor het milieu. Want je krijgt er vast mensen mee uit de auto, ook gunstig dus voor het fileprobleem. Natuurlijk wordt het vervoer in werkelijkheid niet echt gratis. Omdat alles nu eenmaal betaald moet worden, het wordt alleen bekostigd via de belastingen. Gratis ov vergroot ook de mobiliteit voor mensen met een laag inkomen. Zoals senioren, die kunnen zo misschien hun sociale isolement doorbreken.

Ik kan/weet:

☐ onjuist begrensde zinnen herkennen en verbeteren.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Woordgebruik

Je leert:
- over aantrekkelijk woordgebruik.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Woordgebruik

Om aantrekkelijk te schrijven, moet je letten op woordkeus en zinsbouw. Hier volgen vijf aanwijzingen voor het woordgebruik:
- Gebruik geen lange woorden.
- Schrijf geen 'moeilijke' woorden over uit je bronnen.
- Schrijf alleen afkortingen van woorden die je ook uitspreekt als afkorting.
- Vermijd deftige of formele woorden.
- Varieer in woordkeuze.

Gebruik geen lange woorden.
Lange woorden met veel lettergrepen lezen moeilijker dan kortere. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
arbeidsongeschiktheidsverzekering	*verzekering voor arbeidsongeschiktheid*
milieubeschermingsmaatregelen	*maatregelen ter bescherming van het milieu*
landbouwmechanisatietentoonstelling	*tentoonstelling over mechanisatie in de landbouw*

Schrijf geen 'moeilijke' woorden over uit je bronnen.
Moeilijke woorden overnemen in je eigen tekst is riskant. Misschien gebruik je ze verkeerd. Bovendien begrijpen lezers die woorden vaak niet. Zoek liever een eenvoudiger synoniem of geef een omschrijving van een lastig begrip. Gebruik zo mogelijk de synoniemenlijst van Word: ga met de cursor op het woord staan, klik op de rechtermuisknop en kies in het menu Synoniemen. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
bilateraal	*tweezijdig*
interruptie	*onderbreking*
ridicuul	*belachelijk*
saillant	*opvallend*
tolerantie	*verdraagzaamheid*

Schrijf alleen afkortingen van woorden die je ook uitspreekt als afkorting.
Schrijf afkortingen voluit, behalve als je ze als afkorting uitspreekt. Veel afkortingen zijn onbekend en opzoeken in het woordenboek kost tijd.
Voorbeelden:

Niet:	Wel:
enz.	*enzovoort*
bijv.	*bijvoorbeeld*
e.d.	*en dergelijke*
v.d.	*van de*
collectieve arbeidsovereenkomst	*cao*
compact disc	*cd*

Vermijd deftige of formele woorden.
Deftige en formele woorden maken je tekst lastig om te lezen. Ook hier biedt de synoniemenlijst van Word hulp. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
aangezien	*omdat*
betreffende	*over*
dienen te	*moeten*
doch	*maar, echter*
enerzijds/anderzijds	*aan de ene kant/aan de andere kant*

Niet:	Wel:
indien	*als*
nochtans	*toch; niettemin*
omtrent	*over*
tevens	*ook*
van oordeel zijn	*van mening zijn*

Formuleer ook niet te populair: gebruik geen spreektaal, jongerentaal en WhatsApptaal. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
AFW88	*afwachten*
&	*en*
F4EN	*feestvieren*
L@ER	*later*
SUC6	*succes*

Varieer in woordkeuze.
Woordherhaling maakt een tekst saai. Je moet dus variatie aanbrengen in je woordkeus.
Er zijn drie manieren om storende woordherhaling te voorkomen:
- Gebruik in de tekst **synoniemen**. Voor synoniemen kun je de Synoniemenlijst van Word raadplegen of een (online)woordenboek. Let op: beruchte 'herhaalwoorden' zijn *ook* en *maar*.
- Behalve met synoniemen kun je ook werken met **verwijswoorden**. **→ *zie Formuleren p. 255*** Maar let wel op, want verwijswoorden zijn lastig:
- Als schrijver loop je het risico het verkeerde verwijswoord te kiezen: is het *hij* of *zij (ze)*, *hem* of *haar*, *zijn* of *haar*, *hen* of *hun*?
- Ook voor de lezer is een verwijswoord lastiger dan een synoniem. Hij moet immers van elk verwijswoord het antecedent zoeken: hij moet bepalen naar welk(e) woord(en) het verwijswoord terugwijst. Daardoor is een tekst met veel verwijswoorden moeilijker om te lezen.

Een paar tips:
- Wissel synoniemen en verwijswoorden af.
- Gebruik bij twijfel tussen *hij* en *zij (ze)* het woord *die*.
- Gebruik bij twijfel tussen *hen* en *hun* zo mogelijk *ze*.
- Schrijf niet *hij of zij*, *hij/zij*, *hem of haar*, *zijn/haar*, maar gebruik de mannelijke vorm. Je kunt ook in het meervoud werken; dat voorkomt problemen (ook bij de spelling).
- In veel gevallen kun je een te vaak herhaald woord gewoon **weglaten**. Doe dat niet als de tekst er onduidelijker door wordt.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en 2 en beantwoord de vragen.

1. Welke tekst vind je het makkelijkst om te lezen?
2. Waardoor zou dat komen?
3. Noteer van elke tekst de woorden waarvan je de betekenis niet weet.
4. Noteer van elke tekst de woorden die bestaan uit meer dan vijftien letters.
5. Noteer van elke tekst de zinnen die je ingewikkeld vindt. Noteer de eerste twee woorden en de laatste twee.
6. Noteer van beide teksten het aantal enkelvoudige zinnen (zinnen met één persoonsvorm).
7. Noteer van beide teksten het aantal samengestelde zinnen (zinnen met meer dan één persoonsvorm).
8. Noteer van beide teksten het aantal zinnen van meer dan twintig woorden.
9. Tekst 1 bestaat uit 6 zinnen en 105 woorden; tekst 2 bestaat uit 10 zinnen en 114 woorden. Bereken van beide teksten de gemiddelde zinslengte.

Tekst 1

Politie in achterstandswijk handelt pragmatisch

Politiefunctionarissen gaan in multiculturele achterstandswijken voornamelijk pragmatisch te werk. Zonder ideologische of etnisch-culturele vooringenomenheid trachten ze overlast, onveiligheid en criminaliteit te bestrijden en te voorkomen.
De hermandad zoekt niet aflatend naar creatieve oplossingen voor een samenlevingssegment waar (potentiële) conflicten of confrontaties tussen bevolkingsgroepen op de loer liggen.
Wijkagenten werken daarbij samen met andere overheidsfunctionarissen, jeugdhulpverleners, woningcorporaties en religieuze en sociale organisaties. Zij staan voortdurend in de frontlinie van de samenleving, waar ze worden geconfronteerd met sociaaleconomische problematiek, zoals armoede, werkloosheid en lage opleidingsniveaus. Daarbij vormen ze ook nog eens onderdeel van het publieke debat en dat eist veel van hen in een toenemend pluriforme maatschappij.

Naar: NU.nl, op 25 februari 2018

Tekst 2

Politie in achterstandswijk handelt pragmatisch

In achterstandswijken wonen mensen van verschillende afkomst samen. Politiemensen werken daar vooral praktisch. Ze nemen nooit vooraf standpunten in op basis van geloof of cultuur. Wel proberen ze overlast, onveiligheid en misdaad tegen te gaan. De politie zoekt steeds weer naar nieuwe oplossingen voor (mogelijke) ruzies of botsingen tussen bevolkingsgroepen.
Wijkagenten werken daarbij samen met andere overheidsmensen, jeugdhulpverleners, woningbouwverenigingen en kerken en politieke partijen. De agenten staan altijd vooraan bij moeilijkheden in de samenleving. Ze komen daar maatschappelijke en economische problemen tegen, zoals armoede, werkloosheid en een lage opleiding. Daarbij wordt hun rol door de burgers soms kritisch besproken. Dat eist veel van hen in een maatschappij waarin steeds meer verschillen tussen mensen bestaan.

Opdracht
2

In tekst 3, een deel van een artikel van Willianne (5 havo) worden vier woorden te vaak gebruikt. Ze zijn gemarkeerd.
Herschrijf de tekst: vervang de herhaalde woorden door synoniemen of verwijswoorden, of laat ze weg.

Tekst 3

De eenzamen bij elkaar brengen

De re-integratie van gevangenen verloopt veelal moeizaam. Een oplossing voor dat probleem is dat gevangenen een tijdje zorgen voor een **hond** uit het asiel. Bij dit project wordt de hond *getraind* door een gevangene. De gevangene voelt vaak verbondenheid met de **hond** en de *training* blijkt veel gevangenen weer zelfvertrouwen te geven. Bovendien heeft de **hond** dan een baasje dat voor hem zorgt, waardoor de **hond** vrolijker wordt. Een **hond** die door een gevangene *getraind* is, blijkt naderhand ook veel makkelijker een baasje te krijgen. Zo hebben 206 van de 224 **asielhonden** na deelname aan het project een nieuw baasje gevonden.

Opdracht
3

Lees tekst 4, een deel van een artikel van Maurits (5 havo).
1 Noteer twee woorden die te vaak gebruikt worden.
2 Herschrijf de tekst en vervang de herhaalde woorden door synoniemen of verwijswoorden.

Tekst 4

Internet en privacy

De overheid houdt zich uiteraard bezig met het probleem van internet en privacy. De overheid komt echter meestal pas in actie als het misgaat. Voorbeelden van incidenten waarbij de overheid ingrijpt, zijn cyberpesten, financiële fraude en kinderporno op internet. De overheid heeft zelfs speciale politieteams opgezet om de privacy van de burger te beschermen. Maar dat is niet genoeg. Er moet ook wetgeving komen over internet en privacy. Ook daar is de overheid verantwoordelijk voor. Momenteel is een wet over 'wraakporno' op internet in de maak. Op die manier wil de overheid mensen beschermen tegen de wraakacties van hun ex-partners.

Ik kan/weet:

- ☐ waar ik op moet letten in mijn woordgebruik.
- ☐ variatie aanbrengen in woordgebruik om herhaling te voorkomen. 3F
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door het gebruik van juiste verwijs- en verbindingswoorden. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

9 Zinsbouw

Je leert:
- over zinnen aantrekkelijk formuleren.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Zinsbouw

Als je aantrekkelijk wilt schrijven, is behalve de woordkeus ook de zinsbouw een aandachtspunt. Hier volgen vijf aanwijzingen:
- Varieer in zinsopbouw; niet steeds: onderwerp – persoonsvorm – andere zinsdelen.
- Varieer in zinslengte en wissel enkelvoudige en samengestelde zinnen af.
- Zet woorden en zinsdelen die bij elkaar horen, zo dicht mogelijk bij elkaar.
- Gebruik zo veel mogelijk actieve zinnen: de bedrijvende vorm.
- Zorg voor duidelijke verbanden binnen de zinnen en tussen de zinnen (en de alinea's) door middel van voegwoorden, verwijswoorden en signaalwoorden.

Varieer in zinsopbouw.
Van nature begin je een zin vaak met het onderwerp (O). Daarna komt de persoonsvorm (P) en vervolgens een ander zinsdeel (A): *onderwerp – persoonsvorm – ander zinsdeel (OPA)*. Maar als alle zinnen beginnen met het onderwerp, wordt dat vervelend voor de lezer of luisteraar. Dus:
- Gebruik ook de volgorde *ander zinsdeel – persoonsvorm – onderwerp (APO)*.
- Maak zo nu en dan een vraagzin: *persoonsvorm – onderwerp – ander zinsdeel? (POA)*.
- In sommige teksten, zoals instructies, kun je zo nu en dan de gebiedende wijs (zonder onderwerp) gebruiken *(PA)*.

Varieer in zinslengte.
Te veel korte zinnen maken een tekst saai. Varieer dus in **zinslengte**. Dat kun je bijvoorbeeld doen door enkelvoudige en samengestelde zinnen af te wisselen. Bij samengestelde zinnen kun je hoofd- en bijzinnen afwisselen. Maar pas op:
- Als schrijver maak je eerder een zinsbouwfout in een lange zin dan in een korte.
- Lange (samengestelde) zinnen zijn voor een lezer moeilijker te begrijpen dan kortere (enkelvoudige) zinnen. Gebruik dus niet meer dan zo'n twintig woorden per zin. Knip lange zinnen in stukken, zodat er kortere zinnen ontstaan. Zorg er wel voor dat korte zinnen héle zinnen blijven: zet geen zinsgedeelten in een aparte zin. → ***zie Formuleren p. 246***
- Bijzinnen zijn lastiger voor de lezer dan hoofdzinnen; formuleer dus vooral hoofdzinnen.

Zet woorden en zinsdelen die bij elkaar horen, zo dicht mogelijk bij elkaar.
Een tekst leest gemakkelijker als woorden of zinsdelen die bij elkaar horen, ook dicht bij elkaar staan.

Een paar tips:
- Zet de persoonsvorm zo dicht mogelijk bij de andere werkwoorden van het gezegde.

Niet:	Wel:
Tegenstanders van kernenergie hebben zich uit protest tegen het transport van hoogradioactief afval in Midden-Duitsland aan het spoor vastgeketend.	*Tegenstanders van kernenergie hebben zich in Midden-Duitsland aan het spoor vastgeketend uit protest tegen het transport van hoogradioactief afval.*

- Zet het lidwoord, aanwijzend voornaamwoord of bezittelijk voornaamwoord zo dicht mogelijk bij het zelfstandig naamwoord waar het bij hoort.

Niet:	**Wel:**
De twee jaar terug door deze schaatscoach ondernomen poging tot matchfixing kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.	*De poging tot matchfixing, die deze schaatscoach twee jaar terug ondernam, kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.* Of liever nog: *Deze schaatscoach ondernam twee jaar terug een poging tot matchfixing. Dat kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.*

- Zet het onderwerp en de persoonsvorm (of het gezegde) zo dicht mogelijk bij elkaar. Gebruik in lange zinnen dus liever een nevenschikkend voegwoord (*want*, *maar*) dan een onderschikkend voegwoord (*omdat*, *hoewel*).

Niet:	**Wel:**
*Wie donderdag naar buiten gaat, moet zich goed kleden tegen de kou, **omdat** het KNMI als gevolg van de gure oostenwind de zeer lage gevoelstemperatuur van -17°C verwacht.*	*Wie donderdag naar buiten gaat, moet zich goed kleden tegen de kou, **want** het KNMI verwacht als gevolg van de gure oostenwind de zeer lage gevoelstemperatuur van -17°C.*

Gebruik zo veel mogelijk actieve zinnen.
Een zin met een werkwoordelijk gezegde kan in de bedrijvende of in de lijdende vorm staan. Een zin in de **bedrijvende vorm** heet een actieve zin; een zin in de **lijdende vorm** is een passieve zin (met een vorm van *worden* of *zijn*). Het lijdend voorwerp van de bedrijvende zin wordt in de lijdende zin het onderwerp. Het onderwerp van de bedrijvende zin wordt in de lijdende zin een bijwoordelijke bepaling met 'door'. In het algemeen is het beter om actieve zinnen te gebruiken. De lezer ziet dan meteen wie de handeling uitvoert.

Niet:	**Wel:**
Door het cabinepersoneel van KLM (bwb) / is / een 24-uursstaking (ow) / aangekondigd / voor een hoger salaris en minder werkdruk. (passieve zin)	*Het cabinepersoneel van KLM (ow) / heeft / een 24-uursstaking (lv) / aangekondigd / voor een hoger salaris en minder werkdruk.* (actieve zin)

In de volgende drie gevallen kun je de lijdende vorm wel gebruiken:

- als het onbekend, onbelangrijk of overduidelijk is wie de handeling uitvoert;

Niet:	**Wel:**
Onbekenden hebben vorige week het Spiegelmonument van Jan Wolkers zwaar beschadigd. (actief)	*Het Spiegelmonument van Jan Wolkers is vorige week zwaar beschadigd.* (passief, want de daders zijn onbekend)
Een bouwbedrijf gaat komend najaar de onbewoonbaar verklaarde huizen in deze straat renoveren. (actief)	*De onbewoonbaar verklaarde huizen in deze straat worden komend najaar gerenoveerd.* (passief, want wie de renovatie uitvoert, is onbelangrijk)
Vanwege het grote aantal ongelukken op dit deel van de A28 heeft de overheid de maximumsnelheid verlaagd naar 100 km/h. (actief)	*Vanwege het grote aantal ongelukken op dit deel van de A28 is de maximumsnelheid verlaagd naar 100 km/h.* (passief, want het is overduidelijk dat alleen de overheid dit kan doen)

- als je de handeling of het object van de handeling centraal wilt stellen in plaats van de handelende persoon;

Niet:	Wel:
Op 23 maart 2018 huldigde de koning alle Nederlandse medaillewinnaars van de Olympische Spelen in Pyeongchang in Paleis Noordeinde. (actief)	*Alle Nederlandse medaillewinnaars van de Olympische Spelen in Pyeongchang werden op 23 maart 2018 gehuldigd op Paleis Noordeinde.* (passief, want het gaat om de sporters en niet om de koning)

- als je daarmee onduidelijkheid kunt vermijden.

Niet:	Wel:
De bezoeker die de uitsmijter van de bar heeft gemolesteerd (actief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.*	*De bezoeker die door de uitsmijter van de bar is gemolesteerd* (passief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.* Of: *De bezoeker door wie de uitsmijter van de bar is gemolesteerd* (passief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.*

In de zin *De bezoeker die de uitsmijter van de bar heeft gemolesteerd* (actief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd* is het onduidelijk of de bezoeker de uitsmijter heeft gemolesteerd of andersom. In de lijdende vorm verdwijnt die onduidelijkheid.

Zorg voor duidelijke verbanden binnen de zinnen en tussen de zinnen door middel van voegwoorden, verwijswoorden en signaalwoorden.
Een tekst bestaat uit zinnen. Elke (enkelvoudige) zin is een mededeling. Kijk naar de drie mededelingen in het voorbeeld:
– *Kinderen met een taalachterstand zouden in de zomervakantie moeten deelnemen aan een zomerschool voor taal. Deze kinderen beheersen het Nederlands onvoldoende om de lessen te kunnen volgen. De kinderen presteren nu ver onder hun niveau.*

Tussen deze mededelingen bestaat een verband. Het is voor een lezer plezierig als de schrijver dat verband duidelijk aangeeft door middel van:
- verwijswoorden, die terugwijzen naar een woord of (een deel van) een zin;
- signaalwoorden. In de cursus Basis staan de veelvoorkomende tekstverbanden in een schema. Bij elk verband vind je een aantal signaalwoorden. → ***zie Basis p. 28***

Je kunt tussen de mededelingen uit het voorbeeld verband aanbrengen met signaalwoorden (*namelijk*) en verwijswoorden (*ze*, *waardoor*):
– *Kinderen met een taalachterstand zouden in de zomervakantie moeten deelnemen aan een zomerschool voor taal.* ***Ze*** *beheersen het Nederlands namelijk onvoldoende om de lessen te kunnen volgen,* ***waardoor ze*** *nu ver onder hun niveau presteren.*

Opdracht
1

Noteer van elke zin de zinsdeelvolgorde: OPA, APO, POA of PA.
1 De regering wil vijftig miljoen uittrekken om enkele belangrijke verkeersknelpunten in de autosnelwegen versneld aan te pakken.
2 Hoeveel loonsverhoging krijgen de buschauffeurs nu uiteindelijk dit jaar?
3 In *An Inconvenient Truth* beschrijft Al Gore de gevolgen van de klimaatverandering voor onze planeet.
4 Kan iemand mij precies uitleggen hoe de eindexamenscore in een cijfer wordt omgezet?
5 Niemand kan toch bezwaar hebben tegen het voeren van vogels in de winterperiode?
6 Raadpleeg uw arts bij eventuele klachten als gevolg van gebruik van dit medicijn.
7 Gingen Nederlanders tijdens de recessie na de kredietcrisis minder op vakantie?
8 Vanwege de kermis is het centrum van de stad niet bereikbaar via de Mauritslaan.
9 Wacht tot het rode licht gedoofd is; er kan nog een trein komen.
10 Zou de bank ons echt een hypotheek willen verstrekken van 300.000 euro?

Opdracht
2

Lees tekst 1, een deel van een beschouwing van Melchior (5 vwo) over reclame voor alcoholische dranken. In de tekst heeft elke zin de volgorde OPA. Herschrijf de tekst zó dat er variatie in de volgorde ontstaat. Je kunt ook vraagzinnen (POA) gebruiken. Je mag zo nodig enkele woorden toevoegen.

Tekst 1

Proost!

Schade door alcoholgebruik

Diverse studies hebben aangetoond dat reclame voor alcoholhoudende dranken ervoor zorgt dat mensen meer gaan drinken. Zowel volwassenen als jongeren worden erdoor verleid. Dat kan op latere leeftijd tot ernstige gezondheidsrisico's leiden. 10 tot 24 procent van de dementiegevallen wordt mede veroorzaakt door alcohol. Mensen die veel alcohol drinken, hebben bovendien bijna 4 procent meer kans op kanker.
De gevolgen blijven niet beperkt tot het terrein van de gezondheid. Alcohol speelt een rol bij 15 procent van de verkeersongevallen. Dat leidt in Nederland tot ruim 150 doden per jaar. Ook geweld en vernielingen zijn vaak aan drank gerelateerd.
Geweld, ongevallen en gezondheidsproblemen brengen de nodige kosten met zich mee. De financiële schade door alcohol wordt begroot op zo'n 2,6 miljard euro per jaar.

Opdracht
3

Deze (samengestelde) zinnen zijn veel te lang. Verdeel ze in kortere enkelvoudige of samengestelde zinnen.

1 Dat jongeren steeds meer vrije tijd doorbrengen met games of bingewatching en steeds minder lezen, is een uiterst zorgwekkende ontwikkeling, zeggen zowel mensen die de veranderingen in de maatschappij in de gaten houden als medische wetenschappers, die vrezen dat hersenen die veel beelden verwerken, minder goed de geschreven taal aankunnen en ervoor waarschuwen dat de fysieke gezondheid wordt bedreigd door slaapgebrek en onvoldoende doorbloeding van het lichaam.

2 Omdat bij het ouder worden iedereen rimpels krijgt doordat de huid alsmaar slapper wordt, heeft Vichy een nieuwe crème ontwikkeld met fyto-oestrogenen, die de aanmaak van de stof collageen stimuleert, zodat de huid strakker blijft, hetgeen gebleken is uit een smeerproef onder zestig vrouwen, bij wie de veerkracht van de huid ondanks hun tamelijk hoge leeftijd na zes maanden met maar liefst 32 procent was toegenomen.

3 In de Verenigde Staten zijn al diverse voorbeelden bekend van mensen die hartaanvallen of hersenbloedingen kregen en in enkele gevallen zelfs stierven door een teveel aan efedrine, een schadelijke stof die de laatste jaren steeds vaker in afslankmiddelen blijkt te zitten en die er weliswaar voor zorgt dat de gebruiker per week enkele kilo's vet verbrandt, maar die bij overdosering de bloeddruk gevaarlijk kan verhogen.

Opdracht
4

1 Welke van de zinnen *a* tot en met *f* staan in de lijdende vorm? Noteer de letters.

2 Zet de passieve zinnen in de bedrijvende vorm. Voeg zo nodig een onderwerp toe.

a Ondanks de verhoging van de maximumsnelheid naar 130 km/h wordt op autosnelwegen door veel automobilisten nog altijd te hard gereden.

b Na het eten van het pasteitje met wilde bospaddenstoelen zijn enkele gasten met maag-darmstoornissen naar de arts van het cruiseschip gegaan.

c De cd's die u op 16 juli bij ons besteld heeft, worden morgenavond door DHL bij u afgeleverd.

d Gistermiddag zijn de vrijwilligers bijgepraat over de gevolgen van de nieuwe privacywetgeving voor hun activiteiten.

e Op de website Taalwinkel.nl van de HvA en de UvA kunnen studenten van alles vinden over het schoolvak Nederlands: van formuleringsfouten tot tips voor schrijfvaardigheid.

f Bij winkeldiefstal zal in alle gevallen aangifte worden gedaan bij de politie.

Opdracht
5

Werk in tweetallen.

1 De zinnen *a* tot en met *f* staan in de bedrijvende vorm. Overleg met elkaar welke zinnen of zinsgedeelten beter in de lijdende vorm kunnen staan. Noteer waarom.

2 Zet die zinnen in de lijdende vorm.

a Bij de kraak in het Brabantse Oudenbosch hebben dieven vermoedelijk tussen de vijf en vijftien miljoen euro buitgemaakt.

b In verband met de carnavalsoptocht heeft de gemeente de gehele binnenstad afgesloten voor autoverkeer.

c Welke schrijvers heeft de jury dit jaar genomineerd voor de Libris Literatuurprijs?

d Linkse activisten hebben de voormalige woning van de vermoorde conservatieve politicus met witte verf beklad.

e In ons land kiest de bevolking eens in de vier jaar op een woensdag een nieuwe volksvertegenwoordiging.

f Vroeger bewaarde de Kunstuitleen de grotere kunstwerken in de oude molen aan de IJssel.

Opdracht
6

Lees tekst 2, een deelonderwerp uit een artikel van Douwe en Julia (6 vwo) over consumentenvuurwerk. In de tekst is er verband tussen (delen van) zinnen, doordat verwijswoorden terugwijzen naar eerder genoemde woorden of woordgroepen (het antecedent).

Noteer uit de volgende zinnen een verwijswoord. Zet erachter naar welk antecedent het verwijswoord terugwijst.

1 zin 2
2 zin 3
3 zin 4
4 zin 6
5 zin 7
6 zin 9
7 zin 11 (2x)
8 zin 14
9 zin 17 (2x)
10 zin 18

Tekst 2

Vuurwerk en het milieu

(1) Om te beginnen veroorzaakt vuurwerk luchtvervuiling. (2) Het afsteken ervan vult de lucht vooral met het voor de gezondheid schadelijke fijnstof. (3) De eerste twee uur van het nieuwe jaar is de concentratie daarvan wel veertig keer zo hoog als normaal. (4) Ook op 1 januari is die nog zorgwekkend: zeven tot acht keer zo hoog als normaal.

(5) Behalve luchtvervuiling is er ook bodem- en watervervuiling. (6) Knalvuurwerk bestaat vooral uit buskruit; siervuurwerk bevat daarnaast zware metalen als koper, barium en antimoon. (7) Daardoor geeft siervuurwerk meer kwalijke uitstoot dan knalvuurwerk. (8) In illegaal vuurwerk, naar schatting dertig procent van de totale hoeveelheid, zitten vaak nog andere gevaarlijke stoffen, zoals cadmium en perchloraat. (9) Als gevolg daarvan is illegaal vuurwerk het slechtst voor het milieu. (10) Alle vervuilende stoffen in de onverbrande vuurwerkresten en in de kleine stofdeeltjes dalen neer en komen dan eerst in de bodem terecht. (11) Vervolgens verplaatsen ze zich gaandeweg naar het oppervlaktewater, waar ze schade aanrichten. (12) Koper bijvoorbeeld is giftig voor de dieren die daar leven, en slecht voor de planten. (13) Bovendien worden zware metalen niet afgebroken door biologische processen. (14) Ze veroorzaken dus blijvende milieuschade.

(15) Ten slotte is er het afval. (16) Elk jaar zijn er ruim achthonderd vrachtauto's nodig om al het vuurwerkafval op te ruimen. (17) Dat bestaat hoofdzakelijk uit karton en papier, met de nodige onverbrande zware metalen erin. (18) Vooral die moeten snel worden opgeruimd, zodat er geen metaalresten in de bodem terechtkomen of wegspoelen naar het oppervlaktewater.

Opdracht
7

Kijk nog eens naar tekst 2. In de tekst komen signaalwoorden voor die tekstverbanden binnen of tussen zinnen aangeven. Beantwoord voor de genoemde zinnen de volgende twee vragen:

a Van welk verband is er sprake?
b Aan welk(e) signaalwoord(en) herken je dat verband?

Let op: sommige signaalwoorden zijn tevens verwijswoord.

1 binnen zin 3
2 tussen zin 4 en 3
3 het eerste en het tweede deel van zin 5
4 binnen zin 6 (2x)
5 tussen zin 7 en 6
6 binnen zin 7
7 binnen zin 8
8 tussen zin 9 en 8
9 tussen zin 11 en 10
10 binnen zin 12
11 tussen zin 13 en 12
12 tussen zin 14 en 13
13 binnen zin 16
14 binnen zin 18
15 tussen zin 1, 5 en 15

Opdracht
8

1 Schrijf een tekstje van minimaal 250 woorden over een van de volgende onderwerpen of een onderwerp van jouw keuze:
- Op wereldreis na je examen of eerst studeren?
- Verplicht sport op school?
- Wel of geen ontwikkelingshulp?
- Een baantje in het examenjaar
- Lenen voor je studie

Breng met verwijswoorden en signaalwoorden verband aan tussen de (delen van) zinnen. In je tekst moeten minstens vier verschillende verbanden voorkomen en minstens vier verwijswoorden.

2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot.
Noteer uit elkaars tekst de verwijswoorden en geef van elk verwijswoord aan wat het antecedent is.
Noteer vervolgens de signaalwoorden en geef van elk signaalwoord aan welk verband het aangeeft.

Ik kan/weet:
- ☐ waar ik op moet letten in de zinsbouw.
- ☐ variëren in zinsbouw en zinslengte.
- ☐ overbodig gebruik van de lijdende vorm voorkomen.
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door het gebruik van juiste verwijs- en verbindingswoorden. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

10 Uitdrukkingen

Je leert:
- over uitdrukkingen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Uitdrukkingen

Een **uitdrukking** is een zinsnede met een figuurlijke betekenis. Door in een gesproken of geschreven tekst uitdrukkingen te gebruiken, maak je de tekst aantrekkelijker voor het publiek.
Voorbeelden:
- *De huwelijkszwendelaar wist met zijn gladde praatjes de eenzame vrouw om de tuin te leiden.*
- *Als veel Nederlanders tegelijk een dagje naar het strand gaan, gooien lange files vaak roet in het eten.*
- *Door de actie #MeToo is duidelijk geworden dat belangrijke mannen in hun omgang met vrouwen geregeld over de schreef gaan.*

De uitdrukking *om de tuin leiden* betekent 'bedriegen', *roet in het eten gooien* betekent 'iets bederven; het plezier vergallen' en *over de schreef gaan* is 'iets doen wat niet mag; te ver gaan'.

Er zijn veel uitdrukkingen met woordparen:
- uitdrukkingen met twee **synoniemen** (tautologie) of woorden die ongeveer hetzelfde betekenen:
  - *Hoe je het ook wendt of keert, de overheid moet de burgers beschermen en daarin slaagt ze niet altijd.*
- uitdrukkingen met een **tegenstelling** (antithese):
  - *De meeste mensen kennen de brandnetel voornamelijk als een vervelende, prikkende plant, die je overal en nergens tegenkomt.*
- uitdrukkingen met **alliteratie** (beginrijm van medeklinkers):
  - *Na de verloren bekerfinale sloegen de boze supporters in het café waar ze zaten, de hele boel kort en klein.*
- uitdrukkingen met **eindrijm**:
  - *In het middeleeuwse verhaal van* Karel ende Elegast *moeten de leenmannen van Karel de Grote hun leenheer bijstaan met raad en daad.*

Naast uitdrukkingen met woordparen komen in deze paragraaf uitdrukkingen aan de orde met een voorwerp, met een dier en met een lichaamsdeel. Ook uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie, uitdrukkingen met oude naamvallen en voorzetseluitdrukkingen worden besproken.
De betekenis van uitdrukkingen vind je in het woordenboek, meestal bij het eerste zelfstandig naamwoord. Je kunt ook op internet zoeken.

Opdracht **1**

Lees tekst 1. Werk in tweetallen.

1 In de tekst zijn 17 uitdrukkingen onderstreept. Noteer ze en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *q* erbij.

2 De tekst bevat drie uitdrukkingen met woordparen, één in alinea 3 en twee in alinea 5. Neem ze over en noteer de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.

3 De tekst bevat ook twee spreekwoorden, waarvan één in de titel. Neem ze over en noteer de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
4 Voor lezers uit de brugklas zou deze tekst door het grote aantal uitdrukkingen moeilijk leesbaar zijn. Herschrijf alinea 4 (*Wie kaatst … blauwvingers*) voor een publiek van dertienjarigen. Vervang de uitdrukkingen en andere moeilijke woorden door eenvoudiger formuleringen.

a	aan het gevaar ontsnappen	*j*	nog heel lang; tot het eind der tijden
b	doen wat een ander zegt	*k*	ongewenst; ongepast
c	door eigen toedoen boos maken	*l*	te zeggen hebben; invloed hebben
d	eigenwijs en hoogmoedig zijn	*m*	ten einde raad; boos en teleurgesteld
e	geen raad weten	*n*	uiteindelijk; ten slotte
f	in de war	*o*	van de gelegenheid gebruikmaken
g	jaloezie veroorzaken	*p*	vergelden; straffen; de rekening vereffenen
h	met tegenzin akkoord gaan	*q*	zeer overtuigend spreken
i	niet toegeven		

Tekst 1

Boontje komt om zijn loontje

Een vete die al sinds de middeleeuwen bestaat zou de grondslag zijn van de naam Zwolse 'blauwvingers'. Naar het schijnt was Kampen rijk en de burgers waren trots op hun stad, die heel wat (1) in de melk te brokkelen had. De wijde omgeving moest (2) naar het Kampense pijpen dansen.

Er ontbrak echter één ding dat hun rivalen in Zwolle wel hadden: een klokkenspel in de kerktoren. En dat (3) gaf scheve ogen: de rijke Hanzestad Kampen mocht toch niet onderdoen voor het veel armere Zwolle. Nee, dat was (4) uit den boze.

Op een dag brandde de kerk van Zwolle af, maar het carillon (5) ontsprong de dans en Kampen wilde het maar wat graag kopen. Dat ging niet zonder slag of stoot, want die van Zwolle (6) zetten een hoge borst op en wilden aanvankelijk niet meewerken. Maar door geldnood gedreven boden de Zwollenaren (7) in arren moede de beiaard toch te koop aan voor een veel te hoge prijs. Even waren de Kampenaren (8) de kluts kwijt. Ze (9) praatten als Brugman, maar Zwolle (10) hield zijn poot stijf en (11) ten langen leste (12) gingen ze toch door de knieën, omdat ze de klokken heel graag wilden hebben. Ze bedongen echter wel dat zij mochten beslissen hoe ze het afgesproken bedrag zouden uitbetalen. Zwolle, dat lelijk (13) in zijn maag zat met de lege gemeentekas, moest die voorwaarde wel accepteren.

Wie kaatst, moet de bal verwachten. Zwolle had Kampen flink (14) tegen zich in het harnas gejaagd en de Kampenaren (15) zagen nu hun kans schoon om wraak te nemen. Ze betaalden het geld uit in zakken vol met vierduitenstukken. De Zwollenaren telden tot ze er letterlijk blauwe vingers van kregen. Zo (16) zetten de Kampenaren Zwolle zijn geldzucht betaald. (17) Tot in lengte van dagen hadden ze een mooie scheldnaam voor hun rivalen: blauwvingers.

Inmiddels dragen de Zwolse burgers die geuzennaam met eer. In de zomermaanden organiseert de stad de blauwvingerdagen, die wijd en zijd bekend zijn. Van heinde en verre komen de toeristen eropaf. Daarnaast zijn er de Zwolse blauwvingers, heerlijke koekjes met een prachtig verhaal.

Opdracht
2

1 Maak de uitdrukkingen *a* tot en met *j* compleet door een woord in te vullen. Kies uit: *blazen – gemazeld – gras – inslag – kruiken – kwel – maren – rad – verderf – wal.*
2 Zijn de uitdrukkingen gevormd met synoniemen of met tegenstellingen?
3 In welke uitdrukkingen is tevens sprake van alliteratie?

4 Zoek bij elke uitdrukking de juiste betekenis van 1 tot en met 10. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
Voorbeeld:
– *huis en … verlaten*
huis en haard verlaten = alles achterlaten wat je bezit

a	dood en … zaaien	1	ellende; narigheid
b	gepokt en …	2	goed geregeld en voor elkaar
c	in kannen en …	3	moorden en plunderen op grote schaal
d	kant noch … raken	4	op ongeregelde tijden; zo nu en dan
e	kommer en …	5	nergens op slaan; onzin zijn
f	mitsen en …	6	vaak voorkomend
g	schering en …	7	volkomen onkundig zijn; van niets weten
h	te hooi en te …	8	voorwaarden; bezwaren
i	van toeten noch … weten	9	zeer ervaren
j	voor galg en … opgroeien	10	zodanig je jeugd doorbrengen dat je crimineel wordt

Opdracht 3

Maak de uitdrukkingen compleet met een soort tegenstelling en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
Voorbeeld:
– *van de wieg tot het …*
van de wieg tot het graf = van de geboorte tot de dood

1	de lusten en de …	*a*	alles doen om iets gedaan te krijgen
2	Er zit kop noch … aan.	*b*	door mislukkingen
3	ergens heet noch … van worden	*c*	Elk logisch verband ontbreekt.
4	hemel en … bewegen	*d*	Het kan alle kanten uit gaan.
5	Het kan vriezen, het kan ….	*e*	in onzekerheid zitten over de afloop
6	met vallen en …	*f*	na zorgvuldig afwegen
7	na veel plussen en …	*g*	plezierige en minder plezierige zaken
8	tussen hoop en … leven/zweven	*h*	tegengesteld te zijn: elkaar niet kunnen verdragen
9	water en … zijn	*i*	voorzien worden van eten en drinken
10	zijn natje en zijn ... krijgen	*j*	zich ergens niets van aantrekken

Opdracht 4

Maak de uitdrukkingen compleet door een woord in te vullen, zodat er een uitdrukking met alliteratie ontstaat en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.

1	als puntje bij … komt	*a*	al zijn bezittingen
2	door roeien en … gaan	*b*	als het erop aankomt; uiteindelijk
3	door schade en …	*c*	door fouten te maken
4	Het is buigen of …	*d*	geen enkel bericht
5	kind noch … hebben	*e*	geen familieleden hebben
6	na lang wikken en …	*f*	het moet hoe dan ook gebeuren
7	op stel en …	*g*	je door niets laten tegenhouden
8	taal noch …	*h*	na lang afwegen/nadenken
9	zijn hele hebben en …	*i*	onbeschaamd
10	zonder blikken of …	*j*	onmiddellijk; dadelijk

Opdracht 5

Maak de uitdrukkingen compleet door een woord in te vullen, zodat er een uitdrukking met eindrijm ontstaat en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.

1	de tering naar de … zetten	*a*	commentaar krijgen in plaats van waardering
2	een aardje naar zijn … (hebben)	*b*	(dagelijkse) gang van zaken
3	handel en ...	*c*	iets accepteren of helemaal niets krijgen
4	het reilen en ...	*d*	de uitgaven aanpassen aan de inkomsten
5	hutje bij ... leggen	*e*	doen en laten; gedrag
6	in geuren en …	*f*	je verdiensten meteen weer uitgeven
7	slikken of …	*g*	met grote tegenzin
8	stank voor … krijgen	*h*	qua karakter op zijn vader lijken
9	tegen heug en …	*i*	samen de kosten dragen
10	van de hand in de … leven	*j*	uitvoerig en gedetailleerd

Opdracht
6

Vul de uitdrukkingen in de zinnen in. Je houdt vijf uitdrukkingen over.
bepakt en bezakt – bij hoog en bij laag volhouden – door dik en dun – dubbel en dwars verdienen – heg noch steg – jachten en jagen – met horten en stoten – open en bloot – over koetjes en kalfjes praten – pais en vree – steen en been klagen – te pas en te onpas – van haver tot gort – voor dag en dauw – zwart-op-wit

1 Ik woon nog maar net in deze enorme stad waar ik mijn hbo-studie ga doen en eerlijk gezegd weet ik er ….
2 Het is niet fatsoenlijk om de brieven van huisgenoten, vrienden of collega's ongevraagd te lezen, ook al liggen ze … op tafel.
3 De vakbonden wilden eerst hun achterban raadplegen, voordat ze de nieuwe cao-afspraken met de werkgevers … gingen zetten.
4 Na al die jaren ken ik mijn vriend Job … en het lijkt me onwaarschijnlijk dat hij bereid is om mee te doen aan een demonstratie tegen het kweken van proefdieren.
5 De Kamerleden vermoedden dat de minister-president op de hoogte was van de geheime afspraken tussen Shell en de Belastingdienst, maar die ... dat hij er niets van wist.
6 Je moet niet denken dat het in ons gezin altijd … is, hoor: van tijd tot tijd hebben we heus flinke ruzies.
7 Deze politica brengt … de bio-industrie ter sprake, zelfs als het debat over iets heel anders gaat.
8 Toen Mark op vakantie ging, stond hij al heel vroeg ... voor zijn ouderlijk huis klaar, omdat zijn vrienden ... wilden vertrekken om de file voor te blijven. (2x)
9 Jolene heeft haar plaats in de selectie …, want ze heeft keihard getraind op haar opslag en haar passing.
10 De omvorming van deze woonwinkelketen tot een modern bedrijf verloopt weliswaar …, maar langzamerhand wordt duidelijk hoe de formule er definitief uit gaat zien.

Opdracht
7

Werk in tweetallen.
1 Kies uit elk van de opdrachten 2 tot en met 5 één uitdrukking en gebruik die zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
Voorbeeld: – *paal en … stellen*
paal en <u>perk</u> stellen – Door zware straffen te geven, wilde de schoolleiding <u>paal en perk stellen</u> aan het spijbelgedrag van de bovenbouwleerlingen.

2 Zoek van elk type uitdrukking *a* tot en met *d* nog één voorbeeld dat niet in deze paragraaf staat, en gebruik de uitdrukking steeds zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
a met synoniemen
b met tegenstellingen
c met alliteratie
d met eindrijm

Opdracht
8

1 De uitdrukkingen *a* tot en met *n* bevatten een (gebruiks)voorwerp. Maak ze compleet door een woord in te vullen. Kies uit: *balk – banken – broekriem – doofpot – kam – kerfstok – klok – kous – loep – mand – mes – pan – vaatje – zakje.*
a de … aanhalen
b de … op de kop krijgen
c door de … vallen
d een duit in het … doen
e een veeg uit de … krijgen
f geld over de … gooien
g Het … snijdt aan twee kanten.
h iets aan de grote … hangen
i iets in de … stoppen
j iets niet onder stoelen of … steken
k iets onder de … nemen
l iets op zijn … hebben
m over één … scheren
n uit een ander … tappen
2 Kies drie uitdrukkingen uit en zoek zo nodig de betekenis op. Gebruik de uitdrukkingen in een tekstje van ongeveer 100 woorden, zodat de betekenis duidelijk wordt. Je mag zelf een onderwerp kiezen. Als je geen onderwerp weet, schrijf dan over 'misdaad'.

Opdracht 9

Werk in tweetallen. Jullie gaan een matchopdracht maken voor je klasgenoten over uitdrukkingen met dieren. Je kunt opdracht 2 uit deze paragraaf als voorbeeld gebruiken.

1 Kies tien van de onderstaande dieren en maak of zoek er een uitdrukking mee. Je mag het dier ook in het meervoud of als verkleinwoord gebruiken.
2 Noteer vervolgens de betekenis van de uitdrukkingen.
3 Zet de uitdrukkingen in alfabetische volgorde en nummer ze van 1 tot 10.
4 Zet de betekenissen in alfabetische volgorde en nummer ze van *a* tot en met *j*.
5 Wissel je matchopdracht uit met die van een ander tweetal en maak elkaars opdracht.
aap – adder – geit – haan – hond – kat – kip – koe – leeuw – luis – muis – mus – olifant – paard – schaap – slak – vis – vlieg – vlinder – zwijn

Opdracht 10

Werk in tweetallen. Jullie gaan een invulopdracht maken voor je klasgenoten over uitdrukkingen met lichaamsdelen.

1 Kies tien van de onderstaande lichaamsdelen en maak of zoek er een uitdrukking mee. Je mag het lichaamsdeel ook in het meervoud gebruiken.
arm – been – borst – duim – elleboog – hand – hoofd – knie – mond – oog – scheen – snor – tand – vinger – voet
2 Zoek de betekenissen van de uitdrukkingen.
3 Schrijf onder de tien uitdrukkingen een tekst van minimaal 100 woorden waarin je ten minste vijf van de uitdrukkingen gebruikt, maar laat de uitdrukkingen zelf weg. Zet op de plaats waar de uitdrukkingen passen steeds drie puntjes (...).
4 Wissel je invulopdracht uit met die van een ander tweetal en maak elkaars opdracht.

Opdracht 11

Onderstaande uitdrukkingen zijn afkomstig uit de Bijbel of de Griekse mythologie. Maak de uitdrukking compleet door het juiste zelfstandig naamwoord in te vullen en zoek bij de uitdrukking de juiste betekenis *a* tot en met *l*.
argusogen – as – gelach – liefde – lijf – onschuld – oog – samaritaan – spraakverwarring – wand – wet – wilgen

1	een Babylonische ...	*a*	diep ongelukkig zijn
2	een barmhartige ...	*b*	een dreigende waarschuwing; iets wat tot grote bezorgdheid stemt
3	met ... bekijken	*c*	een flinke ergernis
4	een doorn in het ...	*d*	een persoon die zich belangeloos over iemand anders ontfermt
5	zijn handen in ... wassen	*e*	een toestand in een vergadering, waarbij men elkaar niet meer begrijpt doordat iedereen door elkaar praat
6	een homerisch ...	*f*	een wet of regel waaraan niets valt te veranderen
7	de lier aan de ... hangen	*g*	met argwaan volgen; wantrouwend zijn
8	met de mantel der ... bedekken	*h*	schaterend, onbedaarlijk gelach
9	een ... van Meden en Perzen	*i*	uit barmhartigheid verzwijgen of goedpraten
10	een rib uit m'n ...	*j*	verklaren onschuldig te zijn
11	een teken aan de ...	*k*	voorgoed stoppen met dichten of een andere activiteit
12	in zak en ... zitten	*l*	wat heel veel geld kost of gaat kosten

Opdracht 12

Naamvallen ken je van het Duits: *der Mann – des Mannes – dem Mann – den Mann*. Tegenwoordig kom je die in het Nederlands bijna niet meer tegen. Een voorbeeld: *de* wordt in de tweede naamval *des* (soms: *der*) en *huis* wordt *huizes*: *de heer des huizes*.
Onderstaande uitdrukkingen bevatten oude naamvallen.
Zoek bij de uitdrukking de juiste betekenis *a* tot en met *j*.

1	de haren rijzen je te berge	*a*	betrouwbaar; oprecht handelend
2	heden ten dage	*b*	dan; als het een keer zover is
3	in den vreemde	*c*	in het buitenland
4	onverrichter zake	*d*	je bent echt geschokt en stomverbaasd
5	te goeder trouw	*e*	nu; tegenwoordig
6	te zijner tijd	*f*	officieel beschuldigen van
7	ten laste leggen	*g*	typisch; karakteristiek
8	ten voeten uit	*h*	zonder datgene gedaan te hebben wat men wilde

Opdracht
13

Gebruik de uitdrukkingen zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.

1 te allen tijde
2 te elfder ure
3 in koelen bloede
4 de plaats des onheils
5 mijns inziens
6 achilleshiel
7 oedipuscomplex
8 pyrrusoverwinning
9 sisyfusarbeid
10 tantaluskwelling

Opdracht
14

Voorzetseluitdrukkingen bestaan uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel ervoor en erachter: *met medeweten van, in tegenstelling tot, met het oog op*.
Sommige voorzetseluitdrukkingen kunnen worden vervangen door één voorzetsel. Maak daarvan gebruik als je een tekst schrijft voor jonge lezers:
– *Met het oog op de aanstaande verkiezingen heeft de gemeente een digitale kieswijzer gemaakt.*
met het oog op = vanwege

1 Vul de voorzetseluitdrukkingen aan met het juiste voorzetsel.
2 Kies acht uitdrukkingen uit en gebruik ze zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
3 Vervang de voorzetseluitdrukkingen zo mogelijk door één voorzetsel. Noteer letter en voorzetsel.

a	in aansluiting …	*i*	… gevolge van	*q*	… opzichte van
b	… aanzien van	*j*	… grond van	*r*	in overeenstemming …
c	in antwoord …	*k*	aan de hand …	*s*	in strijd …
d	… attentie van	*l*	… hoofde van	*t*	… tijde van
e	… behulp van	*m*	ter hoogte …	*u*	… uitzondering van
f	ten bate …	*n*	… ingang van	*v*	in verband …
g	… behoeve van	*o*	… koste van	*w*	in verhouding …
h	met betrekking …	*p*	… middel van	*x*	… weerwil van

Opdracht
15

1 Zoek vijf tv-reclames waarin een uitdrukking wordt gebruikt. Je mag ook advertenties uit kranten en tijdschriften nemen.
2 Zoek in kranten of tijdschriften vijf tekstfragmenten waarin een uitdrukking wordt gebruikt.

Opdracht
16

Schrijf een recensie van minimaal 250 woorden, waarin je ten minste vijf uitdrukkingen gebruikt. Ze hoeven niet uit deze paragraaf te komen.
Bedenk zelf een onderwerp. Als je niets weet, kies dan uit:

- een stichting of een hulporganisatie
- een computerspel
- een speelfilm
- je favoriete uitgaansgelegenheid
- (een cd of een optreden van) je favoriete band of zanger(es)

Opdracht
17

Kijk nog eens naar de laatste tekst die je geschreven hebt, of naar het spiekbriefje voor de laatste voordracht die je hebt gehouden.

1 Heb je uitdrukkingen gebruikt? Onderstreep ze dan en noteer zo mogelijk om welk soort uitdrukking het gaat.
2 Kijk in de tekst of je (nog meer) uitdrukkingen kunt verwerken. Herschrijf vijf zinnen uit de tekst met een uitdrukking erin.

Ik kan/weet:

☐ uitdrukkingen herkennen en gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

PERSOONLIJK
VIND IK WOLLIG
TAALGEBRUIK
VERHULLENDER
DAN 'N BIVAKMUTS

Loesje
Postbus 1045
6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Spelling

De meisjes wilden de kust zien.

Adriaan van Dis

Inhoud

Correct spellen is belangrijk. Een schrijver die spelfouten maakt, wordt niet serieus genomen. Als je een tekst geschreven hebt, moet je die dus altijd goed controleren. Daarbij kun je gebruikmaken van (digitale) hulpmiddelen: de spellingcontrole van Word, de Woordenlijst Nederlandse Taal, ook wel het *Groene Boekje* genoemd (woordenlijst.org), een (internet)woordenboek en websites over allerlei taaladviezen, waaronder over spelling, zoals taaladvies.net en onzetaal.nl. Maar iets opzoeken kost tijd en de spellingcontrole herkent niet alle spelfouten. Daarom is het handig als je de spellingregels beheerst.

1 Persoonsvorm

Je leert:

- over de persoonsvorm.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Correct spellen

Correct spellen is belangrijk, want veel lezers nemen een schrijver die spelfouten maakt, minder serieus. Je kunt de spellingcorrector van Word gebruiken, maar die geeft lang niet alle spelfouten in de tekst aan. Vooral foute werkwoordsvormen worden niet altijd herkend. Daarom is het belangrijk dat je de regels voor de werkwoordspelling beheerst.

Opdracht
1

Een sollicitatiebrief met veel spelfouten wordt vaak op de stapel *Afgewezen* gelegd. Vind je dat terecht? Waarom (niet)?

Theorie

Persoonsvorm

Elke zin heeft een of meer persoonsvormen. De persoonsvorm geeft het getal aan (enkelvoud of meervoud), de persoon (1e persoon = ik, wij/we; 2e persoon = jij/je, u, jullie; 3e persoon = hij, zij/ze, ze) en de tijd (tegenwoordige of verleden tijd). Het is belangrijk dat je de persoonsvormen in de zin kunt vinden, zodat je daarna de juiste spellingregels kunt toepassen om de persoonsvorm correct te spellen.
Je vindt de persoonsvormen door de zin van tijd te veranderen; de werkwoorden die mee veranderen, zijn persoonsvormen.
– *Mary <u>heeft</u> in haar leven nooit geschaatst, omdat ze bang <u>is</u> om te vallen.*
– *Mary <u>had</u> in haar leven nooit *geschaatste, omdat ze bang <u>was</u> om te *vielen.*
De asterisk (*) betekent: geen correct Nederlands.

De werkwoorden *heeft* en *is* veranderen, dus *heeft* en *is* zijn persoonsvormen. De werkwoordsvormen *geschaatst* en *vallen* kun je niet veranderen in *geschaatste* en *vielen*, dus zijn *geschaatst* en vallen geen persoonsvormen.

Tegenwoordige tijd
Spel de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd enkelvoud

- als ik-vorm als er *ik* bij staat; als er *jij* (of *je* waarvan je *jij* kunt maken) achter staat:
  – *ik beloof, ik word; beloof jij, word jij*;
- als ik-vorm + t (in alle andere gevallen):
  – *jij beloof<u>t</u>, jij word<u>t</u>, hij/zij beloof<u>t</u>, hij/zij word<u>t</u>, Melanie beloof<u>t</u>, Karst word<u>t</u>.*

Spel de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd meervoud als infinitief (hele werkwoord):
– *wij beloven, de spelers worden.*

Verleden tijd
Gebruik bij zwakke werkwoorden 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p:

- Als de letter voor de uitgang *-en* van het hele werkwoord een *t, x, f, k, s, ch* of *p* is, schrijf de verleden tijd dan als *ik-vorm tt + te(n)*:
  – *kuchen*: de *ch* staat in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p → *kuchte(n)*
- Als de letter voor de uitgang *-en* van het hele werkwoord een andere letter is, schrijf de verleden tijd dan als *ik-vorm tt + de(n)*:
  – *blozen*: de *z* staat niet in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p → *bloosde(n)*

Let op: de *e*, de *o* en de *aa* van 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p tellen niet mee.

De vervoeging van de *sterke werkwoorden* (die in de verleden tijd een andere klank krijgen) levert geen spellingproblemen op (bijvoorbeeld: *krijgen – kregen*). Sterke werkwoorden maak je langer om te horen of de laatste letter een *-d* of een *-t* is.
– de jongen *vond* (want: *vonden*); zij *zoekt* – zij *zocht* (want: *zochten*)
Onthoud: een persoonsvorm in de verleden tijd spel je nooit met *-dt*!

Voor al deze spellingregels kun je ook het Schema Werkwoordspelling op pagina 275 gebruiken.

Opdracht
2

De onderstreepte persoonsvormen zijn correct gespeld. Leg uit welke spellingregel is toegepast.
Voorbeeld:
– *Deze straatarme man beweert dat hij ooit als ondernemer in weelde leefde.*
beweert = pvtt, dus ik-vorm + t = beweer + t;
leefde = pvvt; de v van leven zit niet in 't (e) x - f (o) k s ch (aa) p, dus ik-vorm tt + de = leef + de.

1 Als de politie op achterlichten controleert, rijdt Melchior altijd een blokje om.
2 De kunstenaar boetseerde een beeld, dat hij later in een oven bakte.
3 Wanneer je niet harder traint, word je niet beter in je sport.

Opdracht
3

De onderstreepte persoonsvormen zijn niet correct gespeld. Leg uit welke spellingregel niet correct is toegepast. Noteer daarna de juist gespelde vorm.
1 Wat je nu weer beweerd, geloofd waarschijnlijk niemand.
2 Hoewel de schutter goed richte, mistte hij het doel.
3 De menigte juichde luid, toen de aanvoerder de kampioensschaal omhooghielt.

Opdracht
4

Zijn de onderstreepte persoonsvormen correct gespeld? Licht je antwoord toe door uit te leggen welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juist gespelde vorm.
1 Als het morgen ijzeld, ondervind het verkeer daar veel hinder van.
2 Jorrik vertoefte jarenlang in het buitenland, maar vestigde zich recentelijk in Drenthe.
3 Terwijl Karin de baby verschoond, stofzuigt Gert Peter de bovenverdieping.

Opdracht
5

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.
1 Komend voorjaar … (bloeien) deze struik waarschijnlijk voor het eerst.
2 Volgens mij … (raden) je de oplossing van het raadsel nooit.
3 Tijdens de les … (luisteren) Floor altijd stiekem naar liedjes op Spotify.
4 Wat … (gebeuren) er eigenlijk zoal in die oude loodsen?
5 Deze tolk … (beheersen) maar liefst zes niet-West-Europese talen.
6 'Ik … (wedden) telkens weer op de verkeerde kameel', klaagde Sindbad.

Opdracht
6

Noteer de persoonsvorm in de verleden tijd.
1 We … (denken) eerlijk gezegd al, dat je de weg kwijt was geraakt.
2 Afgelopen nacht … (razen) een zuidwesterstorm over het land.
3 Wat … (verwachten) je eigenlijk van de meet-and-greet met je idool?
4 Het VOC-schip … (vergaan) tijdens een novemberstorm voor de Spaanse kust.
5 De Wegenwacht … (slepen) de gestrande automobilist naar de dichtstbijzijnde garage.
6 Geen mens … (geloven) de sterke verhalen van Kevin over zijn avonturen in Afrika.

Opdracht
7

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige of de verleden tijd.

1. De vakbeweging … (eisen) morgen drie procent loonsverhoging, omdat de metaalsector dat volgens de bond wel … (verdienen).
2. Door onoplettendheid … (verpesten) Dénise laatst haar grammaticatoets, maar ze … (compenseren) de onvoldoende met een negen voor een schrijfopdracht.
3. … (Schaden) het de kwaliteit van de producten als de elektriciteit … (uitvallen)?
4. Enkele voetgangers … (bukken) zojuist en … (oprapen) een paar muntstukken op van de grond.
5. Als de trein weer eens … (uitpuilen), … (klagen) iedereen steen en been over de NS.
6. Toen de knappe prins haar op het voorhoofd … (kussen), … (ontwaken) de prinses.

Theorie

Importwerkwoorden

Engelse werkwoorden die in het Nederlands gebruikt worden, vervoeg je alsof het Nederlandse werkwoorden zijn.

- Schrijf in de tegenwoordige tijd: *ze relaxt*, *hij baseballt*, *jij jogt*. Gebruik zo nodig het woordenboek.
- Laat de Engelse uitgangs-e staan, als je uitspraakproblemen krijgt:
  – *breakdancen* – ik *breakdance*, hij *breakdancet*;
  – *gamen* – ik *game,* hij *gamet*;
  – *deleten* – ik *delete*, hij *deletet*.
- Gebruik in de verleden tijd gewoon ’t (e) x - f (o) k s ch (aa) p:
  – *breakdancen – zij breakdancete;*
  – *e-mailen – hij e-mailde*.

Voor deze spellingregels kun je ook het Schema Werkwoordspelling op pagina 275 gebruiken.

Opdracht
8

De onderstreepte persoonsvormen zijn correct gespeld. Leg uit welke spellingregel is toegepast.

1. Marlène surft elke zomer met haar vriendinnen op het IJsselmeer.
2. Sinds wanneer racet Max Verstappen in de formule 1?
3. Timco snowboardt al heel wat jaartjes en geeft nu ook anderen les.

Opdracht
9

De onderstreepte persoonsvormen zijn niet correct gespeld. Leg uit welke spellingregel niet correct is toegepast. Noteer daarna de juist gespelde vorm.

1. De laatste man tackelte de spits zo hard dat die geblesseerd van het veld moest.
2. Mary skatette vroeger elke week een rondje om haar woonplaats.
3. Vroeger downloaden mijn broer en ik altijd de nieuwste hits van internet.

Opdracht
10

Zijn de onderstreepte persoonsvormen correct gespeld? Licht je antwoord toe door uit te leggen welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juist gespelde vorm.

1. Terwijl Delilah babysitte, shopde haar zus de hele avond in Amsterdam.
2. Als de familie in de tuin barbecuedt, mixet zoon Jens altijd de cocktails.
3. Toen ze backpackte in Zuidoost-Azië, blogde Joëlle dagelijks over haar belevenissen.

Opdracht
11

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd.

1. Van der Poel … (finishen) straks opnieuw als winnaar van de Superprestige.
2. **…** (Joggen) Marlinde nog steeds elke zaterdagochtend in het Strijlersbosje?
3. In deze kliniek … (laseren) men de ogen van slechtzienden.
4. Het wordt tijd dat je even … (moven), Jill, want je staat steeds in de weg.

Opdracht
12

Noteer de persoonsvorm in de verleden tijd.

1 De chirurg … (faceliften) de actrice vorige week voor de tweede keer.
2 Vroeger … (hockeyen) mijn grootvader in het eerste van Kampong.
3 Op de catwalk … (showen) de mannequins de prachtige nieuwe creaties van Dior.
4 In de jaren negentig … (faxen) men regelmatig brieven en offertes, maar tegenwoordig wordt alles gemaild.

Opdracht
13

Noteer de persoonsvorm in de tegenwoordige of de verleden tijd.

1 Gabriëlle … (chatten) gisteren urenlang met een vriendin, terwijl haar zus zich op een proefwerk … (focussen).
2 Marcus … (rappen) nog altijd heel verdienstelijk en hij … (samplen) ook muziek voor deejays.
3 De chef … (lunchen) straks in een cafeetje en … (relaxen) daarna een uurtje op de bank in zijn kantoor.
4 Toen John in de laatste seconden de bal naar James … (passen), … (scoren) die de winnende driepunter.

Ik kan/weet:

☐ persoonsvormen in de tegenwoordige en verleden tijd correct spellen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

2 Overige werkwoordsvormen

Je leert:

- over werkwoordsvormen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 8 Spelling § 1 Persoonsvorm

Theorie

Overige werkwoordsvormen

Behalve de persoonsvorm zijn er nog andere werkwoordsvormen: de infinitief (het hele werkwoord), de gebiedende wijs, het onvoltooid of tegenwoordig deelwoord en het voltooid deelwoord.

Hoe spel je infinitief, gebiedende wijs, onvoltooid deelwoord en voltooid deelwoord?

- Spel de **infinitief** (inf) zoals die in het woordenboek staat: *hijgen, zingen.*
- Spel de **gebiedende wijs** (gw) als *ik-vorm*:
  – *Kom op tijd! Word nou eens volwassen!*
- Spel het **onvoltooid deelwoord** (od) als *infinitief + d(e)*: *hijgend(e), zingend(e).*
  – *Juanita gaat vrolijk lachend door het leven.*
- Het **voltooid deelwoord** (vd) komt meestal voor naast een vorm van *hebben*, *zijn* of *worden*:
  – *We hebben een huisje gehuurd (vd) in de duinen. De kinderen waren verdwaald (vd) op de grote kermis. Er wordt hier 's zomers veel gefietst (vd).*
  Het voltooid deelwoord van een sterk werkwoord eindigt meestal op *-en*:
  – *kijken:* De man had te diep in het glaasje *gekeken*.
  Gebruik voor het voltooid deelwoord van bekende zwakke werkwoorden de verlengproef: maak het werkwoord langer om te horen of de laatste letter een *d* of een *t* is: *verdwaald*, want *verdwaalde*; *gefietst*, want *gefietste*.

Als je twijfelt over de spelling van het voltooid deelwoord, kun je *'t ex - f o k s ch aa p* gebruiken. Als de letter voor de uitgang *-en* van het hele werkwoord een *t, x, f, k, s, ch* of *p* is, eindigt het voltooid deelwoord op *-t*; in andere gevallen op *-d*.

– *bluffen:* Het bleek dat hij heeft *gebluft* dat hij alle boeken voor zijn mondeling gelezen heeft.
– *dromen:* De bakker had *gedroomd* dat de vogels in zijn broden pikten.

Van een onvoltooid en een voltooid deelwoord kun je een **bijvoeglijk naamwoord** (bn) maken. Spel zo'n bijvoeglijk naamwoord zo kort mogelijk, net als gewone bijvoeglijke naamwoorden: *hoog – hoge*, dus: *gepoot - de gepote (bn) planten*, *besteed – de bestede (bn) bedragen*.

Voorbeelden:

– *De in het park wandelende (bn) stedelingen likten aan hun snel smeltende (bn) ijsjes.*
– *Op het slecht verlichte (bn) perron wachtten de reizigers op de verlate (bn) trein uit Maastricht.*

Maar (vanwege de uitspraak): het *gewitte (bn)* plafond, de *geredde (bn)* vluchtelingen.

De voltooide deelwoorden van sterke werkwoorden veranderen niet als ze bijvoeglijk gebruikt worden:

– *De immigrant was blij met zijn recentelijk verkregen (bn) staatsburgerschap.*

Importwerkwoorden
Engelse werkwoorden die in het Nederlands gebruikt worden, vervoeg je alsof het Nederlandse werkwoorden zijn. Dat geldt ook voor niet-persoonsvormen.
- Gebruik voor het voltooid deelwoord *'t (e) x - f (o) k s ch (aa) p*:
  - *relaxen*: *Ik heb een uurtje gerelaxt.*
  - *joggen*: *Gisteren heeft Helen nog gejogd.*
- Laat de Engelse uitgangs-e staan, als je uitspraakproblemen krijgt:
  - *breakdancen*: *Janice heeft vroeger gebreakdancet.*
  - *gamen*: *Heb je vandaag nog gegamed?*
- Spel het **onvoltooid deelwoord** als *infinitief + d(e)*:
  - *faken*: *Een zware blessure fakend schreeuwde de spits om een strafschop.*
  - *komen*: *Komende vanuit het noorden zochten de nomaden hun heil in warmere streken.*
- Spel het **bijvoeglijk naamwoord** zo kort mogelijk: *de gepamperde jongeren.* Laat ook hier de uitgangs-e staan, als je uitspraakproblemen krijgt: *de gefakete blessure*.

Voor al deze spellingregels kun je ook het schema Werkwoordspelling op pagina 275 gebruiken.

Opdracht
1

De onderstreepte werkwoordsvormen zijn correct gespeld. Leg uit welke spellingregel is toegepast.
Voorbeeld:
– *Bij een verstuikte enkel laat een arts meestal in het ziekenhuis een foto maken, omdat heel vaak de enkelband gescheurd is.*
verstuikte – *bn, gemaakt van het vd 'verstuikt' + e; 'verstuikt' eindigt op een t, want de k van 'verstuiken' zit in 't ex - f o k s ch aa p*
maken – *inf; vorm uit het woordenboek*
gescheurd – *vd; de r van 'scheuren' zit niet in 't ex - f o k s ch aa p, dus 'gescheurd' eindigt op een d*

1 De bestelde boeken waren gisterochtend nog niet afgeleverd.
2 In welk jaar is de verplichte autokeuring ingevoerd?
3 Woedend stortte de beledigde man zich op zijn uitdager.
4 Na de keiharde overtreding werd de gestrafte speler drie weken geschorst.

Opdracht
2

De onderstreepte werkwoordsvormen zijn niet correct gespeld. Leg uit welke spellingregel niet correct is toegepast. Noteer daarna de juist gespelde vorm.
1 Het gestrandde schip werd door drie sleepboten naar de haven gesleepd.
2 Koffie wordt vaak als een opwekkent middel beschouwt.
3 Diep teleurgestelt verlieten de supporters het stadion.
4 Een tiental voor de brand gevluchtte bewoners werd tijdelijk in een leegstaande gevangenis gehuisvesd.

Opdracht
3

Zijn de onderstreepte werkwoordsvormen correct gespeld? Licht je antwoord toe door uit te leggen welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juist gespelde vorm.
1 Terugkijkend op het incident concludeerde de Haagse burgemeester dat ze onvoldoende geïnformeert was.
2 Het gedoodde everzwijn werd naar restaurant *De uitgekookte vos* getransporteerd.
3 We keken afwachtend naar onze gearresteerde klasgenoten.
4 Wanneer de schade als gevolg van de bevingen wordt herstelt, wordt pas eind juni bekendgemaakt.

Opdracht
4

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: od, vd of bn. Schrijf daarachter het werkwoord in de juiste spelling.
1 Op de … (beschuldigen) vragen van de journalist antwoordde de rector … (ontkennen).
2 Volgens de leden hebben de … (verloten) prijzen bij hun club nooit veel … (voorstellen).

3 De pas … (planten) struikjes waren door de … (aanhouden) droogte helemaal … (verdorren).
4 Na afloop van de rellen sprak de woordvoerder … (verontschuldigen) over de rol van de … (inzetten) politieagenten.

Opdracht
5

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: pvtt, pvvt, inf of gw. Schrijf daarachter het werkwoord in de juiste spelling.

1 … (Vinden) maar eens een timmerman die je huis netjes en degelijk … (verbouwen).
2 Pas gisteravond … (worden) bekend welke minister de handelsmissie zou … (leiden).
3 '… (Worden) maar snel beter, Merlijn', zei Arthur, die niet kon … (wachten) tot de tovenaar zijn lessen … (zullen) … (hervatten).
4 De president … (begroeten) gisteren zijn Franse ambtsgenoot en … (leiden) hem naar de gereedstaande limousine, die hem naar het parlement zou … (vervoeren).

Opdracht
6

Noteer eerst de werkwoordsvorm van het werkwoord tussen de haakjes: pvtt, pvvt, inf, gw, od, vd of bn. Noteer daarna de juiste spelling.

1 De … (redden) slachtoffers werden naar het snel … (inrichten) noodhospitaal … (vervoeren).
2 Op het … (ondersneeuwen) marktplein … (vinden) u een … (aankleden) sneeuwpop, die door Haarlemse scholieren is … (vervaardigen).
3 … (Zuchten) en … (steunen) vanwege de extreme hitte … (strompelen) de volledig … (bepakken) militairen naar de kazerne.
4 Josh had zijn in elkaar … (flansen) werkstuk in een middagje bij elkaar … (googelen).
5 'Ende desespereert nimmer' … (luiden) de slogan van de Zwolse voetbalhooligans, hetgeen … (betekenen): … (wanhopen) nooit.
6 Marcia … (ploeteren) nog steeds hard voor … (aanspreken) resultaten, maar Justin heeft de middelbare school lekker … (freewheelen) … (doorlopen).

Opdracht
7

Spel de werkwoordsvormen correct.

1 Bij het afscheid van de directrice … (speechen) de bestuursvoorzitter en werd haar door de secretaresse een … (schitteren) collier … (overhandigen).
2 Op de zorgvuldig … (bemesten) akkers van de Afrikaanse boer … (groeien) momenteel helaas … (bedroeven) weinig graan.
3 Mijn broer heeft enkele bestanden … (deleten) die hij juist had moeten … (saven).
4 … (Afwisselen) ballen … (smashen) en … (volleren) hebben de dubbelspelers afgelopen zondag een uurtje … (trainen) op baan 6.
5 De schilder zei: 'Van het zojuist … (witten) plafond … (druppen) nog verf op de pas … (plaatsen) douchecabine.'
6 Eerst hebben de boeren … (speeddaten) met hun briefschrijfsters en vervolgens … (beslissen) ze met welke drie dames ze hun liefdesavontuur … (vervolgen).

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen de verschillende werkwoordsvormen.
- ☐ alle werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

3 Lastige gevallen in de werkwoordspelling

Je leert:

- over homofone werkwoordsvormen.

Je hebt afgerond:

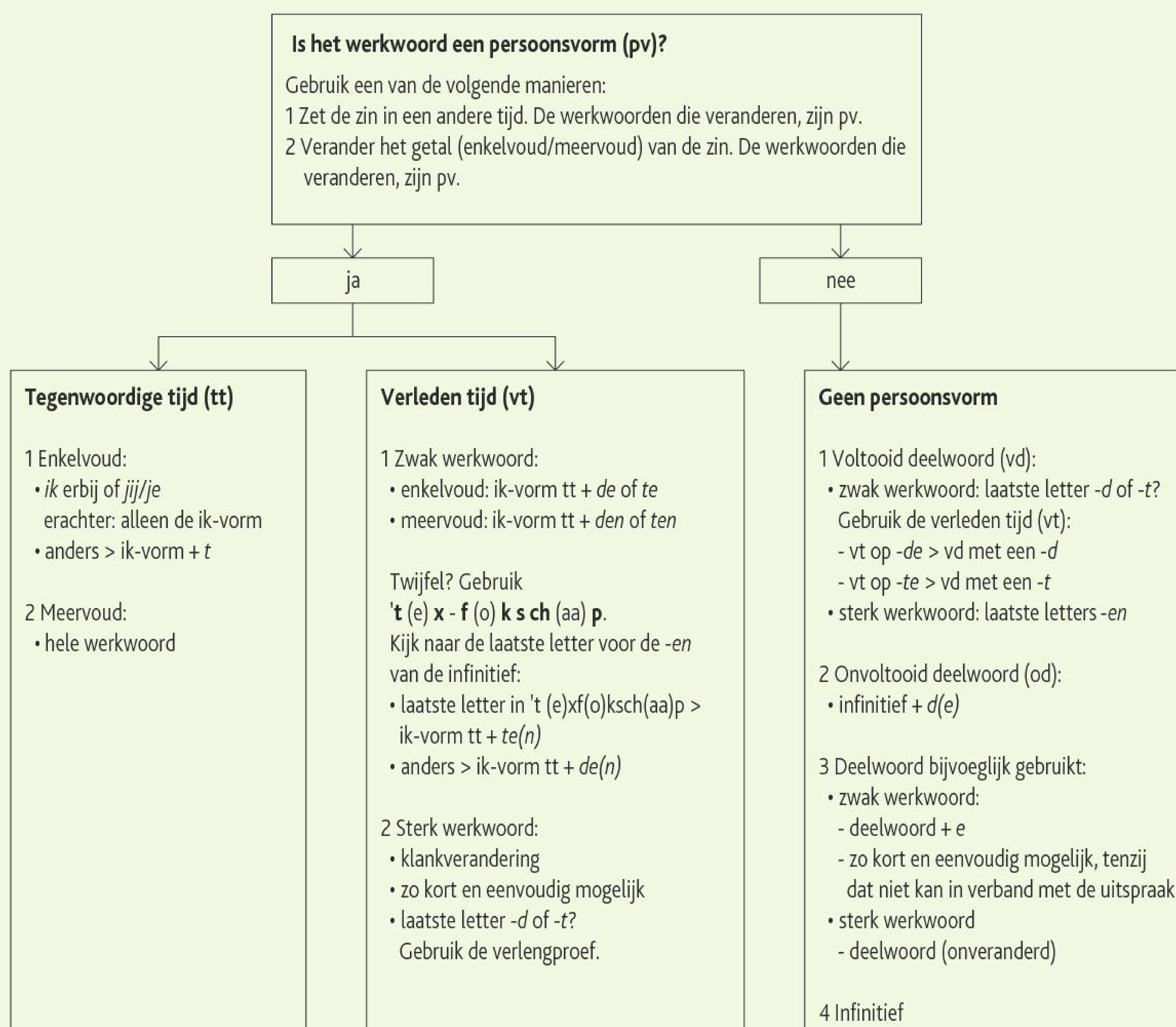
- Cursus 8 Spelling § 1 Persoonsvorm
  § 2 Overige werkwoordsvormen

Theorie

Homofone werkwoordsvormen

Sommige werkwoorden hebben vormen die hetzelfde klinken, maar anders geschreven worden: *vind – vindt; gebeurd – gebeurt; kosten – kostten; verraadden – verraden; verwoeste – verwoestte*. De neiging bestaat om in zulke gevallen de vorm te kiezen die de schrijver het bekendst voorkomt. Meestal is dat de vorm die het vaakst in teksten verschijnt. Maar als je foutloos werkwoordsvormen wilt spellen, moet je ook bij zulke lastige gevallen de spellingregels toepassen.

Schema Werkwoordspelling

-d of -dt?
Bij deze keuze gaat het om de persoonsvorm in de tegenwoordige tijd. Die spel je als *ik-vorm* of *ik-vorm + t*.
Stap 1: Bepaal welk onderwerp bij de persoonsvorm hoort.
Stap 2: Beslis met het Schema Werkwoordspelling op pagina 275 of je *ik-vorm* of *ik-vorm + t* moet spellen.
Onthoud: bij werkwoorden waar geen *d* in zit, krijg je nooit *-dt*. Een vorm als **besteldt* kan niet bestaan, want in *bestellen* zit geen *d*. De spellingcorrector van Word geeft dat ook aan.

-d of -t?
In dit geval gaat het erom vast te stellen of de werkwoordsvorm persoonsvorm tegenwoordige tijd (pvtt) is (*bestelt*) of voltooid deelwoord (vd): *besteld*.
Stap 1: Verander de zin van tijd. Een persoonsvorm verandert dan (*bestelt* → *bestelde*), een voltooid deelwoord niet.
Stap 2: Pas uit het schema op pagina 275 de regel voor pvtt of vd toe.

-de(n) of -dde(n), -te(n)of -tte(n)?
In dit geval gaat het erom of de werkwoordsvorm een persoonsvorm in de verleden tijd (pvvt) is of niet. Alleen bij pvvt komen *-dde(n)* en *-tte(n)* voor. In andere gevallen spel je vrijwel altijd *-de(n)* of *-te(n)*, behalve als de infinitief *-dd-* of *-tt-* bevat (*schudden, jatten*): *geschudde, gejatte*.
Onthoud:
alleen bij werkwoorden waar al een *d* of een *t* in de *ik-vorm* zit, krijg je *-dde(n)* of *-tte(n)*: *ik vermoed – hij vermoedde; ik zucht – wij zuchtten.*

Voor al deze spellingregels kun je ook het Schema Werkwoordspelling op pagina 275 gebruiken.

Opdracht
1

Onderstreep het onderwerp bij de vetgedrukte persoonsvormen en kies daarna de juiste vorm.

1 Geronimo weet nog niet wanneer hij zijn hbo-opleiding civiele techniek **afrond/afrondt**.
2 Onthoud goed dat ik van jou geen tegenspraak **duld/duldt**, mijn jongen.
3 Wie van de gegadigden **bied/biedt** meer voor dit schilderij dan 25.000 euro?
4 Als je graag mensen wilt helpen, waarom **meld/meldt** je je dan niet aan als vrijwilliger bij het Rode Kruis?
5 Verdachte, ik eis dat u mijn vraag onmiddellijk **beantwoord/beantwoordt**.
6 Je **brand/brandt** je vingers nog als je niet beter oppast.

Opdracht
2

Bepaal eerst of het werkwoord wel of geen persoonsvorm is. Onderstreep daarna de juiste vorm.

1 *wel / geen* pv Ik **vermoedde/vermoede** dat het binnenkort gedaan zou zijn met de welvaart van dit toeristische dorp.
2 *wel / geen* pv Waarom zou de politie hem niet toestaan zijn advocaat te **ontmoeten/ontmoetten**?
3 *wel / geen* pv **Aanvaard/Aanvaardt** je het bod van Rex op je stereo-installatie?
4 *wel / geen* pv Ook dit jaar wordt het kerstdiner voor de eenzamen **verzorgd/verzorgt** door de gezamenlijke kerken.
5 *wel / geen* pv De van diefstal **betichte/betichtte** man werd door twee beveiligers afgevoerd.
6 *wel / geen* pv Het ziet ernaar uit dat de haven langzamerhand **verzand/verzandt**.

Opdracht
3

Onderstreep de juiste vorm.

1 Het **gelandde/gelande** vliegtuig **werd/werdt** onmiddellijk door militairen **omsingeld/omsingelt**, waarna de soldaten de gegijzelde passagiers **bevrijdden/bevrijden**.

2 'Na zo'n totale make-over **herkend/herkent** een man zijn vrouw niet meer', zei de echtgenoot **lachend/lachent**. 'Dat **werd/werdt** mij door de organisator van de behandeling **beloofd/belooft**, en ik hoop dat hij gelijk heeft.'
3 De crimineel leeft al jaren onder een valse naam in Zuid-Amerika, maar hij **word/wordt** vast vroeg of laat **ontmaskerd/ontmaskert**, als een vakantieganger hem **herkend/herkent**.
4 Als je illegaal staatsgeheimen **download/downloadt**, **beland/belandt** je zeker in de cel.
5 Toegestroomde eilandbewoners **ontvreemdden/ontvreemden** op dit moment allerlei goederen uit het op de kust **gestrandde/gestrande** vrachtschip.
6 Op de **ontblootte/ontblote** arm van de brandweerman is te zien dat hij zich bij zijn gevaarlijke werk regelmatig **brand/brandt**.

Opdracht 4

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus acht zinnen.
1 bevrijd – bevrijdt
2 kleed – kleedt
3 vermoed – vermoedt
4 vind – vindt

Opdracht 5

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus acht zinnen.
1 beloofd – belooft
2 herkend – herkent
3 ontwikkeld – ontwikkelt
4 veranderd – verandert

Opdracht 6

Maak met elke vorm een zin van minstens acht woorden: in totaal dus acht zinnen.
1 besteden – besteedden
2 ontraadden – ontraden
3 vergrootte – vergrote
4 verwachte – verwachtte

Opdracht 7

Spel de werkwoordsvormen correct.
1 De pyromaan … (stichten) gisteren brand door een … (ontbranden) lucifer bij het rieten dak van een boerderij te houden.
2 … (Baden) in weelde … (leiden) de miljardair een teruggetrokken bestaan in zijn fraai … (inrichten) villa.
3 Ik ben … (verbijsteren), omdat de … (doodverven) kampioen in vijf wedstrijden acht punten heeft … (verspelen), maar de trainer … (verbazen) dat blijkbaar helemaal niet.
4 De kranten … (melden) afgelopen zaterdag dat Rijkswaterstaat de snelwegen vorig jaar … (verbreden), omdat er vaak auto's in de file stonden te … (wachten).
5 … (Onthouden) dat je niet … (verzekeren) bent, als je van die cirkelzaag de veiligheidskap of het spouwmes … (verwijderen).
6 De partijleider … (bestrijden) gisteravond met klem dat zijn partij momenteel plannen … (smeden) om de macht over te nemen.

Ik kan/weet:

☐ homofone werkwoordsvormen correct spellen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

4 Hoofdletters en leestekens

Je leert:
- over het gebruik van hoofdletters en leestekens.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Hoofdletters

Hoofdletters en leestekens maken een tekst beter leesbaar.

Je gebruikt een hoofdletter
- aan het *begin van een zin*; let op: als de zin met een apostrof begint, krijgt het tweede woord een hoofdletter:
  - *'t Zal koud zijn in 't water als 't vriest.*

  Let goed op met het gebruik van hoofdletters in zinnen met een *directe rede*:
  - *'Als ik hier druk,' zei cabaretier Toon Hermans, 'doet het daar pijn.'*
  - *'Ik krijg voor mijn verjaardag een scooter', zei Noa. 'Straks kan ik met mijn vriendin Irma achterop naar school rijden.'*

- bij persoonsnamen; als bij een achternaam met voorvoegsels geen voornaam of voorletter staat, schrijf je het eerste voorvoegsel met een hoofdletter; anders met een kleine letter:
  - *Hans van der Zande; H. van der Zande; de heer Van der Zande; Els van der Zande-de Laat;*

- bij namen van verenigingen, instellingen, bedrijven en diensten:
  - *Roda JC, Rode Kruis, Elsevier, Nederlandse Spoorwegen;*

- bij (afleidingen van) aardrijkskundige namen, bij namen van merken, historische gebeurtenissen, straten, hemellichamen, gebouwen, feestdagen en bij titels van boeken en films:
  - *Aruba, Zuid-Beveland, het rijke Westen, Amsterdam-Noord, Frans, Engelsman, Samsung, de Tweede Wereldoorlog, Vondelkade, de Grote Beer, de Sint-Bavokerk, Kerstmis* (maar informeel: *kerst*), *Suikerfeest, Moederdag, De donkere kamer van Damokles, De terugkeer van de wespendief.*

Met een kleine letter schrijf je namen van
- soorten: *een glaasje bordeaux, een stukje camembert;*
- historische periodes: *de middeleeuwen, het rationalisme;*
- afleidingen van feestdagen: *kerstboom, paasvakantie;*
- maanden: *juli, december;*
- dagen: *woensdag;*
- jaargetijden: *lente;*
- windstreken: *het noorden, het zuidwesten;*
- religies en afleidingen ervan: *christendom, islam, gereformeerden, katholiek, hindoeïstisch.*

Opdracht
1

Plaats in de zinnen de hoofdletters.
1 'ṫ is toch wat! vlak voor kerstmis is in londen een aanslag gepleegd.
2 zo'n lekker italiaans ijsje op een zonnig terrasje bij talamini vindt eline geweldig, maar een glaasje champagne met een stukje roquefort lust ze ook wel.
3 in deze vlaamse vleeshal, die van maandag tot zaterdag geopend is, doen moslims en katholieken gebroederlijk naast elkaar hun inkopen.
4 het komt niet vaak voor dat je in nederland een zonsverduistering meemaakt, maar het sterrenbeeld cassiopeia is wel altijd te zien.
5 's zomers regent het vaak in zuid-zweden.

Opdracht
2

Sommige woorden schrijf je soms met een hoofdletter en soms met een kleine letter. Wat is het betekenisverschil tussen de volgende woorden?
1 Bordeaux – bordeaux
2 Joden – joden
3 het Westen – het westen
4 Bijbel – bijbel
5 Chinezen – chinezen
6 Xantippe – een xantippe

Theorie

Leestekens

Hoofdletters en **leestekens** maken een tekst overzichtelijker. Alle regels voor de spelling en interpunctie (leestekens) steeds weer opzoeken kost veel tijd. Je moet ze kennen en foutloos kunnen toepassen.

Zo gebruik je de leestekens

Punt
Op deze plaatsen zet je een **punt**:
- aan het eind van een mededelende zin: *Jos was blij dat het bijna weekend was.*
- bij afkortingen: *G.L. Durlacher, enz., m.a.w.*

Let op:
- Schrijf initiaalwoorden (*pc*, *NS*) en letterwoorden (*TROS*, *pin*) zonder punten; die laatste worden als woord uitgesproken.
- Schrijf maten en gewichten zonder punt: *mg, dm, cl*.

Vraagteken
Een **vraagteken** gebruik je aan het eind van een letterlijk gestelde vraag:
– *Is er een tijd van komen en een tijd van gaan?*
– *'Wie speelt de hoofdrol in de laatste James Bondfilm?' vroeg Roger.*
Let op: in de indirecte rede gebruik je dus geen vraagteken:
– *Roger vroeg wie de hoofdrol speelt in de laatste James Bondfilm.*

Uitroepteken
Een **uitroepteken** gebruik je aan het eind van een zin met een bevel of uitroep:
– *Pas op voor zakkenrollers!*
– *'Geweldig gedaan. Wat een prachtig resultaat!'*
Let op: zet nooit meer dan één uitroepteken.

Komma
Komma's maken lange zinnen overzichtelijk. Op deze plaatsen zet je een **komma**:
- voor en na een bijstelling:
  – *Lucky Luke, de bekende stripfiguur, schiet sneller dan zijn schaduw.*
- tussen twee persoonsvormen:
  – *Als Luke in de strip even uitrust, geeft zijn paard Jolly Jumper commentaar op de gebeurtenissen.*

- tussen de onderdelen van opsommingen, maar niet voor 'en':
  - *Joe, William, Jack en Averell Dalton zijn bekende schurken uit die strip.*
- voor of na een aanspreking of een tussenwerpsel:
  - *Hé, Rataplan, ga eens uit de weg, domme hond!*
- (in lange zinnen) voor een voegwoord waarmee de bijzin begint:
  - *De Daltons zijn gearresteerd, omdat ze weer eens een bankoverval hebben gepleegd.*

Gebruik in korte samengestelde zinnen geen komma:
– *Wist je dat Billy the Kid uit de strip echt heeft bestaan?*

Puntkomma
Een **puntkomma** betekent *en*. Op deze plaatsen zet je een puntkomma:
- tussen zinnen die sterk met elkaar samenhangen:
  - *De afgelopen winter was nogal streng; met name in januari heeft het flink gevroren.*
- tussen delen van opsommingen, zeker als het om zinnen gaat:
  - *Een vakantie in de tent van Eurocamp heeft diverse voordelen: u verblijft op een camping met 4 of 5 sterren; er staat een compleet ingerichte tent voor u klaar; onze eigen medewerkers zijn aanwezig om u te helpen; er zijn geen kosten voor schoonmaak of borg; de prijs is altijd redelijk.*

Dubbele punt
Een **dubbele punt** gebruik je:
- om een opsomming aan te kondigen:
  - *Ons bungalowpark is van alle gemakken voorzien: een kampwinkel, ontbijtservice en diverse restaurants.*
- om een verklaring aan te kondigen:
  - *Op Utrecht Centraal zijn honderden reizigers gestrand: als gevolg van hevige sneeuwval rijden veel treinen niet.*
- om de directe rede aan te kondigen:
  - *De minister zei bij zijn aftreden: 'Ik vertrek om het ambt van minister niet te belasten.'*

Let op: na een dubbele punt volgt geen hoofdletter, behalve bij de directe rede.

Aanhalingstekens
Er zijn enkele en dubbele **aanhalingstekens**. Beide mag je gebruiken. Dubbele aanhalingstekens mogen vóór een citaat ook onderaan (op de schrijflijn) geplaatst worden, enkele staan altijd bovenaan.
– *„Volgens mij word ik ziek", zei Evelien.*

Aanhalingstekens gebruik je:
- bij een citaat:
  - *De roman* De avonden *van Gerard Reve eindigt met de beroemde zin 'Hij strekte zich uit en viel in een diepe slaap'.*
- bij een directe rede:
  - *'Het wordt tijd voor internationale onderhandelingen', merkte de diplomaat op.*
  - *'Dan moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen', zei de president. 'Op ministerieel niveau bereiken we niet wat we willen.'*

  In deze twee zinnen hoort de komma niet bij de gesproken tekst; die staat dus buiten de aanhalingstekens. In de volgende zinnen horen het vraagteken, het uitroepteken en de komma wel bij de gesproken tekst. Daar staan ze binnen de aanhalingstekens.
  - *'Als u het mij vraagt,' zei de diplomaat, 'wordt het tijd voor internationale onderhandelingen.'*
  - *De president vroeg: 'Moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen?'*
  - *'Moeten we een aantal regeringsleiders uitnodigen?' vroeg de president.*
  - *'Zet de ambassadeur direct het land uit!' beval de president.*

  Let op: bij het weergeven van gedachten gebruik je geen aanhalingstekens.
  - *De diplomaat dacht: het wordt tijd voor internationale onderhandelingen.*
- om aan te geven dat een woord een andere betekenis heeft dan normaal, bijvoorbeeld bij ironie:
  - *Dat de bouw van het sportcentrum niet opschiet, is het zoveelste 'succes' van de burgemeester.*

- als je het woord zelf bedoelt en niet de betekenis:
  – *Schrijf je 'onmiddellijk' met twee d's en twee l'en?*

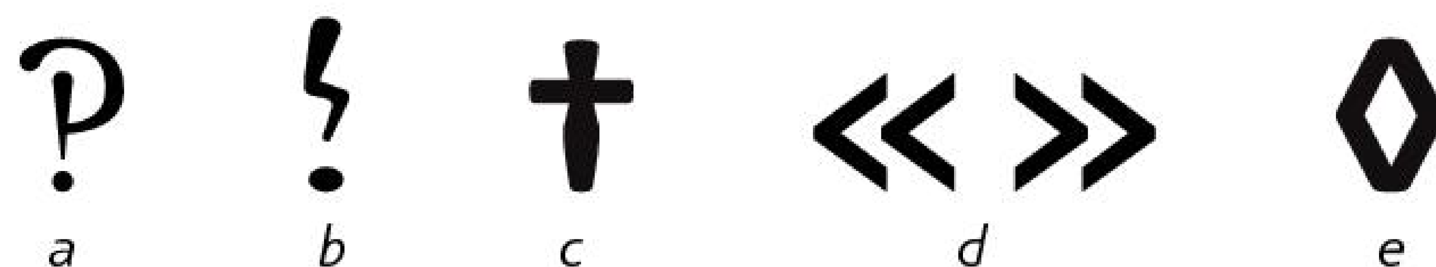
Haakjes
Informatie die je geeft als toelichting, uitleg of voorbeeld, plaats je tussen **ronde haakjes**:
– *Volgens het KNMI (Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut) vormt de opwarming van de aarde een groot probleem.*
Haakjes kun je beter zo min mogelijk gebruiken, want ze verstoren vaak de lopende tekst.

Beletselteken
Het **beletselteken** (drie puntjes) gebruik je:
- om een onderbreking of een pauze aan te geven:
  – *Ja, jij beweert dat nu wel, maar … hoe kan ik weten of het waar is?*
- aan het eind van een zin die niet af is; soms kan de lezer de zin zelf aanvullen:
  – *Er zijn daar talloze sportartikelen te koop: tennisrackets, hockeysticks, ski's …*
  – *Ik riep de koerier nog na: 'Zeg, denk nog even a…' Maar hij hoorde mij al niet meer.*
- om onvolledige citaten aan te duiden. Dat gebruik je bijvoorbeeld als je op het examen zinnen moet citeren:
  – *'Het zou (…) rond 1820.' (regels 300-306)*

Let op: als het beletselteken aan het eind van een zin staat, komt er niet nog een punt achter. Een vraagteken of uitroepteken blijft wel staan.

Opdracht
3

Je ziet hier vijf leestekens die niet tot de officiële spelling zijn doorgedrongen.
1 Zoek bij elk leesteken *a* tot en met *e* de juiste naam. Kies uit:
guillemet – interrobang – ironieteken – lozenge – obelisk
2 Zoek van elk leesteken op waarvoor het gebruikt had moeten worden.

Opdracht
4

Neem het woord voor het sterretje over en plaats het juiste leesteken erachter: komma, puntkomma of dubbele punt
1. Bij diarree voel je je meestal niet erg ziek * toch moet je wel oppassen voor uitdroging.
2. Als Marinka altijd zou komen trainen * zou ze zeker in Dames 1 kunnen spelen.
3. De rat wordt gerekend tot de knaagdieren * hetzelfde geldt voor de muis, de hamster en de cavia.
4. Laten we vandaag maar naar het strand gaan * voor morgen wordt regen voorspeld.
5. Dat gymtenue van onze school trek ik niet aan * omdat ik het foeilelijk vind.
6. Veel jongeren die beschikken over een zeker zangtalent * zoeken hun geluk in programma's als *Holland's Got Talent*.

Opdracht
5

Plaats in de zinnen de hoofdletters en de leestekens.
1. kun je me even helpen met die zware kist vroeg ferry van munster aan zijn broer lars die antwoordde weet je zeker dat je het niet alleen kunt ferry
2. de gereformeerde predikant van de pauluskerk hield wel van feta retsina sangria en chorizo iberico maar dansen als de griekse sirtaki en de spaanse flamenco waren hem een gruwel
3. volgens de telegraaf organiseert het rode kruis op moederdag aan de oever van de hollandse ijssel een picknick voor tienermoeders, waar naast amstel bier ook coca-cola geschonken wordt
4. had jij ooit gedacht vroeg lisette de vries aan mij dat meneer van dalen uit woede zijn designkast van pastoe in elkaar zou slaan
5. tijdens de werkweek in vlaanderen voerden we allerlei opdrachten uit we moesten een stuk duingebied opmeten met een waterpas we deden proefjes met slootwater uit diverse slootjes we zochten naar kogels uit de eerste wereldoorlog en gingen naar een theater in ieper

Opdracht
6

Plaats in tekst 1 de hoofdletters en de leestekens.

Tekst 1

De stem uit het wak

hulp riep loode hulp
met schaatsen en al was hij door het ijs gezakt hij klauwde zijn handen in de rand van het wak lang zou hij het niet meer houden de gruwelijke kou verstijfde hem en zijn vingers bevroren het ijs brokkelde af
hulp
hela riep de schoorsteenveger die langs kwam zijn ladder aan de schouder ben jij dat sjoerd
nee loode
loode wie
loode van rooie pierke haal me er uit ik verdrink
van rooie pierke riep de schoorsteenveger verbaasd die heeft toch alleen een dochter
ik verzuip
zeg eens loode riep de schoorsteenveger
loode gaf geen antwoord meer de schoorsteenveger haalde zijn schouders op en liep hoofdschuddend door
later in de taveerne zei hij tegen de waard rooie pierke heeft toch maar één kind een dochter
jawel zei de waard alleen maaike
dan had ik het goed zei de schoorsteenveger tevreden
de waard wond de klok op door aan de ketting te trekken
toen zei hij vroeger had hij ook een zoon maar die is verdronken bij het schaatsen
hoe heette die vroeg de schoorsteenveger
och zei de waard het is zo lang geleden dat weet ik niet meer

Uit: Herman Pieter de Boer, De vrouw in het maanlicht en andere zonderlinge verhalen. Kempen Uitgevers, 2006

Ik kan/weet:

☐ hoofdletters en leestekens correct gebruiken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Meervoudsvorming

Je leert:
- over het meervoud van zelfstandige naamwoorden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Meervoudsvorming

De meeste Nederlandse woorden hebben een meervoud op -*s* of op -*en*.

Meervoud op -s
Schrijf de -*s* aan een woord vast als de uitspraak correct blijft:
– *dominees, garages, goeroes, kolibries, logés, oevers.*

Schrijf om uitspraakproblemen te voorkomen *'s*:
- bij afkortingen: *hbo's, dvd's;*
- in woorden die eindigen op *a*, *i*, *o*, *u*, *y*, de klinkers uit het ezelsbruggetje: ik hou van ys → 's:
  – *taxi's, piano's, paraplu's, lama's, jury's;*
  maar: *etuis, bureaus, milieus, jockeys, cowboys, essays*; hier is geen uitspraakprobleem.

Meervouden met -en
Schrijf -*en* aan het woord vast: *klanten, paarden, wensen.*
Let op:
- klinkerweglating: *verhoor – verhoren;*
- medeklinkerverandering: *bies – biezen; laars – laarzen;*
  maar: *fotograaf – fotografen;*
- medeklinkerverdubbeling: *stok – stokken.*
  Als een woord eindigt op een *onbeklemtoonde -es*, -*et*, -*ik*, -*it*, verdubbelt de laatste medeklinker niet: *kievit – kieviten, stommerik – stommeriken, luiwammes – luiwammesen.*

Woorden op -*ie* krijgen soms een -*s* (*provincies, families*), maar in andere gevallen een -*n* (*poriën*) of -*en* (*industrieën*). Voor meervouden op -*n* of -*en* is de regel:
- klemtoon op -*ie* → meervoud met -*ën*: *industrie – industrieën.*
- klemtoon niet op -*ie* → meervoud met -*n*; trema op de *e* die er al staat: *porie – poriën.*

Meervouden met -s of -en en -s of -n
Er zijn woorden met twee meervoudsvormen, met -*s* en met -*en* (*sponsors – sponsoren, zoons – zonen*) of -*s* en -*n* (*gemeentes – gemeenten, methodes – methoden*).
Bij woorden op -*ee* met een meervoud op -*s* schrijf je de -*s* aan het woord vast: *chimpansees, dictees.* Bij een meervoud op -*en* komt er een trema op de -*e* van de uitgang -*en*: *ideeën, moskeeën*.

Meervouden met -eren
Een beperkt aantal woorden heeft een meervoud op -*eren*: *ei – eieren, rund – runderen.*

Vreemde meervoudsvormen
Oorspronkelijk Latijnse woorden hebben soms twee meervoudsvormen, maar niet altijd:
– *basis – bases* of *basissen;*
– *datum – data* of *datums*, maar niet *data's;*
– *medium – media*; alleen als het een tussenpersoon betreft: *mediums;*
– *antibioticum – antibiotica* en niet *antibioticums;*
– *chemicus – chemici* en niet *chemicussen.*

Opdracht
1

1 Op een website over correct spellen staat deze regel voor de meervoudsvorming:
De *s* wordt in het meervoud een *z* na de medeklinkers *l*, *m*, *n* en *r*: *hals – halzen*, *gems – gemzen*, *bons – bonzen*, *laars – laarzen*.
Gaat deze regel altijd op? Zo nee, noteer dan een of twee uitzonderingen.
2 Ook deze regel vind je op die website:
De *s* wordt in het meervoud een *z* na een lange klinker (aa – ee – oo – uu) of een tweeklank (au – ei – eu – ie – ij – oe – ou – ui): *baas – bazen, neus – neuzen*. Gaat deze regel altijd op? Zo nee, noteer dan een of twee uitzonderingen.

Opdracht
2

Homoniemen zijn woorden met meer dan één betekenis. Soms hebben die homoniemen in die verschillende betekenissen ook verschillende meervoudsvormen.
Noteer van onderstaande woorden twee verschillende meervoudsvormen en zet achter elke vorm de betekenis van het woord.

1 blad
2 portier
3 been
4 patroon
5 bal
6 middel

Opdracht
3

1 Wat is de overeenkomst tussen de woorden *financiën*, *hersenen* en *onkosten*?
2 Bedenk nog twee voorbeelden.
3 Wat is de overeenkomst tussen de woorden *melk*, *politie* en *muziek*?
4 Bedenk nog twee voorbeelden.

Opdracht
4

Kies het juist gespelde woord.

1 alpacas - alpaca's
2 centrums - centra's
3 entrees - entree's
4 families - familie's
5 hairsprays - hairspray's
6 kangoeroes - kangoeroe's
7 niveaus - niveau's
8 patés - paté's
9 radios - radio's
10 rallys - rally's
11 salades - salade's
12 trolleys - trolley's

Opdracht
5

Noteer het correcte meervoud: met -iën of -ieën.

1 amfibie
2 assurantie
3 categorie
4 epidemie
5 evangelie
6 genie
7 knie
8 kolonie
9 lelie
10 monarchie
11 olie
12 symfonie

Opdracht
6

Noteer het correcte meervoud: met -n, -en, -eren, -iën of -ieën.

1 aardappel
2 bacterie
3 binnenzee
4 bouwstof
5 economie
6 ei
7 geloof
8 groente
9 rund
10 verlof
11 voorvader
12 zetbaas

Opdracht
7

Onderstaande woorden hebben een afwijkende meervoudsvorm. Noteer het meervoud.

1 bewindsman
2 crisis
3 demograaf
4 gelid
5 kievit
6 lobbes
7 matrix
8 medicus
9 moeilijkheid
10 smid
11 viezerik
12 vlo

Opdracht
8

Noteer het meervoud van de volgende woorden.

1 coupé
2 flessenhals
3 hoofdstad
4 hyena
5 kalf
6 kiwi
7 liftboy
8 melodie
9 plateau
10 prostituee
11 reçu
12 tirade

Ik kan/weet:

☐ meervouden correct spellen. 2F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

6 Verkleinwoorden

Je leert:
- over verkleinwoorden.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Verkleinwoorden

Van veel zelfstandige naamwoorden kun je een **verkleinwoord** maken. Je gebruikt een verkleinwoord om aan te geven dat iets klein is, bijvoorbeeld *autootje* in de betekenis 'een kleine auto'. Maar er zijn nog meer redenen om een verkleinwoord te gebruiken:
- om aan te geven hoe gezellig het is: *een heerlijk weekendje weg*; *een terrasje pakken*: het verkleinwoord geeft de sfeer van dat moment aan;
- om te laten merken dat we iets of iemand lief vinden: *Dag schatje van me*;
- als eufemisme, om iets minder erg te laten klinken: *Hij heeft een buikje gekregen*;
- uit bescheidenheid, als understatement: *Dat heeft me wel een paar centjes gekost*;
- denigrerend, alsof iets weinig voorstelt: *Die paar spulletjes van jou haal ik straks wel op*.

Dit zijn de regels voor de vorming van verkleinwoorden:
- Achter het zelfstandig naamwoord zet je *-je, -kje, -pje, -tje* of *-etje*:
  – *kast – kastje, leuning – leuninkje, bloem – bloempje, deur – deurtje, plan – plannetje.*
- Korte klanken worden in het verkleinwoord soms lang:
  – *blad – blaadje, lot – lootje.*
- Bij woorden die op een klinker eindigen, is er meestal klinkerverdubbeling:
  – *lama – lamaatje, café – cafeetje, jojo – jojootje, reçu – reçuutje.*
  Maar: *kiwi – kiwietje, buggy – buggy'tje.*
- Afkortingen krijgen een apostrof: *dvd'tje, A4'tjes, 6'jes en 7'tjes.*

Opdracht

1

Lees tekst 1.

1 Met welke reden(en) uit de theorie gebruikt de dierenarts verkleinwoorden?
2 Welk effect hebben de verkleinwoorden op de eigenaresse van de kat?
3 '(...) een lief klein rekeningetje'. Waarom gebruikt de auteur hier een verkleinwoord?

Tekst 1

[...] Met mijn stoere kat ging ik naar de dierenarts [...]

'Alle poesjes hebben wormpjes, die krijgen ze nog mee uit het nestje', zei de dierenarts met grote ogen. 'En soms krijgen ze ook vlooitjes mee. En dan geven we druppeltjes, zo tussen de haartjes van het nekje. En dan gaan de vlooitjes dood.' Ik checkte voor de zekerheid even of ik niet toevallig veranderd was in een negenjarig kind met staartjes.
Nee. Maar vanwege mijn kat werd alles ineens met verkleinwoordjes gezegd. 'En nu moet ze een klein prikje, en dan gaat ze waarschijnlijk even piepen. Maar het duurt maar heel kort, en het is vlak onder haar velletje.' En daarna: 'Buikje voelt goed, oortjes zien er goed uit, en binnenkort gaat ze haar melktandjes wisselen.'
Tot zover het stoere imago van mijn kat. Het was alsof ik in een zoete wereld terecht was gekomen waar alle diertjes lief waren, behalve de vlooitjes, want die moesten dood.
[...]
'Wat heeft ze een mooi lang staartje', verzuchtte de dierenarts.
Ik had na al dit liefdevolle gekweel natuurlijk gehoopt op een klein lief rekeningetje.

Uit: Paulien Cornelisse, En dan nog iets, blz. 94-95. Atlas Contact, 2012

Opdracht
2

1 Noteer van de woorden 1 tot en met 10 en *a* tot en met *j* het verkleinwoord.
2 Welke woorden zijn volgens dezelfde regel vervormd tot verkleinwoord? Maak tweetallen.

Voorbeeld:
– *jasje* + *stadje* – beide woorden -*je* in de verkleinvorm.

1	bom	*a*	A4
2	cowboy	*b*	bikini
3	ding	*c*	borrelglas
4	haring	*d*	buggy
5	kijkgat	*e*	koning
6	piano	*f*	paraplu
7	pony	*g*	stroom
8	riem	*h*	tray
9	taxi	*i*	wang
10	tv	*j*	weg

Opdracht
3

In Nederlandse uitdrukkingen komt regelmatig een verkleinwoord voor. Vul onderstaande uitdrukkingen met het juiste verkleinwoord aan. Let hierbij op de spelling.

1 Jerry zet jaarlijks wat geld opzij, want hij heeft graag een … voor de dorst.
2 Voor Denise was het proefwerk Frans een … van een cent.
3 Toen ome Joop 25 jaar vrijwilliger was bij de club, werd hij door het bestuur in het … gezet.
4 We hebben uiteindelijk met 3-2 gewonnen, maar het was wel een … op zijn kant.
5 Als de directeur niet op school is, moeten de afdelingsleiders een … in het zeil houden.
6 Nu Jessica de Staatsloterij gewonnen heeft, willen al haar familieleden een … meepikken.
7 Ik woon al dertig jaar in Zwolle en ik ken de stad nu op mijn ….
8 Italië kent veel goede restaurants, maar Osteria Francescana in Modena is het … van de zalm.

Opdracht
4

Maak het verkleinwoord.

1	display	**6**	radio
2	hyena	**7**	sherry
3	logé	**8**	vakantiefilm
4	oefening	**9**	waterski
5	pudding	**10**	zon

Opdracht
5

Maak het verkleinwoord. Het gaat om enigszins afwijkende vormen.

1	app	**6**	sms
2	aspirine	**7**	soufflé
3	diner	**8**	staf
4	jongen	**9**	tiramisu
5	machine	**10**	vlo

Ik kan/weet:

☐ verkleinwoorden correct spellen. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

7 Tussenklank in samenstellingen

Je leert:

- over de tussenklank in samenstellingen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Tussen-s, tussen-e en tussen-en in samenstellingen

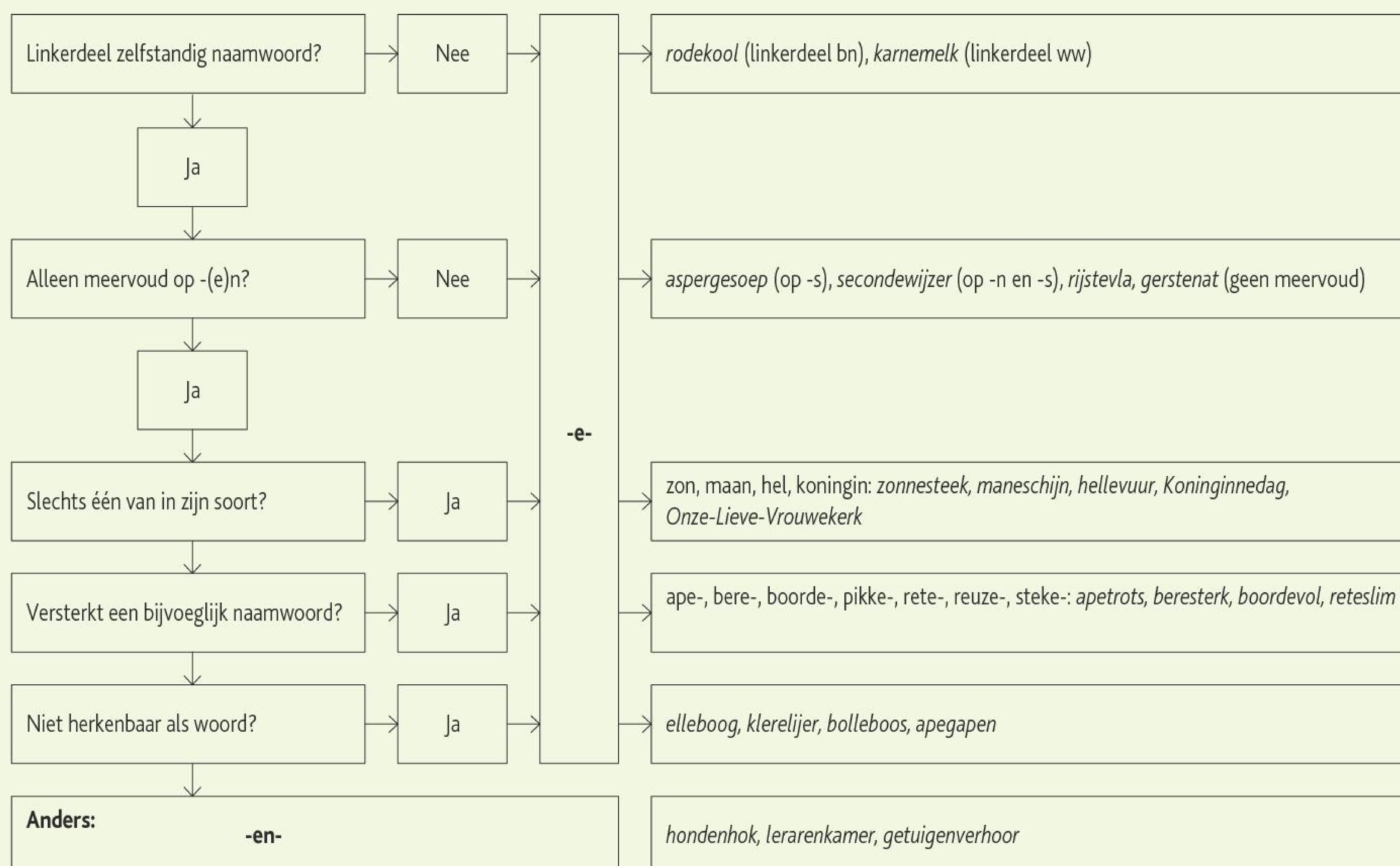
Sommige woorden kun je gewoon aan elkaar plakken als je een nieuw woord wilt vormen, bij andere moet je *-s-*, *-e-* of *-en-* tussen de woorden zetten.

Tussen-s

- Je schrijft de tussen-s als je hem hoort: *stadswacht, beroepsmilitair*
- Als het tweede deel van de samenstelling met een s-klank begint, is de tussen-s lastig te horen. Vervang dan het tweede deel en schrijf de *-s-* als je die in vergelijkbare samenstellingen hoort:
  - *personeelschef*, want: *personeelsbeleid*
  - *staatsschuld*, want: *staatskas*
  - *scheepsjournaal*, want: *scheepstoeter*
- Soms zijn twee manieren goed: *tijd(s)verschil / voorbehoed(s)middel*

Tussen-e of tussen-en

Met het volgende schema stel je eenvoudig vast of je de samenstelling met *-e-* of met *-en-* moet spellen:

Opdracht
1

Vul de woorden aan.
Voorbeeld:
– *Je schrijft …*
kapper…zaak, *want je schrijft ook kapper…*
kapperszaak, *want je schrijft ook kappersopleiding*
Je schrijft …
1 afdeling…chef, want je schrijft ook afdeling…
2 bruid…suite, want je schrijft ook bruid…
3 passagier…schip, want je schrijft ook passagier…
4 school…systeem, want je schrijft ook school…
5 station…straat, want je schrijft ook station…
6 vogel…soort, want je schrijft ook vogel…

Opdracht
2

De volgende woorden schrijf je met een *tussen-e*, maar de reden daarvan verschilt. Noteer per woord welke regel uit het schema is toegepast.
1 antilopekeutel
2 reuzegezellig
3 knarsetanden
4 zonnestraal
5 flierefluiter
6 armelui
7 roggebrood
8 horlogemaker

Opdracht
3

De volgende samenstellingen zijn correct gespeld. Leg uit waarom de spelling juist is.
1 brekebeen
2 groenteboer
3 paardenstal
4 snelheidssensor

Opdracht
4

De volgende samenstellingen zijn niet correct gespeld. Leg uit waarom. Noteer daarna de juiste vorm.
1 gedachtensprong
2 manenschijn
3 ontbijtsservice
4 verkiezingstrijd

Opdracht
5

Zijn de volgende samenstellingen correct gespeld? Licht je antwoord toe door te laten zien welke spellingregel (niet) correct is toegepast. Noteer daarna zo nodig de juiste vorm.
1 benzinepomp
2 jokkenbrok
3 secondewijzer
4 uitwisselingstudent

Opdracht
6

Maak samenstellingen. Plaats zo nodig een tussen-s.
1 dorp + kern
2 dorp + straat
3 geld + stroom
4 huisje + slak
5 kok + school
6 oorlog + slachtoffers
7 parel + snoer
8 publiek + jury
9 schip + schroef
10 schoonheid + salon
11 sport + schoen
12 televisie + show

Opdracht
7

Maak samenstellingen. Plaats zo nodig een tussen-e of tussen-en.
1 aspirine + doosje
2 beer + kuil
3 fiets + stalling
4 geboorte + kaartje
5 groente + soep
6 hoog + school
7 rijst + pap
8 rug + spraak
9 stoel + dans
10 tak + wijf
11 wieg + lied
12 zon + bank

Ik kan/weet:
☐ samenstellingen met een tussenklank correct spellen. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

8 Aan elkaar of los

Je leert:
- over aan elkaar of los schrijven.

Je hebt afgerond:
- Cursus 8 Spelling § 7 Tussenklank in samenstellingen

Theorie

Aan elkaar of los?

Samenstellingen schrijf je in het Nederlands in het algemeen aan elkaar. Soms komt er een liggend streepje tussen de delen.

Schrijf de volgende woorden aan elkaar:
- samenstellingen van twee of drie woorden:
  – *deurbel, vakantiehuis, lagelonenland;*
  – *autorijden, uiteenspatten, televisiekijken;*
  – *donkerblauw, kogelvrij, veelgelezen;*
  – *indiensttreding, teraardebestelling;*

- getallen tot duizend (in letters) en samenstellingen met *honderd* en *duizend*:
  – *vijfenveertig, zeshonderdvijftig, dertienduizend;*
  maar: *tien miljoen, drie miljard;*

- combinaties van een voorzetsel en een bijwoord:
  – *Hij woont hier heel dichtbij.*
  Let op: als na het voorzetsel een voornaamwoord of een zelfstandig naamwoord (met of zonder lidwoord) volgt, schrijf je voorzetsel en bijwoord los:
  – *Hij woont dicht bij mij (pers.vnw). Hij woont dicht bij het winkelcentrum (zn).*

- combinaties van of twee voorzetsels:
  – *voorin, achterop.*
  Let op: als na het voorzetsel een voornaamwoord of een zelfstandig naamwoord (met of zonder lidwoord) volgt, schrijf je de voorzetsels los:
  – *Max zat boven op hem (pers.vnw).*
  – *Bij lange reizen zit Els graag voor in de bus (zn), want achterin wordt ze altijd misselijk.*

- voornaamwoordelijke bijwoorden; die bestaan uit *er*, *hier*, *daar*, *waar* + voorzetsel:
  – *hieraan, waarvoor, erdoorheen, daartegenover.*
  Let op: de regel geldt niet voor 'voorzetsels' die deel uitmaken van samengestelde werkwoorden als *inpakken* of *afhangen*. Vergelijk:
  – *Maak je de surprise op zolder en pak je die daar in? Nou, dat hangt ervan af.*
  – *Ik neem in elk geval deze doos mee en stop de surprise daarin. (= in de doos)*
  – *Het cadeautje lag eerst op de tafel, maar het viel ervanaf.*

Opdracht 1

Leg het verschil uit tussen onderstaande tweetallen.

1	scheidsrechterstekort	– scheidsrechters te kort
2	rodewijnglazen	– rode wijnglazen
3	naaktportretschilderen	– naakt portretschilderen
4	zestienjarigen	– zestien jarigen
5	oudekaaskroket	– oude kaaskroket
6	perssinaasappelen	– pers sinaasappelen

Opdracht
2

Welke woorden schrijf je volgens dezelfde regel aan elkaar? Koppel het juiste cijfer aan de juiste letter en schrijf de bijbehorende regel erbij.

1	diepgravend	*a*	erachteraan
2	lagelonenlanden	*b*	grotestedenbeleid
3	samenkomen	*c*	hoogopgeleid
4	twaalfduizend	*d*	kennismaken
5	waaroverheen	*e*	vierendertighonderd

Opdracht
3

Schrijf de woorden waar nodig aan elkaar.

1	acht uur journaal	**7**	hoge verhuis kosten
2	dode hoek spiegel	**8**	in gebruik name
3	er over heen springen	**9**	internationaal onderzoek
4	garage bedrijf	**10**	maximum prijs
5	gebruik maken	**11**	peper dure schoenen
6	glazen plafond	**12**	politie agente

Opdracht
4

Schrijf woorden zo nodig aan elkaar. Plaats eventueel tussenletters.

1 Om half 11 kwam een zwaar beladen binnen vaart schip met een laad vermogen van negen honderd ton, dat maar moeizaam vooruit kwam, de Rotterdamse haven binnen varen.

2 De minister met lange termijn visie wil door middel van een school geld heffing voor basis school kinderen de enorme geldelijke tekorten op de onderwijs begroting verminderen.

3 Tijdens de voetbal interland plaatste Jari de bal midden in het straf schop gebied van de tegenstanders, maar zijn voorzet werd weg gekopt en de verdediging kon stand houden.

4 Met een nieuw lage druk gebied op komst en een zeer ongunstige weers verwachting heeft het KNMI code rood af gegeven; Rijks waterstaat zal morgen ochtend vrijwel zeker moeten sneeuw ruimen.

5 De toeristen waren al vlak bij het centrum, maar moesten op de wandel route er naar toe toch drie maal de juiste weg vragen.

6 Toen de directie secretaresse haar blote voeten op de koude tegels van de bad kamer vloer zette, zag ze nog juist op tijd een plas en stapte ze er over heen.

Ik kan/weet:

☐ wanneer ik woorden aan elkaar of los moet schrijven. 3F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

9 Liggend streepje

Je leert:

- over het gebruik van een liggend streepje.

Je hebt afgerond:

- Cursus 8 Spelling § 7 Tussenklank in samenstellingen
  § 8 Aan elkaar of los

Theorie

Liggend streepje

Het liggend streepje dient als **koppelteken**, als **weglatingsteken** en als **afbreekteken**.

Koppelteken
Gebruik een koppelteken in de volgende gevallen:
- in samenstellingen, tussen klinkers die je ook samen kunt uitspreken, de zogenoemde ‘botsende klinkers’: aa, ae, ai, au, ee, ei, eu, ie, ii, oe, oi, oo, ou, ui, uu en i+j, i+ij, e+ui: *diploma-uitreiking, placebo-effect, rente-inkomsten;*
  maar: *politieauto, televisieomroep, tostiapparaat;*
- in de naam van getrouwde vrouwen: *mevrouw Van Vilsteren-de Laat;*
- in woorden met de voorvoegsels adjunct-, aspirant-, assistent-, bijna-, chef-, collega-, ex-, interim-, kandidaat-, leerling-, niet-, non-, oud-: *adjunct-directeur, collega-docenten, ex-echtgenoot, interim-burgemeester, non-actief, oud-minister*;
- voor een hoofdletter: *anti-Russisch, on-Hollands, pro-Amerikaans; de regering-Merkel;*
- in combinaties van titels en beroepen: *schrijver-historicus, trainer-coach;*
- bij aardrijkskundige namen, of woorden die daarvan afgeleid zijn: *Latijns-Amerikaans, Nieuw-Zeeland, Noord-Brabander, 's-Heerenberg;*
- bij letters, cijfers, andere tekens en St of Sint/sint: *mbo-studie, 20+-kaas, $-teken, PvdA-kantoor, Sint-Maartensdijk, sint-vitusdans;*
- in woorden die anders onoverzichtelijk worden: *huis-aan-huisblad, woon-werkverkeer, ja/nee-vraag, massage-bed.*

Let op:
- Gebruik bij getallen in woorden een trema: *drieënzestig.*
- Als een beroepsnaam vergezeld wordt van een bijvoeglijk naamwoord, schrijven we die twee elementen los: *sociaal geograaf, klinisch bioloog.*

Weglatingsteken
Zet een streepje op de plek waar een *deel* van een woord is weggelaten: *hoofd- en bijzaken; scheikundedocenten en -studenten; keel-, neus- en oorarts;*
maar: *lager en voortgezet onderwijs.*
Je mag een woorddeel alleen weglaten als het in beide woorden dezelfde betekenis heeft.
Schrijf dus niet: *kranten- en koffiekoppen*.

Afbreekteken
Gebruik het liggende streepje als afbreekteken als een woord niet meer op de regel past.
Dit zijn enkele afbreekregels:
- Breek samenstellingen alleen af tussen de delen: *adoptie-kinderen, klinker-botsing, modellen-wedstrijd, tweede-hands.*
- Breek af tussen het grondwoord en een voor- of achtervoegsel: *herfst-achtig, karakter-loos, on-vriendelijk.*

Je mag woorden ook afbreken tussen twee lettergrepen, maar als je twijfelt over de juiste plaats, zet dan het hele woord op de volgende regel. Op die manier voorkom je fouten.

Opdracht
1

Sommige samenstellingen kun je op meerdere manieren uitspreken of in lettergrepen verdelen, waardoor ze twee betekenissen hebben: *dijkramp* → *dijk-ramp* of *dij-kramp*.

1 Welke twee betekenissen hebben de woorden *a* tot en met *f*?

2 Plaats in de woorden op de meest voor de hand liggende plaats een liggend streepje.

a bruidstaart
b gazonnetje
c lamspies
d reserveringen
e tabaksteler
f wetsuitlegging

Opdracht
2

Spel de volgende woorden correct.

1 anti abortuswet
2 anti epilepticum
3 anti fascisme
4 anti inbraakstrip
5 anti jeukzalf
6 anti militarist
7 anti oxidanten
8 anti Russisch
9 anti tankraket
10 anti westers

Opdracht
3

Maak van de volgende woorden zo mogelijk één woord. Plaats zo nodig een koppelteken.

1 cao + onderhandeling
2 correctie + opdracht
3 dvd + speler
4 jazz + zangeres
5 kant + en + klaar + maaltijd
6 macro + economie
7 massa + ontslag
8 netto + opbrengst
9 snelle + interventie + macht
10 snij + ijzer
11 tweede + klas + reizigers
12 zwart + wit + foto

Opdracht
4

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Laat weg wat je kunt weglaten. Plaats zo nodig een weglatingsstreepje.

1 auto handelaren en auto fabrikanten
2 effen stoffen en veelkleurige stoffen
3 binnen landse vluchten en buiten landse vluchten
4 vlees koeien en melk koeien
5 feest mutsen en feest neuzen
6 huwelijks kostuums en carnavals kostuums
7 carnavals feesten en carnavals optochten
8 vanille pudding, frambozen pudding en chipolata pudding
9 hoger beroeps onderwijs en middelbaar beroeps onderwijs
10 keel arts, neus arts en oor arts
11 gevraagd: docenten Frans en docenten Nederlands
12 gevraagd: wiskunde docenten en natuurkunde docenten

Ik kan/weet:

☐ koppeltekens, weglatingsstreepjes en afbreektekens correct gebruiken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

10 Trema, apostrof, accenttekens

Je leert:

- over trema, apostrof en het accentteken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 8 Spelling § 8 Aan elkaar of los
  § 9 Liggend streepje

Theorie

Trema (deelteken)

Het **trema** voorkomt uitspraakproblemen in woorden die geen samenstelling zijn.
Plaats het trema altijd op de eerste letter van de volgende lettergreep:
– *zee-en, dus zeeën; melodie-en, dus melodieën; pati-ent, dus patiënt; kopi-eren, dus kopiëren* (maar: *hij kopieert, gekopieerd); offici-ele, dus: officiële* (maar: *officieel).*
Let op bij:
– -eum: *linoleum*; -iing: *verfraaiing;* -cien: *opticien,* -ieus: *melodieus;*
– bea-, gea-, beo-, geo-, beij-, geij-: *beargumenteren, geantwoord, beoefenen, geopereerd, beijverd, geijzeld;* maar: geë-, geï- en geü-: *geëigend, geïllustreerd, geüniformeerd.*

Bij woordafbreking vervalt het trema. Vóór de letter waarop het trema staat, kan het woord in principe worden afgebroken.

Opdracht
1

Plaats waar nodig een trema.

1 beargumenteren	**6** geijsbeerd	**11** heroine
2 coordinatie	**7** geinfiltreerd	**12** industrieel
3 dubieus	**8** gelinieerd	**13** naief
4 efficient	**9** genitalien	**14** petroleum
5 elektricien	**10** heiig	**15** uitzaaiingen

Opdracht
2

Schrijf de zinnen over en plaats hoofdletters en trema's.
1 de paboers organiseerden een reunie in een ruine bij rotterdam.
2 hebben de kolonien hun financien wel op orde?
3 italie heeft al enige tijd een financieel probleem.
4 kunnen jullie wat meer varieren in de melodieen?
5 loes zei geergerd dat max zijn spullen niet had geordend.
6 op dit industriele complex maakt men een grote varieteit aan producten.

Theorie

Apostrof

De **apostrof** (') wordt gebruikt:
- als weglatingsteken op de plaats van een weggelaten letter:
  – *'s avonds (des avonds), 's winters, 's-Heerenberg, d'r tasje (haar tasje);*
  – *'t Gaat vannacht behoorlijk vriezen (Het gaat ...);*
  – *Truus' excuses, Lex' paraplu*; vergelijk: *het boek van Willem → Willems boek;*
- om uitspraakproblemen te voorkomen:
  – bij het meervoud: *papa's (spreek uit: pappaas), piano's, paraplu's;*
  – bij bezitsaanduidingen: *Lara's roddelrubriek, Theo's abonnement, Jiri's zwaard.*

Let op: meestal is er geen uitspraakprobleem; schrijf dan de *bezits-s* aan het woord vast: *Robs racewagen, tantes theeservies, mijn vaders boot.*
– in meervouds- en verkleinvormen en in afleidingen van letterwoorden en initiaalwoorden: *cd'tje, HEMA's, hbo'er, PvdA'er, soa's, vwo's, 65+'er, sms'je, ge-sms't.*
Let op: afleidingen van letterwoorden, die je als woord uitspreekt, schrijf je zonder apostrof (*havoër*) en in samenstellingen met een initiaalwoord zet je geen apostrof, maar een liggend streepje: *hts-student, PvdA-lid, 65+-pas.*
- bij verkleinwoorden op -y: *baby'tje.*

Opdracht
3

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Plaats hoofdletters en apostrofs.
1 da s niet zo mooi!
2 is trix tas bij haar val met de fiets beschadigd?
3 kochten de vwo ers een paar cd tje s?
4 mirjam s broer woont in brussel.
5 s nachts is het donker.
6 z n beide oma s zijn in de tachtig.

Opdracht
4

Schrijf aan elkaar wat aan elkaar moet. Plaats waar nodig een hoofdletter, een apostrof en/of een liggend streepje.
1 de wc bril moet vervangen worden.
2 in s heerenbroek vind je sport centrum adonis.
3 spelen de kinderen s middags cowboy tje en indiaan tje?
4 t is niet eenvoudig om een hbo studie af te ronden.
5 wat heeft de commissie dijsselbloem zoal bedacht?
6 zo n mooi boek had roxy s zus nog nooit gelezen.

Theorie

Accenttekens en cedille

Er zijn drie accenttekens: het **accent aigu** (streepje voorover: *é*), het **accent grave** (streepje achterover: *è*) en het **accent circonflexe** (dakje: *ê*):
- Accenttekens komen bijna alleen voor op de letter *e*: *café, carrière.*
- In enkele gevallen komen ze ook op andere letters, bijvoorbeeld: *tambour-maître.*
- Om klemtoon aan te geven, gebruik je het accent aigu. Zet het accent dan op de eerste twee klinkers van de lettergreep:
  – *Hij is volgens mij dé persoon om hier orde op zaken te stellen.*
  – *Jos heeft alleen ruzie met zijn óúdste broer en niet met de jongste.*
- Plaats, als er een uitspraakprobleem dreigt, accenten op het telwoord *één (1)*, maar niet op hoofdletters: *Juliette heeft één scooter en twee fietsen. Eén scooter of twee?*
  Maar: *Kan een van jullie de deur even dichtdoen?* (zonder accenten)

De cedille onderaan de *c* (*ç*) zorgt ervoor dat een *c* als *s* klinkt, wanneer die voor een *a*, *o* of *u* staat (*reçu, Curaçao*). Normaal klinkt de *c* in die gevallen als *k*: *carnaval, correct.*

Opdracht
5

Spel correct. Plaats zo nodig een accent of een cedille. Gebruik eventueel een woordenboek.

1 controle	**5** een Francaise	**9** Leuk, he?
2 de premiere	**6** een glas rose	**10** nachtcreme
3 drie etages	**7** enquetes	**11** onze logee
4 een deja vu	**8** in haar neglige	**12** zondere gene

Ik kan/weet:

☐ trema's, apostrofs en accenttekens correct gebruiken. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

11 Getallen

Je leert:
- over het schrijven van getallen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

De schrijfwijze van getallen

Cijfers en getallen schrijf je soms met letters en in andere gevallen in cijfers.

Letters gebruik je voor
- hele getallen van één tot en met twintig: *acht, negentien, zesde, achtste;*
- de tientallen tot honderd: *vijftig, zeventig, dertigste;*
- de honderdtallen tot duizend: *achthonderd, driehonderdste;*
- de duizendtallen tot twaalfduizend: *negenduizend, tienduizendste;*
- de getallen miljoen, miljard, biljoen enzovoort: *zeven miljoen* (los!), *negen miljardste* (los!).

Bij grote getallen kun je cijfers en woorden combineren: *34 duizend*, *143 miljoen*, *26 miljard*.

Cijfers gebruik je voor
- getallen boven de twintig, uitgezonderd de tientallen en honderdtallen: *35 miljoen, de 24*[e] (24e , 24ste) voorstelling, 92 gasten;
- exacte waarden, zoals maten, gewichten, temperaturen, bedragen, telefoonnummers, data, adressen, percentages, rekeningnummers, jaartallen, exacte tijdstippen: *67 liter, 45 meter, 4 kilo, 37 °C, € 7,85, 10 mei 1996, Schilderskade 66, 12% of 12 procent, groep 6, paragraaf 4.5, om 16.00 uur* (*vier uur* geeft de tijdsduur aan).

Let op:
- Schrijf breuken los (*twee derde: ²/₃, vier zeven achtste: 4⁷/₈; maar: tweeënhalf*), behalve in een samenstelling: *driekwartsmaat, tweederdemeerderheid.*
- Als in een zin grote aantallen van iets in cijfers staan, gebruik je in die zin ook cijfers voor kleine aantallen van datzelfde iets:
  – *Van de 35 apen werden er 8 ziek, maar de twee verzorgers hadden nergens last van.*

Opdracht
1

Maak van de cijfers letters waar dat moet.
1. In ons land is de maximumsnelheid 130 kilometer per uur.
2. Ze zong ‘2 emmertjes water halen’, ‘3 maal 3 is 9’ en ‘Vader Abraham had 7 zonen’.
3. In de oorlog, die ruim 3 jaar duurde, vielen 5346 slachtoffers.
4. De expeditie begint in 2024 op 2e pinksterdag om 11 uur.
5. Van de 34 voorstellen in de ideeënbus waren er maar 5 de moeite waard.
6. Omdat we vandaag 25 jaar bestaan, krijgt elke 25ste bezoeker een presentje.
7. Vanwege de temperatuur van min 15 °C kwam ¾ deel van de toeschouwers op 13 december niet opdagen voor de voorstelling van 21.00 uur .
8. De 300 geënquêteerden moesten 31 vragen beantwoorden op een 5-puntsschaal.

Ik kan/weet:
- ☐ wanneer ik getallen als cijfers of in letters moet weergeven.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

12 Sommige of sommigen?

Je leert:

- over zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

Zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden

Telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden worden soms zelfstandig gebruikt. In dat geval spel je ze soms met een -*n* op het eind.

Telwoorden
Woorden als *sommige, vele, enkele, beide* schrijf je met een -*e*
- als ze bijvoeglijk gebruikt worden:
  – *vele genodigden, enkele leerlingen, de weinige bezoekers;*
- als ze betrekking hebben op *zaken* of *dieren*:
  – *Van die mooi beschilderde matroesjka's heb ik er enkele gekocht.*
  – *Die exotische vogels zijn prachtig, maar de meeste zijn niet te koop.*

Woorden als *sommige, vele, enkele, beide* schrijf je met -*en*
- als ze zelfstandig worden gebruikt én betrekking hebben op personen:
  – *Slechts weinigen zijn werkelijk van de situatie op de hoogte.*
  – *Enkelen van ons waren in bezit van een museumjaarkaart.*
- Let goed op: als het woord betrekking heeft op personen die al eerder genoemd zijn in *dezelfde zin*, kun je -*e* schrijven als je het woord achter het telwoord kunt invullen:
  – *De klanten van de KLM toonden zich ontevreden en enkele (klanten) dienden zelfs een klacht in.*

  Maar anders niet:
  – *'U kunt beter opstappen', merkten de aandeelhouders op, die allen vonden dat de bestuursvoorzitter veel foute beslissingen had genomen.*

Let op: *tientallen*, *honderden*, *(tien)duizenden*, *miljoenen* en *miljarden* schrijf je altijd met -*en*:
– *De oppositie had honderdduizenden demonstranten naar de hoofdstad gelokt.*

Bijvoeglijke naamwoorden
Bijvoeglijke naamwoorden schrijf je met een -*e* (*zieke koeien, de aanwezige journalisten*), maar als ze zelfstandig gebruikt worden én personen in het meervoud aanduiden, schrijf je ze met -*en*: *doven en slechthorenden, ouden van dagen, de geslaagden*.

Opdracht
1

Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 De spelers mochten in de kampioenswedstrijd alle(n) enige(n) tijd meespelen.
2 Zie je die goudvissen daar in de vijver? Enkele(n) zijn volgens mij ziek.
3 De kelner liet drie dienbladen met tientalle(n) kopjes vallen, waardoor de meeste(n) in stukjes braken.
4 Veel havoërs zijn geslaagd en sommige(n) zelfs met een acht gemiddeld.
5 Alex en Miriam zijn de enige(n) uit de klas die niet op het kerstgala waren.
6 Zijn de zeehond en de walvis beide(n) zoogdieren?
7 Sommige(n) deelnemers aan de puzzelrit kregen een aandenken, maar niet alle(n).
8 Van de gestolen laptops werden er enige(n) op Marktplaats te koop aangeboden.
9 Mijn ouders zijn al ver in de zeventig, maar gelukkig zijn beide(n) nog goed gezond.
10 Mijn ouders zijn al ver in de zeventig, maar gelukkig zijn ze beide(n) nog goed gezond.

Opdracht
2

Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 Onze kat had vijf jongen gekregen, maar de kleinste(n) waren na een dag al dood.
2 Voor kinderen is die film misschien wel leuk, maar voor volwassene(n) is er niks aan.
3 Gezonde(n) mensen vinden veel gemakkelijker werk dan mindervalide(n).
4 Het Leger des Heils verzorgt maaltijden voor de dakloze(n) en de andere(n) minderbedeelde(n) inwoners van onze stad.
5 In Florence kwamen we in de meivakantie een heleboel bekende(n) tegen.
6 Die zoute(n) lustte Marleen wel, maar deze zure(n) haringen kreeg ze niet weg.
7 Veel dove(n) zijn achterdochtig, doordat ze niet kunnen horen wat horende(n) mensen zeggen.
8 Was al uw fijne was met Color Reus, van de beste(n) de goedkoopste(n)!
9 'Beminde(n) gelovige(n),' zei de predikant, 'denkt u deze week nog even aan uw zieke(n) broeders en zusters en aan de eenzame(n).'
10 De afgevaardigde(n) van de VN doorkruisten indertijd Irak op zoek naar chemische(n) wapens en biologische(n).

Opdracht
3

Lastige gevallen. Kies de vorm met of zonder *-n*.

1 Bij de laatste hindernis van de military kwamen paard en ruiter ten val. Beide(n) bleven roerloos liggen.
2 Jaromir is met de zijne(n) een dagje naar de Efteling geweest.
3 Toen we uit het water kwamen, waren Jobs honden weggelopen, maar de mijne(n) lagen nog bij onze kleren.
4 Ik ben goed bevriend met Max en mijn kinderen spelen dan ook vaak met de zijne(n).
5 Toen Richard uit huis ging, liep de hele buurt uit om afscheid van hem te nemen. Enkele(n) pinkten zelfs een traantje weg, toen hij vertrok.
6 Onder het personeel waren sommige(n) het totaal niet eens met de protestactie.
7 Bij een val uit een vrachtwagen kwam een olifant op zijn verzorger terecht, waardoor beide(n) gewond raakten.

Ik kan/weet:

☐ wanneer ik wel of geen -n moet gebruiken bij zelfstandig gebruikte telwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. 2F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

13 Probleemwoorden

Je leert:

- veelvoorkomende moeilijke woorden correct spellen.

Je hebt afgerond:

- de stof van 3 havo.

Theorie

123 lastige Nederlandse woorden

Bij sommige woorden twijfel je altijd over de schrijfwijze. Je kunt de spelling opzoeken in een (online)woordenboek in de Woordenlijst Nederlandse Taal (woordenlijst.org), maar je kunt de spelling ook uit je hoofd leren.

abonnees
accommodatie
achttien
acuut
adellijk
adolescent
agressie
alinea
alleszins
allochtoon
apparaat
barbecueën
baseren
begrafenis
begroeiing
burgemeester
burgerlijk
cappuccino
carrière
chagrijnig
cheque
chic/chique
comité
commissaris
consequent
continu/continue
daarentegen
decennium
dichtstbijzijnde
discipline
door middel van
eczeem
eigenlijk
efficiënt
elektrisch
e-mail
enigszins
enquête
enthousiast
excuus
faillissement
fascisme
financieel/financiële
financiën
geenszins
gefascineerd
gerechtelijk
gewelddadig
gezamenlijk
googelen
hardnekkig
hartstikke
herinneren
hiërarchie
hopelijk
hygiënisch
hypothese
identiteit
illusie
insect
interessant
interview
juffrouw
kassière
klerezooi
kopiëren
legitimatie
liniaal
litteken
luxueus/luxueuze
manoeuvreren
millimeter
minuscuul
minutieus
misschien
mogelijk
namelijk
niettemin
nieuwsgierig
nochtans
onmiddellijk
onverbiddelijk
opticien
oeuvre
parallellen
penicilline
per se
portemonnee
practicum
procedé
product
professor
prostitué (m)
prostituee (v)
puberteit
publicatie
pyjama
racisme
recensie
rechterlijk
rechtstreeks
reëel/reële
represailles
reünie
satelliet
seksueel
sieraad
sowieso
staatsieportret
statiegeld
stiekem
thans
toerisme
toernooi
tournee
twijfelen
uittreksel
vacuüm
verrassen
wanneer
wederrechtelijk
weifelen
weliswaar

Opdracht
1

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Kies de juiste vorm.

1	dichtsbijzijnde	- dichtstbijzijnde
2	geenszins	- geenzins
3	identiteit	- indentiteit
4	interessant	- interressant
5	lineaal	- liniaal
6	nieuwschierig	- nieuwsgierig
7	onmiddelijk	- onmiddellijk
8	racisme	- rascisme

Opdracht
2

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Kies de juiste vorm.

1	accommodatie	- accomodatie
2	alinea	- alinia
3	facisme	- fascisme
4	geweldadig	- gewelddadig
5	gezamelijk	- gezamenlijk
6	intervieuw	- interview
7	legimitatie	- legitimatie
8	per se	- persé

Opdracht
3

Leer de 123 woorden en maak daarna de opdracht. Vul zo nodig ontbrekende letters in.

1 begroei…ng
2 burge…meester
3 dis…ipline
4 fail…is…ement
5 har…nekkig
6 hygi…nisch
7 luxueu…e
8 mis…chien
9 name…lijk
10 onverbid…e…lijk
11 pubert…t
12 wan…eer

Opdracht
4

Woordgroepen met oude naamvallen geven soms problemen bij de spelling. Vul waar nodig de juiste letters in. Gebruik zo nodig een woordenboek.

1 in koele… bloed…
2 in levende… lij…
3 mijn… inziens
4 op staand… voet
5 te… alle… tijd…
6 te… elfde… ur…
7 te… goed… trouw
8 te… voet… uit
9 te… zijne… tijd
10 van gans… hart…

Ik kan/weet:

☐ moeilijke woorden correct spellen, al dan niet met behulp van een woordenboek.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

DE ZIN
VAN HET LEVEN
HOEFT GEEN
SPELLINGCONTROLE

Loesje

Postbus 1045 6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Cursus 9

Praktijk-opdrachten

Het is een mooie, regenachtige dag.

C. Buddingh'

Inhoud

In deze cursus komt een breed scala aan onderwerpen en werkvormen aan de orde. De opdrachten zijn zo opgezet dat je vaardigheden uit verschillende cursussen moet combineren om tot een goed eindresultaat te komen.
Bij een aantal opdrachten werk je alleen, maar er zijn ook opdrachten die je in een groep moet uitvoeren. Daarbij oefen je niet alleen specifieke vaardigheden van het vak Nederlands, maar ook samenwerkingsvaardigheden. Deze zullen je in je vervolgstudie en je latere beroepspraktijk goed van pas komen. Denk aan zaken als taken verdelen, een planning maken, persoonlijke verantwoordelijkheid nemen voor jouw deel van de taak, op een goede manier feedback geven en ontvangen en evalueren.
Bij elke opdracht is aangegeven welke paragrafen uit het boek je nodig hebt om de opdracht uit te voeren. Raadpleeg die paragrafen in elk geval als je even niet verder kunt: je vindt er waardevolle aanwijzingen.
Op *Nieuw Nederlands online* vind je tips en bronnen die je kunt gebruiken.

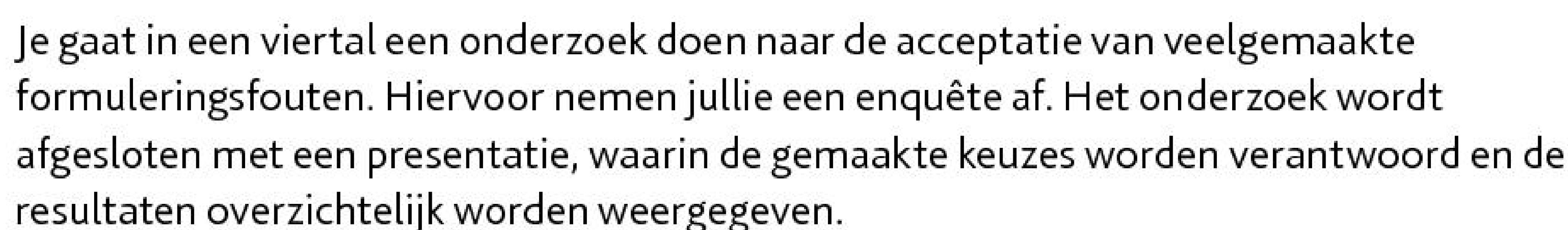
1 Mens erger je niet!

Een onderzoek naar de acceptatie van taalfouten

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 4 Presentatie
- Cursus 7 Formuleren

Hun irriteren zich aan me zusje. Gaan jouw haren ook recht overeind staan als je iemand dit hoort zeggen of wanneer je dit leest? Dan ben je niet de enige. Veel mensen ergeren zich enorm aan het gebruik van *hun* als onderwerp, *me* als bezittelijk voornaamwoord en de contaminatie van *irriteren* en *zich ergeren*. Er zijn echter ook mensen die dit allemaal niet zo erg vinden. Taal verandert nou eenmaal, hoor je ze zeggen. Bovendien gaat het er toch vooral om dat je begrijpt wat de ander zegt?
Sommige taalpuristen zullen zeggen dat er regels zijn waaraan taalgebruikers zich moeten houden, maar de vraag blijft wel wie die regels mag bepalen. Taalkundigen zijn over het algemeen meer bezig met het beschrijven van taal dan met het voorschrijven van taalregels. Zij vinden het juist interessant om te zien hoe en onder welke invloeden een taal verandert en wanneer bepaalde veranderingen door de goegemeente geaccepteerd worden.

Je gaat in een viertal een onderzoek doen naar de acceptatie van veelgemaakte formuleringsfouten. Hiervoor nemen jullie een enquête af. Het onderzoek wordt afgesloten met een presentatie, waarin de gemaakte keuzes worden verantwoord en de resultaten overzichtelijk worden weergegeven.

***Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

2 De klok horen luiden

Een vlog over spreekwoorden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren, § 10 Samenvatten
- Cursus 2 Lezen – § 4 Stappenplan Tekstanalyse
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 4 Presentatie, § 7 Interview
- Cursus 7 Formuleren – § 10 Uitdrukkingen

Hoge bomen vangen veel wind. Iets kost je een rib uit je lijf. Door het oog van de naald kruipen. Dit zijn uitdrukkingen en spreekwoorden die je vast wel kent. Veel van onze spreekwoorden en uitdrukkingen bestaan al een paar honderd jaar en zijn volledig opgenomen in ons dagelijks taalgebruik.
Sommige uitdrukkingen klinken ons eigenlijk best vreemd in de oren. Want hoe kan iets een rib uit je lijf kosten? En hoe kan iemand door het oog van een naald kruipen? Toch was het ooit niet zo vreemd en begreep iedereen waar een zegswijze vandaan kwam en wat die betekende. Maar waar komen deze spreekwoorden en uitdrukkingen dan vandaan? Dat ga je bij deze opdracht uitzoeken.

Je gaat in een drietal over drie spreekwoorden een vlog maken voor achtstegroepers. In de vlog moet aandacht besteed worden aan de letterlijke en de figuurlijke betekenis en aan de herkomst. Natuurlijk zorgen jullie voor voldoende afwisseling, bijvoorbeeld door iets te vertellen en iets na te spelen of uit te beelden. Lever bij de vlog ook een lijst met gebruikte bronnen in.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

3 Stel je voor!

Een profiel voor een online netwerk

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren
- Cursus 2 Lezen – § 4 Stappenplan Tekstanalyse
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Als je een eigen bedrijfje opzet of op zoek bent naar een baan, kun je een profiel aanmaken op een online netwerk, zodat je via bekenden nieuwe contacten kunt opdoen. Zo'n profiel moet geen saaie opsomming van feiten zijn, maar een aantrekkelijk en overzichtelijk geheel, waarmee je duidelijk laat zien wie jij bent en wat je kunt. Omdat anderen op grond van jouw profiel conclusies over je trekken, is het belangrijk dat je eerlijk bent. Dit neemt niet weg dat je de omschrijving van jezelf, je ervaring en vaardigheden zo goed en overtuigend mogelijk moet presenteren.

Je kunt alleen een goed profiel maken als je weet hoe je in elkaar steekt. Om een duidelijk beeld van jezelf te krijgen, kun je bijvoorbeeld een aantal persoonlijkheidstestjes doen. Daarnaast kun je natuurlijk ouders en vrienden vragen hoe zij tegen jou aankijken.
Je gaat een profiel maken voor een online netwerk. In de profielschets laat je zien wie je bent en wat je kunt: welke karaktereigenschappen typeren jou, wat houdt je bezig, wat vind je leuk om te doen, welke diploma's en welke werkervaring heb je in huis en welke vaardigheden heb je hierdoor ontwikkeld? Wees creatief!

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

4 Van Dale & co

Een pleidooi voor jouw eigen woord

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 3 Betoog
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 4 Presentatie
- Cursus 7 Formuleren

Het is nu misschien nauwelijks meer voor te stellen, maar er waren tijden waarin woorden als 'nepnieuws' of 'factchecken' niet bestonden. En nog weer langer geleden moesten woorden als de 'sms-duim' of de 'muisarm' worden bedacht voor lichamelijke klachten die je kreeg bij overmatig gebruik van een mobiele telefoon of een muis. Iedere dag ontstaan er nieuwe woorden en uitdrukkingen en krijgen bestaande woorden nieuwe betekenissen. Het duurt echter even voordat een woord ook terug te vinden is in een woordenboek. Een woord wordt pas opgenomen in de *Dikke Van Dale* als dat woord gedurende langere tijd met een zekere regelmaat opduikt in boeken of kranten, op internet of op de radio. De teksten met dit nieuwe woord moeten bedoeld zijn voor een breder publiek en ze moeten eenvoudig toegankelijk zijn.

Je gaat een pleidooi houden van ongeveer 350 woorden voor het opnemen van jouw eigen woord in een woordenboek. Als je liever een woord zou willen schrappen in plaats van toevoegen, dan mag dat ook.
Dit pleidooi, dat uitgesproken maximaal drie minuten mag duren, neem je vervolgens op film op. In je betoog moet duidelijk worden waarom jouw woord nuttig is in de Nederlandse taal of waarom het juist weg moet. Geef argumenten met feiten of met voorbeelden van situaties waarin jouw woord nodig of juist ongewenst is.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

5 *Dankjewel* en/of *shukran*?

Een bijdrage voor een forum over tweetalig opvoeden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 6 Ingezonden brief
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Zou het niet geweldig zijn overal ter wereld de taal te spreken van de landen die je bezoekt, zodat je met iedereen kunt communiceren? Hoeveel meer zou je dan niet leren over een land en zijn inwoners!
Helaas lukt het lang niet iedereen om meerdere talen goed te leren spreken: zodra je zo oud bent dat je op de middelbare school een vreemde taal in je pakket hebt, is het vaak ploeteren geblazen: woordjes leren, wennen aan een andere woordvolgorde, uitspraak oefenen.
Heel wat beter af zijn de kinderen die opgroeien in een gezin waar meerdere talen gesproken worden. Toch maken veel ouders met een andere moedertaal zich zorgen over de vraag of het misschien slecht is voor hun kind goed Turks, Marokkaans, Arabisch, Farsi of Dari te leren spreken, terwijl ze in Nederland wonen. Jouw taak is het deze ouders gerust te stellen: er zijn immers veel meer voordelen aan meertalig opvoeden dan nadelen!

Je gaat een bijdrage schrijven over deze kwestie voor een forum over meertaligheid. Daarvoor moet je je echter eerst wat beter informeren: wat zijn de voordelen van meertaligheid? Zijn er ook risico's? Kun je die verminderen of voorkomen? Hoe dan?

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

6 Welke indruk wil je achterlaten?

Een goede sollicitatiebrief

Je past toe:

- Cursus 3 Schrijven – § 7 Zakelijke e-mail, § 8 Motivatiebrief
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Waarschijnlijk heeft iedereen het volgende begin van een overbekende maar tegelijkertijd ook beruchte brief weleens gelezen: ‘Naar aanleiding van uw vacature solliciteer ik hierbij naar de functie van …’ Deze zin is niet zo bekend geworden omdat hij zo goed is, maar omdat er maar weinig mensen met iets beters komen als ze solliciteren. Toch is het belangrijk dat juist jouw sollicitatiebrief opvalt tussen die van misschien wel tientallen anderen, zodat jouw brief met net wat meer aandacht gelezen wordt en jij op gesprek mag komen. Anders kun je je de moeite net zo goed besparen! Hoe doe je dat, een goede briefopening schrijven? Dat is een kwestie van originaliteit en een beetje lef. Verder moet je precies weten wat je over jezelf wilt vertellen.

Voor deze opdracht zoek je een vacature die jouw interesse wekt. Ga bij jezelf na waarom je deze vacature interessant vindt en wat jou geschikt maakt: welke positieve eigenschappen breng je mee? Welke vaardigheden heb je al ontwikkeld en waaruit blijkt dat? Misschien heb je zelfs ook een cursus gedaan die voor de functie van belang is.
Schrijf vervolgens een goed gestructureerde, overtuigende brief waarin je jezelf als de beste kandidaat voor de functie presenteert. Denk aan een pakkende opening.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

7 Doorbreek het frame!

Een niet-stereotiepe reclame

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel, § 6 Publiek
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 2 Aantekeningen maken, § 4 Presentatie
- Cursus 6 Argumenteren – § 4 Drogredenen

Al sinds de uitvinding van de televisie wordt er reclame gemaakt voor bijvoorbeeld wasmiddelen. Het standaardbeeld van een vrouw, die de was doet voor kinderen en eventueel een man die niets anders doet dan vlekken maken, is sindsdien nauwelijks veranderd. Hoe komt dat? Hoewel reclames die ons verwachtingspatroon doorbreken, vaker op onze lachspieren werken, blijken ze niet effectiever dan reclames die ons een ‘ideaalbeeld’ voorschotelen, bijvoorbeeld een gelukkig gezin met een buitenshuis werkende man, een kokende en wassende huisvrouw en twee leuke kinderen. En aangezien bedrijven graag zien dat hun reclames zo veel mogelijk effect hebben, kiezen ze vaak voor voorspelbare beelden. De techniek om mensen te overtuigen door middel van een bepaalde woord- en beeldkeuze heet *framing*. Niet alleen in de reclame, maar ook in de politiek en de journalistiek wordt hiervan veel gebruikgemaakt. Als je je van dat verschijnsel bewust bent, kun je allerlei vormen van communicatie beter (en kritischer) beoordelen.

Kies in viertallen een product waarvoor al lang reclame gemaakt wordt, en analyseer de commercial: welke beelden met welke associaties komen steeds terug? Beschrijf het ‘ideaalbeeld’ achter het door jullie gekozen product. Besluit op welke manier jullie dit beeld kunnen doorbreken en bedenk een reclamevariant van 30 tot 60 seconden. Maak er een filmpje van.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

8 Dislexy, dyslektie of dyslexie?

Een uiteenzetting voor de *Quest*

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 8 Betrouwbaarheid, § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 2 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Niet voor iedereen is lezen en schrijven een vanzelfsprekendheid. Als je lezen bijvoorbeeld altijd al lastig hebt gevonden, omdat de letters lijken te dansen op het papier, ben je misschien dyslectisch. Een ander woord voor *dyslexie* is woordblindheid. Wetenschappers zijn het er onderling niet helemaal over eens hoeveel mensen last hebben van de aandoening: sommige deskundigen zeggen dat het maximaal 5% van de bevolking is, andere zeggen dat percentages rond de 10% normaal zijn. Wel is zeker dat dyslexie niets te maken heeft met intelligentie en dat het voor een (groot) deel erfelijk bepaald is: kinderen van dyslectische ouders hebben een grotere kans zelf ook dyslectisch te zijn.

Je gaat op basis van ten minste drie (populair)wetenschappelijke artikelen een tekst schrijven over dyslexie. Het artikel van 800-1000 woorden verschijnt in de *Quest*. Je maakt een overzicht van veelvoorkomende verschijnselen en legt uit hoe de stoornis het dagelijks leven beïnvloedt. Van de gebruikte bronnen maak je een bronnenlijst.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

9 Het nieuws van alle kanten

Een voorlichtingsfilmpje over mediawijsheid

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 8 Betrouwbaarheid
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 2 Aantekeningen maken, § 4 Presentatie
- Cursus 6 Argumenteren – § 5 Aanvaardbaarheid van argumentatie
- Cursus 7 Formuleren

Waar we ons in de vorige eeuw nog informeerden door een krant te lezen, naar de radio te luisteren en naar het televisiejournaal te kijken, hebben we tegenwoordig onder andere door het internet veel meer mogelijkheden om aan informatie te komen.
Een probleem hierbij is echter dat niet alle informatie even goed gecheckt wordt, voordat ze gepubliceerd wordt. Denk maar aan het door bots gegenereerde nepnieuws dat 'als officieel nieuws' via sociale media de ronde deed en waarschijnlijk zelfs beslissingen als de Brexit en de verkiezingen in Amerika beïnvloed heeft.
Een ander probleem is dat media soms juist te veel worden gecontroleerd, zoals in landen met weinig of geen persvrijheid. Het gevolg van deze ontwikkeling is dat we niet alle informatie 'zo maar' kunnen geloven, wat helaas lang niet iedereen beseft.

Om jongeren die opgroeien in een tijd waarin de sociale media niet meer weg te denken zijn goed te informeren over de gevaren, ga je met twee anderen een voorlichtingsfilmpje maken over omgaan met informatie uit de diverse media. Dit doe je aan de hand van aansprekende voorbeelden uit het nieuws, dat in diverse kanalen verschillend gepresenteerd is, bijvoorbeeld doordat de ene bron een ander perspectief inneemt dan de andere, of doordat er van nuance geen sprake meer is, op bijvoorbeeld Twitter. Als bron kun je natuurlijk ook beeldmateriaal gebruiken.

***Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

10 Oefening baart kunst!

Een informatiefolder voor laaggeletterden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Zelfs in Nederland, een land waar iedereen tegenwoordig jarenlang naar school gaat, zijn er volwassenen te vinden die niet goed genoeg kunnen lezen, schrijven en/of rekenen om zelfstandig en zonder problemen te functioneren in onze samenleving. Dat is natuurlijk vooral lastig voor deze laaggeletterden zelf, maar het heeft óók grote gevolgen voor de rest van de maatschappij. Laaggeletterden missen belangrijke informatie over bijvoorbeeld gezondheid, wonen en financiën, waardoor ze in de problemen kunnen komen en afhankelijk zijn van hulp van buitenaf. Veel mensen die slecht lezen en schrijven, schamen zich hiervoor en proberen het veelal voor anderen te verbergen. Daarmee lossen ze de situatie echter niet op, terwijl dit met de juiste aanpak wel kan.

Jullie gaan in tweetallen voor deze mensen een informatiefolder schrijven: noem situaties waar problemen ontstaan, vertel hoeveel mensen er met hen laaggeletterd zijn, leg uit waar en door wie hulp wordt geboden, en sluit af met wat zij zelf en misschien ook hun naasten kunnen doen, zodat ze beter leren lezen en schrijven.
Let op: de folder moet dus begrijpelijk zijn voor mensen die amper Nederlands kunnen lezen. Houd daar rekening mee.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

11 'Excellentie' of toch maar 'Mark'?

Een discussie over formaliteiten in taal

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 6 Discussie
- Cursus 7 Formuleren

Taalverandering is een bekend verschijnsel, waarover zeer uiteenlopende opvattingen bestaan. Sommigen vinden nieuwigheden in de taal geen probleem en gaan er gemakkelijk in mee, terwijl anderen juist veel waarde hechten aan taalregels, tradities en gebruiken.
Spreek je je docenten aan met 'u' of zeg je 'jij'? En je ouders? In welke mate kun je je ouders bij een beslissing tegenspreken? Schrijf je nog 'Hoogachtend' onder een brief of een e-mail, of altijd 'Groetjes', of iets ertussenin? Hoe begroet je volwassenen, als je ze tegenkomt? En wat zeg je als je afscheid neemt? Maak je verschil tussen leeftijdgenoten en oudere mensen?
In sommige praatprogramma's wordt premier Mark Rutte aangesproken met *Excellentie*, maar in de Tweede Kamer zei een Kamerlid tegen hem: 'Doe eens normaal, *man*'.
De vraag is waar dit soort veranderingen in omgangs- en aanspreekvormen toe leiden: wat gaat ermee verloren, wat krijgen we ervoor terug?

Vorm je mening over de veranderingen in de formaliteiten in taal. Organiseer een discussie met drie andere leerlingen. Zoek samen naar voorbeelden van situaties waar je veranderingen kunt waarnemen. Presenteer je eigen standpunt en ga met elkaar over dit thema in gesprek. Kom na jullie gesprek met een gemeenschappelijk standpunt, dat jullie op een A4'tje presenteren.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

12 Wats je problm? nx, lama

Een onderzoekje naar WhatsApptaal

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 2 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Wat heeft jouw voorkeur? Brief, e-mail, WhatsApp of Snapchat? Allemaal manieren om te communiceren. Er zijn grote verschillen: als je een brief schrijft, ga je er waarschijnlijk echt voor zitten; een e-mail schrijf je heel snel en Snapchat en WhatsApp gaan nog sneller. Appen is een van de meest informele manieren om informatie uit te wisselen. Je kunt het misschien wel een totaal nieuwe communicatievorm noemen: met Whatsapp kun je schriftelijk 'kletsen'.
Sinds de opkomst van WhatsApp, inmiddels ongeveer een decennium geleden, neemt het aantal gebruikers gestaag toe. Is onze taal eigenlijk veranderd door WhatsApp?

Dat gaan jullie in drie- of viertallen uitzoeken aan de hand van een eigen onderzoek. Bedenk samen wat jullie te weten zouden willen komen over WhatsApptaal. Bijvoorbeeld: welke verschillen zijn er in deze taal tussen ouderen en jongeren, of tussen jongens en meisjes? Welke afkortingen worden het meest gebruikt? Gebruiken mensen een andere grammatica? Zijn spelling en interpunctie even belangrijk als bij andere communicatievormen?
Stel een enquête op van vijftien tot twintig vragen en leg deze voor aan ten minste tien mensen. Aan wie? Dat is afhankelijk van het onderzoek dat jullie doen. De antwoorden verwerken jullie in een kort overzichtsartikel.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

13 Der bin hikke en tein

Uiteenzetting over taal, streektaal en dialect

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 3 Schrijven – § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Als je hoort: 'In Nederland spreken de mensen Nederlands', dan denk jij: ja, logisch toch? Maar wist je dat dit niet de enige officiële taal is hier? Ook het Fries is een officieel erkende taal in de provincie Friesland. Op een Friese school krijg je Friese les en kun je er zelfs examen in doen, de rechtspraak kan in het Fries plaatsvinden, en ook de media berichten in deze taal. Verder behoren de talen Papiaments en Engels tot de officiële talen die in Nederland gesproken worden, namelijk op de Nederlandse eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba, waar deze worden gebruikt in het onderwijs, bij de overheid en in de rechtspraak. En als je denkt dat we nu klaar zijn met deze opsomming, heb je het mis: we hebben ook nog het Nedersaksisch en het Limburgs, twee erkende streektalen. Maar nu vraag je je misschien inmiddels ook af hoe het dan eigenlijk zit met alle dialecten, die in Nederland gesproken worden ...

In deze opdracht ga je in tweetallen op zoek naar informatie over talen, streektalen en/of dialecten in Nederland. Richt je op een of twee vragen die je binnen dit onderwerp wilt beantwoorden. Bijvoorbeeld: wat zijn precies de verschillen tussen een (streek)taal en een dialect? Waarom is het Fries een officieel erkende taal en bijvoorbeeld het Gronings een dialect? Welke gemeenschappelijke kenmerken hebben Nederlandse dialecten?
Jullie schrijven een uiteenzetting van ongeveer 1000 woorden op basis van de informatie die jullie gevonden hebben.

→ *Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

14 Watskeburt? Rap in de Nederlandse taal

Een rap met een eigen couplet

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 2 Aantekeningen maken, § 4 Presentatie
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Lange Frans, Typhoon, Opgezwolle of De Jeugd van Tegenwoordig: je kent deze artiesten vast wel, in ieder geval van naam. Hun rap wordt echter niet vanzelfsprekend door iedereen goed begrepen of gewaardeerd. Veel mensen denken dat rapteksten altijd vol grof taalgebruik zitten, veel (grammaticale) fouten bevatten en alleen maar over oppervlakkige dingen gaan. Dat is jammer en ook niet waar; veel rapteksten kun je zien als de poëzie van de moderne tijd, vol stijlfiguren, (veranderde) uitdrukkingen, woordspelingen en verwijzingen naar het werk van andere kunstenaars.

Jullie nemen in een groep van vier of vijf personen een Nederlandstalige liedtekst naar keuze onder de loep, zoeken uit wat er precies staat en schrijven er vervolgens in dezelfde stijl en vorm een couplet bij. Jullie leren vervolgens de rap, inclusief het nieuwe couplet, uit het hoofd, oefenen hem en nemen hem op als videoclip. Denk daarbij aan een geschikte omgeving, attributen, outfits etc.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Aantekeningen

WAT HEB JE AAN
TOETERS
EN BELLEN
ALS JE ER
GEEN MUZIEK
MEE GAAT MAKEN

Loesje

Eindexamen

Wij zijn hier nog.

Tommy Wieringa (2005)

Inhoud

Het examen Nederlands bestaat uit een Schoolexamen (SE) en een Centraal Schriftelijk Eindexamen (CSE). Beide examens bepalen de helft van je eindcijfer voor het vak Nederlands.
De inhoud van het Schoolexamen mag elke school – binnen zekere grenzen – zelf bepalen. Het Centraal Schriftelijk Eindexamen is voor alle havoleerlingen hetzelfde. Iedereen maakt het op hetzelfde tijdstip.

1 Aanpak

Je leert:
- over het Centraal Schriftelijk Eindexamen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Het Centraal Schriftelijk Eindexamen Nederlands

Op het Centraal Schriftelijk Eindexamen krijg je vier of vijf teksten voorgelegd. De langste tekst bevat zelden meer dan 1400 woorden, de andere teksten blijven meestal onder de 1000 woorden. Over die teksten moet je zo'n veertig vragen beantwoorden. Er zijn drie 'domeinen':
1 analyseren en interpreteren;
2 argumenteren;
3 samenvatten.
Je docent krijgt na de correctie van het examen te horen hoe de klas gescoord heeft op deze drie terreinen, in verhouding met de rest van Nederland.

Tips voor de aanpak
1 Maak een planning.
2 Lees niet de hele tekst.
3 Schrijf bij citaten niet meer op dan nodig is.
4 Gebruik bij open vragen niet meer woorden dan het toegestane aantal.
5 Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden.
6 Probeer altijd iets op te schrijven.
7 Controleer spelling en formulering.

1 Maak een planning.
Voor het examen heb je drie uur de tijd. Een klein deel daarvan gebruik je om (aan het begin) een planning te maken en (aan het eind) spelling en formulering te controleren. Fouten daarin leveren bij open vragen namelijk aftrek op.

Voor de vragen is aangegeven hoeveel punten ze opleveren. Kijk eerst hoeveel punten je voor elke tekst kunt scoren. Op basis daarvan bereken je hoe je de tijd ongeveer over de teksten gaat verdelen:
– Bereken hoeveel minuten je ongeveer voor elke tekst wilt gebruiken.
– Schrijf dan bij elke tekst op wanneer je die af wilt hebben.
– Controleer na elke tekst of je op schema bent. Als je in tijdnood komt, sla dan de vragen even over die veel tijd kosten en weinig punten opleveren.
NB Je hoeft niet te beginnen met tekst 1. Als er een andere tekst bij zit waarvan het onderwerp je beter ligt, kun je gerust daarmee beginnen.

2 Lees niet de hele tekst.
Lees niet de hele tekst, want dat kost veel tijd. Bovendien leiden de vragen je vanzelf door de tekst heen.
Als je het antwoord op een vraag niet meteen weet, sla die dan eerst even over. Latere vragen geven soms aanwijzingen voor de antwoorden op eerdere vragen. Markeer de overgeslagen vraag wel, zodat je hem niet vergeet. Markeer ook vragen waarop je het antwoord niet zeker wist. Als je tijd overhebt, bekijk je die vragen nog eens.

Bij het examen mag je een eendelig woordenboek gebruiken. Daarin kun je de betekenis van woorden opzoeken, maar dat kost wel tijd. Vaak kun je de betekenis sneller uit de tekst afleiden door een woordraadstrategie te gebruiken. → *zie Woordenschat p. 174*

3 Schrijf bij citaten niet meer op dan nodig is.
Als je moet **citeren** (letterlijk overnemen uit de tekst), hoef je alleen maar de eerste en de laatste twee woorden over te nemen, plus de regelnummers. Doe dat ook. Je wint er tijd mee en je hebt minder kans op spelfouten.

4 Gebruik bij open vragen niet meer woorden dan het toegestane aantal.
Bij open vragen staat vaak het **aantal woorden** vermeld dat je mag gebruiken. Je docent mag het antwoord beoordelen tot dat maximale aantal. Wanneer je in je antwoord woorden uit de vraag herhaalt, worden die woorden niet meegeteld. Als het juiste antwoord binnen dat aantal woorden staat, dan worden de punten voor dat antwoord toegekend. Staat het correcte antwoord echter (gedeeltelijk) na het maximale aantal woorden, dan krijg je geen of minder punten. Houd je dus aan het aangegeven maximum.

5 Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden.
Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden: dat kost alleen maar tijd. Als je dat toch doet, kijkt de corrector alleen de eerst gegeven antwoorden na, tot aan het gevraagde aantal. Als je bijvoorbeeld drie antwoorden geeft terwijl er maar twee gevraagd worden, wordt het derde antwoord niet beoordeeld. Dat levert dus sowieso geen punten op.

Meestal is in de vraag aangegeven hoeveel informatie-elementen je antwoord moet bevatten. Als er drie elementen gevraagd worden voor 2 punten, levert één goed element meestal niets op, twee goede elementen zijn dan 1 punt en drie goede 2 punten.
Als het aantal informatie-elementen niet is aangegeven, kun je dat vaak afleiden uit het aantal punten. Als je met een vraag twee punten kunt verdienen, is de kans groot dat je antwoord twee informatie-elementen moet bevatten.

6 Probeer altijd iets op te schrijven.
Probeer altijd iets op te schrijven. Misschien is je antwoord gedeeltelijk goed en krijg je een deel van de punten. Als je niets opschrijft, kan je docent geen enkel punt toekennen.
Als je het antwoord op een meerkeuzevraag niet weet, noteer dan toch een letter. Je hebt (bij vier antwoordopties) immers 25 procent kans dat je goed gokt.

7 Controleer spelling en formulering.
Als door de formulering het antwoord inhoudelijk onbegrijpelijk is, wordt dat antwoord fout gerekend. In andere gevallen geldt voor formulering en spelling een aftrekregeling:

1 fout of 2 fouten	1 scorepunt
3 of 4 fouten	2 scorepunten
5 of 6 fouten	3 scorepunten
7 of meer fouten	4 scorepunten

Als je bij het oefenen van examens merkt dat je steeds de maximale aftrek ‘scoort’, kun je ervoor kiezen om dat maar te accepteren en (bijna) geen tijd aan spelling en formulering te besteden. Met de tijd die je daarmee verdient, probeer je dan extra punten te scoren voor de antwoorden op de vragen.

Fouten in de **spelling** worden meegerekend bij alle niet-meerkeuzevragen, ook als je antwoord op zo'n vraag fout is.
- Ook **overschrijffouten** (incorrect uit de tekst overgeschreven woorden) worden fout gerekend, tenzij ze in de tekst of de opgaven fout gespeld zijn. Let op: overschrijffouten komen veel voor.
- Als je een woord vaker dan één keer fout opschrijft, telt dat elke keer opnieuw als een fout.

Tip: Als je een tekst moet indelen, wordt je gevraagd aan te geven bij welke alinea een deelonderwerp begint. Ben jij iemand die het woord *alinea* vaak fout spelt als 'alinia', noteer dan alleen het nummer en laat het woord *alinea* weg.

- Onder spelling valt ook hoofdlettergebruik. Begin dus elke zin met een **hoofdletter** en plaats geen hoofdletters zomaar midden in de zin. Controleer in de tekst of een woord met een hoofdletter geschreven is.
- Je kunt beter **geen woorden afbreken** aan het eind van de regel. Past een woord niet op de regel, zet het woord dan in zijn geheel op de volgende.
- Als je getallen ten onrechte in cijfers schrijft of fouten maakt met leestekens, wordt dat niet fout gerekend.

Soms staat bij een vraag vermeld dat je *in een of meer volledige zinnen* moet antwoorden. In dat geval worden punten afgetrokken voor fouten in de **formulering**.
Formuleringsfouten die herhaald worden, worden steeds opnieuw fout gerekend.
Bij een antwoord op een open vraag waarbij je niet hoeft te antwoorden in een volledige zin, wordt niet de grammaticale formulering van het antwoord beoordeeld, maar wel de spelling. Formuleringsfouten in te veel gebruikte woorden worden niet meegerekend.

Voorbeeld

Vraag:
In alinea 13 wordt een ontwikkeling verondersteld in het denken over de natuur.
2p **12** Formuleer deze ontwikkeling in je eigen woorden. Beschrijf daarbij de situatie vroeger en nu. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Mogelijk antwoord 1:
De ontwikkeling in het denken over de natuur ❶ houdt in dat men vroeger besefte dat de natuur onsympathieke trekjes heeft, terwijl nu de mens de schuld krijgt van de wreedheid van de natuur.

Mogelijk antwoord 2:
Vroeger besefte men dat de natuur wreed kan zijn, maar nu word ❷ de verantwoordelijkheid voor zijn ❸ wreedheid bij de mens gelegd ❹

Mogelijk antwoord 3:
Vroeger besef van wreedheid van natuur, nu mens verantwoordelijk voor wrede trekjes natuur. ❺

❶ Antwoord 1 is correct. Het bestaat niet uit 33 maar uit 25 woorden, want de woorden 'De ontwikkeling in het denken over de natuur' staan in de vraag en tellen niet mee.
Woorden overnemen hoeft niet. Correct zou bijvoorbeeld ook zijn: Vroeger besefte men dat de natuur onsympathieke trekjes heeft, terwijl nu de mens de schuld krijgt van de wreedheid van de natuur.

❷ Antwoord 2 is inhoudelijk ook correct.
Dat *word* met een *d* geschreven is, levert wel een spelfout op.

❸ Bovendien is er een formuleringsfout. Het woord *natuur* is vrouwelijk, dus *zijn* moet *haar* zijn.

❹ Dat aan het eind van de zin de punt achter *gelegd* ontbreekt, levert geen aftrek op.

❺ Antwoord 3 is fout, want het is geformuleerd in **telegramstijl**. → ***zie Basis p. 50*** Daarbij ontbreken vaak persoonsvormen en lidwoorden. Voor een antwoord dat volledig in telegramstijl is weergegeven, worden geen punten toegekend.

Opdracht
1

Hieronder vind je een overzicht van het examen havo 2017 tijdvak 1. Stel, je moet dat examen maken tussen 13.30 uur en 16.30 uur. Voor het examen heb je dus 180 minuten. Het hele examen levert 61 punten op. Voor spelling en taalgebruik worden maximaal 4 punten afgetrokken.

Examen havo Nederlands 2017 tijdvak 1

Tekst 1 *Tegen het dierensentiment*	20 vragen	26 punten
Tekst 2 *Ga op schoolreis naar het dierproevenlab*	8 vragen	9 punten
Tekst 1 + 2 (Overkoepelende vragen)	2 vragen	3 punten
Tekst 3 *Kritisch zijn is soms je mond houden*	8 vragen	13 punten
Tekst 4 *Doen en laten*	7 vragen	10 punten

1 Stel dat je je tijd gelijkelijk over alle punten verdeelt. Hoeveel tijd moet je dan reserveren voor de controle van spelling en formulering?

2 Stel dat je 5 minuten neemt voor de planning en 10 minuten voor de controle van spelling en formulering. Dan blijven er 165 minuten over. Als je voor elk scorepunt ongeveer evenveel tijd neemt, hoeveel minuten heb je dan voor elk van de teksten?

3 Vul je planning in.

Tekst 1:	13.30 uur	-	... uur
Tekst 2:	... uur	-	... uur
Tekst 3:	... uur	-	... uur
Tekst 4:	... uur	-	... uur
Controle spelling en formulering:	... uur	-	16.30 uur

4 Zoek het examen havo 2017 tijdvak 1 op internet. Hoeveel tijd kun je ongeveer gebruiken voor vraag 45?

Theorie

Examenvragen en puntentelling

Tekstonafhankelijke vragen

Sommige examenvragen kunnen bij elke tekst gesteld worden. Bij elke tekst kan bijvoorbeeld gevraagd worden uit welke deelonderwerpen hij bestaat, wat het tekstdoel is en wat de hoofdgedachte is. Over zulke tekstonafhankelijke vragen gaat deze cursus Eindexamen.

Meerkeuzevragen

Op het examen worden veel vragen gesteld als **meerkeuzevragen**: vragen waarbij je het juiste antwoord uit een aantal mogelijkheden moet kiezen. De antwoorden op zulke meerkeuzevragen staan in alfabetische volgorde; de volgorde zegt dus niets over het goede antwoord. Geef als antwoord alleen de hoofdletter, niet meer!

Voor het beantwoorden van meerkeuzevragen kun je de volgende strategie hanteren:

Stap 1 Lees de meerkeuzevraag, maar nog niet de antwoorden.

Stap 2 Stel vast in welk tekstgedeelte je het antwoord moet zoeken. Vaak blijkt dat uit de vraag.

Stap 3 Lees het betreffende tekstgedeelte nauwkeurig door. Probeer in gedachten zelf een antwoord op de vraag te formuleren (net zoals je gedaan zou hebben als het een open vraag zou zijn geweest).

Stap 4 Lees dan alle antwoordopties nauwkeurig door. Vergelijk ze met het door jou bedachte antwoord.

Stap 5 Zoek in de tekst naar aanwijzingen die belangrijk kunnen zijn voor je keuze. Onderstreep die aanwijzingen in de tekst.

Stap 6 Kies op basis van de aanwijzingen het antwoord op de vraag.

Een andere aanpak is elimineren. Je probeert dan tot een keuze te komen door antwoorden die volgens jou zeker fout zijn, weg te strepen.

Puntentelling
Meerkeuzevragen worden bijna altijd gewaardeerd met 1 punt; alleen vragen naar de hoofdgedachte van een tekst leveren 2 punten op. Open vragen leveren soms meer punten op: het aantal staat aangegeven vóór de vraag.
Alle vragen samen leveren zo'n 60 punten op. Er worden geen punten vooraf gegeven, maar je krijgt minimaal een 1. De overige (maximaal 9) punten van je eindcijfer verdien je met die ongeveer 60 scorepunten, die elk dus ongeveer 0,15 punt van je eindcijfer opleveren. Voor spelling en formulering bedraagt de maximale aftrek ongeveer 4 x 0,15 = 0,6 punt.

Correctie
Na het examen kijkt je docent het na volgens het officiële correctiemodel. Daarna organiseert de Vereniging voor Levende Talen een bespreking, waar een aantal docenten Nederlands samen het examen bespreken. Daaruit komt vaak nog een aantal formuleringen die ook goed gerekend mogen worden. Na de correctie kijkt een andere docent Nederlands je werk na. Hij overlegt met je leraar over de uiteindelijke score.
Het College voor Toetsen en Eindexamens (CvTE) bepaalt de norm: welk cijfer hoort bij welk aantal scorepunten.

Opdracht
2

1 Kijk op de website alleexamens.nl. Vanaf welk jaar zijn de havo-examens beschikbaar?
2 Een andere handige examensite is examenblad.nl. Vanaf welk jaar staan de havo-examens op die site?
3 Op deze site vind je een quickscan, waarin de meningen van docenten over het examen zijn weergegeven. Hoe dachten de docenten in 2017 over de moeilijkheidsgraad van het havo-examen Nederlands?
4 In 2017 was er een aanvulling op het correctievoorschrift. Lees de tekst even door. Was deze aanvulling gunstig voor de leerlingen of juist niet? Licht je antwoord toe.

Ik kan/weet:
☐ op welke manier ik een examentekst met vragen moet aanpakken.

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

2 Analyseren en interpreteren

Je leert:

- over teksten analyseren en interpreteren.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen

Theorie

Teksten analyseren en interpreteren

Het begrip *analyseren* betreft het herkennen van de opbouw (de structuur) van de tekst. *Interpreteren* houdt in dat je de betekenis van de tekst vaststelt.
De vragen over analyseren en interpreteren kunnen betrekking hebben op een klein deel van de tekst (een of meer woorden, een zin, een alinea), op een grotere teksteenheid, bijvoorbeeld een deelonderwerp, of op de hele tekst.

Opdracht 1

Hieronder staan in alfabetische volgorde enkele tekstonafhankelijke 'opdrachten' waarmee de vaardigheden analyseren en interpreteren op het examen getoetst worden.
Noteer achter elke opdracht of die betrekking heeft op
A de hele tekst
B een grotere teksteenheid
C een klein deel van de tekst
1 Een vraag over de titel van de tekst beantwoorden
2 Functies van tekstgedeelten vaststellen
3 Het taalgebruik in een tekst beoordelen.
4 Het tekstdoel / de tekstsoort vaststellen.
5 Iets met eigen woorden uitleggen.
6 Teksten (of tekstfragmenten) met elkaar vergelijken
7 Uitspraken over een tekst beoordelen
8 Woorden of zinnen uit de tekst citeren

In het vervolg van deze paragraaf komen de diverse tekstonafhankelijke vragen/ opdrachten van het domein *Analyseren en interpreteren* aan de orde.

Theorie

Woorden of zinnen uit de tekst citeren

In het Eindexamen Leesvaardigheid krijg je soms de opdracht (uit een bepaalde alinea) een stukje tekst te **citeren**. Citeren betekent: iets letterlijk overnemen uit de tekst. Let op: Je hoeft alleen maar de eerste twee woorden en de laatste twee woorden plus de regelnummers te noteren. Schrijf dus niet meer over dan nodig is. Op die manier win je tijd en voorkom je spelfouten.

Bij citeervragen zijn er verschillende mogelijkheden:
- Citeer een **tekstfragment**. In dit geval moet je een tekstdeel citeren dat groter is dan één zin.

- Citeer een **zin**. In dit geval moet je één hele zin (van hoofdletter tot punt!) citeren. Ook is voorgekomen: Citeer **twee (niet) opeenvolgende zinnen**.
- Citeer een **woord**. Bij deze opdracht gaat het altijd om slechts één woord. Schrijf je meer woorden op, dan krijg je geen (of minder) punten.
- Citeer een **zinsgedeelte/zinsnede**. In dit geval moet je een stuk van een zin citeren. Het is altijd kleiner dan de hele zin. Citeer je toch de hele zin, dan krijg je meestal geen of minder punten.
- Citeer een **woordgroep**. Bij deze opdracht moet je een (klein) aantal bij elkaar horende woorden citeren. Die woorden vormen samen een woordgroep, meestal een zinsdeel: onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, bijwoordelijke bepaling enz.

Opdracht
2

Lees tekst 1 *De terreur van de like-knop* en beantwoord de vraag.
In de alinea's 1 tot en met 3 van de tekst 'De terreur van de *like*-knop' staat een zin die de belangrijkste conclusie bevat over de betekenis van Henny Huismans *Soundmixshow* voor het onderwerp van deze tekst.

1p Citeer deze zin.

Tekst 1

De terreur van de *like*-knop[1)]

(**1**) Het is allemaal begonnen toen Henny Huisman in 1988 de *Soundmixshow* presenteerde, de moeder aller hedendaagse talentenjachten. Het programma was ongekend populair. Het publiek kon live in de uitzending telefonisch op de finalisten stemmen, maar dat verliep niet helemaal naar wens. Vrijwel meteen nadat de lijnen waren opengesteld, ging het telefoonverkeer in het hele land plat. 1,2 miljoen mensen wilden hun stem uitbrengen, maar slechts 139.000 bellers kwamen erdoorheen. Een uur lang was niemand in het land bereikbaar en hulpdiensten konden niet uitrukken.

(**2**) Wát er nu precies was begonnen met Henny Huisman, kon niemand in die tijd nog echt bevroeden, maar inmiddels weten we het: niet eerder was de Nederlandse bevolking in de gelegenheid gesteld zich direct én massaal over iets uit te spreken, anders dan bij de Tweede Kamerverkiezingen. Die *Soundmixshow*-avond vormden alle Nederlanders samen één grote lekenjury en het was overduidelijk dat erg veel mensen de drang voelden hun waardering uit te spreken voor iets wat ze op dát moment zagen. Het heeft er alle schijn van dat het *like*-tijdperk in Nederland die avond in 1988 is begonnen. Facebook[2)]-oprichter Mark Zuckerberg was toen drie jaar oud.

(**3**) En kijk nu eens. Toen ik jarig was, bracht de postbode welgeteld twee kaarten: een van mijn ouders en een van mijn schoonouders. Op Facebook bleken de felicitaties wél binnengestroomd: tientallen *comments*[3)] en veel *likes*, soms zelfs van mensen die ik nog nooit in het echt had gezien. Die hadden toch maar mooi de moeite genomen om hun muis naar de *like*-knop te schuiven en hun rechterwijsvinger te bewegen. Klik. Speciaal voor mij.

naar: Mark Traa
uit: HP/De Tijd, 7 november 2012
Examen havo 2015 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 1 tot en met 3

noot 1 *like*-knop: knop op Facebook waarmee je met één (muis)klik kunt aangeven of je iets leuk of niet leuk vindt
noot 2 Facebook: sociaalnetwerksite om online contact te kunnen onderhouden
noot 3 *comment*: commentaar, reactie

Opdracht
3

Lees tekst 2 *Tegen het dierensentiment* en beantwoord de vragen.
'Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie.' (regels 95-99)
Bovenstaande uitspraak wordt verder uitgewerkt in de alinea's 8 tot en met 11.

1p **1** Citeer het woord uit de alinea's 8 tot en met 11 waarin het oordeel over deze opvatting het best naar voren komt.

In alinea 12 wordt het voorbeeld van het nieuwsbericht over de bultrug gebruikt als een argument bij een standpunt.

1p **2** Welk standpunt is dat? Citeer het tekstfragment dat dit standpunt verwoordt.

Tekst 2

Tegen het dierensentiment

(**8**) Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een 'speciëcist'[1]. En 'antropocentrisme'[2] is in hun ogen net zo verwerpelijk als racisme.

(**9**) Niet vreemd dat in zo'n klimaat niemand meer opkijkt van de geavanceerde, uitstekend geoutilleerde dierenambulances die door onze straten rijden. Noch van de lommerrijke dierenbegraafplaatsen waar je Pluto of Minoes met een gedenksteen gepaste eer kunt bewijzen. Noch van huisdieren die op dieet moeten omdat hun baasjes ze volproppen. Zulke fenomenen mogen in pakweg de Sahel, de Swatvallei of de Gazastrook wat lastig uit te leggen zijn, hier dienen wij zoiets volstrekt normaal te vinden.

(**10**) Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet. In de milde variant gelden die rechten uitsluitend voor aansprekende wezens als de gorilla, de koe en de kat. De diehards vinden dat ook minder aansprekende soorten als de wesp, de rat en de tijgermug in de rechten mogen delen.

(**11**) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs. Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook. Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

(**12**) Neem de bultrug die vorig jaar december een verkeerde afslag nam en jammerlijk strandde op een zandplaat bij Texel: een potvis met pech – niet meer, niet minder. Maar het beest kreeg zelfs een naam! En dagenlang waren de reddingspogingen voor Johannes (die later Johanna bleek) niet uit de media weg te slaan. Zo mochten deskundigen zich buigen over het wezen van de bultrug, dan wel de publiciteit plaatsen in historisch perspectief. Zulke zeebeesten, wist men, spraken in vroeger eeuwen reeds tot de volksverbeelding. Dus zoveel nieuws was er niet onder de zon.

→

naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 8 tot en met 12

noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier
noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen

Opdracht
4

Lees tekst 3 *Statiegeld moet* en beantwoord de vraag.
'Op dit moment lijken de overheid en het parlement echter schatplichtig te zijn aan de inspanningen van het bedrijfsleven.' (regels 37-40)
1p Citeer twee, niet opeenvolgende, zinnen waaruit blijkt wat dit schatplichtig zijn inhoudt.

Tekst 3

Statiegeld moet

(**1**) Op parkeerplaatsen, in het park of gewoon in het plantsoen zie je zelden een petfles van 1,5 liter liggen. Kleine flesjes, lege blikjes of een wikkel van een reep tref je wel vaak aan als zwerfafval. De belangrijkste reden: het kwartje statiegeld dat de petfles bij het inleverpunt van de supermarkt waard is. En als de oorspronkelijke bezitter de fles laat slingeren, is er altijd wel een voorbijganger die een centje wil bijverdienen.

(**2**) Statiegeld blijkt nog altijd een buitengewoon effectief middel om consumenten tot milieuvriendelijk gedrag aan te zetten. Het is daarom eigenaardig dat de Tweede Kamer al in 2012 een voorzet heeft gegeven om het statiegeld op petflessen af te schaffen. Als de supermarkten en frisdrankenindustrie erin slagen om de inzameling van plasticafval tot een succes te maken, gaat het parlement akkoord met afschaffing van het statiegeld. De industrie vindt het nu tijd worden voor die maatregel, aangezien de inzameling van plastic op schema ligt.

(**3**) Voor de betrokken bedrijven zijn de financiële belangen groot. Zij vinden het in stand houden van een recyclesysteem kostbaar. Hun primaire doel is ook niet het uitbannen van zwerfafval in Nederland. Juist de overheid zou de regie moeten hebben bij de inperking van het zwerfafval.

(**4**) Op dit moment lijken de overheid en het parlement echter schatplichtig te zijn aan de inspanningen van het bedrijfsleven. Met de campagne *Plastic Heroes* – georganiseerd door het bedrijfsleven en betaald uit de verpakkingsbelasting – heeft de industrie een knappe prestatie neergezet. De inzameling van plasticafval is een succes te noemen. Gemiddeld levert elke Nederlander acht kilo aan afval in bij zijn gemeente, terwijl voor 2008 al het plastic nog bij het gewone huisvuil belandde. In ruil voor deze prestatie mag de industrie het statiegeld afschaffen, zo beloofde de Tweede Kamer.

(**5**) Een goede inzamelingsprestatie behoort echter geen douceurtje elders op te leveren. De overheid moet zelf bepalen of statiegeld nog zinvol is voor het schoonhouden van de openbare ruimte. De branche erkent dat het afschaffen van statiegeld tot meer zwerfafval zal leiden. Het lijkt veel logischer om naast het inzamelen van afval de statiegeldfles gewoon te laten bestaan.

naar: Xander van Uffelen
uit: de Volkskrant, 23 april 2015
Xander van Uffelen is journalist.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 3

Theorie

Iets uitleggen / Iets met eigen woorden zeggen

Bij ‘leg uit’-vragen moet je een stukje tekst **uitleggen**, een genoemd begrip toelichten, een verklaring die de schrijver geeft, in eenvoudiger taal weergeven of een vraag formuleren. Soms staat bij zo’n vraag expliciet vermeld dat je iets *met eigen woorden* moet zeggen. Blijf in dat geval bij de formulering van je antwoord wel dicht bij de tekst, maar neem die niet letterlijk over: voeg aan je antwoord in ieder geval enkele eigen woorden toe.
Bij ‘leg uit’- en ‘met eigen woorden’-vragen staat vaak de volgende zin: *Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan xx woorden*. Je moet dan een correcte zin formuleren, want het antwoord wordt niet alleen beoordeeld op spelling, maar ook op formulering.
Ook is aangegeven hoeveel woorden je mag gebruiken. Als je dat aantal overschrijdt, mag je docent de woorden die je te veel gebruikte, niet beoordelen. Staat het goede antwoord (deels) na het toegestane aantal woorden, dan krijg je geen of minder punten.
Als bij een ‘leg uit’-vraag twee punten te verdienen zijn, betekent dat meestal dat het antwoord uit twee onderdelen bestaat. Dat kan je houvast bieden bij de beantwoording van de vraag. Hierna is dat bijvoorbeeld het geval bij opdracht 5 onderdeel 2 en bij opdracht 6.

Opdracht
5

Lees tekst 2 *Tegen het dierensentiment* op p. 329 en beantwoord de vraag.
‘Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden.’ (regels 99-103)

1p **1** Leg in eigen woorden uit wat met dit nieuwe dogma bedoeld wordt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig.’ (regels 138-140)

2p **2** Leg op grond van de informatie in alinea 11 uit waarom dit merkwaardig is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Opdracht
6

Lees tekst 3 *Statiegeld moet* op p. 330 en beantwoord de vraag.
Volgens de tekst *Statiegeld moet* moet de overheid ervoor zorgen dat het statiegeldsysteem gehandhaafd blijft.

2p Leg uit waarom het statiegeldsysteem gehandhaafd moet blijven, volgens de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Opdracht
7

Lees tekst 4 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.
Volgens alinea 4 kunnen zowel docenten als leerlingen zich geen uitdagende kleding permitteren.

1p Leg uit waarom dit volgens de tekst zo is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Tekst 4

Doen en laten

(**4**) Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de weg gelegd in hun individuele expressie. Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonsteren in uitdagende vrijetijdskledij. Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden. Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 4

Theorie

Het taalgebruik in een tekst beoordelen

Soms is de auteur emotioneel bij een probleem betrokken en komt zijn mening over een kwestie ook naar voren in zijn taalgebruik. Hij kan bijvoorbeeld zijn teleurstelling of zijn blijdschap over de zaak uiten in zijn woordkeus. Ook als een schrijver zich boos maakt over iets, zie je dat soms aan woorden waaruit zijn verontwaardiging blijkt.
Een andere houding ten opzichte van een kwestie is *ironie*. De schrijver laat dan in zijn **taalgebruik** merken dat hij een zaak of een persoon niet al te serieus neemt. Hij bespreekt zijn onderwerp in dat geval enigszins spottend. Als die spot scherp wordt aangezet (bijtend en gemeen), is er sprake van *sarcasme*.
Bij examenvragen over taalgebruik wordt soms de emotie of de houding van de auteur aangegeven. Jij moet vervolgens vaststellen in welke woorden of zinnen je die emotie/houding tegenkomt. Het kan ook andersom: jij moet dan uit het taalgebruik in de tekst de houding van de auteur afleiden of van een aantal zinnen beoordelen of ze die houding bevatten.

Voorbeeld

Vraag: Wat voor toon kenmerkt de stijl van alinea's 3 en 5 vooral? Een
A hoogdravende [1] toon
B ironische [1] toon
C neerbuigende [1] toon
D positieve toon

Tekst 5

Dure eieren

(1) Later dan afgesproken kwam ik thuis na mijn zaterdagse fietsrondje langs onder andere de boerderijwinkel. 'Ik heb het met de boer uitgebreid over de economie gehad', voerde ik als excuus aan. Dat vergde enige uitleg. Bij de boerderijwinkel wachtte mij een onaangename verrassing. Er lag een briefje bij de eieren om uit te leggen dat ze duur-

der waren geworden en dat ze niet meer verpakt mochten worden in de lege eierdozen die ik had meegenomen. Die kon ik ook niet meer inleveren. Wat was er aan de hand?

(2) Het Productschap voor Pluimvee had verordonneerd dat eieren alleen nog maar verkocht mochten worden in een nieuwe doos met datumstempel. Ze mochten dus niet vers door klanten mee worden genomen, maar moesten eerst naar de veiling om daarna weer terugvervoerd te worden naar de boerderij. Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap. Daar had ik het met de boer verder over gehad.

(3) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te horen, was namelijk juist heel goed voor de economie. Er kwam extra werkgelegenheid voor de transporteurs, voor de benzinepomphouders en voor de producenten van verpakkingsmateriaal. Bovendien ging er zo meer geld in de economie om, wat ons bnp[1] weer omhoog kon krikken. De vele klanten die klaagden dat ze zo het milieu vervuilden en minder verse eieren kregen, waren dom ❷ dat ze deze economische voordelen niet zagen. Ze kregen toch dagelijks van deskundigen te horen dat ze meer moesten consumeren om uit de recessie te komen. Welnu, de prijsverhoging van de eieren was een mooi begin.

(4) Zelden heb ik zo'n fraai minivoorbeeld gezien van het inmiddels bekende gegeven dat de groei van onze nationale economie en van ons nationaal geluk niet samengaan. Klanten worden alleen maar ongelukkiger als ze meer geld moeten betalen voor minder verse eieren en als ze hun lege dozen bij het oud papier moeten gooien.

(5) Zelden heb ik ook het perverse grondprincipe van economische groei zo helder geïllustreerd gezien. Het bracht mij vele voorbeelden van milieudenker Wouter van Dieren in herinnering, die lieten zien dat het eindeloze heen-en-weergesjouw met producten goed was voor de economische groei, maar slecht voor het milieu en de klant. Misschien moeten we, om uit de recessie te komen, gewoon verordonneren dat Groningse eieren eerst naar Utrecht moeten worden vervoerd en die vanuit Utrecht omgekeerd naar Groningen. ❸

naar: Hans Achterhuis
uit: Filosofie Magazine, april 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

Taalgebruik beoordelen

❶ De betekenis van woorden die je niet kent, kun je tijdens het examen opzoeken in een woordenboek.
Het woord *ironisch* betekent 'licht spottend'. Het juiste antwoord op de vraag is: B. Vaak is bij ironie sprake van een soort 'omkering': men zegt het tegenovergestelde van wat men bedoelt.

❷ In alinea 3 blijkt dat de auteur van de tekst het oneens is met de opvatting dat de klanten van de boer 'dom' zijn. Het is juist andersom: de klanten denken logisch en de economen niet.

❸ De ironie (spot) blijkt ook uit het absurde en natuurlijk niet serieus bedoelde voorstel in alinea 5.

Opdracht
8

Lees tekst 3 *Statiegeld moet* op p. 330 en beantwoord de vraag.
Op een aantal plaatsen in de tekst klinkt het oordeel over de afspraken tussen het bedrijfsleven en de overheid duidelijk door in het woord- of zinsgebruik.

3p Noem drie voorbeelden van dergelijk woord- of zinsgebruik.

Opdracht
9

Lees tekst 6 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.
'Een vragenrondje in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.' (regels 19-31)

1p Met welk woord kan de gevoelswaarde die uit deze reacties in *de Volkskrant* spreekt het best omschreven worden?

A bezorgdheid
B opluchting
C sarcasme
D verwondering

Tekst 6

Doen en laten

(**1**) Twee dagen zomerse temperaturen en meteen is er discussie over blote kleding, meer in het bijzonder over de vraag of meisjes in korte broekjes naar school mogen. Een week eerder had een rector van een middelbare school de euvele moed gehad om een paar in zijn ogen te schaars geklede tieners naar huis te sturen met het verzoek wat anders aan te trekken. Met warm weer had dit incident weinig te maken, want we hebben een ijzig voorjaar achter de rug, terwijl de korte broekjes al maanden het straatbeeld domineren. Mode trekt zich nu eenmaal weinig aan van meteorologische omstandigheden. De rector oogstte weinig bijval. Een vragenrondje in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4, alinea 1

Theorie

De functie van een tekstgedeelte bepalen

Een tekstgedeelte (een of meer alinea's) heeft binnen het geheel of een deel van de tekst een bepaalde functie. Die kan worden weergegeven met behulp van **functiewoorden** als *conclusie, oplossing, stelling* en *verklaring*. Ook binnen een alinea kunnen de verschillende zinnen elk een eigen functie hebben, die met een functiewoord aangegeven kan worden. Op het examen moet je vaak de functie van een tekstgedeelte vaststellen. Je krijgt dan een rijtje van zo'n tien functiewoorden, in alfabetische volgorde. Jij moet het juiste woord bij enkele aangegeven tekstgedeelten zoeken. In het algemeen hoef je elk functiewoord maar één keer te gebruiken.
Als het gaat om slechts één tekstgedeelte, wordt de vraag naar functiewoorden vaak als meerkeuzevraag gesteld. Ook in dat geval staan de vier antwoordopties – net als bij alle andere meerkeuzevragen in het examen – in alfabetische volgorde.

Functiewoorden
Functiewoorden zijn tamelijk abstract. Het is belangrijk dat je goed weet wat die abstracte begrippen precies betekenen.
Op *Nieuw Nederlands online* vind je alle functiewoorden die voorkwamen in de havo-examens van 2013 tot en met 2017. Minder bekende begrippen worden kort toegelicht.

De functie van de inleiding van de tekst
Soms wordt er gevraagd naar de functie van de **inleiding** of een deel ervan. Functies van de inleiding zijn bijvoorbeeld:
– het onderwerp van de tekst aanduiden;
– het belang van het onderwerp benadrukken;
– bij de actualiteit aansluiten;
– een anekdote vertellen over het onderwerp;
– een historisch overzicht geven van het tekstonderwerp;
– een grappige toonzetting hanteren;
– een probleemstelling formuleren;
– de hoofdvraag van de tekst stellen;
– een constatering doen over het onderwerp;
– een onverwachte vergelijking maken;
– een prikkelende stelling poneren;
– een samenvatting vooraf geven van de rest van de tekst.
Het onderliggende doel van deze functies is veelal de lezer te motiveren om de tekst te gaan lezen.

Opdracht
10

Lees tekst 7 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.

1p Met welk begrip kan het verband tussen alinea 4 en het tweede deel van alinea 3 (vanaf regel 59) het best beschreven worden? Alinea 4 vormt een
A argument voor het gestelde in alinea 3.
B samenvatting van het gestelde in alinea 3.
C tegenstelling met het gestelde in alinea 3.
D voorbeeld bij het gestelde in alinea 3.

Tekst 7

Doen en laten

(**3**) Als voorbeeld van dat laatste kunnen de huidige minibroekjes dienen (niets anders dan de hotpants uit de jaren zeventig), maar net zo goed de naveltruitjes van tien jaar geleden of de populaire singlets met spaghettibandjes en decolletés in het algemeen, zowel de vrouwelijke als de mannelijke bouwvakkersvariant. Het is allemaal hetzelfde soort vrijetijdskleding. Het ondoorgrondelijke woud van kledingcodes met gedetailleerde richtlijnen voor elk moment van de dag is allang afgeschaft. De Nederlandse kledingcultuur van de afgelopen vijftig jaar kun je samenvatten onder de noemer ‘alles moet kunnen’. Met één restrictie: er wordt nog steeds onderscheid gemaakt tussen werk/zakelijk en vrije tijd. Op het werk dragen mensen andere kleren (rustiger, formeler) dan in hun vrije tijd. De regels hiervoor liggen niet tot op de letter vast. Er bestaat aanzienlijke vrijheid, maar als het te dol wordt, bijvoorbeeld in de decolleté-sfeer, kunnen chefs aan hun werknemers vragen om iets neutralers aan te trekken. In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.
(**4**) Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de weg gelegd in hun individuele

expressie. Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonsteren in uitdagende vrijetijdskledij. Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden. Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4, alinea 3 en 4

Opdracht 11

Lees tekst 2 *Tegen het dierensentiment* op p. 329 en beantwoord de vraag.
Om de functies van alinea's aan te duiden, worden onder andere de volgende functiewoorden gebruikt: constatering, definitie, gevolg, oorzaak, verklaring, voorwaarde en weerlegging.

1p Welke functie hebben de alinea's 9, 10 en 11 samen ten opzichte van alinea 8? Kies een van bovenstaande functiewoorden.

Opdracht 12

Lees tekst 5 *Dure eieren* op p. 332 en beantwoord de vraag.
Er zijn verschillende manieren om het onderwerp van een tekst te introduceren.

1p Op welke manier gebeurt dat vooral in alinea 1 van de tekst *Dure eieren*? Dit gebeurt vooral door het

A formuleren van de probleemstelling.
B geven van een historische schets.
C stellen van een retorische vraag.
D vertellen van de aanleiding.

Opdracht 13

Lees zo nodig tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 337 en beantwoord de vraag.
Hieronder wordt de redenering van Strauss in alinea 7 over de keerzijde van de *like*-cultuur weergegeven.

3p Geef aan wat de functies zijn van de stappen in de redenering van Strauss. Kies uit: afweging, argument, gevolg, onderbouwing, oplossing, standpunt, tegenwerping, voorwaarde. Let op: je hoeft niet alle functies te gebruiken. Noteer het nummer en de functie. De eerste functie is al gegeven.

1 probleem	Hij schreef dat onze eigenwaarde wordt ondermijnd door alle lijstjes en Facebook-statistieken.
2	Wanneer we op internet iets lezen, kunnen we immers direct zien hoeveel anderen het vóór ons al hebben *geliket*.
3	'Zo worden we aangemoedigd om niet onze eigen mening te vormen, maar af te gaan op wat andere mensen van iets vinden.'
4	En dat is kwalijk, vindt hij,
5	want mensen moeten niet afgaan op wat de massa wil.
6	'Deel datgene wat je verschillend maakt van een ander, niet datgene wat je op een ander doet lijken.'

Theorie

Een vraag over de titel van de tekst beantwoorden

Een tekst heeft een informerende of een motiverende **titel**. Over een motiverende titel wordt soms een vraag gesteld. Dat is vaak een 'leg uit'-vraag. In het algemeen vind je in de tekst aanknopingspunten voor de betekenis van de titel.

Opdracht

14

Lees tekst 8 *De terreur van de like-knop* en beantwoord de vraag.

1p In welke van onderstaande alinea's komt de relatie met de titel van de tekst *De terreur van de like-knop* het sterkste naar voren?

A alinea 6
B alinea 7
C alinea 8
D alinea 9

Tekst 8

De terreur van de *like*-knop[1)]

(**1**) Het is allemaal begonnen toen Henny Huisman in 1988 de *Soundmixshow* presenteerde, de moeder aller hedendaagse talentenjachten. Het programma was ongekend populair. Het publiek kon live in de uitzending telefonisch op de finalisten stemmen, maar dat verliep niet helemaal naar wens. Vrijwel meteen nadat de lijnen waren opengesteld, ging het telefoonverkeer in het hele land plat. 1,2 miljoen mensen wilden hun stem uitbrengen, maar slechts 139.000 bellers kwamen erdoorheen. Een uur lang was niemand in het land bereikbaar en hulpdiensten konden niet uitrukken.

(**2**) Wát er nu precies was begonnen met Henny Huisman, kon niemand in die tijd nog echt bevroeden, maar inmiddels weten we het: niet eerder was de Nederlandse bevolking in de gelegenheid gesteld zich direct én massaal over iets uit te spreken, anders dan bij de Tweede Kamerverkiezingen. Die *Soundmixshow*-avond vormden alle Nederlanders samen één grote lekenjury en het was overduidelijk dat erg veel mensen de drang voelden hun waardering uit te spreken voor iets wat ze op dát moment zagen. Het heeft er alle schijn van dat het *like*-tijdperk in Nederland die avond in 1988 is begonnen. Facebook[2)]-oprichter Mark Zuckerberg was toen drie jaar oud.

(**3**) En kijk nu eens. Toen ik jarig was, bracht de postbode welgeteld twee kaarten: een van mijn ouders en een van mijn schoonouders. Op Facebook bleken de felicitaties wél binnengestroomd: tientallen *comments*[3)] en veel *likes*, soms zelfs van mensen die ik nog nooit in het echt had gezien. Die hadden toch maar mooi de moeite genomen om hun muis naar de *like*-knop te schuiven en hun rechterwijsvinger te bewegen. Klik. Speciaal voor mij.

(**4**) Niet eerder had ik op een verjaardag meer digitale dan analoge felicitaties gekregen. Ik las eenregelige *comments* van mensen die voorheen nog de moeite namen om een kaartje te kopen, maar ook vriendelijke woorden van mensen die me überhaupt nooit eerder hadden gefeliciteerd. Ik vond dat toch leuk, want het zijn allemaal blijken van waardering. Als er iets is veranderd sinds die avond met Henny Huisman in 1988, dan is het wel dat we overal en voortdurend onze waardering zijn gaan uiten voor alles en iedereen. De techniek maakt het mogelijk, we doen het graag en bedrijven verdienen er geld mee.

(**5**) Daarom is het overal. We geven punten aan alles wat we kopen op internet, aan hotels, bedrijven, artikelen en filmpjes. We waarderen ook

medemensen. Zo ordenen we de wereld om ons heen en ontstaan vanzelf lijstjes van mensen, goederen en diensten. Wat bovenaan de lijstjes staat, is door de meeste mensen ‘leuk’ bevonden. “De cultuur van het leuk vinden neemt epidemische vormen aan”, signaleert ook hoogleraar filosofische antropologie Jos de Mul. “Alles is doordesemd van de gedachte dat iets leuk of niet leuk moet zijn. Het is een vorm van populisme. De experts komen niet langer voort uit de elite maar uit het volk. Dat zit elkaar nu overal en altijd te waarderen en op internet wordt het geobjectiveerd en expliciet gemaakt: het resultaat is voor iedereen zichtbaar.” De Mul ziet het als onderdeel van een breder fenomeen: de uit de Verenigde Staten overgewaaide steeds competitievere samenleving. Ooit deden we lacherig over het typisch Amerikaanse verschijnsel van de *Werknemer van de Maand*, nu delen we zelf aan de lopende band prijzen uit aan mensen.

(**6**) Op microniveau doen we dat dus met de *like*-knop; een *like*-knop en geen interessant-knop, geen moeilijk-knop en geen leerzaam-knop. Het is *liken* of niks. Dat stelt internetgebruikers soms voor dilemma’s: kun je een foto van hongerende kinderen in Afrika of van dalende beurskoersen wel *liken*? Hoogleraar mediastudies José van Dijck stelde de beperktheid van de *like*-knop al eerder aan de orde en wees erop dat niet alles in de wereld zich laat opdelen in ‘leuk’ of ‘niet leuk’. “Het gevaar bestaat”, zegt Van Dijck, “dat er in lijstjes die onvermijdelijk worden samengesteld uit zaken die het meest zijn gewaardeerd, alleen dingen staan die ‘leuk’ zijn en die lijstjes trekken nog meer mensen aan. Voor je het weet, wordt het blikveld van mensen beperkt tot ‘leuke’ dingen en is er geen plaats meer voor serieuzere en rationelere zaken.”

(**7**) Ook de Amerikaanse auteur Neil Strauss probeert de keerzijde van de *like*-cultuur onder de aandacht te brengen. Hij schreef dat onze eigenwaarde wordt ondermijnd door alle lijstjes en statistieken. Wanneer we op internet iets lezen, kunnen we immers direct zien hoeveel anderen het vóór ons al hebben *geliket*. “Zo worden we aangemoedigd om niet onze eigen mening te vormen, maar af te gaan op wat andere mensen van iets vinden”, aldus Strauss. En dat is kwalijk, vindt hij, want mensen moeten niet afgaan op wat de massa wil. “Een gezond individu zou eigenwaarde van binnenuit moeten ontwikkelen en niet op basis van statistieken bestaand uit *likes*, *comments* en het aantal vrienden of volgers dat we hebben.” Volgens Strauss moeten we dus opstaan tegen de tirannie van de *like*-knop. “Deel datgene wat je verschillend maakt van een ander, niet datgene wat je op een ander doet lijken.”

(**8**) Het wordt echter steeds moeilijker om je niets aan te trekken van het aantal gescoorde *likes*. Om die ene muisklik heeft zich inmiddels een hele *like*-economie gevormd, aldus de onderzoekers Carolin Gerlitz en Anne Helmond. Volgens hen is de vertaling van *likes* in geld een meer dan aanzienlijke aanvulling op de *hit-and-link*-economie – waarin het draait om het aantal kliks en het doorlinken van de ene naar de andere site.

(**9**) *Likes* zijn inmiddels ordinaire handel: op internet worden ze in wagonladingen te koop aangeboden. Zo kan iedereen zichzelf populairder voordoen dan hij is. De handel groeit explosief en menig deskundige waarschuwt al dat de *like* weldra zal devalueren. De Mul: “Het is een misvatting dat de *like*-knop het gevoel in de samenleving weerspiegelt. Je ziet immers de manipulatie niet.”

(**10**) Manipulatie is inderdaad nóg een gevaar dat aan al dat *gelike* kleeft: Facebook kan ermee doen wat het wil. Van Dijck: “Ik vind dat er erg veel naïviteit is over het misbruik dat Facebook zou kunnen maken van alle informatie die we, via die *likes*, over onszelf vrijgeven. Mensen hebben het gevoel dat ze invloed en inspraak hebben, maar de keerzijde is dat Facebook ons gedrag steeds makkelijker kan manipuleren.” Naarmate we – onbewust – meer

over onszelf hebben verteld, is er volop ruimte voor gedragssturing, want wie weet wat er achter een onschuldig ogende aanbeveling van een boek zit? Vonden die klanten dat boek werkelijk leuk of heeft Facebook een deal gesloten met een uitgever?

(**11**) Om *likes* kan worden gevochten, maar iedere internetgebruiker weet dat ze niet allemaal evenveel waard zijn. Op Facebook circuleren talloze foto's van zieke kinderen, mishandelde dieren en politieke stellingnames die met een muisklik kunnen worden ondersteund. “Makkelijk engagement”, noemt Van Dijck dit *clicktivism*. “Het is laagdrempelig en weinig verplichtend. Als het in plaats zou komen van werkelijke betrokkenheid, zou ik het niet toejuichen.” Het is echter onontkoombaar: wie bliksemsnel mensen wil mobiliseren, doet dat door *likes* en volgers te verzamelen. Wie voor zijn digitale aanhang zijn sociale gezicht wil opzetten, kan dat op efficiënte wijze doen door *posts*[4] van goede doelen, mooie spreuken en andere hypercorrecte schrijfsels van een *like* te voorzien: een klik is een kleine moeite en je wordt er nooit slechter van.

(**12**) Er zijn mensen die erop wijzen dat George Orwell[5] Facebook zag aankomen, lang voordat het bestond. We citeren uit zijn boek *1984* over de nieuwe taal van een totalitair regime, genaamd *Newspeak*: “Zie je niet dat het hele doel van *Newspeak* is om de reikwijdte van gedachten in te perken? Uiteindelijk wordt het onmogelijk om nog tegendraads te denken, omdat er geen woorden meer zijn waarin we zoiets kunnen uitdrukken. Ieder concept dat ooit nodig kan zijn, wordt uitgedrukt in één woord, waarvan de betekenis is vastgelegd en waarvan alle andere betekenissen zijn uitgewist en vergeten. […] Elk jaar minder en minder woorden en het bereik van het bewustzijn wordt steeds een beetje kleiner.”

(**13**) Wat lezen we hier? Is dit niet een onversneden Nostradamus[6]-achtige aankondiging van de *like*-knop? Staan we werkelijk aan het begin van een tijdperk waarin een groot bedrijf bepaalt hoe we de wereld om ons heen benoemen? Zó heet zal de soep vast niet worden gegeten, maar een tikje griezelig is het wel. Het is maar goed dat dit artikel nog ouderwets op papier is gedrukt. Als u het waardeert, zou u een briefje of een mailtje kunnen sturen, maar ons *liken* op Facebook vinden we stiekem ook best leuk, hoor.

naar: Mark Traa
uit: HP/De Tijd, 7 november 2012
Examen havo 2015 tijdvak 2, Tekst 1

noot 1 *like*-knop: knop op Facebook waarmee je met één (muis)klik kunt aangeven of je iets leuk of niet leuk vindt
noot 2 Facebook: sociaalnetwerksite om online contact te kunnen onderhouden
noot 3 *comment*: commentaar, reactie
noot 4 *post:* berichtje
noot 5 George Orwell (1903-1950) was een Britse schrijver, journalist en criticus. *1984* is een van zijn bekendste werken en een aanklacht tegen het stalinisme en totalitarisme.
noot 6 Nostradamus (1503-1566) was een Franse voorspeller die volgens zijn aanhangers een aantal belangrijke internationale gebeurtenissen, zoals de Wereldoorlogen, voorspeld heeft.

Theorie

Het tekstdoel of de tekstsoort vaststellen

In het Eindexamen Tekstbegrip wordt je vaak gevraagd het **tekstdoel** (amuseren, informeren, opiniëren, overtuigen of activeren) of de **tekstsoort** (uiteenzetting, beschouwing, betoog of mengvorm) van de tekst vast te stellen. → ***zie Lezen p. 60***
De vraag naar tekstdoel/tekstsoort is meestal een meerkeuzevraag.

Zo stel je het tekstdoel / de tekstsoort vast:
1 Vraag je af: wat wil de auteur met deze tekst bereiken bij de lezers? Geef eerst jouw antwoord (als lezer) op die vraag.
2 Kijk dan naar de vraag over de hoofdgedachte van de tekst. → ***zie Eindexamen p. 363***
Er is verband tussen hoofdgedachte en tekstdoel/tekstsoort. Een informerende tekst (uiteenzetting) of een opiniërende tekst (beschouwing) heeft meestal een constatering als hoofdgedachte. Een overtuigende tekst (betoog) of een activerende tekst heeft als hoofdgedachte een mening (standpunt). Kijk dus of de aangeboden antwoorden bij de meerkeuzevraag over de hoofdgedachte vooral constateringen of vooral meningen zijn. Houd natuurlijk rekening met de hoofdgedachte die je als antwoord gekozen hebt.
3 Bekijk de titel. Soms geeft een titel een aanwijzing over het tekstdoel. Zeker wanneer de titel een mening is, is dat een aanwijzing voor een overtuigende of activerende tekst.

Opdracht
15

Lees tekst 5 *Moderne ruilhandel* op p. 372 en beantwoord de vraag.
1p Wat is het belangrijkste doel van tekst 5?
In de tekst wordt de lezer vooral
A enthousiast gemaakt over de kansen van de deeleconomie.
B overtuigd van de positieve kanten van de deeleconomie.
C geïnformeerd over de voor- en nadelen van de deeleconomie.
D gewaarschuwd voor de nadelige gevolgen van de deeleconomie.

Theorie

Uitspraken over een tekst beoordelen

De opdracht om **uitspraken over (een deel van) een tekst te beoordelen** op juistheid is meestal een van de laatste opdrachten bij de tekst. Je hebt de tekst dan al bijna helemaal gelezen en er een aantal andere vragen over beantwoord. De inhoud, het onderwerp en de deelonderwerpen, de redeneringen van de auteur en de hoofdgedachte heb je dus al in je hoofd. Op basis daarvan vergelijk je de uitspraken met de inhoud van de tekst. Tip: Streep eerst beweringen weg die zeker onjuist zijn.

Opdracht
16

Lees tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 337 en beantwoord de vraag.
Over de overeenkomst tussen *Newspeak* en *liken* op Facebook kan een aantal beweringen gedaan worden.
1p Welke van de onderstaande beweringen over deze overeenkomst doet het meest recht aan de tekst?
A Het doel van Newspeak en Facebook is vernauwing van het bewustzijn.
B Newspeak en Facebook leiden beide tot minder woordenschat en gemiddeld minder ideeën per gebruiker.
C Voor Newspeak en Facebook geldt dat er uiteindelijk sprake zal zijn van een streng taalregime.
D Zowel Newspeak als Facebook geeft de werkelijkheid te eendimensionaal weer.

Theorie

Teksten vergelijken

Als twee teksten over hetzelfde onderwerp gaan, kun je ze met elkaar **vergelijken**. Er zijn dan immers altijd overeenkomsten en verschillen. Die kunnen met diverse zaken te maken hebben, bijvoorbeeld:
- verschillen tussen de teksten in de gegeven informatie;
- inhoudelijke toevoegingen die een tekstfragment geeft op de hoofdtekst;
- verschillen in de verklaringen of de oplossingen die de teksten geven voor een probleem;
- overeenkomsten of verschillen in opvattingen en/of argumenten van de auteurs.

Als er gevraagd wordt naar verschillen tussen twee teksten, moet je altijd over *beide* teksten iets inhoudelijks zeggen, bijvoorbeeld: ‘De auteur van tekst 1 vindt dít en de auteur van tekst 2 vindt juist dát.’ Zeg niet: ‘De auteur van tekst 1 vindt dít en de auteur van tekst 2 *niet*.’ In het laatste geval zeg je niet iets duidelijks over tekst 2.

Er zijn drie soorten vragen:
1 vragen over een tekstfragment en een (klein) deel van een hoofdtekst;
2 vragen over een tekstfragment en een hele hoofdtekst;
3 vragen over twee hoofdteksten.
Voor vragen van het type 2 en 3 moet je één of twee teksten helemaal gelezen hebben of opnieuw lezen. Dat kost veel tijd. Als je op het examen in tijdnood raakt, kun je vragen van het type 2 en 3 beter even overslaan. Blijkt later dat je toch tijd genoeg hebt, dan maak je de vraag alsnog, want zo’n vraag levert vaak wel 2 of 3 punten op.

Opdracht
17

Lees tekst 9 *Tekstfragment 1* en tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 337 en beantwoord de vraag.
In alinea 6 van de tekst *De terreur van de like-knop* geeft José van Dijck haar mening over de *like*-knop. Tekstfragment 1 geeft een weerlegging van deze mening.

1p Over welk gevolg van het gebruik van de *like*-knop is zowel de tekst *De terreur van de like-knop* als tekstfragment 1 negatief?

Tekst 9

Tekstfragment 1

De *like*-knop: miljoenen mensen vinden dit leuk.
Op Hyves geef je respect, YouTube-clips beloon je met een *thumbs up* (👍) en sinds kort kunnen Amerikaanse Google-gebruikers – als ze ingelogd zijn en de functie inschakelen – interessante websites een +1 geven. Het is de nieuwste manier om online content bij vrienden aan te raden. Waarom willen gebruikers alles wat ze online tegenkomen, leuk vinden? ‘Mensen willen graag hun mening uiten en invloed uitoefenen’, aldus een woordvoerder van Google Nederland. Volgens internetsocioloog Albert Benschop (Universiteit van Amsterdam) handelen gebruikers deels uit ijdelheid. Het leuk vinden van content, en het daarmee indirect aanraden, is volgens hoogleraar internet Erik Huizer (Universiteit Utrecht) een effectieve manier om de grote stroom nieuws op sociale media te ordenen. ‘Mensen willen betrouwbare informatie’, zegt Benschop. ‘En de meest betekenisvolle informatie komt van vrienden. Het is hetzelfde idee als een vriend die tegen je zegt: ‘‘Deze cd moet je écht hebben.’’’ Maar waar men vroeger alleen dingen kon delen door daadwerkelijk een stukje tekst te tikken, is één klik nu voldoende om je mening te geven. Geeft dat geen vertekend beeld? ‘Het is juist iets positiefs’, zegt Huizer. ‘Meestal reageren mensen alleen op artikelen als ze het oneens zijn. Hierdoor lijkt het soms alleen maar of iedereen op internet negatief is, maar lang niet iedereen vindt het waardeloos. Met de *like*-knop krijg je een betere balans tussen positieve en negatieve reacties.’ Volgens Benschop

zijn alle sociale media nu bezig een sterk element van vertrouwen in hun sites te bouwen. Een overzichtelijk aanbod van informatie op basis van hoe betrouwbare mensen uit je directe omgeving zich online gedragen. Maar waar van vertrouwen wordt uitgegaan, ligt misbruik van commerciële of zelfs criminele partijen op de loer. ‘Als iemand met dubieuze belangen toegang tot je netwerk krijgt en bijvoorbeeld tegen betaling gaat zeggen dat Nikes zo lekker lopen, is je vertrouwen in één klap weg. Je wilt toch ook niet dat een vriend bij jou thuis met een reclamebord rondloopt?’

naar: Haroon Ali
www.volkskrant.nl, 9 juni 2011
Examen havo 2015 tijdvak 2, Opgaven

Ik kan/weet:

- ☐ betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of beschouwing geeft. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ taalgebruik beoordelen. 4F
- ☐ ironisch taalgebruik herkennen. 4F
- ☐ de functie van eenheden in de tekst benoemen. 3F
- ☐ impliciete relaties tussen tekstdelen aangeven. 4F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

3 Argumenteren

Je leert:

- hoe je de diverse opdrachten over de vaardigheid Argumenteren aanpakt.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

Argumenteren

Op het Centraal Examen wordt je kennis van argumentatie getoetst. Die kennis valt uiteen in twee vaardigheden: (1) een betoog analyseren en (2) een betoog beoordelen. Alle theorie over Argumenteren vind je in de gelijknamige cursus. → ***zie Argumenteren p. 191***

1 Een betoog analyseren

Je kunt
- standpunten en argumenten identificeren en interpreteren;
- feitelijke en waarderende argumenten onderscheiden;
- argumentatiestructuren herkennen: enkelvoudige, onderschikkende en nevenschikkende argumentaties;
- argumentatieschema's herkennen op basis van
  - oorzaak en gevolg;
  - kenmerk of eigenschap;
  - voor- en nadelen;
  - voorbeelden;
  - vergelijking;
  - autoriteit.

2 Een betoog beoordelen

Je kunt
- drogredenen herkennen: (*a*) een onjuist gebruik van een argumentatieschema of (*b*) het overtreden van een discussieregel;
  - *a* onjuist gebruik van een argumentatieschema:
    - onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema;
    - onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema;
    - onjuist beroep op een voor- en nadelenschema:
      - overdrijven van voor- of nadelen;
      - vals dilemma;
    - onjuist beroep op een voorbeeldschema: overhaaste generalisatie;
    - onjuist beroep op een vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking;
    - onjuist beroep op autoriteit.
  - *b* overtreding van een discussieregel:
    - de persoonlijke aanval;
    - het ontduiken van de bewijslast;
    - de cirkelredenering;
    - het vertekenen van een standpunt;
    - het bespelen van publiek.
- een betoog op aanvaardbaarheid beoordelen op basis van:
  - aanvaardbaarheid en controleerbaarheid van feitelijke argumenten;

– betrouwbaarheid van bronnen;
– aanvaardbaarheid van waarderende argumenten;
– relevantie van argumenten;
– consistentie van de argumentatie;
– toereikendheid van de argumentatie.

In het vervolg van deze paragraaf komen de diverse tekstonafhankelijke vragen/opdrachten van het domein *Argumenteren* aan de orde.

Theorie

Een betoog analyseren: standpunten en (feitelijke en waarderende) argumenten identificeren en interpreteren

Standpunten en **argumenten** herken je soms aan **signaalwoorden**. Er zijn **feitelijke** en **waarderende** argumenten. → ***zie Basis p. 35 en Argumenteren p. 192***

Opdracht
1

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* en beantwoord de vragen.

1p **1** Formuleer in eigen woorden het centrale standpunt van de tekst dat al in alinea 1 wordt verwoord.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de alinea's 2 tot en met 6 is sprake van een standpunt en argumentatie.

2p **2** Vat dit standpunt en de bijbehorende argumentatie samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 12 wordt het voorbeeld van het nieuwsbericht over de bultrug gebruikt als een argument bij een standpunt.

1p **3** Welk standpunt is dat? Citeer het tekstfragment dat dit standpunt verwoordt.

'Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal.' (regels 235-238)

2p **4** Welke twee voorbeelden worden opgevoerd als argumenten bij dit standpunt?

'Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat "wij van de media" daar zo klakkeloos in meegaan.' (regels 12-17)

1p **5** Wat is het belangrijkste argument uit de tekst voor deze uitspraken? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Tekst 1

Tegen het dierensentiment

(**1**) Vooropgesteld: ik ben jarenlang vegetariër geweest en nog altijd vermijd ik varkensvlees, laat staan dat ik een gerecht als foie gras of verse kreeft tot me neem. Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen. Dat ook wat dat betreft het paradijs nog lang niet bereikt is, dat de wetgeving altijd beter kan: ik zeg

het mijn dierenvrienden graag na. Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat ‘wij van de media’ daar zo klakkeloos in meegaan.

(**2**) Ooit waren berichten uit het dierenrijk immers het exclusieve domein van de regionale pers en van kranten als *De Telegraaf* en het *AD*. Alleen in de zomermaanden sloop ook elders wel eens een eikenprocessierups of babykrokodil de kolommen binnen. Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.

(**3**) *Trouw* kent tegenwoordig maar liefst twéé dagelijkse pagina’s voor de groene lezer, waarbij dierenberichten (‘Hommel helpt aardappelboer’) uiteraard zelden ontbreken. Ook in de rest van de krant rukken ze op.

(**4**) Bij *de Volkskrant* gaat haast geen dag voorbij of je treft er dierennieuws in aan. Wil *Trouw* ook nog wel eens opbeurende berichten brengen, de *Volkskrant*-redactie benadrukt bij voorkeur de tobberige kant van het thema, met koppen als ‘Europa is gevaarlijk trekgebied voor roofvogels’ en ‘Het tsjirrlie van de veldleeuwerik is steeds minder vaak te horen’. De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts. En wee degene die deze mantra niet serieus genoeg neemt.

(**5**) Onlangs maakte de staatssecretaris van Economische Zaken bekend dat de overheid niet langer alle bedreigde diersoorten ten koste van alles wil redden. Onmiddellijk kwam *de Volkskrant* met een verhaal waarin dierenbeschermers ongehinderd hun beklag mochten doen. Stoppen met bijvoorbeeld het korenwolfproject, zeiden zij, zou ‘pas echt onverantwoord zijn’. Waarom precies maakten ze niet duidelijk. De verslaggever nam genoegen met het kulargument dat de korenwolf symbool staat voor een landschap waarvan ‘de mensen’ niet willen dat het verdwijnt.

(**6**) *NRC Handelsblad* heeft een uitgesproken oog voor berichten uit *peer reviewed* wetenschappelijke tijdschriften – al haalt de krant de neus niet op voor nieuwtjes à la ‘Olifantenmoeder en jong in Emmen overleden’. Ook bij het liberale avondblad ontbreekt de tobberige toon zelden. Illustratief was een verhaal over natuurfilms, waarin de verslaggeefster zich afvroeg: ‘Hoe realistisch zijn schitterende BBC-producties als *Planet Earth* (2006) en *Life* (2009) als ze niets zeggen over het feit dat een op de drie zoogdiersoorten en een op de vier reptielensoorten bedreigd wordt? Is puur natuur in beeld zo langzamerhand niet een pure leugen?’

(**7**) Wanneer het taboe op dierennieuws precies verdween, laat zich lastig aanwijzen. Het staat wel vast dat er géén wilsbesluit aan vooraf is gegaan. De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan ooit in aanbidding voor Moeder Natuur.

(**8**) Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een ‘speciëcist’[1]. En ‘antropocentrisme’[2] is in hun ogen net zo verwerpelijk als racisme.

(**9**) Niet vreemd dat in zo’n klimaat niemand meer opkijkt van de geavanceerde, uitstekend geoutilleerde dierenambulances die door onze straten rijden. Noch van de lommerrijke dierenbegraafplaatsen waar je Pluto of Minoes met een gedenksteen gepaste eer kunt bewijzen. Noch van huisdieren die op dieet moeten omdat hun baasjes ze volproppen. Zulke fenomenen mogen in pakweg de Sahel, de Swatvallei of de Gazastrook wat lastig uit te leggen zijn, hier dienen wij zoiets volstrekt normaal te vinden.

(**10**) Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk

voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet. In de milde variant gelden die rechten uitsluitend voor aansprekende wezens als de gorilla, de koe en de kat. De diehards vinden dat ook minder aansprekende soorten als de wesp, de rat en de tijgermug in de rechten mogen delen.

(**11**) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs. Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook. Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

(**12**) Neem de bultrug die vorig jaar december een verkeerde afslag nam en jammerlijk strandde op een zandplaat bij Texel: een potvis met pech – niet meer, niet minder. Maar het beest kreeg zelfs een naam! En dagenlang waren de reddingspogingen voor Johannes (die later Johanna bleek) niet uit de media weg te slaan. Zo mochten deskundigen zich buigen over het wezen van de bultrug, dan wel de publiciteit plaatsen in historisch perspectief. Zulke zeebeesten, wist men, spraken in vroeger eeuwen reeds tot de volksverbeelding. Dus zoveel nieuws was er niet onder de zon.

(**13**) Dat klopt. Anders dan voorheen kun je echter in dit tijdsgewricht van één ding verzekerd zijn: de schuld belandt uiteindelijk bij de mens. Accepteren dat Moeder Natuur nu eenmaal wrede, uiterst onsympathieke trekjes heeft – het wil er heden ten dage niet meer in. Zij kan geen kwaad meer doen. Er moet dus een zoektocht op gang komen naar menselijke verantwoordelijken. De kwestie leidde zelfs tot Kamervragen over ‘de martelgang van bultrug Johannes’. Het beest had nog geleefd als de reddingsdiensten maar beter hun best hadden gedaan. Tekenend was hoe de minister van Economische Zaken daarop reageerde. Hij hoefde geen lachje te onderdrukken. Noch zei hij dat hij wel wat anders aan zijn hoofd had dan debatteren over een gesneefde potvis. De minister antwoordde dat bultruggen dieren zijn ‘waar we allemaal een warm gevoel voor hebben’. En zegde toe dat er een ‘protocol’ zou komen, opdat de overheid voortaan precies zou weten wat haar te doen stond.

(**14**) Dat protocol kwam er, compleet met een aan te stellen ‘strandingscoördinator’ en te volgen rampscenario’s. Hoeveel geld ermee gemoeid is, weet ik niet. Dat zo wederom de valse illusie wordt gewekt als zou de overheid alle dierenleed kunnen voorkomen, weet ik wel. Intussen concurreerde de berichtgeving rond de bultrug wekenlang met echte nieuwsfeiten uit Nederland en de rest van de wereld.

(**15**) Opvallend aan de wijze waarop de kranten dierennieuws brengen, is de volstrekt morele consensus. Of het nu gaat om *NRC Handelsblad*, *Trouw* of *de Volkskrant*, bij allemaal schemert op de achtergrond de overtuiging dat homo sapiens het lelijk heeft verprutst. Het dier geldt als het onbedorven wezen dat de mens al héél lang niet meer is. Dieren zijn per definitie goed, mensen per definitie slecht. Behalve als ze tot het gilde der dierenbeschermers en/of dierenactivisten behoren. Dan hoeven ze geen enkel kritisch vraagje te vrezen.

(**16**) Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal. In 2011 publiceerde filosoof Bas Haring zijn boek *Plastic panda’s*, waarin hij onder meer inging op de

argumenten van natuurbeschermers die elke planten- en diersoort koste wat kost voor uitsterven willen behoeden. Zijn stelling: daar hoeven wij ons niet zoveel zorgen over te maken. Uitsterven hoeft niet altijd rampzalig te zijn.

(**17**) Interessant punt, zou ik zeggen. Op z'n minst een serieus debat waard. Dat had ik gedacht. De verzamelde dierenvrienden kropen weliswaar onmiddellijk achter hun toetsenbord, maar alleen om aan het schuimbekken te slaan. De opiniepagina's plaatsten hun stukken nog ook. Zo waren er milieufilosofen die Haring onwetenschappelijkheid verweten en een 'achteloze manier van denken'. Er was een evolutiebioloog die hem op 'een cruciale denkfout' had betrapt, een briefschrijver die hem 'een bekrompen leefwereld' toedichtte. Een redacteur van *NRC Handelsblad* maakte het nog bonter. Hij blogde dat Harings 'vrije geredeneer' hem 'gevaarlijker' maakte dan 'de beul die op gezette tijden zijn poedel een rotschop geeft'. Hij vond dat deze 'natuurbarbaar' aangegeven diende te worden bij 114, het toen net ingestelde alarmnummer voor dierenmishandeling.

(**18**) Dat dierenvrienden niet per se ironische wezens zijn, heb ik trouwens ook zelf mogen ondervinden. Als columnist weet ik inmiddels zo'n beetje welke van mijn stokpaardjes lezers tot razernij drijven. Als ik bijvoorbeeld wijsneus over verwende prinsesjes of over het sluimerend antisemitisme, is het strijk-en-zet raak. Maar de hatelijkste ad hominems[3)] kwamen na columns waarin ik me vrolijk had gemaakt over dierenliefde.

(**19**) Is dit alles erg? Of zijn het decadente uitwassen van een samenleving die zelfs in tijden van economische crisis nauwelijks echte problemen kent? Dat laatste zou troostend zijn, maar persoonlijk was ik nogal ondersteboven door een bericht dat ik onlangs aantrof in dagblad *Trouw*. Uit Amerikaans onderzoek was gebleken dat proefpersonen méér empathie voelden met mishandelde dieren dan met mishandelde mensen. Preciezer: een gemolesteerde hond leverde bij hen méér emoties op dan een in elkaar geslagen volwassene. Nog preciezer: de ondervraagden vonden mishandelde mensenbaby's best zielig, maar 'het meeste medeleven' ging uit naar mishandelde puppy's.

(**20**) Dit is precies waartoe het hedendaagse dierensentiment kan leiden en het is precies wat me er zo matig aan bevalt – om de simpele reden dat elke ideologie die de mens achteloos naar het tweede plan verwijst argwaan verdient. Het wordt tijd voor een nieuw humanisme.

naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1

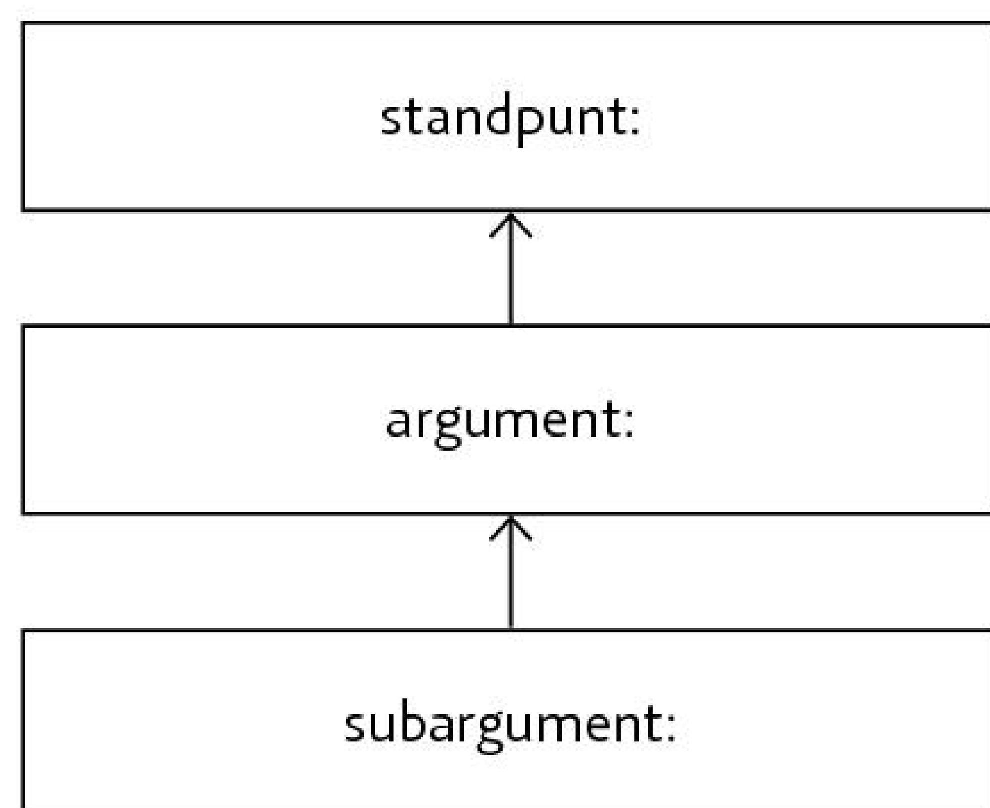
noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier
noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen
noot 3 ad hominem: tegen de persoon, vrij te vertalen als 'persoonlijke aanval'

Opdracht
2

Lees tekst 2 *Geef hier die fles* en beantwoord de vraag.
'❶ In zijn commentaar van 23 april bepleit Xander van Uffelen het handhaven van statiegeld. ❷ Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet. ❸ De inzameling van plastic verpakkingsafval met *Plastic Heroes* is een succes. ❹ Met dank aan de Nederlandse consument en de gemeenten. ❺ Met statiegeld recyclen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* recyclen we nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.'
(regels 1-12)

In dit citaat staan onder meer een standpunt, een argument voor dat standpunt en een argument bij dat argument.

2p Geef de drie betreffende zinnen uit het fragment een plaats in het onderstaande schema. Neem het onderstaande schema over en noteer de nummers op de goede plaats in het schema.

Tekst 2

Geef hier die fles

(1) In zijn commentaar van 23 april bepleit Xander van Uffelen het handhaven van statiegeld. Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet. De inzameling van plastic verpakkingsafval met *Plastic Heroes* is een succes. Met dank aan de Nederlandse consument en de gemeenten. Met statiegeld recyclen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.

naar: Philip den Ouden
uit: de Volkskrant, 25 april 2015
Philip den Ouden is directeur van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 4, alinea 1

Opdracht 3

Lees tekst 3 *Dure eieren* en beantwoord de vragen.
'Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap.' (regels 24-29)
De klacht van de boer over de economie wordt door het Productschap voor Pluimvee weerlegd.

2p **1** Met welke twee argumenten gebeurt dit volgens de tekst?

'Misschien moeten we, om uit de recessie te komen, gewoon verordonneren dat Groningse eieren eerst naar Utrecht moeten worden vervoerd en die vanuit Utrecht omgekeerd naar Groningen.' (regels 69-74)

1p **2** Welk standpunt van de auteur over de nieuwe regelgeving rondom verkoop van eieren bij de boer blijkt hieruit? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

Tekst 3

Dure eieren

Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap. Daar had ik het met de boer verder over gehad.

(**3**) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te horen, was namelijk juist heel goed voor de economie. Er kwam extra

werkgelegenheid voor de transporteurs, voor de benzinepomphouders en voor de producenten van verpakkingsmateriaal. Bovendien ging er zo meer geld in de economie om, wat ons bnp[1] weer omhoog kon krikken. De vele klanten die klaagden dat ze zo het milieu vervuilden en minder verse eieren kregen, waren dom dat ze deze economische voordelen niet zagen. Ze kregen toch dagelijks van deskundigen te horen dat ze meer moesten consumeren om uit de recessie te komen. Welnu, de prijsverhoging van de eieren was een mooi begin.

(**4**) Zelden heb ik zo'n fraai minivoorbeeld gezien van het inmiddels bekende gegeven dat de groei van onze nationale economie en van ons nationaal geluk niet samengaan. Klanten worden alleen maar ongelukkiger als ze meer geld moeten betalen voor minder verse eieren en als ze hun lege dozen bij het oud papier moeten gooien.

(**5**) Zelden heb ik ook het perverse grondprincipe van economische groei zo helder geïllustreerd gezien. Het bracht mij vele voorbeelden van milieudenker Wouter van Dieren in herinnering, die lieten zien dat het eindeloze heen-en-weergesjouw met producten goed was voor de economische groei, maar slecht voor het milieu en de klant. Misschien moeten we, om uit de recessie te komen, gewoon verordonneren dat Groningse eieren eerst naar Utrecht moeten worden vervoerd en die vanuit Utrecht omgekeerd naar Groningen.

naar: Hans Achterhuis
uit: Filosofie Magazine, april 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3, regel 24 t/m 74

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

Theorie

Een betoog analyseren: argumentatieschema's herkennen

Er zijn zes verschillende argumentatieschema's: op basis van **oorzaak en gevolg**, **kenmerk of eigenschap**, **voor- en nadelen**, **voorbeelden**, **vergelijking** en **autoriteit**.
Het juiste schema zoek je in drie stappen:
Stap 1 Onderstreep het standpunt.
Stap 2 Onderstreep het argument.
Stap 3 Bepaal van welk schema er sprake is (door de redenering te vergelijken met de voorbeelden uit de cursus Argumenteren). → ***zie Argumenteren p. 205***

Opdracht
4

Lees tekst 4 *Samen sterk* en beantwoord de vraag.

1p Van welk type argumentatie wordt vooral gebruikgemaakt in alinea 2?
Er is vooral sprake van argumentatie op basis van
A oorzaak en gevolg.
B overeenkomst of vergelijking.
C voorbeelden.
D voor- en nadelen.

Tekst 4

Samen sterk

(**1**) Wanneer hebben mensen geleerd dat samenwerking tussen vreemden meer oplevert dan alleen de afwezigheid van conflict? Dat moet al heel vroeg gebeurd zijn, toen de eerste mensachtigen in de savannes zagen dat de fysieke kracht van eenlingen en kleine familiegroepen onvoldoende was om grote dieren te vangen. Of misschien kwam dat besef pas echt toen mensen zich gingen specialiseren en de uitwisseling van goederen kon ontstaan. De herder ruilde zijn melk voor graan, de smid zijn hoefijzers.

(**2**) Samenwerking tussen individuen die niet tot een familie behoren, was en is een kwestie van overleving. Niemand van ons kan zelfvoorzienend zijn. Er is geen terrein van ons leven dat niet geworteld is in samenwerking en afspraken. Het is de kern van de democratie. Nu onze wereld de hele planeet omvat, is samenwerking ook de kern van de internationale betrekkingen. Zo hangt ons leven aan elkaar van samenwerken: de buren hebben de sleutel en zorgen voor de poes; de chauffeur op de rijstrook naast ons doet netjes zijn of haar richtingwijzer aan, zodat we hem of haar in laten voegen; landen beslissen samen over van alles, van de maximale hoeveelheid bestrijdingsmiddel in appelmoes tot het afschaffen van nucleaire wapens.

naar: Louise Fresco
uit: NRC Handelsblad, 1 februari 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 2, alinea 1 en 2

Opdracht
5

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 344 en beantwoord de vraag.
In een tekst kunnen verschillende argumentatieschema's voorkomen.
1p Van welk argumentatieschema is in tekst 1 vooral gebruikgemaakt?
Er is vooral gebruikgemaakt van argumentatie op basis van
A een oorzaak-gevolgrelatie.
B kenmerk of eigenschap.
C vergelijking.
D voorbeelden.

Opdracht
6

Lees tekst 5 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.
In tekst 5 worden verschillende argumentatieschema's gebruikt, waaronder argumentatie met voorbeelden.
1p Wat voor argumentatieschema wordt naast argumentatie op basis van voorbeelden vooral gebruikt?
een argumentatieschema op basis van
A een oorzaak-gevolgrelatie
B kenmerk of eigenschap
C vergelijking
D voor- en nadelen

Tekst 5

Doen en laten

(**1**) Twee dagen zomerse temperaturen en meteen is er discussie over blote kleding, meer in het bijzonder over de vraag of meisjes in korte broekjes naar school mogen. Een week eerder had een rector van een middelbare school de euvele moed gehad om een paar in zijn ogen te schaars geklede tieners naar huis te sturen met het verzoek wat anders aan te trekken. Met warm weer had dit incident weinig te maken, want we

hebben een ijzig voorjaar achter de rug, terwijl de korte broekjes al maanden het straatbeeld domineren. Mode trekt zich nu eenmaal weinig aan van meteorologische omstandigheden. De rector oogstte weinig bijval. Een vragenrondje in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.

(**2**) Maar de kwestie is breder dan alleen het punt van de korte broekjes. Daarvan zou je kunnen zeggen: minirokje, minibroekje, wat maakt het uit. Het minibroekje geeft de draagster in ieder geval meer bewegings- en zitvrijheid dan het minirokje. Ter discussie staat dan ook niet het kledingstuk zelf, maar wat het vertegenwoordigt: de vrijetijdssfeer, waarin mensen kleren aantrekken die ofwel hoog scoren op comfort en slonzigheid ofwel op uitdagendheid.

(**3**) Als voorbeeld van dat laatste kunnen de huidige minibroekjes dienen (niets anders dan de hotpants uit de jaren zeventig), maar net zo goed de naveltruitjes van tien jaar geleden of de populaire singlets met spaghettibandjes en decolletés in het algemeen, zowel de vrouwelijke als de mannelijke bouwvakkersvariant. Het is allemaal hetzelfde soort vrijetijdskleding. Het ondoorgrondelijke woud van kledingcodes met gedetailleerde richtlijnen voor elk moment van de dag is allang afgeschaft. De Nederlandse kledingcultuur van de afgelopen vijftig jaar kun je samenvatten onder de noemer ‘alles moet kunnen’. Met één restrictie: er wordt nog steeds onderscheid gemaakt tussen werk/zakelijk en vrije tijd. Op het werk dragen mensen andere kleren (rustiger, formeler) dan in hun vrije tijd. De regels hiervoor liggen niet tot op de letter vast. Er bestaat aanzienlijke vrijheid, maar als het te dol wordt, bijvoorbeeld in de decolleté-sfeer, kunnen chefs aan hun werknemers vragen om iets neutralers aan te trekken. In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.

(**4**) Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de weg gelegd in hun individuele expressie. Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonsteren in uitdagende vrijetijdskledij. Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden. Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.

(**5**) Kleding is per definitie een sociaal instrument, waarmee een boodschap wordt overgebracht. Iemand kan wel zeggen dat het hem of haar alleen om de particuliere expressie gaat, maar er is altijd een effect op anderen. Een vrouw die op een onbewoond eiland zit, doet geen moeite om zich op te maken alvorens haar hut te verlaten. Een afzakkende gangsterbroek, lillend vlees dat ergens uitpuilt, doorzichtige bloesjes of T-shirts wekken allemaal gevoelsreacties op bij omstanders. Soms van walging, soms van enthousiasme, dat doet er eigenlijk niet toe. Sommige mensen vinden niets leuker dan door middel van provocatieve kleding de aandacht op zichzelf te vestigen. Dat kunnen ze gerust doen, daarvoor staat hun het hele openbare vrijetijdsleven van strand, camping, flaneerboulevard en uitgaanscircuit ter beschikking. In een zakelijke omgeving of schoolomgeving werkt uitdagende kleding afleidend en soms zelfs intimiderend. Omdat dit zich in de gevoelssfeer afspeelt, is er geen beginnen aan om hier regels voor op te stellen. Maar een algemene richtlijn in de sfeer van ‘Houd een beetje rekening met de mensen die tegen je aan moeten kijken’ is in ieder geval een goede oefening voor later.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels. Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4

Opdracht
7

Lees tekst 6 *Kritisch zijn is soms je mond houden* en beantwoord de vraag.
'Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven.' (regels 76-78)
1p Met welk argumentatieschema wordt dit standpunt vooral onderbouwd?
met een argumentatieschema op basis van
A autoriteit
B een oorzaak-gevolgrelatie
C kenmerk of eigenschap
D voor- en nadelen

Tekst 6

Kritisch zijn is soms je mond houden

(**5**) De criticus is symptoom geworden van een maatschappij waarin gehoord worden steeds belangrijker is dan een reden om gehoord te moeten worden. We worden opgevoed met het idee dat het hebben van een eigen mening en een individueel geluid belangrijk is. Je mening is iets waardevols. Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven. We verliezen uit het oog dat de mening niet zomaar van belang is: zij moet ook inhoud hebben. Een mening zonder moeite heeft geen waarde en overstijgt het plassen door een brievenbus of het besmeren van ramen met poep nauwelijks. Dit is niet kritisch zijn: het is om het hardst schreeuwen dat de eigen mening professioneler, belangrijker en beter is dan die van de ander.

naar: Anouk van Kampen
uit: NRC Handelsblad, 16 en 17 maart 2013
Anouk van Kampen is redacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 3, alinea 5

Opdracht
8

Lees tekst 7 *Hoe we waarheden vermijden* en beantwoord de vraag.
'Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van betekenis.' (regels 167-170)
1p Van welk soort argumentatieschema wordt gebruikgemaakt om deze uitspraak kracht bij te zetten?
een argumentatieschema op basis van
A kenmerk
B oorzaak-gevolg
C overeenkomst
D voorbeeld

Tekst 7

Hoe we waarheden vermijden

Deconcretiseringen van de taal gaan soms zo ver dat ze het Nederlands élke betekenis doen verliezen. ‘Toekomstbestendig’ en ‘een adequater mandaat’: het enige wat ze met woorden gemeenschappelijk hebben, is dat ze bestaan uit letters. Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van betekenis. Neem het standpunt van een staatssecretaris inzake een politieke partij: ‘Het is voor mij een gesloten boek. Ik leg het ergens in een hoekje, ik laat het daar liggen, er komt stof op, en het stof blijft erop.’ Méér wilde hij niet zeggen, mínder was onmogelijk.

naar: Miquel Ekkelenkamp Bulnes
uit: NRC Handelsblad, 6 en 7 oktober 2012
Miquel Ekkelenkamp Bulnes is auteur van romans en schrijft regelmatig opiniestukken voor NRC Handelsblad.
Examen havo 2016 tijdvak 1, Tekst 1, regel 160 tot en met 177

Theorie

Een betoog analyseren: argumentatiestructuren herkennen

Er zijn drie verschillende **argumentatiestructuren**: **enkelvoudige**, **onderschikkende** en **nevenschikkende** argumentaties. Bij nevenschikkende argumentatie kan sprake zijn van afhankelijke of van onafhankelijke argumenten. Die structuren kunnen gecombineerd worden tot een onder- en nevenschikkende argumentatie.
Over argumentatiestructuren zijn in de examens voor 2018 geen vragen gesteld. Hieronder vind je een aantal voorbeelden van vragen die in een examen zouden kunnen voorkomen.
Om de argumentatiestructuur vast te stellen, zet je eerst zelf de argumentatie in een blokjesschema. Vervolgens stel je de structuur vast. → ***zie Argumenteren p. 196***

Opdracht
9

Lees tekst 8 *Dure eieren* en beantwoord de vraag.
Alinea 2 bevat het standpunt van het Productschap voor Pluimvee. Alinea 3 bevat de argumentatie voor dat standpunt.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 8

Dure eieren

(**2**) Het Productschap voor Pluimvee had verordonneerd (...) dat eieren eerst naar de veiling moesten om daarna weer terugvervoerd te worden naar de boerderij. Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap.
(...)
(**3**) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te horen, was namelijk juist heel goed voor de economie. Er kwam extra

werkgelegenheid voor de transporteurs, voor de benzinepomphouders en voor de producenten van verpakkingsmateriaal. Bovendien ging er zo meer geld in de economie om, wat ons bnp[1] weer omhoog kon krikken.

naar: Hans Achterhuis
uit: Filosofie Magazine, april 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3, alinea 2 en 3

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

Opdracht
10

Lees tekst 9 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 9

Doen en laten

Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4, regel 85 tot en met 92

Opdracht
11

Lees tekst 10 *Afgekeurd* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 10

Afgekeurd

Die keurmerken zijn nietszeggend geworden. Er zijn er domweg te veel. Enige tijd geleden bleek uit onderzoek van Milieu Centraal dat er in de afgelopen anderhalf jaar negentig keurmerken in ons land zijn bijgekomen.

naar: Teun van de Keuken
uit: de Volkskrant (Vonk), 6 en 7 september 2014
Teun van de Keuken is journalist, televisie- en radiomaker.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 1

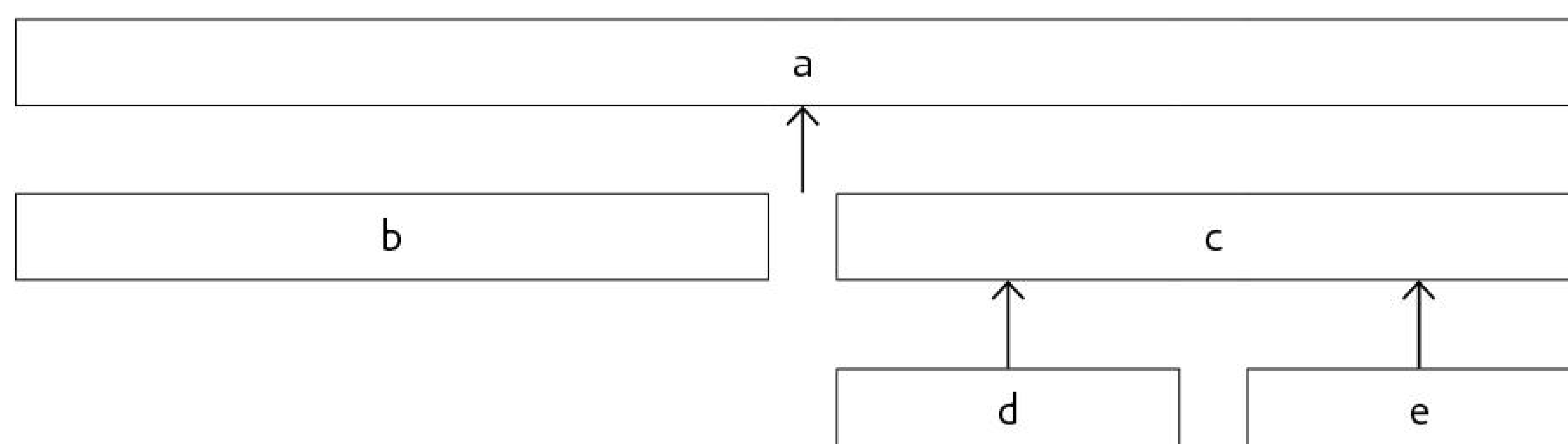
Opdracht
12

Lees tekst 11 *Tegen het dierensentiment* en beantwoord de vragen.
Hieronder staan vijf zinnen uit alinea 11 in alfabetische volgorde.

1p **1** Zet ze op de juiste plaats in het argumentatieschema.

1p **2** Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
- A enkelvoudige argumentatie
- B nevenschikkende argumentatie
- C onderschikkende argumentatie
- D onder- en nevenschikkende argumentatie

1 Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood.
2 Dieren schrijven geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen.
3 In de journalistiek geldt één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging.
4 In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs.
5 Journalisten brengen ijverig dierennieuws en dat is een tikje merkwaardig.

Tekst 11

Tegen het dierensentiment

(**11**) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs. Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook. Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 11

Theorie

Een betoog analyseren: tegenargumenten en weerleggingen

Om een betoog te analyseren, moet je naast standpunten en argumenten ook tegenargumenten en weerleggingen kunnen herkennen. Een **tegenargument** is een reactie op een standpunt: een argument tegen dat standpunt. Een **weerlegging** (of ontkrachting) is gericht tegen een argument. Het is een uitspraak die bedoeld is om aan te tonen dat het argument niet correct is. → ***zie Argumenteren p. 193***
NB Vanaf 2021 wordt het begrip 'weerlegging' niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt 'tegenargument' gebruikt.

Opdracht 13

Lees tekst 12 *Typically Nederlands* en beantwoord de vraag.
In alinea 8 worden bezwaren geuit van deskundigen tegen het gebruik van het Engels in het hoger onderwijs.

2p Welke twee bezwaren zijn dat? Citeer de twee zinnen waarin die bezwaren staan.

Tekst 12

Typically Nederlands

(**8**) In het verleden is gewaarschuwd voor onze gezamenlijke bekering tot het Engels. Vooraanstaande academici als Douwe Draaisma en – in Vlaanderen – Gita Deneckere hebben in essays hun bezwaren opgetekend. Draaisma bijvoorbeeld vreest dat ook het voortgezet onderwijs Engelstalig zal worden om zo beter aan te sluiten op de Nederlandse universiteiten. Vorig jaar schreef classicus en dichter Piet Gerbrandy het Manifest tot behoud van het Nederlands. Hij legde uit dat vooral de kwaliteit van de geesteswetenschappen[1)] te lijden zal hebben onder de opgelegde omschakeling. Daar is de taal namelijk zowel onderzoeksobject als onderzoeksinstrument. Je moet over een voortreffelijke taalbeheersing beschikken om een cultuur, een literatuur, een verleden – die evengoed talig zijn – kritisch te kunnen duiden. Verplicht je Nederlandse docenten te spreken in een aangeleerde vorm van het Engels, dan ontneem je ze het vermogen tot scherp denken en bevlogen doceren.

naar: Daniël Rovers
uit: Trouw, 18 april 2015
Daniël Rovers is schrijver en vertaler.
Examen havo 2017, tijdvak 2, tekst 1, alinea 8

noot 1 geesteswetenschappen: de wetenschappen die zich bezighouden met talen, geschiedenis, filosofie, muziek, cultuur, kunstgeschiedenis en theologie

Opdracht 14

Lees tekst 13 *Tekstfragment 1* en tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 337 en beantwoord de vraag.
In alinea 6 van de tekst *De terreur van de like-knop* geeft José van Dijck haar mening over de *like*-knop. Tekstfragment 1 geeft een weerlegging van deze mening.

1p Geef in eigen woorden weer wat die weerlegging in tekstfragment 1 is.

Tekst 13

Tekstfragment 1

De like-knop: miljoenen mensen vinden dit leuk.
Op Hyves geef je respect, YouTube-clips beloon je met een *thumbs up* (👍) en sinds kort kunnen Amerikaanse Googlegebruikers – als ze ingelogd zijn en de functie inschakelen – interessante websites een +1 geven. Het is de nieuwste manier om online content bij vrienden aan te raden. Waarom willen gebruikers alles wat ze online tegenkomen, leuk vinden? ‘Mensen willen graag hun mening uiten en invloed uitoefenen’, aldus een woordvoerder van Google Nederland. Volgens internetsocioloog Albert Benschop (Universiteit van Amsterdam) handelen gebruikers deels uit ijdelheid. Het leuk vinden van content, en het daarmee indirect aanraden, is volgens hoogleraar internet Erik Huizer (Universiteit Utrecht) een effectieve manier om de grote stroom nieuws op sociale media te ordenen. ‘Mensen willen betrouwbare informatie’, zegt Benschop. ‘En de meest betekenisvolle informatie komt van vrienden. Het is hetzelfde idee als een vriend die tegen je zegt: “Deze cd moet je écht hebben.”’
Maar waar men vroeger alleen dingen kon delen door daadwerkelijk een stukje tekst te tikken, is één klik nu voldoende om je mening te geven. Geeft dat geen vertekend beeld? ‘Het is juist iets positiefs’, zegt Huizer. ‘Meestal reageren mensen alleen op artikelen als ze het oneens zijn. Hierdoor lijkt het soms alleen maar of iedereen op internet negatief is, maar lang niet iedereen vindt het waardeloos. Met de *like*-knop krijg je een betere balans tussen positieve en negatieve reacties.’ Volgens Benschop zijn alle sociale media nu bezig een sterk element van vertrouwen in hun sites te bouwen. Een overzichtelijk aanbod van informatie op basis van hoe betrouwbare mensen uit je directe omgeving zich online gedragen. Maar waar van vertrouwen wordt uitgegaan, ligt misbruik van commerciële of zelfs criminele partijen op de loer. ‘Als iemand met dubieuze belangen toegang tot je netwerk krijgt en bijvoorbeeld tegen betaling gaat zeggen dat Nikes zo lekker lopen, is je vertrouwen in één klap weg. Je wilt toch ook niet dat een vriend bij jou thuis met een reclamebord rondloopt?’

naar: Haroon Ali
www.volkskrant.nl, 9 juni 2011
Examen havo 2015 tijdvak 2, Opgaven

Opdracht
15

3p

Lees tekst 14 *Nederland talenland?* en beantwoord de vraag.
‘Die eenzijdige nadruk op het Engels is een vergissing.’ (regels 62-63)
Vat de argumentatie samen waarmee dit standpunt in alinea 4 wordt onderbouwd. De eerste zin is hieronder al gegeven: Engels is weliswaar de belangrijkste wereldtaal …
Gebruik voor je aanvulling niet meer dan 40 woorden.

Tekst 14

Nederland talenland?

(**4**) Die eenzijdige nadruk op het Engels is een vergissing. Niet omdat Engels onbelangrijk is. Het is de belangrijkste wereldtaal. Maar het verschil met een aantal landen die ons omringen, is dat wij Engels zien als een communicatietaal, terwijl anderen Engels beschouwen als een sabir, een code, een praktische gebruikstaal voor instructies, commando’s of afspraken. Naast deze zakentaal gebruiken ze liever zo veel mogelijk hun eigen moedertalen voor de dagelijkse en meer persoonlijke contacten, zoals dit het geval is binnen de Deutsch-Französische Brigade, een gezamenlijke Duits-Franse legereenheid. Voor deze Franse en

Duitse militairen is Engels de commandotaal en worden Frans en Duits gesproken in de dagelijkse contacten. Iedereen kent passief de taal van de ander, maar wanneer men in graad opklimt, moet het Frans of Duits ook actief worden beheerst. Deze praktijk getuigt van een ander taalbewustzijn in deze landen. Mensen die vooral met onze buurlanden Frankrijk en Duitsland contacten onderhouden, weten hoe belangrijk het is om goodwill te kweken via het spreken van de landstaal. De Fenedex, die bedrijven helpt bij exportproblemen, is zich van deze situatie bewust en hamert voortdurend op het belang van een bredere talenkennis.

naar: Camiel van Woerkum
uit: Levende Talen Magazine, 2013/2
Examen havo 2015, tijdvak 2, tekst 3, alinea 4

Theorie

Een betoog beoordelen: drogredenen herkennen

Op het examen wordt je soms gevraagd **drogredenen** te benoemen. Een goede tekst behoort uiteraard geen drogredenen te bevatten. Daarom staat in de vraag naar een drogreden vaak een zinsnede als 'een kritische lezer zou hier een drogreden kunnen herkennen'. Het stukje tekst waar de drogreden te vinden is (een zin, een alinea), wordt in de vraag aangeduid.
Er zijn twee groepen drogredenen:
1 onjuist gebruik van argumentatieschema's;
2 overtreden van discussieregels.

Bij een drogreden is sprake van een slechte argumentatie. Probeer altijd eerst het standpunt en het argument te vinden en vervolgens te bedenken waarom het argument slecht is. Dat lukt het beste bij drogredenen uit de eerste groep.
Bij de tweede groep moet je vooral letten op formuleringen. In de cursus Argumenteren vind je van elke drogreden een voorbeeld en ook de opdrachten bevatten voorbeelden. Het is verstandig om van elke drogreden een duidelijk voorbeeld uit het hoofd te leren. Als je op het examen dan een vraag over drogredenen krijgt, kun je de zinnen waarom het in de tekst gaat, vergelijken met het geleerde voorbeeld en zo tot de juiste drogreden komen. → ***zie Argumenteren p. 201 en 213***
Bij het zoeken naar het antwoord is ook foute antwoorden elimineren tot het juiste overblijft, een goede strategie.

Het eerste cijfer tussen de haakjes geeft aan hoe vaak de drogreden in de havo-examens van 2013 tot en met 2017 als antwoordmogelijkheid werd aangeboden. Het tweede cijfer geeft aan hoe vaak de drogreden het juiste antwoord was.
1 *Onjuist gebruik van argumentatieschema's*
 – onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema (3/2);
 – onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema (0/0);
 – overdrijven van voor- of nadelen (0/0);
 – vals dilemma (0/0);
 – onjuist beroep op een voorbeeldschema: overhaaste generalisatie (4/2);
 – onjuist beroep op een vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking (5/0);
 – onjuist beroep op autoriteit (3/1).
2 *Overtreden van discussieregels*
 – de persoonlijke aanval (4/2);
 – het ontduiken van de bewijslast (3/1);
 – de cirkelredenering (6/0);
 – het vertekenen van een standpunt (3/1);
 – het bespelen van publiek (0/0).

Soms wordt je gevraagd een gegeven drogreden uit te leggen. Er is dan eigenlijk sprake van een *Leg uit*-vraag. Let dus op de formulering en het maximumaantal woorden.

Voorbeeld

Een kritisch lezer kan in alinea 3 van tekst 15 *Leren lenen* een verkeerde vergelijking zien.

1p **1** Leg uit waarom hier sprake zou zijn van een verkeerde vergelijking. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

Tekst 15

Leren lenen

Als er, kortom, één les te trekken is uit zeven jaar crisis, dan is het wel: na schuld volgt boete.
(3) Sterker nog, schulden ❶ zijn zo gevaarlijk ❷ gebleken dat sinds 2009 op iedere lening verplicht van overheidswege een waarschuwing dient te worden afgegeven, zoals op ieder sigarettenpakje ook moet worden vermeld hoe dodelijk tabak is. ❶ ‘Let op! Geld lenen kost geld.’ Het uitroepteken staat er niet voor niets, zou je zeggen, en ook het logo dat naast deze waarschuwing prijkt, is weinig dubbelzinnig: een mannetje met een euroteken geketend aan zijn enkel. ❹ Laat er geen misverstand over bestaan, wil uw overheid er maar mee zeggen: schulden zijn een moderne vorm van slavernij. ❸ De voetboei ❹ van het 21ste-eeuwse kapitalisme.

naar: Rob Wijnberg
uit: De Groene Amsterdammer, 5 juni 2014
Rob Wijnberg is filosoof, publicist en hoofdredacteur van De Correspondent, een online journalistiek platform met leden.
Examen havo 2018, tijdvak 1, tekst 2, regel 34 tot en met 55

Een drogreden uitleggen

❶ Bij een (verkeerde) vergelijking moet je eerst vaststellen wat er met elkaar vergeleken wordt. Het gaat hier om geld lenen/schulden en roken.

❷ De overeenkomst zou zijn dat beide gevaarlijk zijn en dat de overheid ervoor waarschuwt.
Om aan te tonen dat dit een verkeerde vergelijking is, moet je vervolgens zoeken naar een kenmerkend verschil tussen die twee zaken. Je antwoord kan bijvoorbeeld zijn: *Van roken kun je doodgaan en van lenen niet.* (9 woorden)

❸ Er is nog een vergelijking: schulden worden vergeleken met slavernij (een mannetje met voetboei geketend aan zijn enkel).

❹ De overeenkomst wordt niet expliciet genoemd, maar het ketenen en de voetboei maken duidelijk dat het in beide gevallen gaat om ‘niet vrij zijn’.
Om aan te tonen dat dit een verkeerde vergelijking is, moet je vervolgens zoeken naar een kenmerkend verschil tussen die twee zaken. Je antwoord kan bijvoorbeeld zijn: *Slavernij is geen keuze, over schulden maken beslis je zelf.* (10 woorden)

Opdracht
16

Lees tekst 15 *Leren lenen* in het voorbeeld en beantwoord de vraag.
1p Leg uit waarom hier **geen** sprake zou zijn van een verkeerde vergelijking.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Opdracht
17

Lees tekst 16 *Onderwijs is er niet voor zelfontplooiing* en beantwoord de vragen.
1p **1** Welk type drogreden zou een kritische lezer kunnen herkennen in alinea 7?
A cirkelredenering
B onjuist beroep op causaliteit
C persoonlijke aanval
D vertekenen van het standpunt

In alinea 8 wordt uitgelegd waarom leerlingen in het beroepsonderwijs vroeger beter tot hun recht kwamen dan nu. Een kritische lezer zou in die redenering een voorbeeld kunnen lezen van overhaaste generalisatie.

1p **2** Citeer het zinsgedeelte waarin hij die zou kunnen vinden.

Tekst 16

Onderwijs is er niet voor zelfontplooiing

Het ontbreken van het economische aspect in het denken over onderwijs is in Nederland een schadelijke misstand die ons nu al veel en in de toekomst nog meer geld en welvaart gaat kosten.

(**7**) Dit is geen recente ontwikkeling. Met de invoering van de Mammoetwet[3] in de jaren zestig raakten bijvoorbeeld de talenpakketten in het voortgezet onderwijs drastisch uitgedund. Dat was een economische schadepost van belang. Ooit waren Nederlanders de talenwonders van Europa die niet alleen Engels spraken, maar ook Duitse en Franse inkopers in hun eigen taal konden bedienen. In theorie kan dat natuurlijk ook allemaal in het Engels, maar Duitse en Franse inkopers voelen zich gewoon meer op hun gemak in hun eigen taal en zullen liever werken met een leverancier die hun dat mogelijk maakt. Dat we dat niet meer kunnen, kost ons omzet, export en welvaart. Met het verlies van talenkennis zijn we minder productief geworden. Het is onbegrijpelijk dat het ministerie van Economische Zaken daar nooit de noodklok over heeft geluid.

(**8**) Een vergelijkbare situatie doet zich voor in het beroepsonderwijs. In de week dat de minister van Onderwijs zich druk maakte over ouders op school, trok een aantal Kamerleden aan de bel over het verdwijnen van de ouderwetse, eerlijke ambachtsschool en de schade die dat oplevert. Daar konden jongens en meisjes die goed waren met hun handen, praktische vakken leren waarmee ze de maakindustrie in Nederland overeind hielden. Nu zitten ze op een school voor vmbo en vallen in slaap of gaan klieren als ze in een of andere 'beroepsgerichte kwalificatiestructuur' moeten proberen hun weg te vinden, terwijl ze bezig hadden kunnen zijn met lassen, stukadoren, timmeren, metselen of fijnmetaalbewerking. We importeren voor de aanleg van de Tweede Maasvlakte honderden lassers uit Portugal en verder, omdat die in Nederland niet te vinden zijn. Tegelijkertijd zitten in ons land allerlei jongeren die graag iets concreets uit hun handen zouden laten komen, werkloos thuis of ze lopen zich op straat te vervelen.

naar: Johan Schaberg, uit: NRC Handelsblad, 17 en 18 december 2011
Examen havo 2015, tijdvak 1, regel 115 tot en met 174

noot 3 Mammoetwet: een Nederlandse onderwijswet (in werking vanaf 1 augustus 1968) die vergaande consequenties had voor de structuur en de inhoud van het voortgezet onderwijs

Opdracht **18**

Lees tekst 3 *Dure eieren* op p. 348 en beantwoord de vraag.
In dit fragment worden het Productschap voor Pluimvee onderstaande woorden in de mond gelegd.
'De vele klanten die klaagden dat ze zo het milieu vervuilden en minder verse eieren kregen, waren dom dat ze deze economische voordelen niet zagen. Ze kregen toch dagelijks van deskundigen te horen dat ze meer moesten consumeren om uit de recessie te komen.' (regels 40-47)
In dit fragment komen twee drogredenen voor.

2p Welke twee van onderstaande typen drogredenen zijn dat?
Kies uit: cirkelredenering, onjuist beroep op autoriteit, ontduiken van bewijslast, overhaaste generalisatie, persoonlijke aanval of verkeerde vergelijking.

Opdracht
19

Lees tekst 16 *Geef hier die fles* en beantwoord de vraag.
Een kritische lezer kan in alinea 5 een drogreden herkennen.

1p Om welke drogreden gaat het? Er is sprake van een
A cirkelredenering.
B onjuist beroep op autoriteit.
C overhaaste generalisatie.
D verkeerde vergelijking.

Tekst 17

Geef hier die fles

Met plastic liepen we in Nederland ver achter, terwijl iedereen tevreden was met statiegeld. Anno 2015 zijn we koploper binnen Europa dankzij *Plastic Heroes*. Maar hoe krijgen we een gesloten keten die zichzelf bekostigt?

(4) Dat kan door de twee systemen die nu naast elkaar bestaan samen te brengen in het *Plastic Heroes*-systeem. Dit is de meest duurzame, consumentvriendelijke en efficiënte stap vooruit. Meer volume zal leiden tot meer innovatie, minder verbranding en meer recycling.

(5) Ook zullen met één systeem voor recycling meer consumenten hun plastic gaan inleveren. Als je grote petflessen inlevert via *Plastic Heroes*, neem je meteen al je andere plastic mee.

naar: Philip den Ouden, uit: de Volkskrant, 25 april 2015
Philip den Ouden is directeur van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 4, regel 31 tot en met 50

Theorie

Een betoog beoordelen op aanvaardbaarheid

Om de argumentatie van een heel betoog te beoordelen op **aanvaardbaarheid,** stel je de volgende vragen:
- Zijn de feitelijke argumenten aanvaardbaar en controleerbaar?
- Zijn de gebruikte bronnen betrouwbaar?
- Zijn de waarderende argumenten aanvaardbaar?
- Zijn de argumenten relevant?
- Is de argumentatie consistent? (Spreekt de auteur zichzelf niet tegen?)
- Is de argumentatie toereikend?

→ ***zie Argumenteren p. 218***

In de examens van 2013 tot en met 2017 is er geen vraag gesteld over de aanvaardbaarheid van een heel betoog. Hierna volgen enkele vragen die gesteld hadden kunnen worden bij het examen vwo 2017, tijdvak 1.

Opdracht
20

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 344. Kijk ook naar je antwoorden bij opdracht 1 en 12 op p. 344 en 355.

3p **1** Welke van onderstaande uitspraken zijn het meest van toepassing op tekst 1? Kies bij elk van onderstaande paren AB, CD, EF, GH en IJ één antwoord.

A Elma Drayer geeft vooral feitelijke argumenten voor haar standpunt.
B Elma Drayer geeft vooral waarderende argumenten voor haar standpunt.

C De argumenten van Elma Drayer zijn aanvaardbaar.
D De argumenten van Elma Drayer zijn aanvechtbaar.

E De argumenten van Elma Drayer ondersteunen voldoende haar standpunt.
F De argumenten van Elma Drayer ondersteunen haar standpunt niet voldoende.

G Elma Drayer gebruikt drogredenen.
H Elma Drayer gebruikt geen drogredenen.

I Elma Drayer weerlegt of ontkracht de argumenten van tegenstanders.
J Elma Drayer weerlegt of ontkracht niet alle argumenten van tegenstanders.

1p **2** Welke van onderstaande uitspraken is het meest van toepassing op tekst 1 *Tegen het dierensentiment*?
A *Tegen het dierensentiment* is een aanvaardbaar betoog, want de auteur gebruikt goede argumenten en weerlegt de belangrijkste tegenargumenten.
B *Tegen het dierensentiment* is een betwistbaar betoog, want de auteur gebruikt geen goede argumenten.
C *Tegen het dierensentiment* is een betwistbaar betoog, want de auteur gebruikt geen goede argumenten en weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.
D *Tegen het dierensentiment* is een redelijk betoog, want de auteur gebruikt goede argumenten, maar weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.

Ik kan/weet:

- ☐ betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of beschouwing geeft. 4F
- ☐ onderscheid maken tussen argumenten: objectieve (feitelijke) versus subjectieve (waarderende) argumenten, en tussen drogredenen en argumenten. 4F
- ☐ argumentatieschema's herkennen. 4F
- ☐ argumentatie analyseren en beoordelen. 4F
- ☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en deze als zodanig interpreteren. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F
- ☐ argumentatiestructuren herkennen.

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

4 Samenvatten

Je leert:

- over samenvatten in het Centraal Schriftelijk Eindexamen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

De vaardigheid Samenvatten

Onder de vaardigheid Samenvatten vallen drie deelvaardigheden:
1 een tekst reduceren tot hoofduitspraken;
2 de informatie in een tekst ordenen;
3 een samenvatting beoordelen.

Opdracht
1

Hieronder staat in alfabetische volgorde een aantal vragen en opdrachten waarmee de deelvaardigheden 1, 2 en 3 op het examen getoetst worden.
Noteer bij elke vraag/opdracht (*a* tot en met *g*) het nummer van de deelvaardigheid waar de vraag/opdracht bij hoort.

a Maak een samenvatting van tekst(deel) x.
b Neem onderstaand schema over en vat daarin samen ...
c Op welke (onderliggende) vraag geeft tekst(deel) x antwoord?
d Wat is de hoofdgedachte van tekst(deel) x? (meestal meerkeuze)
e Welk kopje past het beste boven tekstdeel x? (meestal meerkeuze)
f Welke van de onderstaande beweringen hoort (niet) thuis in een samenvatting van tekst x?
g Welke van de onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte/gedachtegang/inhoud van de tekst het beste weer?

Theorie

Hoofduitspraken: hoofdgedachte

Op het examen kun je vragen verwachten als:
- Citeer de zin die de hoofdgedachte van tekstdeel x het beste weergeeft.
- Welke van de zinnen A tot en met D geeft de hoofdgedachte van tekstdeel x het beste weer?
- Formuleer de hoofdgedachte van tekstdeel x in één zin. Bij deze opdracht is er meestal niet één zin in de tekst die de hoofdgedachte weergeeft.
- Welke van de zinnen A tot en met D geeft de hoofdgedachte van de gehele tekst het beste weer?

De **hoofdgedachte van een tekstgedeelte** vind je vaak op een **voorkeursplaats**: het begin of het eind van een tekstgedeelte. Bij een alinea zoek je de **kernzin**, meestal de eerste, soms de tweede of de laatste zin. Bij een groepje alinea's, vaak een deelonderwerp, zoek je eerst in de laatste en de eerste alinea. Je vindt de hoofdgedachte vaker daar dan in tussenliggende alinea's.

Als je de **hoofdgedachte van de hele tekst** moet vaststellen, kun je meestal kiezen uit vier mogelijkheden. Onthoud het volgende:

- Het gaat om de zin die de hoofdgedachte het béste weergeeft. De foute antwoorden zijn meestal geen onzinnige beweringen, maar er is maar één antwoord het beste.
- Het gaat om de héle tekst. Kijk voordat je A, B, C of D kiest, nog even naar de indelingsvraag. → ***zie Eindexamen p. 367***. Daar worden de deelonderwerpen genoemd. Door daarop te letten kun je soms foute antwoorden wegstrepen: zinnen die wél de hoofdgedachte van een deelonderwerp weergeven, maar níet van de hele tekst.
- Lees voordat je de vraag beantwoordt, nog even de titel van de tekst. Een informerende titel geeft soms aanwijzingen over de hoofdgedachte van de tekst.
- Kijk naar (je antwoord op) de vraag over het schrijfdoel of de tekstsoort. Informerende teksten hebben een constatering als hoofdgedachte, overtuigende teksten een standpunt.
- Het juiste antwoord is vaak een microsamenvatting van de tekst; de juiste hoofdgedachte bestaat vaak uit enkele aan elkaar geplakte zinsgedeelten uit de hele tekst.

De handigste manier om de hoofdgedachte te kiezen is elimineren. Lees eerst alle opties. Lees dus ook verder als je denkt dat je het goede antwoord gevonden hebt: misschien is er nog een beter antwoord. Ga vervolgens wegstrepen: verwerp de minder goede antwoorden tot het beste antwoord overblijft.

Opdracht
2

Lees tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 337 en beantwoord de vraag.

1p Welke van onderstaande beweringen geeft de hoofdgedachte van de tekst *De terreur van de like-knop* het beste weer?

We moeten

A ervoor uitkijken dat door het populistische gebruik van de *like*-knop straks alles en iedereen op elkaar lijkt.

B goed in de gaten houden hoe ons gedrag kan worden gemanipuleerd met behulp van de *like*-knop, want die manipulatie kan ons schade opleveren.

C oppassen voor bedrijven die door middel van de *like*-knop zullen bepalen hoe wij alles om ons heen benoemen.

D voorzichtig zijn met het indelen van de wereld in leuk en niet leuk met behulp van de *like*-knop, want die indeling mist de benodigde nuancering.

Opdracht
3

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 344 en beantwoord de vraag.

2p Welke zin drukt het best de hoofdgedachte uit van tekst 1?

A Het huidige dierensentiment, vooral ook in de Nederlandse media, verdient achterdocht omdat het mensen minder belangrijk maakt dan dieren.

B Het huidige schuldgevoel van veel Nederlanders over dierenleed dat normaal is in de natuur, verdient afkeur in plaats van aandacht van de media.

C Het is jammer dat de Nederlandse media meegaan met een tijdgeest waarin de mensen evenveel waard zijn als de dieren.

D Het is vreemd dat de Nederlandse media consensus tonen over het belang van dieren in het nieuws en dat kritiek hierop geen gehoor vindt.

Opdracht
4

Lees tekst 5 *Doen en laten* op p. 350 en beantwoord de vraag.

2p Welke van onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 5 het best weer?

A De kledingrichtlijnen uit het bedrijfsleven kunnen ook doorgevoerd worden op scholen.

B Het zou niet gek zijn om op scholen enkele algemene kledingrichtlijnen voor de leerlingen aan te houden.

C Het is niet mogelijk om op scholen strikte kledingvoorschriften voor de leerlingen op te stellen.

D Het opstellen van kledingvoorschriften is ouderwets en beperkt de vrijheid van leerlingen te veel.

Opdracht
5

Lees tekst 1 *Samen sterk* en beantwoord de vragen.

2p **1** Formuleer de hoofdgedachte van alinea 7 in één zin.
Gebruik voor die zin niet meer dan 15 woorden.

1p **2** Wat is de hoofdgedachte van tekst 1 *Samen sterk*?

A Coöperaties zouden een nog belangrijkere rol moeten spelen in de huidige maatschappij.
B In het huidige Nederland zijn sterke coöperaties onmisbaar geworden.
C Moderne coöperaties zouden sterker moeten zijn dan coöperaties vroeger.
D Voor politici zijn coöperaties tegenwoordig belangrijker dan vroeger.

Tekst 1

Samen sterk

(**1**) Wanneer hebben mensen geleerd dat samenwerking tussen vreemden meer oplevert dan alleen de afwezigheid van conflict? Dat moet al heel vroeg gebeurd zijn, toen de eerste mensachtigen in de savannes zagen dat de fysieke kracht van eenlingen en kleine familiegroepen onvoldoende was om grote dieren te vangen. Of misschien kwam dat besef pas echt toen mensen zich gingen specialiseren en de uitwisseling van goederen kon ontstaan. De herder ruilde zijn melk voor graan, de smid zijn hoefijzers.

(**2**) Samenwerking tussen individuen die niet tot een familie behoren, was en is een kwestie van overleving. Niemand van ons kan zelfvoorzienend zijn. Er is geen terrein van ons leven dat niet geworteld is in samenwerking en afspraken. Het is de kern van de democratie. Nu onze wereld de hele planeet omvat, is samenwerking ook de kern van de internationale betrekkingen. Zo hangt ons leven aan elkaar van samenwerken: de buren hebben de sleutel en zorgen voor de poes; de chauffeur op de rijstrook naast ons doet netjes zijn of haar richtingwijzer aan, zodat we hem of haar in laten voegen; landen beslissen samen over van alles, van de maximale hoeveelheid bestrijdingsmiddel in appelmoes tot het afschaffen van nucleaire wapens.

(**3**) Er zijn twee vormen van samenwerking: die tussen mensen die iets verschillends te ruilen hebben (goederen tegen andere goederen of geld) en die tussen mensen die in gelijke omstandigheden verkeren. Vooral die laatste vorm heeft een geweldige kracht. Dan gaat het erom samen een vuist te maken, of om samen iets te bereiken waarvoor je als individu te klein bent. Dergelijke samenwerking is in de geschiedenis de sleutel geweest tot sociale verandering, van de opstand van lijfeigenen in het tsaristische Rusland tot de organisatie van Engelse fabrieksarbeiders.

(**4**) De meest succesvolle vorm van sociaaleconomische samenwerking is de coöperatie. Oude vormen van coöperatie richtten zich op samen sparen, waarbij ieder lid per toerbeurt het ingelegde geld kon gebruiken. In het Romeinse Rijk bestonden al dergelijke groepen, die fungeerden als onderlinge begrafenisondernemingen. Ze bestaan nog steeds, van Afrika tot China. Naar verluidt ontstond de eerste coöperatie al in de dertiende eeuw, opgericht door de Franse bergboeren die de ook nu nog beroemde Comtékaas maken. Zij wilden grotere kazen maken omdat die beter bewaard konden worden en hadden daarvoor veel melk nodig, veel meer dan een boer alleen ooit zou kunnen produceren. Om toch die honderden liters bij elkaar te krijgen, besloten ze hun melk samen tot kaas om te zetten. Bij de verkoop van de kaas kreeg ieder betaald naar verhouding van de hoeveelheid melk die hij had ingebracht.

(**5**) Vanaf het midden van de negentiende eeuw ontstonden de moderne consumentencoöperaties die we nu kennen. Het begon met de inkoopcoöperatie van Rochdale (Verenigd Koninkrijk), waar textielarbeiders samen hun eerste levensbehoeften inkochten om zo minder afhankelijk te zijn van de verplichte inkoop via de

fabriek. Tegelijkertijd ontwikkelde de Duitser Friedrich Wilhelm Raiffeisen zijn gedachten en begon een coöperatieve bakkerij waar arme boeren op krediet brood konden krijgen en die uitgroeide tot een gemeenschappelijke spaarbank.

(**6**) Het jaar 2012 werd uitgeroepen tot Internationaal Jaar van de Coöperatie. Dat werd tijd, want weinigen realiseren zich hoe belangrijk coöperaties zijn, alleen al in aantallen. Volgens cijfers van de Verenigde Naties is een op de vier Canadezen lid van een coöperatie, krijgen bijna achttien miljoen Brazilianen hun gezondheidszorg via een coöperatie en heeft een op de drie Fransen zijn geld ondergebracht bij een coöperatieve bank. In de Nederlandse land- en tuinbouw zijn de veertig grootste coöperaties goed voor een omzet van 37 miljard euro. Wereldwijd voorzien coöperaties in honderd miljoen banen, twintig procent meer dan alle multinationals tezamen.

(**7**) Wellicht dat dit Internationale Jaar het begin vormt van de herwaardering van een organisatievorm die soms neigt tot bureaucratie. Succesvolle professionele coöperaties lopen steeds meer het risico dat ze vervreemd raken van hun leden. De coöperatieve vernieuwing zou weleens uit een onverwachte hoek kunnen komen. Naast de bestaande coöperaties bloeien steeds meer burgerinitiatieven op. Dat zijn geen coöperaties in de juridische zin, noch zijn ze goed georganiseerd, maar ze zijn wel gestoeld op de gedachte van gemeenschapsbelang die Raiffeisen voorstond. Zo maken buurtbewoners zich samen sterk voor hun eigen zonnepanelen, worden auto's, net als andere duurzame gebruiksgoederen, zoetjesaan meer gedeeld en zetten ouderen zich in als kinderoppas in ruil voor hulp bij computerproblemen.

(**8**) Juist omdat coöperaties de nadruk leggen op onderlinge afhankelijkheid en solidariteit, zijn ze actueler dan ooit voor het denken over een nieuw economisch bestel. Na de desillusie van het 'graai-kapitalisme' en het 'ieder voor zich', wordt het nieuwe motto 'wij voor elkaar'. Samen staan we sterk, voor publieke en private belangen. Dit past wonderwel in het hele politieke spectrum. De stevige zelfredzaamheid zou de rechtse partijen moeten aanspreken, de warme solidariteit de linkse. Daar zou toch iets moois uit te brouwen zijn voor Nederland.

naar: Louise Fresco
uit: NRC Handelsblad, 1 februari 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 2

Theorie

Hoofduitspraken: tussenkopjes

In kranten en tijdschriften wordt de inhoud van een tekstgedeelte soms aangegeven met een informatief **tussenkopje**. Dat geeft aan waarover het tekstgedeelte gaat. In examenteksten staan geen tussenkopjes, maar je kunt wel de vraag krijgen welk tussenkopje het beste boven een bepaald tekstdeel past. Dat is dan het kopje dat de inhoud van het tekstdeel het beste verwoordt.

Opdracht
6

Lees tekst 1 *Samen sterk* op p. 365 en beantwoord de vragen.

1p **1** Welk kopje past het beste boven alinea's 6 en 7?
A Coöperaties en burgerinitiatieven
B Coöperaties wereldwijd
C Herwaardering van coöperaties
D Vernieuwing van coöperaties

1p **2** Welk kopje past het beste boven alinea 8?
- A De coöperatie als basis voor een nieuw economisch bestel
- B De coöperatie en invloed van politieke partijen
- C De vorming van een nieuw politiek en economisch bestel
- D De wijze van politieke samenwerking in de toekomst

Theorie

Hoofduitspraken: een tekst indelen

Een tekst bestaat uit **deelonderwerpen**. Die moet je in de tekst kunnen herkennen. Daarom bevat vrijwel elk examen de opdracht om de tekst (na de inleiding) te verdelen in deelonderwerpen. De **tussenkopjes** zijn dan gegeven en jij moet bepalen bij welke alinea('s) ze horen, zoals bij vraag 1 en 2 in het voorbeeld.

Zo vind je de deelonderwerpen:
- Een deelonderwerp wordt vaak aangekondigd in de eerste zin(nen) en soms afgerond met een slotzin. Zoek dus naar structurerende zinnen en zinsgedeelten. Die vind je op de voorkeursplaatsen, het begin en het eind van de alinea's.
- Lees nadat je een beginalinea van een deelonderwerp gekozen hebt, nog even de voorgaande alinea. Gaat die inderdaad nog over het vorige deelonderwerp?
- Het eerste deelonderwerp begint direct na de inleiding. Als je moet aangeven waar het eerste deelonderwerp begint, is het soms makkelijker om te kijken waar de inleiding eindigt.
- Kijk ook even naar de andere tekstvragen. Die gaan soms over een deelonderwerp. Aansluitende alinea's die in één vraag genoemd worden, vormen vaak zo'n deelonderwerp. Daar kun je wat aan hebben bij de vraag naar de indeling van de tekst.
- Kies bij twijfel de alinea met het laagste alineanummer. Een te hoog gekozen alinea veroorzaakt soms nog meer fouten.
- Soms worden er twee antwoorden goed gerekend. Meestal gaat het om twee op elkaar volgende alinea's. In dat geval is de laatste alinea van het vorige deelonderwerp meestal een soort opmaat naar het volgende.

Voorbeeld

Let op: dit voorbeeld behandelt alleen vraag 1 uit de examenopdracht hieronder; vraag 2 komt aan de orde in opdracht 7.

Na de inleiding is tekst 2 *Tegen het dierensentiment* onder te verdelen in drie delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:
deel 1: De media en het dierensentiment
deel 2: Verklaring media-aandacht voor het dierensentiment
deel 3: Eenzijdige benadering van het dierennieuws

1 Bij welke alinea begint deel 2?
2 Bij welke alinea begint deel 3?

Tekst 2

Tegen het dierensentiment

(**1**) Vooropgesteld: ik ben jarenlang vegetariër geweest en nog altijd vermijd ik varkensvlees, laat staan dat ik een gerecht als foie gras of verse kreeft tot me neem. Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen. Dat ook wat dat betreft het paradijs nog lang niet bereikt is, dat de wetgeving altijd beter kan: ik zeg het mijn dierenvrienden graag na. Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart

bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat ‘wij van de media’ daar zo klakkeloos in meegaan.

(**2**) Ooit waren berichten uit het dierenrijk immers het exclusieve domein van de regionale pers en van kranten als *De Telegraaf* en het *AD*. Alleen in de zomermaanden sloop ook elders wel eens een eikenprocessierups of babykrokodil de kolommen binnen. Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.

(**3**) *Trouw* kent tegenwoordig maar liefst twéé dagelijkse pagina’s voor de groene lezer, waarbij dierenberichten (‘Hommel helpt aardappelboer’) uiteraard zelden ontbreken. Ook in de rest van de krant rukken ze op.

(**4**) Bij *de Volkskrant* [2] gaat haast geen dag voorbij of je treft er dierennieuws in aan. Wil *Trouw* [2] ook nog wel eens opbeurende berichten brengen, de *Volkskrant*-redactie benadrukt bij voorkeur de tobberige kant van het thema, met koppen als ‘Europa is gevaarlijk trekgebied voor roofvogels’ en ‘Het tsjirrlie van de veldleeuwerik is steeds minder vaak te horen’. De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts. En wee degene die deze mantra niet serieus genoeg neemt.

(**5**) Onlangs maakte de staatssecretaris van Economische Zaken bekend dat de overheid niet langer alle bedreigde diersoorten ten koste van alles wil redden. Onmiddellijk kwam *de Volkskrant* [2] met een verhaal waarin dierenbeschermers ongehinderd hun beklag mochten doen. Stoppen met bijvoorbeeld het korenwolfproject, zeiden zij, zou ‘pas echt onverantwoord zijn’. Waarom precies maakten ze niet duidelijk. De verslaggever nam genoegen met het kulargument dat de korenwolf symbool staat voor een landschap waarvan ‘de mensen’ niet willen dat het verdwijnt.

(**6**) *NRC Handelsblad* [2] heeft een uitgesproken oog voor berichten uit *peer reviewed* wetenschappelijke tijdschriften – al haalt de krant de neus niet op voor nieuwtjes à la ‘Olifantenmoeder en jong in Emmen overleden’. Ook bij het liberale avondblad ontbreekt de tobberige toon zelden. Illustratief was een verhaal over natuurfilms, waarin de verslaggeefster zich afvroeg: ‘Hoe realistisch zijn schitterende BBC-producties als *Planet Earth* (2006) [2] en *Life* (2009) [2] als ze niets zeggen over het feit dat een op de drie zoogdiersoorten en een op de vier reptielensoorten bedreigd wordt? Is puur natuur in beeld zo langzamerhand niet een pure leugen?’

(**7**) Wanneer het taboe op dierennieuws precies verdween, laat zich lastig aanwijzen. Het staat wel vast dat er géén wilsbesluit aan vooraf is gegaan. De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan oit in aanbidding voor Moeder Natuur. [1]

(**8**) Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een ‘speciëcist’[1)]. En ‘antropocentrisme’[2)] is in hun ogen net zo verwerpelijk als racisme.

noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier
noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen
naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 1 t/m 8

Een tekst indelen

Hoe vind je het antwoord op vraag 1 'Bij welke alinea begint deel 2, "Verklaring media-aandacht voor het dierensentiment"?'

1 Meestal wordt een nieuw deelonderwerp in de eerste zin(nen) aangekondigd. Vaak is zelfs een woord uit het kopje in de tekst te vinden. In dit geval ontbreekt zo'n herkenbaar (signaal)woord, maar de zin *De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan ooit in aanbidding voor Moeder Natuur* in alinea 7 geeft wel een verklaring voor de media-aandacht voor dierensentiment.

2 Daarnaast kun je iets afleiden uit de voorafgaande alinea's. Die moeten immers nog gaan over deelonderwerp 1 'De media en het dierensentiment'. Het is duidelijk dat in alinea 4 tot en met 6 diverse media genoemd worden die over dierenleed publiceren. Deelonderwerp 2 begint dus bij alinea 7.

Opdracht
7

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 344 en beantwoord vraag 2.
Na de inleiding is tekst 1 *Tegen het dierensentiment* onder te verdelen in drie delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:
deel 1: De media en het dierensentiment
deel 2: Verklaring media-aandacht voor het dierensentiment
deel 3: Eenzijdige benadering van het dierennieuws

1p **1** Bij welke alinea begint deel 2?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 3?

Opdracht
8

Lees tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 337 en beantwoord de vragen.
De tekst *De terreur van de like-knop* kan worden onderverdeeld in drie delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
deel 1: Het begin van het *like*-tijdperk
deel 2: De nadelen van de *like*-cultuur
deel 3: Schrikbeeld van de *like*-cultuur?

1p **1** Bij welke alinea begint deel 2?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 3?

Theorie

Hoofduitspraken: (hoofd)vraag waarop tekst(deel) antwoord geeft

In de inleiding van een tekst wordt soms een vraag gesteld die in de tekst beantwoord wordt. Maar ook als die niet letterlijk in de tekst gesteld wordt, geeft een tekst vaak antwoord op een vraag: de **impliciete hoofdvraag**.
Ook een deelonderwerp van een tekst kan antwoord geven op een vraag. Het deelonderwerp *Oorzaken van de klimaatverandering* bijvoorbeeld beantwoordt de vraag *Wat zijn de oorzaken van de klimaatverandering?* of *Welke zaken veroorzaken de klimaatverandering?*. Op het examen moet je soms vaststellen op welke niet in de tekst genoemde vraag een tekst(deel) antwoord geeft.

Opdracht
9

Lees tekst 1 *Samen sterk* op p. 365 en beantwoord de vraag.
1p Wat is de onderliggende vraag waarop in alinea 2 antwoord wordt gegeven?
A Hoe komt samenwerking tot stand?
B Waarom is samenwerking nodig?
C Wat is nodig om tot samenwerking te komen?
D Welke kenmerken heeft samenwerking?

Opdracht
10

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 344 en beantwoord de vraag.
1p Wat zou het best gezien kunnen worden als de onderliggende hoofdvraag van tekst 1?
A Hoe kan het huidige dierensentiment uiteindelijk uit de Nederlandse media worden verbannen?

B Hoe komt het dat het huidige dierensentiment niet meer weg te denken is uit de Nederlandse media?
C Waarom is het erg dat het huidige dierensentiment in de Nederlandse media zo alomtegenwoordig is?
D Wat kunnen de Nederlandse media doen om het huidige dierensentiment aan te pakken?

Theorie

Hoofduitspraken: een samenvatting van een tekstdeel maken

Als je een samenvatting moet maken, is altijd het maximumaantal woorden gegeven. Gebruik je meer woorden dan is toegestaan, dan levert de informatie in de te veel gebruikte woorden geen punten op. Bij een samenvatting worden ook formulering en spelling beoordeeld.
Er zijn twee opdrachtvormen: de *beknopte* samenvatting en de *geleide* samenvatting. Voor beide vormen geldt: als je twijfelt of je een zin wel of niet in je samenvatting moet opnemen, schrijf hem dan in eerste instantie wel op. Je krijgt namelijk geen puntenaftrek als je een zin in je samenvatting opneemt die er niet in thuishoort. Als blijkt dat je te veel woorden hebt gebruikt, ga dan nog eens na of je de zin misschien kunt weglaten.

Beknopte samenvatting
Bij een **beknopte samenvatting** geeft de opdracht je geen aanwijzingen over wat je moet opnemen in je tekst. Het tekstgedeelte dat je moet samenvatten, is precies aangegeven met alineanummers of regelnummers, maar je moet zelf vaststellen wat de hoofdzaken zijn. Zoek de belangrijkste informatie eerst op de **voorkeursplaatsen**: het begin en het eind van de tekst of het tekstfragment en de eerste en laatste zinnen van de deelonderwerpen en/of de alinea('s).

Geleide samenvatting
Bij een **geleide samenvatting** geeft de opdracht je enkele aandachtspunten over de inhoud. Op welke plaats(en) in de tekst daarover iets wordt gezegd, moet je zelf uitzoeken. Vaak vind je in de tekst kernwoorden uit de aandachtspunten terug, of synoniemen ervan. Zoek dan in de omgeving daarvan naar de informatie die je in je samenvatting moet opnemen.

Opdracht
11

Lees tekst 3 *Afgekeurd* en maak de opdracht.
In de complete tekst staat: 'Toch hoor je fabrikanten zelden zeggen dat hun gecertificeerde waar verre van ideaal is.' (regels 139-141)
In de alinea's 5 en 6 worden diverse misstanden in de chocoladehandel genoemd die aangeven waardoor gecertificeerde producten niet ideaal zijn.
3p Vat de misstanden samen tot drie verschillende punten van kritiek.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Tekst 3

Afgekeurd

(**5**) Met de *Keuringsdienst van Waarde*[1] besloten we onderzoek te doen naar het Max Havelaarkeurmerk. Het resultaat was weinig opbeurend. Zoals u weet, betaalt de consument meer voor een gecertificeerde chocoladereep dan voor chocolade zonder keurmerk. Voor wij aan ons onderzoek begonnen, gingen wij ervan uit dat een aanzienlijk deel van dat extra geld direct bij de boer zou terechtkomen en dat de Fairtradeboer een eerlijke prijs voor zijn

waar zou krijgen. Wat blijkt? Als je in de winkel een euro meer betaalt voor eerlijke chocolade, dan krijgt de boer daar niet eens een cent van. Daarnaast bleek bij navraag de leverancier van onze chocolade niet te kunnen vertellen waar de cacao precies vandaan kwam, niet eens uit welk land.

(**6**) Nader onderzoek in Ghana, een van de belangrijkste cacao-exporterende landen, bracht soortgelijke misstanden aan het licht. Zo bleken de boeren die wij spraken niet te weten dat ze voor de Fairtrademarkt produceerden. Andere boeren moesten een jaarlijkse contributie aan hun coöperatie betalen die hoger was dan hun Fairtradebonus. Bovendien kocht de coöperatie, die bonen verkocht als Fairtrade, niet alleen bonen in van geregistreerde leden, maar ook van andere, niet-geregistreerde boeren. Waar hun cacao vandaan kwam en of die wel of niet met slaven werd geproduceerd, is dus onbekend.

naar: Teun van de Keuken
uit: de Volkskrant (Vonk), 6 en 7 september 2014
Teun van de Keuken is journalist, televisie- en radiomaker.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 5 en 6

noot 1 *Keuringsdienst van Waarde*: een Nederlands televisieprogramma dat probeert inzicht te geven in de productie van voedsel en andere consumentenartikelen en dat ernaar streeft misstanden aan het licht te brengen

Opdracht
12

Lees tekst 4 *Burn-out* en maak de opdracht.
In alinea 6 wordt over Sherry Turkle gezegd dat ze ergens van is 'teruggekomen'. (regels 85-86)

4p Vat in maximaal 40 woorden samen waarvan Turkle is teruggekomen en waar dat door gekomen is.

Tekst 4

Burn-out

(**6**) Een onderzoeker die al jaren wijst op de negatieve effecten van sociale media is de Amerikaanse sociologe Sherry Turkle. In 1995 was ze nog zeer optimistisch over de virtuele wereld die voor veel mensen als een bevrijding werd ervaren: online konden mensen hun gedroomde, betere zelf zijn. Daar is ze van teruggekomen. In 2011 publiceerde ze *Alone Together*, waarvoor ze jarenlang gesprekken had gevoerd met honderden kinderen, jongeren en volwassenen over hun ervaringen met nieuwe media. De paradoxale situatie is, volgens Turkle, dat de voortdurende bereikbaarheid en niet aflatende communicatie met anderen uiteindelijk vooral een groot gevoel van eenzaamheid teweegbrengen.

naar: Wilma de Rek
uit: de Volkskrant, 13 april 2013
Examen havo 2015, tijdvak 2, tekst 2, alinea 6

Opdracht
13

Lees tekst 5 *Moderne ruilhandel* en maak de opdracht.

4p Noteer vier verschillende belangrijke bezwaren tegen de deeleconomie uit tekst 5 van de critici van die deeleconomie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Tekst 5

Moderne ruilhandel

(**1**) Begin 2010 besloot de Nijmegenaar Juul Martin dat hij een huis ging bouwen. Zonder geld. Gewoon om te kijken of dat zou lukken. Een bevriende architect maakte gratis een ontwerp. Een wethouder zag wat in het experiment en stelde een stuk grond ter beschikking. De plaatselijke krant interviewde Martin, en dat leverde meer dan zeventig reacties op van mensen die mee wilden bouwen. 'Ik zette een verlanglijst online van alles wat ik nodig had. En mensen kwamen spontaan spullen brengen die ze niet meer nodig hadden', vertelt Martin.

(**2**) Het zogenaamde Huis van Overvloed kwam van de grond dankzij een groep enthousiastelingen en kostte uiteindelijk negenhonderd euro. Het moest een werk- en ontmoetingsplek worden voor duurzame ondernemers, maar vlak voor de opening brandde het af. Dat was een klap, maar Martin was niet verslagen. 'Het was gelukt voor heel weinig geld een huis te bouwen, en daar ging het om. Ik had het bewijs geleverd dat je geen geld nodig hebt om iets voor elkaar te krijgen.' Sindsdien is Martin een fervent pleitbezorger van wat we tegenwoordig kennen als de 'deeleconomie'.

(**3**) De deeleconomie viert hoogtij. Steeds meer mensen maken, net als Juul Martin, gebruik van onbenutte spullen of diensten die anderen ter beschikking stellen. Vaak betalen ze er een bescheiden bedrag voor, soms stellen ze er een wederdienst tegenover. Er zijn de afgelopen tijd onnoemelijk veel deelinitiatieven opgedoken, en ze blijven als paddenstoelen uit de grond schieten. Een van de eerste was Couchsurfing, een site waar je gratis overnachtingsplekken kunt vinden bij mensen thuis. Inmiddels heeft Couchsurfing meer dan negen miljoen leden in 120.000 steden over de hele wereld. Andere, enorm succesvolle deelplatforms zijn Airbnb, waar je logeeradressen over de hele wereld kunt vinden en SnappCar, waar je goedkoop een auto van een particulier kunt huren. Populair zijn ook Peerby, voor het lenen van spullen bij mensen in je wijk, en Thuisafgehaald, voor een zelfgekookte maaltijd, af te halen bij iemand in je buurt.

(**4**) 'Ik denk echt dat de deeleconomie de toekomst heeft', zegt GroenLinks-Kamerlid Liesbeth van Tongeren. Zij vindt dat de overheid de deeleconomie moet stimuleren en schreef daar onlangs een notitie over. 'Lange tijd was het de trend dat bedrijven steeds groter werden. Daar hebben mensen genoeg van. Mensen gaan tegenwoordig aan de slag met crowdfunding[1)] in plaats van met ING, met Thuisafgehaald in plaats van met Unilever en met Airbnb in plaats van met het Hilton Hotel. Dankzij de deeleconomie kunnen we efficiënter omgaan met goederen. En het past ook in het ideaal van de participatiemaatschappij die de overheid voorstaat', zegt ze.

(**5**) Van Tongeren vond gehoor bij minister Henk Kamp van Economische Zaken, die een onderzoek laat doen naar de effecten van de deeleconomie op de arbeidsmarkt. 'Want als het echt groot wordt,' stelt Van Tongeren, 'kan dat negatieve gevolgen hebben voor de werkgelegenheid. Als iedereen via Peerby elkaars boor, hogedrukspuit en steengrill gaat lenen, dan zakt de verkoop van die spullen in. Als de deeleconomie echt aanslaat, krijgen we een lager bruto nationaal product. Dan moeten we kijken naar een andere definitie van welvaart.'

(**6**) Dat zulke initiatieven concurrentie kunnen gaan vormen voor bestaande bedrijven, is de laatste tijd duidelijk geworden. Airbnb heeft alleen in Amsterdam al zo'n 5000 adressen, Couchsurfing zelfs ruim 13.000. Dat betekent vooral voor goedkope hotels fikse concurrentie. Om die reden is Airbnb in New York verboden, maar die kant lijkt het hier niet op te gaan. 'In bepaalde markten gaan inderdaad klappen vallen', zegt Pieter van de Glind. Hij is medeoprichter van shareNL, het Nederlandse kennisplatform voor de deeleconomie. Voor zijn studie duurzame ontwikkeling deed hij onderzoek naar de bereid-

heid van mensen om mee te doen aan de deeleconomie. 'En daaruit bleek dat heel veel mensen graag willen delen.' Voor zijn onderzoek ondervroeg hij 1330 inwoners van Amsterdam, en 84 procent van hen wilde aan minstens één deelinitiatief meedoen. Hun motieven liepen uiteen. Sommige respondenten was het om het financiële voordeel te doen, andere ging het om duurzaamheid, en weer andere vonden juist het contact met andere mensen leuk. Van de Glind: 'De bereidheid om te delen is heel groot, maar uit mijn onderzoek bleek ook dat de websites die dat mogelijk maken, nog niet erg bekend zijn. Mijn conclusie is: dit gaat flink groeien.'

(**7**) Volgens Van de Glind speelt internet een cruciale rol bij de deeleconomie en is de crisis een van de drijvende krachten. 'Eigenlijk is delen al zo oud als de weg naar Rome, maar vroeger deelde je alleen met je vrienden, je familie en je buren. Dankzij internet kan het nu op een schaal die voorheen ondenkbaar was. Delen blijkt gewoon een efficiëntere en goedkopere manier om aan de dingen te komen die je nodig hebt dan kopen. Het is ook een veel efficiëntere manier van ondernemen. Een ouderwets autoverhuurbedrijf heeft een pand nodig, personeel en een wagenpark. Een onderneming als SnappCar kan het af met één kantoortje, waar een paar medewerkers ervoor zorgen dat de website goed functioneert. Ik denk dat we met z'n allen naar een andere mentaliteit gaan.'

(**8**) Moeten we dat wel willen? Wat gebeurt er met de werkgelegenheid als we geen auto's en boormachines meer gaan kopen maar gaan delen? 'We hebben dat al eens eerder meegemaakt. Dat was met de entree van de stoommachine', zegt Van de Glind. 'Toen verdween er ook allerlei werkgelegenheid. Uiteindelijk leidde die entree tot economische groei. Het geld dat mensen niet uitgeven aan auto's of boormachines geven ze aan andere dingen uit. Ik denk inderdaad dat over tien, twintig jaar de helft van de beroepen die we nu kennen, niet meer bestaat. Er zijn dan minder banen, maar de drempel tot ondernemerschap is verlaagd. Ondernemen via instituten, zoals tot nu toe gebeurde, verliest zijn bestaansrecht. En we staan nog maar aan het begin van de nieuwe ontwikkelingen.'

(**9**) Niet iedereen is echter enthousiast. De Zuid-Koreaanse filosoof Byung-Chul Han, die in Berlijn woont, noemde onlangs de deeleconomie een voorbeeld van 'de extreme vorm die het kapitalisme heeft aangenomen'. In een interview met *Vrij Nederland* haalde hij het Duitse initiatief Wundercar aan, een online carpoolcentrale voor ritjes binnen de stad. Betalen is niet verplicht, maar als je tevreden bent over de chauffeur, kun je die een fooi geven en een goede beoordeling op de website. 'Wundercar laat zich erop voorstaan dat het de gemeenschapszin vergroot en dat tijdens de ritjes nieuwe vriendschappen ontstaan, maar in werkelijkheid gaat het hier om geld verdienen en goede beoordelingen krijgen, zodat je de volgende keer in je vrije tijd onder het mom van gemeenschapszin weer wat extra zakcenten kunt opstrijken. Zo zijn deugden als vriendelijkheid en gastvrijheid volledig geëconomiseerd.'

(**10**) Die kritiek is deels terecht, vindt Koen Frenken, hoogleraar innovatiestudies aan de Universiteit Utrecht. 'Als je kijkt naar een bedrijf als Airbnb, dan is dat een heel commercieel, kapitalistisch bedrijf, ook omdat zijn werknemers vrij weinig verdienen. Maar er zijn ook initiatieven waarvoor die kritiek niet geldt.' Het probleem is volgens hem dat 'de deeleconomie' een containerbegrip is geworden waaronder ook initiatieven zijn gaan vallen die niets met delen te maken hebben. 'Echt delen is elkaar gebruik laten maken van onbenutte goederen.'

(**11**) Frenken verwacht dat het delen van auto's en appartementen en mogelijk ook van kleding in de toekomst heel gewoon wordt. 'Vanuit milieuoogpunt is het pure winst. De vraag is alleen: gaan mensen het onderling doen, of gaan bedrijven bemiddelen? Die bedrijven kunnen via hun websites allerlei informatie over klanten vergaren, en die informatie is ontzettend veel waard. Die auto's en

appartementen waarvan jij gebruikmaakt, gaan sensoren krijgen, zodat het bedrijf weet waar je bent en wat je doet. Met die informatie kunnen andere partijen jou weer diensten en reclame aanbieden. Daar valt veel geld mee te verdienen, en daarom kan dit heel groot worden. Maar mensen krijgen zo wel steeds minder privacy, dat is het nadeel. En wie gebruikt straks al die data? Wat als verzekeringsbedrijven met die kennis aan de slag gaan?'

(**12**) Hij maakt zich ook zorgen over wat er gaat gebeuren als grote deelplatforms, zoals Airbnb, het monopolie krijgen. 'Iedereen wil zijn goederen of diensten aanbieden via het grootste platform, dus je loopt het risico op monopolievorming. Maar willen we wel dat al die persoonlijke gegevens terechtkomen bij gigantische internetbedrijven? Over de macht van dat soort bedrijven moeten we als samenleving goed nadenken.'

(**13**) Een andere zorg voor Frenken is het systeem van reviews waarmee veel deelinitiatieven werken. Als een gebruiker een goede beoordeling van jouw appartement op Airbnb plaatst, levert je dat nieuwe klanten op. Maar een slechte review kan verhuur bemoeilijken. 'Beoordelingen kunnen ook vals zijn, gecoördineerd door degene die het appartement aanbiedt. Er zijn allerlei beperkingen en oneerlijkheden aan dat reviewen. En is een cultuur waarin iedereen elkaar beoordeelt wel zo wenselijk? Kun je dan nog wel gewoon een slechte dag hebben zonder dat dat meteen in een vernietigende beoordeling resulteert? In ons oude stelsel waren de risico's anoniem en werden ze opgevangen door de sociale zekerheid. Maar mensen hebben genoeg van anonimiteit. Ze willen elkaars gereedschap gebruiken en elkaars kleding lenen.'

(**14**) En Juul Martin, de man die voor negenhonderd euro een huis bouwde? Die is inmiddels alweer bezig met een ander project. Onlangs opende hij in Nijmegen de deelwinkel. In die winkel kun je geen spullen kopen, maar je kunt er leren hoe je alles kunt vinden wat je nodig hebt zonder het te kopen. Hij is onveranderd enthousiast over de deeleconomie. 'De toekomst is dat deelinitiatieven gaan behoren tot de standaardkeuzemogelijkheden. De deeleconomie zal ons behoud kunnen zijn als het gaat om grondstoffen en energie. Het is een belangrijke oplossing voor de problemen die ontstaan wanneer bij mensen in de opkomende economieën de behoefte aan spullen groeit. Tweeëneenhalf miljard Aziaten kunnen nu eenmaal niet allemaal een auto bezitten. En misschien is het ook wel een oplossing voor de toenemende eenzaamheid. Door de deeleconomie krijgen we weer verbinding met onze buren. En wie weet: misschien gaan we wel meer voor elkaar openstaan.'

naar: Renate van der Zee
uit: HP/De Tijd 2014/2015 nr. 12/01
Renate van der Zee is journalist en schrijver.
Examen 2018 tijdvak 1, tekst 1

noot 1 crowdfunding: een manier van financieren waarbij veel investeerders een klein bedrag investeren in een project waarbij zij zich betrokken voelen

Theorie

Ordenen: informatie in een schema plaatsen

Elke tekst heeft een bepaalde opbouw. Soms is er zelfs sprake van een standaardstructuur. Een uiteenzetting kan bijvoorbeeld zijn opgebouwd volgens de verklaringsstructuur, een betoog volgens de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur, een beschouwing volgens de probleem-oplossingstructuur. → ***zie Basis p. 22***

Ook deelonderwerpen en alinea's zijn soms opgebouwd volgens ordeningsprincipes. Het deelonderwerp 'voordelen' van een tekst met de voor- en nadelenstructuur bestaat vaak uit een opsomming van voordelen. In een betoog kom je vaak na het standpunt argumenten, ondersteunende argumenten, tegenargumenten en weerleggingen tegen. Als je zulke elementen kunt herkennen, begrijp je beter hoe de informatie in de tekst geordend is.

Bij het examen moet je voor de opdracht 'informatie ordenen' informatie-elementen uit (een deel van) de tekst invullen in een gegeven schema.

Opdracht
14

Lees tekst 5 *Moderne ruilhandel* op p. 372 en maak de opdracht.
In tekst 5 komen positieve kanten van de deeleconomie aan bod. Deze kunnen in onderstaand schema worden samengevat.

5p Vul onderstaand schema aan. Noteer steeds het nummer en het bijbehorende antwoord.

positieve kanten	
Liesbeth van Tongeren	1
	2
deelnemers aan het onderzoek in Amsterdam	3
	4
	5

Theorie

Beoordelen: welke zinnen horen (niet) in de samenvatting thuis?

Om een samenvatting te beoordelen, moet je kunnen vaststellen welke inhoudselementen van belang zijn in het geheel van de tekst. Dat zijn in het algemeen de elementen die de hoofdgedachte rechtstreeks ondersteunen.
Op het examen krijg je een aantal zinnen die deel kunnen uitmaken van een samenvatting. Je moet de zinnen herkennen die wél of juist níét in de samenvatting thuishoren. Die eerste, de kernzinnen, vind je meestal op voorkeursplaatsen in de tekst. → ***zie Basis p. 24***
Bijvoorbeeld:
- Is er een zin die aansluit bij de hoofdgedachte?
- Is er een zin bij uit het slot?
- Is er een zin die de hoofdgedachte vormt van een van de deelonderwerpen?

Deze zinnen zijn het meest kansrijk als correct antwoord. Zinnen die afkomstig zijn uit voorbeelden in de tekst, zijn in het algemeen niet belangrijk voor een samenvatting.
Een paar tips:
- Kijk nog even naar de tekstsoort. Als de tekst bijvoorbeeld een betoog is, zullen de zinnen een standpunt en argumenten moeten bevatten.
- Soms heb je iets aan de tekststructuur. Als er sprake is van een verklaringsstructuur, zullen de zinnen een verschijnsel en verklaringen noemen.
- Kijk ook nog even naar de vraag waarin de tussenkopjes worden genoemd die de deelonderwerpen aangeven.

Het kan ook zijn dat je gevraagd wordt om vast te stellen welke vragen die in een tekst staan, wél of juist níét beantwoord moeten worden in een goede samenvatting. Op die manier stel je vast welke deelonderwerpen belangrijker en minder belangrijk zijn in een tekst.

Samenvattingen vergelijken
Er is nog een andere vorm van een samenvatting beoordelen. Je krijgt dan vier korte samenvattingen A tot en met D aangeboden. Daaruit moet je die samenvatting kiezen die de inhoud van de tekst het beste weergeeft. Vergelijk daartoe de beweringen die in elk van de vier opties staan en kijk of je die in de uitgangstekst terugvindt. Kies het antwoord waarin je het meeste van de tekst herkent.

Opdracht
15

Lees tekst 6 *Ga op schoolreis naar het dierproevenlab* en beantwoord de vraag.
Hieronder staan zes beweringen die gebaseerd zijn op tekst 6.

1 Er moeten schoolreizen komen naar proefdierverblijven.
2 Geheimzinnigheid over proefdieren kweekt misverstanden.
3 Het castreren van biggen wordt niet getoond tijdens open boerderijdag.
4 Het ministerie heeft onvoldoende gerapporteerd over vergunningen voor proefdieren.
5 Openheid binnen de muren van een proefdierverblijf is belangrijk.
6 Proefdiermensen worden verplicht tot allergietesten met cavia's.

Van bovenstaande beweringen moeten er twee worden opgenomen in een korte samenvatting van tekst 6.

2p Welke twee beweringen zijn dat?

Tekst 6

Ga op schoolreis naar het dierproevenlab

(**1**) We brengen in Nederland elk jaar ruim 550 miljoen stuks vee voort. Die worden door enkele tienduizenden mensen gefokt, gevoerd, vervoerd, gemolken en geslacht. De consument ziet dichte staldeuren, pakken vla en worst in plastic – en voelt zich daar comfortabel bij. De boer houdt open boerderijdag, maar niet tijdens het castreren van biggen.

(**2**) En zo blijven ook de 0,6 miljoen proefdieren buiten beeld. Jawel, de overheid is redelijk op de hoogte. Proefdiermensen vullen trouw hun rapportages in. Hoeveel dieren ze gebruiken. Voor welk type onderzoek. En hoeveel 'ongerief' die dieren hebben. Dat is proefdierjargon voor 'pijn, lijden, ongemak of blijvend letsel'.

(**3**) De meeste mensen willen dat helemaal niet weten. Vorig jaar bleek dat het ministerie al twee jaar niet had gepubliceerd wie in Nederland een vergunning kregen om dierproeven te doen. Foutje. Maar niemand had daarom gevraagd.

(**4**) Voor proefdiermensen is dat gebrek aan belangstelling geruststellend. Ze voelen de hete adem van een kleine groep inwoners die wél precies wil weten wat er met proefdieren gebeurt: radicale dierenactivisten. In 2008 kregen lokale politici in Venray nog dreigmails vanwege het plan om een proefdiercentrum in de gemeente te bouwen. Het afgelopen jaar was het rustig aan dat front, op een paar vrijgelaten honden na.

(**5**) En nu? Tijd om open dagen te houden in het proefdierverblijf? Dat kan geen kwaad. Een schoolklas is best bestand tegen een kast vol ratten in doorzichtige plastic bakken met zaagsel. Vertel dan ook dat bij die ratten elke week bloed wordt geprikt uit hun staart. Misschien mag de klas volgend jaar ook naar de vleeskuikenboerderij. Geheimzinnigheid kweekt misverstanden.

(**6**) Nog belangrijker is openheid binnen de muren. De reflex om proefdierwerk binnenskamers te houden bemoeilijkt de onderlinge controle en discussie. Juist daardoor kunnen verbeteringen tot stand komen. Hoe maken jullie dat type genetisch gemodificeerde muis? Hoeveel muisjes moet je dan 'euthanaseren'? Of: we willen geen allergietesten met cavia's doen, maar we worden ertoe verplicht; wat nu?

(**7**) Er zijn proefdiermensen die al jaren vinden dat ze nutteloze allergietesten op cavia's doen. Elk jaar

beschreven ze dat in hun openbare jaarverslag. Ze hoopten dat iemand het zou lezen. De nieuwe proefdierwet, die nu bij de Eerste Kamer ligt, voorziet in maar liefst twee nieuwe centrale instanties voor toezicht en discussie. Het vorige week gepresenteerde plan van aanpak voor dierproeven leunt zwaar op die commissies. Maar het belangrijkste kan die wet niet regelen: dat proefdiermensen die twijfelen, die commissies zelf opbellen.

naar: Hester van Santen
uit: NRC Handelsblad, 8 en 9 maart 2014
Hester van Santen is journalist en schrijft vooral over biologie, natuur en milieu.
Examen 2017 tijdvak 1, tekst 2

Opdracht
16

Lees tekst 7 *Burn-out* en maak de vraag.
In alinea 7 wordt geschetst wat Andrew Keen van sociale media vindt.
1p Welke van de onderstaande beweringen geeft hiervan de beste samenvatting?
Sociale media zijn
A asociaal, maar ze zorgen ook voor een netwerk.
B bedreigend, maar ze zijn moeilijk te vermijden.
C onmisbaar, want ze horen bij de reputatie-economie.
D transparant, want ze zorgen ervoor dat je overal te volgen bent.

Tekst 7

Burn-out

(**7**) In 2012 ging de Britse auteur Andrew Keen in zijn boek *De digitale afgrond* nog een stapje verder: volgens Keen zijn we 'niet meer dan beeltenissen van onszelf in deze heerlijke nieuwe transparante media' en vormen sociale media een bedreiging voor de individuele vrijheid, het geluk en wellicht ook de persoonlijkheid van de moderne mens. 'Maar je eraan onttrekken is ook lastig', zegt Keen: 'we zijn in een soort reputatie-economie beland, die het steeds moeilijker maakt om níét in een netwerk te zitten.'

naar: Wilma de Rek
uit: de Volkskrant, 13 april 2013
Examen havo 2015, tijdvak 2, tekst 2, alinea 7

Ik kan/weet:

- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden. 3F
- ☐ van een tekst(deel) een goed geformuleerde samenvatting maken. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

Aantekeningen

SOMS LEER
IK EEN UURTJE
LANGER
OM DE
EXAMENSTRESS
VAN MIJN VADER
TE VERMINDEREN

Loesje

Postbus 1045 6801 BA Arnhem www.loesje.nl

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: Lineair, Arnhem

Berlinda van Dam/HH, Den Haag: p. 8-9
Ed Oudenaarden/ANP, Rijswijk: p. 14
Ron Giling/Lineair, Arnhem: p. 17, 117, 259, 309
Caspar Huurdeman/HH, Den Haag; p. 21, 98
Edwin Janssen/HH, Den Haag: p. 25
Shutterstock, New York: p. 26, 54, 306, 311, 312
iStockphoto, Calgary: p. 30, 33, 34, 77, 78, 80, 90, 92, 96, 102, 181, 183, 185, 209, 217, 307, 310, 313
Bangalore Mirror, Bangalore: p. 40
Picture-Alliance/Lineair, Arnhem: p. 41l, 282
Sahar Tabar/Instagram: p. 41r
Sean Gallup/Getty Images, Dublin: p. 47
Loesje, Arnhem: p. 57, 105, 139, 171, 189, 225, 265, 302, 380
Amaury Miller/HH, Den Haag: p. 58-59
Criterion Games, Guildford: p. 61
REX/HH, Den Haag: p. 62
Careman/HH, Den Haag: p. 65
Els Zweerink, Amsterdam: p. 66
Holland Media Combinatie, Alkmaar: p. 68
Marcel Antonisse/ANP, Rijswijk: p. 71
Bas Czerwinski/ANP, Rijswijk: p. 72
Bert Jansen, Eindhoven: p. 87
Flip Franssen/HH, Den Haag: p. 95, 172-173
John Sondeyker, Maastricht: p. 100
Thomas Schlijper/HH, Den Haag: p. 106-107, 303-304
EPA/ANP, Rijswijk: p. 114
The Image Bank/Getty Images, Dublin: p. 120
Robin Utrecht/ANP, Rijswijk: p. 124
Anneke Janssen/HH, Den Haag: p. 128
Reyer Boxem/HH, Den Haag: p. 131
Michiel Wijnbergh/HH, Den Haag: p. 140-141
Alamy/Image-select, Wassenaar: p. 175l, r, 204
Christie's, Londen: p. 187
Hans van Rhoon/HH, Den Haag: p. 190-191
Zhang Peng/Getty Images, Dublin: p. 200
Frank Uijlenbroek, Ommen: p. 201
Fotodienst NRC, Amsterdam: p. 220, 222
Roger Dohmen/HH, Den Haag: p. 226-227
Paul van Riel/HH, Den Haag: p. 256
Kees van de Veen/HH, Den Haag: p. 266-267
Dagmar Pegels-Duine, Middelharnis: p. 305
Truus van Gog/HH, Den Haag: p. 308
Vivienne van Leeuwen, Den Haag: p. 314
Martijn Beekman/HH, Den Haag: p. 315
Remko de Waal/ANP, Rijswijk: p. 316
Ronald van den Heerik/HH, Den Haag: p. 317
Guido Koppes/HH, Den Haag: p. 318
Morijn/NBB, Rotterdam: p. 321-322

LEERWERKBOEK FLEX | NEDERLANDS | 6E EDITIE | 4/5 HAVO

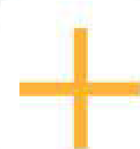
Met FLEX heb je:

Boeken die je mag houden

- elk schooljaar krijg je een nieuw boek
- dit boek mag je houden om in te markeren en te werken
- zo wordt je boek een effectief leermiddel

Een persoonlijke digitale leeromgeving

- waarin je wordt uitgedaagd om het beste uit jezelf te halen
- met oefentoetsen, interactieve opdrachten en feedback
- en met inzicht in je resultaten

Altijd actueel lesmateriaal

- actuele inhoud met opdrachten en toetsen
- zowel in je boek als digitaal
- aangevuld met nieuw lesmateriaal op basis van het nieuws en actualiteiten

Noordhoff

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189
FSC www.fsc.org

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-90051-9

9 789001 900519